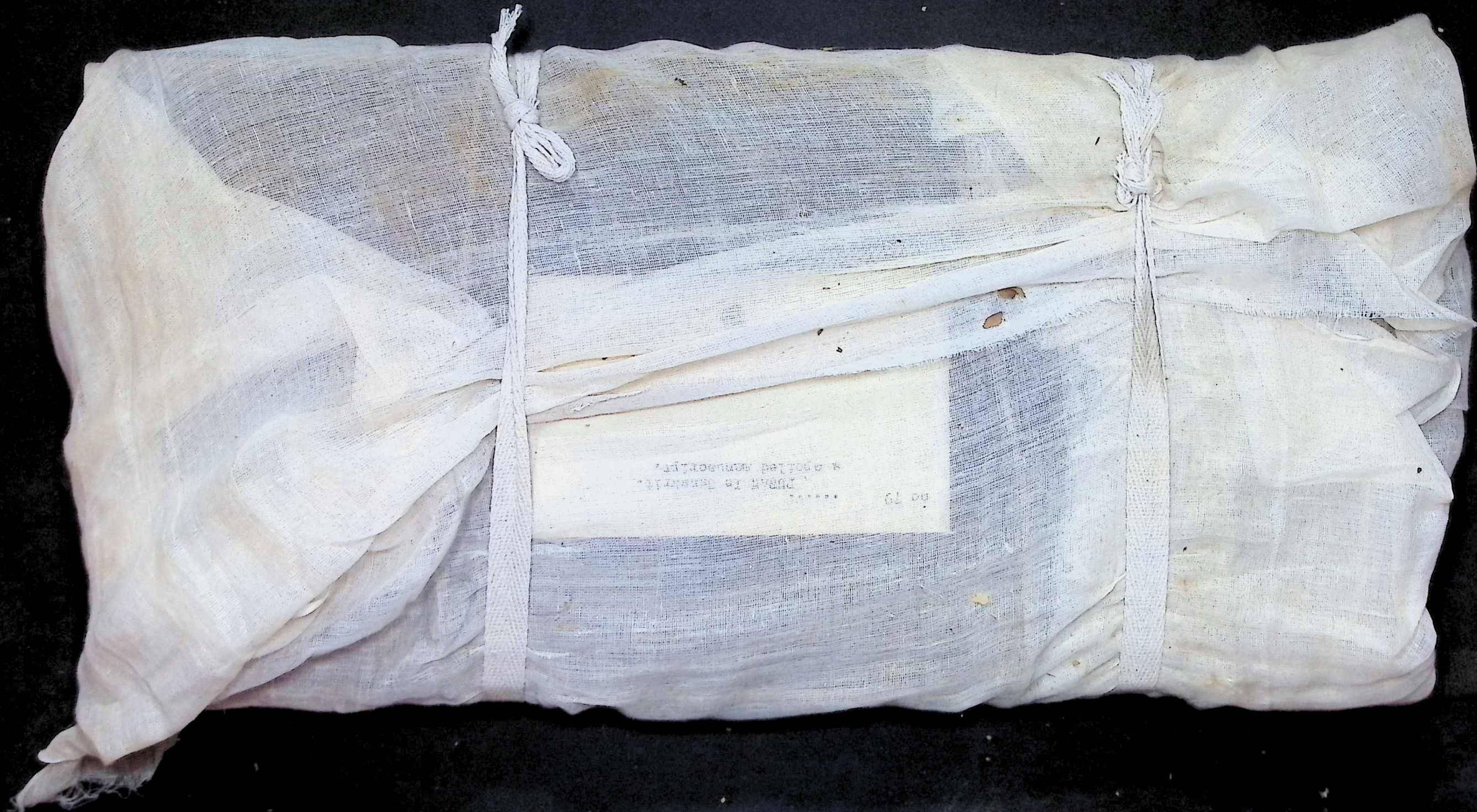

RECEIVED BY THE
U.S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR
WASHINGTON, D.C.

NO 19

no 79

.....

PURAN In Sanskrit.
a spoiled manuscript.

१०
१०
१०

इति नलो राजा यदि त्वं सपरमं न कुरुवासनं
पापः शूलिककेशः त्वं संप्रतितापेन व्याप्तेष्वहं
उनः सनस्ये स्तोत्रं न नलाः
न कर्म

पान
न देवनागरी शोचत इति
परी शोचति ७ पद लर

नमः

वि
मउः सपः
नलाभैः शा
नलाभैः नलाभैः
नलाभैः नलाभैः

१०
२०

7
821.08
Giny

क.
का.
म.

जायदित्सपत्रपभन नकुत्तासन
पापः अलि पिकित्तेशकर्कशः तांसे यितायेन व्याजेताह
ततः सन स्पेस्तोने नता न कमे

रूपेसंप्रत्य
मपेयव
र हसता
रात्म्या
यि
ग
न

नदेव नृपि शोचत हने
दी भुवि मिः पद तद
भराज भूमि नले
सजपो निक्षया
पद नमद

वि
मउ रूप
ननालोभे शा
ननभयादिने मर्ष
नोत गुली

सदृशे नैः सजातामात्रकप्रद्वैर्मुष्टग्रहशिमुग्रहैः चरैः विस्मृत्यकैः गतोऽपि अरणा नैः तेन विपरितो नैः कारणमांगते
तस्मात्तत्त्वत्वात्तः वादिष्टः शरजन्मत्वा एवेकमेवाचक्षते शरणिपंचमः तमेव महाकालवीरभद्रसन्दिता मणिना चानुगोः साकं
निहृदयानि यथा तैः अतीत्य प्राप पृष्ठे देः स्फटिकं हारमण्डलं तत्तत्तु वन्दे वन्दे वन्दे शक्येन सादरे प्रावेशितस्तद्वत्तत्त्वत्वात्तः साधिकं पदे दि
व्योमध्ववह्मन्तं साराष्ट्रफलद्रुमे गंधर्वारव्यसंगीतमश्वारोचनसंज्ञकं तत्रैकदेशे स्फटिकमणिसिंहासनस्थितं विलासप्रभं लज्जितं सख
स्फटिकसन्निभं वज्रपिण्डराजदं चोत्तुर्धा धरोत्तरं पाञ्चस्य वागिरिजया भगवतो पसेवितं सूर्यप्रभः ससानंदः पश्यति स्म सद्गुरु उपेत
जापतन्त्रस्य सदेवी कस्य पादयोः ततः पृष्ठकरंदत्ता तमुत्पाणोपवेश्य च किमर्थं मागतोऽस्मीति पप्रक्ष भगवान्करः प्रत्यासन्नो भिषेकमे सन्निधा
नंतर्दश्ये प्रभोक्तुं तितं सूर्यप्रभः प्रत्यववीक्ष्य सः ततः शंभुरुवाचे नमिष्यत क्लिष्टो सितहिं किं सन्निधानाय किं पुत्रतनयवासिनस्तनः तद
स्तु सन्निधाने सद्गुरुमिमुक्ता भक्तवत्सलः सौमिकस्थितमाह्वय गणमेकं समादिशत् गच्छेत्तमभिषेकार्थं मयं पर्वतेन यः सहाभिषेकस्य
नहितदंष्ट्रा चक्रवर्तिनो इत्यादिष्टो भगवता स तं सूर्यप्रभं गणः प्रदक्षिणीकृतेशानमुत्संगे प्रणतो गृहीत् नीता सस्यापवा सतस्मिन् प्रभप
र्वते स्तुतिस्त्यातत्वालेनैव यौचादर्शनेततः सूर्यप्रभस्य चात्रस्य स्याद्ययुः सवयस्यकाः कामसूडामणिमुत्वाभावी विद्याधराधिपा सेंद्राचरे
वाग्रसुरः समचारामहर्षयः अतश्चार्मा सुमेरुश्च सुसुवासकुमारकः सूर्यप्रभश्च सवोऽस्मान्यथोचितममानयत् उक्तं श्रुत्वादिदं ज्ञातमभिनेदं
श्रुतेपितं अथ विविधोपधिसहितं नदीनदां भोधिनी र्षं संभ्रतं मणिकनकमयैः कुम्भैः सयमानि सुजले प्रभासाद्याः सावेष्टोरो सन्निधानागवान्
आययौ पुरातिः देवा सुरविद्याधरन्पनिमहर्षिप्रणममानांघ्रिः सर्वेषु ते सुसुखदानवत्वे चरेषु पुण्यहोषमुत्तरेषु लोके लोके सुरप्र
भंतमपयोक्षत्राधिराजो सिंहासने सनुपवेशितुमभ्यर्चिचत् ववंधपदं मुकुटं च तस्य प्रहृष्टविज्ञानमयैः गणैः ननादतयैः सह देवदेवभिः
वैरासरो न तपुरः सरोदिधि तैश्च महर्षिसमूहः सकामसूडामणिमभिषिच्य सूर्यप्रभस्य विदधे तस्मै पुनः इत्युक्ता

मानला वरणा लोले देवा सुरेक्षणेः नसा हिमवतो जाता जाता चेयं सुमेरुतः इतीव तत्समाने न सो देव... वसो समारोप कृतको
नुकशोभितां प्रसादितो सुमेरुस्तदौ सूर्यप्रभायसः सूर्यप्रभश्च जगत्कामचूडामणेस्तदा दनुप्रभश्च कृतको... कापाणिपंकजं ददौ ला
जविसर्गचप्रथमे तद्गणगता जयाभवानी प्रहितां दिव्या मालामनस्यरी सुमेरुश्चापनर्घाणि रत्नानि प्रददौ तदा... वरणास्तु न विद्य च वरवा
रणं द्वितीये लाजमोक्षे च जयावावली मदान् यया कंठस्य याम्बुः क्षुद्रस्वाचनार्थमे सुमेरुश्च ददाति स्म दिव्यं यया जय उग्रप्रभः प्रभः
तच्च हरत्नमनुत्तमं लाजमोक्षे तृतीये च ददा देवा वली जया यौवनं क्षीयते नैव यया कंठावल्लभ्या सुमेरुस्त्रिपुरराशं तां प्रवितीये च द
त्तवानुलि कां दिव्यं सर्वसिद्धिपयागिनी ततो विद्याहे निर्वृत्ते सुमेरुः सतुरसुरान् विद्याधुरादेव मातुः सर्वा नेव वा जितपते भाक्तयमदुपुभाभि
सर्वैरेवा हेमम अनुग्रहोपिकर्तव्यो बहो मूर्द्धिमया जलिः एवमभ्यर्च्य ज्ञातस्य सुमेरोः सर्व एव ते यावन्नेक निता वचने दी तत्रागतो भवत्
सताननादींश्च ता नानादिष्टं वसिष्ठुलिना गृहे सुमेरोः भोक्तव्यमेव स्तस्मत्परिग्रहः एतदन्ते पुत्रुत्ते पुत्रिः स्याच्छाशनीश्वरः इति नदि सुखा
च्छुता सवतस्य निपेदिर् ततो ज्ञानगुरमिताः शंकरप्रहिता गणाः विनायक महाकाल वीरभद्राद्यधिष्ठिताः नेन भोजनं सज्जतां देदि कृता यया
क्रमं तात्रुपवेशयद्देवचक्रं सुरमात्रुषान् उपाहरत्त तेभ्यश्च विद्याल्लप्तास्तु मेरुणा आहारो हंकरादिष्टकामयेन्द्रास्तथा एकेकस्य यया
हं च तस्युरिष्ठाचिपायिनः वीरभद्रमहाकालभेगे प्रभतयः सुराः पदेपदे च संतोषे मिलच्छ चरचारणे तदा संगीतं मधुदिव्यं नृत्तं सुंदरं
आहारो न च सर्वे पोतेषां नद्यश्च रदयः ददुर्दिव्यानि मात्या निवत्त्राणाभरणानि च एवं संमान्य देवादीं प्रदिप्रभत यो विलाः गले श्ररगणे सर्वैः
सहजमुपयागतं ततो देवा सुराः सर्वे ताश्च तन्मा तरो ययुः अतश्च मोदयन्ते चाप्यामेयस्त्वस मास्यदे सूर्यप्रभः सभार्यश्च सर्वमस्य वपुः
विमानेन यथा मां तं सुमेरु तपादं प्रेषया मास हर्षं च स वपुः समीभते रत्नप्रभस्य च भ्रातृगत्वा तु मुदयं निजे निजे च स स इत्त पयंकता
धुनिमिर्द्वेयं जगाम लि वधां वासवेशम विवेश सः तत्र तां च वपुः पदशान्क दत्त उनेः योऽपि वाशनेः कातो न देः सुलभा प्रमात् अग्नि

मानला वल्लो लोले देवा सुरेशोलेः नसाहि सवतो जाता जाता चेयं सुमेरुतः इतीव तस्माने नसो देव
तुकशोभितां प्रसादितो सुमेरुस्तो ददौ सूर्यप्रभायसः सूर्यप्रभश्च जगद्गामकामचूडामणस्तदा दनुप्रभं कमुने
जविसर्गे च प्रथमे तज्जगता जयाभवानी प्रहितं दिव्यामालामनस्यरी सुमेरुश्चापनर्घाणि रत्नानि प्रददौ त
रणं द्वितीये लाजमोक्षे च जया रत्नावलीमदान् ययाकंठस्य यामस्तुः क्षुद्रस्मा च नवापते सुमेरुश्च ददाति त
तच हरयत्नमनुत्तमं लाजमोक्षे तूनीये च ददा देकावली जया यौवनं क्षीयते नैव ययाकं वा वल्लया सुमेरुतिष्ठ
नवानुलिकां दिव्योत्सवसिद्धिपेयागिनी ततो विद्याहे निवृत्ते सुमेरुः सपुरपुराणं विद्याधुरन्वेवमातुः सर्वानेयं
सर्वैरेवाहमम अनुग्रहोपिकर्तव्यो वहे मूर्द्धिमया जलिः एवमभ्यनोतस्य सुमेरोः सर्व एव ते यावन्नेष्टानि तावन्नेदी तज्जगता भवत्
सतानतादीन्पुणतानादिष्टं वसिष्ठलिना गृहे सुमेरोः भोक्तव्यमेव सस्मत्परिशुद्धः एतदन्ते पुभुक्तेषु तृप्तिः स
चक्रासर्वतन्मतिपेदिरे ततो जगत्पुरमिताः प्रेरकप्रहिता गणाः विनायकमहाकालवीरभद्राद्यधिष्ठिताः तेन भोजनं प
क्रमं तावुपावेशयद्देवचक्रचरासुरमातुषान् उपाहरन्नेभ्यश्च विद्यालक्ष्म्या सुमेरुणा आहारोक्तं करदिष्टकामधुवृद्धासया एकेकस्य यया
हं वतस्युरिक्काविधायिनः वीरभद्रमहाकालभेगे प्रभतयः सुराः पदेपदे च सतौषे मिलह्यचरचारणं तदा स
आहारोत्तच सर्वे पोतेषां नैवेद्यदयः ददुर्दिव्यानि माल्यानि वस्त्राणाभरणानि च एवं संमात्य देवादीन् प्रियम
सहजमुपयागतं ततो देवा सुराः सर्वे ताश्च तन्मातरो ययुः अतश्च शर्मादयस्ते चापामेयस्वसासासदे सूर्यप्रभः सभायश्च सर्वमस्य व
विमानेन यजमानास्तं सुमेरुतेपादं प्रेषयामास हर्षं च सस्यो महीभते रत्नप्रभस्य च भ्रातुराद्यानुमुदयं निवृत्ते नैवेद्यं तस्य इत्यप्येकसा
धुनिमिक्तं हृदयमणिवधां वासवेशमविवेशसः तज्जगत्तत्राद्येषु दशानकदंते नैवेद्याः शशाङ्कः कातो नदे

६. क.
 सू. प्र.
 १६०

श्रितां सत्वे कथामप्युक्त्या हि रात्रावसाविनो दिने रतत्सर्वप्रभवो वीतभीतिनिशाम्यसः यथाज्ञापयसीत्युक्तकथां कथितवानिमां
 अस्त्यलेहृतिरेतन्मानीमुज्जयिनीपुरी रत्नैरशेषैर्निचितानुनिर्मलगुणैर्भिन्नैः तस्यामभूत्सहासेनोनामराजा गुणप्रियः कलानां चै
 कनिलयः सूर्यैश्च मय हृत्पथत् तस्याशोकवतीनामाभार्या प्राणसमाभवत् तस्याप्येतासदृशीनासीदभ्याजगच्छये तथा देवासां तस्य राज्ञो
 ज्ञोनुशासनः गुणशर्मापि धर्मभूतविप्रो मानः प्रियस्तथा सच शूरो निरूपेण वेदवेदांगो युवा कलाशास्त्रविद्विप्रः सिधेवेनैतत्पुंसदा
 एकदा तु परीक्ष्य कथाप्रतापनः स तम् राजारज्ञी च सचिवं गुणशर्माणम् चतुः सर्वज्ञस्त्वनदोलावनदस्माकं कुत हस्तम् नतिवृत्ते
 हि जानासितस्य सोदाद्यदर्शय यत्तच्छ्रुत्वा स्मितमुखा गुणशर्मा जगदती जानामि किंतु तद्युक्तमस्ति नृत्नं न संसदि हो स न मूलनृत्ने
 तस्यायशःशास्त्राहितम् तत्रापिराज्ञः पुरतोरज्ञा आधिगहोत्रया इत्युक्तं वेतं तं राजा गुणशर्माणमत्रसः प्रत्युवाच तथा राज्ञो प्रये
 माणः कुत हलात् नेदं रगादिनृत्नं स्याद्यस्यासु सत्सु पावहे चित्रकोष्ठीरहस्ये वा स वै दग्धप्रदर्शनी न चाहं भवतो राजा त्वं मे मित्रे
 स्य यत्र तत्राद्यभोक्षेभावत्कमदृष्टान्ते कोशले इति बुद्धयहेरजिसविश्रं गी चकार तत् कथं हिले प्यते विप्रैर्गृहिके स्वविभोर्वचः ततः स
 गुणशर्मा जगदती गे सुवातया राजारज्ञी च चित्रेन तोहो नंदयतु यथा तदेतच्च ददो राजा वादनायास्पवृत्तकी तस्याचसारनामेषदद
 देवा प्रवीर्य देवा प्रशस्ता चेत्तद्यत्तदयादीयनामम अस्यानेत्यामहाराजस्य कालो विद्यतो नरे एवं होत हि जानामि तं त्रिंशु कारलक्षणेः
 इत्युक्त्वा गुणशर्मा कोतो विपंचीमुपो यत् ततः स सिक्ता तं त्रीनां पावदुद्वेष्टभूपतिः वीक्ष्य ते निरगात्र स्माह लस्तद्वर्धनः शुनः ततः
 सर्वज्ञतां तस्य प्रशंसन्तो विस्मितः वीणमार्त्तपयामास महासेन नृपोपरो तां सवादिता वाना यन्गुणशर्मा त्रिमागं गंगामिवो
 घसुभगां कर्णरावनभिः स्तना ततश्चिपमाणा यराज्ञेन स्मेस जानये दर्शयामास शस्त्रास्त्रविद्या अपि स तत्क्रमान् यावन्नेदर्शया
 मीति सविप्रः प्रत्युवाच ततः राजा विद्वादि यद्यस्युधमग्रहीत् तत्र सहरतस्तस्य गुणशर्मा वहेत्या तेनेव वधे करणे तोपहत्य पहत्य

१७१

राम
 १६०

हप्रभावा ऊवस्थिता किं वद किंच न वदुं भवत्याभगवत्पदं सास्त्राभिरित्यप्रणिपत्य पृष्ट्वा क्लृप्तमेवं वदति स्म देव द्रष्टुं प्रभुं संसृज्योगि
नीभिर्देवं महाकालमहंतासं विजिज्ञपन्नं च तन्ममक्षे मागतु वेनाल्पनिस्तमेकः अस्मन्महासेन्यपतेस्तन्नां विद्याधरे शौर्निहतस्य देव प
र्याग्निकापस्य हरसंकादे तेजः प्रभो नाम महावदं पं सिद्धैश्च विद्याधरचक्रवर्तिपत्नीभवित्री गदिता प्रभोसौ तन्मोचयेनां कुरुतः प्रसादं याव
न हरे क्रियते हतेन उपाते वेनाल्पवचो निशम्य प्रयत्नतामोचयेते निसोस्मान् देवः समादिक्षदद्याद्वरेण गते वसास्त्राभिरवाप्य कन्या सञ्चक्र
वर्तिश्च निशमहेतोरेतां हरामीति च तं वदं संस्तभ्यतेजः प्रभमात्मशक्तो सास्त्राभिरनीयविभोर्विनीर्ण तेनार्पिता च स्वजनाय कन्या दृष्टम
या काममपूर्वमेतत् ततोऽकांश्चिद्विबुधा उपविता प्रणम्य देवं तमिहागतास्मि इत्युक्तवाता शरभानना सा योगिन्युवासाभिरपस्य तेव कोऽ
हिविद्याधरचक्रवर्ती भविष्यति त्वत्पुत्रसि सर्वं सूर्यप्रभो हतभविष्यतीति प्रोक्तेन यासिंहवलो वीर्यौ असत्यमेतन्ननुवदकक्षो देवादिभ्यो
दुःश्रुतभर्षपक्षे अतैतदप्यवदति स्म सां न प्रत्ययश्चेच्छृणुते वीर्यमि यथा भविष्यति चिरेण युद्धं सूर्यप्रभस्य श्रुतशर्मणश्च हरिण
तोसिंहवल्लभरायो पुष्पसमक्षं युधिमातुषेण पुत्राभिरज्ञानमिदं विलोका विज्ञास्येयः सममिदं वचो मे एतावदुक्ता किल योगिनी सा यो
चयातानि च तान्यहानि प्रत्यक्षमद्येह च दृष्टमेतत्सत्येन यस्मिंहवलो हतोसौ तत्प्रमयं निश्चितमेव मत्तातामेव सर्वद्युचराधिरोजे आगामिमे
पादसरोजयुग्मं समाश्रित्योष्णमनवर्तिनोते इत्युक्तं वतो समयादियुक्तः सूर्यप्रभस्तावप्येव चरेद्दौ अह्नाय मस्मान्नितवान्यथा र्थं हृष्टो म
हायानसमायकोहो तच्छ्रुतां श्रुतशर्मणो वसुनरा सुहेगभाजो यथादाया संकिलहृत्य याशतमत्तः सप्रेष्य विद्यावसु धीरस्तभवसर्वदेव
सहितः प्रातः करिष्यामि ते साहाय्येण मधुनीति धृतिरुत्सं देशतन्ने हतः सच परवलेभेदो लोकनोत्पन्नोऽपः समरशिरसि हृष्टा गतिपक्ष
क्षयश्च उन्नयपि नित्यं युः प्रोता सूर्यप्रभस्ता निशिसचिवसमेतो वासकं स्तं विवेश ॥ इति श्रीमहत्सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे सूर्यप्रभ
लवके चतुर्थे सर्गे अष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥ कः शपनस्यारणोन्मुक्तः सूर्यप्रभः ससचिवं वीर्यमभीतिमभाषत निद्रामेनास्ति तस्मिं चित्ताव वीरा

क. क.
स्त. व.
१६६

नोमंवाणजालंमोदिवि राजलक्ष्म्यातपत्येकेविज्ञानकमिवातने नतोविद्याधरमेपिपुनस्तज्ञायुमंघे विरपीभूययेनष्टावभूतुःसमरा.
नदा अयतांअनशर्मादीनिलितानाहववहृत् दृष्टास्यैप्रभोऽन्याः द्वाभ्यासाद्यानुपोषणे महारयासुहितवायुज्ञात्यप्रभतीन्सखीन्
वीरसेनशतानीकमुखावाजसुतांस्तदा योमात्रनेषांयातानोसचस्यैप्रभोरथात् भूतासनविमानेनप्रजिघापद्यवर्त्मना ततःसर्वेषुने
षत्ररपारुदेपुधन्विषु विद्याधरेशःशेषाअपाजम्बुःअनशर्मणः तेषांविद्याधरेशांनैःप्रभासादिभिःसह संप्रहारप्रवृत्तौभूत्सहासै
न्यक्षयावहः तत्रचदहसिप्रामेषनोमंसेत्ययोर्द्वयोः हतामहारयास्तेतेमातुषासुरवेचराः वीरसेनेननिहतः सातुगोधूमलोच
नः वीरसेनोपिविरपीभूतः संश्रानवाहनः हतोविद्याधरोवीरोहिरण्णाक्षोभिमसुना अभिमसुः सुनेत्रेण हतोहरिभटस्तथा सुनेत्र
सुप्रभासेनशिरश्चित्तानिपातितः ज्वालामालीमहायुष्माप्यनोमंसहतायुभौ रज्जुभीरकोनीरसकः प्राहरन्शनेरपि खर्वश्चभुजयो
र्यदासुशमाचोगविक्रमः जयःशत्रुभटयाप्रभटसिंहभटायपि हतःप्रवहणेनैतेविद्याधरमहीभता सुसुरेहविरोहाभ्याहाभ्याप्रव
हणेहतः शमशानवातिनाहोचहतोसिंहवलेनतो सप्रेनवाहनःसिंहवलःकपिलकोपिच विज्ञापीडस्ततोविद्याधरेशोचजगज्ज्वरः
ततःकातापतिःशूरःसुवर्णश्चमहावलः हौचकामघनक्रोधपतीविद्याधरेशो वलदेवस्तोराजाविचित्रापीडयवच राजपुत्रशतानी
कमभ्यावत्सयकुधा ततस्तयोरादिनांतैर्यक्षयकरमहत आश्रयमपिदेवानांतयायुहमभूद्वयोः शतानियोवदुत्यायकबंधावा
समततः भूतानाचक्रालंवेसंध्यान्तोत्सवागेम अक्रुःक्षयेषवक्रुसेत्यशवप्रविद्याधरानिहतवोधवदुःखिताश्च मर्त्यासुराःप्रसव
लाब्धजयाश्चजम्बुःसहस्यपुच्छसुभयेस्त्वनिवेशनानि तत्कालमवशसुमेहनिवेदितोहोविद्याधरावधिपतीरयपृथपानां उम्येतनंपरि
हतअनशर्मपक्षोस्त्यैप्रभजगदनुर्विहितप्रणमौ आनोमहायानसुमायसंज्ञायावयसिंहवलस्तृतीयः महोशमशानाधिपतितसि
हाविद्याधरेशैरपरैरभूषाः तेषांशमशानांतमुत्तस्थितानामस्माकमागात्रिकटकदाचिन् सदाप्रसन्नाशरभाननात्पासद्यागिनीदिव्यम-

च जानाशनेश्वराक्षसः कृष्णः कपिलमूर्धनः जानश्चात्रुपतेक्षेत्रेमेहं दसचिवाद्गुहान् नात्राविक्रमशक्तिश्चतुर्थः कनककृतिः त्रयोति-
रयचूयाधिपतीनामेवयुषपाः चतुर्थेक्षुमहावीरस्तदभधिकविक्रमः तेचप्रभासंदिव्यास्तैः योधयामासुहुता नानिनायणस्वेण
प्रभासोत्पाणवारयन् तेषांचहेत्यैकेकस्याष्टकृतोद्धितुः ततस्तत्पुहिताम्रासगदादीन्यतिहन्तः हताश्वसारथीन्सर्वांनिरयान्
करोन्नेताव नहुह्यविससजोनाश्रुतशर्मादुतेदश रयचूयपयथाधिपतीन्विद्याधराधिपान् दशात्यनियमात्यचसुत्रपसदृशाकृती के
तुमालेश्वरक्षेत्रेजानोहावस्मिनोः सुतो विक्रमेसक्रमंचैवपराक्रममथाक्रमं समर्द्धनमर्द्धनेचप्रमर्द्धनविमर्द्धनौ क्षेत्रजान्मकरंदस्याष्टौ
चसुसुनाम्समाच तेषादृतेषुचाद्यात्तेप्यारोहत्रपरात्रपाच नैश्चतुर्दशभिः कृत्स्नैः मिलितैः शरवर्षेभिः निष्कंपएवयुधुधेप्रभासश्चि-
मेककः ततः सत्येप्रभादेशाद्युहाग्रायकसंगे संकुंजरकुमारश्चप्रहस्तश्चधृतायुधौ उत्पत्त्यवाममार्गेणपवलश्यामलाकृती तस्या
पजग्मतुः पार्श्वेणमहस्ताविवापरो नौपदातीरयस्यौहोदमंचनियमवने व्याकुलीचक्रतुष्टिचपापौनिहतसारथी भयादात्रुत्पयोर्वामे
तयोहहहहस्तौ संकुंजरकुमारश्चप्रभासश्चापितदयो नहुह्यानभसात्सर्वप्रभोत्राहिलोत्रयोः महाबुधचलायुद्धीसारथितेत्त्वमवि-
रो सोचप्रहस्तोदृष्टातावदृशावपिमायया सिद्धंजनप्रयोगेनसंकुंजरकुमारकः तथाविद्याधराणोघैः पलाय्यययतुर्थया दमश्चनि-
यमश्चोभेतौविद्याधरपुत्रौ प्रभासोयुधमानश्चशेषेहोदशभिः सह तेषांचकर्तृकोदंडानसहत्कलितानपि प्रहस्तोभ्येतसर्वेषामव-
धीत्सारथीन्सम संकुंजरकुमारोपिजघानेषांतुरंगमान् ततस्तेप्यरथाः सर्वेहोदशापिसमेत्यते हन्यमानास्त्रिभिर्वीरैः पलाय्यसमराद्यु-
ततोमोक्षतशर्माहोरयातिरयचूयपौ विद्याधरोपेपिनवां त्रिकोधत्रपाकुलः ततो नदन्मुमनेषसुरेषुचसत्यं आगाच्चतुर्भिः सहि-
तंश्चतशर्मासहारेणैः मग्नौपरोहणेत्यातवेवसंज्ञकैः क्रमात् तुष्टुर्भगस्यचार्यणः पूरुषाप्तात्मसंभवेः चतुर्णंचित्रादादिविद्याधरम-
हीभुजो मलयार्चाद्रिनाथरक्षितैः रक्षितविक्रमैः ततस्तेननिमेषार्थेनात्मनापंचकैः अभ्युद्यतप्रभासाद्यास्त्रयोत्रशर्मण ततोतेर्मुक्तम-

क. क.
सू. प्र.
१६५

ततः समाययौत्स्य कश्चिदुत्स्य भो नमः प्रभासस्यापि तत्काले ववर्षासि गरादिस्तत् प्रभासो विविधधा सुतदा युधपरस्परं कृत्वा प्रकाशमस्ते
 ए प्रकाशं तेन भस्मं दत्तमिहा सुमायेवं तन्ने जोदय मंचरात् विद्या स्वभूमे तत्तु गतजीवमपातयत् न च्छुत्वा श्रुतशर्मोता विजगादमहा
 रथात् पश्यता नेन निहतो होमहारयूयपौ तन्किं सहधं संभूय सुभाभिहं न्यतामयं तच्छुत्वा श्रुतशर्मोता विजगादमहा
 कटकाद्वीरनिवासी रघूयपः ऊर्ध्वरोमे निविद्यातो विद्याधरमही पतिः धरणीधरशेलाधिपतिर्विक्रौशनाभिधः विद्याधराणामधिपो
 द्वितीयश्च महारथः इंदुमालीरुती यश्च लीलापर्वतकेतवः करोति रघूयस्वपतिः विद्याधरः प्रभुः मलपादिनिवासी चकाकांड
 कइति श्रुतः रघूयपती राजा चतुर्थः खचरोत्तमः निकेतो द्विपतिर्ना दप्यं वाहश्च पंचमः षष्ठश्च धूर्तश्च पनोनाज्ञानगिरीश्वरः विद्या
 धराविमोचापिरघूयपती उभौ सप्तमो गदभरचौराजा ऊमुदपर्वते नाज्ञावराहस्वामी नियोमहारथः प्रभासो युगपत्सर्वांस्तायकै
 विधा निस्मता च जघान कस्य चिज्ज्ञाश्चान्कस्या चित्सारथिं तथा चकत्रैकस्य चित्कैवैकस्य चिज्ज्ञाश्चि नद्धुः मेपावरं चतुर्भिस्तु शरैर्विहास
 सहदि श्रुपातयेन्मही पृष्ठे सद्यो पहतजीवितं ततश्च योधयन्न्याकुंचितो बहूकुंतल शरणं जलिकेण राहूधुतेमाः शिरोक्षितं शे
 षाश्च ष० नैके कभलनिर्लूनकंधरात् हताश्च सारथीकृतास प्रभासो यपातयत् पपातपुष्पवृष्टिश्च तस्य मूर्ध्नि ततो दिवः तन्नेजिता
 विचलन्पाविष्कायी कृतलेचराः ततो न्येतवचतारः प्रेषिताः श्रुतशर्मणा महारथा प्रभासं तं हंधति स्तधनुर्हताः एकः काचरकोनाम ऊ
 रुडकगिरेः पतिः द्वितीयो दिंडिमालीनिमचकाद्रिसमाश्रयः विभावसुत्ततीयश्च राजा जयपुराचके चतुर्थो धिवलानामभूमि तुडक
 शासिता ते महारथयूयाधिपतयः खचरोत्तमाः प्रभासे पंचपंचेषु शराविर्मुमुक्षुः समं प्रभासश्चक्रमात्रेणामेकैकस्यावहेलया एके
 नधुजमेकेन धनुरेकेन सारथिं चतुर्भिरश्वा विपुल एकेनापातयच्छिरः शरैरष्टभिरेकैकं समाप्ये वननादसः एकः कुवलयस्यामः क्षेत्रं वि
 श्वावसुधुं पात जातो भद्रं करोनास्माद्वितीयश्च विषं चकः उत्पन्नो नंदकक्षेत्रं भोमादग्निभिप्रभः तृतीयः कालकायात्यः क्षेत्रं दामोदरस्य

३७

राम
१६५

वरुणशर्माकंवलिकस्तथा नीरश्चदुष्टदमनोदोहनारोहणबुभो दामोदरसुतालेपिवीरापंचदशैवतान् सूर्यप्रभीयान्तरुधुवीरान्तराग्रयोधि
नः नतोवहहयुहानिनेषामासन्परस्परं दामोदरेणास्त्वपुहं समंचकेप्रकंपनः ब्रह्मदत्तेनचसमंभूमकेतुरेपुध्यात महामायस्तपुपुधेसहैवति
वलेनच नेजःप्रभेणपुपुधेदानवःकालकंपनः सहवासुवलेनापिमहद्गोमहासुरः यमदेष्टेणचसमपुपुधेवज्रपंजरः संमसुरोषेणे
नापिकालचक्रोसुरोन्नमः साकंजुवेरदत्तेनयुद्धप्रमथनोद्यथान् सिंहनादश्चदेयैःसमंवरुणेशर्मणा पुहंप्रवरुणदुष्टदमनसहा
करोत् प्रहृष्टरोमारोपावरोहणापिचदानवः धुरंधरेणचसमंविकटाक्षोद्यथायुधं पुहंकवलिकश्चक्रेसहकवलिकेनच आरोहणेनच
संमसंजुंजरकुमारकः महोत्पातःपताखेनप्रहस्तावाहनेनच एवंमहारचहृद्देषुतेवपरस्परं व्युहयेपुपुध्यानिपुसुनीषोमयमभ्य
धानं कष्टमस्मदयाःशूरानानायुद्धविदोषमी रुद्धाः प्रतिरंधरेतैःपशुपुहप्रवेशतः प्रभासश्चैकएवोपेप्रविष्टोवाविचारितं तत्रजानी
महतस्सकिमिवावभविष्यति एतच्छुवावर्वातिस्मत्सुबासकुमारकः वैलोकोपिनपर्षाज्ञाःससुरोसुरमानुषाः एकस्यास्यप्रभासस्यकिं
पुनःवेद्यताइमे तदेष्टाकथमस्मनेशकावोजानेनामपि एवंमुनिजुमारेस्मिन्नुपोणेकालकंपनः विद्याधरःप्रभासस्यपुधिसंभुविमा
ययो नतःप्रभासोवादीनंरेरेहपहनेतया अतीवनस्तदद्येहपश्यामस्तवपौतव इत्युक्तावित्स्वजन्मस्मिन्प्रभासोविशिष्टावली सापितं
सायकैःकालकंपनोवाकिरुहितैः असुप्रत्यसुपुहंनपुपुधानेमिषत्ततः प्रदत्तधुवनाश्रयौतौविद्याधरमानुषौ अथप्रभासोविशिष्टेन
केनापातयद्धजं द्वितीयेनावधीत्कालकंपनस्यचत्वारिंशं चतुर्भिश्चतुरश्राश्चाश्वुरेकेनवाहिनत् ह्याभ्याहस्तोभुजौह्याभ्याह्याभ्याचश्च
वणाबुभो एकेनशितधोरणाशिरश्चिकेदतस्यच प्रभासःपत्रिणश्रोत्रदर्शितादुत्तलायवं एवंप्राङ्निहतोकेनेकप्र रोक्तेनमन्युना प्र
भासोनिग्रहकालकंपनस्ययथादिदं दृष्ट्वाचतंरुतेविद्याधरेशमनुजासुरैः नादश्चक्रेविशादश्चजमेसपरितेचरैः ततोविद्युत्प्रभोनाम
कालंजरगिरोश्वरः प्रनासमभ्यधावन्नेकुपोविद्याधरेश्वरः तस्यापियुधमानं प्रभासःसमहाधजं क्षिप्त्वाचकनकोदंडमत्तमात्तंपुनःपुनः

८. क.
स. प्र.
१६४

लसनेस्त्रिलोकामपिकाचन अनेनानारसात्तादलचकभ्याः किलेशयः आह्वानापाहवमेवभायोनवनवाः सदा उन्नमास्तुनयोक्त्रिपर
दारक्तयचन तत्रायपुत्रसोषसाहोषोनेषोचनः क्षमा एवमाह्वामनोवत्याप्रोक्ताः सूर्यप्रभागनाः अन्यामदनसेनाद्यास्तयैरोनुः कथाक्र
मात् ततोनिरसतुञ्जतादिगतयंजणनर्गलाः परसरमुपादिशन्तुवनकार्यनंजणपि प्रसंगमिलिताकथाप्रसरसक्तचित्तामिषुः सतस्तिन
किमप्यहोयदिहोद्वमंतिस्त्रियः अथकथमपिदीर्घासाकथाचावतासामवसिनिमुपायातासाचरात्रिः क्रमेण तिमिरविगमवेलावेक्षणेका
भिकांशा रिपुवलविजिगीषोः साचहर्षप्रभात् ॥ इतिभट्टसौमदेवविरचितेकथासरित्सागरेसूर्यप्रभालेखकेचतुर्थस्तरेणः ॥ ४॥ अथपुन
धुवंशतर्जमुः सूर्यप्रभादयः अतश्चामादयस्तेचसन्नहाः सवलाः पुनः पुनश्चसेंदाः सवत्सविस्तुहदाः सुरासुराः सवक्षीरगांधर्वाः
संग्रामदृष्टमागताः ययुः अतश्चामवल्लेचकसूहृदामोदरोवधात् वज्रसूहृदप्रभासश्च सूर्यप्रभवलेकरोत् ततः प्रवदतेपुनर्द्वतयो
तमयसेययोः तूर्यैः सुभटनादेशुवदिरीकृतदिक्ते संस्यक्लृप्तताः अरात्रभिदंमममेडल इतीवशरजालातक्षेत्राभानुरभूद्विषा दामो
दरकृतचक्रसूहृमन्यनडुभिदं क्लृप्ताप्रभासः प्राविक्षदथसूर्यप्रभाजया तच्चदामोदरोवृहः क्लृप्तमेत्यावृणोत्स्वयं प्रभासोयुयुधेनच
तत्रैकरयएवसः प्रविष्टमेककेतेचदृष्टासूर्यप्रभोयसः पश्चात्तच्चदशेतस्यविससज्जमहोरषान् प्रकपनेधुप्रकेतु कालकपनकन
या मत्तामायमहदेगप्रहतावज्रपेज्वर कालचक्रं प्रमचनेसिंहनादंसकवलं विकटाक्षप्रवहणतज्जुजरकुमारके तच्चप्रहृष्टरोमाण
समुग्राधिपसज्जमे तेषथावययुः सर्वसूहृदारमहारथाः नवदामोदरो पूर्वस्वापोरुषमदर्शयन् यदेकरवयुयुधेनैः पंचदशभिः सह
तदृष्टानादुनिपास्यस्ववासकोभधात् सूर्यप्रभाद्याश्चसुरावनाराश्चसुरास्तथा अतश्चामादशश्चसर्वविद्याधरायमे देवांशास्तदये
युज्जामन्येदेवासुराहवः तस्मिंश्चपश्यदेवांसां सहायः सर्वदाहरेः दामोदरस्तदशोयमेवंतदिहयुयुते एवंप्रकवेदतस्यदामोदरच
मपतेः महारथाः समाजगुः साहायायचतुर्दश ब्रह्मगुणोवायुबलोयमदंष्ट्रः सुरोषणः रोषावरोहोतिवल्लभः प्रभधुरंधरो ऊर्वेदतो

१७४

राम
१६४

वसंधाहृतपदं यथोद्योः मापि शालां कवंधैः सहभूतेषु संधान् नोद्यतेषु संहृत्य युद्धं युयुतः स्तनिवेशाय तेवले अतश्चर्मवलेतस्मिन्ने
वीरहतासुयः यस्मिंश्च शस्त्रवीरस्तु वले सौर्यं प्रभेहताः तेन बाधवमिज्ञादिनिधेन न सुदुर्मेनाः सूर्यप्रभस्त्रिपासाया मासीदन्नः पुदैर्विना अनिद्र
एव सचिवैः सह संग्राम संकथाः तास्माज्जुर्विना येनां पुनर्युद्धे न्युत्थानिष्ठा तद्वायाश्च मिलितस्मृतवांधवदुःखिताः एकत्र तस्य राजना
वन्यान्माया सनागताः हृदि तावसरेण कथयाना विधा बधुः स्त्रीणां न सक्षणे यत्र न कथात्त्वपराश्रयाः तत्संगे च तत्रैकाराजपुत्री दमव
वीत आश्रयं मायं पुत्रोद्य कथं सुप्नो निर्गमनः तच्छ्रुत्वा व्याज हारान्मा संशामे स्वजन क्षयात् दुःखितो ह्यार्थपुत्रोद्य रमते स्त्रीजने कथं ततो
पराव्रवीति स्म प्राप्नोत्यभिनवो यदि वरकन्या सतदुःखविस्मृत्य धुने वतत् अथेतराव्रवीन्मैवं यद्यपि स्त्रीषु लपटः तथापि न स दुःखे स्मि
नीदृशः स्यान्मया विधः इति ता सुवदती पुत्रागदेका सविस्मय इति स्त्री लपटः कस्मादायु पुत्रो वत दृशः आहिता स्वपि भायां सुभृयसी पु
नवानवाः अनिशं राजपुत्री पत्सग हवे वतुष्यति एतच्छ्रुत्वा विदग्धे का ता सुनाम्ना मनावती उवाच अयता येन राजानो वज्रवल्गुभाः
देश उपवयः अष्टा विज्ञाना दिवि भेदतः भिजा गुणवत् स्त्रीणां नैका सवे गुणान्विताः कर्णदलाट सोराष्ट्र मध्य देशादि देशजाः योषा देश समा
चारैः रजयंति निजैर्निजैः काश्चिद्हरंति तु दृशः शारदे तु निभिर्मुखैः अस्या कनककुंभाभैः स्तने हवन संहृतैः स्मरसिंहासन प्रत्ये रपराजघ
नस्यलेः उतराश्चुनैरैरैः सुसौंदर्य मनोरमैः काचित्कोचन गोरगी प्रियं गुग्गुलु मलापरा अन्वारक्ता वस्त्रा च दृष्ट्वै वहरती क्षणे काचित्समग्र
सुभगा काश्चित्संपूर्ण योवना काचित्सौहृदं सुसुरसा प्रसरद्भिभ्रमोज्जला हसंती शोभने काचित्काचित्कोपि हारिणी व्रजंती गजवत्कापि हं
सवत्कापि राज्ञे आल्लापं न्यते नेव काचिदसिंचति श्रुतिं सभ्रुविलासं पश्यती त्वभावाद्वा तिकाचन नृनेन राजते काचिकाचिज्जीतेन
रोचते वीरहता सदनं नृन्यां तां च रोचते काचिद्वाह्यरता भिजा काचिदभेत्तरप्रिया प्रसादेनोच्चला काचित्काचिद्देवग्य शोभिता
भर्तृचित्रहरी भक्त्या लभा गमयते कियद्वा वसिष्ठवहोपयमेत्या सांख्यः प्रणाः तदेवमिह कस्याश्चिदुणः कोपिवरस्त्रियः ननु सर्वेय

मः तत्रपाशे स्वयं न स्योऽनशर्म समं चिकः अग्रे दामोदरश्चासीदस्य ज्ञान्ये महारथाः सैन्ये सूर्यप्रभस्यापि प्रभासो नीकिनीपतिः अर्धचंद्रं च।
धातुं मथेन स्याभवत्संघं सऊंजरकुमारश्च प्रहताश्चास्य कोणयोः सूर्यप्रभसुनीयाद्यास्तस्युः सर्वत्र उष्टनः सुमेरो तत्समीपस्य ससु
वासुकेमारके आह्वयं तरणातोद्या सुभयोरपि सैन्ययोः तावच्चगगनं देवैः संग्रामे दृष्टमागतैः सैद्वैः सलोकपालैश्च साशरस्त्रैरुपयंत आप
योचात्र विमेशः शंकरः पार्वतीसुतः देवताभिर्गलैर्धृतैर्मानुभिश्चाप्यनुदूतः आयाचुर्भगवान् चत्ससावित्रादिभिरन्वितः सूर्ये वै देवैश्च प्रा
प्तुं अनितिलैश्च महर्षिभिः आजगाम च देवीभिर्लक्ष्मीकीर्तिजयादिभिः धृतचक्राद्युधो देवः पक्षिराजरघोहरिः सभार्यः कश्यपो योगा
दादित्यावसवोपि च यक्षराक्षसनागेंद्राः प्रह्लादाद्यास्तथासुराः तैराद्यतेन भोभोगे शत्रुसपातदारुणः प्रावते तमहनादः संग्रामः सैन्यो
क्तयोः दिक्क्रेवाणजालेन घनेनाच्छादिते तथा अन्योन्यशरसघर्षजातानलतडिलते शत्रुक्षतगजाश्चैधरक्रथावप्ररिताः वीरकायवह
द्रोहानिघ्नयुः शोणितापगाः नृत्यंता नरतोरकैर्नदता चोत्सवा यस्तः शूराणां हेरवाणां च शूतानां चाभवद्रणः प्राते तु मुल्लसंग्रामे निभ
तो सैन्ये सैनिके लक्ष्मणो विभागे च शनैः स्वपरे सैन्ययोः प्रतिक्षणं प्रवीरणां प्रयुक्तानां सुमेहतः नामादौ प्रयमाणे च क्रमात्सूर्यप्रभादिभिः।
एवं सताहोर्नृपतेर्दिद्याधरपतेस्तथा अहतासाभिधानस्य द्वंद्वयुद्धमभूद्रयोः सुचिरं युध्यमानस्य तस्य विद्वेससायकैः अहतासार्धचंद्रेण
सुवाहोरस्मिन्किरः दृष्ट्वा सुबाहुं निहतं मुष्टिकोभ्यपतन्नुधा सोपितेनाहृतेन हृदिवाणहतोपतन् सुष्टिके निहतः क्रुद्धः पल्लवो नाम
भूपतिः अभिधायाहृतासंतशरवर्षैरयोधयत् अहतासोपितस्तेन हताहतासमर्मणि प्रलंबमपिते वीरं यच्छेद्यपातयत् वीक्ष्य प्रलंबं
निहतं मोहो नाम भूपतिः तत्रिपत्त्याहृतासंत ताडयामास सायकैः ततो हतासंस्तस्मिन्कोदंडं हतसारथिं दृढप्रहाराभिहतं पातयामास।
मोहनं दृष्ट्वा हतासेन हतं सुतुरश्च तुरणतान् अतश्चर्मवलेहर्षा दुःखनारजयोन्मूलं न दृष्ट्वा ऊपितो हर्षः सूर्यप्रभभवस्य कः ससैन्यमभ्य
धावन्न महतासं समं चिक्राने वार्य च शरैस्तस्य शरसैन्यं निहत्य च आपाद्य सारथिं सिंधुनुष्ठिता च सध्वजं हर्षो यदहतासस्य निर्विभेदः

क.क.
सु.प्र.
१६२

पूर्वरायामता प्रकंपनेरपि सुखंभीरीमातृपालनः नहाभटः सौमभटोवीरस्वामीपुराधरः भंडीरः सिंहदत्तशुणवर्मासकीटकः भीमोभ
 यंकस्त्रेतिसेवेमोहिगुणयाः विरोचनोवीरसेनोयज्ञसेनोपातुजरः इंदुवर्माशेवरकः कूरकर्मानिरासकः भवेयुस्त्रिगुणएतेरपाजनसु
 ताः सुत सुशर्मावाकुशालीचविशालः क्रोधनोपयं प्रचंडश्चेतमीराजपुत्रारथचतुर्गुणाः जुंजरीवीरशर्माचप्रवीरवरएवच सुप्रतिज्ञोमरा
 रामचंडदंतोयजालिकः विवः सिंहभट व्याघ्रभटशत्रुभटाश्रुपि राजानोराजपुत्राश्रयाः पंचरचाश्रमी उपरमांतयेराजपुत्रः स्यात्पुण्य
 रथः राजपुत्रोविशालश्च सुवेतः सुगमोपिच नरेन्द्रशर्माचेत्येतेरपासप्तगुणास्तः महारथः पुनरयंसहस्रायुर्नृपात्मजः महारथानो
 दृष्टस्यशतानीकस्त्वयंपतिः सुभासहर्षविमलास्त्र्यप्रभवयसकाः महाबुद्ध्याचलायौचविशंकरशुभकरो एतेमहारथायज्ञहचिध
 महचीनथा एषविश्वरुचिर्भासः सिद्धार्थश्चेत्यमीत्रयः सूर्यप्रभस्सचिदाः सुमेहानरथयुगः प्रहस्यश्रमहार्थश्च तस्याथरथयुग
 पः दृष्टपोरथयुधानां प्रज्ञादास्यिरुद्धिको दानवः सर्वदमनतथाप्रमथनोपसा धूमकेतुः प्रवहनोवज्रपंजरएवच कालचक्रोमहद्देवो
 रथानिरथयाश्रमी प्रकंपनः सिंहनादारथानिरथयुगपो महामायः कावलिकाः कालेकंपनकोपयं प्रहृष्टरोमाचेत्येतेचतारोपासुराधिपाः
 पुत्रानिरथयाधिपतीनामधिपारसे सूर्यप्रभासमश्रायंप्रभासः सैन्यायकः सुमेहननयश्चैपश्रीकुंजरकुमारकः हौमहाहरिगुयाधिपति
 दृष्टाधिपाविमो इत्येतेसहलेमेचश्राः सैः सैर्वलैर्वृताः परसैन्यधिकाः सन्तिनथाप्यसहस्रस्ये नपर्वाभविष्यतिसप्तसादेमहेश्वरे श्रिया
 वन्सुनीयतेवृत्तिसमयासुरः अतशर्मपिनुः पाशोदृतोयत्तावसययो सचोवाचत्रिकुटाधिपतिरेवद्वीनिवः संशमोनामश्रुगणमुत्सवो
 हिमहानयं तस्मासंकटाभूमिस्तस्मादागम्यतामितेः यासः कलापग्रामात्प्रदेशविपुलानरे एतच्छ्रुतासुनीयाद्याः सैन्यैः सहतचेतिते
 सर्वकलापग्रामंतस्त्रयंप्रभयुतापयुः अतशमोदयस्तेपितयेवसमरोन्मुखाः तमेवोदेशमाजसुः विद्याधरवलेकताः अतशर्मवल्लदृष्ट
 गजान्स्त्र्यप्रभादयः आनापयनाजानीकस्त्विमानाधिरोपिते ततः सेनापनिश्चक्रेसेनायो अतशमैला दामोदरोमहासूचिदूहेविद्याधरोत्त

१७२

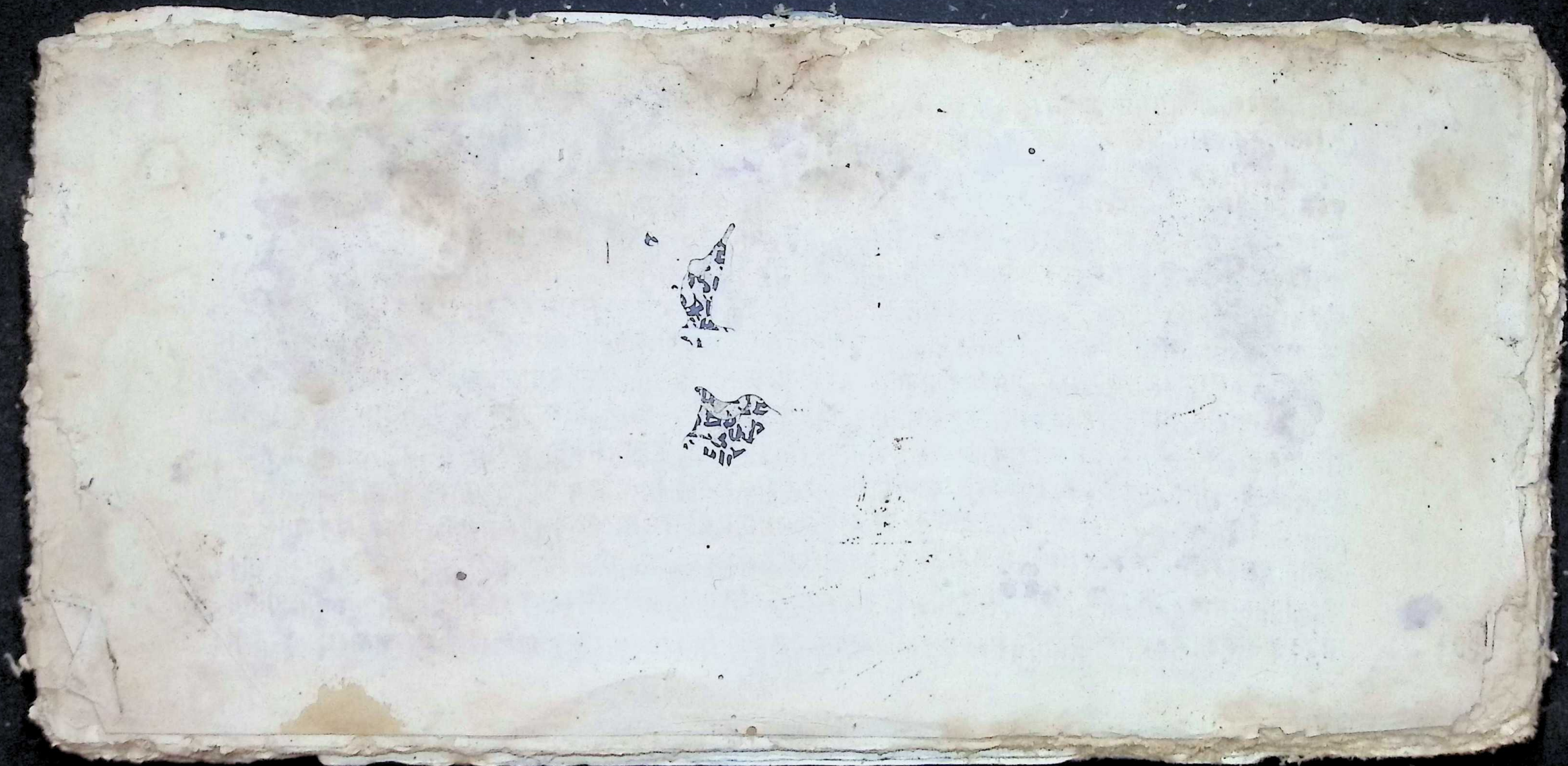
राम
१६२

चित्ततोभूत्यवलम्ब्यः एवप्रभासस्तत्पुण्यप्रभावाद्दर्जयोरिभिः यावत्संवेधिनीतस्यप्रवलस्येवधीगुहा तेनप्रभासस्यात्मीयावश्यासास्यस
किंकरा नदधश्रुतिपातालेमदिरं प्रवलस्यतत् यद्वाद्दशसंनस्यमुखाभार्पाः तल्लुक्ताः विविधानिचरत्तानिनावाप्रहरणनिच चित्तामाण्य
लक्षेचपोधानांनुरासास्तथा तन्प्रभासस्यसंवेधिसर्वमस्यपुनरजिते नदीदृशः प्रभासोयंनस्येदंकिंचिद्वृत्ते एवेततोमुचिजुमारकतोनिशम् सुये
प्रभः प्रभतयः समयप्रभासाः रत्नाद्यवान्मयनस्यपुनरदेवपातालगतप्रवलवेश्मदिलप्रदेशं तेनप्रवेशपरिगृह्यचपूर्वपत्नीश्रितामरास
तुरगानसुराश्रयोधान निर्गत्यचात्रनिविलद्वलिसएकः सूर्यप्रभंकिमपितोषितवाश्रुभासः अथसमयसुनीयः सप्रभासः समरु प्रभतिभि
रनुपांतोराज्ञाभिर्मविभिश्च दुर्गमभिमतिसिद्धिं प्राप्यसूर्यप्रभोसोपुनरपिनिजमेनासन्निवेशंतमागतं तत्रसोसुरनराधिपादिपुत्तस्त्वासकग
तेषुते रात्रिशेषमनयन्तुज्ञातरेसन्निगृह्यारणदीक्षितः पुनः ॥ इतिभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेसूर्यप्रभालंकेतुनीयत्तरंगः ॥ ये
ततः प्रातः समंसेमैः ससुमेरुः तपोवनान् तस्मात्सूर्यप्रभः प्रायाच्छूनशर्मजिगीषया तत्रवासस्यनिकटेत्रिकुटाडेरवायच आवासितोभू
तत्रस्यवल्लेनान्तायेतद्वल आवासितेचनवास्मिन्सुमेरुमयादिके आस्थानस्यत्रिकुटेशसंवधीहृतआययो सचागत्यजगादेवंसुमेरुंतेव
देश्चंद्रकृतशर्मपितायज्ञोत्तवसेदिष्टवात्रिदं हरस्यसनतेस्माभिराचारोजातचित्कृतः अद्यास्मद्विषयंप्राप्तः ससंप्रादुर्लभः सह नदानिष्यमि
दानींविधास्यामोयथाचितं अत्रैतंशत्रुसंदेशसुमेरुः प्रमुवाचतं साधुनास्मत्समपात्रमतिधिंप्राप्त्यापरे अतिथ्यनपरेलोकेदास्यतीह
वनमालं तदिमेवयमातिथ्यंक्रियतामित्युदाहृते सुमेरुणातथेवागान्तहतः संप्रभुप्रति अथोन्नतप्रदेशस्यास्तेतुसूर्यप्रभादयः सेम्यात्रिद
दृशुः सानिनिविष्टानिपद्यकपद्यक ततः सुनीयः पितरंस्वमुवाचमयासुरं प्रविभागरथादीनासस्मत्सम्येवशंसनः एवंकरोतिशृणुतेत्सु
क्तागुल्यानिदर्शयन् दानदेवः ससर्वज्ञोचतुमेवंप्रचक्रमे असौसुवाङ्मनिघातोमुष्टिकोगोहरस्तथा प्रलंबश्चप्रमाथश्चककटः पिगलोपिच
वसुदेवादयश्चेतेराजानोपरपादमे अंजुरीमुविशालश्चदंडिभूषणसोमिला उन्नतकोदेवशर्मोपितृशर्माकुमारकः एतेसहस्रिदनाद्याः सर्व

क. क.
स. प्र.
१६१

निरभ्यात् अयंताकयामेतप्रभासोहितकृतं सूर्यप्रभस्यात्मभूतो नभेदो मनोर्द्वयोः किंच प्रभासेन समो नान्यः शौर्यप्रभाववान् अस्ति
 प्राग्भस्मसुतेरेतदीपाचसाग्रहा सोपेयादृक्पुत्राभून्निदिदं कयामिवः वभूव नमुचिर्नाम पूर्वदानवसन्नमः यस्य दानप्रसक्तस्य महावीर
 सनाभवत् अदेयमहतायापियाचमानाय किंचन दशवर्षसहस्राणि सतस्राधुमेयस्तपः लोहाशकाष्टावध्यतं विरिंचास्त्राप्रवान्तरं ततो स
 कृत्सजितेन्द्रकांदिशीकुमकारयत् अथविश्रां तवैरास्ते संमंशैव सुरासुराः दुग्धाभो निपिमभ्यस्य मंशु मंदराद्विण ततो चुतादयो भागान्कमला
 प्रभतीत्यथा प्राउक्तयोचैः अवसंहर्यं नमुचिराप्रवान् अन्यदेवा सुराश्चाद्या अदिष्टाञ्जस्त्रणा पचक लेभिरेविविधानागा न्मय्यमाना गो
 न्थिता न्मन्यपयंतलये च विदेशैरमृतेहृते नेषामया सुराणां च पुनैर्वदमजायत ततो देवा सुररणे जघ्ने योयः सुरासुरैः आघ्रायोचैः अराक्ष
 तं जीवया मात नृजां अजेया जज्ञिरे ते न देवानां दैत्यदानवाः ततो विषांसवक्त्रिस्तरुः शक्रं कुरुस्यतिः एकलबाजोपायोस्ति तं ऊतुषा विलं वि
 नं स्वयं चत्सगाता तं नमुचिं ते हयो नम विपक्षायापितुभ्यं तं स हयं न नरास्यति त्वद्विष्यति नाजन्म संचितं दातृता यशः इत्युक्तो देवगुरुणमहं
 इत्सिदशैः सह गताययाचेन मुचिंतमुचैः अवसंहर्यं जगात्सुराविना कीर्तियामयाचचिरार्जिता सा चेत्स्त्रा विंगतान्मे किं श्रिया जीवितेन वा
 इति संचित्य शक्राय तमुचैः अवसंहर्यं कार्यमा लोपि शुक्रेण नमुची समहाशयः हृत्वा अमय विश्वास्यातां गंगेन जघान सः शस्त्राद्यवधेपे
 नेन वज्रन्यस्तेन कवहा अहो दुरेता संसारभोगात्सायया हताः अनोचिन्यादकीर्त्तेश्च देवा अपि न विभ्यति तदुद्भूतस्य नमुचे ईशुमाता तपो
 वलात् चकार दुःखसंतप्रासकल्यं शोकशोतये स एव मे पुनर्गर्भं संभूयात् नमुचिर्वली भूयाश्च सर्वदेवानां मज्जेयः संयुगेऽपि ततः सत
 स्पासंभूय गर्भं जातो सुरः पुनः सर्वैरत्वमयोनाम्ना प्रवलोल्लस्यो गतः सोपि तपतः प्रीणे स्त्राणे रप्यर्थिनः कृती शतकृतौ जिगाथेन्द्रं प्रव
 लोदानवैश्चरः ततः संमंशैव देवास्तमुपेत्येव यथाचिरे देहं पुनर्धर्मधर्मस्मभ्यं देहि सर्वथा तच्छ्रुत्वा सरिपुभ्योपि ईतेभ्यो देहमदा विजं
 प्राणानुदाराविस्मये मर्षि नो न पराङ्मुखात् ततः संखड्गो देवैः कृतः प्रवलदानवः मनुष्यलोके जातो ह्यप्रभासवपुषा पुनः तदेव मासौ नमु

चास्वरत्नाविविद्याद्यापिकिंशुनः नक्षसोषधयः सिद्धास्ते न मे हयते मन्त्रः चंद्रपादे गिरो ताशु सर्वाः संति गुह्ये तरे सिद्धं निप्रणमजश्च
क्रवर्तिन एवताः तदेव साधयेत्तत्तान् सप्तर्षीषधीर्यदि भद्रं तस्याद्युतासन्नः प्रातरस्य महा हवः एतच्छ्रुता विलासं क्त्वा व्याजनिद्रासंस्थितः
सूर्यप्रभः सप्रणयंता मुवाचात्र कनका दक्षिं तोती वसुधाक्षि पक्षपातो मयितया तदेव तत्र गच्छामिका सितमिति शंसमे एतच्छ्रुता श्रुतं स
वमनेनेति उपानता तस्मीव भूवसा कन्या तत्सखी तु जगाद सा एषा विद्या परं द्रस्य सुमेरो रनुजात्मजा कन्या विलासिनी नाम तद् शीन सको तु
का एव मुक्तवती मेव स सखी सा विलासिनी एहि सप्रतिगच्छ वद सुक्ता प्रयोजनतः ततः प्रभासादिभ्यस्तत्प्रबोधतु दुर्द्वारितं सूर्यप्रभः समं वि
भ्यः शशंसौषधिसाधने विससर्ज प्रहसं च योग्यं तत्सधनाय सः तदा व्यातु सुनीषस्य सुमेरोश्च मयस्य च तेरागतेः अद्धानेः समं ससचिवा
न्वितः निशि सूर्यप्रभं प्राया चंद्रपादाचले प्रति गच्छता चक्रमात्रे वा सुतं सुमार्गं रोधिनः यक्षगृह्य कर्तुं भाद्रा विज्ञानानां सुपाद्यताः कांश्चिद्
स्वैर्विमोहेतां क्त्वा श्रित्सक्तभविद्यया चंद्रपादगिरितं ते प्रापुः सूर्यप्रभादयः तत्रैषां तद्गुह्यं द्वारं प्राप्ता नं प्राकटागणः पेतु प्रवेशं हृदयः
विचित्रविक्राननाः एतैः सह नयो ह्यंजु पौडिभगवा कूरः तत्रा माष्टसहस्रेण तमेव वरं दत्तु त तेनैव ते प्रसीदंति तद्गुण इत्येवाचन ससु
नाम कुमारस्तानय सूर्यप्रभादिकां ततस्तथेति सर्वे ते तथैव हरमस्तु वन् स्तामिस्तुतिप्रसन्नश्च तान् च देति स्म तेरागणः मुक्तैरेषां गुहास्मा
भिर्गच्छीता स्याम होषधीः सूर्यप्रभेण ते तस्यां न प्रवेष्टुमात्मेना प्रभासश्च विशलेतां मेतस्य सुगमा ह्यसौ एतद्गुणवचः सर्वे ते तथैव सुमे
निरे ततः प्रविशतस्तस्य प्रभासस्य तदेव सा गुहा वहांधकारापि सुप्रकाशकिमप्यभूत् उत्थाय च महाघोरं पाशं पञ्चरक्षिणः चत्वारः किंकरा
ऊचुः प्रणताः प्रविशेति नं अयं प्रविश संग्रहादिया सप्तोषधीः सताः प्रभासो निर्गतः सूर्यप्रभाय निविलाददौ महाप्रभावाः सप्तैताः सिद्धाः स
यं प्रभायते औषध इति तत्काले गगनादुदगाहवः तच्छ्रुता मुदिता सूर्यप्रभाद्याः सर्वे एव ते स्वसैन्यमाययुः क्षिप्रं स्वमेवास्पदमर्चितुं तत्रा
छत्सुनी योयत मुता स कुमारं मुने सूर्यप्रभे हिता प्रभासः किं प्रवेशितः गतो गुहायां किंचैप किं करे रपि सक्तः एतच्छ्रुता स सर्वे पुष्ट एतत्सु

क.क.
श.ल.
१

जेनमः सरस्वत्यै श्रीगणेशाय नमः कुरवदरसदृशमखिलेभुवनतले यत्पुसादतः कवयः पश्यन्ति स्तस्मिन् तयः साजयति
 सरस्वतीदेवी अतः परं शक्तियशोत्वं वक्राभविष्णुति इदं गुह्यगिरीन्द्रजाप्रणयमदरादीलनासुराकिलकपासुनं हरमुक्तासुधं
 रुद्रतम प्रसह्यरसयति ये विगतविघ्नलब्धं हृद्यो धुरंदधति वैबुधीभुविभावप्रसादेन ते अवारणीयैरिभुर्वारणीयैकरनुमः
 हेरम्बस्य ससिन्दूरमसिन्दूरमघकिन्दु पायोदः पुरदाहायशोभोः सन्दधतः शरम् समवयं पुनत्रे पुनृतीयमधिकं स्फुरत् र
 त्नाहर्णसिंहस्य ऊटिलाविहिषोवधे नरश्रेणीचट्टिश्च निहंतु दुर्जितानिव एव वत्से अरसुतः कोशाम्यासचिकैर्युतः नरवा
 हनदत्तः सतस्योभार्योसखः सुखी एकदाचस्थिते तस्मिन्नास्थानस्य हृत्पितुः वत्से अरस्य विज्ञप्तं तद्वासी वणिगाययौ सर
 त्दत्तनामाते प्रतीहारनिवेदितः प्रविश्य नाराजानं वणिगेवं विजिज्ञाप्य नास्त्रावमुधनो देवदरिद्रासीत् भारिकः अकस्माच्च
 ददन्तादपि वेष्ट्यासदृश्यते कौतुकाच्च गृह्णीता येषु च पात्रभोजनं दत्तं तेषां वतानीता मया एषो वीदिदम् लब्धो राजकुलद्वारा
 त्सद्वत्कटकं मया उपायुर्त्तमेकं च ततो विक्रीतवानहं तच्च दीनारलक्षेण मूल्येन वणिजो मया दत्तं हिरण्यगुप्तस्य तेनाद्याहं सुखस्थि
 तः इत्युक्त्वा दर्शितं तेन देवनामा कितं मम कटकं यत्ततो देवविज्ञप्ते एतच्छुभुः एतच्छुभो सवत्से प्रसन्नानाययति स्मतौ भारिकं
 सविनयं सद्रत्नं वणिजे च तन्म हंतस्मत्प्रकोशान्ने भ्रष्टमेतत्सुरेवमे इति हृत्कटकं दृष्ट्वा सरजाभिदधे स्वयं निजुतं राजनामां कंलब्ध
 किंकटकं तया इति पृष्ट्वा सभ्यै सराजगे भारिकोभ्यधात् भारजीवीकुतो वेद्यिराजनामाक्षराणाहं दारिद्र्यदुःखदग्धेन लब्धं तस्मी
 कृतं मया इत्युक्ते तेन रक्षाघमाक्षिप्तः सोववीर्वाणक प्रसह्य मूल्येन मया गृहीतं रत्नमापणे न चालि राजाभिज्ञानमस्ति तन्मयस्त्वयते
 मूल्याय च सहस्री तु नीतानेन परं स्थितं एतद्विरण्यगुप्तस्य च यौगंधरायणः अतातत्र स्थितो वादीनां दोषोऽस्ति कस्यचित् दारिद्र्य
 स्थालिपिज्ञस्य भणतां भारिकस्य विम् दारिद्र्याक्रियते चौर्यं लब्धं केनोजितं पुनः मूल्येन रत्नग्राही च नवाचो वणिगायसौ एतन्महा
 न्मोत्रेव चो वत्से शः अदधेतदा दत्तापंचसहस्री स भारिकेण वयी कृताम् हिरण्यगुण्यगुताद्विजो रत्नं तस्मात्समादधे भारिकं चक

राम
१

सेनमुक्तं गृहीता कटकं निजे भुक्तं पंचसहस्री कौगतभीः सोभगाद्गृहम् विश्रुतया तीपापो यमिति चांतर्दिषन्पः रत्नदत्तं सवर्णि
 जकार्यार्थं ते समानवत् गतेषु ते पुनराग्रे न तो वो च दसंतकः अतो देवाभि श्रानां प्राप्नोयर्थः पलायते अस्मभद्रघटोदत्तः संवत्तो
 भारिकस्य यत् ॥ तथा हि कश्चिदासीत्पाकपुरे पाटलिपुत्रके शुभदत्तः सनासा च प्रत्यहं काष्ठभारिकम् वनादानीय विक्रीय पुस्त्या
 निसकुटुंबकम् एकदा च गतो हरे वनदेवाद्दर्शयः तत्र स्थाप्य तुरगयक्षान् दिवा भरणवाससः तं भीते वीक्ष्य तं प्रीत्या सर्वे पृष्ट्वा य
 यातयम् बुद्ध्यादिरिद्रमुत्पन्नं कृपायक्षावभाषिरे इहा स्मदतिकेति शुभदत्तं कर्म करो भवान् अन्ते शंगहनिर्वाहं करिष्यामो वयं त
 व इत्युक्तं तं कथं त्वासीच्छुभदत्तस्तदतिके त्वानादिपरिचर्यो च कृष्णात्रेष्वाचकार सः संजाते भोजनस्थाने यक्षास्ते जगदुच्चते
 आहारमस्मात्तमुतो देहि भद्रघटारिणि अंतःशून्यसतर्हं घटं घटं यत्तु वते तावत्तु गृह्यकाभूयस्तमाहुः तस्मिन्ताननाः शु
 भदत्तं न वत्सितं क्षिप्रं हस्तयतां तरे यद्येवं कथं स सर्वघटः कामप्रदेहं निमित्तं भद्रदत्तौ दत्तौ ते भो बुभुजे च सयंततः एवं परिचर्य शान्
 भद्राभीत्या च तो च हं तस्यां कुटुंबं चित्तार्तः शुभदत्तस्तदतिके तत्कुटुंबं चैवः एवार्तं स्वप्नादेशेन गृह्यकैः आश्वासितं तत्प्रसादात्स
 ते स्मृतं तत्प्रसः मासमात्रेण यक्षास्ते शुभदत्तं तं समभ्युः तुष्टास्मत्तेन या भद्रदत्तं हि किंचिद्ददामते तच्छ्रुत्वा सजगादौ तं सुष्टाया चैपरं
 वरं इत्युक्तौ पिसयक्षेसौः शुभदत्तौ परस्परं वरं नेच्छन्तं तस्मै ते भद्रघटं दत्तं ततः प्रणम्य तां कृष्णघटमोदाय तं नवात् गृहं स शुभद
 तस्मत्सगात्रन्दितवांधवः तत्र तस्माद्दत्तं दत्तं भोजनादिनिवेशयत् ॥ इदं धर्मन्यभाडेष्टुष्टाभुंक्तस्वजनैः सह भारमुक्तो भजन्भो
 गान्याममत्रो यजातु सः ऊतस्तवैषां भोगम्रीरित्यप्युक्तं तव धुभिः सवाक्त्रं मनुवर्कं डोगर्वणे श्रितकामदम् गृहीता घटकं संकथे
 प्रारे भवत नर्तितुं नृत्यतस्तस्य च संकथान्मदौ चैकस्य तद्वत्तः समद्रघटको यातः पतिता भुवि विंडशः तदेव चाक्षतीभूयः सजगाम
 यथागतम् शूकावस्थां सच प्राप शुभदत्तौ विषादवान् तदेनं पानदोषादिप्रमादहतकुटुंबः अभयाः प्राप्तमप्यर्थं नैव जानंति रक्षितुं
 इति भद्रघटात्पानहासं श्रुत्वा वसन्तकात् उत्थाय चक्रवत्सेशः स्वगाहादिकाः क्रियाः नरवाहनदत्तौ पिस्नाता भुक्तान्तिके पितुः दि

रेनुकेगृहीताकटकनिजे भुक्तपंचसहस्रीकोगतभीः सोभगाद्गृहम् विश्वस्तथातीपापोयमितिचातर्दिषन्नृपः रत्नदत्तंसवरि
जंकार्यार्थेतेसमानवत् गतेषुतेषुरजांगुनतोवोचदसंतकः अतोदेवाभिश्चानांप्राप्तोप्यर्थः पलापते अस्याभद्रघटोदत्तः संकतो
भारिकस्ययत् ॥ तथाहिकश्चिरातीत्याकपुरेपाटलिउत्रके शुभदत्तः सनास्त्राचप्रत्यहंकाष्टभारिकम् वनादानीयविक्रीयपुस्त्या
तिसकुटुंबकम् एकदाचगतोद्वेगं देवाद्दर्शयः तत्रस्थाश्रुतुरायशान्तिवाभरणवाससः तभीतेवीक्ष्यतेप्रीत्यासर्वेष्टयाय
यातयम् बुद्धादरिद्रमुत्पन्नंरुपायशावभाषिरे इहास्मदतिकेतिष्टभद्रकर्मकरोभवान् अक्षेशंगृहनिर्वाहं करिष्यामोवयंत
व इत्युक्तस्तेक्षयेत्यासीच्छुभदत्तस्तदतिके स्नानादिपरिचर्योचक्रुश्चात्रेषाचकारसः संजातेभाजनस्यानेयक्षास्तेजगदुश्रुते
आहारमस्मात्समुतोदेहिभद्रघटस्यिति अंतःश्रुत्यसतदृष्टाघटंयकभेजवते तावत्तुगुह्यकाभूयस्तमाहुः सस्तितामनाः अ
भद्रत्नवत्सितंक्षिप्रंरुस्तयसंतरे यद्येवंसंस्थसंसेवयदः कामप्रदेत्तदंभद्रत्नोदसोतेभाषुभुजेचेसयंततः एवंपरिचर्यशान्
भक्तपाभीत्याचसोचहं तस्याकुटुंबचित्तार्तः शुभदत्तस्तदतिके तत्कुटुंबेचंद्रः एतत्स्वनादेशेनगुह्यकैः आश्रासितंतत्प्रसादादम
तेस्मृततश्चसः मासमात्रेणयक्षास्तेशुभदत्तंतमभ्यधुः तुष्टास्मस्तेनयाभानुवृत्तिकंचिददामते तच्छ्रुत्वासजगादैतांस्तुष्टायाचेपरं
वरं इत्युक्तोपिसयक्षेसोः शुभदत्तोपर्यदा वरं गच्छेत्तदातस्मैतंतेभद्रघटं दत्तं ततः प्रणम्यतां कृष्णघटमोदायतेनवात् गृहं सशुभद
त्तस्त्वमगात्रन्दितवांधवः तत्रतस्माद्दृष्टालक्ष्मामोमनादिनिवेशयतत् गुह्यं यत्तन्यभाडेष्टुष्टाभुक्तस्वजनैः सह भारमुक्तोभजभो
गान्यामसन्नोयजानुसः कुतस्तवैषमोग्ग्रीरित्यपक्वमवधुभिः सयाक्तमनुवन्मंडोर्गर्वणेमितकामदम् गृहीताघटकंस्कंधे
प्रारेभेवतनर्तितुं नृत्यतस्तस्यचस्कंधान्मदोदकस्यलक्षितः समद्रघटकोयातः पतिताभुवितुंडशः तदैवचाक्षतीभूयः सजगाम
यथागतम् रूपावस्थासचप्रापशुभदत्तोविषादवान् तदेनंपानदोषादिप्रमादहतकुक्षयः अभयाः प्राप्तमप्यर्थंनेवजानेतिरक्षितं
इतिभद्रघटाख्यानहासंश्रुतावसन्नकात् उग्रायचक्रवत्सेशः स्नानाहातदिकाः क्रियाः नरवाहनदत्तोपिस्नाताभुक्तान्तिकेपितुः दि

श्रीशशादरेतस्याभवद्यथा वयसंप्रेष्यकृत्तान्तेप्रार्थयामासतांचसः धन्यास्मीतिवदंतीचप्रज्ञासाधतमन्यत स्थापयितानिवा
सेस्तेनिषुण्णमोडरक्षणः तस्याश्चरवर्मासौसुंदर्यामंदिरययो तस्मिन्मकरकट्याख्यातन्मातानमुपागतम् अमानयद्गुहाचा
रैस्तैस्तैस्तमयोचितैः निशागमेवोसगह्रेस्फुरद्वत्वितानकं न्यस्तपंयकशयनं प्रावेश्यतयाचसः धन्यास्मीतिवदंतीच
तजारमतसुंदर्यातयासेवितयासह विचित्रकरणेदत्तैस्तुरतेचविदग्धया गार्हदशितरागंकांपाश्चादनपगामिनीम् दृष्ट्वादिती
येक्रिततोनिर्गतेनाशकचसः ददौचहेमरत्नादिलक्षणं पंचविंशतिम् तस्येदिनद्वयेतस्मिन्सुंदर्यैसवणिग्पुत्रो प्राप्ते
मयाधनंभूरिनाहंप्राप्तामवाट्टशं सएवेचेन्मयाप्राप्तः किंधुनेनकरोम्यहं इत्यस्यानुवधेनसुंदरीतमंगलूतीम् माता
मकरकट्येवमेकामत्येवसाहृतम् इदानीमस्मदीयेयत्तदस्यवत्सकंभजम् तन्मध्यस्थापयित्वातद्गुह्यतोपुत्रिकाक्षतिः
इत्युक्त्वासुंदरीमात्राकृष्टादिवतद्वेदीत् सिषेवेतामहोरात्रमृतं निमित्तपुराणिनीम् तस्यात्रपणनृतेनगीतेनचतयेवच
वच वणिजोहृतचित्तस्तस्यासहयंययो तावच्चतस्येसुंदर्यैकोट्याहंसददौकृमात् अथोपेत्यार्थदत्ताख्यः सत्तास्तेरमुवा
चतम् सखेकिंऊदनीशिक्षासायतोयार्जितापिते कातरस्यास्त्रिविधेवनिष्कलावसरंगता वेश्याप्रेमणिमद्भावोयदस्मिन्
ज्यतेतया सत्यंभवतिकिंजातुजलंमहमरी येषु तत्सर्वंक्षीयतेयददिहं किंधनंतव तावद्दुर्जामोडुक्ताहिक्षमेदेनमितान
ते इत्युक्तस्तनमित्रेणवणिक्पुत्रोजगादसः सत्यंनवेश्यास्त्यासः सुंदर तुतोदृशी क्षणहिमामपश्यतीमुच्यमाणानसौ
सखे तद्वदन्वाधयतेतागतयंयदिसर्वथाः एवमुक्तः सतेनाथेदत्तस्येवसन्निधौ मातुर्मकरकट्याश्चसुंदरीमवदत्तुसः
तावतावदसामान्याप्रीतिरीश्वरर्मणि गंतव्यंचाधुनावशंस्वर्णदीपंवणिज्यया ततः प्रास्यत्यंलक्ष्मीयथागत्यतदंतिके या
वत्कालेसुखंस्यास्यत्यनुमन्यस्वतस्मिन् तच्छ्रुत्वासास्तुनयनापश्यतीश्वरर्मणः सुखंरुतविषादासासुंदरीचतमभ्यधात्
मृगंजानीतकिमहंवचंमनवेक्ष्यकः कस्यप्रतीतिरदलंयदिधत्तांविधिर्मम तच्छ्रुत्वाचमातातोमादुःखंप्रतिरस्तुते एष

५३
श. ५

नैवप्रियोयेतेसि हार्पस्वमिहास्यसि इतिमाताकिलायास्यास्थितमावतयासह मातायेमुहुरकस्मिन्नूपेजालमकारयन्
तदाचेअरवर्माभूतहोलाहृदमानसः शुचैवात्पात्पमाहारं पानं चक्रेचसुंदरी गीतवादितनृत्तेषुनवबंधरतिंचसा आश्रा
स्यतेसप्रणयैसौतेरीअरवर्मणः ततोदिनेदयस्योक्तेसुंदरीमंदिरागतः चचालेअरवर्मासकुहनीकृतमंगलः अनुवया
जसौदसुःसुंदरीतंसमाहृता नगरद्वारिहृत्पादुहृतजालकानतः ततोनिवर्त्ययावच्चसुंदरीताप्रयानिसः तावदात्मातया
रूपेजलमद्येयचिक्षिपे ताहात्माभिरुद्राश्रयाक्रंदसुसहान्ततः नसीनाभत्यवर्गस्यतन्मातुश्चात्रशुश्रुवे तेनप्र
तिनिवृत्तैवसमित्रः सचरणसुतः रूपेक्षिपतनुकांतोवह्नामोहममातुः साप्रलायेअशोचंतोतस्मिन्मकरकदुष्प
स्थानवतारयद्दृष्ट्वा रूपेक्षिपानुमेषिदः रजुभिर्जैवरीयेधदिष्वाजः तिजीवति रसुताताततः कृपादुत्तिपतिचसुंदरी
म् उल्लिखामतकल्पसाहस्यमानेनिचयतम् प्रत्यागच्छतिपुत्रमालापेशनयेदो ताप्रसन्नसमादायहृष्टतास्वा
मनुषियाम् आगदीअरवर्मासौपत्याकमेवतद्वहम् निप्रयसुमेखुद्वाप्रययजन्मनः तदाप्रिमदसतासयत्रावुधि
पुनर्जहौ ततोवह्निस्थितिनयसोर्धदत्तः पातापुनः तमभ्यासस्वमतः मातात्मानाशितस्वया माभूतेसुंदरीस्नेहप्रत्य
यः रूपपाततः अतकोऊहनीकूटरचनाहिविधेरपि पितृश्रुष्टापितायः किंवक्षरयास्यसिक्कवा तसुतेयापिभिर्याहिकल्पः
लीचेन्मतिस्तव एतन्नसवचः सत्कारवधीयवणिगुवा मासेनान्यद्ययीचक्रेतचकोटिचयसतत् ततोहृतस्यः दत्तार्थचंद्रकः
सुंदरीगृहात् तयामकरकद्यासकुह्यानिर्वास्यत अर्धदत्तादयस्तेचगतास्वनगंरङ्गते तत्पित्रेत्तन्माचर्युधयावतमशे
पतः सतपितारंगवर्मातदुह्वाडुःखितोभशो ऊहनीयमजिक्तातांगतावोचदणिक्यति गृहीतामल्पमीहकसतयामेशि
क्षितः सुतः हृतमकरकद्यायत्सर्वस्वतस्थहेलया इमुक्ताप्रवक्तोतंसतस्येतमवर्णयत् ततः सायमजिक्तातेरुद्धकुह्यमा
मत्र आनययेत्तपुत्रेनकरिषोहृतप्राययः तस्यामकरकद्यातामनेसंसहृष्यति एवंतयोपतिज्ञानेऊह्न्यायमजिक्ताया

[illegible]

२२७

रम
ध

८. क.
सू.
१६०

तो वा यदि तस्मै देवतमपि सापितं विद्याधौश्च मर्यास्य तस्य दृष्टः पराक्रमः नाशश्चेहा गते तस्मिन् कृष्टि स्यादिति दृष्टपते इत्येवोक्ते मया कृष्टाः
सासभाक्षो ममावयो अधावतो च हं तुमोश्च तथमधुं रथो एतां पश्यामि वा शो र्धमित्यवोचमहं च तौ ततो रामो दरेण तावुन्याय विनिवारितो
शाने हनश्च विप्रश्च नवधरतिजस्यता ततो विक्रमशक्तिर्मामवादी हृष्ट हतभोः तत्सामीवाहिसर्वे पिवयमीश्वरनिर्मिता तदा या तु स पश्या
मस्तस्यातिशयक्षमावयं एवं सगर्वे ते नोक्ते विहसत्रहमववीन हं साः पद्मवने तावन्नादा कुर्वन्ति स्तास्थिताः यावत्पुं पतिना योते मेघमाका
दितो वरं उमुक्तो त्याय सावज्ञं निर्गत्या हमिहागतः एतस्मिन् हस्ता कुतो नैस्तुष्टिः प्रापिमयादिभिः निश्चिंस चाहवोद्योगसर्वे सेनापतिव्यधुः प्र
भासमयते सूर्यप्रभाद्वारण दुर्मदं सर्वं चरणदीक्षायां ते सुवासकुमारताः निदेशं प्राप्य तदहं प्राविशन्निपतवताः रात्रौ सूर्यप्रभश्चाव्रत
शयाग्रहांतरं प्रविष्टा मेक्षता पूर्वा मनिद्रो वरत्नकां सातस्य बाजसुप्तस्य प्रसुप्तस्य चिबस्य च तैरेनिकटमागत्य सखी माह सहस्यतां
यदि सुप्तस्य विश्रान्तविलासापीयसी दृशी नृपशोभास्यतत्कीदृक्प्रबुद्धस्य भवेत्सति तदस्तु न प्रबोधासौ हरिते कौतुकं दृशोः अधिकं
हिनिरुद्धेन किमत्र हृदये न मे भविष्यत्यस्य संशयः समं हि अतश्च मरणं तत्रैव को विजानाति भाविकित्तचकस्य किं प्राणव्यायश्चरणां जा
यते हिरण्योत्सवः तत्रास्यास्तु शिवेनावृत्ततो ज्ञास्यामहे पुनः कामचूडामणिर्धनं किंच यो मविहारिण दृष्ट्वा तस्यास्य हृदयं माह शीकानुरं
जयेत् एवं तयोक्ते सा वादी तन्माली किं वीर्यदः असेतो हृदयश्चास्मिन्नायं तश्चुडिकितव येन हृष्टेन हृदयं कामचूडामणे हृते सो न्यस्या
नहरेत्कस्यापि साक्षादहं धती विद्यावशाच्च कल्याणं वैसिकिनास्यसंगरे एतस्य भार्यो ज्ञाताः स्युस्तिष्ठेः सच्चक्रवर्तिनः कामचूडामणि
स्त्वचस्वप्रभावकगोत्रजा एषेव परिणीता च दिने धैतेन सुप्रभा तत्किमस्य शिवं बुद्धे न हि सिद्धवचो मया किं वा हने सुप्रभया चित्तं यस्या
स्य तस्य किं नाहरेद्भवती त्वं हि दृष्टेण भविकानघे बांधवापेक्षया वा ते विकल्पो यदि तत्र सत् भर्तारं हि विना नान्यत्सतीनामस्ति बांधवः
एतत्सखी वचः श्रुत्वा सा वोचदहं कस्यका सत्यं सखित्वया प्रोक्तेन कार्यो मे न्यवंधुभिः शंकेचास्यार्थं पुत्रस्य जयं जानेत्स्व विद्या सिद्धानि

१७०

राम
१६०

जानीहि क्षीयमाणं पणमि रजनावहं यावन्महाजलो घेन वयं सर्वं क्रियामहे क्रियमाणं च नृत्त्या मो न मज्जामः कथंचन अथो धः सु
परावृत्ताः प्रतिकूलै न वा युना ततः केनापि पुत्रसेने मज्जलिते न सा उह्मवक्रौ क्षिप्राः स्मनच दद्यामहे शिना इत्यादि मेघोरत्तौ घं प्रविष्ट
स्तौ चास्तुजा वाज्ञादिशक्तो निदानशमे निशया सह इत्युक्तं वेतं तं स्माह स सुवास कुमारकः आयासपूर्वो भुदयः स्वप्ने नानेन स्तुचितः १
यो जलो घः समं ग्रामो धै येन दमज्जनं नृत्सनां क्रियमाणं जलैस्तत्परिवर्तकः यो युष्माकं महत्सोपि शरणः कोपिरक्षकः यश्चो ह्मो जल
ने जायमाना क्षात्संशकरः क्षिप्राः स्थो गोचयने नृत्तया स्ताः स्य महामये मेघोदयस्तौ यश्च सभूयोपि भयागमः रत्तौ घवर्षणं यच्च न द्वे
यस्य विनाशनं दिशो यद्वक्त्रं तमहि सामाहती वच समः चानेकधा न्याय्यो यथा यो पाथ एव च यः सत्यः ह्यचयत्यन्यो यन्यार्थः सोभिधी
यने प्रसन्नदेवतादेशरूपः तत्रो यथायिकः गाढानुभवचिन्तादि कृतमाङ्गरपाथकं रजोमूढेन मनसा बाह्यार्थविमुखेन हि जंतुर्निद्रा
वशः स्वप्ने तैस्तैः पश्यतिकोरणः चिरशीघ्रफलत्वं च तस्य कालविशेषतः एषाश्च न दृष्टुं दृष्टुं त्वत्तु शीघ्रफलप्रदः एतन्मुनिर्जुमागन्ने श्रुता
तस्मात्सुनिर्दिताः उत्थाय दिनकर्तव्यं यथुः सूर्यप्रभादयः नावमुहस्तः प्रत्यागतश्च तत्तु शर्मसकाशनः दृष्टो मयादिभिश्चैव यथा कृतमवर्णय
त् इतो गतो हं तस्मात्त्रिकलाचलवर्तिनी तां त्रिकुटपताकां व्यावर्गं ही हेमनिर्मितां नस्याप्रविश्यापश्यमहं क्षरुनिवेदितः दत्तं तं श्रुतवर्मा
णं तैस्तै विद्याधराधिपैः पित्रा त्रिकुटसेनोपितया विक्रमशक्तिना अंधरेण चान्यैश्च सुरैर्दासोदरादिभिः उपविश्या घतमहं शर्मणाम
भयान् श्रीमता प्रहितः सूर्यप्रभेण हं तरेतिके संदिष्टं तेन चेदं ते प्रसादाद्दुर्जटे मया विद्यारत्ना निभार्याश्च सहायाश्चैव साधिता तदेहि
मिलसेन्येन सहायेः खचरे श्वरैः निहंता हं विहङ्गा नारक्षितानमतां पुनः यो चाशम्याहता तातेः सुनीयत नया तया कामचूडामणिः क
न्यामुचतामश्रुभंहितत् एवं मयोक्ते सर्वे ते कुह्यस्तैव मभ्यधुः कोनामसयदस्मा सुदधान् संदिशती दृशं मर्त्येषु संदिशते वं कस्तवि
द्याधरे श्वसः वराकोमावुषोभूता ये वंदयन्निनंक्षति न च्छुतो क्रमया किं किं कोनामसनिशम्यतां संहरेणे ह्युष्माकं चक्रवर्ती विनिर्मितः म

त्वानिदिव्यमारीणं क्रीडंतीनां जलान्तरे विदुषां मयोद्धनैरुत्तुल्लेः कनकांबुजैः आलोकयन्ति यावच्च सरसस्तस्य ते श्रियं तावन्नयायसुः सर्वश्रुत
शर्मादयोपिते ततः सूर्यप्रभस्ते च होमे च कुर्णुतांबुजैः क्षणाच्चात्रोदगाही मेघस्तस्मात्सरोवरान् सव्याप्य गगनं मेघो महद्विषमवास्तनन् त
न्मथोचपपातैको नागः कालांबुदात्रतः सुमेरुवाक्साञ्ज्यायगादंस्तर्पप्रभेण च त गृहीतो युष्मन्नोपितस्तानागो भवद्भुतः तस्मिन्नुत्सुमा
सवेहितीयो धात्रोपतन् नागो विषागिविजासञ्जासन्निःशेषत्वे चरः सोपि सूर्यप्रभेणात्र गृहीतस्तेन पूर्ववत् धनुर्गुणतः संप्रापमेघञ्चाशु
ननाशसः सूर्यप्रभामिनवलेसिद्धमेतद्भुक्तव श्रद्धेयश्च गुणोपैष्यते एते गृह्णाणन् इत्यत्राविचवादिवापुष्यदृष्टिः पुरः सत स्त
र्यप्रभश्च सगुणधनूरत्वं तदगृहीत् कुनशर्माप्यगादिग्रः सावुगः स्तनपोवनं सूर्यप्रभो यस्य सर्वे च हर्षमाप्नुदं यादयः पृथो यधनुस्तन्नि
नैः सुमेरुवाचसः इह केचकवेणोदियमस्ति च नमहन् ततो ये कीचका किन्नोक्षिप्यते च सरोवरे महामेता निदिव्यानि संपद्यते धनु
षि च साधितानि च तान्येवं देवैस्तेः पुरात्मनः असुरैर्योगधेर्वैस्तथा विद्याधरोत्तमैः भिन्नानि तेषां नामानि च क्रवर्ति धनुषितु अजामि
तवलाख्या नि निक्षिप्ता नि पुरामरैः तानि चेतैः परिल्लैशैः सिद्धानि शुभकर्मणां केषां चिदीश्वरेष्वातो भविष्यच्च क्रवर्तिनां तच्च सूर्यप्रभसे
तस्मिद्धमद्यमहद्भुतः सोचितानि वयस्त्याक्तन्माधयत्तस्य तान्यमी एषो हि सिद्धि विद्यानां सिद्धो यथापितामहि एतत्सुमेरुवचनं श्रुत्वा स्त
र्यप्रभस्य ते वयस्याः केचकवनं तस्य भासाद्युयोपयुः तद्वक्षकं च राजानं चेंडुदंडं विजित्य मे आनीय कीचकास्तत्र निदधुः सरसोतरे तन्नीरोपो
पितानां च जपतां जुहुतां तथा सिद्धानि सधनुष्येषां सप्ताहान्मातृशालिनां शोभैस्तेरुक्तवृत्ताने मया ह्येव सहायसः आत्मा स्तर्पप्रभस्ताव
न्नासुमेरोतपोवनं ततो वाचसुमेरुस्तजितो वेणुधनेश्वरः तस्मिन्नेव श्रुत्वा हस्तो यदज्ञेयोपितदद्भुतं तस्यास्ति मोहनी नाम विद्या तेन सदुर्जयः नूनं
सास्यापितानेन प्रधानस्परिपोः कृते अतः प्रयुक्तानेनेषु तद्वयस्तेषु संप्रति सकृदेव हि सा तस्य फलदानपुनः पुनः पुरवे च हि सा तेन प्रभावावे
क्षणयभोः प्रयुक्ता भूदतः शापतेन दत्तो स तादृशः तच्चिन्त्यमेतद्दिद्यानां प्रभावो हि दुर्वासदः तत्कारणं च भविता पृक्तममरा वान्मयः अस्या

८.क.
१५८
सू.प.

तस्मात्तन्मसदृशवचः स्मृत्ताकारितेवापि वक्रिज्जडे सुमेरिणा ततः सूर्यप्रभत्वेन सहा होषी दुताशने क्षणवृष्टिभूमिविवरादुजगमावचोरगः
 वृत्तगुप्ताभिधाने च सुमेरुये मगर्हितः सतेनाजगरेनायमुक्तफूत्कारवायुना नीताहस्तशतेक्षिप्तोपपत्नीर्णपणवत् ततस्तोजप्रभा नाम ते
 जिघृक्षुरुपागमत् सर्पविद्याधरापीशः सोप्यक्षेपितपायुना ततस्तदुष्टदमनो नाम विद्याधरेश्वरः उपागन्तोपि निःश्वसेनाम्यवज्ञेन विक्षि
 पे ततो विह्वलपशन्ताव्यः खचरेदस्तमभ्यगात् सोपितेन तथैवास्ताश्वासेन तृणहेलया श्रयाभ्यधावतां तद्वा वेगारकविजृम्भको राजानो
 युगपत्तौ च दृष्ट्वासेन सोक्षिपत् एवं विद्याधरापीशः क्रमात्सर्वेपितेन तै क्षिप्ताः कषेचिदुत्तम्युरंगैरश्वविचूर्णितैः ततो देपेण तसर्पश्रुत
 शर्माभ्युपेयितान् जिघृक्षुः सोपितेनावि क्षिपेत्सासमाहृतैः अदूरपतितः सोपुन हत्यायधावितः तेन दूरतरे नीताश्वासेनाक्षेपिभू
 तले विलक्षेचूर्णितंगेस्त्रिभुचिने श्रुतशर्मणि सूर्यप्रभो हि गृहणे प्रेषितो भूत्सुमेरुण पश्यतेषोप्यजगरं दृष्टीतुमिममुत्थितः उत्तरे
 मेनिर्विचारा मर्कटाश्च मानुषाः अन्येन क्रियमाणं यत्प्रत्यौ नुहरंति यत् इति विद्याधरा सूर्यप्रभतो जहसुस्तदा तेषां प्रसहतामेव गता
 सूर्यप्रभेन सः क्षिमितास्यो गृहीतश्च कृष्टश्चाजगरो विलात् तद्वाणप्रतिपेदे तु भुजगत्तण्डितो मूर्ध्नि सूर्यप्रभस्यापि पुष्पवष्टिर्दिवोप
 तत् सूर्यप्रभाक्षयेतेभणरत्ने सिद्धिमिदं तव तद्गृहणेन दिव्युच्चैर्दिवा वागुदभूत्तदा ततो विद्याधरास्त्रानि ययुः सूर्यप्रभो गृहीत् तूणः
 मयसुनीयो च सुमेरुश्चागममुदं श्रुतशर्माणि यातेप्यविद्याधरवलान्विते एतसूर्यप्रभं हतस्तदीयमिदमभ्यधात् त्वां समादिशति श्री
 मान् श्रुतशर्मा प्रभुयेया समर्पयेत्तूणमेकार्यचेजीवितेन ते सूर्यप्रभो यप्रत्याहृतं देवविगच्छतं स्वदेहएव भविता नूणस्ते मरुता वृ
 तः एतन्प्रतिवचः श्रुतागते हते पराद्भुते प्रहस्तुर्न भसोक्तिं तोसर्वे ते श्रुतवर्मणः सूर्यप्रभश्च सानंदमाश्लिष्ये च सुमेरुण दिष्टाद्यः
 आभवे वाक्फलितं तदंशकितं नूणरत्ने हस्मिद्धेस्मिन्निद्रास्तचक्रवर्तिता तदेहिसाधयेदानीं धनूरत्वं निराजुलः एतत्सुमेरा श्रुता तेन
 स्मिनेवाप्रयायिनि सूर्यप्रभादयो जगुर्हं मरुता चलेततः पार्श्वतस्तो जरेते च मानसाव्यसरोवरं प्रापुः समुद्रनिर्माले विधातुरिव वर्णकं सु

१८८

राम
१५८

सप्तश्रुतात्मजाः राजपुत्रा मयादिष्टा विद्याः संसाद्य सोद्यमाः तेषां हरिभटादीनां षोडशानां रघुते हे चाद्युते पदातीनां मेकेकस्यावुजं वलं तद
 बुस्थितं संकेताञ्जम्बुदं नयनवाः श्रुत्यः श्रुत्यमिज्ञा एते चैतस्वबंधवाः हृष्टो मा म ह मा यः सिंहदंष्ट्रः प्रके पुनः तन्न क ह्यो दुरारोहः सुमा
 यो वज्रपंजरः धूमकेतुः प्रमथनाविकटाव्यश्रुता नवः बहवो नपिचाजम्बुरा सप्तमरसा तलात् कश्चिद्विद्यानामयुतेः सप्तभिः कश्चिद्विद्यभिः कश्चि
 त्त्रिभिः कश्चिद्विद्याभिः कश्चिद्विद्याभिः कश्चिद्विद्याभिः कश्चिद्विद्याभिः कश्चिद्विद्याभिः कश्चिद्विद्याभिः कश्चिद्विद्याभिः कश्चिद्विद्याभिः कश्चिद्विद्याभिः
 मा गान्तरुसारतः असंख्यमाययौ चान्येन्ये मयसुनीययोः सूर्यप्रभास्य चामेयमाजगामनिजवलं वसुदत्तादिभूषणानां सुमेरोस्तुतं यवच तेना
 मयासुरोपकृष्टितोपस्थितं मुनिं तमुवाच ऊमाख्यं महसूर्यप्रभादिभिः विक्षिप्तमेतद्गवन्मैत्र्येणैव पलक्ष्यते तद्बहिर्बुधविक्तीर्णं यु
 गपट्टप्रतामिति इतो योजनं मावेत्तिकलापग्रामसंज्ञकः प्रदेशस्तत्र विक्तीर्णं गत्वा तत्राविलोकातां इत्युक्ते तेन मुनिना तच्छक्ताः सुमेरकाः
 ययुः कालापग्रामं तं सर्वे ते स्ववलेः सह तत्रैव तस्यानगता ददृशुस्ते पृथक् पृथक् सन्निवेश्यासुराणां च नृपाणां च वरूणिनीः ततः सुमेरुमह
 स्पृशन्त शर्मावलाधिकाः संनिविद्याधराधीनास्तस्य ह्यैकोत्रं शतं तेषां च पृथगेकेकोराज्ञां द्वाविंशतः पतिः तदस्तुभिन्नोकांचित्तामेलपिषाम
 हुतव तस्यानरेतद्दक्षामः स्यान्वल्मीकिसंज्ञितं फाल्गुणस्यासिताग्रानरष्टमी हिमहातिथिः तस्यां चोत्पद्यते तत्र लक्षणं चक्रवर्तिनः तर्णं विद्याधरा
 योनितत्कृते चात्र तांतिथिं एवं सुमेरुणा प्रोक्ते सैम्यं सुविधिना दिने नीताग्रानर्ययुस्तत्रैव वल्मीकं सवलारयेः तत्रैव दक्षिणसामौ हिमाद्रिर्नन्ददलः
 निविद्याददृशुः प्राज्ञान् चरुचिद्याधराधिपान् तेषां विद्याधरास्तत्र ऊडीषादीपितानलाः होमप्रवृत्ता अभवेजयव्यग्राश्च केनच ततः सूर्यप्रभापञ्च
 क्रिऊडं महद्युधानं सयं जन्मान्तत्राग्नित्तस्य विद्याप्रभावतः तद्दृष्ट्वा तुष्टिरुमेदेत्सुमेरोर्मत्सरः पुनः विद्याधराणां मुदभूत्रयैकस्तमभाषत वि
 द्याधरेन्द्रतां गत्वा धिक् सुमेरो बुवर्तसे सूर्यप्रभाभिधमिमं कथं धरिणोचरे तच्छ्रुत्वा सुमेरुस्तं सकोपं निरभस्मयन् सूर्यप्रभं च तत्रामपकृतं
 मिदमब्रवीत् अस्ति विद्याधरो भीमनामा तस्य च गोहिनी ब्रह्मा कामयेने स्वेन तत एषाभिजायत गुणयद्ब्रह्मणो जातो ब्रह्मगुणस्तदुच्यते अतएवैतदे

स०

८. क.
सू. प्र.
१५०

लनीयोमेकतशर्मासनिश्चितं परदारपहरणं कृत्वा गल्मवां कृत्वाः एवं कृतप्रतिज्ञां तु न हि जयायसः लगे निश्चितवान् सृंगणकैः सप्तमे
हनि तनस्ते निश्चिते ज्ञाता गृहीतविजयोद्यमे हृदि पिता पुनर्वा चाप्राहस्य प्रभेमयः सत्यकृतोद्यमस्त्वेतद्ददामि मया तया माया प्रदृश्य कृता
ते पानाले स्यापिताः प्रियाः एवं ते विजयोद्योगं करोषि रभसादिति नैव मे वनया ह्यग्निज्वले हते रितो यथा न देहि यामः पानाले प्रिया स्ते दर्शया
मिताः एतन्मयवचः श्रुत्वा नन्दुः सर्वेष्वेते प्राक्तनेन च तेनैव प्रविश्य विवरेण ते जम्बुश्रुतुर्गुपातालं मया तुरपुरः सुराः ययो सूर्यप्रभो द्रष्टुं
प्रज्ञादं मया कृतः मया कृतवरप्राप्तिप्रणतं न च सो सुरः आत्मा युषो यजिज्ञासुः कृतकक्रोधमभ्यधातुः कृतमया दुराचारपत्न्या दृष्टाते
या आज्ञाजिता मेव हतास्ते ह्येष पश्यमानं न च्छुतानि विविक्तारं पश्यन्सूर्यप्रभो ब्रवीत् सच्छरीरेन वायव्यमविनीतं प्रशाधिमा इत्यु
क्तवन्तं प्रज्ञादो विदुस्तनुवाच सः प्रेक्षितोऽपि मया यो वदतु लेशोऽपि नास्ति ते वरं गृह्णाणतुष्टौ स्त्रीसु कृतेन तथेति सः भक्तिं गुरुषु प्रभो
च वदस्व सूर्यप्रभो वरं ततः सर्वेषु तुष्टेषु तस्मै तस्य प्रभायसः प्रज्ञादो यामिनी नाम द्वितीयाः तनया ददौ सहस्रवत्तुष्टौ ह्यौ तस्या दास्यौ सुरेश्वरः ततः
सर्वसहामीलपांश्च सूर्यप्रभो ययो सोऽपि कृतवरप्राप्ति तुष्टस्ते सुखवती ददौ द्वितीया तनयां सहाये च सुतद्वयं ततः सभाजयन्त्यास्ता हा
य्या सुगन्धिपानं स्थितः सूर्यप्रभः सोऽवतेषुहः सुप्रियासखः निःस्वः सुनीचभायी श्वस्वभायी श्वनपात्मजाः सर्वाः सगर्भाः संजाता मया दित्ति हि
तोऽमृतात् प्रष्टाश्चो हृदं तुल्यशशां सुरखिला अपि महाहवदिह क्षार्पणान चायमया सुरः एता स दृष्टा संभृताश्च सुरा ये पुरा हताः तेन जा
तो भिला यो यमेतासा मिति सो वदतु एवं ययुः षडदिवसाः सप्तमे ते रसातलात् भार्यादियुक्ता निर्जम्बुः सर्वसूर्यप्रभादयः उत्थातया विज्ञाप
याने वा दर्शनायिभिः साधुवासु कुमारैः स्मृतोपाते निराशिता ततः चाद्रप्रभे पृथ्वीराज्ये चंद्रप्रभे शिशुं अभिषिच्य समावृत्तभूतासनवि
मानकाः सर्वविद्याधरेन्द्रस्य सुमेरोक्तानि केतने ययुः सयगिरा पूर्वमंगली रतपो वने तत्र नास्ते हृदप्राप्तास्तु मेहररजयन् मया ज्ञातो शेषवृत्तो
तपूर्वाज्ञां शोभवी स्मरन् तदंशस्याश्च ते स्वस्वसेन्ये सूर्यप्रभादिकाः कान्त्या नाना ययामा सुवधूश्च सुहृत्ताया आययुः प्रथमसूर्यप्रभः

राम
१५०

सिकययात्रकोपराधोस एषहिधर्मपयस्योज्ञानीविज्ञानवागुत्पन्नतः भस्मीकरिष्यदस्मत्क्रोधाशित्तामघंवाधास्तच्चैत नचशक्तस्त्वमिमे
प्रतिभावमेतस्यकिंनजानासि इतिबुनिसासदोरेणोक्तेलजाभयानेनेचंद्रे अदिनिरुवाचसकीदृकश्चतवर्मादर्शनाभिहानीये एतत्रिशमसा
तल्लिमादिप्रतज्ञेएतत्र आनाययतिस्मत्तंश्रुतशमोएनभश्चराधीशं तदृष्टाकृतविनतिंवीक्ष्यचसूर्यप्रभंतमप्राक्षुः कश्यपमुनिसभायाः क
एतयोद्यंपेलक्षणाद्यइति अयसमुनीदोवादीश्रुतशर्मास्यापिप्रभासस्य एतत्सचिवस्यसमः किंपुनरेतस्यनिरुपमानस्य सूर्यप्रभएषपु
नोदिवैलेहपलक्षणेयुक्तः यैरस्याधवसायविदधानुसोदतानास्त्युलभा इतिकश्यपर्विचचनसर्वेपिअहधुक्तयेत्यत्र ततएषमयायवरंद
दोमुनिः श्रुत्वतोमहंसस्य पुन्युनिर्विकारंभवतास्थितमुद्यतायुधेपीडे तेनजरामगोरोर्वज्रमयैरक्षितान्चभवितासि एतावपितेसदृशोमुनी
यत्सूर्यप्रभोमहासहो शशदपरभवनीयौभविष्येतेसकलैरिवर्गस्य एषपुवास्तुकुमारश्चापद्वजनीशुचिंतिनोपनतः साहायकंकरिष्यति
मन्नयः शरदिजेंदुसमकातिः इत्युक्तवतोस्यमुनेभार्याअययश्रुलोकपालश्च सदसिपयप्रभृतिभ्यः सर्वान्वरानादधुक्ताइत् अदिनिरुचश्रुक्व
दहिरसाविनयासुसादयेंद्रमये दृष्टंविनयफलहितयाद्ययदेननमहाराः प्राप्ताः तच्छ्रुत्तामयमिंद्रः पाणाकालंवनोषयामास सूर्यप्रभाभिभूतः
अनशर्माचाभवद्विनेंद्रुनिभः प्रणम्यतमयक्षणात्सुरपतिर्गुहंकश्यपे जगामसययागतंनिखिल्लोकपालान्वितः मयप्रभनयोपितेमुनिवर
स्यतस्याज्ञयाततः तल्लुतदाश्रमात्सुकृतकार्येसिद्धाययुः ॥ इतिमहसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेसूर्यप्रभालंबकेहितीयस्तारंगः ॥२॥ ततो
मयमुनीयौनौगतासूर्यप्रभश्चसः कश्यपस्याश्रमात्तस्मात्संप्रापुः सर्वएवते संगमंचंद्रभागायापेरगवसाश्चयत्रने स्थितः सूर्यप्रभस्यार्थेगजानो
मित्रबांधवाः प्राप्तस्सूर्यप्रभनेचदृष्टानत्रस्थितानृपाः रुदतोयेसमुन्नस्पुर्विषस्यामरणोन्मुकाः चंद्रप्रभादर्शनजातेषामाशंसदुःखितो सूर्य
प्रभोतिलंतेभ्यायपाठुतशशंसनन् तथाविधिप्राः पृष्टास्तेनेतेकृष्णादवर्णयन् तस्यभायोपहरणंविहितंश्रुतशर्मणा तत्पराभवदुःखाच्चदेह
त्यागोद्यमेनिजे वारितेंदिययावाचानयैवास्मैन्यवेदयन् नतः सूर्यप्रभस्तत्रप्रतिज्ञोमकरोत्कुथा यदिब्रह्मादयः सर्वेप्रनिरक्षेतिनेंसुराः तथापुनृ

८. क.
सू. १.
१५६

श्री उल्लूकनामादनुजम्भेयोः सोयं वपसोः स्युः भकराख्यः योयं वयसोः स्युः चवीनभीतिर्लु कालनामाप्यभवत्सुरारिः यश्चैष भाः सचिवोऽसौ
 सोयं देवो वतीर्णोऽप्यपवनामा योयं प्रभासश्च तएपदेत्यो वस्तावतीर्णः प्रवलाभिदानः महात्मनारत्नमयेव येन देवैर्विपक्षैरपि याचिने.
 न कृत्वा शरीरं दलशो वतीर्णं रत्ना निजा तान्यविलानियस्मात् ततोऽतः चंडिकायाः स देवा वरोऽप्यदेहा नुगतः सदत्तः येन प्रभासोऽसौ स एष ज्ञा
 तो महाबलोऽप्यसहो रिपूनां योऽनवावभूतां पूर्वसुंदोऽप्युदनामानौ तावेनौ मदननभयं करावस्य मंत्रिणे जातो यश्च हयग्रीवाख्यो विक
 राख्यश्चासुरावभूतां हो स्थिरबुद्धिः महाबुद्धीः स तत्रावस्य ताविमो सचिवो अन्वेष्य स्य य एते स्युः सचिवादिबोधवाये च तेऽप्यवतीर्ण
 असुरायेरिं द्वाद्याजिता वज्रशः तद्युष्माकं पक्षः पुनरप्येवं क्रमाद्गतोऽथिं धीराभजनसमृद्धिं प्राप्स्यधर्मादविच्युताः परमा इति वदन्ति
 कश्यपपौषाक्षायिणः सकलाः सपत्न्याश्च अदिनिप्रमुखाः सर्वा माधो दिनसेवनदिवसमाजग्मुः दत्ताशिषं मयादिपुनमद्भुतः कृताङ्गिका
 ज्ञासुतात्तपशक्रो ज्ञातात्सलोकपालोऽपि तं मुनिं द्रष्टुं वंदित सदा कश्यपमुनिं चरणविदितो मया द्यौश्च सौम्यसरोषमपश्यत्सूर्यप्रभमुक्त
 वान्स्वयं शक्रः एषो भक्तः संजातो विद्याधरचक्रवर्तिताकामः तदसौ स्वल्पेन कथं ससेतुष्टो नेंद्रताकि मर्चयेने तच्छ्रुत्वाैव मयस्तं जगद
 देवै च तत्रैव द्रुते इति मयवचनान्मन्त्रवा सतदा विहसन्नुवाच सा मर्षः अतस्त्वहितदस्याः सलक्षणा स्यात्कृतेरसुष्टोति अथ समयोऽप्यव
 दत्तश्च निशमायवत्वे चरेद्देवे योगोऽस्य ज्ञा संशयमाकुतिरस्य सहती द्रुते इमे वोक्तवने तस्मै मया यज्जपितः सवज्रमुद्यम्य मयवोक्त
 स्यात्कश्यपमुनिरकरोच्चापकोपङ्ककारं धिक्कारमुखरतात्तैव दनैः कोपं ययुश्च दित्याद्याः ततश्च दशापभयादुपाविशत्संहता युधावन
 तः प्रणिपत्य पादपोरयदारयुतं सुरासुरप्रभवं कश्यपमुनिं प्रसाद्य सविज्ञापितं वा कृताजलिः शक्रः अतश्चर्मणो मया पुद्गवन्विद्या
 धराधिराज्यं देवतं न दपहर्तुं सूर्यप्रभउद्यतोऽपुना तस्य पृथक् सार्वाकारं मयोऽस्य तस्माधुने कृतोद्योगः तच्छ्रुत्वा सतमिंद्रिदिति दनुजसहि
 तः प्रजापतिरवाच न इष्टस्ते अतश्चार्मा मयवत्सूर्यप्रभः च शर्वस्य न च तस्यैकावितपातनं जज्ञश्च पूर्वमत्र मयः तत्तं मयस्य किं विलुजल

१८७

राम
१५६

प्रज्ञादसुतयातेस्तेप्रदत्ताद्दशापिताः अथास्तत्रप्रभासुत्वास्तताः सूर्यप्रभः क्रमात् परिलीयोपभुङ्क्तेस्तस्यादिव्यांगनानिषि प्रातः चनाः प्रभासे
ननोययितारसातले चतुर्थस्यापयामासच्छत्रोपहृष्टमहलिकाः स्वयंचालक्षितः साकतयातत्रैवतोगमत सभाजनायचप्राप्तत्वाद्दस्यसभाय
यो तत्रासुरेदेवक्तिस्मतेसुनीयमयंचसः यातसर्वेदितितनूदृष्टदेवाउभेइति तथेत्यथरसातलात्पदिनिर्गतास्तेततोययासमसुरैः समंमयसु
नीयसोमप्रभाः विमाननमनुचितितेनदधिरुहभूतासनंसुमेरुगिरिसाचुंगप्रयपुरश्रमकाशपं तत्रेतेदितिचतनूतहस्थितेसादरेर्मुनिजने
निवेदिताः अभ्युपेतददृष्टुः क्रमेणतेपादयोश्चाशिरसाववेदिरे तेचतावतुरसातराचुभेसाचुगान्समवलोकसादरे सासुसृष्टिपरिचुव्यसंप्रदा
चाशिषाचुपदमचतुर्मयं प्राप्नजीवितमसुतवात्सजवीक्षपुत्रकसुनीयमावयोः चक्षुरयसफलतुमागततांचपुण्यकृतमेवमन्त्रो सुपुडीक
चैतंकृतिनिमिहसूर्यप्रभतया पुत्रजातेदिव्याकृतिधरमसाधारणगुणचितेभारिअयः प्रथमपिअनेलक्षणगणैर्विलोसातलोपात्सुदमिह
नमावः स्ववपुषि तस्मिन्प्रतिष्ठतयातवन्संप्रजापतिदृष्टमिहार्थपुत्रं तदृशनाद्वैभवितायसिद्धिः कार्यंचवत्तद्वचनंशिवाय इतिता
भामादिष्टोदेवेभ्योतेतथैवराताते कथपसुनिमयाद्याउदृष्टुर्दिव्याश्रमेतत्र दुतश्रुहंहादकाभेतेजोमयश्रमंचदेवानां ज्वालाकपिलजरा
भरमनलसमानदुराधं उपगम्यचतस्रपादयोक्तेनिपतंसिस्तत्रुगेक्रमेण अथतोपिषुनिकृतोचिताशीर्परिलोषादुपवेश्पतानुवाच आने
दः परमोममेषयदमोदृष्टाः स्यसर्वसुताः स्नाद्यस्त्वमयसतथादचलितोयः सर्वविद्यास्यदधन्यत्त्वचसुनीययेनगतमप्याप्नमयाजीविते
तंसूर्यप्रभचरणवांश्चभवितायः त्वेचरणपतिः तद्धर्मोपयिवर्तितव्यमधुनावोद्धव्यमस्मद्वैभोक्ष्यधुं सततंसुखानिपरमामासाययेनश्रियं
नेकस्याश्चपुरायापरिभवेभूयः परेभ्योवो धर्मातिक्रमिणेपुराहिसुरजिचक्रस्ययातावश येचासुरादेवहताः सुनीयमत्यप्रवीरास्तस्मेवती
रणीयोभूत्सुपुडीकराचुजते सूर्यप्रभस्तेषकिलाद्यजातः अन्येपितेमेअसुरावयस्याअस्येवजाताः त्वसुवोधवाश्च यः शंवराल्यश्चमहासुरेभूः
तेषोद्यजातः सचिरः सरुक्ताः यश्चासुरेभूद्विशिरासुजातः सिद्धार्थनामासचिवोमयस्य तातापरित्यागमदानवोयः प्राज्ञाद्यनामास्यसएवमं

वृ. क.
सू. प्र.
२५५

दी

हृषीकेशाश्यामलांगीमूर्तिपंचशरीरिव तपासुरतसंभोगयोग्याश्यामयात्रसः सहस्रीनदहःसूर्यप्रभः पूर्णंदुवज्जपा अन्येद्यश्चवलीराजा
नददेवनिनायकं सूर्यप्रभंस्वपातालंतनीयंसोसुगनगं सोनिनवसुतांतस्मैसुंदरीनामदत्तवाच वालप्रवालसखायांमाधवीमिवमंजरी स्त्रीरत्नेन
समंतेनरेमेसूर्यप्रभोवसः सुरंजितस्तदिवसंदियभोगविभूतिभिः अपरेक्षिमयःसोपिरजपुत्रंतेषैवते चतुर्थपातालगतभूयोनेषीत्समंदिरं
विचित्ररत्नप्रासादंनिजमायाविनिर्मितं नवेनवमिवाभासमानंलक्ष्म्याप्रतिक्षणं तत्रसोपिददौतस्मैसुमायात्वांनिजांसुतां जगदाश्रयंरूपंसां
शक्तिमूर्तिसतीमिव मातुषताञ्चनस्मेतांनैवादेयाममन्यत सोपिरेमेनयासाकमत्रसूर्यप्रभः कृती विद्याविभक्तदेहोपिसतीभिर्युगपत्सह
सुरंस्तासुरकन्याभिस्ताभिः सहनृपात्मजः तात्तिकेननुदेहेनभजनेस्मसभूयसा महल्लिकाप्रियतमोप्रज्ञादासुरकन्यका एकदाचनिशित्वै
रैस्थितस्तसमहल्लिका एवंसूर्यप्रभोपहृदभिजातांकथांतरे प्रियेरात्रौसहायानेपुंहेसत्त्वोतदानंव तेकुतस्तेनपश्यामिकिंचनेकुगतेइ
मे ननोमहल्लिकावादीन्सुहृत्स्मारितातया तेनहेपवनःसंतिवयस्याः हादशोहमे मत्पितृव्येनचस्वर्गादानीताअपहृत्यताः एकामृतप्रभा
नामद्वितीयाकेशिनीतया पवनस्यसुनेरेतेननेयुभलक्षणे कालिंदीतितृतीयाचचतुर्थीभट्टकेतिच तथाचार्याकमालेतिपंचमीचाह
लोचना एतामहामुनेस्तिस्त्रोदेवलस्यात्मसंभवाः षष्ठीसोदामनीनामसप्तमीचोज्वलाभिधा एतेहाहाभिधानस्यांधर्वस्यसुतेउभे अष्टमी
पीवराकामगंधर्वस्यहृतोःसुता नवम्यंजनिकानामकालस्यदुहिताविभो विगताच्चगणजानादशमीकेसरवली एकादशीमालिनी
तिनात्राकंवलनंदिनी नात्रामंदारमालेतिद्वादशीचसुकन्यका अश्वरुसुसमुत्पन्नाः सवीदिवास्त्रियस्तनः पातालप्रथमंतीतास्ताश्च
द्वादहेकतेमम तुभ्यमयाचदेयास्तात्तद्वृक्षांसासदयया प्रतिज्ञातंमयाचैवज्ञासांस्त्रेहोहितासुमे ततोपुत्रोमयातेननदत्ताभावेपेक्षणाएत
च्छ्रुतासवेलक्ष्यतांसूर्यप्रभोवरीत प्रियेसहानुभा वातामहंजुर्वाक्यंतिदं एवंसूर्यप्रभेणैकाहपावोचमहल्लिका मत्सपक्षवहंत्यया
महयस्यास्तुनेयसि याभिर्विरक्तारज्येयंनहैमकमपिक्षणं इत्युक्तः सतयासूर्यप्रभस्तुष्टानुमंस्ततन् ततःतदैवपातालंतीतेवप्रथममया

वन्नतोहंनिर्गत्यसैरंत्तत्पार्थसागतः एतत्प्रहतास्यसुखाच्छ्रुतात्सर्वप्रभोवसः अनिद्रवशयनेतांनिशामनयन्मुदा प्रातःसहस्रवीर्येनम
येनसचिवैश्चसः अमुराधिपनिर्दष्टप्रह्लादस्तत्सभाययोः सुनीयततत्रसस्मात्प्रह्लादोदर्शितादरः सुतोसूर्यप्रभायाहंरदाम्यस्मैमहल्लिकं
अस्महिप्राज्जुणानित्यकांयंमेवतवप्रिये एतत्प्रह्लादवचनं सुनीयोभिनन्दसः ततोवेदीसमारोपमध्यज्वलितपावकां तत्प्रभाभाजितोद
ग्रत्तत्सभावासासितो महल्लिकांतत्सुतोप्रादात्सूर्यप्रभायसः प्रह्लादोसुरसाप्राज्जुणीभिर्विभूतिभिः ददौसद्वत्तरांशीश्चसदुहिते
वरायच विरशावजयानीनसुमेरुशिखरोपमान् तानताअपिदेह्यस्मैसखीमंदादशप्रियाः एवमहल्लिकास्त्रेप्रह्लादसातमववीत् पुत्रिम
सुत्रधीनास्तास्तनवेदीकृतायतः समसातुनयुज्येतइतिसोपिजगादतां कृतोद्वाहोत्सवश्चास्मिन्यातेसूर्यप्रभादिने विवेशवासकेनेकसम
हल्लिकयासह सर्वकामोपचारोद्यतव्रतत्सरतोत्सवं अगण्यसमनःप्रीतिसोत्थमनुवभूवत् प्रातर्गतेचप्रह्लादेसभातस्मिन्सातुगे
अमीलोदानवादीशः प्रह्लादादीनभाषत अद्ययुष्माभिरखिलैरगत्यगृहेमम तज्जानिष्यततः सूर्यप्रभस्यास्पर्शकरोम्यहं सुतंकलावतीमस्मै
ददामिपदिबोहितं एतन्नद्वचनं सर्वतयेतिप्रतिपेदिरे ततोहितीयपातालं तस्मिन्नेवक्षणेनते सर्वजमुत्ततः सूर्यप्रभेनसमयादिना तजामी
लोददौतस्मैसुतोसूर्यप्रभायतां कलावतीप्रक्रिययारकाकांतननूमिव कृताविवाहंप्रह्लादगृहेभुक्तासुराचितः निनेभोगोपचारेणदिनं
सूर्यप्रभोवतत् द्वितीयेद्विगतयेवैतान्सुरारोहोसुरेश्वरः निमंशसर्वाननयसंचमंस्तरसातलं तत्रसूर्यप्रभायत्वांनप्रासुक्तमुदावती प्रादा
दन्यवसतिष्यहेतोर्विधिवद्वात्मजां ततः सर्वैःसमेतैस्तैर्भागेनीतादिनेसतत् वासकंऊमुदावत्याभेजेसूप्रभानिशि तत्रत्रिलोकसुंदर्या
नवंसगमसोत्कथा सत्तिग्यमुग्ययासाकंतयारविमुवासतां प्रातश्चतुर्कथेनप्रह्लादप्रसुत्वेवृतः निमंशसप्तमंनिन्यपातालं सत्समंदिरे
तज्जसुरपतिः सोस्मैसुतानाग्रामनोवती ददौसरत्नाभरणंस्तज्जज्जगृहदद्याति ततःसूर्यप्रभः सोवनीताधिकसुखंदिने मनोवतीनवास्त्रेषु
सुखिनीमनयविशां अपरेकश्चतसर्वैर्युक्तंरुतनिमंशिताः पातालमनयन्नुष्टंस्तुमायोनराधिपः तत्रसोपिददौतस्मैसुभद्रां नामकन्यकां

वृ. क.
स. प्र.
१५४

साकलावती ततो द्वितीयापवदत्तस्त्रिष्टुष्टावकारणं संप्रदीकावतारोहिचतुर्थेद्यस्मात्तले स्थितः सूर्यप्रभो नाम नृपेण जितमन्त्रयः तस्मै ग
त्वास्वयंगुप्तमात्मादत्तः किलैतया गतायामशुचैतस्यां तत्सकाशं निशागमे प्रह्लाददुहिताप्यागात्सयंतत्र महलिका तया सहैषा कलहं कृ
ता सत्यात्मघातेन उद्यतैषा सुखावत्यास्तत्तादृष्टे हरक्षिता ततः चोतः प्रविशैव निपत्य शयनीयके स्थिता तया सह स्वस्वा पृथक् तौ तविघ्नया
एवं चेद्योः कथां श्रुता प्रविश्यावतयेवने कलावती सुखावती हृष्टीः तुल्याहूतीः मया इति प्रभासो यावत्तं वक्तुं प्रभंरहः तावत्प्रहस्तोपश
गात्पृष्ठः सोऽपि वीरिदं ततो महलिका वासगृहं यावदहंगतः तावत्तत्र प्रविष्टा सा सखीभ्यां सह दुर्मनाः अहंते वै वचा हृष्टं विद्यायुक्ता प्रवि
ष्टवान् दृष्ट्वा मया च तस्याः च सत्यादादशतत्समाः ताश्च स इत्थं पर्येकं निषलं परिदत्तं तां महलिका सुपाविक्षत्ते काचो वाचतां ततः सखिकल्पा
दकस्मात्समुद्दिशे वाद्यदृश्यसे विवाहे प्रस्तुते ये पावतकाते विवादिता तच्छ्रुत्वा स विमर्षो तां सा प्रह्लादसुता व्रवीत् को मे विवाहो दत्तात्मिकस्मे केनो
दितं तव एवं तयोक्ते सवांस्तं जगदुर्निश्चितं तव प्रातर्विवाहो दत्तासि सखि त्वयं प्रभाय च संजनन्या च देवतत्रेयां कंते दसत्रिधौ अस्माद्वियोजयेत्या
ते को नुकप्रतिकर्मणि तद्धन्यासि सयस्यास्ते भीरी त्वयं प्रभः पतिः तद्रूपं लुब्धे निद्रातिनिशिने हागनाजनः अस्माकं तु विवादापेक्षे दानीतव
यंकुच तस्मिन्निभर्तृरिप्राप्ते तमस्मान्निस्सारिष्यथ एतन्महलिका तां सुखाच्छ्रुत्वा जगाद सा कश्चिन्सदृष्टो युष्माभिर्मनस्सिन्नातंवचः त
च्छ्रुत्वा तामयो च स्नाहम्यान्तोस्माभिरीक्षितः काचुसास्त्रीमनो यस्यानसदृष्टो हरे दिति ततः सापि वदन्नाहितां तव श्यामं हतया युष्मानप्यलि
लात्तस्मै दापयिष्याम्ययं इत्यमन्यो न्यविरहो न स्यान्नः सह वासतः इति बुवाणा कन्यास्तां संभ्रोताः संवेभाषिरे सखि मेवं कथानेतद्युक्तं
मेवाचनः सखी अवमुक्तदतीरेताः सा जगादा सुरेंद्रजा किमयुक्तेन तेनैका परिणया ह मेव हि तस्मै सर्वे पि दास्यंति दुहितृदं सदानवाः अन्याश्च
गजतनयास्तस्यो दृष्ट्वा भुवि स्मिताः परिणेष्यति वक्ष्ये सविद्याधरकन्यकाः तन्मध्ये परिणीता सुयुष्मा सुममकाक्षतिः सुत्वप्रसुतवत्सामो व
यंसत्यः परस्परं अन्याभिस्तु विहृद्भाभिः कास्ताभि संस्तवो मम युष्माकं च त्रपाकाव सर्वमेतत्करोम्यह इति तां सा कथा यावदहंते तद्गतात्मनां ता

राम
१५४

ज्ञादसुतावदन् नार्यपुत्रपरायोसोममसोत्रपराथनि येनाहंसदसीकृताभग्राभिनयलजिता एतच्छ्रुताजितोस्त्रीहसन्सूर्यप्रभोवचीत् जग्राह
चेकरेणस्याः करेणजसुतोषसः वलात्कारश्रुतीहीनमिवसस्तेद्वेषपुं मुंचार्यपुत्रकन्याहंपितृवेषेतिवादिनी ततोसुरेन्द्रनयांप्रजाव्यस्तामुवा
चसः कचानांकिंनगोधर्वोविवाहोदेविविद्यते नचप्रदास्यत्यस्मैपितालालक्षिताशयः एतस्यचात्रसंभवंनिश्चितंकरिष्यति तदलंसाधुसं
नेहृगृयामाभूत्समागमः एवंमहलिकायावस्रज्ञाद्यस्ताववीनिसः तावत्साभ्यन्तरेतत्रप्रदुष्टाभूत्कलावती अपश्यती चतंसूर्यप्रभसाशयनीयके
प्रतीक्ष्यचिरमुद्विग्नशंकितानिर्गतावहिः दृष्ट्वा महलिकोपेतं तंचात्रनिजवल्लभं सकोपाचसलेजाचसभयाचवभूवसा महलिकाचदृष्ट्वेवता
मासीहीनलजिता सूर्यप्रभः चनिसंदेष्टयावालिखितोयथा दृष्ट्वा कथं पलायेहं जिह्वेणीर्षानवापदि इतितया अमेवागानकलावत्यपि सान
तः कुशलेसखि कुचतमागतैरमितोनिशि एवंमहलिकाताचसाभ्यस्त्यमुवाचसा ततोमहलिकावोचन्ममैतद्गृहमत्र तु तमत्यपाताल
गृहान्ग्राप्ताप्राकुणिकाद्युमे तच्छ्रुतासाविहसेतो कलावतेवमग्रवीत् सप्तदृशवपिदं यज्ञसर्वस्यकस्यचित् करोषीहागतसेवप्राकुण
निष्पसन्निपां एवमुक्तेकलावतासोजगामहलिका यदिप्रीतामयोक्तातेतत्किंसहेषनिष्ठुर एवेवदसिनिर्लेजे किं ह्यहंसदृशीतव किमहंवा
धवादन्नाहंरादेतपरस्थते परस्यशयेनेतुभारहस्यकाकिचीनिशि अहंपितुः प्राकुणकंप्रस्थायेदृष्टमागता आतिथो नार्चितंस्वोपासणीद्वितयसं
गता यदस्मान्निप्रलभ्यादावसोमंवी प्रविष्टवान् तदैवतमयाज्ञातं तयावधीकृतंस्वता एवंमहलिकोक्तासाकलावत्यगमन्नतः तिर्यक्कोपक
पायेनपश्यतीचश्चुषाप्रियं वतोमहलिकासापिवकुवल्लभपाणं संप्रतीत्यहासूर्यप्रभमुक्ताततोयथै सूर्यप्रभश्चविमनामुक्तेयदभवत्तदा का
ताभ्याहिसमंतस्यतदासक्तंमनोगतं अथज्ञातुकलावत्याकलहातरेचेष्टितं प्राहिणो हृतमुत्पाप्यप्रभासंससमंविणं महलिकायास्तद्वचप्रहसं
चसदृष्टवान् स्वयंचतम्यतीक्ष्णः सत्रासीत्यज्ञाद्यसंयुतः अथाभियकलावत्याश्चेष्टितसमयायथौ प्रभासोनिकटेतस्य पृष्ठेवमुवाचने इतोहि
तीयपातालवर्तितहतवानहं वासवेशमकलावत्याविद्याचिह्नादितात्मकः कलिस्तत्रहयोः चेद्वोरालापश्चात्ततोमया एकाववीत्सखि किमद्योद्विग्न

६.क.
सू.प्र.
१५३

नयोजनविस्तीर्णसुवर्णमणिजुहिमा रत्नलभविताम्यसविचित्रमणिभाजनं नवप्रह्लादसहिताः सुसुनीषमयाश्रुते सूर्यप्रभेनसचिवैर्षुक्तेनच
महासुराः नन्नानाविधेभक्ष्यभोज्यलेहादिषडुसे दिव्यमंत्रैर्बुभुजिरेपुः पावमयोत्तमं नम्यसंगेददर्शप्रचक्षापितुरज्ञया प्रह्लादसुतासु-
र्यप्रभोनामामहलिकां द्योतयंतीदिशः कात्यावधंतीममृतं दृशोः कोनुकादिवपातालमागतोमूर्तिर्मेदंवी ललाटतिलकोपेताचारुनूपुरपा-
दिकां स्मेरदृष्टिविधावेवस्सृष्टान्नमयीमिव केशैरसलैर्दृशैः शिखरैर्विभ्रतीस्तनौ उभौमंडलिनौनृत्तसृजतीमिववृत्तने दृष्टेवचनदाचं
डीतसत्सूर्यप्रभससा अपिस्तीकृतपसाभिजहारदृश्यं हठात् नतः साप्यसुरेन्द्राणामधेहरददर्शते हरदग्धेस्मरेसुष्ठुपात्रपरमिवस्मरे दृष्ट्वा
चतहतमनास्तथाभूदचलद्युषा अंगिकोभिनयस्तस्यादृष्ट्वैवविनेयेतथा सदः स्थाश्रुतयोर्भावेतद्वयोरपलक्षयन् प्रक्षाल्योपसजक्रिः श्रुता
राजसुतेतिते नतः सूर्यप्रभंतिर्यकाशंतीसामहलिका पित्रावसिष्टावंदितादानवेदानगाहृदं दानवेन्द्राश्रुतैर्वययासमगमनहात् स
यंप्रभोपिस्वावासमाजगामदिनक्षये प्रदोषंचकलावत्यापुनरगतयासह सुप्ताचाभ्यंतरेयुगं बहिः सुप्तातिलागुगः तावन्महलिकासापितेन
न्दर्शसमुत्सुका नञाययौसविस्त्रभवयस्याहयसंगता अंतः प्रवेष्टुमिच्छंती प्रज्ञाद्याव्योददर्शतां सूर्यप्रभस्यसचिवोनिद्रयातन्नेणेजितः देव
तिष्ठत्येवावस्यविश्याभ्यंतगदहं निर्माकामीतिसचतापरिज्ञायोत्थितोभयात् कुहोः स्मः किंवहिः कस्माद्वयंचेतिसशंकया मयापृष्टः सभू
योपिप्रज्ञाद्योभिजगादतां तैरेसुप्तस्यसहसैरांतिकंकिंप्रविश्यते सुप्तोद्यमस्यभुञ्जसावेकोन्नतवशादिति तत्रस्तयाविश्यास्तेवमित्युक्तः
सचिलक्षया प्रह्लाददैत्यसुतयाप्रज्ञाद्योतर्विवेशसः सुप्ताकलावतीदृष्ट्वा तस्मैसूर्यप्रभायसः प्रबोधस्वयमाचव्यावागतांतामहलिकां
सूर्यप्रभश्चुद्धातच्छनेरुन्यायनिर्गतः दृष्ट्वा महलिकामात्मतृतीयामप्यभाषत नीतः कृतायंतांतावदयमभ्यागमाजनः नीयतांस्थानमप्येतन्न
दासनपरिग्रहात् तच्छ्रुताप्रविश्यायसहान्याभ्यामहलिका सूर्यप्रभोपुपाविक्षत्सप्रज्ञाद्यसत्त्वतः उपविश्यसचोवाच तच्चियद्यपिमहता
तयावज्ञासदस्यप्रापश्यतेववमानया तथापितावलेलाक्षिदृष्ट्वात्रेणमेतव सादर्येणैव नृत्तेनलोचनेसफलेकृते इतिसूर्यप्रभेणोक्तेसाप्र-

राम
१५३

न सत्वे जागर्गि निद्रा हि मय्येकाकिनः कुतः विशेषं तु वदाम्येतं शृणु गोप्यं तु किं तपि अधुने वप्रविष्टे ह मया दृष्टा सखी युता कन्यके कामयासु
प्रित्तै लोकेऽपि न दृश्यते क्षणेन च गता क्वापि ह तैव मम मानसं न ह वै शयशीघ्रं तमिहेव कचन स्थिता इति सूर्यप्रभे लोक्तः प्रहस्तो यवहिर्गतः
हृष्टावतां समं सत्यास्पितो कन्यामभाषत मया तदुपरोधेन स्वस्वाशेषविबोधितः तत्त्वमदुपरोधेन पुनर्दृष्टुं दृष्टुं पश्यामि दृष्टुं भूयोपि
कृतार्थकरणं दृष्टुं तव पश्यतु चेष्टोपि दृष्टुमात्रं वशीकृतः प्रबुद्धेन ह्यनेनाह मुक्तः कृताभवत्कथां कुतोपि दर्शयानीयतां मे प्राणिनिनामया
ततो ह वा सुपायातः तदेहा लोकपस्वयं इति प्रहस्तिनोक्ता सा कन्या सुलभया क्रिया प्रसक्त्या शक्यं तु विमृषती यदा नदा हस्ते गृहीता नीता भूते
न ह्येव प्रभोतिकं सूर्यप्रभश्च दृष्टा तं पश्यातां कलावती उवाच चंडिमुक्ते तं किमेव ह्यदिहा ह्यमे तया सुप्तस्य चौर्येण प्रविश्य हृदयं हृतं तदि
हा निगृहीता त्वेन चौरि मस्य समया एतच्छ्रुत्वा विदग्धा सा तत्सखी यात्राहारं पूर्वज्ञातैव पित्रैव चौरि यत्रिग्रहायते निश्चिताप्यितुं यस्मान्न
स्मात्कस्ते निषेधकः अस्याश्चौर्ये चिते कामे निग्रहं न करोषि किं न च्छ्रुत्वा लिङ्गितुं सूर्यप्रभे वा कृत्ति सत्रपा सामार्यपुत्रकन्यास्तीत्यरोचता
कलावती ततः प्रहस्तो वादीनामा विकल्पोऽस्तु देविते गांधर्वो ह्येव संवेषां विवाहा नामिहोन्नमः इत्युक्ते वसमं सर्वैः प्रहस्ते निगते वहिः सूर्यप्र
भस्तदेवोता भार्या चक्रे कलावती तया सह च पातालैकन्यामर्मदुलभं भजे सुरतसंभोगमचित्पंन वसंगमं राशने च कलावरागताया वसति
निजा सूर्यप्रभः सुनीयस्य ययो पार्श्वमयस्य च ते मिलिता च सर्वे पि प्रह्लादस्यातिकं ययुः सतान्यथा हं समासभास्यो मयमयमव्रवीत् सुनी
यस्योत्सवो मुष्मिन्निधकनेयमेवनः तदद्य तावत्सर्वे पिवयमेकत्र भुज्महे एवं कुर्मोऽत्र को दोष इत्युक्ते न मयेन सः हृतैर्निमंत्रयामास प्रह्लादस्तु
राधिपान् आययुश्चात्र सर्वे भूपातालेभ्यः क्रमेण ते पूर्वमागाद लोराजो सहासं त्वैर्महासुरैः अनंतस्तमसीलश्च दुरोरो हश्च वीरवान् समयं
तस्तु कश्चैव किं किं ताव्यः प्रकंपनः धूमकेतुर्महामाया तंचान्येषां सुरेशाः एकैकं निजसामंतसहस्रेण युयुर्हताः अष्टयं न सभातैश्च विहि
ता न्यायवंधने यथाक्रमोपविष्टाश्च प्रह्लादस्तान् मानयत् प्राप्ते चाहारकाले ते सर्वे सह मयादिभिः गंगास्तानाः समाजमुर्भोजनाय महासभां श

व.क.
स.प्र.
१५२

स्यावसदसोराजाविवेशाभ्यन्तरवलिः ततः सुनीषश्चान्येच सर्वे सूर्यप्रभादयः प्रणम्यवनिताजसुः सर्वे ते स्तनिकेनने तत्रोचितकृताहारपाने
 धेपुसमेत्यसा लीलावतीसुनीषंतेजगादजननीनिजा पुत्रजानामियदिसाभार्याक्तेमहतासुताः तेजस्वतीगणेशस्यतुवरोर्मगलाहियत्
 तनस्तस्मिन्दिनेरात्रौसुनीषोज्येष्ठयातया तेजस्तयासमंशयावासवेशमविवेशतः तत्रोपभुङ्क्तेसतयासुचिरोत्सुकयासह रतक्रीडासुखीतनया
 युक्तमपिनृतनं सूर्यप्रभस्तुसचिवैः सहसासगृहेपरे निशितस्यामपत्नीकोन्यषीदरुदनीयके निःस्निहवकिमेनेनत्वप्रियात्पजतावहिः इती
 वनिद्रास्त्रीनित्यस्यैकस्याप्यसनाययौ प्रहस्तस्यचसर्षेवकायंचितैकसंगिनः अनेतुपरितः सूर्यप्रभानिद्राययुःसुखे तावत्सूर्यप्रभः सोत्र
 प्रहस्तश्चसलीयुतां प्रविशंतीदृष्टशतुर्वरकस्यामनुत्तमा माभूत्सुगंगनासहोविष्कायोस्याः पुरोमम ३ सुमाद्यापिविधिपातालेस्या
 पितामिव सूर्यप्रभश्चकेयस्यादिनिशावद्विमृष्यति तावन्तातस्सलीचैत्यसुप्तानेकैकमैक्षत अचक्रवर्तिचिह्नान्तांहितानलक्षणचितान्
 दृष्टासूर्यप्रभस्ततमुपागन्तध्यायिने उवाचचसलीसोयंसत्तितस्तत्प्रपादयोः एतद्विदग्धशीताभाकाराभ्याप्रतिबोधय तच्छ्रुतातस्सलीसत
 तयाचक्रेतचेक्षणे सूर्यप्रभोवाजसुत्रंविहायप्रोदघाटयत् वीक्ष्यचोवाचकन्येनेकेयुवाकिमिहागमः भवत्योरितितच्छ्रुतातस्सलीतमभाषत
 शृणुदेवास्तिपातालेहितीयोधिपतिर्जयी श्रीमल्लशतिदेतेद्रोहिरण्णक्षसुतः किल कलावतीत्यतस्तेपाप्रागेभ्योप्यधिकासुता सइतोद्यव
 लः पाश्यादागमेतमित्तावती दिष्ट्यादिजीवितेप्रातः सुनीषः पुनरीक्षितः सुपुडाकावतारश्चदृष्टः सूर्यप्रभोयुवा सृष्टः खेचरसञ्चक्र
 वतीभावीहरेणयः तदिहानंदेससारंसुनीषंसकरोम्यह सुतासूर्यप्रभायैतांप्रयच्छामिकलावती सुनीषायैकगोशतादातुंतेषानयुज्य
 ने सूर्यप्रभश्चपुत्रोसराजजन्मनिनासुरे तसुत्रस्यचसमानः कृतस्तस्याः कृतोभवत् एतस्मितुर्वचः श्रुत्वातदुणाकृष्टमानसा मत्सलीयमि
 हायातातदृशनकुतहलात् एवंतेयोक्तेतस्सत्यानिद्रातिस्मरुषेवसः तदभिप्रायतोत्यर्थंज्ञातुसूर्यप्रभस्तदा सायकन्याविनिद्रस्यप्रह
 स्तस्यानिकेशनेः ततासलीसुखेनोक्तासर्वमस्मैवहिर्ययौ प्रहस्तश्चापुपागत्यदेवजागर्षिकिनवा इतिसूर्यप्रभस्माहसचोदिश्यतममयो

राम
१५२

चवचलात्कुर्महैवयं हठात्कुर्वन्ति शक्रेतुकचं वृत्तसहामहे येचासुरहतादेवैस्तेवभूतुः प्रमादिनः स्वप्रदत्तास्तुतिकैर्णवलिप्रभृतयोहताः
इत्याद्यक्तोमयेनायमंसेदपीसहैवसः राक्षसैर्दत्तमामंजगामवसतिनिजं सूर्यप्रभादिभिर्भुक्तः सुनीपः समयेनसः निनेतृतीयं पातालं वलि
राजानमीक्षितुं स्वर्गादभ्यधिकेतवसर्वेतेददृशुर्वलिं आमुक्तहारमुज्ज्वलं तदितिजदानैः विपितुः पादयोस्तस्य सुनीयायाः क्रमेणेत सो
पितानानयामास सत्तारेणयचिंतं मया वेदितुं ज्ञानो हृष्टः सोवलिस्ततः प्रह्लादमानयितवाशीघ्रं चामांश्चदानवान् तानप्यवसुनी
याद्याः पादयोस्तैववेदिरे तेचाप्यभिननेदुस्तान्प्रज्ञानानेदनिर्भराः अथावलिगहस्वभूताचंद्रप्रभोभुवि सुनीपः सुतनुप्राप्राप्तुजीवित
एषनः सुमुंडीकावतारश्चप्राप्तः सूर्यप्रभाप्ये शर्वेणचायमादिष्टोभावीविद्याधरेऽश्वरः एतेद्युतप्रभावाच्चजातो हस्तपुवंधनः तदेताभ्यामवा
ज्ञाभ्यां प्रवमभ्युदयोस्तिनः एतद्वलिवचः आतामुक्रः सोवाचनहुतः धर्मणचरतासतेनोत्पन्नभ्युदयः क्वचित् तस्माद्धर्मणवर्तधंजुताद्या
पिमद्वचः तच्छ्रुतादानवास्तवतयेतिनियमंयधुः सप्तपातालपतयाएकत्रिमिलित्यस्तदा वलिश्चाज्ञोत्सवंचक्रे सुनीपप्राप्तिहर्षतः अज्ञोत
रेणतजगत्सपुननीरदोमुनिः गृहीतार्थोपविष्टश्चदानवांस्तानुवाचसः प्रेषितोहमिहेंडेणसचैववक्तिवः किल सुनीपजीवितप्राप्तासंतेषः
परमोमम तदिदानीनकार्येनः पुनर्वैरमकारणं विरोद्धंनचैवास्मस्येणश्चतवर्मणा एवमुक्तेदवाकंतेप्रह्लादोमुनिमववीत् सुनायजीविता
नुष्टिरिदंसेनिकिमन्या अकारणविरोधंचवयंतावन्नजर्महे अहोवनिपमोस्माभिः कृतः सर्वैः गुरोः पुरः आतवर्माविपक्षतमाश्रितसवला
दिनि अस्महिहृद्धंजुतेतकास्माकंनववाचता सूर्यप्रभस्यक्षेणदेवदेवेनशुभना प्रागेवह्ययमादिष्टः सपूर्वाराधितोस्यत तदस्मिन्नीश्वरा
दिष्टकार्येकिंजुमेहवयं तन्निष्कारणमेवत ह्कोवक्त्यसमंजसं इत्युक्तोदानवेदेणप्रह्लादेनसनारदः तयेतिवासवंनिंदन्नदर्शनमगन्तुनिः
तस्मिन्नातेदानवेदोशनास्मानभाषत वैराचुवंधः कार्येस्मिन्नावदिदंस्पृश्यते किंतस्मात्सुप्रसादैकवह्कक्षेयमहेश्वरे कातस्यशक्तिः किंजुयादा
स्यावानस्यवैस्सव इतिमुक्रवचः आतादानवास्तेनुमन्यच सहप्रह्लादमामंजवलिनंजगुर्निजालयान् ततश्चतुर्धपातालं प्रह्लादेस्तालयंगते ३

व. क.
स. प्र.
१५१

मजीविने चंद्रप्रभसुनीयश्चुल्लस्त्रापादिकोऽभ्यतः दृष्ट्वा मयं वंदे सपितरं पादयोः पतन् सपितापितृमालिङ्ग्य पृथ्वा सर्वसन्निधौ कश्चि
त्स्मरसि पुत्रस्वभेदे जन्मनी इति सोपि स्मरामीत्युक्ते वयं चंद्रप्रभजनानि सुनीयजन्मनि च यन्न वदन्तं दुर्चातां नाम ग्रहसदेवीकान्मच
सूर्यप्रभादिकान् एकैकमाश्रासितवान् सर्वभाषाश्रदानवी चंद्रप्रभतेजतचरे हंद्रवाज्यपुक्तिः भवेज्जातपयोगीति स्थापयामि सुर
क्षितं ततोभ्यं देत्युल्लाजातप्रत्ययनिवृत्ता चंद्रप्रभसुनीयं तं हृष्टाः सूर्यप्रभादयः मया सुरोपसर्वांस्तो हर्षां वीतापुरातनः अय
म्यवेशयामास हेमरत्नचिंतपुरं प्रविष्टास्तत्र वेदयवापीते ददृशुर्भेतां सुधारसेनतस्याश्चूर्तिरसर्वेषु पाविशन् पपुश्च तन्मुधा पानम
मृताधिकमवने सुनीयभार्यापचितैर्विचित्रैर्मणिभाजनेः तेन पानेन ते सर्वे मन्त्रमुप्राप्स्यतास्ततः संपेदिरेदिष्वृषामहावल्लपरा
क्रमाः चंद्रप्रभसुनीयं च ततो वादीन्मया सुरः पुत्रेहियामः पश्यतां मातरं सुचिरादिति ततस्तथेति चेत्मुक्तः सुनीयोऽग्रे सरे मये ययोचतु
र्घपातालं सहस्रं प्रभादिभिः तत्र चित्राणि पश्यन्तो नानाधातुमयानि ते पुराणैकं सुप्रभातुः सर्वैर्तर्कहिरण्यं तत्र रत्नमयं स्तंभे सर्वसंप
त्रिकेतने ददृशुर्मयभार्यातेतां सुनीयस्य मातरं नाम्ना मनोवतीं रूपेण यः कृतसुरांगना कृता मसुरकन्याभिः सर्वाभरणभूषिता सा दृष्टे
वसनीयं तमुदतिष्ठन्तसंभ्रमा सुनीयोपि पतन्नस्या अभिवाद्यैव पादयोः ततः सा तंचिरस्य पृथ्वा स्त्रियादसुरात्मजे पुनस्तस्याग्निहेतुन
प्रशशंसमयं प्रति अयाववीन्मयो देवि सुपुंड्रीकोपरः सते पुत्रः पुणस्य पुत्रस्य जातः सूर्यप्रभादय एष विद्याधरं द्राणं चक्रवर्ती स्मरा
रिण एतेनैव शरीरेण भावी देवि विनिर्मितः तच्छ्रुत्वाभिपश्यन्तास्तस्या चोत्सुकया दृष्ट्वा सूर्यप्रभः पपातेत्यपादयोः सचिवैः सह किमुतु
डीकदेहनवस्तेनेनैव शोभसे इति लीलावती दत्ता चाशिषं तमुवाच सा ततोऽपुत्राभ्युदितो मयोमदोदंरी सुतां विभीषणं च सस्मारस्तत्ता
वाजगमुश्रुतो गृहीतोऽवसंस्तारः सतं ग्राहविभीषणः करोषियदि मे वाकां दानवे देवसमितं दानवेषु तमेवैकः सुकृती सुभजीविनः
देवैः सह न मे कार्या तदकारणवैरिता तद्विरोधं हि नामायेदृते कश्चिदुल्लेखिवः निहिता हि सुरैः संख्येस्य सुराना सुरैः सुराः तच्छ्रुत्वा ते मयोवो

राम
१५१

१८५

ने यावद्भवत्पक्षेनमार्गेनेश्वाजुगयौ सतद्गुह्यपणावस्तुजापकंनमभाषत देवेभ्यश्चनगृह्णामिवरंमन्त्रोगृह्णामो नक्षत्रासविह
स्येतेजापकोभ्यवदत्तपं तंमर्त्योवरदानेमेविदशोभ्यगृह्णतः इत्युचिवात्मनंविप्रमिक्षाशाजुः प्रत्युवाचसः शत्रोवतेहंशक्तस्त्वममहे
हिसंवरं ततःसजापकोवोचद्यन्नेभीष्टंरणीषतन् ददास्येवेतिनक्षत्राराजावंतमिमर्षसः अहंददामिविप्रोयंगृह्णातीत्युचितोविधिः
विपरीतमिदंगृह्णामहमेषददानियन् इतिपावत्सन्पतिर्विचिकित्सितिलंबते तावद्विवदमानोद्वौविप्रोतत्राभ्युपेयतुः नोतंहृष्टान्प
स्यास्पुरोन्यापार्थमचतुः एकोववीत्यदत्तामेतोरनेनसदक्षिण तामेप्रतिददानस्पृहस्तद्गृह्णतिनेषकिं अथापरोभ्यधात्राहकृतप्र
वप्रतिग्रहः नचापितोमेतत्कस्माद्वाहयसेषमावलात् एतच्छ्रुत्वाकृपावादीनाक्षेप्रायनश्रुत्यति प्रतिगृह्णत्कथंदावेवलास्यतिददातिगो
रत्युक्तवतंतंभूपंशक्रोलयांतरेववीन् राज्ञानासिचदेवेन्योयंतजापकंहिजं वरमभ्युपेयं प्राप्नोतुंगृह्णामिनामुतः ततोनिरुत्तरोराजाजा
पकंतंजगादसः भगवन्सजपसाधोत्पलंविनरेमवरं वात्मेवजपसाधोन्मदीयसास्तुनेफलं इतिवस्मतेताराज्ञेजापकःसवरंददौ सर्वलोक
गतिलेभेतेनराजायसोपिच जापकःसविशाख्यानां देवानोलोकमाप्रवाच तत्रास्थितावहंलाकासुनराकृतभूतले प्रापस्वतेत्रतायोगा
मिहिलेभेचप्राश्वंती एवंस्वर्गादिविसुखैःसिद्धिरेषार्थतेषुधैः सातपात्रास्तत्रैवतद्वाजन्सदेहमाविश इत्युक्तः प्रत्ययोगेनमयेनेमुमु
देपरा सदारतनयामात्योराजाचंद्रप्रभोयसः ततोहितीयंपातालंनीतातेनमयेनसः प्रविश्यतस्तुल्यपुण्यपुत्रादिसहितोन्पः तंशत
ददृशुस्तेचसर्वमुपमिवस्थितं महानंपुरुषमेकंपतितंशयनोन्नमे महौषधिघृताभक्तंविहृताकृतिभीषणं विषस्रवदनांभोजंदेस
राजसुतावृतं सोयमवस्वदेहलेख्यभाषाकृतःस्थितः प्रविशेत्तमितिसाहृततश्चद्वप्रभंमयः सोयतेनोपदिष्टंयोगमास्यायभूपतिः
तस्मिन्पुरुषदेहंतत्पुनस्तनुराविशत् ततःसज्जंभिकंकृत्वाश्रनैरन्मील्यलोचने गतनिद्रइवोन्नस्योपुरुषःशयनीयतः दिष्ट्यादेवास्तु
नीयाद्यप्रमुजीवितरषनः इतिवजोदभूतोदौहृष्टासुरवधूकृतः सूर्यप्रभाद्याःसवितुर्विषणाःसहस्राभवन् दृष्ट्वाविपतितंचेद्वप्रभदेह

८. क.
१४५
१५०

सेनो मत्सुमास्यसि तस्मान्मातृवदेतास्तं पद्यवशेः सगौरवं अधुनैव निहतातां पदेता मोचिता मया तत्रास्ति कारणं किंचित्त्रिष्टुतत्रं
प्रति इत्युक्ते दिव्यावाचावे चरास्तेति रोदधुः राजानस्ते च नीतास्ता दृष्ट्वा वीरभटादयः आसन्नो न्ययुहेन देहत्यागे कृतोद्यताः नेतासा-
मस्तिविधुंसः प्राण्यैताः पुनः सुताः तस्मात्संनयुष्माभिः कार्यं कल्याणमस्तुवः इति वाङ्मयसंस्तेषां तस्य योगं न्यवारयत् ततः प्रती-
क्ष्यमाणस्ततस्सुस्तत्रैव भूभुजः अत्रातरे च पातालतस्मिन् देवकुले स्थितं सर्वैः प्रतप्तो च तत्र मेवं चंद्रप्रभं मयः राजत्रेकमनोभूताष्ट-
एवदानीमनुत्तमं उपदेश्यामि ते योगमन्यदेहप्रवेशकं इत्युक्त्वा व्याघ्रसंख्यं च योगं च सरहस्यकं पुक्तं देहांतरावेशो तस्माद्युपादिदेशः
जगाद स च योगीन्द्रः सेषासिद्धिरिदं च तत् ज्ञानं स्तान् ग्रामेश्वर्यमणिमादिनिकेतनं अत्रैश्वर्यस्थिता मोक्षं न वांछन्ति सुरेश्वराः एतद-
र्थं नाम तपः श्रेष्ठमपि कुर्वते संप्राप्तमपि नैच्छन्ति स्वर्गं भोगं महाशयाः तथा च श्रूयतामत्र कथावः कथयाम्यहं आसीत्कोपिपुराकल्पे
कालेनाम महाहिमः स गता पुष्करे तीर्थे जपं च क्रेदिवानिशं जपतस्तस्य तत्रागादि संवर्षा युतद्वयं ततो स्पशिरसाक्षि त्रिमूर्तिराविरभू-
न्महत्त्वं येन तस्या युतेनेव प्रोद्भूतेनावरेगतिः सिद्धादीनां विरुद्धा भूजालचक्रादयं ब्रह्मयज्ञे वरोभीष्टं कृतं गृह्णाण ज्वलन्तमी लोका-
स्तदर्थं पैतृचुः ब्रह्मेन्द्राद्या उपेत्य तं जपादन्यत्र माभून्मैरतिरिसेष एवमेव वरोनाम्यहं किंचिदिदं तान्मत्सुदाचसः निर्वंधंते पुत्राव-
त्सु ततो गतापि हरतः उन्नरेहि मवत्यं जपज्ञासीत्स जापकः तत्राप्यसह्यतत्रैजः सविशेषक्रमाद्यदा तदा विघ्नाय तस्यैन्द्रः प्रजिघाप-
सुरांगनाः संधीरोलोभयंतीस्तान् नृणां पापमन्यत विस्मृष्टार्थं ततस्तस्मै मत्सु विसृज्यः सुराः उपेत्य तु सुरापाहः स ब्रह्मयज्ञैरियच्चिरं
न जीविते तदात्मानं मज्जमालंघय स्थितिं तच्छ्रुत्वा सहिजो वादी दृष्टिं पूर्णमभावि आधुषस्तत्र कस्मान्नयसे किं प्रतीक्षसे त्वयं च ना-
हमात्मानं त्वजं यं पाशहन्तरे आत्मपाती भवेयं च शरीरं कामतस्त्यजन् इत्युक्तं वेतं तं नेतुं प्रभावाज्ञाशकदादा तदा परात्सु लोमत्सुः सज-
गामपपागतं ततो विजितकालं तं काले सावुशयोहिजं बलादुत्तिष्ठेत्तदा कृष्णानि नापेक्षो सुरालयं तत्रार्थेन्द्रादयो भूयो वारार्थं बोधयंति

१८०

राम
१५०

मायामोते विवेशमयः पुरं प्रातश्च देवा पुत्रेण राजाभिः सचिवैर्दुतं एका तस्य चतुर् चंद्रप्रभं रूपं मयोभ्यधात् अतएव राजत्रयं स्पृते ता च
 घुचिररक्षितं तदा नवः सुनीका लोममपुत्रो महाबलः सूर्यप्रभः स पुंड्रीक संज्ञकश्च तदा पुत्रः देवा हव हतौ जातौ पिता पुत्रौ युवामि
 ह तदा नवशरीरं तु संरक्षस्यापितं मया अलिप्य पुत्रादिवाभिरेषधीभिष्टुतेन च तस्मात्प्रविश्या विवरं पातालमुपगम्य च प्रविश्यात्वं
 शरीरं तु पुत्रा मदुपदिष्टया तच्छरीरं प्रविष्टश्च तेजोवीर्यवलाधिकः तस्याभविष्यसि यथा जेष्यसि घुचरत्रेण सूर्यप्रभः तनेनेव कोतेन वपु
 षा दिवं सुपुंड्रीकावतारोपं भविता खचरे श्वरः एतन्मया त्प्राप्ता च त्वा त्मेभ्यो गीचकार तत् राजा चंद्रप्रभो हृष्टः सिंहा र्थं स्तिदमब्रवीत्
 अन्यदेहप्रविष्टः किं किमयं पंचतांगतः इति धातो तदस्माकं का धृतिमो नवो ज्ञमः किं चैष विस्मरत्यस्मांस्तदा देहानराश्रितः परलोकग
 तो यद्वत्तेतः कायं वपंचके एतस्मिं हार्थेनः श्रुता संज्ञा दमया सुरः प्रविशेत्तमिमं तस्मिं हरी देवो गयुक्तिः स तत्रैव यममात्मसा
 क्षात्रे वै वपश्य न चैव विस्मरत्येषु पुत्रांश्च एतकारणं अस्तु तं ज्ञोम नो न्यत्र गभोपो ज्ञयेते न सः किंचित्स्मरत्यंतरेतः क्षेत्रे स्ते सरणादिभिः
 स्तानं ज्ञेयं च यो न्यस्मिन्कदाचिद्योगयुक्तिः अतः करणमाविश्य प्रविशेदिति याणि च अविज्ञुतमनो दुर्द्धिगृहादिव गृहातरं सह सा सस्म
 रत्यवज्ञानी योगी श्वरो खिलं तस्मादिकल्योमा भूतः प्रसुतेषु नृपा महत् दिव्यं शरीरमायाति जरा रोगविवर्जितं गृयंच दानवाः सर्वे प्रविशे
 वरसा तलं सुधापा नेन नीरोगदिव्यदेहाः भविष्यथ एतन्मया सुरवचः श्रुता स वै तथैति ते तस्य मयपरित्यक्तं शंकास्तस्य निपेदिरे तदा स
 न च सो न्येदमलिता खिलराजकः चंद्रप्रभश्चंद्रभागे रावत्याः संगमययो तदा वस्याप्यनृपनी विहिर्निक्षिप्यतेषु च सूर्यप्रभापुत्रो धात्ता
 पुपेत्यमयदर्शितं विवेश विवरतो ये सह सूर्यप्रभेन सः चंद्रप्रभः स मे देवा सिंहा र्था ह्ये श्वमेत्रिभिः प्रविश्यात्वा दीर्घं च तेनाधानंददर्श
 सः दिव्यदेवकुलं तच्च सर्वैः सह विवेश ते तत्रैव स्थितास्तत्र राजानो विवराद्वहिः तेषां विद्याधरा बोजावलैः सह समापतन् तेतांस्तत्र
 मायाभिभार्या सूर्यप्रभस्य ताः अहरंस्तत्त एण चैव मुदगाद्धारती दिवः श्रुतशर्मत्रेणा प्रययता श्रुतवर्तिनः भार्याः सुश्रयसितस्तद्युः स

व. क.
स. प्र.
१४८

शक्रसंदेशं नारदेन विहस्य तत् मयोवादीनुसाधूक्तं सुरेन्द्रेण महासुने सूर्यप्रभस्य मर्त्यं तं यद्वर्जितपदार्थकं तदा मोदरसं ग्रामे तातेन न न स
किं मर्त्या एव च सत्ताद्याः सर्वसिद्धाधिकारिणः ऐन्दवं साधितं पूर्वपदं किं न ऊपादिभिः यश्चाह दत्तमस्माभिः सास्त्राज्यं अतः शर्मणे क्रमागतं च
तन्नस्येतेन दण्डसमंजसं दातामहे श्वरो न वृत्तासास्त्रं तस्य तत्र किं ज्येष्ठगते हिरण्णाख्येन्द्रते च कथं हृतं यश्चापरशानि पक्षपमधुमे चाह न न
सा स एव हि हवास्त्रे हे प्रानि पक्षकरोति नः कश्चाधर्मो जिगीषामो यं हि परिपृच्छि न न हारामो सुनेर्भायां ब्रह्महत्यां न कुर्महे यश्चाश्चमेधक
रणं देवयज्ञं च न स्यति तदसद्बुद्धयज्ञो हि विहितेभ्यः किमधुरैः अर्चिते देवदेवैश्च शोभो देवो न केचित्तः यश्चाहे वै कुरुदस्या न शवेपितदप्यसत्
किं न उदेव निवहेरैर्यो यो तु तो हरः रवावभुदि तेन्या नि किं ते ज्ञो सि च का क्षति तदेतद्देवराजा यस्य सर्वं वाचा तया सुने वयं च प्रस्तुते कुर्मः स यद्दे
निकरोतु तत् एवैमया सुरेणोक्तो नारदं धिर्भाषत प्रतिसंदेशमादाय ययो सुरपतिं प्रति गते तस्मिन्नुनौ सोऽतं चंद्रप्रभभूपतिं शक्रसं
देशसाशंकं सुवाचैवं मया सुरः न शक्राहो भयं कार्यं स चेत्स्याच्छ्रुतशर्मणः पक्षे देवगणैः सार्धं मस्मद्वैषेण संयुगे तदसंख्यामहाराजप्र
ज्ञादाधिपता वयं युष्मत्क्षस्थिता एव सहिता दैत्यदानवाः कृतप्रसादे चास्माकमद्युक्ते विपुला वके वारकसा परस्यास्तिकस्य शक्तिर्न गव्ये
तदीरः कृततो योगं कार्यं स्मिन्निस्सुदीरिते मये न दृष्टाः सर्वे ते तन्नये वेति मे निरे अयद्दुतोक्तसंदेशाः सर्वे तत्रायुः क्रमात् नृपा वीरभटाद्यास्ते
पेचान्ये मित्रकायवाः कृतोचितसपर्येषु सेसैरेष सुरादिषु पुनः चंद्रप्रभभूपसुवाचैवं महासुरः कुरुधुमद्युहदस्य गजत्रात्रो महावलिं
ततो यथा हं वक्ष्यामि तथा सर्वं वाधास्यत एतन्मयवचः श्रुत्वा राजा चंद्रप्रभो यस्यः हृदस्य वलिसंचारं कारयासास तज्ज्ञे ततो गता दंवीरा
त्रो मये कर्मोपदेष्टारि चंद्रप्रभः स्वयंचक्रे वलिं हृदस्य भक्तिः होमकर्मप्रवृत्ते चराक्षितस्मिन्नशंकितः साक्षादा विरभूतं त्रनेदीभूतगणान्वितः
अर्चितो विधिचद्राज्ञाप्रदृष्टेनेदमवतीत् मस्तुतेनेदमादिष्टमयदेवेन शोभुना अपिशक्रशताभ्यां द्रव्यं वो मत्स्यसारतः सूर्यप्रभश्चक्रवर्ती भ
विते च द्युचारिणो इत्युक्तं शक्रादेशो गृहीतवलिभागिकः नंदीश्वरो भूतगणैः सह तत्र तिरोदधे ततः चंद्रप्रभो जातप्रत्ययस्तनयो दधे वलिं स

रेतस्त्रिजासीत्यमदरितस्मागमनजः नञायाः पितृवेश्मसुस्थितवतीरनायसस्त्रिपाः दन्त्रे स्तस्मिन्निर्गवाश्चनिर्वहेत्ताभिसहेवागतेः नाना
रत्नसुशर्लभारनिर्वहेत्सुशर्लभसंख्यातिगेलीलादर्शितदिज्ञयास्यविभवश्चक्रेप्रजाकौतुकं वज्रवसुभूविनिधानं तेनमहोतोभिरागताधुषितं सुर
दानदत्तभुजगनगरैः कृतमिवतक्काकलेविवभो ततोमदनसेनयासहसतत्रसूर्यप्रभायपाभिस्तुतभोगधुवसकलशर्लभसंपत्तुवं उवासपितृ
संगतः सप्तचिरोपपत्नीयुतेकृतागमनसंविदमयसुदीक्षमाणेत्वं ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे सूर्यप्रभालंबके प्रथमस्त
राः ॥ ॥ ॥ अथतत्रैकदास्यानगतेचंद्रप्रभेनूपे सूर्यप्रभेचतत्रस्यसमग्रसचिवान्विते सिद्धार्थोदीरितकथाप्रसंगेन मये स्मृते अकस्मादप्रवसु
यासभामघोविदीर्यत ततोभूविवरदादोसशब्दः सुरभिर्महत आविरासीन्नतः पश्चादुजगाममयासुरः पृथोवतशिरः शृंगजलत्केषाम
होषधिः रत्नावरोश्चलद्वातुर्निशायामिवपर्वतः यथाहृत्कृतपूजश्चराचंद्रप्रभेनसः रत्नासनोपविष्टः सन्धानवैद्योभभाषत भुक्ताभोगा
मेभोसाभवद्विरधुनाचवः कालोन्नेषातदुद्योगेसतिं कृतसोप्रत हरास्येप्यानयध्वस्तामृपांसंवेधिवांधवान् ततोविद्याधरैर्द्वोसिलिष्या
मःसमेतहृत् ज्येष्ठासः अतवर्माणं प्राप्तामः खचरश्चियं समेतश्चसत्तायतेवंधुपुष्ट्यास्थिनोवनः रक्षेः सूर्यप्रभेदेहास्तं चतस्मेनिजांसुतो
इत्यादावेवंदेवेनसह्यादिष्टः पिनाकिना एवंमयासुरेणोक्तेप्रह्लादीन्सर्वचरान् चंद्रप्रभः प्रहितवान् तां सर्वमहीभूतान् सूर्यप्रभश्चविद्याभिः
सुभार्यामंडितोत्तिलान् संविभेजेमयादेशात्संविभक्तोऽस्मत्तयेपुरा तावच्चात्रस्थितेष्वेवप्रभाभासितदिद्युत्तः अवतीर्योत्तरतलाचारदोमुनि
रपयो गृहीतार्थोपविष्टश्चसचंद्रप्रभमत्रवीन् प्रेषितोहिमहं देणनेनचोक्तमिदंतव ज्ञानंमयायुक्तं आभिः सहसुरनिदेशतः मयासुरसत्वेः
सूर्यप्रभस्याज्ञानमोहितैः अस्मत्संशरीरस्यससाधयितुमिष्यते सर्वविद्याधराधीशचक्रवर्तिपदमहत् उपयुक्तं तदस्माभिर्दत्तं हि कृतवर्मणे
विद्याधरकुलाब्धीदोस्तत्रतस्यक्रमागतं अस्माकं प्रातिपक्षेण दत्तवाधेनचेवयत् कुरुष्वेतद्दिनाशायनिश्चितं प्रकल्प्यते सर्वैरुदयज्ञेनय
जमानोभवान्मया प्राग्पदादाश्चमेधेनेनेत्युक्तेकृतवाचतत् तदेवाननयोक्ष्येवतद्रूपत्याशयैकया यदाचरश्चक्रेणभवतांशिरापतत् अमुक्ते

८-क.
सू. १४८

लोकतोपुनरिवप्रत्यागतामात्मजां पश्यामश्च विवाहकार्यमधुना कर्मश्च न स्यादिति इत्यत्राचिनेलेखे सिद्धार्थेन तथेति सा राजाचंद्रप्र-
भो हतं सञ्चकार न हर्षच आनाययञ्च सुभटस्यातिकेचंद्रिकावती ननु तामपरांतां प्रहस्तेषु सत्तरे प्रातश्च सेवैजगमुक्ते कृता सूर्यप्रभं
रः आरत्नेतु विसानेन जनमेजय संयुताः तत्र तान्मुभयोरजा दुहितृप्राप्तिनंदितो हृषमाणश्च क्रेसमुतापरिणयोत्सवं ददौ च चंद्रिकाव-
त्ये सौम्यैरत्नादिकं तथा रणावीरभटाद्यास्ते स्वदत्तेन ललजिरे ततः सूर्यप्रभे तत्र स्थिते अशुरवैशमि आगमौ रवसेवं धीहृतो लावानकादपि
सोपि चंद्रप्रभं शिशुनिजत्तामिनमभ्यधात् सतामुलोचनानीता श्रीमत्सूर्यप्रभेन मे ततो मे नैव संतापं तच्छक्तः किंतु महत् आनीयुतां स-
युष्माभिराचारं च हि दध्महे तच्छ्रुत्वाैव तदाभ्यर्च्य हतं चंद्रप्रभं नृपः आनाययत्प्रहस्तेन पितुः पार्श्वे सुलोचनां ततः स सुभटाः सर्वे सह स-
ूर्यप्रभेन ते लावाणकं विसानेन ययुः वातोपगामिना तत्रोद्वाहोत्सवं कृत्वा सूर्यप्रभं सुलोचने रत्नैरश्रयत्सोपि पोरकाचितं कारणः ते-
नोपचयेमाणेषु सुखस्येषु तेषु च प्रजिघांसरोहोपि हरे चीनवरेभ्यः सौम्यं च हतं सुखेनार्थयामो स पार्थिवः हतकन्यक्ताया सा-
कं तेषां मागमनं गृहे ततश्चंद्रप्रभं राजा हृष्टस्त्वापितो सुतां विदुः क्षालोप्रहस्तेन नाययामास केतनं अयेद्यश्च विसानेन सह सूर्यप्रभा-
दयः चंद्रप्रभाया सेवं ते चीनदेशं सपोरवा तत्रागतो यतो राजानिजकोशं प्रवेशयेत् समुरोहोपि दुहितुश्चक्रे वैवाहिकं विधिं आदाय विदुः क्षा-
लायेतैस्सूर्यप्रभाय च असमं हे महत्पुत्रं त्वचीनो मुकादिकं तस्युश्च तत्रैस्तेभ्यो गेष्टं चंद्रप्रभादयः दिनानि कतिचित्सर्वे सुरोहा-
भार्थितास्तदा आसीत्सूर्यप्रभश्चाविलसद्गुणयौवनः प्राचटकाले यथाविद्यन्मालयाशोभितस्तथा एव स बुधने तत्र राजा अशुरवैशम-
नि ततः कांतासखः सूर्यप्रभो गन्तवाधवान् तत्र संयं अस्मिन् प्रमुखैः सचिवैः सह क्रमाद्वीरभटादीन् तान् श्रीयसहिता नृपात् विसृज्य नि-
जदेशेषु तं सुरोहमहीपतिं आमंत्रयन् सुतापुत्रैः पितृभ्यां सह सायुगः भूता सच विसानेन दाहस्य द्योमगामिना स्वः सत्सूर्यप्रभः प्रायाच्छाकलं
नगरं कनी क्वचिन्नृत्तासंगः क्वचिदपि च संगीतकरसः क्वचित्पानक्रीडाश्च च न सदृशं मंडनविधिः क्वचित्पानाभीष्टस्तुतिमुखरवैतालिकरवः पु-

संविज्ञापसा वानश्चतज्ञेनवानुं प्रकृत्तमृन्महावलः खचरेः सहयुद्धायभृचरातुन्तिपत्रिव क्षणचुदृष्टोयोनिविद्याधरवलंमहत् दी
प्रियोतिनदिक्कसुचवादेमहाजनं तन्मध्येवानिसुभगविद्याधरकुमारकं एवंसूर्यवलाद्यास्तेपश्यन्तिचसुविस्मिताः आषाढेश्वरतन
योदामोदशनिधुवराजः रैमस्यधुराणिगोचरसूर्यप्रभनिपतपादयोरस्य प्रणमनरेजनमेजयभवतादत्तासुताकिमस्थाने आराधयन्मि
मंतदैवंनैषान्ययाक्षमते इति तस्मिन्क्षणेविद्याधरवंदीनतोवरात् तस्यदामोदरस्याशङ्कान्तोरात्र्यामिरा नहुष्ठादृष्टतस्मैप्याग
हीताखड्गचर्मणी सूर्यप्रभोनभःक्रोधादुत्पपातस्त्वविद्यया अनृम्येनुश्चसचिवास्तस्यसर्वधुतायुधा प्रहस्तश्चप्रभासश्चभासःसिद्धा
यपवच प्रज्ञादाःसर्वदमनोवीरभीतिःशुभंकरः विद्याधराणोतेःसोकंप्रावर्तंतमहाहवः सूर्यप्रभश्चाभिधावद्यतोदामोदरस्तनः ख
ड्गेजघ्ननिष्कलंस्तच्छाणिसचर्मण तेजनाकनिसंखेचलक्षसंख्यानभञ्जराः समस्तमेवविदिदुःपुद्गमानाःपरस्परं ततःखड्गै
लताश्चावसज्जलाहधिराहणाः पनेत्यश्वरकायेषुकृतांतस्यवदृष्टयः विद्याधराश्चधुरेणोभिषेवशरणाधिपः शिरोभिश्चशरीरैश्चपेतुचंद्र
प्रभागतः सूर्यप्रभस्तयालोकहृष्टयाखेचरश्चिया सिद्धरेणैवकीर्णननभोभूदस्तज्जाहणं सूर्यप्रभाश्चसंप्राप्ययुधुधनेनसगतं खड्गचर्मध
रेणैवसहृदामोदरेणसः सुधमानश्चकरणप्रयोगेनप्रविश्यतं खड्गमुडिनचर्मणोरिपुभ्रमावपातयत् केतुमिच्छित्यावज्ञशरस्तस्यवि
वलातः तावद्गगन्यनभसाङ्ककारोविसुनाकृतः तच्छ्रुत्वावीक्ष्यचह्रिंनमस्तज्जौरवेनसः दामोदरमनुचतुर्वपात्सूर्यप्रभस्तनः सूर्यप्र
भोपिगगनामितुःपार्श्ववचानत् सामास्यमक्षतप्राप्तेपिताचंद्रप्रभश्चतत् अभिनेदृष्ट्वाश्रयेतुष्टुवृष्टविक्रम ततोवयावत्सर्वेतेहृष्टास्त
त्कलयास्थिताः आगात्सुभटसंवेधीनावहूतोपरस्ततः सचचंद्रप्रभस्येत्यलेखमयेसमपिपत् तसुहृद्वाचसिद्धाद्यैःसदस्यवमवाचयन् श्री
मानुव्रतवंशमोर्धिकमणिःसूर्यप्रभोभूपतीः राज्ञाश्रीशुभदेनसोदरसिदंश्रीकौकणादाधते नीतोमेतनयापहृत्यरजनोसत्त्वेनकेनापिया सोप्रा
प्लानवत्सुतेनयवगतंयत्रेनवृष्टावयं तद्यत्तेनसुतेनतेनसहतत्सूर्यप्रभेणाद्यसोप्राभिःक्रियनामनर्गलमिहाप्यस्मद्देव्यागमं तावतांपर

८. क.
तृ. प्र.
१४०

करिष्यामिविधिवत्तससत्क्रियां नचेत्यक्ष्याम्यहं देहदुहित्वेहमोहितः इत्युक्तस्तेन तत्राहं प्रकृतावेचमयोदितं एवमुक्तेप्रहस्तेन राजा चंद्रप्रभोभ्य
 धात् गच्छंतिमंतीतर्हिनां प्रापयतदेतिकं ततस्तत्रवनेयामइत्युक्तं तेन भूभता तदैवनभसागताप्रहस्तत्तत्राकरोत् प्रातश्चनेसंजंभीरः
 सर्वेचंद्रप्रभादयः श्रीकेशविषयं जम्बुविमानेन ह्युत्तमिना तत्राप्यशागतौ राजाकांतिसेनः स्वमेदिं तावत्प्रविश्यादुहितुः व्यधादुद्वाहमंगलं
 ददौ तत्रतदाकीर्तिमयेत्तर्यप्रभायच आश्वजननेराज्ञामपितेरत्नसंचयं ततस्थितेपुनेष्वनानाभोगोपसेविषु सर्वेषु हनः कोशाव्यासाग
 मैवमभाषत जनमेजयसभूपालोब्रवीतिभवतामिदं ह्युताकेनापिनचिरं परपुष्टेतिमेमुता ज्ञातं चेह्यद्यप्राहस्तत्तर्यप्रभस्यसा
 तत्रयासहसोस्माकं गृहमायात्रशंकितः सत्कृत्यप्रेषु यिष्यामिसभांर्यतेयद्याविधिः अथवाशत्रवोसूयंमसपुष्पाकमप्यहं इत्युक्तास्वा
 मिवचनेहंनस्तस्मीवभूवसः अथचंद्रप्रभः सर्वानेकांतेक्षितियोब्रवीत् कथमेवंसधर्मोक्तेगम्यतेतस्यवेशमनि तच्छ्रुत्वा तत्रसिद्धार्थनासामं
 येवमुक्तवान् नान्यथादेववक्तव्यं वक्तुमेवंहिसोहंति सहिराजामहादातापेटितः सकुलोद्भवः मूरश्चमेधयाजीचसदैवाभ्योपरजितः
 विरुद्धंतेनकिंनोक्तंयथावस्तभिपापिना सत्त्वतोदाहृतायावासवासवकृतेधुना तद्वंतव्यं गृहेतस्मिंसेत्यसंदोहियुक्तपः तदपिप्रेष्यतांकश्चित्रस्य
 विज्ञोपलब्धये इतिस्तिहार्थवचनं सर्वेअदृधुरवने ततो जिज्ञासितुं चंद्रप्रभस्तत्रनमेजये राजाप्रहस्तंविष्टजनेहंनंवाप्यमानयत् प्रहस्तश्चसग
 तातंकोशावीशं चसंचिधं विधायानीयतंलेखं चंद्रप्रभमतोषयत् सोपिराजातमेवाशुप्रहस्तं प्रेष्यशाकलान् जनमेजयपासीतां परमुष्टामना
 यतत् ततः चंद्रप्रभाद्यास्तत्तर्यप्रभउरोगमाः सकांतिसेनाकोशाभीविमानेनागमन्त्रपाः तत्रसंवेधजामात्सुतात्सुहृमादिना प्रहस्तान्
 जयामाससगजाजनमेजयः दसौचक्रतादुहितुर्विवाहोत्सवसत्क्रियां पंचहस्तिसहस्राणि लक्षेचवरवाजिनां रत्नकांचनसहस्रकूर्पराग
 हृष्टरितैः भारेभ्यस्तानामुष्णालसहस्राण्यपिपंचशः चक्रेचवाद्यन्त्रैकयमलोकंमहोत्सवं पूजितब्राह्मणवरमानितातिलयजकं तावच्च
 शंकितं तत्रनभः पिंजरताययौ रक्ताकृतमभ्यर्णभाविशंसदिवान्ननः तुमुलाजलशक्यश्चभूवः सहस्रादिशः भीताइवागतं दृष्ट्वा परसे

धातारपानपेयादिभोगभुक् तावत्सन्त्रयंभस्सकाशाद्भुजनाडतः सूर्यप्रभेनतनयाहरणेभूः परंप्रभवः अद्यचज्ञातमस्माभिर्यद्दीरभटभु
जः प्रतिपन्नास्यसंधानेसमावयसन्नस्यसः तेष्वेवाभुमन्येतेपदस्सत्सिमाश्रुते इहाप्यागम्यतेनोचेन्मत्सुनानात्रनिष्कृतिः तच्छ्रुतातचमेमा
न्यद्वतंवीरभटान्वितः प्रहस्तेसोववीद्वाजातत्रचंद्रप्रभः पुनः तमेवगच्छसंभमयत्सूर्यप्रभोधुना अस्येतातत्सुताद्याश्रुभार्यासिद्धेरुदाहृताः त
स्याप्तोस्तेसुरस्यानकर्कशस्तनुनाहितः तत्सुतीयसत्त्वानस्तमेवसौत्रप्यमीवये इतिरजोक्तसंदेशः प्रहस्तोगानेनसः गताप्रहरमात्रेणवज्रग
दुमुवापतत् तत्रंभायसंदेशमुक्तातेनानुमोदितः तथेवागत्यसोवादीद्वाजेचंद्रप्रभायतत् चंद्रप्रभोचसचिवंप्रभासपेयशकलान् आनाय
यज्ञारंभस्यपार्श्वतागवलीसुता तत्राययौविमानेनसहसूर्यप्रभेनसः राजावीरभटोपिसर्वेआन्येःसुसेवितः वज्रगत्रंसचप्रापमोगोसुख
जनाकुले रंभेणाभुद्गतस्तस्वराजधानीविवेशच तत्रंभोपिसौल्लिखविवाहप्रक्रियोत्सवः असंख्येहेमहत्त्वश्रुत्वादिदुहितुदंदो
जामातरंचेतनयात्सूर्यप्रभमुपाचरत् यथातत्सुनिजाभोगाः सर्वविस्मृतिमाययुः यावच्चतत्रेतिष्टत्सुत्सवानंदिताःसुखं तावदंभा
तिकंकाचीनगयोदृतआययौ सतस्माच्छ्रुतसंदेशारंभश्चंद्रप्रभेनपे ग्राहकांचीश्रुताराजन्कुंभीराख्यात्तिमेयजः तेनात्रःपेषितोमेद्यह
तोवक्तुमिदंवचः ममसूर्यप्रभेणादौसुतानीताततस्तव हृतंचाद्यतयासत्त्वैःसहेतिमयाश्रुतं तन्ममापितथेवतंसत्त्वैःसहसाधय
आयंतुतेममगृहंयावत्सूर्यप्रभायतां सहस्तेनार्पयामीहसुतांवहणसेनिका इतिताभ्यर्पनातत्सक्रियनासितिवादिनः रंभस्सप्रहृष्टचंद्र
प्रभोरजातदावचः प्रहस्तेप्रेष्यवक्षिप्रेषाकलानुसमानयत् पुरावहणसेनोसकुंभीरस्यातिकंपितुः अयेद्यश्चविमानेनसचसूर्यप्रभ
श्रुतः रंभोवीरभटः सर्वकांचीनेसावुगाययुः कुंभीराभुद्गतास्तांचनारत्नचित्तापुरी काचीकांचीमिवभुवः प्राविशन्नुणगुंफिता तत्रतां
विधिनादत्तासुतांत्सूर्यप्रभायसः वरवज्जरसाद्भिरकुंभीरोदविणतयोः निर्धनेश्वविवाहेनभुक्तोत्तरसुखस्थिते चंद्रप्रभमुवाचैनंयहस्तः
सर्वसन्निधौ देवश्रीकंचविषयंप्रभुसंगतवानहं तत्रप्रसंगदृष्टोसौकांतिसेनन्दपोत्रवीत् सूर्यप्रभोममाययसुतांकोतिमतीहता गृहमेतु

क.क.
सू.प्र.
१४६

दमसेनया स्वापयिता प्रियाञ्जलभृतासनविमानगः जगामवज्रराज्यां प्रहल्लोकसत्तापुरे जगामतत्रतनयो राज्ञोऽभ्यपश्यतः रक्तोत्ता
 रवलीनामदसमानः स्मरन्मित्रा आपयोनामलिङ्गीचतुनस्तत्राशुदाहरन् अपराजिततनयोकस्यानाञ्जलिमिनी तदंघ्रिजुषितायातंत
 स्पष्टस्तभ्यसाधुगं चक्रमुज्जितमूर्धनंनक्तंताहरणेपिणं भाषाबंधूयति कुक्षेप्यवदीक्षन्ताधुमो दयभंगविलक्षोतुविहस्यप्रतिमुक्तवार
 ततःसनवभिःसूर्यप्रभःकोताभिरन्वितः पित्राहूतोविमानेनसपुराणकलेययो तस्यास्पितुश्चंद्रप्रभभूमिभक्तोतिके प्राहिणेनामलिङ्गी
 ता हतेवीरभसेनपः संदिदेशचपुत्रेणतवमेप्रहृतेसुते तदस्तुविद्यासिद्धोहिस्त्राद्यएवपतिक्रयोः स्वरश्चयदिवोस्मासुतदितागक
 ताधुना विवाहाचारसत्कारसखयावहिदधहे एतत्कृतास सत्कृतुहतेनिश्चितंतादा स्वरवतजगमनंराजाचंद्रप्रभोद्धतं समतननिश्च
 यंज्ञातुं पार्श्ववीरभटस्यतु प्रहृत्प्राहिणेनृताहरेदतसमागमे सप्रहृत्तोजवाद्धतादृष्टावीरभटंचने नपंदृष्टाचतत्कार्यंतदुद्धितमरुजि
 तः तस्मैसविस्मितायोक्ताप्रभूनां प्रातरागमे उहतेनाययोचंद्रप्रभुपार्श्वविहापसा शशंसतस्मैराजेचसजेवीरभटंचनं सोपितंसचिवंस्
 नोस्तुष्टोराजाभ्यर्चयन् ततःकीर्तिमतीदेव्यासहचंद्रप्रभःप्रभुः सूर्यप्रभोविलासित्यातयामदनसेनया भृतासनविमानेनदारुह्यस
 परिक्रुद्धो सामान्योचापरेक्षुक्तोप्रातःप्रययत्तुक्ततः अक्राप्रहरमात्रेणतामलिङ्गीमवापतुः दृश्यमानोजनेः योनिविस्मयोत्पल्लोचनैः
 नभस्तलावतीर्णैचरुतप्रसुद्धमेनतौ राज्ञावीरभटंचनैतासमेविविशतुःपुंरी चंदनोदकसंसिक्ताचाकराध्यापदेपदे कसक्षैः पौरनारीणां
 प्रकीर्तं दीवराभिव तत्रसंवेधिजामात्रोः कृतावीरभटस्तयोः राज्ञायपावन्ननयाविवाहप्रक्रियायधात् विशुद्धस्यचभाराणासहस्वकांचम
 स्पसः भूतंचशतमुष्णंरत्नाभरणभारेकैः उष्ट्रपंचशतीनानारत्नभारभिर्यितो वाजिनोचसहस्राणिसन्नतिपंचदंतिना रूपाभरणपुः
 क्तानांसहस्ववारयोषितां वेद्यारहितोप्रदक्षैराजावीरभटस्तयोः सूर्यप्रभस्यजामातुस्तानिजोश्चतयोपुनः उपमानंसमुद्रतैश्चकारविषये
 तदा तन्मित्रेणायपावच्चप्रहृत्तादीनमानयत् चकारचोत्सवहृष्टानीकनगरीजनं सूर्यप्रभश्चतत्रासीत्तदुक्तः प्रियासखः तत्कालेवि

१४७

राम
१४६

गुवरजतपुरं तस्मिंश्चिभ्रति आजगामैकदा तत्र मयो नाम महासुरः आस्थाने च स्वयं चंद्रः प्रभः सूर्यप्रभे स्थितः उपेत्य रचितातिच्यं जगा-
देवं मयानुपं राजनिष्ठाधरेणानां चक्रवर्ती त्रिभुलिना अयं विनिर्मितो भावी पुत्रः सूर्यप्रभस्तव तन्निनसाधयेष विद्यास्तान्नामिदायिनीः एत-
दर्थं विस्मृष्टाहमिह देवेन शंभुना अनुजानीहितया वची त्वेन शिष्याम्यहं विद्याधरे दत्ताहि तुं विद्यासाधनसंस्त्रिया एतस्य परिपन्थी हि कार्ये सि-
न्वचरे श्वरः विद्यते श्रुतशर्मा व्यासोपि शर्वेण निर्मितः सिद्धविद्याप्रभावेस्तु सहास्त्राभिर्विचित्रत एष विद्याधराधीश चक्रवर्ति तमाप्स्यति एवं
मयेनाभिहिते राजा चंद्रप्रभो वीत धन्याः स्मः पुण्यवानेष यथेष्टं नीयतामिति ततस्तस्मात्प्रभुपतेन दत्तुं ज्ञातमाश्रुते सूर्यप्रभे ससामोत्पत्ता
त्वे नीतवान्मयः तत्रोपदिष्टवानस्मै सतपांसि यथा तथा राजपुत्रः ससामोत्पत्तिविद्याशीघ्रं मसाधयन् विमानसाधने तस्मै तथैवोपदिदेश सः
येन भूतासनेनाम स विमानमुपार्जयन् प्राप्य पित्रोः पार्श्वे च तज्जगदनुजाम्यहं तत्सिद्धिभागान्मुस्मिह यावदेष्टव्यमहः पुनः इत्युचिवा नात्र प्र-
जोजगाम समहासुरः ननंदविद्यासिद्ध्या च सुतुः चंद्रप्रभो नृपः तोयसूर्यप्रभो विद्याप्रभावात्सचिवैः सह राजादेशादिमानेन सदा वधामलील-
या यत्र यत्र च पायातमपश्यद्वाजकचक्रं तत्र तत्र स्वपवभेसासाते काममोहिता एकामदनसेनाख्यानामलिश्रामहीपतेः सुतावीरभटाय
स्य तनया चंद्रिकावती अपरांताधिराजस्य पौरवाख्यस्य भूपतेः सुता सुलोचना नाम चतुर्थी चारुलोचना चीनदेशपतेः राज्ञः सुरयस्यात्मसेभ-
वा हारिहंसावदातांगी विद्युन्मालेति पंचमी विद्युन्मालेति पंचमी कानिसेनस्य नृपतेः श्रीकंचविषये प्रभोः सुता कानिमती नाम षष्ठी चापि जि-
ता सराजनमेजयस्य भूपस्य कौशंकीनगरीपतेः तनया परपुष्टाख्या सप्तमी मंजुभाषिणी अविज्ञातहृतानां च तासां बुद्धापि बांधवाः विद्यावल्लो-
कृते तस्मिन्नासन्नेतसदृजयः ताभिश्चोयातु विद्याभिः समं युगपदारमतं विद्याविरचितानेकदेहः सूर्यप्रभो वसः नभोविहारसंगीतपाततोष्ठा-
दिभिस्तथा विक्रीडसरितस्ताभिः प्रहस्ताद्यैश्च मंत्रिभिः दिव्यचित्रकलाभिर्ज्ञोल्लिखन् विद्याधरागनाः कुर्वन् नृपवक्रोक्तीः कोपयामास तापियाः २
मे च तासां वदनैः सभ्रभंगाकृतैश्चोः वचनेश्च संकपोऽपुटविस्मलिताक्षरैः सदारस्तामलिश्रां च गतोद्याने पुत्रे चरः स राजसुतुर्बहुरन्समेम

क. क.
सू. प्र.
१४५

ते ओं च लक्षणानि लोहूतसिंहगृहणितो वरः जयत्यकाले पितृ जन्मं धामि वराजाननः ओं एवं वत्से श्वरसुतः कौशां वां सपि तुर्गदे नर
वाहनदत्तश्च भार्याः प्राप्य वसन्तु एव एकदा पितुः स्यान्ने स्थितश्च पुनरुपदिश्वः अवतीर्ण्य गतं तत्र दिव्यं त्रपददर्शितः प्रणतं तं च सत्कृत्य पित्रा
साकं क्षणतरे कस्तं किमागतो सीति पृष्ट्वा सौम्यया प्रवीतः अस्तीह वज्रकृतात् पृष्टे हि मवतः पुरं वज्रसारमयतां दित्वा तमन्वयं
नामकं तत्र वज्रप्रभात्वा हमासे विद्याधराधिपः वज्रनिश्चितदेहता ज्ञानान्वयं तथैव च मन्त्रिमित्रो यथा कामं भक्तः संश्रुक्वर्तिनि श्रुज
यत्नं विपश्चात्तमस्य सादा द्विष्यसि इति चाहं यदा तुष्टेनादिष्टः शत्रुना यदा तदा प्रभोः प्रणमार्थमागतो स्मीहसां प्रते वत्सरजसुतो
दिव्यं कल्पकामांशसंभवः नरवाहनदत्तोनः शशि शैलरनिर्मितः मर्त्येषु भयं वेद्ये च चक्रवर्ती भविष्यति इति विद्याप्रभावेन विज्ञातं ह्यु
नामया आसीच्च दिव्यकल्पनः पुरा मर्त्येषु गृह्यतां शार्वात्सूर्यप्रभो नाम चक्रवर्ती ह्यद्यपि तथाप्यभूत्स एकस्मिन्नेह धुं दक्षिणे प्र
भुः उन्नेरे अतश्चात्सूर्यचक्रवर्ती तभूत्तदा उभयोस्तु तयोरेकः कल्पस्यायी त्वचारिणा चक्रवर्त्यं भविता देव एवा निपुणवान् इत्युक्तं तं
वत्से शसहितस्तोक्तं नूतनात् नरवानदत्तः स ग्राहविद्याधरं पुनः कथं विद्याधरे श्रयमानुषेण सतापुत्रा प्राप्तं सूर्यप्रभेनेति त्रयानः कथ्य
तामिति ततो विविक्ते देवी नो मे विण्ण सविधौ च सः राजा वज्रप्रभो वज्रं कथां ता उपचक्रमे शाकैलं नाम मद्रेषु वभूचनगरं पुन चंद्र
प्रभात्सु स्यासीद्वाजागारप्रभात्मजः आह्लादकारी विश्वस्य नाग्राच्योपियो भवत् संतापकारी शत्रूणां वभू वज्रलनप्रभः कीर्तिमत्यभि
धाना यो तस्यां देव्या मजायत उज्जैनपस्यापि शुभे लक्षणेः सूचितो दयः एष सूर्यप्रभो नाम राजा जातः पुरारिणा भावी विद्याधराधीश चक्र
वर्ती विनिर्मितः इत्युच्चारागगनात् सिंजाते स्फुटं वचः सुधावर्षेण यनयोश्चंद्रप्रभमहीभूतः ततस्तस्य पुराति प्रसादोत्सवशालिनः
सूर्यप्रभासविद्युपेराजपुत्रः पितुर्गदे वाल एव च विद्यानां कलानां चक्रमेण सः सर्वासांसुनिः पारसुपासितगुरुय्यो पूर्णोदशवर्षचगुणे
रावर्जितप्रजं यो वराज्येभ्यं चित्रं पिता चंद्रप्रभासः स एव मंत्रिपुत्राश्च निजान्तस्मै समर्पयत् मासप्रभाससिद्धा यं प्रहस्तप्रभती वेहू नैः समे

विदधेच गोमुत्तोप्रभुभक्तिस्तुतिरवसादरेः रत्नप्रभाचरांती पतिवृत्ताधर्मजनितपरितोषां पुण्यशंसुक्तेभर्तुनिजविद्याविहितपचारशां अ
पुनरवाहनदत्तोविनीतगगनागतागमनलेदः सविवेशराजधानीयित्वाभार्यादिभिश्च सह नञोपागतमानितवंधुसुहृत्सर्गकृतभक्तकोशः
वसुभिस्तोषरितवाद्याणधरश्चाप्युपवीहारे भुक्तोत्तरेचसपदिशाणधरस्तंविजितपत्न्युगतः देवावयोः किलेवकर्षरभूभतासमादिष्टं आ
गतयंतुरितमहुतिरिभर्तुंभवनमात्रायां येनाहजानीयांसंशान्नमत्रशीघ्रमिति तत्तत्तं निश्चितमावाभ्याचतुरमधुनैव दायवकर्षिका
यागज्ञालेखस्वहस्तलिखितेनो नहितससुतास्त्रिगंधहृदयरोहो न्ययासमाश्रयति स ह्यारुहविमानो न जातु तत्कृतं प्रपातमनः नल्लला
दानपूर्वसंप्रतिसहितं मया प्रधानमिमां अनुजानीति विमानप्रस्थानप्राप्त्युत्पत्तीहारे अहमोदयकुटुंबमेवामिदुनस्ति हव सुवराज शा
क्षामिनामनमयं चरणवुजयुगलं तवत्पुत्रं इति तेन सुहृदपुत्रे प्राणधारेणैव वत्सराजसुतः लेखस्वलेखनेनो न्ययुक्तं कर्षिकातदेव वधु
नातनचिंतामयिते कार्यसद्वर्तुसौख्यमदनञ्जुषि किं हि मत्तायेः कमलाचितास्पृष्टमाश्रितो तमपुत्रं इति च स्वहस्तलिखिते कर्षिक
यानयातवापितेलेखे क्षत्रप्राणधरो तो वत्से शासुताचिंतो सविससर्ज तो चाहस्यविमानं गगनगती जातविस्मयैः सर्वैः दृष्टो तीर्ता जलधिषय
तुः कर्षरसंभवेन गतं तत्र सुतां पतिसदनप्राप्तां संप्रावा न्नदलेखितो आनंदयां वभूवतुरथने कर्षरकेनगराधिपतिं अयेद्यैरनुज्ञाय प्राणधर
स्तन्यं ससकुटुंबः संभावितराज्यधरो नरवाहनदत्तपार्श्वमेवागतः सोऽगताय सद्यः कृतकार्यायात्ममेदिरसमीपे नरवाहनदत्तोऽस्मै प्रददौ वस
तिं च जीवितं च महत् विक्रीडचनद्विहितैरवरोधकसत्त्वविमानैर्कैर्विचरन् अभ्यस्य दिव्यभविष्यद्विद्याधरचक्रवर्तिभवनगतिं इत्यनेनैवित सुहृ
त्सजनावरोधो वत्से अरस्यनयो यमताम्यतानि रत्नप्रभामदनमेषुकयोस्तनीयां कर्षिकां समधिगम्य सुखे निनाय ॥ इति श्रीभट्टसोमदेववि
रचिते कथासरित्सागरे रत्नप्रभालंबके अष्टमस्तोत्रः ॥ ८ ॥ आदिनः द्विचत्वारिंशः ॥ ४२ ॥ समाप्तश्चापरत्नप्रभालंबकः ॥ ३ ॥ देवगुहमितींद्रजापण
यमंदरादोलगात्सुराकिलकचामते हरसुखं पुण्यं हतं प्रसस्तसंप्रति ये विगतविघ्नलब्धयो धुरंदरपतिवैकुण्ठमिभुविभवप्रसादेन

व. क.
१. त.
१४४

रकोचनं तेन सज्जितं सद्येन तथा प्राणधरेण सः तेन च क्षत्रसुखेन शश्वरचितमंगलः कर्षिकं रात्रिपुत्रीनवमादापतावधूं दत्तदाने हि ज्ञानि-
भ्यः सहस्रनिचये च ते नरवाहनदत्तो सा वाहरो हसगोमुखः पूर्वमस्थिते यावत्सामोराज्यधरति के ततो गृहमिति प्राणधरे तं निजगादच तत
स्तेनाहतेनाश्रुविमानेनोत्पन्नसः नभोमनोरथेनेव हर्षेन सपरिग्रहः क्षणदुर्जीर्यजलधिपुनस्तत्रीरवर्तिच प्राणहमपुरंधामनस्यराज्य
धरस्यतत् तत्रराज्यधरं प्रहृष्टं ब्राह्मदृष्टानात् दासीभिस्तमदासीकंसंविभेजे च सोत्सवं आप्कचतमुद्राद्यकथमप्युज्जितानुजं
यद्यो तेनैव कौशोवी विमानेन तदेव सः तत्रावरादशंकितमवतीर्णं वरविमानवहनं तत् सावचरनचवधायुक्तं दृष्ट्वा विस्मये जनता यौ
रोत्साहेः प्रकटं पुत्रे दुष्टापितास्वत्सेशः दृष्टो निरगादग्रे देवी सचिवस्तुपादिभिः सहितः दृष्ट्वा विमानवाहनस्तुचितमवितव्यत्वरसा
म्राज्यं ते सोभिनं दसुतं राजा चरणानं वधू सहितं मातावासवदत्तापद्यावत्यासमेतमाश्लिष्य विगलितमिव तं ददृशी दुःखयुधिं जहौ वापं
रत्नप्रभाचभायां सानदामदनमंजुकाचतदा तस्य प्रेमहतेर्ष्यं चरणे चित्रं च जगद्वस्तुत्सं यौगंधरायणादीन्यितृ सचिवान्सांश्च सोयन्प
स्तुतुः महभूतिमुत्तात्पणतानं दयत्कृतयणार्थं सत्कारः सर्वे च विभूषितमुदगाहकृत्स्नेन जलधिमाक्रुष्य ससुपाहतां स्वपतिना युक्तं सोद-
यं मूर्तिमम तस्य अजरंगनाशतयुतामायातां श्रियमिवाभ्यनंदं स्ता कर्षिकं नववधूं वत्सराद्यापयोचितावनतां तस्यां प्रपेत्कतवत्से-
शां प्रजयस्यतीहारे अर्पितविमानवाहितं केचन कर्षिकं वसुके दिदायादं केयमेताराजसुता संप्राप्ता कथमितश्च पातोस्तः इति पत्रकं सहषा-
न्समानसगोमुखो नृपतिं अथ मगवाच नगमनात्सुभ्रतियथा दर्शनेन पत्न्या राज्यधरसाक्षमासादितविमानयुक्ता वतीर्णं विधिः कर्षि-
काविवाहे विमुत्तापि च ससखीयया लब्धा प्राणधरलोभलब्धेनागमने प्राणधराविमानेन युक्तो कान्ते स तथा तदशेषगोमुखं यथा दत्तं कथयाचे-
कारतस्ते सदारसचिवयवत्सराजाय क्वात्विदः क्वचतापसी क्वचतपोदन्तदेयं विवृणुषा राज्यधरस्तरीयवहनं नो लंघनं कौबुधेः तस्यार्चवि-
मानकतुरपरस्यास्य कर्षिकं गतिभयानां सुभसिस्तुपापरचना चिंताविधने विधिः इति ते निखिलैः सचिस्सयप्रमदाकंपितमस्तके स्तनः जगदे-

रम
१४४

तः प्रेमादाविमर्षच उवाच साहसं च हंसीध्या च मत्स्ये एवं जन्मद्वये क्लेशमार्गपुञ्जो न भूतवान् तदंशो धुना दासी प्रेमक्रीतेति वादिनी नरवा
हनदत्तं तं स्नानाद्यैः सममानयत् ततः परीवारमुखेनैतत्सर्वमवेदयत् पितरं स्वसौपागात्तदुद्धृतं देतिकं तत्रोत्पन्नविवाहकां सुतां तानद
नरवाहनदत्तं तं स्नानाद्यैः सममानयत् ततः परीवारमुखेनैतत्सर्वमवेदयत् पितरं स्वसौपागात्तदुद्धृतं देतिकं तत्रोत्पन्नविवाहकां सुतां तानद
रंतया नरवानदत्तं तं संप्राप्तमुचितं चिरोत् विद्याधरमहाचक्रवर्तिलक्षणलोकिन दृष्ट्वा कृतार्थमात्मानममन्यत नरात्पः प्रददौ चात्मजा मेता
तस्मै कर्पूरिकांततः नरवाहनदत्ता यथाविधिसत्सादरः असादस्य च जागते प्रतिवक्षिष्ये दक्षिणं कोटीं क्लिप्तः सुवर्णस्य कर्पूरस्य च तावती यद्वाश
यो वभूत्तत्रैवोभाद्रपदमिवागताः गिरिजोद्वाहदृष्ट्वा नो मे ह कंला समानवः पुनस्तद्वत्तु कोटीं दृष्ट्वा दासी शतत्रये स्तले कृतं ददौ चास्मै कृती कर्पू
रकोत्पः ततस्तस्या कृतोद्वाहः सकर्पूरिकया तथा नरवाहनदत्ता त्रिसप्ततीत्येवमूर्तया कस्या भूत्ततः प्रीत्यै सवधूवरयोस्तयोः संगमो माध
वीवल्ली वसंतोत्सवयोरिव एहि व्रजामः कोशो वी नित्यम्येद्युः सो ब्रवीत् नरवाहनदत्ता कृती कर्पूरिका प्रियां ततः प्रत्यब्रवीत्सांतयद्येव
तत्त्वगामिना तेनैव तदिमानेन व्रजामस्त्वरितं न किं तच्चैव तत्त्वतरेण यविस्तीर्णो ह्येकयां स्पृह इह प्राणधरा त्वोक्तिनक्षायं विमानं हन् आत्ते दे
शान्तराया तस्तं शीघ्रं कारया म्यदः इत्युक्त्वा सा प्रतीहारमाना येत्यत्रादिशत् गतां तं नक्षालमुक्त्वा प्राणधरं महत् व्योमगामि विमानं नः प्रस्था
नापोपकल्पय एवं विस्मयशत्रारं ग्रीकर्पूरिका यसा चेटी मुखेन पित्रेता प्रस्थाने कान्यवेदयत् सच उद्धृतं दद्यादयान्यत्रैव भूपतिः नरवाह
नदत्तं तं स्नातृदेवमर्चितयत् नक्षालज्यधरा भ्राता सायं प्राणधरो वसः विजितपञ्चसुमहदिमाने हतमस्ति मे यन्मानुषमहसं सवहस्यद्याव
हेलया इत्युक्तं वेतनक्षालं साधुस्तुक्ताभिष्टुज्य च नरवाहनदत्ता त्रिसप्ततीत्येवमूर्तया कस्या भूत्ततः प्रीत्यै सवधूवरयोस्तयोः संगमो माध
लां देता सुमहतामपि स एव तस्य भ्राता हं देवो वै त्रिभुनोक्तः इति प्राणधरः सोऽपि प्राणधरः प्रसुतवान् ततो यथा राज्यधरेण क्लृप्तं दृष्टं यथा च सः न
रवाहनदत्तस्तत्रातस्मै शशंसतः अयं तेन नुदा प्राणधरेण समुपाहृते महाविमानेन मत्तः अश्रुरणं भूत्तं तमां ससमारोप्य दासी कर्पू

व. क.
रप्र.
१४३

सोपमभवत्कर्मयोगतः तत्रैषजलधेस्तीरेमहनः सरसस्तटे कृतालवः समं हं स्यात्तस्यो चेद्वनपादये तस्मिन्नेवावपयेषु समुद्रोर्मिहृतेषु सः ए
तस्य हंसी शोकार्ता न वैवात्मानमक्षिपत् ततो सो न द्वियोगार्तः पक्षजगौ विनक्ति मां त्यक्तकामः शरीरं तत्संकल्पमकरोद्धृदि जातिस्मरो हं भूयां
संराजपुत्रो नृजन्मनि एषा च तत्र मे भार्या भूया जातिस्मरा सती इति संस्पृश्य देहं च तदा संस्पृश्य शंकरं विरहानलसेनतः समुद्रोभस्य पात
यत् ततो हं वत्सराजस्य कोशां याननयोधुना नरवानदत्ताप्यो जातो जातिस्मरः शुभे अमो विद्याधरे द्वाणं च ब्रवती भविष्यति इति वागुदभू
द्विद्या जातस्यास्य स्फुटं तदा क्रमेण यौवराजस्य पित्र्यां परिणयितां देवी कारणात् भूता देवी मदनं मञ्जुकां ततो हेमप्रभा त्वस्य विद्याधरप
तेः सुता एतत्त्वयं वृत्तवती कन्या रत्नप्रभे तस्य तु तथा पिता स्मरं हंसी नैषो भजति निर्दिष्टं एतच्चालभत्याय मद्यमेतेन वर्गितं अथा
स्य मगया योतसा सीत्सदर्शनं वने कयापि सिद्धतामस्या महितीयस्य देवतः कथा प्रसंगात्सा चैतमेवं सा युगहावती कर्मयोगादहं पुत्र
कामो हं स त्रमागमत् तस्य चां बुधितिरस्य चंदनद्रुमवासिनः प्रिया भार्या भव हं सी दिव्या स्त्री शापतश्च्युता तेषां जलदुनोपत्य शोकार्ता स्या
च वारिधौ क्षिप्त्वा तानि स हं सोपितं वैवात्मानमक्षिपत् सो घृशं भो प्रसादात् जगतो वत्सश्चरन्मजः पूर्वजातिं च तावत्स वेत्ति पूर्वजातिस्मरो हं
सि सा हं सी ये व मे वाद्यः पुरे कर्पूरसंभवे पुरे कर्पूरिका नाम जाताराजसुताधुना तद्गङ्गा कृतान्तं तेषां भार्यातामवाप्नुहि इत्युक्त्वा सा तस्य
न्यतनिरोभूत्सिद्धतापसी अयं चोत्सुभो जातप्रदं त्रिस्तज्ञ एततः ततो विमुक्तमागत्य प्रवर्तत मया सह त्वत्से हा कृष्य सा एषु पत्नी कृत्य
स्वजीविनं उन्नीय कांतारशते प्रापदेशो बुधे स्तटे तत्र हेमपुरस्योस्मै तक्षोराज्यधराभिधः महितीयाय मिलिता प्रादाद्यं विमानकं तस्मि
जातस्य भगदेहा मूर्तं श्वसाहंसे अधिकांतारमुल्लंघ्य प्राप्ता वाव पुरे मिदं एतदर्थं मसावेव हा हं सीति वदति भ्रातो देवि मम स्तामीयावसा
नत्सुदेनिकं इदानीं तन्मुखादाराकारमणदंशनात् असंख्यदुःखसात्रिधतमा दुर्निमज्जते तदृष्टिनीलनलिनसजा च यमहातिथिं
एवंवचो विरचितं गोमुखस्य निशम्य सा संवादप्रत्ययास्तस्य नेने कर्पूरिका तदा अहो मय्यार्थं पुत्रस्य त्वेहो मुष्यमुत्तमं विरागताभूदिति

राम

१४३

दनपादपः नसास्तिनिकरेकुलनलिनालेकतंसरः तत्राहमभवंहंसीपूर्वजन्मनिर्दमतः मातमन्वितराजातुतस्मिंश्चंदनपादपे आकर्षेराजहंसे
नस्तेनभतांसहालयं तत्रालयेचसेत्यामेप्रजातायोतकास्तुतान् अकस्मादेत्यवलवान्समुद्रोर्मिरपाहरत् हनेषपत्येधेघनक्रंदत्यहमनश्चती आस
शुचाधितीरस्यशिवलिंगाग्रवर्तिनी ततःसराजहंसोमासुपेत्यपतिरभ्यधात् उन्निष्ठकिमपमानियतीताम्यनुशोचसि अन्यानिभविष्यंतिसर्वे
जीवद्विराप्यते इतिहाकुरेणाहंदिदिविह्वाविचिंतयं धिगहोपुरुषाः पापाबालोपतेषुपीदृशाः निस्नेहाविष्ठापाश्चैवस्त्रीषुभक्तिमतीषुपि तमे
किममुनापत्याकिमेदेहनदुःखिनो इत्यालोच्यहरन्तीकृताभक्ताचतंहृदि तत्रैवपुरतस्तस्यपत्न्युर्हंसस्यपश्यतः जानिस्मराराजपुत्रीभूयांसंजन
नातरे इतिसंकल्प्यतन्निर्गम्यशरीरजलधौमया ततोहंसखिजाताद्यनयाभूतेहजन्मनि पूर्वजातोहंतवास्ताभर्तुस्तस्यनृशंसता संस्मरेत्यानक
स्मिंश्चिद्वरेरज्यतिमेमनः अतोविहाहंनेष्मिदैवायज्ञमतः परं इमुक्तंराजसुतयामत्सुतोयेतदारहः नयामत्सुतयाप्येतन्मह्यमागत्यवर्णितं
तदेवंतेमयाप्यातंपुरतस्तयथाश्रुतं नैवैवभाविनीभार्यानृनंचैवान्पात्मजा सर्वविद्याधराणां हिभविष्यच्चक्रवर्तिनः तत्रघेयंसमादिष्टो
पूर्वदेवेनशंभुना तल्लक्षणेश्चमुक्तंतां पश्यामितिलकादिभिः किंस्तिन्नदर्थमाजीतः कोपितमिहवैषसा उन्निष्ठनावन्मद्देहद्रक्षामः किंभविष्यति
इमुक्तोपाहताहारोच्छयावतयानिशं नरवाहनदत्तस्त्वामनेषीहोमुखाचिनः शतःसमंश्चकार्यचगोमुत्वेनसमेरुः महावृत्तिकवेशचक्रताच
त्स्यरात्मजः तद्वितीयेजहाहंसिहाहंसीनिबदमुहुः गताराजकुलद्वारेचभ्रामजननेक्षितः तथाभूतंचदृष्टातंतत्रगतैवचेरिकाः कर्पूरिकारा
जसुतातामवोचन्तविस्मयाः सिंहद्वारेषुवादेविदृष्टोस्माभिर्मव्रती सद्वितीयोपियोधनेसौंदर्यणाहितीयतां नारीजनमनोमोहसाधिनोम
वमद्भुते उच्चारयतिहाहंसिहाहंसीनितचानिशं तच्छ्रुतापूर्वहंसीसाराजपुत्रीसकोतुका आनाययतमेताभिस्तद्रूपपार्श्वमात्मनः ददर्शचेत
मुद्दामरूपालंकृतभूतिकं शंकरारापनोपातुव्रतमिदं नैवस्मरेत् निजगादचपश्यंतंविस्मयोत्कुलयादृशा किमेतदेवहाहंसिहाहंसीसुच्यते
तथा एवंतयोक्तोपितहाहंसीत्येवमव्रतीत् ततःसहस्थिततस्यागोमुखःप्रत्युवाचतां अहंतेकथयाम्येतच्छृणुदेविसमासतः पूर्वजन्मनिहं

व. क.

र. प्र.

१४२

त्वधनः सुखं सहितो मानपर्याभायासोऽनुरक्तया एवं सारः पलायंते हीनसत्ता हूनानि च सुसत्त्वस्योपनिष्ठं तिस्रमेव यत्नस्ततः तदलं चिंतया
निज्ञाभजनचिरेण हि राजपुत्रीमवाप्तं सितं तं कर्पूरिकां प्रभो इति राजपुत्राच्छ्रुत्वा राज्ञो तत्रार्थवद्वचः नरवाहनदत्तः स भेजे निज्ञासगोमुखः प्रातः चात्र
कृताहारं क्षणं वा वसतिष्ठति तावत्सगोमुखो धीमांस्तं राजधरमभ्यधात् कुरुपत्रविमानं तन्मस्यभारस्येन तत् कर्पूरसंभवपुरं प्राप प्राज्ञो सौ
प्रिया एतच्छ्रुत्वा च तत्तस्मै प्रातः यैव विमानं कं नरवाहनदत्ताय पूर्वैर्लिप्तमदौ कयत् तत्राहं समनः शीघ्रं लगामि निसगोमुखः प्रातः चात्र कृता
हारं क्षणं वा वसतिष्ठति तावत्सगोमुखो धीमांस्तं राजधरमभ्यधात् तद्धैर्यालोकसौलासमिवो कलितवीचिकं मकराकरमुल्लेख्य प्राप तत्रैव
वर्तितः नरवाहनदत्तस्तपुरं कर्पूरसंभवं तत्रावतीर्णं वभसो विमानोदवहस्यसः पुरातः परिवभ्रामको तु केन सगोमुखः यच्छाश्रूलोकतो बु
द्ध्या तदेवाभीक्षितं पुरं प्रातः निःसंशयं हृष्टो ययोरजकुलान्तिकं तत्रैव रुचिरं वैश्वरूढं दृष्ट्वा धिष्टिते सिंघा सविवेश निवासाय न प्रयातुमनस्तया
पुक्तिजिज्ञासमानश्चक्षणस्य प्रकृतोत्थियं श्रावै किमभिधानोऽत्र राजापतिं च तस्य किं रूपं तस्य च नः शंसं गतो वै देशकायने इत्युक्ता तेन दृष्ट्वा सांते वि
लोकोत्तमाकृतिं प्रसुवाच महाभाग मृणुसर्वं ददामि ते रुक्मकर्पूरको नाम राजा कर्पूरसंभवे सदानपत्यः स ताने हेनो रुहिष्यशंकरं उहिकाया
समं देव्या निराहारे करोत्रपः विराजोपोषितं देवो हरः स्वजेतमादिशत् उन्निष्ठुत्रास्यदिका साने कन्याजनिष्यते विद्याधराणां साम्राज्यं ये स्याः प
तिरास्यति इत्यादिष्टो हरेण सो प्रातः प्राबुद्ध भूपतिः निवेद्य बुद्धिकार्यैर्वदेयैस्त्वं तदुत्थितः प्रहृष्टाय तया साकं चकार व्रतपारणं ततश्च
स्याश्चिराज्जोराजीगर्भमधन्नसा काले चास्तं तस्य पूर्णं कन्यासं वीर्यं सुंदरी यया प्रभाजितास्तत्रातवेशमनिदीपकाः कजलोद्धारमिषनो निः
स्यास्तानमुचनिव कर्पूरिकेति तस्याश्च निजनामततः पिता एकं कर्पूरको राजा विधत्तविहितोत्सवः क्रमाच्च दक्षिणप्राप्ता सालोकलोचनचंद्रि
का कर्पूरिकाराजपुत्री यौवनस्याद्यवर्तते पिता चेह नृपस्तस्या विवाहमभिकाक्षति पुरुषद्वेषिणी सा तु तत्रैव छतिमनस्विनी कन्याजन्मफलं
कस्माद्विवाहं सत्विने हसि इति मत्सुतया सा च सत्यापष्टदमव्रवीत् सखि जानिस्मरयामे शब्दं ते मृणुकारणं अस्ति तीरे महो बोधेर्महोऽं

१४२

राम

१४२

चउपेदुहतेराजविक्रयदुहते ननुसीभवभयोपिमाकृपाहास्यविभुमे इतिसत्यानिविद्धेपिकोधाहताससैनिकः यावद्वणक्ष्यलोभोग्रहं सु
खधनसमः यावन्नसमिन्नस्यगृहं सुखधनसमेतं सैवोत्तरीयेनिर्गम्यकुलोभग्रमभूत्तएतत् नतःपलायितः प्रायास्तोर्धलोभोत्पातिकं दाराः संवध
नायिनवराजादेवमेहताः इतिव्यजिज्ञेयश्चावत्पेनिकृतदुर्नयः नपोप्येकदवष्टुसते सुखधनंरुपा नतःसंधाननामातेमंजीराजानववीत् य
द्यानयानशकोसाववष्टुवरिकुभो तस्यैकादशभिर्मित्रैः सहयातेयुंतस्यहि लक्ष्यमभ्यधिकं पुत्रविद्यतेवरवाजिनो नत्तंचनात्रविज्ञातेनह्येत
त्सादकारणं तस्येष्टदनेष्टयः किंतावत्सोत्रजल्पति इतिमंत्रिवचःकृताराजावाकुवल्लितः एष्टनत्साहिणोहृतं तस्ये सुखधनायसः सहतस्त
ननोदशाहतायावत्पुष्टिं तावन्मानपरासस्तेस्वदत्तानेतमभ्यधात् आत्तैवंचनराश्चयैत्रुपंतस्याश्चवीक्षितुं गृहं सुखधनस्यागास्तोर्धला
भोतिकौतुकान् तत्रापश्यसुखधनेप्रक्षेमानपरोसतां विधातुरपिलावणलक्ष्म्याविस्मयदायिनी पादानतायाःसोस्याश्चएष्टायाश्चस्वयंसुखात्
अश्रुणात्रेययादत्तमर्थलोभस्यएवतः कृताचमत्तासमंतदर्थलोभेनिरुद्धे तामप्युच्चसुसुखीकिमिदानीभवतिनि ततःसानिश्चितावादी
देवयेतोस्मनापदि विज्ञातायस्यनिःसंतलक्ष्युकथमुपैतितमएतच्छुतापेतस्मिन्साधुक्लमितिवादिनि अवाचस्तोर्धलोभोत्रकामकोधत्रपाकु
लः अयंसुखधनोराजव्रह्मचातुर्वलंविना युध्वावहेस्वसेन्याभ्यासेतासमवेक्ष्यतां इत्यर्थलोभस्यवचःकृतासुखधनोभ्यधात् तर्हि युध्वावहेअ
वातेयैविकिमुंसनिकैः यः प्राप्स्यतिजयंमानपरोतस्यभविष्यति कृतातहाठमस्त्वमिति राजाभ्यभाषत नतोमानपरायंचराज्ञिचप्रेक्षमा
णयोः पुद्गभूमिहयावृद्धोताववातरतामुभौ प्रवृत्तैचाहवेतवृत्ताद्यातास्यतद्वयं अर्थलाभंसुखधनः पायीत्तद्वसुधातले नत्रैवराजं
स्त्रीरन्यान्तुताश्चपतितंक्षितौ धीरयन्धर्मयोनीसनते सुखधनोवधीत् वारेतयेचमेष्टेन पानितः परितोडितः अर्थलाभः सनिश्चेष्टकृतो
भ्यैरनीयत नतः सुखधनं सर्वसाधुवादाभिष्टुजितं सतंवकुवलोराजायचोचितममानयत् प्राभतेचनरांनीततस्यामेवसमपेयत् अह
रश्चार्थलोभस्यसर्वस्वमश्रुभार्जितं तन्यदेचापरंरुतानुष्टः प्रायास्तमंदिनं निर्दत्तपापसंपर्कासेतोयातिहिनिर्दतिं तोपिप्रसह्यविहरन्नासीत्

६. क.
२. प्र.
१४१

श. पावदसुसहसैः सैस्तथातेऽपि पंचभिः करोमि दर्शनं रज्ञौ वलिज्या विदधामि च एवमुक्ता र्थलोभेन प्रेषिता तेन पापना आगात्मानप-
रातस्य पाप्मं सुखधरस्य ता मार्गतिस्स च मूल्येन तान् सुसहिता कृपा न रचितस्तान् तस्मात्तद्व्याहृतं च क्षुषः सचता कामविवशेनी तै-
कानेव वीहृणिक मूल्येन वस्त्रमेकं वा हयं वा न ददास्य ह शतानि वा जिनां पै च सहस्राणि च वा सतां इत्युक्ता सोधिकेनापि तां प्रार्थयन् सुंदरी
स्त्री धनं गतं चेष्टासु कस्येहानो यजायते ततः सा प्रत्यवोच त्रैमेव पृथ्वा संह पतिं अत्रापि हि सज्जाने मां प्रेरयेदतिलो मतः इत्युक्ता सगृहं
गता पत्येन सैन दद्वीन यदुक्ता तेन वणिज्जारहः सुखधनेन सा सोपपापो र्थलोभतां कीनाशः पतिरभ्यधात् प्रिये वस्त्रसहस्राणि पंच वा जि-
शतानि च एकयायदिलोभनेन आदेशेन देवकः तद्वृष्टा र्श्वं तस्याद्यप्रभाते द्रुतमेव्यसि एतच्छ्रुत्वा वचस्ते सभर्तुः कापुरुषस्य सा ह
दिमान पराजितविचिकित्साय चिंतयत् मानविक्रयिनं पापहीनसत्तैधिगस्तिम वरं स एव भर्ता मयो सोमसृशेन निर्शा चीन पट्टसहस्रैश्च
क्रीणत्येका मुदरधीः इत्यालोच्य न ते दोष इत्यनुज्ञापयन् ततः जुमतीरमगात्तस्य गृहं सुखधनस्य सा सचता मागतो दृष्ट्वा दृष्ट्वा पुद्गा च ना-
तया विक्रीयमाणस्तस्याग्नेरमंस्तात्मनि पचतां प्राहिणे ज्ञाघलौभाय न सैन न्यतये द्रुतं तच्छ्रुत्वा भूतान् आश्रयस्त्राणि च यथाचितं उ-
वासचनया सा कंष्ट्रणी कामः सतां निर्शा मूर्तयेव चिरवाप्त निजसंपत्कलश्रिया प्रातश्चाक्राय काभ्यस्तान र्थलोभेन निस्तुपं क्लीबेन तेन प्रहि-
तास्तात्र मानपराभ्यधात् विक्रीता सगता येन भूतान् त्यक्तव्यं पुनः भार्या भवामि निलैजः स यथा न तथा ह्यहं मयमेव सम इत्ययं तच्छोभ-
ते धुना तद्यातयेन क्रीतास्मि स एव हि पतिर्मम इत्युक्ता तैतया भत्यास्तौ गता तथैव तत् अत्रुवन्न र्थलोभाय वा संतस्या अथो सुखाः सत-
च्छ्रुत्वा वलादेह सनेतुं तां न राधमः ततो हरवलानां मवयस्यस्तमवोचत् न सा सुखधना तस्मादाननुशकाने तया प्रवीरसाननस्यायेतव-
पश्यामि वीरतां सहित्यागा नुरागिण्या नार्था शरीरुतस्तया वली च वलिभिश्चाप्यै र्पुंक्तो मित्रैः सहागतैः तंतुकार्पणविक्रीतविविक्तदयितो
जितः अरमान निहन्ता हो गार्हितः क्लीवतां गतः न च स्वतो वली तादृक् नापि मित्रवलान्वितः तंतुत्वायं समर्थस्यस्तस्य प्रत्यर्थिनो जपे राजा

राम
१४१

या आहारकाले चारुहस्या तद्यं मधमेपुरे इत्युक्तां तर्हि तेन स्मिन्नुक्तो ह्यमचिंतयं कुमारनिमित्तमिदं दिव्यं स्थानं सुनिश्चितं कृतं अने
न मे स्वप्ने पूर्वपुण्यैरनुग्रहः उत्पन्नोस्तीह नृनं हि त्रयोस्तिवसतो वमे इति वक्तुं स्यात्पुनश्चाप्युक्तं किं महंततः आरुह्य पावराहारकाले स्मिन्
धमेपुरे तावद्विराटपद्ये पात्रेषु पनतेषु मे अप्रतत्तात्पुनश्चाप्युक्तं किं महंततः आरुह्य पावराहारकाले स्मिन्
क्ताचारुमभवं देवाती वरिनिर्दतः ततो गृहीतं वपुरे स्थितिरस्मिन्मया प्रभो चिंतितां चिंतितां चान्यसमभोज्यमुपानमत् तद्भु
क्तुनतिष्ठति तेन यंत्रमयो ज्ञायंजनः सर्वः कृतो मया इतीहा गत्य तस्मापि देवैकाकी करोम्यहं राज्ञा लीलायिते राज्यधरो नाम विधेर्वशात् त
देवनिमित्ते मुस्मिन्भवंतो ह्युपनिर्दिने विश्वस्यं तु यथा शक्तिपरिचया परमपि इत्युक्ता तत्पुरोद्यानं तेन राज्यधरो नाम नरवाहनदत्तो वनी
यते स्मस गोमुखः तत्र वापी जलस्नानो वारिजा चिंतधूर्जतिः तामधमपुराहारभूमिं च प्रापितो भवत् बुभुजे तत्र चाहारं धत्ते पस्यापितां शु
भा तेन राज्यधरो नाम स्थितेन स समधिकः ततः केनाप्यहं ह्येन प्रहृष्टात्तारभूमिकः अत्रुक्तं वृत्तभोगं च तस्यापीता सवः सुखे अथ चिंतामलिप्रत्य
पुरसाहस्यविस्मिते भुक्ते राज्यधरेन कृतं सभेने शयने तमे कर्तृदिकानवोत्सुका विनिर्दिष्टा तत्कथं पृक्तं तमव्रवीद्राज्यधरो यथास्थितः किं नि
द्रासिकत्वादिप्राप्यस्वेष्टितां प्रियां उदारसत्वं ह्युत्ते त्वयि श्रीरिवांगना प्रत्यक्षदृष्टमप्येदं तया पिश्रु एव चिंते यः स काचीपतिः वाहुः शा
ली राजा मयोदितः नृस्यान्वर्षा र्थलोभात्पुनः प्रतीहारेषु वानभूत् तस्य मानपरा नाम भार्या भूद्रपशालिनी सौर्यलोभो वारिगधुमीलोभा
द्रुत्येषु विश्वसन् वारिजाय वहा रेपु मध्यमायां न युक्तं सानि कृत्य पितृदृष्ट्या वारिभिः सत्यवाहरत् मधुरेण हृतजना दूषेण वचने
न च गजाश्वरत्नवस्त्रादिविक्रयं विधत्ता तं ततो पवयं दृष्ट्वा सौर्यलोभो न मोदत एकदा चात्र कात्यागा दृष्ट्वा तारादीनां सहास्रं सुख
धरो नाम प्रभूतायादिभंडधृत् तं बुद्धे वागते भार्यामर्थलोभाद्ब्रवीत्सता वारिक्खुलधरो नाम प्राप्नो देशं तारादिह प्रिये वाजिसहस्राणि तेना
नीतानि विंशतिः चीनदेशजसदृशपुष्पाण्यगणनानि च तद्गताश्च सहस्राणि पंचतस्मात्समानय क्रीडते वस्तुपुष्पाण्यसहस्राणि तयादि

द.क.
१३.
१४०

रज्जुयहनप्रेरितेनिशि रोजोवाकुवलसात्रको शाहं प्रयोगतः गवाक्षेणप्रविश्यांतश्चुपटलकस्थितं आदायाभरणेतस्यमद्भुतगुह्यमाग
मत् नञ्चविक्रीयसोभुक्तमज्जेषः सहवेषया तथैवाहर्निशंकोशममुत्सत्सचभूपतेः वार्यमाणोपिनमयानाकार्यद्वारमनुतः कोहिमार्गममा
गंवावसनांधोनिरीक्ष्यते तदाचमुष्माणोपिराविषचलितार्गले निमृषकेराजमंजेदिनानिकतिचिद्वयात् विचिन्त्यन्यहंतूस्सीपरितमोधि
काधिकं तज्ज्ञागारिकोगवास्तुहंरतेन्येवदयत् राजापितंनयायाश्चक्षकांजायतोनिशि कोशांतःस्थापयामासतत्रतमवेक्षितुं तेनि
शीचेप्रविष्टौतौगवाक्षेणात्रक्षकाः मद्भुतयंत्रहंसौहावपशपत्रजुघाहितौ यंत्रयुक्तिपरिधौचंचूपात्रविभूषणे छिन्नरज्जुमृगस्तश्चरा
ज्ञेदशीयितुं प्रगे तत्कालचसमद्भुताज्येष्टोवादीत्ससंभ्रमः धातग्रहीतौहंसौहोमदीयौगजरक्षिभिः रज्जुर्हिशिपिलीभूतायंत्रेत्तस्मा
हिक्कीलिका तस्मादिनोपसर्तव्यमैधुनेवावयोहयोः चौरावितिनिगृहीयान्यातवृद्धानृपोहिना आवामेवहिविष्यातौमायायंत्रविद्वान्
भौ वातयंत्रविमानेचतन्ममास्तीहमंक्षुयत् योजनाष्टुशतीयातिसकृत्सहितकलिलकं तेनहंरज्जुयोज्यविदेशमपिदुःखद पापेकम
एवजातहितवाकोजुतः सुखं यन्मयानरुतेवाकोनवदुष्टतवुद्धिना तस्यैषपाकः प्रस्तौयोयंत्युपपापिनि एवमुक्तासमारोहहिमा
नेवोमगमितत् समेप्राणधरोभ्रातारदैवसज्जुदेवकः अहंभुक्तोपितेनात्रनारोहंवकुभिर्भूते तनस्तेनत्वमुत्तमसप्रायाक्तापिहरतः ग
तेप्राणधरेतस्मिन्नहमन्तर्यनामनि प्रभातेभाविसेभाचराजतोभयमेकतः आरुह्यस्वरुतेन्यस्मिन्वातयंत्रविमानके द्रुतेतनोगतोभुवंयो
जनानांशतद्वयं प्रेरितेनतत्स्तेनविमानेनाधिगामिना तनोपियोजनशतद्वयमन्यदगामहं ततः समुद्रनेकयुशंकात्यक्तविमानकः
पद्मात्रजत्रिहशत्रुः शून्यंपुरमिदंक्रमात् कोतुकाच्चप्रविष्टोहंदेवेदेराजमंदिरे वस्त्राभरणशय्यादिराजोपकरणान्वितं सायंचोद्यानवा
प्यभःस्त्रातोभुक्ताफलान्यहं राजशय्यागतोराजावेकाकीसमचित्तं निजनेकिंकरामीहंतस्यातयंत्रजुत्रचित् ब्रजामीतोगतंमेहिभयं
वाकुवलाचूपात् इतिसंचिंयसमुन्नेनिशानेदियत्रपृष्ठं पुरुषोवर्हिणदृढः सत्रेमामेवमभ्यधात् इहैवभद्रवस्तव्यंगंतव्यान्यतेस्त

राम
१४०

रिक्तागरेरत्नप्रभालंबकेअष्टमस्तरेगः॥८॥ ततः प्रातःसरित्रीगन्तुस्मादुत्थायमंत्रिणं नरवाहनदत्तसंगोमुत्तं प्रस्थितो ब्रवीत् वयस्यजाने
काप्यद्युरयेतेधवलांवरा कुमातीदियद्वपामामेत्यस्वनेभ्यधादिदं निश्चितोभवत्तस्मैमितः शीघ्रमवाप्स्यसि अद्योस्तीरेवनांतेस्यमाश्रये
नगरमहत् विश्रान्तस्तत्रचाल्लेशास्याप्यकर्षसंभवं पुरं कर्षरिक्तां प्राप्य स्यदनां राजकन्यकां इत्युक्तां मांतिरोभूत्ता प्रबुद्धास्मिन्नज्ञाने
एवंतमुक्तवन्तं च श्रीतः प्रोवाच गोमुखः देवैरनुग्रहीतस्त्वं देवकिं ते सिद्धिं तन्निश्चितं सकृच्छ्रेण तवसेत्यभ्यर्क्षितं एवमुक्तवता तेन
गोमुखेन समंपपि नरवाधेन दत्तोऽसप्रायास्तत्तरस्ततः क्रमात्पञ्च जलधंरुपकं वनिभंसते अदिकुटनिभाकारप्रतोली गोपुरांति
सर्वाभसर्वसौवर्णी राजसंदिशजितं नगरं विपुलाभोगं भूमुंडलमिवापरं प्रविश्य तत्र विपिणी मार्गं लभ्यते दृष्टं च काष्ठयंत्रमयं सर्वं च
सुमानं सजीववत् वणिग्विलासिनी पौरजनैर्जनितविस्मये विज्ञायमानं निजीवति वाग्विरहस्यं क्रमाच्च गोमुखसखा सौनिकं राजवेश्म
नः प्रापतादृशमेवोत्तमहत्तयादिविलोकयन् विवेश चास्य सौवर्णपुरसन्नकशोभिनः अभ्यंतरं ससचिवः साश्रूयां राजससूनः तत्र यत्र
प्रतीहारवरनारी परिश्रितं जडानां स्पंदने हेतुं तेषां चेतनमेककं इन्द्रियाणामिवात्मानमधिष्ठातया स्थितं रत्नसिंहासनासीनं भवपुरुषमे
क्षतं सोपितं पुरुषं दृष्ट्वा इत्यमाकृतिरुत्थितः विधाय स्नातं स्वस्तिपुत्रवेशयदासने पप्रक्ष चोपविश्यायेकः कथं किममापुषं क्षमात्मना
द्वितीयः सत्रिमां प्राप्नोभवानिति ततः सोपि स्वदत्तांति निवेद्य तमशेषतः नरवाहनदत्तसंगं पप्रक्ष पुरुषं कस्तकिं चेदमाश्रये पुरं ते भद्रं
कथ्यतां तच्छ्रुत्वा स पुमान्वक्तुं स्तोदतमुपचक्रमे अस्ति कांचीति नगरी गरीयानुल्लगुं पिता कांचीवत्सुधोवधाः सदलं कृतितां गता तस्या
वाहुवलास्त्रास्ति कांच्यत्वा नो महीपतिः कोशे वहा कृता येन चलापि श्रीभुजार्जिता तस्याष्टौ पस्यावांत क्षाणो भ्रातरावुभौ मयप्रणीतदार्वा
दिमायायंत्रविचक्षणो ज्येष्ठः प्राणधरो नाम वेषणाय स नमो हितः अहंक निष्ठस्तद्भक्तो नाभ्रातृधरः प्रभो तेन मुक्ता धनं पित्र्यं मद्भाजास्त्व
किंचन भुक्तं मदर्जितमपि ते हार्द्रैर्णापितं मया ततोपि सोतिव्यसनी वेषणार्था जिहीषया रजुयंत्रवहं दारुमयं हंसपुगं च धातुं तद्धंसपुगलं

६. क
१. प्र.
१३६

निर्वेदस्यास्य शान्तये तज्ज्ञानदेहिमेवुक्तमिति विवक्षितं मुहुः जनकः परमसेनसंमुक्तासेनजगादसः सोपितं तद्गुरुकुलं सभायं सशृणु
ता किं तेन पोवनं गतामर्त्यलोकमवाप्नुहि तत्रैषा कलहासक्ता भार्यादित्यप्रभातव राक्षसी योनिमासाद्य तद्गुर्यैव भविष्यति द्वितीया च द्रव
तेषां तथिरक्ता निवर्त्तमा राज्ञी राक्षसी भूता भूता तं प्राप्तिप्रियं सा भिलाषो नु सत्तु तं ज्येष्ठं पल्लवितो मया तदेष रूपसेनोपि भावी भ्रा
तैव तत्र ते द्विभार्यतकृतं कश्चिदुःखं तत्रापि चाप्यसि एवमुक्ता वरम्येभ्यः प्राप्यो न मकरोत्सनः राजपुत्रो भवति ता पृथ्वीपित्रे प्रसस्यसि
यदा तदा सहासी भिज्जानिं स्मृता विमोक्षसे इति पित्रो दितस्तेन पद्मसेनो निजेन सः तत्कालं सह तैरन्यैर्मर्त्यलोकमवातरं स परमसेनः
स्ताताय महं जातः सुनस्तव नास्ते दीवरसेनश्च कर्तव्यं च कृतं मया योपसेन रूपसेनश्च विद्याधर उक्तमारकः अनिच्छासेन इत्येव जातः सो
नुज एव मे यासादित्यप्रभाभाया च चंद्रवतीत्यमे विहिते देहे मे तद्गुरुकुलं मदनं दृष्टुं के इदानीं चायमवधिः प्राप्तः शापस्य सोऽस्य
सः तद्गुजामो वयं तात निजं देहाधरं पदे इत्युक्ता स समं भायां भ्रातृभिः स्मृतजानिभिः त्यक्तैव मातुषीभूमिं भूता विद्याधराकृतिः प्राणम्य
पित्रोश्चरणौ कृतं केदयिता हयं सा नुजः प्रययौ योऽत्रानिजमुक्तापुरं तत्राभिर्नंदितः पित्रा मुक्तासेन न सन्मतिः मातुर्नैवोत्सवो भ्रा
तारूपसेनेन संगतः उवाच परमसेनोऽसौ भूयो नाविष्कृतैर्षया आदित्यप्रभया चंद्रवत्या च सह निर्वृतः इत्याख्या गोसुरे तारम्यं कथां क
थितवानपि नरवाहनदत्तं तमुवाच सचिवः पुनः इत्यस्यामहता मेव महालेशस्तथोदयः अन्येषां तृतीयं देवज्ञेशो वा सुदयोपि वा
तं तुरन्तप्रभादेवी विद्याशत्रुनुपालिता कर्षुरिंको राजमुता मल्लेशा मवाप्यसि इति नरवाहनदत्तः अतामुसुतस्य गोमुलस्य सुखात्
प्रकामय पितृसि तज्ज्ञानपरिश्रमः सतत्सहितः गच्छेत्तत्र कलहजितराजं स मच्छं सुधारं सरसशीतलभूरिवारि आश्रावलीपनसे
दाडिमरम्यं रोधः सायसरो विकचवारिजमाससाद तस्मिन्त्वा ताहि मगिरि सुताकांतमभ्यर्चय भक्त्या कृतास्तानं सुरभि मधुरा स्ताद्य हृद्यै
फलैस्तैः सत्यासार्थं मृदुकिमलयास्तीर्णं प्राप्य प्रसुप्तं तत्रैतारजनिमनयन्तो वदन्ते शस्तुः ॥ इति श्रीमद्भक्तिसौमदेव विरचिते कथास

राम
१३६

कृतातस्याः प्रदक्षिणं मनोरथमिवाहस्य विमानं सिद्धमाश्रुतं आजगामोत्सुको निष्कासेनः शैलपुरं सततं तत्र दृष्ट्वा स्थितं सद्यो लब्धं सन्तः
तमश्रुत्वा जगद्गतादयोः सासुः कवे सौम्ये तमश्रुत्वा तया नौरक्षितां भर्तुं भूतपादयोस्ततः निपत्य भ्रातृजो येन स निष्कासेन मृचतुः श्रेयं
दीवरसेनाय पृच्छते सोऽग्रजायतत् नाकुप्यत्तद्गदं दृष्ट्वा ये भ्रातर्यस्मिन्नुतोषच श्रुत्वा च चैनस्य सुतामितरे दर्शनेत्सुको मायामपरमाज्ञाया कृतां तात
ह्रियोगदं ततो भ्राजपितं त्वद्वंगहीता तत्सभावतः धातोपनतमारुह्य विमानं समहस्य सहेममेदिनेभार्यो हृयेन सह साभुजः तामिदीवरसेनः
स्तापुरीमागादिरवती तत्रावतीर्य नभसो विस्मया लोकिता जनेः राजवे श्रमपितुः पार्श्वं विवेश सपरिहृदः तया भूतश्रुपितरं ते दृष्ट्वा मातरं च सः
पपातपादयोः सासुभारधौतमुत्सयोः तौ च तं सह सादृष्टं पुत्रमाप्तिष्य साभुजं श्रमतेनेव सिक्ता गोतापनिर्वाणसीयतुः दिव्यरूपे च तद्भार्यं
कृतपादाभिवंदने स्तुषेभेते पश्यतौ दृष्ट्वा अभिननंदतुः कथाप्रसंगाद्बुद्ध्वा च तस्य ते पूर्वनिर्मितो दिव्यकक्षिने भार्ययपतुक्तापराभुदं विमान
गति सौवर्णमंदिरानयनादिना प्रभावेन नुनस्यास्य विस्मयेन ननंदतुः ततस्तस्यास सहितः पितृभ्यां सपरिश्रुः आसे दीवरसेनोऽपदभजन
तोत्सवः एकदा च परित्यागसेन संजने कल्पं विज्ञाप्य साभुजः प्रायात्सु नर्दिग्विजयापसः त्वद्गुणभावाज्जिता च पृथ्वी कृत्स्ना महाभुजः आययौ हेम
हस्तश्चरत्तानाहृत्य धूम्रजो श्रुवापनगरीं तं च निजो विजितयाभयात् श्रुवापनश्वोद्गतधूलि सैन्यनिभा हुवा प्रविश्या राजदानीं च पित्रा प्रसुद्धतो
यसः जननीनेदया मास साभुजोधिकसंगमां समाम्य राजलोकं च स्वभार्यास्वजनान्वितः तत्रैदीवरसेनस्तत्सादेनानयद्दिनं श्रुत्वा स्तत्कारद्वारे
णार्पयित्वा स मेदिनीं पित्रे स राजपुत्रः स्तामकस्त्राजानि मस्मरत् मया ज्ञातिस्तृता तात तदिदं श्रुत्वा वसिते अस्ति मुक्तापुरं नाम सानौ हिमवतः पु
रं तत्रास्ति मुक्तसेनाख्यो राजविद्याधरेऽश्वरः कंबुवत्यभिधानायां देवा तस्य सुतौ क्रमात् जातौ द्वौ पद्मसेनश्च रूपसेनश्च सद्गुणौ पद्मसेनं तयोऽप्रे
म्यद्दृष्ट्वा प्रनयतीति कन्यादित्यप्रभानामविद्याधरवरात्मजा तदुद्धातद्वयसेनं नानाचंद्रवतीस्वयं एसादणीत्यकामातां तं विद्याधरकन्यका
दिभार्यः सतदापद्यसेनो नियमलोचनः सपत्नीमीर्षयादित्यप्रभया भार्यया तथा ईर्ष्याधर्माया कलहं सोऽदृशो मिना न्यहं तपोवनाय गच्छामि

व. क.
२. प्र.
१३८

पुरतोखिले आपातदुःखसौपातं भ्रातुरात्मन एव च शुश्रावचात्र विहितं नादृशपापयातया द्वेषेणापरमात्रातदात्मना शायकेतवं ततः
 पित्रोत्सववत्तापुत्रोमात्रचनिर्दतः तस्याचनिकासेनोत्र प्रज्यमानोजनेन सः यातेकतिपया हेचदृष्टुः स्वप्रशंकितः भ्रातरं प्रति सोत्कथ्य
 पितरं तं विजिज्ञपत् गच्छामि पुष्पादुत्कंठमभिधाया नया स्पृहं अयं दीवरसेनं तं मनुजानीहि तातमां तच्छ्रुत्वा नुमतेन पित्रामित्रोत्सुके
 न सः जनन्याच विमानं स्तं देवाकृत्वा सतरः प्रापादनिष्कासेन स्तद्योन्वाशौ लपुं पुं प्रातश्चतुःश विक्षत्तु भ्रातुस्तस्मै दिरे ददृशतत्र
 निःसंज्ञे पतितस्थितमग्रजं तदस्यैति तैस्त्वद्दंष्ट्रा मदनदंष्ट्रयोः किमेतदिति संभ्रातं पृच्छन्तं मधोमुखी जगाद त्वद्दंष्ट्रा सानिर्मिता प
 रयातया तया स्थिते मयि स्त्रातु गतायामेकदा नयो तद्भाताय सहास्रं स्तरहो मदनदंष्ट्रया क्षणत्वा तागता चाहं साक्षादेतं सहा स्थित
 एतया युक्तमद्राक्षं वाचाच निरभर्त्सयम् न तोचुनी ताप्येतेन विद्यते वा विलंघ्यया ईर्ष्या मोहिता त्वर्चसहमेवमचितं यं अतो अगणयिते
 वमामयं भजते परं जाने स्य त्वद्गमात्तन्मूढते दयो यमीदृशः तदस्य गोपयाम्येनमिति संचित्य मूढया एतत्त्वद्गोमयाक्षिप्तः सुप्ते स्मिन्द
 हने मया कलंकितश्च त्वद्गोसौगतश्चैष दशमिमां अनुत्प्रापि चाकुष्टाततो मदनदंष्ट्रया अघेन स्याच्च मयि च दृष्टोः शोका ध्वेन सोः मरण
 धवसाधिनो रागतस्तस्मिन्नाधुना तद्गुहा एतमेवेतत्त्वद्गोनिस्त्रिंशकर्मिको अत्यक्तजातिधर्मा मेतेनैव निपातय इत्युक्तः सतया निष्का
 सेनोत्र भ्रातृजायया तापादवध्यामता ताकेतुमेच्छन्ति जशिरः मेवं कापीन्म तोनायं राजपुत्रतवाग्रजः त्वद्गप्रभावकोपेन देव्यातेषविमो
 हितः अस्याच त्वद्दंष्ट्रायामेन रथानापराधिता यतः शापावतीर्णनामेतद्वस्तु विजृम्भितं एतेवास्यतव भ्रातुः पूर्वभार्ये उभे अपि तत्प्रसादय
 तामेव देवीमभिमतप्रये इति तत्कालमुद्रतामंतरिक्षात्सरस्वतीं श्रुत्वा निवृत्ते निष्कासेनः समरणेद्यमाते आह ह्येव विमानं तद्गोसा
 यिकलंकितं त्वद्दंते विधवा सिन्याः पादमूले जगाम सः तत्र मूर्धोपहारेण तोषयिष्यन्नुपोषितः देवीतामुद्रतामेतां गगनादभ्युत्थितं
 मापुत्रसाहसं कापीं गच्छ जीवतु ते अग्रजः जायतां निर्मलः त्वद्गो गच्छतुष्टाहृतव एतद्विद्यं ववः श्रुत्वा तत्क्षणं निष्कलंकतां प्राप्तं दृष्ट्वा करतलं

राम
१३८

तिचसः इदं शैलपुरं नाम नगरं राक्षसाधिपः अध्यास्ते यमदंष्ट्राख्यः स्वामीनः शत्रुमर्दनः इत्युक्ते रक्षसातेन यमदंष्ट्रजिघांसया तत्रेदी
वरसेनोचसप्रवेष्टुं प्रवृत्तवान् निरुद्धं तं च नृणां रक्षसं समहाधुजः एकत्वं प्रहारेण शिरश्छिन्नान्पातयत् तं हत्वा राजभवनं प्रवि
प्रपातदंष्ट्रसः औरः सिंहासने स्थितं यमदंष्ट्रं निशाचरं दंष्ट्राघोरं सुखं वा मया स्थितं वरंगं न आश्रितेतरपाशं च कुमारीदिव्यरूपया ह
ष्टासौ विकारं तः त्वद्गते स्तोत्रं पठेत् आहूतेन चोक्तं तस्यैव त्वद्गमा कृष्णराक्षसः प्रवृत्तं च तपोपुंढं छिन्नं चोचराक्षसः तस्य दीवरसेनैव मूढा
सुहृन्नायत तानस्य मायामालासुतस्यास्थितपातया कुमारीकृतसंतः सन् शिनेनानुरक्तया स राजपुत्रः छित्ते वरक्षसस्तस्य तच्छि
रः भूयः त्वद्गप्रहारेण लघुहस्तो दिधा कथेत् तया स्य नष्टमायस्य रक्षसः प्रतिमायया न जायत पुनर्मूर्धा तेन रक्षो व्यपादितं हृतेन स्मिन्
हृष्टेन दहस्त्रीकुमारेके सातुजो राजपुत्रो सातुपविशण्य पृष्ठवान् आसीत् किमिदं शत्रुभिस्तुरेहास्यैकरक्षितः राक्षसाप्युवाच हे हते
स्मिन्कंचदृश्य एतच्छ्रुत्वा तयोर्मध्यात्कुमारीसाजगाद तं अस्मिं शैलपुरे वीरभुजो नामाभवत्तपः एषामदनदंष्ट्रेति भाषाते स्यात्सातु
ना मायया राक्षसेनैव यमदंष्ट्रेण भक्षितः गुप्तः परिहृदश्चास्य सुहृत्पात्रेति भक्षिता एकामदनदंष्ट्रेषामार्या च निहतात्मनः ततो विरक्तोर
स्येस्मिन्पुरे निर्मायका वगन्तु गृहानेषोनयाक्रीडास्तापस्तपरिहृदः अहं च त्वद्गदंष्ट्रस्य कनीयसां सारक्षसः भगिनी कन्यका दृष्टे तपिस
द्यो नुरागिणी अतो हतेस्मिन् हृष्टे यमदंष्ट्रं च नदिहाधुना उपयच्छस्व मामार्यपुत्रप्रेमसमर्पिता एव मुक्तवती त्वद्गदंष्ट्रासपरिणीतवान् तामि
दीवरसेनोचसांधर्वविधिना तदा तस्योचात्रे वनगरे देवी त्वद्गप्रभावतः चिंतितोपनमज्जोगकृतदारो नुजान्वितः एकदा च कनीयां संधाते रव्यो
मगामिनि स्वत्वं चिंतारत्नस्य प्रभावाद्ज्ञाननिर्मिते विमाने वीरमारोप्य सो निष्कसेन मञ्चमात् प्राहिणे दंतिकपिञ्जोः स्तोदता चेदनायते
सोपि गता विमानेन तेन क्षिप्त्वा हिहायसा पुरीम निष्कसेन स्तापितुः प्रापदिशवती तत्र तोनंदयामास पितरो दर्शनेन सः तीव्रदुःखानप
त्तांतो चकोराविवचेद्रमाः उपेतचां प्रपतितः पर्यायालिङ्गितस्तयोः निरासपृच्छतो शंकाभातकल्याणवार्तया शशसतचक्रज्ञातमेतयोः।

८. क.
१. प्र.
१३०

नौहयंपंचतमापनुः सचमातामहोचुहः क्षुत्साशुभ्रतालुकः विपद्यतातपलातः श्रान्तयोः पश्यतोस्तयोः अनागतौक्यपिज्ञागमितोस्तोद
 शामितां सकामां कुर्वतातानौबुधमपरमातरं इति तौ तत्र शोचन्तौ दुःखितौ भ्रातरौ ततः प्राक्पित्रैवोपदिष्टां ता देवीं दधतुरेविका तस्याधान
 प्रभावेन शरण्यायास्त देवतौ विगतक्षुत्तौ चैव वलिनोचवधुवतुः ततस्तस्य तपाश्च तावविज्ञातपयश्चमो तामेव ययुर्द्वं विंधकोनार
 वर्तिनी तत्राज्ञौ तदये च भ्रातरौ तावुभावपि प्रारभेता निराहोतौ तामाधयितुं तपः अत्रातरे च ते तत्र सामंता कटके स्थिताः संभूय यावदायां
 तितयोः पापंचिदीर्षवः तावत्कचिन्नददृशुविचिन्तेतौपि सर्वतः तौ समातामहोकापिराजपुत्रौ पलायितौ ततश्चाशंकते मंत्रभेदे सर्वपितेभ
 यात् रत्नस्तस्य परित्यागसेन सान्ति कमायतुः प्रदृश्य लेखास्तस्मै च यथावृत्तान्तमब्रुवन् सोयपुत्रौ तदुद्धातः कुहलानेवमववीत् नैतेमस्य हि
 तालेखा इदं जाले किमपदः यूयंच न किमेतावदपि जानीष्वालिशः यदनल्पतपः प्राप्तावहं ह्मिकयं सुतौ युष्माभितो ह्यतो वेव सुकृते
 स्तेस्तुरक्षितौ मातामहेन च नयोर्दर्शितं संविताफलं इत्युक्तातामसामेतां कायस्य कूटलेखदं नेपलायितमप्याशुत्वशक्ताना यश्रुपतिः समग्रदृष्टो
 यथावृत्तं यथाविधि गृहीतवान् भार्या च काव्यालंकारेतादृकार्यविधारिणी भूगृहसचचिक्षिपपापांतां पुत्रघातिनीं अविचारितपर्यन्तामतिदेसां
 धयाधिया सहसा हिरुते पापं कथं माभूद्विपन्नये ये च ते राजपुत्राभ्यां सह गत्वा भुपागताः सामंतां स्तात्रिवायां सान्ता देसानुपोभधान् तस्यो
 चवातामन्विष्यं सततः पुत्रयोस्तयोः तन्मात्रा सह दुःखानां धर्मासक्तौ विकारान् तावच्च राजपुत्रस्य तपसा सातुजस्य सा तस्य दीवरसेन सतुष्टा
 भूद्विधासिनी दत्ता च तद्वत्स्वने सा साक्षादेवं तमादिशत् अस्य प्रभावात् तद्वत्स्य शत्रुं जेष्यसि दुर्जयान् चितपिष्यसि यत्किंचिन्नृपसं पस्यते त
 व ह्यवपेतेन च पुत्रा मिष्टसिद्धिमवाप्स्यथ इत्युक्तां तर्हि ताये च देव्या तस्या प्रबुद्धासः तत्र दीवरसेन सत्तं हस्तस्य तद्वत्स्यैव अथ तद्वत्स्यैव तत्त्वार्ण
 वर्णनेन च सोऽनुजं आयास्य चक्रेत युक्तः प्रातर्वन्धेन पारणं ततः पुण्यस्य देवीतां तस्य सादहनकर्मः दृष्टत्वा तद्वत्स्यैव हस्तस्य स मंभावापयौ ततः
 गत्वा च हरं सप्रापदेकं पुरवरं महत् ऊनीलं मेत शितं भ्रातिहं समये ग्रहैः तत्रोद्देददौकं प्रतोलीहारिरक्षसं पप्रक्षन् स वीरस्य पुरस्यात्पाप

कासेनयाख्याया नजन्यापुनोभुक्तं फलं तदनिहया अथावतस्यातीसाद्वितीयाभूमिपस्यतन् आलोकाकायालंकारसामर्थासमधि
तयन् अतोअहंसुनेप्राप्तेसपत्न्यावेचिनायया तदेतस्यामयावशकार्यामनुपनिप्रिया विनाशोतनयावेतावेतदेयोस्वपुत्रितः इतिसञ्चित
सातस्योतदुपायविचिन्तनी यथायथाचतौतत्रवदधेतेनपात्मजौ तथातथाचवदधे हृदये वैरपादयः क्रमेणयोवनस्योचनोविज्ञायय
तस्मिन् राजपुत्रोत्पितरंजिगीषुभुजशालिनौ अस्वेषुशिक्षितौतावदावांसप्राप्तपोवनौ तद्भुजान्विकलानेतान्विभ्रतंकथमास्महे क्षत्रिय
स्याजिगीषसधिकाहृषिकपोवनं अतोनुजानीह्यधुनातानदिग्विजयायनौ इतिस्त्वोर्वचः श्रुत्वा राजाहृष्टानुमन्यसः पात्रारंभपरित्यागसेनः
संविदधेतयोः यद्युत्सुकदंजातुपुत्रयोः स्यान्नदंविना स्मर्तव्यानिहारादेवीतयादत्रोहिमयुंदा इत्युक्त्वाचसतोरजायात्रापैप्राहिणेत्सुनौ पु
त्रौसैन्यैः ससामैर्जैनगारुतमंगलौ निजंमन्त्रिप्रधानेचपश्चात्मातामहतयोः प्रज्ञासत्तायविसृजत्राप्ताप्रयमंसंगमे अथतोरजपुत्रादौस
वल्लोभानेकक्रमात् गताप्राचीदिशं पूर्वजिग्यतुः प्राज्यविक्रमौ तनोप्रतिहतौवीरौमिलितानेकपाथिचौ जेतुसिहप्रतापोतौदक्षिणाजम्
तुर्दिशं तांचवांतीतयोः श्रुत्वापितेरोताननंदतुः जज्जालापरमातातुस्तानर्द्धिद्वेषवकिना एताभ्यांभुजदपैरापद्यौजितानिहत्यमां राज्ञम
दीयंस्त्रीकर्तुमनुज्ज्वाभ्यांविचिंनितं तस्यमपिभक्ताश्चेतदेतावन्नमस्तुतौ अविचार्यवसुष्माभिर्निहत्यापुभावपि इतितत्कठकस्थेभ्यः सा
मंतेभ्यस्ततः शठा राजादेशंमृषारजीतेज्जैवाभिलिख्यसः संधिविग्रहकायस्येनाहृतेनार्थसंचयैः उपाश्रुकायालंकारस्यसृजलेखहार
कं सचपुत्रतयोरंगत्वाकटकंराजपुत्रयोः सामंतेभ्याददौतेभ्यस्तोलेखालेखहारकः तेषांचयितातासर्वराजानीतिसकर्कशा विचिंतातां
प्रभोराज्ञामनुलेख्यामवेत्यच राजौमिलितासंसंनिहतौतौनपात्मजौ विवशानिश्चयचक्रस्तदुणवर्जिताअपि तच्चवृद्धैवतमथादेक
स्यसुहृदोसुखात् तौसमातामहोमंजीराजपुत्रः सहस्यतः बोधयिताययातन्नुमारायवरवाजिनौ अपसारितवानुपेतत्कालकटकात्ततः
तेनापसारितौचवृजंतौनिशितद्युता विंधादवीविविशतुमीर्गाज्ञानाद्भुपात्मजौ तत्रराजावनीतायांक्रमात्प्रक्रमतौस्तयोः मध्याह्नेनितृपाका

८. क
१. ५.
१२६

आजघानततोः पृष्ठानक्षिप्रयासनिमग्नया सतथातेनविज्ञेपितेहतेवहपंचली सिंहोयापादपासासहिनीयमपिवाजिने नतोवत्सेयस्वतः त
द्रुमादयगोमुत्तात् तेनक्षिप्रेनमधेतेसिंहदेधाचकारसः अवतीर्यचसंगस्रुपातीसिंहदेहनः खड्गचारुसोत्रेवदभेरात्रिमुवासतां प्रानस्ततो
वतीर्णश्चप्रतस्तेगोमुत्तात्तः नरवानदन्नोतस्तोसकर्षिकोप्रति अथपञ्चोप्रयातेनेसिंहदेहनवामहने दृष्टाविनोदयवेवसुवाचपथिगोमुत्तः दे
वप्रासंगिकीमेतांकपागात्वामितेष्टुष्टु अस्तीहैरावतीनामनगरीविजितालका तस्यामभ्युत्थित्यागसेनोनाममहीपतिः बभूवतुश्चतस्रदेदेवो
प्राप्तमेप्रिये एकस्त्वमंजितनयानामनौधिसंगमा नास्मात्तुकायलंकारादितीया राजवंशजा ताभ्याममंचसोपुत्रो राजा पुत्रार्थमविको आराध
यन्निराहारोदर्भशायीयधानपः ततः सातेनपस्तुष्टास्त्रेदताफलद्वयं दिव्यसमादिशत्साक्षाद्भवानीभक्तवत्सला उन्निष्टदेहिदारेभ्योभक्षमेत
त्फलद्वयं (दिव्यसमादिशत्साक्षाद्भवानीभक्तवत्सला) ततोराजम्यवीरौनेनविद्येतेसुताबुभो इत्युक्तातर्द्धेगौरीप्रभुः सचभूपतिः ननेद
प्रातहत्यायहत्तेपशुभेफले स्वनेनेनचानेद्युवर्तिनेनपरिग्रहं स्नानेनदानीमभ्यर्च्यचकारव्रतपारणं नक्तंचोपेततांष्ट्वेराजीमधिकसंगमा
फलमेकंदसौतेसेसाचनद्रुजेतदा ततस्तान्नेदितस्यामुवाचसन्पोनिशि तत्पितुर्मंत्रिमुत्वायसमिजस्यकिलगौरवात् तत्रोत्रविदधेसंप्रत्यात्म
प्राप्याशिरैतिके द्वितीयस्याः हतेदेवादितीयंकलितेफले सुप्रसास्यनृपस्याचराजीसाधिकसंगमा उत्थायात्मनपवहाविह्वतीसदृशोमुतो
शीर्षानाद्रधयामासद्वितीयमपितत्फलं निसर्गसिद्धो नारीणां सपत्नीषुहिमत्सरः प्रातश्चोत्थायचिन्तानेतत्फलंनेमहीपति मयेवनत्कलंभं
नेद्वितीयमपिसावुदीत् ततः सराजाविमना निर्गतातीत्यवासं नक्तंनसाद्वितीयस्यादेवावासगृहंययौ तत्रतत्फलमेकंतायाचमानाचसो
ब्रवीत् ततः सराजाविमनात्रि सुप्रसमेतयाप्यश्नात्सपत्नीतेकलादिति ततः सातनयोमन्त्रिहेनुमप्राप्यतत्फलं बभूवकायलंकाराराजीनूली
सुदुःखिता गच्छत्सपदिनेष्ववराजीसाधिकसंगमः सगर्भाभूदस्तथाचकालेहोयुगपस्तुतो राजापिसतनुमन्त्रिफलिनस्त्वमनोरथः नंद
तिस्मपरित्यागसेनाहनमहात्सवः तयोश्चसुतयोर्ज्येष्ठमिंदीवरनिभेक्षणं नाभेदीवरसेनसन्पञ्चकेदुताकृतिं विदधेचकनीयासमनि

राम
१२६

५७७

य

भविष्यति मोहस्तत्र न कार्यो ते सर्वे स्तंते हि भावितम् इत्युक्ते वल्लभस्य सतापसी सातिरोदधे नरवाहनदत्तोपनहाणी मदनार्जुना आकृष्टः सत
माहस्मगो मुखे पाशं धर्त्तन् एहिकर्षिकापाशं पुरं कर्षं संभवं गच्छावस्तामदृष्ट्वा हि न क्षणं स्यात्तुमुत्सहं तच्छ्रुता गोमुखे वादी देवाले साहसे
नते कृतं कौचिः पुरं तत्कक्षे सो धाकन्यका कृता नात्रिष्टुते किमेकाकी यत्कदि व्यागनाजना निरभिप्राये संदिग्धामभिधावसिमाशुषी एवमगो
मुखे नोक्ते वल्लभस्य सततः श्रवणींस्तिहतापस्यान तस्या वचनं स्यात् तन्मया वशपगतं बंधं प्राप्नुतां राजकन्यका इत्युक्ता सहाय्यं दत्तः प्रतस्ये
तत्क्षणं ततः श्रवणात् सच तं तस्मीमनिष्ठं त्रिगोमुखः श्रुत्वा च तं तत्तैरनुगम्यः परं प्रभुः तावद्दत्ते श्रेयसागात्कृता खेदो निजां पुरीं सन्तानः
सतमापोतं पुत्रं स्वबलमधगं स्वबलं तस्य तच्चागन्तुं भूत्यादिभिः सह पुरीं तामवमतां तं सैन्यमधस्थितं प्रभुः तत्र प्राप्ताश्च चिन्वंतं तदुद्धृतं
मनागतं वल्लभस्य दयो जगुः सर्वैरन्वप्रभोतिकं साचादौ तच्छ्रुते गत्या धातया निजविद्यया आत्मा तदयिता दंता विघ्नेश्वरमववीत् कर्षिका
जमुता तापस्या कथितं वने आर्यपुत्रगतः प्राप्नु पुरं कर्षं संभवं शीघ्रं चकृत कार्यः सन्निहैषा निसगो मुखः तदलं चितयेतं हि विद्यो तोषि गते म
या इत्युक्ता स्या सधन्तानं वल्लभस्य परिग्रहं रत्नप्रभायां विद्यो च पत्युः प्राप्नुक्तं तस्य सा नरवाहनदत्तस्य पथिल्लेशोपशंतये नेर्ष्या भर्तृहिते विरोपागण
येति हि सुस्त्रियः तावच्चदरमधानं सययौ बाजिष्ठगः नरवाहनदत्तो स्यामदवांगो मुखान्वितः श्रवाकस्मादुपेता उकुमारोपपुत्रा च तं अहं मायाव
तीनामविद्यारत्नप्रभेरिता रक्ष्याम्यदृष्ट्वा मार्गं तां निश्चिंता तद्वजाधुना इत्युक्ता रूपाणी विद्यानिरोधून्ता सपश्यतः तस्य भावान्नतः शांतश्चुत्तुल्लः प
थिसत्रजन् नरवाहनदत्तस्तो मुखवत् प्रभोप्रियो सायं स्वच्छं सरः प्राप्य फलं स्तादुतैः फलैः जलैश्चाहारपानादिस्तान् श्रुत्वा सगो मुखः नक्तं च तत्र
संयम्य दत्तपो सो हयायसः मंत्रिदितीयो वा सार्धं माहुरो हमहातरं तस्माद्गुहाला संविष्टो विवृता हयहेषितैः प्रबुद्धः सो तराधस्तादपश्यत्सिंहमाग
ते दृष्ट्वा धोः वतीर्णं तमश्वार्यो गोमुखे वा वीत् अहो देहानपेक्षः सत्रमंत्रेणैव चेष्टसे शरीरकृता हिनेयामंत्रमूला च राजता यमुत्ससे तत्रियं धि
नेखदंष्ट्रा युधेः कथं एतद्वशार्थमेवाधमिवाभिहा इहो हि सं प्रति इति गोमुखे वा युद्धे पुवराजः सतत्क्षणं सिंहं तं तुगां घ्नंतं दृष्ट्वा क्षुरिकया दूते ९

व. क.
१. प्र.
१२५

जुष्टेनपयाप्रवृत्तानोशिवंजुतः राज्ञेचराज्ञसमसाजानस्तस्यचिरायुषः शतायुर्नाममुत्पत्तेर्भिन्नमुत्पत्त्येवैद्यत एवंनागार्जुनारब्धमन्योनोमसु
नाशनं नसोददेवतेर्पावत्सोपिमत्सुवशगतः तस्माद्विधातृविहितोयमनित्यपचदुर्वीरदुःखबहुलोननुजीवलोकः शकंनकर्तुमपियत्नशतेन
तत्रकेनापिकिंचिदपिनेकनियद्विधाता इत्याख्यायकघांकिलविरतेमहभूतिकेसमंस्तचिवैः नरवाहनदत्तोनिजमुत्पायचकारदिवसकर्तव्यं ॥
शनिमहसोमदेवविरचितेकपासरितागरेरत्नप्रभालंबकेसप्रमत्तरगः ॥३॥ ततोहनिपरेप्रातःसोत्कारतप्रभाप्रिया शीघ्रप्रियागमिष्यामीत्याश्ला
तेतकापसः वत्सेशनससिंहानांययस्यैश्चादवीययौ नरवाहनदत्तोश्चैर्गजैश्चपरिवारितः तत्रभिन्नेभक्तंभानांनलोदरपरिच्युतैः सिंहानांहनसुता
नामुपवीजैर्वमोक्तिकैः आघ्राणवलयलतानांदंष्ट्राभिः साकुर्वेवच सपलवेवक्षतजैर्हरिणानांपरिस्रुतैः निमग्रकंकपञ्जकः क्रोडैः सवर्कैतेवच
शरीरैः शरभारणपतितैः फलितैवसा वभूवतस्यनिपतहुनशकशिलीमुखा ग्रीनयेमगयालीलालताशोभितकानना शनैः श्रान्तः सविश्रम
प्रविवेशवनोतरं हयावृद्धः सहेकेनगोमुखेनाश्रसादिना तत्रारेभेचगुलिकाक्रीडांकिमपितक्ष्णं तावच्चनापसीकापिपयातेनकित्साययौ त
स्तस्यकरादुष्टागुलिकामूर्ध्निचापनत् ततोविहस्यकिंचित्स्तातापसीतमभाषत एवमेवमदोयचेन्नवनद्यदवाश्रयसि जातुकर्षिरिकांभायौ
ततः कीदृग्मविष्यति एतच्छ्रुत्वावरुह्यैवेतुरगाश्ररणनतः नरवाहनदत्तस्ततापसीनिजगादसः तेनदृष्टामयादैवाहुलिकाचात्रमेगता
प्रसीदतद्गवतिक्षमत्वस्त्वेलितंमम तच्छ्रुत्वा नास्तिमेतुत्रकेषइत्यभधायच सातापसीजितक्रोधातमाशीर्भिरसातयत् ततश्चवश
नीस्यन्नाप्रवृद्धासत्यतापसी नरवाहनदत्तस्तपत्रकविनेयनसः केषाकर्षिरिकानामभगवत्सुदितातया एतदादिशतुष्टासिमयिचैको
वुकंहिमे इत्युक्तवन्तंप्रणततापसीतंजगादसा अस्तिपारेवुधिपुरंकास्त्राकर्षरसंभवं अन्वर्धस्तत्रनास्ति कर्षरकरतिश्रमः तस्यक
र्षरिकानाममुतास्तिवरकव्यका एकाविलोवाकमलांनिर्मण्यापहतोसुरैः योदितोयैवनिःक्षिप्यतत्रगोपायिताधिना पुनवदेविणी
साचविवाहनाभिवंक्षति तस्युपेतेपदिपरभविष्यति तदर्षिनी तत्रत्रगच्छुवन्तंतांचप्राणसिंसुदरी गच्छन्त्यावनेदवामहाक्षेत्रोभ

राम
१२५

पुत्रः पुत्रं जीवहरं नाम यो वराभ्येभिषिक्तवान् अभिषिक्तं च तं माता प्रणमार्पणपागतं राक्षीधनपरा नाम हृष्टं हृष्टावरीत्सुते यो वराभ्यमिदं शपु
त्रहृष्टसि किं मया एजत्रा त्रैकमो ह्येष तपसा च न विद्यते युवराजा हिव हयोगताः पुत्राः पितुस्तव नराभ्यं केन चिन्म्रात्रे प्राप्ता स वैर्विडं वनं नामाजुनेन
दत्ते हितद्रोहे स्मेरसायनं वयोवर्षशतं येन प्राप्तमस्येदमष्टमं को जानाति किं पत्यन्यपि प्राप्यति चक्रमात् युवराजानपस्यास्पृक्त्वं तोत्पापुषः
सुतां एतच्छ्रुत्वा विषुस्तं पुत्रं सा पुनरववीत् यदि राज्ञेन हृत्सुते तदुपायमिमं कुरु एष नामाजुनो मंत्री प्रत्यहं विहितादिकः आहारसमये दाता
करोत्युह्वाणमिमं कोपी प्रार्थयते कः किं कर्त्तव्यं किं दीयतामिति स्वशिरो मे प्रवृत्तेति तत्कालं ब्रूहि गच्छत सत्यवाचितं तत्तस्मिंश्चिन्नमर्धगते
नृपः तच्छोकान्यं च तां प्रायाह तविषुमाश्रयेत् ततः प्राप्य सिराज्यतमुपायो नो ज्ञास्ति नैव अपराजसुतो न्यक्तः स्वेवं जीवहरो ययो न स्य भोजन
वेलाया गङ्गा गाजुनस्य सः कः कः किं याचिदित्यादि तदा तत्र च मन्त्रिणं वदन्ते तं प्रविश्येव समर्थान् मया च त आश्चर्यवत्स शिरसा किं करोषि ममा
मुना मोसास्यिकेशं संचोहि कोपयुज्यत एष ते तथाप्यर्थं क्वा वनेन यद्विहिता गृहाण तत् इत्युक्त्वा पनमन्नस्यै स च मंत्री शिरो धरात् रसायनदृ
ष्ट्वा च तस्या प्रहरतश्चिरं राजसूत्रो र्ययुः तद्भावरुवस्तस्य त्वदृशः तावद्दुष्टैतमाया तं ते राजो नं चिरायुषं वारयन्ते शिरो दाता त्मो ज्ञागाजुनो प्रवी
त् जानिस्मरो हं नृपते न वन्ति तेन बाधिका जन्मनि स्वशिरो दत्तं मया जन्मनि जन्मनि इदं शतं तमं जन्म शिरो दाता यमे प्रभो तन्मास्मवोचः किंचिन्ने वि
मुक्तेपीनयाति मे तदिदानीं ददास्यस्मै तत्पुत्राय निजं शिरः तत्सुखलोकनाये सविल्लवो विहितो मया इत्युक्त्वा ह्निषाते भूपं चूर्णं मानायका श
तः अलिपद्वाजपुत्रस्य रूपं तेन तस्य सः तत्कृपाण प्रहारेण सोप तस्य नृपात्मजः नागाजुनस्य चिह्ने दशिरो नात्तादि वां बुजं अथोभ्यते महाक्रं दे
प्राणत्यागेन सुखेनपे इत्युच्चारागनादशरीरावभारती अकार्यमा कृपाराज वशोचो ह्येष ते सत्ता नागाजुनः पुनर्जन्मागतो रघुसमागति एत
च्छ्रुत्वा सविरतश्चिरायु मे रणाद्रूपः दत्तदनामुचात्यक्तराजो वनमशिप्रियत् तत्र कालेन तपसा स प्राप परमागतिं तत्पुत्रोपधितस्यो नद्राज्यं जी
वहरो वसः प्राप्तराज्यश्च न चिराद्वाष्ट्रभेदं चिरायसः हनो नागाजुनसुतेर्विदद्विस्तदिधं पितुः तच्छोकादयतन्मा तुस्तस्या हृदयमस्फुटत् अनार्य

क. क.
म. म.
१३४

उनेतः पुरैः सह सर्वे चेतमसंभाय वैद्यकानां विप्रैः किनः रसायनस्य वृत्तं रूपं त्वमे निरेप्रभुं श्रीमानुरंज्यप्रकृती देवी च कमलप्रभां सोयस्वमित्रैः
जोराजाभुंकेसहस्रिये मित्रं नरुणचंद्राख्यं तथा नृपदं दर्शने उभे आत्मसमेचक्रे हस्त्यश्वशामशरिते वैद्यं नरुणचंद्रं तु प्रक्रियार्थं समानयत् न तु तीक्ष्ण
न्विशश्चामसमधर्मं च्युतात्मनि एकदा च सर्वे वृक्षां सैरं राजानमब्रवीत् किं मामगलयित्वैव स्वातंत्र्येण विचेष्टसे तद्विस्मृतं यदा राजा भवो निह
मया कृतः तच्छ्रुत्वा वसरा जातमजरो वैद्यमभ्यधात् अहो मूर्खोपि कः कस्य कर्त्ता दातापि वा सुमां प्रकृतं कर्म हि सत्वे करोति च ददाति च अतस्ते माहू
पाः दर्पं तपः सिद्धिं दिग्हिमे एतच्च दर्शयिष्यामि प्रत्यक्षमचिरेण ते इत्युक्त्वा तनसवस्तुवैद्यो वाचिंतयत् अहो किमप्यष्टष्टायं धीरो ज्ञानी वभाषते
यद्गृह्यंतं रंगं तस्मात्सिंसेवनं न वरं तदपि क्षमते नास्मिन्ननुवंत्यं तदेव मे पश्यामि नावन्ति मयं साक्षात् न दर्शयिष्यति इत्यालोच्य तथैते वैभिष
कनूत्सी वभूवसः अये दृष्ट्वा जरा राजा परिभ्रुतुं सनिर्घयो क्रीडंतं नरुणचंद्रादिः सेवमानः सुहृत्सखः भ्रातृभ्यां नदीतीरं तस्या मध्ये ददर्श सः
प्रवाहवद्वाया तं सौवर्णं पद्मपंचकं आनाययच्च भूत्यै कालहृती ता प्रविलोक्य च किं तं प्रजापतिं जीतुमुद्यतो वतसा वतं मर्त्या मरणधर्माणो
नेयं किल निर्मिता साधयित्वा मृतं यज्ञानमवन्तुं महंसि एवं कृते विशेवो हि कः स्याद्देवमनुष्ययोः यष्टव्या जकाभावाद्भज्येत च जगत्स्थितिः
तदस्मद्भुवनो देतस्महरामृतसाधनं अथ पाकुपिता देवाः शापदास्यंति ते ध्रुवं यच्छोकाश्चैष यत्नस्ते ससर्गे तन्मुतः स्थितः इति संदिश्य शक्र
सो प्रजिघायाश्चिनावुभौ तौ चो गत्या हृती तौ रोगमनतोषतो ऊचतुः शक्रसंदेशं तस्मै नागार्जुनाय तं पुत्रं जगदनुष्ठास्यदिविदेवैः संमस्थि
ते ततो नागार्जुनः सोऽत्र विषसः सनचिंतयत् न करोमीदृशं कचैदेवास्तत्रावदासतां इमा मेवन किं शापमश्चिनो मे प्रयच्छतां तदेतदास्ताममृतं न
सिद्धौ मे मनोरथः पुत्रश्च मे प्राकुरुते रवाच्या मे गतो गति इत्यालोच्य अश्विनो देवौ सोऽनागार्जुनो ब्रवीत् अनुष्ठिता मयेंद्राज्ञा संहराम्यमृतं कि
यां पंचाहेनामृतं सिद्धं कृतं वैष्णवमममया भविष्यत्यपि वीरुवांचेनागमिष्यतः इत्युक्त्वा तत्समक्षतं तद्वाकां विचक्षणसः परणाममृतं
सिद्धं प्रायं नागार्जुनस्तदा ततोऽश्विनौ तमापृच्छा गता शक्राय तद्विधिं आचर्यातः कृतं कार्यं न नदापसं देवराट् नावञ्चात्र चिरायुश्च राजानागार्जुनः

रासौं दयं हारिणी तस्या विरासी त्राहृष्टा सचाभूदनिदुःखितः हि माहृतमिवांभोजं पलितस्नानमाननं दर्शयामिकचंदेद्योताधिष्ठे मरणं वरं इत्या
दिचिंतयन्ताचसदस्याहृष्टपतिः वेद्यंतर्हणं चंद्राख्यनिजगादहृतादरः भद्रभक्तस्तमस्यासुजशालश्चेति पृथक्से अयत्तिकचिद्यत्किस्सययवा
यं तेजरा तच्छ्रुतेव कला मात्रसारे वाक्कुं सपूर्णतां वक्रस्तर्हणं चंद्रोतः सत्यनामाचिंतयन् मूर्त्तौ यन् पतिर्भोज्यो मया वेत्स्यामि चक्रमात् अनिसंचिं
सभिषक्तमेव मवदन्तुप एकस्तभृष्टमासा नष्टो यदि दमोषधं उपसृष्टेततो देवजगमपनयामि ते एतच्छ्रुते वसन्तपस्तर्हणं फलमकारयन् क्षमते
न विचारं हि मूर्त्तौ विषयलोचुपाः राजन्सतेन प्रेवषां तपसा च दमेन च रसायना नि सिद्धानि प्रभावेन युगस्य च अद्यते च आतोम्ये वारणायेतो निभू
पते सामग्रभावात्कुर्वन्ति यत्पुनर्विपर्ययं तत्र युक्तो मधुं धृती श्रीदुम्ये वेति चालिशेः किं देवसमति कान्तमागच्छति पुनर्वचः इत्यादि मंत्रिणां वाक्
नलेभे तस्य चानरं आवृत्तो हृदये राजा गालुया भोगदृष्टया विवेश च गिरा तस्य भिषजस्तत्सभृष्टं एकाकी वारिता शेषराजोचितपरिच्छदः एके
वेद्यस्य भूतेन महो केनेव तस्य सः तत्रौषधादिचर्यायां वभृवपदिचारकः तस्यैव तत्र सन्तपोभूमिगते तमो मये अज्ञान इव भूयस्तात्पुनर्हृदया
हृदिः गतेषु चात्र तासेषु षण्मात्रेषु स्य भूतेनः विलोकाभधिकी धृतांतां जरां सशरोभिषक् आजहार क मये कं पुरुषं तादृशा कृतिं राजानं तां क
रोमीति पुरा नं कृतं संविदं ततः सुहृगं भूगे हेतु हृत्वा तत्र नृपं सुते हता नेया नीता सौंधरूपे क्षिपन्निशि तथैव पुरुषं ते च तर्हणं तत्र भृष्टं प्रवेश्य स्या
पयामास सुहृगापि दधे चनां संप्राप्य मृदु दुह्नीनामवकाशं निरणंलं उच्छ्वल मतिः ऊर्गं स्थाकृतः किं न साहसं ततः ससर्वाः प्रकृतीर्वैद्यो म्येक्ष्य भा
षन् अजरो यं कृतं स्तावत्स्वर्जिमांसे मयानृपः मास ह्येन चेतस रूपा मय द्रविष्यति तद्दृष्ट्वा किंचिदात्मानमस्मै दर्शयता धुना इत्युक्ता भृष्ट ह दारि स
वा नानीय दर्शयन् तस्मै न्यवेदयन्ने सर्वेषां नाम कर्मणी इत्यंतः पुरययं ते मास हिनय मन्त्रं भृष्टं वेद्यय दृष्ट्या पुनानं पुरुषसते प्राप्ते च स मये
तंच भोग पृष्टं धरा गृहात् उज्जहार जरेः सोयं जातो राजेत्पुदाहरन् ततश्चौषधिसंतिहः सैष राजेति तत्रैतः पर्यवर्त्य तद्दृष्ट्वाभिः पुमाश्च कृतिभिर्पुत्रा
अपस्त्रातस्तदाल्ब्यराजो राजेति ताः क्रियाः चकार स साहसात् सौत्सवस्तर्हणः पुमाश्च तदा प्रभृति तस्यैव च ऊर्वत्रा ज्यं सुते न सः नामाजन इति प्राप्य श्री

क.क.
र.प्र.

१३३

क्तानुमत्तनरवाहनदत्तः कृतस्त्वानोगतानिकवमयवत्पेशनपतेः पितुर्मुच्यन्तुः सुदुरमृतवयंनयनयोः कृताहारस्ताभ्योसहदधितयामेविस
हितः सुखैरापानाद्यैर्दिनमनयदेतोचरजनी ॥ इतिभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरैरत्नप्रभालेखकेषष्टस्तरेणः ॥ ६ ॥ ततः सरत्नप्रभयासमे
तहासवशमनि स्थितोयेद्यः कथाकुर्वतास्त्वास्तुसचिवैः सह नरवाहनदत्तोवमंदिश्रंगनेवहिः अकस्मात्सुखस्यवस्यआवाकंदिनधनि किमे
तदनिकसिञ्चिन्मृक्यागम्यचेदिकाः अद्रुवन्कुचुकीकंदायेषधर्मगिरिः प्रभोः इत्यागम्यहिस्त्रुत्वेनमित्रेणकथितोपुना तीर्थयात्रागतोमुष्यः
धातादेशानरेमतः तेनराजकुलस्यास्मीत्यस्मकैकमोहिः साकंदः सन्वहिनीतः संपत्पुषवहिर्जनैः तच्छ्रुत्वायुवराजसिञ्जातुदुःखेनकंप
या राज्ञीरत्नप्रभातत्रविषसेवजगादसा प्रियबंधुवियोगोभूतमोदुःखं दुःखं कष्टं किंनकुतोधावाज्जनोयमजरामरः इतिराज्ञीवचः
आत्माभूतिरुवाचतां मर्त्येषेतन्तुतोदेवितथाहीमांकथांशृणु चिरायुर्नाशिनगोचिरायुर्नामभूपतिः पूर्वंचिरायुदेवासीत्केतनेसर्व
संपदं तस्यागाजुंनोनामवोधिसत्तांशसंभवः दयालुर्दानशीलश्चमंवीविज्ञानवानभूत् यः सर्वोषधिपुक्तिश्चक्रेसिद्धसाधनः आत्मानंतेच
राजानेविजनेचिरजीविते कदाचिन्मंत्रिणस्तस्यवालः पंचतमायेयो नागाजुंनस्यपुत्रेषुसर्वेषुदधितः सुतः सतेनदृष्टसंतापोमर्त्यानामसुशा
नये अमृतंसेदधेद्रव्यैस्तपोज्ञानप्रभावतः शेषैषधस्त्विकस्यकालयौगेसमीलने यावत्सुनीक्ष्यतेतावदिंद्रेणतदबुध्यत इंद्रः ससंमत्तु रैर
श्विनोवचमादिशत् गतानागाजुंनंभूतमिदमहचनानुवि कोपकर्तुमिहारव्योमंत्रिणाप्यनयस्तथा कुर्वन्दिवसकार्याणिनिनायतदहः सुख
प्राप्तश्चसर्वेषायातेषुसंविपुतंप्रिया रत्नप्रभाजगादेवमहद्भूमौवपानते तमार्यपुत्रसुकुलीयस्यतेसचिरादमे आवात्सवेहनिगडनिवहः
अद्वेचेतसः एतेचधन्यायेषांलमीदृक्तेहपरः प्रभुः प्राक्कमीपार्जितायुयसम्योन्मस्यनसंशयः एवमुक्तेतयाराज्ञावसेतकसुतोमेवीत् नरवाहने
दत्तस्यनर्ममित्रेनपंतकः सत्यपूर्वाजितोयनः त्वासीसर्वहितिष्टति पूर्वकर्मवशादेवतथाचअयतांकथा अभूच्छीकंठनिलयेविलासेपुरनाम
नि पुरेविलासशीलाख्यानाम्रातैर्पनभूपतिः तस्यशरणसमादेवीवभूवेकमलप्रभा तयासाकंचभोगैकसक्तस्तस्याचिरायसः अथकालेनभूपस्यज

राम
१३३

स्तदस्मिन् नदयेतस्मरित्रीर्षतीरेवमहातहं अपश्यत्वंमानं च तस्मिन्करंकरं ततः श्रान्तः कृतस्नानो देवमभ्यर्च्य तत्र सः यावन्निष्ठः
तिमेघोवतावसगत्य दृष्टवान् मेघाभिदृष्टान् तस्माच्च वदशाखाग्रलेविनः मानुषास्मिन्करंकाहेन्यपतंतो यविदवः नद्यास्तीर्थजले तस्मात्सम्प
त्तानि ददर्श सः जायमानानि पेन्नानि सौवर्णनिक्षणा द्विषकः अहो किमिदमाश्चर्यं कष्टं मया जनेने यदि वा वेदकः संगो वक्ता श्रुयं मयं विधेः ।
दृष्टत्वा वन्मया सोयंकनको भोक्तृकरः तदेतत्पुक्षिणास्मन्तीर्थे नरकलेवरं धर्मोस्तु चैतत्पुष्टे च जायता मनुजानि च इत्यालोच्य स दृष्टवान्
ततः कंकालमक्षिपत् नीत्वा च तद्दिनं तत्र सिद्धि कारो परे हनि प्रयावतिष्ठत्स ततो भिषग्देशं निजं प्रति दिनेः कतिपयैः प्रापत हिलासपुरं च
सः तस्या रजस्येनिकटो गतो धुक्त धूसरः हास्येना वेदितो यावत्प्रविश्य चरणानतः स पृष्ठं शूलो गतो दृष्ट्वा तं वक्रिते भिषक् यावत्स वि
जने कृतारजा तं स्वयमभ्यधात् दृष्ट्वा हं सो बुजोत्यनि स्थानं तद्वता सत् तत्रैव मुनिमं चैव तत्र दृष्टत्वा च सः करं को वद वक्षेतां शक्तनी वि
द्धि मे तनुं तद्धर्षपादेन मया लवमाणेन कुर्वता तपस्तत्र पुरा तत्तु सुपशोषकलेवरं तपस्तत्तु मया हात्पात्करं कात्पुनस्ततः मेघो बुभि
सोजयंते पद्यास्तत्र हिरण्ययाः स करं कश्च यन्ति प्रस्तीर्थे तत्र मम तया युक्तं विहितं त्वेहि मित्रे मे श्वेन न नि एष भेषजं च दृष्ट्वा तया सो पद्मदर्श
नः एतावपि च तज्जन्म संगतो सुहृदौ मम तत्र स तपसो मित्रं प्राक्तनस्य प्रभावतः जानिस्मरं ज्ञानं च रास्यं चोपनतं मम तदेतद्दर्शितं बुभुक्षुता प्र
त्यक्षो मया भवति तास्मिन् संघाते साभिज्ञानं च वर्णितं तस्मात्तुभ्यं मया रास्यं मदायी नि मे मत्तया अहं कारेन कर्तव्यः स्याद्यं चेत्तो न दुःस्थितं ।
विना हि प्राक्तनं कर्म न दाता कोपिकस्य चित् आगर्भाजं तुरश्चाति पूर्वकर्म तरोः फलं इत्युक्तः सभिषेक् नराज्ञा पृष्टा तथैव तत् असतो षं पुनर्नैव
तत्सेवासुखितोऽभ्यधात् सोपिराजो ज्ञानिस्मरं भिषजं ततः सामान्यार्थं प्रदानेन पयो चित्तु राधीः श्रुतः पुरैः सुहृद्भिस्तु साकं नयति तो म
ही भुजानः सुहृत्प्राज्ञा सुखसात्तत्र कंठका एवं भवति लोके स्मिन् देवदासस्य सर्वदा प्राक्कर्मोपार्जितं जेतोः सर्वमेव मुभो मुभं तस्मात्त्वमपि नः सा
मीमं जन्मांतरा र्जितः सत्त्वयेष्वेव मत्साकं प्रसन्नोऽस्य पाकं य इति पूर्व रमणीय विचित्रं कांतया सह तपंत कवकात् सविशम्य सकपामुदतिष्ठ

व. क.

र. प्र.

१३१

येननुनपोगंगानदंययौ नञाश्रितोयतपसस्तस्यतेवीक्षविस्मितः कायिष्यद्विजकृपाशक्रोनिकटमाययौ आगत्यचसंगगायास्तदांश्चि
क्षेपवारिणि उद्धृतोद्धृत्यसिकतापश्यतस्तस्यसोर्मिणि तदुल्लासुक्तमौनस्ततपोदत्तः सपृष्टवान् अश्रानः किमिदं प्रसन्नोरोषीतिसकोतु
कः निर्वेधपृष्टः सचनेशक्रोवादीद्विजाकृतिः सेतुवधामिगंगाया नारायणानामिति तपोब्रवीत्तपोदत्तः सेतुः किंमृत्विबध्यते गंगायामो
घहाराभिः सिकताभिः कदापुनः तच्छ्रुत्वा तमुवाचैवंशक्रोवादिजटूपधृत यद्येवंवेत्सितद्विद्यां विनापावं विनाश्रुतं कस्माद्भूतोपवासाद्यैस्त
साधयितुमुद्यतः एवं यदि भवेदेतन्नैवाधीयेत कश्चन इत्युक्तः सतपोदत्तः शक्रोवादिजटूपिण विचार्यतत्रयामतानपत्पत्ता गुरुययौ
एवंसुधीः सुखबोध्यो मरुभूतिस्तु दुर्मतिः नशकतेवोपयितुं बोध्यमानस्तु कुप्यति इत्युक्ते गौमुखेनात्र मध्ये हरि शिखाम्भधान् भवंति सुख
सेवोधाः सत्यं देव तु मेधसः तथा च पूर्वमभवद्द्वाराण्यदिजोत्रमः कश्चिद्विद्वत्पशर्माख्यो विद्वोनिर्धनस्तथा सच वैद्वत्पदो गत्यनिर्विण्ण
स्तत्रपोवनं गत्वा तीर्थेन पञ्चक्रे हृत्पदविण्णकाक्षया ततः सुरपतिः कृत्वा विहृतवाधिताकृति जंबुकस्याधसं रूपमेत्यायेत स्यतस्मिन् तं
विलोसपरीतांगमधिकाभिरलक्ष्णं विद्वत्पशर्माश्रानकैर्मनसा विममर्षसः ईदृशा अपि संसारजायेतैर्पूर्वकर्मभिः तन्ममात्ममिदं पात्राय
दहं नेदृशः कृतः को देवलिखितं भोगं लघयैदित्यवैत्यसः विद्वत्पशर्मासहस्य तपः स्थानेययोगं गुरु इत्यं सुबुद्धिरत्येव देवयज्ञेन बोध्यते
नरुक्तेणपिमहानिर्विचारमतिः पुनः एवं हरिशिखेनोक्ते अद्वैताने च गौमुखे मरुभूतिरनात्मज्ञः क्षीवोति कुपितो ब्रवीत् वलंगो मुख
वाच्येन तुवाक्कोर्भवाद्दृशा वाचालः कलहो लीवः सुपाकृद्वाक्यालिनो इति बुवाण सुहृकु मरुभूतिस्मिताननः नरवाहनदत्तोपप्रभुः स्वय
मसातयत् विसृज्यत च स्वगृहसवालसति वत्सलः वेद्यतर्हण चैतजगादीनकटस्थितं नदीतीरेण गच्छत सुपरिष्ठादितो मुना उत्पत्ति
स्थानमेतेषां एकजानां गवेधय न च दृष्टा तमागच्छः सुमहत्कोतुकहिमे अद्भुतेषु पुपयेषु त्वंचदक्षः सुहृन्मम इत्युक्त्वा प्रेषितस्तेन
राज्ञासविवशोभिषक् यथादिष्टेन मार्गेण तथेति प्रययौ ततः राजा पयासी त्सपुरं सच गच्छन्भिषक्कमान् प्रापदायतनं शोचन द्यास्तस्या

५७१

राम

१३२

द्वारसहस्रं यज्ञोदयाश्रितं वास्त्वप्यवतारं हरेरिव गृह्णाशयो वैरक्षीव चक्षुस्तथा करोत् तेषां तं भ्रातरं सेव्यं प्राणदं मे निरेनुजं सवीः प्रः
कृतयोप्यवतस्य भुजस्यते गुणानि शयमालोकदधुक्तदधुगितां ततो न्येद्युगज्येष्ठं तज्ज्येष्ठेषु पिसन्सुतः पिता वीरभुजो राजा यो वराज्ये
भिषिक्तवान् सच प्राज्ञाभिषेकः सन्दिग्धाय ययौ ततः विज्ञापितं सर्वैर्बलैः ऋगभुजः सह बाहुवीर्यजिताशेषवसुधापिपसं पदं आदा
यचापयोदिक्षु प्रविकीर्य यशः श्रियं ततो बहुत्राज्यभारं प्रणतैर्भ्रातृभिः सह निश्चितः भोगमुखितो रजयन्ति तैर्गृहीतौ दानंददौ ब्राह्मणेभ्यस्त
स्यैः ऋगभुजः सुखी रूपवत्पार्थसिद्धेव स इति शिखया सह इत्यनयाः पतिसाधुः सर्वकारमुपासते एते गुणवररूपशिवेभ्यश्च स्तुषेयया
इति नरवाहनदत्तो हरिश्चिखमुत्तमः कथाश्रुता रत्नप्रभासमेतः साधुनिजस्य स्तुतोषा परे उत्थाय चाक्रिकमया सुविधाय गतावेत्समरसुनि
कटंसपितुः सभार्यः भुक्ता पराहमतिवाह्यचणीतवाद्यैः स्नानः पुरे सद्यितो रजनीनिनाय ॥ इति श्रीमहामेदेव विरचिते कथासरित्सागरे
त्वप्रभालवके पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ततः प्रातः पुनरत्नप्रभासद्विनिर्स्थिते नरवाहनदत्ते तैर्गोमुख्याद्या उपागमन् महश्चरितः सन्तुमना कपीतासव
मदालसः वज्रपुणो नुलिप्तश्च विल्वितमुपाययौ प्रस्तुतत्पदयागत्याहसयत्तं गिरतदा तत्रैतिरेजितमुखो निर्मलतो च गोमुखः योगंधरा
यणसुतो भूतानीति न वेत्तिकिं प्रातः पिवसिमसं यन्मत्तः प्रभुमुपैषिच तच्छ्रुतां कुधाक्षीवो महश्चरितं जगाद सः एतन्मे प्रभुणा वाच्यमनुनायु
हणापिवा तंतुकः शिक्षयसि मामित्यकामजो रवद इत्युक्तं वं तं भूयो ह सन्नाहस्मगो मुखः भर्त्सयंत्यविनीतं किं स्ववाचा प्रभविस्वः अ
वश्यं तस्य वक्तव्यं तन्मार्थस्यैव पोचितं सत्यं चेत्पुत्रो हं त्वं मे शिष्यः पुनः वक्ष्यते जाड्यमेवैतद्विषाणस्तः परं न ते इत्युक्तो गोमुखेनात्रम
हभूतिरभाषत तवेवदधमं तं हि गोमुखस्यापपद्यते नयापियदाज्ञोसि सोयं तेनातिसंकरः एतच्छ्रुतो च सर्वेषु हसन्स्वाच गोमुखः महभूति
रयं रत्नं जातु यत्तशतेरपि अवेधं वज्रमेतस्मिन् गुणकोहि प्रवेशयेत् अगम्यरुषरत्नतद्यदयत्ने न वेधये शिकतासेतुदत्तं न शृणु चात्र नि
दर्शनं आसीत्कोपिप्रतिष्ठानेन पोदत्त इति द्विजः सपिबाले शमानोपिविद्यानाथेन शैशवे अनंतरं गहमाणः सर्वैरवशयान्चितः सविद्यासिद्ध

क. क.
१. प्र.
१३१

नानिष्टशतये नसाभृगुहवासस्य कचितोभूत्तिलावधिः तच्छ्रुतातेस्तयेनुक्ता गतास्ताविभूषिता गृहीतुणवतीराक्षिप्रमानियेसात
 दंतिकं ततस्तौदंपतीतीर्णविरहाणवनिर्दंतो अन्योन्यालिंगनात्तौ निन्यनुस्याविभावंरी अवर्णयत्सराजावेदेयतसेसुरातदा तेषुंग
 भुजवत्तौतंतदेवनिजस्तनवे सायप्रबुद्धराजानंबुद्धासवकुलं संभावेवयशोलेखाविषादमगमत्यरे प्रातश्चसन्नुपोवीरभुजोगुणवराति
 कं आनायपकुंगभुजंस्तुतेरूपशिलाचिने सोपेत्यमातरदृष्टाहृष्टोभूत्तुर्निर्गतां तयोर्वेवदेचरणेपित्रो नैववधुस्तः अधोनीर्णनमास्ति
 छुपुत्रं गुणवरपिसां ताचस्तुषांतयाशान्तामुत्सवाहुत्सवंययो ततःपितुर्निदेशात्ततसेष्टगभुजोप्रवीत् वित्तरेणस्तसदन्नातयच्चरूपशि
 लाकृतं ततो गुणवरराजीसाप्रहृष्टाजगादतं किंकिनरूपशितयाकृतं पुत्रतयानया हितास्वजीविनंबंधुदेशेदेहंयदेतया जीर्णतानिपु
 दन्तानितुभंचिचचरित्रया तदर्थसवतीर्णैवाकापिदेवीविधेर्वशात् पतिव्रतानां सर्वसां यथा मूर्द्ध्नि कृतं पदं एवमुक्तेतयाराज्ञितहाका
 मभिनेदति आयवोसतयेवप्रगयशोलेखयाम्बा हृषितोतः पुराधक्षोभ्राततीर्थः सुरक्षितः शत्राविवेदितं तंचप्रहृष्टचरणानंतं ज्ञाता
 योपूजयद्वाजाभृशंवीरभुजोयसः तेनैवान्यचान्यास्ताराजीरैवदुर्जनीः तमेवोवाचगच्छेताभृगुहेनिखिलाःक्षिप न च्छ्रुतातामुभीता
 सुक्षिप्तासुकुपयानुप तस्मागुणवरदेवीपादलग्नायजिज्ञपत् देवमामेवभूयोपिचिरंस्यापयभृगुहं प्रसीदनेवमेताहिभीताः शक्रोमि
 वीक्षितुं इतिप्राप्यनुपतासंबंधनंसांस्वारयत् महतामनुकेपोपिविहृद्देपुप्रतिक्रिया ततस्ताप्रेषिता राक्षालजिताः स्वगृह्ययुः अ
 निष्टमपिवाक्यतोदीयमानंभुजांतरं तांचराजागुणवरं वक्रमेनेमहाशयां आत्मानंचतयापत्माकृतपुण्यममयत अधानायसुतान
 न्यान्सनिवीसभुजादिकान् निवीसयिष्यन्तुत्ताताज्ञाकृतकमभ्यधात् अतंमयावर्णस्तापैर्भवद्भिः पथिकोहतः तद्भुतुं सर्वतीथानिपात
 मासेहतिष्ठत तच्छ्रुतातंनशेकुस्तेनपंकोपयितुंसुताः प्रभोहतप्रवृत्तेहिकस्यप्रत्यायनामवेत् ततस्ताचाकृतोदृष्टाभ्रातृष्टगभुजोयसः
 कृपोद्गतासुगृह्यक्षःपितरंतेविजिज्ञपत् तातापराधमेकतंक्षमसेषाकृपांकुत इत्युक्तापादयोक्तेस्वनिपपातसभृपतेः सोपिमतानरंइत्तभृभ

इति संविद्य सगृहं तूष्णं मग्निं शिखिं ययौ भर्गो स मे ह संती सा शसन्त्या स्थितस्तुता क्षणाच्च पुनरप्यागात्सां तर्हसात्परिष्कृता एषा जीवंतमा
त्मानं श्रुता हृष्टः सरक्षसः पप्रक्ष पयि सस्त्री कस्तथा हृष्टः पुमानिति ततः पुनरुपद्रवासात् पुत्री विजगादतं न तदा ह न चित्तेन ता दृको पीक्षितो
मया अहं सग्निं शिखिं नद्यारणे शुभते न हि किंचिच्छेषास्तु तारज्यं स्वमर्पयितुमिच्छता आक्रान्ता यत्नगरे स्थिते नोच्छ्रितस्थितेः भ्रातु
धूमशिलासो ह प्रहितो लेखहारकः तच्छ्रुत्वा शिखिं खलत्र किं तौ हं परैरिति संभ्रातः प्रययौ भूयः स्वगृहं तदवेक्षितुं को हतः स्वस्य पयो ह
मित्यवेधितुं नैव सः कोपे होतम स श्रिञ्जो मूढसर्गः प्रजापतेः ग्रहप्राप्तश्च तदुद्धाप्य सत्यलोकं हासनं पुनः सनाययौ मोहं आनो विस्मृत्य तां सु
तां सापि स मोह्य पितरं प्राग्वदपशित्वा पतिं नामभ्यामासति हिता दम्यन्ता ध्यानं जानते ततस्तथा समं शृंगभुजः पत्न्या ससतरं आश्रयं तुर
गा इहो वर्धमानं उरययो तत्र बुद्ध्या तमायां तं पुत्रं शृंगभुजं तया पिता वीरभुजस्तस्या हृष्टोऽग्रे निययौ नृपः सहृष्टा शोभितं वधा तं शोरिमिव भा
मया प्राज्ञानदानं तं मे ने नरेन्द्राज्यसंपदं अश्वावतीर्णं मे न च पादलं मे सवल्लभं उत्थाप्या लिङ्गं तनयं हर्षवाण्यां बुविभ्रता चक्षुषो कृतोदा
निर्निष्क्रमनमंगलः प्रावेशयद्वाजधानीं सततो विहितोत्सवः कृतो भूक्तमित्युत्तेन हृष्टः सुतोषसः विजमा मूलतः शृंगभुजो दत्ता तम
वृवीत् आहूय तत्समं सभ्रातृभ्यो स मर्पयत् सनिवी सभुजादित्यस्तोभो हे मम यं शरं तत्स बुद्ध्या च हृष्टा च ने पुवीरभुजो नृपः विरज्य
धन्ये पुमुते षेकं मे ने च तस्तुतं ततः सराजामतिमान् सम्यगेव विचितयत् जाने ययौ षविदेष्टा दभूदेभिः प्रवासितः पापैर्निरपराधो पिशुभि
भ्रातृनामभिः तथैव नृनमेतेषां जननीभिर्मम प्रिया माता स्वसा गुणवरा निर्देष्टा दपिता मृषा तत्किंचिरेण पश्यामि तावदद्येव निश्रुयं इत्यालो
चयथा च त्रेदिनं नीता भगा शिखि जिह्वा सुरयशो लेखारं ह्यंती तां सन्दपोपरां तस्यां जागम नृप्रीता मद्यते नानि पायिता रतां तमुप्राय लपदाति
तस्मिन्सजागरे सिष्या गुणवरा पाश्रे वावदिष्याम हृषणं तन्किमेव मुपाया सदयं राजा ह्यमामिति इति तस्या वचः श्रुता सुतायाः दुष्टचेतसः उ
त्पन्नं निश्रयो राजा क्रोधा दुत्या यनिर्ययौ गता वाससमानाय सजगाद महत्सरात् उद्धृतं गुणवरां स्नाता मानयत्तद्वत् अपक्षणे द्युतनो ज्ञानि

द.क.
 २५.
 १३०

चितायाविधिवद्विस्तारिकं करक्षसस्तुताउवराजपुत्रः कचैतयोः विवाहोवतचित्रैवगतिः प्राक्तनकर्मणो सरेजेराजसूनुतां प्राप्यर
 क्षः सुतोप्रियां पेशलापंकसेभूतां राजहंसोजिनीमिव तस्योचसतयातवतदेकमनसासह भुंजानोविविधान्मोगानुरक्षः सिद्धुपकलि
 तान् गतेष्वदिनेष्वतोसदृपशितारहः अवासीदेहिगच्छावोवर्धमानापुरेप्रिये साहिसाराजधानीनस्तस्याश्चैवंप्रवासं परैः सोढुं न
 शक्नोमिमानप्राणाहिमादृशाः तन्मुञ्चन्मभूमिं त्वमप्याज्यामपिमत्कृते आवेदयपितुस्तचहत्तेहमशरंजुत इति शृंगभुजेनोक्तासा
 तेनूपशित्वाववीत् यदादिशसितत्कार्यमार्यपुत्रमयाधुना काजन्मभूः कः स्वजनः सर्वमेतद्भवान्सम नपमिष्यतिरेकेण सुस्तीर्णमप
 रागतिः तातस्यवेदनीयंतुनेनत्तोस्मान् हि नोत्तमेत् तस्मादविदितं तस्य गतव्यं कोधनस्यनः आगमिष्यति यश्चाञ्चैदुह्यापरिजनात्
 नः मोहयिष्याम्यदुहितं भोतनुत्यं स्वविद्या इति तस्याः वचः श्रुत्वा प्रहृष्टः सोपरेहनि दत्तगार्धयानघोरत्वरूपं समुद्रया तं येवानी
 ततश्चातुवर्णशरयासह आरुह्यशरवेगात् तदीयेतुरगोत्रमं वैचयितापरिजनं स्तेरोद्यानभ्रमं कृत्वा ततः शृंगभुजः प्रायादर्थमा
 नपुरेप्रति गतयोः हरमधाने बुद्धासो गिशितस्तयोः दंपत्यो गययोपश्चात्रभसारक्षसः क्रुधा तस्यागमनवेगोत्पन्नं शब्दं श्रुत्वा च हरतः मा
 र्गं नूपशित्वासाय तं शृंगभुजमववीत् आर्यपुत्रागतत्वातो निवर्तयितुमेषनः तन्न मास्तेहनिः शंकः पश्येनं वैचयेकयं नैषदृश्यतिसांश्च
 तां विद्यायादितं मया इत्युक्त्वा आवतीर्णसापुत्रं मायया करोत् इहायानिमहदक्षस्तत्तं तस्मै वैक्षणं भव इत्युक्त्वा काष्ठिकं चात्र दावे
 यं वनसागतं तत्कुठारेण काष्ठानि पाटयंती किलास्तसा तदा नूपशित्वा शृंगभुजे पश्यन्ति सस्मिते तावन्तो गिशितस्तत्र प्राप्येतां का
 ष्टिकारुतिं दृष्ट्वा वतीर्य गगनाम्लहः पप्रक्ष राक्षसः किं भो दृष्टोपयानेन यां तौ स्त्रीपुत्रपाविति ततः कथंचित्स्त्रिवेवपुंवेशासातमव
 वीत् नहृष्टो कैचिदावांश्चित्रदृग्गोपरिश्चमात् रक्षः पतेन्मनसा दृढा हाया गिशितस्य हि आवांकाष्ठानि भूयासि पाटयंता विह
 स्थितौ न च्छूतारक्षसः सोऽत्रमहदुद्धिर्विचिंतयत् अहो कथं विपजो हते किं मे सुतयातया गच्छामितावत्यक्कामिरुहेपरिजनं निजं

राम
 १३०

अनानेनधावता पृष्टोपीक्ष्यतयंचवुज्जुर्वलितकंधरः पश्चात्तमागतं धूमशित्वं दक्षसिचेन्नतः तन्मार्गमन्त्रिकेषांते प्रक्षेप्तव्यात्मपृष्टतः
ततोपिपश्चादागच्छत्सनेधूमशित्वेयदि तद्यैवपृष्टतस्माज्जंतोयमेवंतयांतरा तदप्येषानिचैत्तैप्यास्तद्वेकस्यैकस्यकटकाः तथापिदे
त्तोनुपतेन्नमथेयिमिमंक्षेपेः एवकृतेतिनिर्देस्यतमिहेषसिसाचते विकल्पाभूद्वज्जदक्षस्यद्यविद्यावल्लम इत्युक्तः सतयाश्रृंगभुजोपु
तमदादिकः तद्येतिनहुयादृष्टोरपदेवज्जलंयया तत्रामस्यगोरीकंदक्षिणस्यविनायकं दृष्टानताचविश्वशमुक्तेयमिशित्वादिने निमंत्र
णवचस्तस्यतूर्णधूमशित्वस्यतन् ततश्चालतुरंगप्रधाविनतुरंगमः क्षणञ्चपृष्टतोयावहीक्षतेचलिताननः नावद्धूमशित्वपश्चादागतं
तददर्शसः चिक्षेपचाश्रुमार्गस्यमन्त्रिकातांस्वपृष्टतः क्षिप्रयात्रतयामथेसद्योभूत्यर्वतोमहान् तमुल्लप्यकथंचित्तमागतंवीक्ष्यगक्ष
सं तद्यैवपृष्टतस्तोयतत्सरजसुतोक्षिपत् तैन्नतत्रांतराजज्ञेवेहोदीचिमहानदी तामपुत्रीर्यकथमपागतैस्त्रिशाचरे शीघ्रशृंग
भुजः पश्चात्कठकास्तानवाकितं तैरुदभवगागनेवनमथेसकेरं ततोपिनिर्गतेतस्मिन्नक्षस्याशित्वपृष्टतः जहोतैनसज्जालमा
गः सतृणकाननः तंवीक्ष्यत्वाडवमिवज्वलितैरुदितक्रम यथोधूमशित्वः त्विजोभीतश्चतयथागतं तदात्रपशित्वामायामोहितः सहिरक्षसः
पद्मामगादगाश्चैवनसस्सारभोगतिं अथप्रशंसन्तस्तस्मिन्मायाविजृम्भितं गतभीरयथोधूमचरंशृंगभुजः सतन् ततोत्रपशित्वयेतंस
सर्पासंनिवेशच यथाकृतं प्रहृष्टायैजगामाग्निशित्वानिकं निमंत्रितोमयागताभाताधूमशित्वस्तव इत्युक्तंवेतंनंसोवसंभ्रान्तौग्निशित्वे
वीत् यदितत्रगतोभूत्समभिज्ञातं तदुच्यतां इतिनेनोदितः शृंगभुजो जिह्वंजगादतं शृण्वदं वक्ष्यमिज्ञानं तत्रदेवज्जलेविभोः वामेक्षिपा
वतीपार्श्वदक्षिणेचविनायकः तच्छ्रुत्वाविस्मितः सौग्निशित्वः क्षणमचिंतयन् कथंगतोपिमहान्नाशकितोनेषत्वादितुं तज्जानेमानुषोनायं
देवोयंकेपिनिश्चितं अनुभूयतेदेवास्तु भर्तास्या दुहितुमंम इति संचिंत्य तंशृंगभुजं त्रपशित्वानिकं कृतार्थं यस्तज्जन्तुनां गभेदं विवेदसः
सचशृंगभुजतात्रगतापरिणयोत्सुकः भुक्तपीतस्तयासाकं कथंचिदनयत्रिशां प्रातश्चाग्निशित्वस्तस्मेतांसहपशित्वादौ अह्नास्वअह्नु

हरिणलोचने त्वंचकाकितवेहायमागसः कथ्यतामिति ततः साचीकृतमुखीमस्तदृष्टिर्महीतले सातंजगदसुदतीमुंमधुरस्त्रिग्या
 गिरा उदंभमपुरं नाम सर्वसंपद्गुहंपुरं अस्मिन्वदत्यग्निशिलेनामाराक्षसपुंगवः तस्य दूषणित्वं नाम सदृशीविहिमासुता इहागतामसामा
 न्यतद्रूपाहृतमानसा तं दृष्ट्विमेधुनाकोसिकिमिहाभ्यागतोसिच एवमुक्तेनयातस्यै सर्वशृंगभुजोव्रवीत् योसौयत्रामथेयस्यस्यप्रवोमहीप
 नेः अथाशरनिमित्तेन तद्रूपमपुरमागतः ततोविदितकृत्तानासातं दूषणित्वाभ्यधात् नतयासदृशोमोक्षित्वे लोकोपिधनुर्हरः येनानो
 यसौविहोवकद्रूपोमहेषुलो सचहेममयोवाणः स्वीकृतः क्रीडयामयो तातस्तुनिर्घणः सद्योमहादंष्ट्रेणमंत्रिणा विशल्यकरणीमुत्थ
 महौषधिविदाकृतः तद्दामितातंसवोधनयाम्यभंतरंदुतं तामार्यपुत्रमन्यस्तोहितव्यात्मानं मयाधुना इत्युक्तातमवस्थाप्यतत्रशृंगभु
 जंक्षणे यथोदूषणित्वापांश्चपितुरग्निशिलेस्यसा तातशृंगभुजोनामराजहृत्पुरिहागतः कोप्यनन्यसमोदूषणिलश्रीलवयोगुणेः
 जानेकोप्यवतीर्णोवदेवांशोनसमाचुषः समेभनानचेत्स्यात्तुत्पजेयेजीवितेध्रुवं इत्युक्तः सतयातत्रपितातोरक्षसोव्रवीत् माचुषाः
 त्रिभक्ष्यानस्तथापिपदिनेग्रहः तदस्तुराजपुत्रं तमिहैवानाद्यदर्शय नक्ष्त्रासायथोदूषणित्वाशृंगभुजोतिके उक्तायथाकृतं तच्चैतन्निनाया
 निकंपितुः सोपितनमसादृत्यनमिनाग्निशिलेव्रवीत् ददामिराजपुत्रं तांतुभ्यं दूषणित्वामहं यदिमद्वचने किंचिन्नातिक्रामसिजातुचित् इ
 त्युक्तवनेतेसोपिप्रहः शृंगभुजोव्रवीत् वादमुल्लंघयिष्यामिनेवात्तावचनंतव इतिशृंगभुजेनोक्तः तुष्टः सोग्निशिलेव्रवीत् उन्निष्टतर्हिस्त्वा
 तातमागच्छान्वेष्टमनः तमेवमुक्तावोदीतांतुतांतूषणित्वाचसः तंगच्छसर्वभगिनीरादायागच्छसत्वरं एवमग्निशिलेनोक्तोतेननिर्जग्मतु
 तः तथेतितापुभोशृंगभूषोदूषणित्वाचसा ततस्तंसासुधीः शृंगभुजं दूषणित्वाभ्यधात् आर्यपुत्रं कुमारीणांस्वस्त्वणामेतिमेशतं सर्वाचयं
 सदृश्यस्तुत्याभरणवाससः सर्वासांसनिकेवेषुतुत्याहारलताञ्चनः तास्ततोमेलयित्वास्मांस्तविमोहयितुं प्रिय आसामध्यादभीष्टा
 तं कृणीष्वेतिवदिष्यति जानाम्येतमहंतस्ययाजाभिषायमीदृशं सर्वाः सद्यद्वयमस्मात्किमर्थमयमन्यथा तस्मिन्निहृदि करिष्येचकंठाद्धारल

६. क.
१. ३.
१२८

रातास्मद्विधुरातावत्तानेगुणवर्षिता एतत्सुवश्वदेशाच्चैदितो गच्छेत्सुखं भवेत् तत्संश्रुगभुजोदेशाच्चिवांसेनाचिरायथा तापुत्रचित्तयेषु
 किं त्वमन्यैर्भ्रातृभिः सह इति माञ्जोदितः सोम्यान्वाभुक्तासमन्तरः आत्मेस्मनिर्वासभुजस्तत्रोपायं विचिंतयन् एकदा ते महास्त्राणि प्रयुज्जाना
 पात्सजाः प्रासादाग्रे महाकायं सर्वेपि दृष्टुं कं विदुते पक्षिणं तं च पश्यन् स्तान्ताविस्मयान् ज्ञानीक्षपणकः कोपि पपाते नागतो ब्रवीत् राजपुत्रा
 वको नायं ह्येणानेन राक्षसः भूमन्त्रिशिरा लोयं नगराणि विनाशयन् तद्विधाने तं कांडेने यावद्गच्छति तौ हतः एतत्तु पणकाच्छ्रुत्वा न वनिते
 न वाधिकाः कांडा निचिक्षिपुर्ज्येष्ठानैकोपाहृतवान् कं ततो न ग्रक्षपणकः पुनस्तानववीक्षतः अयं कनीपासुष्माकं भ्राताश्रुगभुजो वकं श
 कोति हं वमेतच्च गृह्णातेष्वक्षमंधनुः तच्छ्रुत्वा वस्मरन्मातुस्तत्तु व्यावसरं वचः सनिर्वासभुजो ज्ञात्वा तत्तु एव समचितयत् सोयंश्रुगभुजस्यास्य
 स्यादुपायः प्रवासने तदर्थं यामस्तानस्य संवध्य संधनुः शरं सो वलं तच्छ्रुत्वा विह्वला सति चेदकः पश्चाद्देशोपि गतास्य मार्गं न स्मृत्वा च्युतेषु
 रं यदा चलस्यते नैतं चिन्तयन् रक्षो वकं तदा स्ताम्यतीतस्ततो भ्रातृवैद्युती ह शरं दिना इत्यालोच्य ददौ तस्मै पापः श्रुगभुजाय सः वकं घाताय
 सशरं पितृसंवधिकार्यं कं स गृहीता तदा कृष्णेन स्वर्णशरेण तं रत्नपुंखेन विद्याधवं कं श्रुगभुजो वली सविद्धमात्रं कायलं यमादाय सायकं
 वकः सुवदस्तु ग्धारः पलाय्ये वनतो ययौ ततः श्रुगभुजो वीरसनिर्वासभुवः शरः तत्संज्ञाप्रेरितास्ते च भ्रातरौ येन मञ्जुवन् देहि हेम मयं तेन स्ता
 तसंवंधिनशरं अन्यथाद्यशरीराणि भक्ष्यामः पुरतस्तव तातस्तेन विना स्य स्मानि तो निर्वसयिष्यते न च कर्तुं प्रसीतुं वा शक्नोते न्यतिरूपकं
 तच्छ्रुत्वा वसजिह्वास्तानीरः श्रुगभुजो गृहीत् ययौ च तो स सुदिप्रदिशं या सवको गतः पतितां तदसुग्धारं भूमावनुसरं जवान् हृष्टे पुतेषु
 चायेषु मात्रपाश्र्वंगतेषु य गच्छन् सक्रमशः प्राप हरां श्रुगभुजो वली तस्याददशचिन्तास्त्रीनो वनस्यातः पुरं महत् भोगा योपनते काले फलं
 पुष्पनरोरिव ततो ह्यनतरोर्मले सविश्रान्तः क्षणादिव आश्चर्यं दृष्ट्वा मायातीमत्र कन्यामवैक्षत विरहे जीवितहरा संगमे प्राणदायिनी विचि
 ज्ञानिर्मिता धात्रा विषाम् तमयीरिव शनैरुपगतां तां च नक्षुपाप्रेमवर्षिणा पश्यन्ती तत्तमनाः सपप्रकृन् पात्सजः किं नाम धेयं कस्य ह्यपुरं

राम
१२८

१२८

पुंसोयदृतोसौनेनसंगता सर्वज्ञतःपुरेचैतत्प्रवादस्यायमीदृशः अदनिश्चित्यकार्येमेप्रतिभेदेनकसचित् पुत्रातुपरिहार्यौनौसंप्रत्येतमवे-
क्षितुं इति संचित्यसौचैरुत्सर्गानेनः पुराधिपं सुरक्षितंनमाहयकृतकोपंसमभधात् ब्रह्महत्यातयापापकृतेत्यवगतंमया तन्नामकृतसत्रीर्षया
जोनदष्टमुत्सहे तच्छ्रुत्वातंसमुज्ज्वलवस्त्रहत्याज्जुनोमया + प्रसिद्धमिहगीयते इत्युक्तः सनयाराजादधोचविममर्षच गताचैकैकशोराजीनयाः प
प्रकृताः क्रमात् नाश्रुतस्तेनचैवोचुः सर्वाचितकैतवाः ततः ससतिमाज्जाजितक्रोधोद्यचितयत् तयोः संभाषतेनैत + कृतादेवेतिजल्पते
सराजापुनरब्रवीत् मास्मवाचं कृपागच्छ कश्मीरन्यापनाशनात् यवतद्विजयक्षेत्रं नदिक्षेत्रं चपावनं वेरहंयवक्षेत्रं येष्टाश्रुपाणिना धनेना
मविनस्तेति वहुतीपञ्जाज्जुती यवतमेडपक्षेत्रं यवचोत्तरमानसं तत्रीर्षयाज्जुतोमां पुनर्दक्षपतिनामया एवमुक्त्वा तमवशाविससर्जसुराशि
ते समुक्तातीर्षयाज्जुयां हूरवीरभुजोत्तपः ततो गुणवरादेवाः पूर्वतस्याः जगामसः सस्नेहश्चकोपश्च सविमर्षश्चभूपतिः तत्रसात्वित्तमनसं
तदृष्ट्वा पृच्छजला आर्यपुत्रकिमद्यैवमकस्मादुर्मनायसे तच्छ्रुत्वा समहीभ्रातुमेककृतकमभधात् अद्यागत्वमहो ज्ञानी देवि माकोपभा-
भाषत राजगुणवरादेवी कालं कंचनभूमिहे स्थापनीया तयाभावं स्वयंचवत्तचारिणा राज्यं भूषणाय पाते स्यात् सुस्तस्याश्च निश्चितं इत्युक्त्वा
सगतो ज्ञानी विषादोयं नतोमम एवं नोदिनेराज्ञा राजीगुणवरावसा भयात्रागविभ्राता तं जगादपतिव्रता तर्ह्यार्यपुत्रनाद्यैव किं मां क्षिपसिभूग
हे धन्यास्त्वस्मिदिशालेरपि स्थानेहितं तव ममवामसुरस्तेव तवमाभूत्त निर्वृतिः इहा सुवचनारीणां परमाहिगतिः पतिः इति तस्याः वचः
श्रुत्वा सा त्तुः संचितयत्पुत्रः शकेन पापमेतस्यां न च तस्मिन् सुरक्षिते सद्यस्मान्मुत्तमो निराशं कोमयेक्षितः कष्टं तथापि जिज्ञासे प्रवादस्या-
स्य निश्चयं इत्यालोच्य सतां राजा राजीमाह सुदुःखितः तदिहैव वरादेविभूगं क्रियतामिति तथेति एतया प्रोक्तस्तत्रैवातः पुरे सुगं विधाय भू-
गं हं राजा देवीतां निदधेयसः पुत्रं शृंगभुजं तस्याविषसं पृष्ट्वा कारणं आश्वासदानं देवोक्ता राजीतां सयदुक्तवान् सापिराज्ञोहितमिति स्व-
र्गमेनेधरागं स्वमुत्तनास्ति साधीनां तासां भर्तुं सुखं सुखं एवं कृते यशोलेखा तस्य राक्षसपरायसा निर्वीसभोजनामानं स्तेरं च सुतमभधात्

८. क.
१. प्र.
१२७

रम्यतरायणं तथाचश्रुतामेवाप्युचिन्नरकथा वर्धमानपुरं नाम यदस्ति नगरं भुवि तत्र वीरभुजा त्वोभूद्राजाधर्मभतांवरः अतः पुर
ज्ञातेः तस्य विद्यमानेषु भूतभो एका गुणवरा नाम राज्ञी प्राणधिकप्रिया पत्नी शतसमये च न तावदेव योगतः एकस्मादपि कस्याचिन्नुत्त
स्योदपद्यत तेन वैद्यस्य पप्रक्ष्यत वर्धनसंज्ञकं कश्चिदस्त्वोषधतादृगेन स्यात्पुत्रसंभवः तच्छ्रुत्वा सोऽवीर्यो देवैतस्माध्यास्य हं वयं
गलकः किंतु देवेनायातां मम इत्याकर्ण्य भिषक्त्वाको प्रतीहारे तभूयतिः आदिश्यानाययासास तस्य कृगलकं वनात् तं कृगं राजसूदे
भः समर्थसभिमुक्तिः तस्मात्सैः साधयामास राजा र्धरसको नमः आदिशे कवराज्ञीनां मेलकं देवमर्चितं गतेराज्ञि मिलितिसदेव एकत्र
तत्र ताः एकानु मिलितानासीद्राज्ञी गुणवरा वसा राज्ञो देवा च न स्यास्य तत्काले निकटे स्थिता मिलिता भयश्च ताभ्यस्तानां र्थं चूर्णमि
श्रितं अविभाज्यैवरसिकं निःशेषं सदसौ भिषक् क्षणान्कृतार्चनः सोऽत्राज्ञागत्प्रियायुतः वीक्ष्य शेषोपयुक्तं तद्व्यं वैद्यं तस्य भावः अ
प्यवस्थापितं किंचिन्नया गुणवरा कृते यत्प्रधानो यमादेभस्तदेव तव विस्मृतं इत्युक्त्वा सविलक्षितं वैद्यं सदा नृपोऽवीर साधुन ह्युन्नमं
हिस्यादसकं शृंगारभंजं इत्युक्त्वा कारयितैकात्रतः शृंगसमांसतः तस्यै गुणवरा ये सचूर्णमिश्रं भिषग्दसौ ततस्तस्यापनवति देवाराज्ञी नवा
धिकाः आसन्सगर्भा काले च सर्वाः सुषुविरेस्तान् अवीरपुत्रा नृगर्भा च सासर्वा नृमलक्षणं प्रहृते स्म महादेवी पश्चाद्गुणवरा सुतं शृंगमा
सरसोत्पन्ना शृंगभुजं च ते पिता वीरभुजश्च क्रेराजा कृतमहात्मवः वर्धमानः सहायै तैर्भूतं भिर्वयसायं कनिष्ठः सो भवते पांगुणैर्ज्येष्ठ
तमस्तभूत् क्रमात्स राजपुत्रश्चरूपे कामसंभाभवत् धनुर्वेदेर्जुनसमो भीमतेन समो वले ततः सुपुत्रा सुतरो दृष्ट्वा वीरभुजस्या ता प्रिया
गुणवरा राज्ञो देवो न्यामत्सरं ययुः अयता सुयशो लेखनामराज्ञी दुराशया संमंविता भिरन्याभिः सह कृत्वा च संविदं समस्ताभिः सपत्नीभि
स्तं राजानं गृहगतं ससाधुन सुखलानि दधत्तं कुरुतोऽवीर आर्यपुत्रकथं नाम सहस्रं गृहदूषणं परस्परक्षिता वचनरक्षस्यात्मनः क
थं यः सुरक्षितनामायं मनः पुरपतिपुंवा तत्सत्ता हितदीये पागरी गुणवरा किल तदन्यस्य नलोभोक्तिः सोऽविदह्लाभिरक्षिते अतः पुरे च

राम
१२७

ततः श्रुतातिदानं तस्यैव पुनरुक्तं नरसिंहं नृपो हिताया माहृष्टं स तद्गुहं प्रतीकाराणि विदुस्तस्य प्रविष्टमोत्रं च आरुह्य हीर
 तस्तारमूचुः सर्वे पिवन्ति नरसिंहो नृपो देवप्रणतो भक्तिमानिति तेन श्रुत्वा तस्य सामर्थ्यं सशंकश्चाभवत्तपः पृष्ट्वा चकः स्थितो ज्ञेति बु
 द्धानां स्थितं च तं राजानं विक्रमादित्यं क्षणमेव मन्त्रितवत् तदिदं प्राक्प्रतिज्ञातं हारिमहिनिवेदनं निर्गुह्य मनुजराजा प्रसन्नः प्रविष्ट
 मे अहो राजा यतो ज्ञेयं नाद्यैव महं जितः न च बभूवो बलेनासायेकाकी मे गृहगतः तत्रावस्य विशामीति नरसिंहो विचिंत्य सः विवेका
 भित्तराजा वंदितुं निवेदितः प्रविष्टं तं च दृष्ट्वैव स स्मितं स स्मिताननः उत्थाय विक्रमादित्यः कठे जग्राह विस्मितः अथोपविष्टौ तौ हाव
 यान्याम्युत्पालं नृपो तस्या मदनमालायां प्राशं स्यात्स पृच्छता कथा क्रमाच्च पृच्छ विक्रमादित्यमवसतः नरसिंहः कुतो ज्ञेयं सुवर्णं पु
 रुषा इति ततः स विक्रमादित्यो निहृत्स्नमण्णाधिगता धिताकाशं मम न विज्ञेयं स्वस्वमेव संप्राप्ताक्षयसौवर्णमहापुरुषपंचकं कृत्स्नक
 थितवानस्मे स्वयं ज्ञातेन मनुते नरसिंहो यमनावं महाशक्तिं न भयं अथापुष्टिदत्तवान्मित्रताय नृपो नृप प्रतिपन्नसुहृत्तचक्रनाचार
 विधितदा राजधानीं विजानीतास्तोपचारैरुपाचरन् तस्मात्प्रहितं तेन राजा च स नृपः पुनः गृहं मदनमालायां विक्रमादित्यं आययौ अथ
 स निजौजः प्रतिभासं पादिन दुस्तरं प्रतिज्ञार्थः मनुचेकार चेत्तौ विजगंरे विक्रमादित्यः तेन स संसाजिगमि सूरसहाचिरं स्य मदनमालापि
 त्यक्षणीदेशं ब्राह्मणप्रसादकृतवसतिं स्तां तत्र ज्ञायासाकमन्य चित्रया तदीयहस्त्यश्पादात्यनुदुतः स विक्रमादित्य नरेन्द्र चेदमा निजपुरं
 पाटलिपुत्रं कथयौ ननु नेन बहसौ हृदस्तस्थितान् नरसिंहं भूभता अन्विता मदनमालया नयाप्रेममुक्तनिजदेशया सुखे इति चेव भ
 वसुदारसत्वा दृढरक्तश्च विलासिनी जनोपि अवरोधसमो ह महीपतीनां किमुता न्यः कुलजः पुरंधिलोकः इत्यनिशम्य मरुभूति सुखा
 दुःखरागे लोकं स नरवाहनदत्तभूपः विद्याधरो ज्ञमकुलप्रभवा च सा स्य रत्नप्रभानववधू र्यपित प्रमोदं ॥ इति श्रीभट्टसोमदेव विरचिते कथा
 सरित्सागरे रत्नप्रभालंके चतुर्थोऽंशः ॥ ४॥ पंचकथितवत्यमरुभूतो च स पतिः नरवाहनदत्तस्य पुरोहर शिखो ब्रवीत् सत्यमेव न सुखीणं भवे

५. क.
१. ३.
१२६

लाजला दुःस्वित्ताकामकरिणोमदावस्येवदेहिनी मयेनिर्म्यश्चरम्यश्चसकासीयोजनानिनां कातोयेनविनासाचतनुम्यजतिचुंदरी तथा
त्रमह्यचतारः स्वर्णः पुनपवाहवः चतुर्वेदायविधिवत्पुनर्वेदतत्त्वया तत्त्वमत्रगृह्णतात्त्वधर्ममिहसेवितुं इक्षामितवदेवेन साहाय्यं
मेविधीयतां इति तस्मिन्नुत्ताचुत्ताप्रियावातोहिजससः सद्योभूदिक्रमादित्यस्तदाक्षिप्रमगानृपः आदिशपचप्रतीहारीहिजसस्येष्टः
सिद्धये विचिंत्यदृष्टरागंचतोत्तणीकृतजीवितो प्रतिज्ञासिद्धि साहाय्ये सहाय्यः स्वकामिनी गणयिताल्यशेषंचतस्यादेहव्य
यावधिं सत्वरं मे विनिक्षिप्राजोगताविहायसा प्रतिष्ठानं सत्पतिः प्रियावेशमविवेशतत् तत्रजोत्ताकवसनां विबुधापितवेभका
म् कृशामपश्यन्कानांतोपर्वणीदुकलामिव सापिनेत्रमुधास्मरमर्तर्कितमुपस्थितं दृष्ट्वा मदनमालात मुद्रांतेवाभवत्तणं आलिंग
तीतेतोभूयः पलाययभसादिव केठेभुजलेतापाशमर्पयामासतस्यसा किं मामनागसेत्यज्ञागतवानसिनिष्पृप इत्युवाचचनेवाप्यय
र्घाक्षरायागिर एहि वक्ष्यामिरहसीसुक्तासोभेनरंरहः तथा सत्पययोरजापरिकारभिनेदितः तत्रात्मानं प्रकाश्यास्येत्तद्वत्तातमवर्णय
त् नरसिंहनृपयुक्ताजे तुमत्रागमद्यथा यथा प्रपंचवुद्धिं च हतास्ते चरतां यथो यथा वरंधनाध्यक्षात्प्रापस्यभजच्चतो यथा च ब्राह्म
णादांतो अतातत्रागतः पुनः तत्सर्वमाप्रतिज्ञार्थं दुक्ताभूयोजगादतो तस्यियेनरसिंहोयमजेयोतिवलीवलैः दंष्ट्रयुद्धेन च मया सा
कमेषानिबुध्यते धृचरेक्षचरोभूतानचैनेहनवानह अधर्मयुद्धेन जयेकोही केत्तत्रियोभवन् तन्मेप्रतिज्ञासाध्यं दृदिभिर्द्वारिवर्ति
नः आवेदनं नृपास्यतत्र साहाय्यकं कुरु एतच्छ्रुत्वेव धन्यासीसुक्तागजामुनासेह संमंत्रागणिकायस्तानाहयोवाचवदिनः नरसिंहो
यदा राजा गृहमेत्यतिमेतदा दारसन्निहितैर्भावंभवंद्विदनुदृष्टिभिः देवभक्तो नृपेक्षश्च नरसिंहनृपस्तपि इति वाच्यं च बुधाभितस्तस्य
प्रविशतो मुहुः कः स्थितो वेति यदि च प्रसुप्तोऽप्यवतत्तत्र स्थितोऽविक्रमादित्य इति वक्तव्य एव सः इत्युक्ता तान्विस्मयाचप्रतीहारीः
जगादसा नरसिंहो नराजावनिषेधः प्रविशन्निति एवेकता पुनः प्राप्ता प्राणा नायाय चासुत तस्यो मदनमालासानिः संत्येददतीवसु ।

४६७

रम
१२६

विभज्य मामेभिर्भुजिह्वाम्स्वगतः तदेतैर्भारतुल्यैः किं तद्दिषुक्ताकरोम्यहं इति संचित्य पृच्छन्तीभिर्जपयिजनेमुक्तः तत्सृष्टिं विनिर्गत्तत्र
वभामसर्वतः नचलेभेरतिक्वापि हर्म्येद्यानगुहादिषु विलपन्ती विद्योगाती शरीरत्यागसंमुखी माविषादेकधादेविकोपिकामचरोहिसः दे
वोयदृष्ट्याभूयोभवातामभुयेष्यति इत्यादिभिः प्रदत्तास्त्वैर्वाक्यैः पविजनेन सा आश्वासिता कथमपि प्रतिज्ञामकरोदिसं षण्मासमध्ये यदि मे
न सदा स्यति दर्शने दत्त सर्वसयावक्रौ प्रवेष्टुं ततो मया इति प्रतिज्ञायात्मानं संस्तभ्याभूत्ततश्च सा अन्वहं ददतीदानीं ध्यायेतीति तत्त्वलभं
एकदा त्वर्णसं चनेषामेकस्य सा भुजौ कंदयिता द्विजातिभ्यो ददौ दानेकतमया द्वितीयेति च सा क्षीणा दृष्टा वेवतस्यतौ रात्रिमध्ये समुत्स
न्नौ भुजौ संजातविस्मया ततः क्रमेण सा नेषां भुजान् दानार्थमकिनत् उमेदिरेच सर्वेषां पुत्रसौषातचैवने अथ तानक्षयान् दृष्ट्वा विप्रैर्भ्यो वेदसं
ख्याया अभ्येतुभ्यो ददौ किं ता तद्वज्रान् शुचान्वहं दिनेः शालेति तैश्चेत्तादिशुनात्यातिमाययो तत्र संश्रामदत्तात्या विप्रः पाटलिपुत्रकात् सद
रिद्वश्चतुर्वेदोपगोपुक्तस्तदेतिकं प्रतिग्रहायी प्रविक्षन्नसहाः स्थनिवेदितः सा तस्मै वेदसंख्याकां ददौ सौवर्णपुंभुजान् अर्चिता यत्र तक्षामैर
गेर्विरहणंदुरैः ततः सविजोदुःखतां श्रुत्वा तत्परिवारतः तद्वज्रान्तं महाघोरप्रतिज्ञांतां मशेषतः दृष्टो विषमश्चारेण सौवर्णपुंभुजोर्दयोः
भुजानेतां निवासं स्वयं पाटलिपुत्रकं अरजरक्षितेक्षेमं नास्मिन्नेकां चनेभवेत् इति तत्र संचित्य प्रविश्यास्यानवर्तिनं रूपं निर्विक्रमा
दिसंश्रयणः सद्यजिज्ञपत् इहैवास्मि महा राजवात्सव्यो नगरे हि जः सोहं दरिद्रो विज्ञाधी सन् प्रत्यातयशसो गृहं अहं मदनमालायागीत
कायागतो भवन् तस्याः सकाशोदियो हिकोपुषिताचिरं पुमान् गतः क्षाण्डक्षयान् दत्तापुत्रा न्यचकांचनान् ततस्तद्दिप्रयोगातो जीविते विष
वेदनां देहनिष्कलमाया समाहारं चौरघातना मन्यमाना गतधृतिः कथंचिदनुजीविभिः आश्वासमाना व्यधितप्रतिज्ञांतां समनस्विनी य
दि षण्मासमध्ये मां न स संभावयिष्यति तन्मयाग्नौ प्रवेष्टुं ददौ भीमोपहतात्मया इति वज्रप्रतिज्ञांतां मरणधवसायिनी दरात्पुदिनेरा
नं सुमहत्सुकृतेपिणी सा च दृष्ट्वा मया देवविश्रुत्वा लपदस्थितिः अनाहाररुशेनापि शरीरेण भिशोभिता दानोतयां दिनकरा मिलितालिङ्ग

८. क.
१. प्र
२५

उदभृद्भारतीसाधुभूयते तयाहिभिभुःपापोयमुपहारीकृतोद्ययत् यास्यसाध्याभवत्सातेसिद्धाद्यगगनेगतिः अहं धैर्येण तुष्टे कामचा
रीधनाधिपः तदस्मन्नोदलीघान्यं वरं यमभिवांक्षसि इत्युक्ता प्रकटीभूतं प्रणम्या हंत मद्रुवं यदा तामर्चयिष्ये ह सुपयुक्तं तदा वरं संस्तुतो
पस्थितो भूता भगवन्ने प्रदास्यसि एवमस्त्विति मा सुक्तातिरो भूत्सधनाधिपः तदस्मन्नोदलीघान्यं वरं यमभिवांक्षसि इत्युक्ता प्रकटीभू
तं प्रणम्या हंत मद्रुवं यदा तामर्चयिष्ये ह सुपयुक्तं तदा वरं संस्तुतो पस्थितो भूता भगवन्ने प्रदास्यसि एवमस्त्विति मा सुक्तातिरो
भूत्सधनाधिपः तदस्मन्नोदलीघान्यं वरं यमभिवांक्षसि इत्युक्ता प्रकटीभूतं लेख्यसिद्धिश्च न भसात्समेदिरमगोमहं इत्युक्तं
स्वकृतांतस्तत्कुवेरवरेण मे कार्यामदनमात्तायायास्तेनास्याः प्रत्युपक्रिया न दुर्द्धिवरगच्छते तावत्पारलिपुत्रकं वेश्छन्नं समा
दाय राजपुत्रपरिहृदं अहंचकृता प्रत्यगपियायाः प्रत्युपक्रिया पुनरगमानाये ह तत्रैवैषामि संप्रति एवमुक्ता ससचिवं विक्रमा
दित्यधूपतिः दिनकृत्यचकृता ते व्यस्तजस्तपरिहृदं तथेति सगते तस्मिंस्तानि नायनिशान्दपः भाविविस्त्रे सौत्कं वः सममदनमा
लया सोपिद्वीभवेतं तं शंसते वा तस्मात् आलिङ्गतीमुक्तः सोत्कानास्यानिद्रामगात्रिशि ततः प्रातः सराजानुविहिता वृषपकक्रियः निमदे
वाचं नागारं विवेशे कोजपकृत्वा तत्रैवैश्वर्यं देवं संस्तुतो पस्थितं चमः वरेश्छन्नं निपतेतं प्रणम्यैव स याचत प्रयच्छदेव तेनाद्यवरेण
गीकृतो न मे सौवर्ण्यं च महतः पुरुषास्तानि हाक्षयान् घेषामिष्टोपभोगाय छिद्यमानान्यनारते तादृशा येव जायते तान्यगानि पु
नः पुनः एवं भवतु तद्व्याः पुरुषास्तोयपेक्षसि इत्युक्ता सधनाध्यक्षोजगामादर्शनं क्षणत राजापितृत्वं तत्र देवागोरे ददर्शितान् ततः प्रहृष्टो
निगंत्य स्वप्रतिज्ञामविस्मरन् द्यास्तु तमचयौ तावत्पुरारलिपुत्रकं तत्राभिनेदितो माते पौरैरंतः पुरैश्च सः तस्यैकाकीणि कुर्वीतः प्रतिष्ठा
नस्ययाधिया तावच्चैव प्रतिष्ठाने प्राविशन्नस्य साधिया चिरप्रविष्टं कानं वीक्षितं देवसद्यतन् प्रविष्टा तत्र नाद्राक्षीप्सियं तेन पतिं क्वचि
त् अद्राक्षीतुमहो क्राघासौवर्ण्यं च द्रुषान् तान् दृष्ट्वा तमनायासाद्युःखितासाविचिंतयन् नूनं विद्याधरः कोपि गंधर्वो वा स मे प्रियः यः सं

राम
२२५

ममसेत्यति तच्छ्रुत्वा तं वीतिस्ममं वीबुद्धि वरो नृपं यद्येवंतदनर्थाणि यानि रत्नामुपाहरत् प्रपंचबुद्धिर्भिक्षुत्वे तेभ्योऽप्येदेहिकानि चित् ३ सुतो
मंत्रिणानेन राजाने प्रत्यभाषत दत्तैः समग्रैरपितैः नास्याः किंचित्कृतं भवेत् एतद्ब्रूता तस्यैवाकितं स्यात्तन्निष्कृतिः तच्छ्रुत्वा सो वीतिस्ममं वीदेव किं तेन
भिक्षुणा तत्सेवासाधने ते पतद्ब्रूता तत्स्योद्यतो ३ सुतो मंत्रिणानेन राजा बुद्धि वरेण सः जगदप्रपुत्र तत्रैव तत्कथां वर्णयामिते एवं पादिलिपु
उमे प्रविश्यास्यानमन्तुं भिक्षुः प्रपंचबुद्ध्या त्वः समुद्रकमुपाययत् अहं ते ये वसनं वर्षमात्रं समर्पयत् भोज्याभारिक हस्ते तदनुह्वाहितमेव सत्
एकदा भिक्षुणा तेन दौकितं तत्समुद्रकं देवात्यानेर्मम पतो हृद्यभूते मधूद्रुवि निरणञ्चमहारत्नं तस्यादनलभासुरं प्राद्वये वापरिज्ञानं हृदयं
तेन दर्शितं तद्दृष्ट्वा दायवान्ना निता दायविभज्य च समुद्रकानि सर्वेभ्यो रत्नामहमवाप्तवान् ततः प्रपंचबुद्धिं तमशास्त्रं विस्मयादहं किमहो
सर्वसेरत्नैरेव मामेदृशैरिति अथात्र विजने कृता स भिक्षुमा मवाच त आहूय चतुर्दशमागामिन्यानि प्रागमे प्रमशाने साधनीयामेति
द्याकाचिन्नतो वहिः तत्र साहायके वीरतदागमनमर्थये वीरताहायनिर्विघ्नाः सुखलभाहिसिद्धयः ३ सुतो भिक्षुणा तेन तदहं प्रतिपन्नवा
न अथ दृष्ट्वा तेन सिद्धि नैः कृत्स्नचतुर्दशी आगता अमणस्यात्र तस्यास्माधर्मवचः ततः कृता क्रिकोभूता प्रदोषं प्रतिपालयन् कृतसंधावि
धिर्देवादिप्रनिद्रामगमहं तत्राणं रुद्राहो भगवान्भक्तवत्सलः हरिः पद्माकिनोत्सगः स्वप्ने मामेवमादिशत् प्रपंचबुद्धिरन्वर्थना मायं मेडला
र्चने पुत्रप्रशाने नीता तामुपहारी करिष्यति अतो वक्ष्यति यत्सत्तां विषां सुमीस्यत कृपा तं प्रवृत्तुं रुक्षिता करिष्यामीति ते वदेः ततस्तथा त
जुती एतच्छिद्रेणैव तज्ज्ञां ह्यास्त तदभिप्रेता सिद्धिस्तव भविष्यति ३ सुतो तर्हि ते विलो प्रवृत्तुं रुक्षिता हसचितयं हरेरनुग्रहाज्ज्ञातो वयोमायी
मया दत्तः एवं विचिंतयामिन्याः प्रथमे प्रहरे गते कृपाण पाणिरैकाकी तं प्रमशानमगमहं तत्र दृष्ट्वा तमभागे भिक्षुमर्चितं मेडले सोपिवीक्ष्यामि
मेदनामववीचत दाशवः मिलिताक्षः प्रसार्यो गे पतद्ब्रूमाववाञ्छुतः राजत्रेवं भवेत्सिद्धिर्हं योरप्यावयोरिति ततो हं प्रमशानं चेतं तमेव प्रथमे क
हं मत्सुदर्शय शिशिता विधास्यामितथैव तत् तच्छ्रुत्वा अमणे मूढस्तथा भुवि सचापतत् छिन्नं च तस्य निश्चिंश प्रहारेण मया शिरः अथांतरिक्षा

ट.क.
र.प्र.
११४

तुभूत् इति संचिन्त्य निक्षिप्य रज्ये योगे सुमंत्रिषु निर्गत्य नगरदुष्टं सुखिर्नेकनमंत्रिण सह बुद्धिवराख्येन राजपुत्रं ते कथा पंचभिः क-
लजैः शूरैः सकापीदिकवेशभत् भूषापुरनिजारिपोः प्रतिष्ठानं जगाम तत् तत्र वारविलासिन्या नरेन्द्रसदनोपमे ययोमदनमालेति ख्याताया
वरमंदिरं कृताकानमिव शोभुशोकोरशितोद्भूतैः धजांशुकैर्मृदुमहद्भिः क्षिप्ताक्षिप्तपल्लवैः प्रधाने पूर्वदिग्द्वारे विविधा युधशालिनो गु-
प्तसहस्रविंशत्या पदातीनां दिवा निशं श्रमा सुदिक्षु निस्पृहा रिहारि सद्योद्यतेः दशभिर्दशभिः शूरैः सह सैरभिरक्षितं आवेदितः प्रतीहारी-
कथाभूतः प्रविश्य च क्वचित्स्ववित्तानेकवराश्च श्रेणिशोभितं क्वचिदावज्जमानं गघटासंघट्टसंचरं विविधायुधसंदर्भगंभीरकारुण्यं
फितं क्वचिद्वत्प्रभाभास्तद्वृकोशगृहो ज्वलं क्वचित्सेवकसंघातसततावेहमंडलं क्वचिदुच्चैः पटद्वंद्विदं दकोलाहलाकुलं क्वचि-
त्रिवहसगीतमृदंगधनिनादितं सन्नकक्षान्वितं तत्र तत्सपश्यत्सपरिहृतः प्रापन्मदनमालाया वासप्रासादमुन्नते सन्नकक्षानुसाकृत-
निर्वर्णितहृयादिकं श्रुत्वा च परिजनात् तत्सु क्वचिदुन्नतं प्रत्युद्गम्य प्रणम्या च साधिलाषसकौतुकं राजोचिते प्रविश्य नरुपावे
शयदासने सोपित इपलावणविनयाहृतचेतनः ताम्भ्यं नंददात्मानमप्रकाशैव भूपतिः ततोमदनमालासास्त्रानभूष्यानुलेपनैः व-
स्त्रैराभरणैः वृषं सहा हस्तममानयत् दत्तादिव सधृतिं चेतोपातदनुयायिना आहारैस्तं सचिवैर्नानावृषैर्हपाचरत् निनाय च समं तेन
दिने पानादिलोलया आत्मानं चाप्यन्नस्यै संदर्शनवशीकृता तपैवाराधयामा नोपि कृत्रौ प्यहरहस्तया ततस्त्वेविक्रमादित्यश्रुत्वा वसुचितैः क-
मैः याचकेभ्यो दसैर्वित्तं निन्यावच्च यच्च सः हृष्टामदनमालासा तत्रैस्समुपाययत् तेनोपभुज्यमानं च सा शरीरधने तथा मेने कृतार्थमन्य-
सिन्मुस्यर्थं च पराश्रुत्वा तस्मै स्मृत्यपितवत्यमनुरक्तनराधिपं आयातनरसिंहं नवारयामास युक्तिभिः पवंतयांसेवमानः कदाचिन्मंत्रिण-
रहः राजा सहचरं सोऽन्नं बुद्धिवरमभ्यधात् अर्थार्थिनीनकामेपि देवपारज्यनितं विना तासां लोभो हि विधिना दत्तो निर्माय याचकान् इयमद-
नमाला तु भुज्यमाने धने मया न विरज्यति च त्वेहान्मयि प्रसुतवृष्यति तदस्याः संप्रतिकथं करोमि प्रत्युपक्रियो येन कामप्रतिज्ञापिकमेव

मोक्षदानाम् सान्क्रमेण दृष्ट्वा प्रणतं पप्रक्षु मानुषस्य सतः चित्रं कथमिह जातो मित्रं ते मर्कटो यमिति ततः संकृतां तं तदनुगतसन्निवृत्तिरिति
तं समाचख्यो तस्यैकपणमयतामेवमवदत् प्रयोगं संवदाय दिभगवती वेत्ति तदिमं कपिता तन्मित्रं सुहृदमधुना मोचयतु मे तच्छ्रुत्वा सा त
स्ववातं कपेत् तत्सुत्रं कंठा संवृत्ता सुमोच सा यम्यक्ता मर्कटीमाकृतितां सोमस्वामी पूर्ववन्मात्रुषोभूत् तस्या तनश्च तडितीवतिरोहितायां
दिवप्रभावमभू रितपोविधाय कालेन तत्र किल निश्चयदत्त सोमस्वामिहिजो प्रययतुः परमां गतिं तो एवं निःसर्ग चणलाललनाविवेकवैरा
ग्यदायिव द्रुदुश्चरितप्रवधाः साधीतु काचिदपिता सुकुलं विशालं यालं करोत्यभिनवा त्वमिदं दुलेखा इत्येतानरवाहनदत्तः सचिवस्वगोमु
खस्य सुखात् चित्रमाकर्णकया तु मोषरत्नप्रभासहितः ॥ इति श्रीमद्दत्तसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे रत्नप्रभालवके तृतीयोऽध्यायः ॥
गोमुखीपकया तुष्टं दृष्ट्वा तत्सर्धया किल नखाहनदत्तं तं महभूतिरपाव्रवीत् प्रायेण च पलाः कामस्त्रियो नैकां ततः पुनः वेषाञ्चपि हि
र्यते सत्ताड्याः किमतः पराः तथा चेदेव विद्यातामिमां मत्रकया शृणु विक्रमादित्यस्यासीद् राजा पाटलिपुत्रकः तस्याभूतामभिप्रेते मित्रेह
यपनिर्दूषः राजा गजपतिश्चोभोवद्भृशगजसाधनौ शत्रुर्नरपतिभूरिपादा तत्तस्य चाभवत् माभिन्नो नरसिंहाख्यः प्रतिष्ठाने श्वरो वली
नरिपुं प्रति सामर्थ्यः समिञ्चल गर्वितः चकार विक्रमादित्यः प्रतियोगं रभसादिमां तथा मया विजेतव्यो राजानरपतिर्यथा सवदिमागधेहीरि
सेवको सेवको मे निवेद्यते एवं कृतप्रतिज्ञस्ते मित्रेह यगजाधिपौ समानी यस्य संताप्य हस्यश्च क्षोभितक्षितिः अभियोक्तुं नरपतिं नरसिंहं
सह्यतं सद्यो विक्रमादित्यो राजा तिलवलाचिः प्राप्ते तस्मिन् प्रतिष्ठाने निकटं सोपवेश्यते नरसिंहो नरपतिः सन्नृष्टाग्नेः सन्निर्ययो ततस्त
यो रभृशद्वेगोर्जनितविलस्यं गजाश्च न समं यत्र पुण्यं ते सपदा तयः क्रमाच्च नरसिंहस्य कोटिसंख्यपदातिभिः भग्नं तद्विक्रमादित्यवत्संनरप
तेर्वलैः भग्नश्च विक्रमादित्यः पुरं पाटलिपुत्रं ययौ पलायनमिदं स्वस्वदेशं प्रजगमतुः नरसिंहो नरपतिर्जितशत्रुर्निजं पुरं प्रविशे शप्रति
ष्ठानं वंदिभिरनुत विक्रमः ततः स विक्रमादित्यो सिद्धकार्यो विचिंतयत् शस्त्रैरजेयं शत्रुं तं जयामि प्रज्ञया वरं कामं केचिद्दिगर्हते मापतिज्ञान्यथा

वृ. क.
र. प्र.
१२३

पदिष्यशिरोहजे सवुनद्याजमवेदवृजुः स्वेहविमोहितः अस्त्रास्यामेवमन्त्रानौदुःखं यदनयद्दिने प्रातश्चदुर्मनाभूयत्तेकपिंसुहृदंप्रति ।
ससोमस्त्रामिनेप्रात्रभसाविद्युयोर्वलात् पातेतस्मिन्नुपागात्रांसोत्रुरागपरापुनः कामीविद्याधरोरविकृतोनिद्रस्तयाविना निशाविरहसोत्के
ठांकठेतामवलंब्यच सुरतातपरिष्ठांतोनिद्राक्रांतोवभूवसः सायंकसुप्रप्रच्छाद्यप्रियंविद्यावलेनतं रात्रितागरणान्निद्रामनुरागपराय
ययो तावन्निश्चयदत्तोपिप्रापतस्तानिकंकयेः सोपिप्रच्छंतं कृतास्त्रागतं वानरः सुहृत् दुर्मनस्त्वमिवाद्युतांकिं पश्यास्युच्यतामिति त
तोनिश्चयदत्तोपिसतेवानरमब्रवीत् अनुरागपरात्ययमस्त्वस्यामिब्रवर्तते तेनास्मिदुःस्थितः साहिप्रालेभ्योपिप्रियामम इत्युक्तस्तोनस
ज्ञानीमर्कटस्तमभाषत गच्छुप्रामिरानीतांस्मिताकृतंकवर्तिनीं तद्वन्नविद्ययायोसातामानयमदंतिकं यावन्महदिहाश्चर्यदर्शया
म्यधुनैवने तच्छ्रुत्वालेनगतैवसोत्रुरागपरांरहः दृष्ट्वा निश्चयदत्तस्तं सुप्तामंकेगृहीत्वा तं विद्याधरं तस्यानांगे लग्नं दर्शयः सुप्रवि
द्यावलेनादावदृश्यं विहितं तथा उतमत्तं चारिधेतामनुरागपरांक्षणात् आनिनायकपेक्षस्यसोमस्त्रामिनोतिकं सकपिर्दिव्यदृक्
स्मेतरोयोगमुपादिशत् येनविद्याधरं तस्याः कंठलग्नं दर्शयः दृष्ट्वा च होधिगेतस्किमिति तं रादिनंकपिः स एव ततदर्शीतद्ययाकृन्नमो
धयत् कुद्धे निश्चयदत्ते घनस्मिन्विद्याधरोवसः प्रबुद्धस्तमियाकामीत्तमुत्तम्यतिरोदधे सापिप्रबुद्धातत्कालमनुरागपरात्मनः रहस्यमे
दनेदृष्ट्वाक्रियातस्यावयोमुखी ततोनिश्चयदत्तस्तं सुवाचोदस्तुलोचनः विश्रुत्वा हतयापापेकपमद्यास्मिन्वंचितः अत्यंतचंचलस्येह
पारदस्य निवंधने कामं विज्ञायते युक्तिर्न स्वीचिन्नस्य काचन इति बुवन्ति तस्मिन्नानुत्तराकृदतीशनेः अनुरागपरात्ययदिवंधामनिजं ययो
ततोनिश्चयदत्तं सुहृन्मर्कटकोब्रवीत् एतोयदन्वधावस्तंवारितोपिमयाप्रियां तस्मैदंतीवुरागाग्नेः फलेयदनुत्तम्यसे कोहिसंपत्सु
चपलास्त्रासोवनितासुच तदलंपरितापेन तवेदानीं शमं कुरु भवितव्यं हि धात्रापिनशकमपि वर्तिते इति तस्मात्कपेः श्रुत्वा शो
कमोहं विहायते ययोनिश्चयदत्तोवविरक्तः शरणां शिवं अथतत्रवनेसुहृदाकपिनासहतिष्ठतस्ततो निकटं तस्याजगामदैवात्तपस्विनी

राम
१२३

स्तस्ये मार्गज्ञे शांशसयत् तेन सावज्जमेनेतं भोगे श्रेष्ठपाचरत् अथ तन्मर्कदीभूत सोमस्वामिक पादुतं सोऽनिश्चयदत्तोऽस्ये विद्याधर्ये
नवेदयत् जगादचेन मित्रमेतत्प्रयत्नेन केनचित् निषिक्ताद्यदिमुचेत तस्ये सुकृतैर्भवेत् इत्युक्तेन सावोचदनुरागपरापितं योगिनी
मंत्रमार्गेयेनास्माकं विषयः पुनः तथापि साधयिष्यो मिप्रियमेतदहंतव अभ्यर्थभट्टपाख्यो वेद्यसांसिद्धयोगिनी तच्छ्रुता सवर्णिक्पुत्रो
ष्टत्तामवदम्यया तर्हितं पश्यमन्त्रिमेहियावत्तदतिकं तथेत्सुक्तेन याचेयास्तदुत्संगस्थितश्च सः योऽनिश्चयदत्तो गत्वात्सुत्तस्यास्य
दं वने नवने सुहृदं दृष्ट्वा कपिपुत्रपसेपेत्य सः प्रणम्य यथासाकमप्युत्सु श्लेतस्य अद्यमेकुशलयत्नमनुरागपरायुतः दृष्ट्वा मयति सोऽपु
क्ता सोमस्वामिकपिः किल तमभ्यनंदस्वददौ तस्यियाचेतदादिषु ततः सर्वेषु पाविक्षेत्तत्र श्लेतस्यै शिलोत्तले चकुञ्चतत्कपालापतन्नत्रत्यकपेः कृ
ते आदौ निश्चयदत्तेन चिंतितं कांतया सह ततस्तं कपिमाप्यस्येयसी सदनं च तत् ततो निश्चयदत्तो द्यामुत्पत्त्या केधृतस्तया अन्ये द्वास्ताम
वादी च सोऽनुरागपरायुक्तः एहितस्यातिकं सख्युः क्षणयावः कपेरिति ततः सापितमोहस्तमेवाद्युज्जस्यं गृह्णाणेत्यतर्नी विद्यां मत्तो म
वतरणीतया इत्युक्तेः सतयादाय तद्विद्यादितयेततः योऽनिश्चयदत्तो गत्वात्सुत्तस्यातिकं कपेः तत्र यावत्सुकृतैर्तेन साकं प्रियाः कथाः सा
नुरागपरातावदुद्यानं निर्वयौ गृह्णात् तत्र तस्यानिषत्तावां विद्याधरकुमारकाः कोपाजगामनभसा परिभ्राम्य नृदृष्ट्या सदृष्टैव स्मरावैशिविव
शत्तामुपाययौ विद्याधरीसतां बुद्ध्या विद्यया मर्मभार्तृकां सापुपेत्य तसालोक्युभयं विनतानना कस्तंकिमागतोसीति प्रश्नैः पप्रच्छ कौतुका
त् ततः सप्रत्यवोचेतास्त्वविद्याज्ञानशालिने विद्वि विद्याधरे नुग्धेनास्मां गगभंजनं सौहृदं दर्शनादेव सहसा हरिणोक्षणे मनोभुवावशी
कृत्य तुभ्यमेव समर्पितः तदलं देवि ते विज्ञा मर्मधरिणो चरं पितावेति नयावनेतावन्नेत्यं भजत्तमा इति तस्मिन्नुवाणे सा कटाक्षेण वि
लाकिनी अचिंतयदयं युक्ताममेति च पलाशया ततो लब्धा शयं च क्रेभार्पाते नैव तत्र सा अपेक्षते द्वयौ रैकचित्ते किं रसिस्सरः अथ
विद्याधरे तस्मिन् प्रत्यपस्ततेततः आगात्रिश्चयदत्तोऽसौ सोमस्वामिसमीपतः आगतस्य नसा चक्रे विरक्तालिंगनादिकं अनुरागपरातस्वि

व. क.
१. ५.
१२२

ततो युद्धे प्रवृत्ते नैष्टुतः खड्गपाणिना सोमदायां प्रहर्तव्यं तथा सामप्रमादिना एवमेतौ हनिष्यावस्तस्यातस्तत्पुत्रे मम आगच्छेत्सुदितासा
गृहमेव स्वमदर्शयन् तत्र तस्याप्रविष्टायामहं निजगृहानगं अनुभूताद्भुतानेकजन्मासु वैवजन्मनि प्रातः कृपाणपाणिश्रुगन्तवानस्मिन्
हृदं अथागात्सोमदासावृक्षसाश्चाद्रूपधारिणी सापिशोणहयारूपमकरोद्धं धूमोचिनी त्वुरदंतप्रहारैश्च ततो युद्धमभून्नयोः मया प्रद
न्ननिस्त्रिंशप्रहारश्चुडशाकिनी निहता वधमोचिन्या तथा सा सोमदानेनः अथाहं निर्भयीभूतस्तीर्णतिर्यक्कदुर्गतिः नक्तैस्त्रीसंगमं भूयो म
नसा समचिंतयन् चापलं साहसिकताशकिनीं शंकरादरः दोषाः स्त्रीणञ्चयः प्रायो लोकत्रयभवावहाः तच्छाकिनीसखीवधुदन्ताकिमनु
धावसि स्नेहोयस्यानपयोमेतस्यास्तु तयं संकुतः एवमुक्तोपहृतेन मित्रेण हरिश्चर्मण नाकार्षे वचनेन स्पृष्टो स्त्रीमागतिततः अतः
स्तावच्चिमाकार्षीरनुरागं परं प्रति क्लेशं साहित्यजातीये प्राप्ते त्वोत्पद्यति ध्रुवं भूमीव पुण्यपुरुषं स्त्रीयां कृतिनं वं नवं अतो नुनापो भ
विताममेव भवतः सत्वे इत्येतत्कपिद्रूपस्य सोमस्तामिव चोद्दि तस्य निश्चयदत्तस्य नाविशद्वागनिर्भरे उवाच सकपिं ते हि न सा व्यभिचरेत्
यि विद्याधरधिपकुले मुहेजातास्तु साविति एव तयोरात्पतो संधारको सभूधरं ययौ निश्चयदत्तस्य प्रिये कुरिव भास्वरः अथागता
यारजनामग्रहत्यामिवाययौ साशृंगोत्पादिनी तस्य निकटे तत्र युक्षिणी ययौ निश्चयदत्तस्य स्तुधा इतः प्रियां प्रति प्रायानुमाय कृकपिः
स्मर्तव्योस्तीति वादिनं निशीथे च हि सा दौतामनुरागपरं प्रभो पुंरी विद्याधरपतेः प्राप्ता वास्तु कृतवती तावत्प्रभावतो बुद्ध्या तदभ्यागमनाय
सा ततो नगरां निरगादनुरागपरवहिः इयमायाति ते कातानि शिने चोत्सवप्रदा इदुस्मृतिर्हि तीयेव नदिदानीं व्रजास्य हं इत्युक्तादर्शयि
तातामं सायादवतारिते नतानिश्चयदत्तं तमयसायक्षिणीययौ नतः सायिचिरोत्सुका सरं भास्विनादिभिः उपगम्याभिनेदंतमनुरागप
राप्रियं सायिणां श्लिष्यतदाश्लेषलब्धतस्तगमोत्सवः अवर्तमानः स्तेदेहेतुतस्या इवाविशत् तेन गांधर्वविधिना भार्याभूताय तस्य सा
अनुरागपरसद्यो विद्ययानि मेमेपुरं तस्मिन्निश्चितदत्तो सोवाहोतस्योतपासह तद्विद्याकृत्रदृष्टिभ्यां नित्यं नृभ्यामनर्कितः पृष्टस्तास्तादृशा

५२२

राम
१२२

योगिनीमेतदाभूयोभवितास्तीहमात्रुषः इत्येषममृतज्ञानं तत्तत्तगम्यमिदं वनं विद्यागतः कथंचेति प्रह्लादांनीवयस्समे एवंमर्कं तत्रपेण
सोमस्त्वामिद्विजेनसः उक्तोमिद्वयदत्तः संतस्मैवृत्तान्तमब्रवीत् यथाविद्याधरीहं तोरुजयिष्याः समागतः आनीतो धैर्यं जितयायक्षिणा च
तयानिशि ततः श्रुततदाश्चर्यं वृत्तान्तः कपिरूपधृत् पीमात्रिद्वयदत्तं तसोमस्त्वामीजगादसः अनुभूतं तया दुःखं मयेव स्वीकृतं महत्
नचप्रियः स्त्रियश्चेह कदाचित्कस्यचित्स्थिराः संधावन्त्या रागिणी नदीवत्कुटिलाशया भुजगीवदविष्मास्याविद्यद्वयपलास्त्रियः ते
त्साविद्याधरीरक्ताप्यनुरागपराक्षणात् प्राणकचित्स्वजातीयं विरजैत्रयिमात्रुषे तदलं स्त्रीनिमित्तं न प्रयासेनामुनापुना विपाकफलतुल्येन
विपाकविरसेन ते मागाविद्याधरउरीतो सखे पुष्करवती यक्षिणी स्तंभमारुह्यतामेवो जयिनी व्रजं कुरुमद्वचनं मित्रपूर्वं मित्रवचोमया नरु
ते रागिण्येन परिणयेधुना यहं बंधुदत्तानु रक्तहिंसु निगो ब्राह्मणस्तदा वारयभवशर्माख्यः सुहृन्सामेवमब्रवीत् स्त्रियाः सखे वशमागाः
स्त्रीचितं हृदि दुर्गमं तथाचममयद्वत्तं तदिदं वचिते शृणु वाराणस्यामि हेवासीन्नरुणी तूपाशालिनी ब्राह्मणी सोमदानामचपलापुत्रयोगि
नी तथाचसहमे देवान्समभूत्सं गमोरहः तत्संगमक्रमात्तस्यां समप्रीतिरवर्धत एकदानामहं स्वैरमीणी कोपादताडयस् तच्चासहिष्णुसाकूरा
कोपं प्रकाशयतज्ञानं अनेकः प्रणयक्रीडायाज्जममस्तु कं गलेवध्रादहं दातस्तज्ञानं वल्लभं भवत् ततोहं वलदीभूतस्तयोदांतोष्ट्रजीविनः ए
कस्युसो विक्रीतो गृहीताभीष्टमूल्यया तेनारोपितभारं संलिप्समानमवैक्ष्यते बंधमोचनिकाममयोगिन्यत्र कृतान्विता साज्ञानतः सोमद
याविदितामां पशूकृतं सुमोचकं वात्सल्यं मेमहोत्सामिन्यपश्यति ततोहं मातुषीभूतः सचक्षि प्रादिलोकयन् पलायिनं मां मन्वानो मत्सामी
प्राधमद्विशः अहंचबंधमोचिन्या तया सह ततो व्रजम् देवादागतया हरादृष्ट सोमदया तया साक्रोधेन ज्वलंतो ताज्ञानिनी बंधमोचिनी अथा
दीक्षिमये पापस्तिर्यक्तामोचितस्त्वया धिक्प्राप्यसि दुराचारेफलमस्य ऊर्कमणः प्रातस्तोविह निष्पामि सहितां पाप्मनामुना इत्युक्ते वगताया
चतस्यां सासिद्धयोगिनी तस्यतीघातहेतोर्ममवोचबंधमोचिनी हंतुं मां कुरु सतुरगीरूपेणैवाभ्युपैष्यति मयाचशोणवडवा रूपमजाप्रिययाते

भोपीलपार्तः सन्दिद्ये तत्राभ्रमहिरो भ्रमवृत्तनभ्रमोपचारागमणीश्च स्फुरंतौ द्वावपश्यन्नुवंतां निचलान् च अपास्तमृत्तिकश्चावजीवतो
मर्कटस्य सः शिरोदर्शने चास्पपचारागाविवाक्षिणी ततो विस्मयते यावत्किमेतदिति चिंतयन् तावन्मनुष्यवाचासौ मर्कटस्तमभाषत सा
उषो मर्कटी भूतो विप्रो हं मांसमुद्धर कथयिष्यामि ते साधो स्वदन्तानंततो विलं एतच्छ्रुत्वेव सा श्वेयो मृत्तिकामपनीयतः भूमेर्निश्वयदन्नत्त
मुज्ज्वलराचमर्कटं उद्धृतः पादपतितस्तभ्रयोपि समर्कटः उवाच दत्तः प्राणो मे कृच्छ्रादुद्धृतता तथा तदेहियावच्छ्रुतस्तमुपयुक्ष्व फलां पुनी
तस्य सादादहं चापि करिष्ये पारणं चिरान् इत्युक्त्वा तमनेषीत्सद्वरं गिरिनदी तटं कपिः स्नाथी न सुस्तादु फलसंक्रायपादपं तत्र स्नातोपपु
त्तादु फलः संकृतपारणं कपिनिश्वयदत्तस्तप्रयागत्य ततो ववीत् कथं तं मर्कटी भूतो मानुष्येषु च तामिति ततः समर्कटो वादीच्छ्रुत्वा
दानीं वदाम्यहं चंद्रस्वामीति नास्मास्ति वारणस्यां हि जोज्ञमः तस्येपत्या सुवत्ता या जातो स्पेषसुतः सते सोमस्वामीति कृता च ह
तना माक्रमादहं अनूतो मदनव्यालगजं मदनिरेजुशं ततः कदाचिदद्वाभंतस्माद्वातायनायगात् श्रीगर्भाख्यस्य वारिजस्तस्युरीवा
सिनः सुतो नरुणी वंधुदत्ताया मायुरस्य वारिजानेः भार्या वराहदत्तस्य पितुर्वैश्वम्यवस्थितां सामदालोकसंजातमन्मथान्विष्य नाम मे
वयस्याप्राहिणे दाप्तामहं मन्मथमर्चिनी सा तद्वयस्याकामांसां सुपगम्य जनांतिकं आख्यात तदभिप्रायामामनेषीत्त्रिजगहं तत्र मां स्या
पयित्वा च गता गुप्तं देवसा ता वंधुदत्ता माने षीदौत्सुका गणितत्रयाम् आनीतैव च सामेव कंठां स्तेषु सुपागतं एकवीरो हि नादीनामतिभू
मिगतः स्मरः एवं दिने दिने सैरमाग्यावपितुर्गृहान् अरंस्तवंधुदत्ता सामया सह सखी गृहं एकदा तां निजगृहं नेतुं तत्र चिरस्थिता श्री
गतः सपतिसास्यामयुरातो महावणिक ततः पित्राभ्यनुज्ञाता पत्यानेन निनीषिता रहस्यज्ञा हितीयो सा वंधुदत्ता प्रवींस्तखी निश्चितं सखिनेन
व्याभर्त्ता हं मयुरां पुत्री न च जीवाम्यहं तत्र सोमस्वामि विना कृता तद्वद्वो भुपायो मे कथयेत्सुदिता तथा सखी सुतशयानामयो गिनीनां जगाद
सा हौस्तो मंत्रप्रयोगो मे ययोरेकेन सूत्रके कंठवद्धेऽगितेव मानुषो मर्कटी भवेत् द्वितीयेन च मुक्तेस्मिन् सूत्रके सैष मानुषः पुनर्भवेत्कपि

व. क.
र. प्र.
१२०

गताप्राप्यशिवालयं शून्यनिश्चयदत्तसंरक्षितेन विवेकशतः तत्रागनेविधायाशुभस्वनामंडलमहत् प्रविश्यात्तरेतस्य प्रज्वालयाग्निसहेय-
नैः धीरोनिश्चयदत्तः सनेमतावृत्तिवस्तथा संवेजपंतोरक्षार्थं सर्वे एवावातस्थिरे अघाययोवादेयतीहरात्कालकिन्नरो नृत्यं तीयक्षि-
णीतत्र सांश्रुगोत्यादिनीतदा एतन्नेषु चतुर्ष्वेकं सामतावृत्तिने प्रति दत्तं दृष्ट्वा मपठत् नृत्तमंडलादहः तेन मंत्रेण संजातं श्रुगोमोहि-
तउत्थितः नृत्यं सस्मिन् जलस्य गौसमतावृत्तिकोपतत् पतितं चार्धदग्धं तमाकृष्यैवाग्रिमध्यतः सांश्रुगोत्यादिनी दृष्ट्वा भक्षयामास यक्षि-
णी ततो द्वितीये वृत्तिनिन्यस्तदृष्टिस्तथैव सा ते श्रुगोत्यादेने मंत्रं पपाट च न नर्त च सोपि द्वितीयास्तान् संजातं श्रुगः प्रनर्तितः पतितो गौत-
याकृष्य पश्य पश्य त्वयेषु भक्षय एव क्रमेण संमाह्वानात्ततावृत्तिको निशि चतुर्थं भक्षयेत्पावनयामासास्वमन्नया स्वयं किन्नरिका तो-
यदेवाद्गमोन्यधीयत नावच्छिप्रसुप्त्या यन हृती तैव वादयत् धीरोनिश्चयदत्तोपि प्रनृत्य निहसन्नमन् तं श्रुगोत्यादेने मंत्रं सकृच्च-
तशिक्षिते पापघृते समयक्षिणास्तस्यान्ये क्षणमुत्ते तस्य योगप्रभावेन विवशाम् सुशंकिनी उत्थातु कामं श्रुगी सा प्रकृतं प्राह यक्षि-
णी साधनीस्त्वमहासत्त्वस्त्रियं मां हृपणामिति इदानीं शरणं त्वमे मंत्रपाठादिसंहर रक्ष मां वेद्युहं सर्वं मीक्षितं साधयामिति अनुरागप-
राय त्रैतत्ताप्रापयाम्यह इति सप्रत्ययं प्रोक्तं तया धीरस्तथेति सः चक्रो निश्चयदत्तो मंत्रपाठादिसंहृतिं ततः स तस्यायक्षिणाः स्तंभमा-
तहतद्रिय नीयमानस्तपाव्योप्राप्तस्य तां पुंरी प्रति प्रभाताया चरज्जनौ प्राप्यैकं गिरिकानने नास्मानिश्चयदत्तं तं युह्यती सा व्यजिज्ञप-
त् सूर्योदये धुना गंतुं शक्तिर्नास्ति ममोपरि तदस्मिन्काचने कोतगमयेदं दिनं प्रभो फलानि भुक्ष्व स्वाहनि निर्जरांभः शुभं पिव अहं या-
मिनिजं स्थानमेषामिच निशागमे नेषामिच तदैव त्वामनुरागपरांतिकं मौलिमालाहिमगिरेर्नगरीं उक्तरावती इत्युक्ता तदनुज्ञाता-
स्वधा तत्रावतार्यतां यक्षिणी पुनरागंतुं सत्यसंधाजगाम सा ततो निश्चयदत्तो स्यागतायामैक्षतावसः अगाधमंतः सविषं स्वकृशीतं
यक्षिः सरः रागिस्त्री चित्रमेतादृगित्येकं एभिर्दर्शने प्रसारितकरेणैव प्रकटीकृत्य दर्शितं सतद्विषाक्तं गधेन बुधामाउषकृत्यतुः सक्तो

रात्र
१२०

ह्येनरज्ञोभूत्राजिकायसः तेनापितावद्व्यानां हस्ते कोशालिकाकृते सुरवारमिधानस्यतुल्यस्वविस्तृतं तत्रनीतः सतद्दुर्मेयुक्तो
रपरैस्त्रिभिः सुरवारं तनुज्जातसुत्राय च वेद्यतः पितुः कोशालिकाह्येषामित्रेण प्रेषितामम तत्रस्यैवातिके प्रतः एवानेक्षेपारमेसया ३
त्यात्मना चतुर्थं तनुजोपितानिशां संघमस्यापयामासतुल्यो निगडैर्दृष्टं ततोऽवधने गयो मरणत्रासकानरात् सतीर्निश्चयवत्
स्ताम्रजगादवलिक्नुतां काविषादेनवः सिद्धिर्धैर्यमालं चानिष्टत भीताश्चहिधीरणं याति हरे विपन्नयः स्मरते कां भगवतो दुर्गासा
पदिमोचिनी इति तोधीरयद्गता देवी तुष्टावसो यतां ओं नमस्तुभ्यं महादेवि पादौ ते यावकां किं नो मदिता सुरलगाग्रं स्वपेका विवन्
माम्यहं जितेश ज्ञाशिवस्यापि विष्येयं कृता तथा तदनुप्राणिदं चेदं चेष्टने भुवनत्रयं परिज्ञाता स्तया लोका महिषासुरसदनि परिज्ञा
यस्व मां भक्तवत्सलेशरणगतं इत्यादिसम्यग्देवीनां स्तुता सहचरेः सह सोयनिश्चयदत्ता वश्रान्तो निद्रामगा हूतं अतिष्ठन सुतायात्
विरातं वंधनं हिवः इत्यादिदेशसास्त्रे देवीं चापराधुतां प्रबुध्य च तारागो हृष्टा वंधान्स्तनः चतां अयो न्यस्तमात्मा यदुष्टा
क्तेनिर्युक्ततः गवाहरमपाधानं क्षीणायां निशिते परे ऊचुर्निश्चयदत्तं तदुष्टा सा वलिक्नुता आस्तावदुक्ते कृतयादिगे पादक्षिणाः
पद्यं वयं यामः सखितं तु यथाभिमतमाचर इत्युक्तं तैरनुज्ञाय यद्येष्टगमनायतां उदीचीमेव तामाशामवलंबय पुनश्च सः एको निश्चय
दत्तो यत्र तस्ये प्रसभेपि अनुरागपरः प्रेमपाशकृष्टो निरस्तधीः क्रमेण गच्छन्मिलितः समहाव्रतिकैः सह चतुर्भिः प्राप स रितं वितस्ता
उन्नतारसः उन्नीय च कृताहारः सूर्यसाचलं बुविनि विवेश तैरेव समं वनं मार्गवशागतं तत्र चाग्रगताः केचिन्नमूचुः काष्ठभारिकाः
क्लृप्तगच्छदिने याते यामः कोप्यस्तिनायतः एकस्तु विपिनं बुध्निर्ज्ञात्वा शिवाल्लयः तत्र तिष्ठति यो राजा वेतवी वहिरेव वा तं प्रगोत्या
दिनीना तं प्रगोत्या दनपूर्वकं मोहयित्वा पशून्कृत्य भक्षयित्वेव यक्षिणी एतच्छ्रुत्वा पिसावज्ञास्ते महाव्रतिनस्ते दा ऊचुर्निश्चयदत्तं
तं च तारः सह याचिनः सति किं कुरुते स्माकं वराकी सा वयक्षिणी तेषु ते पुश्मशानेषु निशा मुहिवयं स्थिताः इत्युक्तं वदितेः साक

८. क.
१. प्र
११८

ना अदृश्याविश्वमायैतंशिलासंभविवेशता तावन्निश्चयदत्तः सतत्रावेत्यवर्णयन्मुनः सा सूर्यसंभमधेतांददृशौलिखितानुसं वि
 लिप्यांगानितत्संभभागेन्यत्रालेपने न्यस्यष्टसमालब्धुप्रारेभेनिकवंचसः तद्विलोकाविलोलाक्षीसाविद्याधरकन्यका संभानरस्या
 तद्रूपहतचित्रावचिंतयत् ईदृशस्यापिकोप्यसनास्तिष्टुलेपकः तदहंतावदद्यात्पृष्ठमेघासमालभे इत्यालोच्यप्रसायैवंकरं
 संभानरनुसा यलिपत्रस्यसाष्टमेहादिद्याधरीतरा तन्नुल्लव्यसंस्पर्शः श्रुतकंकणनिःस्वनः जग्राहस्तं हस्तेन सतस्यास्तं वणिक्कु
 तः महाभागापराधेते किंमयामुंचमेकर इत्यदृशैवतविद्याधरीस्तभा दुवाचसा प्रत्यक्षा इहमेकातंतनोमोक्षामितेकरं इतिनिश्चयदत्तो
 पिप्रत्युवाचसताततः प्रत्यक्षदृश्यासर्वतैवसीतिशपथोत्रं विद्याधर्यातयोक्तोपकरंतेस्यामुच्यतेः अथस्तंभाहिनिर्गतसाक्षात्
 वीगसुंदरी तन्मुलासक्तनयनातेजगादोपविशसा अस्तिप्रालेयशेलायेनगरीपुष्करावती नात्राचिंधपरत्तस्यामस्तिविद्याधराधिपः
 अनुरागपराणामतस्याहंकन्यकासुता महाकालार्चनायाताविश्वानास्मीहसंप्रति तावच्चतमिहागत्यउवन्पृष्ठविलेपने दृष्टस्तंभेवमारी
 यमोहनात्वापमोमया ततः प्रागनुरागेणरजितः स्नातवानमम पश्चात्पृष्ठविलेपिन्वाञ्जगगेणनेकरः अतः परंनेविदितंनहिजानीहितप्र
 ति गच्छामीतिवयोक्तोपवणिक्पुत्रोजगादसः स्वीकृतंनस्यवाचंउिनत्वांतंभवेतीहते अमुक्तस्वीकृतस्तानाकथमेवंतुगच्छसि इतितेनो
 चितैसाचलपुरागवशीकृता संगमिषेवयाकाममेष्यसमस्तुरेयदि दुर्गमासानतेनापुसेत्यनेतेसमीहितं नहिदुष्करमस्तीहकिंचि
 दधवसायिना इत्युदीर्घत्वसुमयसाअुरागपराययो अगानिश्चयदत्तोपिसंततमनागृह स्मरन्नुमादिवस्तंभादुद्विचकरपलवं नाधि
 क्तस्यागृहीतापिनाप्तः पाणिग्रहोमया तद्वज्रस्यंतिकृतस्याः पुरीतांपुष्करावती प्राणस्त्यस्यामिदैवंवासातायंमेकरिच्यति इति संचिंतय
 नीतास्मरानः सोधवतदिने प्रतिष्ठतततः पातरवलेचोन्नरदिशं ततः प्रक्रमतस्तस्यतनोनेसहयाधिनः मिलंनिसवणिक्पुत्राउन्नरपण्या
 मिनः तैः समंसमतिश्रामन्तुरासादवीनदी क्रमादुन्नरदिग्भूमिप्रापसल्लेखभूयसी तत्रतैरेवसहितः पथिप्राप्यैवनाजिकैः नीतापरसेमू

११८

राम
११८

वृत्तं हरेः प्रसादात्तत्त्वोपि भूतादीपे प्रभवात् गन्ती भूतमिदं प्राप्य स्रजं दिवा वाहनं श्रुतः पुरः सहस्राणि तस्य शीतिमवाप्सि नेपांवे
त्सिद्धौः शीलं सर्वेषां जनसन्निधौ अथैतां मानुषीभूतां स्वभार्यापरिणेष्यति प्रत्यक्षमेनामपि च दृश्यस्येन संगतं नतो विरक्तहृदयो दत्ता
राज्यं हि जन्मने देवप्रभायधर्माय वनं गंतुं प्रवर्त्यति तदग्र्यं सुकैस्मिना जतां भुजेन व अनया भार्याया साकं शापं तमपि मोक्षये इति सिद्धोक्त
शापाना वयं प्राक्कर्मभेदतः एवं जाताः पृथग्योगाः शापानः सैषा च द्युतः एवं सोमप्रभेणे क्लेशरत्नाधिपतिर्नृपः जातो स्पृता वृद्धीं न सेषदेव
प्रभो ह्यहं एषा पिराजदत्ता सा पत्नी राजवती मम इत्युक्त्वा सत्यं प्राकभार्याया तानुं जहो धाता त्वैव पि गंधर्वा भूता लोकस्य पश्यतः त्वमुत्प
त्य निजं धाम ययुस्ते मलयाचले श्रीलवमपि शीलस्य माहात्म्यं पश्यं पदं तामलिनी पुरी गता तस्योधर्मा पसेविनी इति जगति नरक्षितं सम
र्थः कुचिदपि कश्चिदपि प्रसह्य नारी अवति नु सतते विश्रुत्वा कः जलधुवती निजसत्तया शब्धः एवं चेष्टानाम दुःखैक हेतुर्मोषः पुंसां हेतु
रायी परेषां योयं मा भूदक्षणायां गतानामौत्सुक्यं प्रत्युत्तासाकरोति इति नरवाहनं दत्तौ रत्नप्रभया स्वभार्याया कथितां सनिशम्य कथामर्थी
गसचिवैः सार्धं परं मुमुदे ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे द्वितीयोऽक्षरः ॥ २॥ एवं रत्नप्रभाख्यात कथाक्रमवशादथ नरवाह
नदत्तं तं सचिवो गोमुखो ब्रवीत् सत्यं साध्याः प्रविरला अपलास्तु सदा सियः अविश्यास्यात्तया चैतामपि देवकथां शृणु इहास्तु जयिनी नाम
नगरी विश्वविश्रुता तस्यां निश्चयदत्ताया वणिक्पुत्रो भवत्सुग सद्युतकारोद्यतेन यने जितादिनेदिने स्वातोसि प्राजलेभ्यर्च्य महाकालमुदा
रधीः दत्ताधने हि जानिभ्यो दीनानां येभ्य एव च व्यधादिलेपनाहारं तां वृत्ताद्यं विशेषतः सदा स्ता तार्चनाद्यं ते महाकालालयांतिके गतव
लियं सत्मानं शमशाने च दनादिना तत्र स्पेचशिलां संभेसविम्यस्य विलेपनं विलिलेपकपयः प्रवृत्त्या प्रत्यहमेककः तेन संभः समुपलक्ष
कालेनाभवदेकतः अथागाधिवरुन्नेन यथा वृपकृता सह संभवीक्ष्य समुपलक्ष्य नृगौरीं समाहित्व रूपाकारोपि शस्त्रेण क्रीडयैवो
ल्लिलेखतां ततस्तयोर्गनवतो महाकाला र्चनागता विद्या परसुते कावत्सुभेदे वीरदत्ताः सलक्षणतात्मानि ध्यंतस्मामता कृता च

क. क.
२. प्र.
११८

एविधेरदुतकर्मण इत्यालोचनचुक्रोधकस्मेचिन्नाजहोचसः पृष्टोदन्नं वणिस्त्रुं यज्ञाप्रकृन्नकाशुकं सोपिमुक्तस्ततोपश्यनातिंकाचिह्नलिस्त्रु
तः निर्गत्याद्यौप्रवहणं ह्यदागच्छदैक्षत ततःफलहकंभूयस्तमेराहसोबुधौ भ्रमन्प्रकृत्यचक्रंदमासुहरनभोइति तेनतेक्रोधवर्माख्यावणि
क्तद्यानपावतः समुद्रतुवणिस्त्रुंचकारांतिकवर्तिनं यस्ययद्विहितंथाजाकर्मनाशायतस्ततः पदवीपत्रतत्रापिधावतोप्यनुधावति यत्सतत्र
स्थितोमूढस्तयत्यासंगतोऽरुहः विलोकावलिजातेनक्षिपितोद्यौव्ययत तावच्चरत्नाधिपतिः सेराजासपरिक्रुदः आरोप्यश्वेतरश्वेतांराजदत्ता
सकोपनः प्रापय्यरत्नकूटंचशीलवत्याःसमर्प्य च तस्मैवसचिवेभ्यश्चतद्दत्तांतमवर्णयत् जगादचकियद्दुःखमनुभूतमस्मिमया असारविरसे
षुषुभोगेष्वासक्तचेतसा तदिसानीवनंगताहरिंशरणमाश्रये येनस्यानैवदुःखानांभाजनं पुनरीदृशा इत्युचिवाससचिवेवार्यमाणेपिदुः
खितः शीलवत्याचवेग्यानिश्चयंनैवतंजसो ततोर्धमर्पयितादावेकसाधौसकोशतः शीलवत्येद्विजेभ्योर्धं दत्ताभ्यज्ञेगानिस्तुहः पापसेज
नसंज्ञायग्राह्यणापययाविधि ददौगुणगरिष्ठायनिजंयज्यंभूपातिः दत्तंराज्यशुभमसाह्यागमिष्यस्तपोवनं आनायपच्छेतरश्मिंपौराणां
सात्तुपशतो आनीनमात्रः सकरीशरीरं प्रविमुच्यतत् पुरुषोदिव्युपोभूद्धारकेष्टरराजितः कोभवान्किमिदं चेति पृष्टोराज्ञाजगोदसः गंधर्वैश्चा
तदावावाभुमौमलयवासिनौ अहंस्वोमप्रभोनामज्येष्ठोदेवप्रभश्चसः तस्यचैकैवमद्वातुर्भार्यासाचातिबलभा सतांराजवतीनामरुतोत्संगेपरिधा
मन् एकदासिद्धनामाख्यस्थानेप्रायान्मयासह केशवायतनेतत्रवयमभ्यर्चितास्तुताः प्रावतीमहिर्सेवैपिगातुंभावनः पुरः तावदागत्यतत्रैकः
सिद्धस्तांआयगायिनीं दृष्ट्वा राजवतींमृष्यतिष्ठतिष्ठतिमेषया सिद्धोपि साभिलाषः किंपरनारीनिरीक्षसे इतिसेष्यः समद्वानाकुद्धः सिद्धेतम
ब्रवीत् ततःससिद्धः दुपितः शत्रुमेवंतमब्रवीत् गीताश्रयान्मयासूदवीक्षितेयेनकामनः तमैन्मर्त्ययोनावीर्ष्यालुः पतन्मनयासह पश्येता
मेवभार्यातंसाक्षान्नान्यसंगता इत्युचिवास्मयासोयवाल्यान्नह्यपकोपतेतः हस्तस्येनाहतः क्रीडामन्मयश्चेनहस्तिना ततःससांसमशप
द्येनाहंभवताहतः तादृक्सेतोराजोभूमौभवातुत्यद्यतामिति अथावनीतोमद्वाज्ञतेनदेवप्रभेणसः सिद्धः कृपालुः शापोतमेवमस्माकम

राम
११८

चराजदत्तासास्यानेतेवेवदुर्गमे महानसादिव्यशुदासीधेकाकिनीस्थिता हारेविधिमवात्यंततद्रक्षाविजिगीषया आगतंउरुषंकेचिदह
शांश्रुयदायकं कस्तकयामिदंस्थानमगमाचभातोसिभोः इतिनंचानिकप्राज्ञक्षीवापप्रकृसाकिल ततःसक्लिष्टवहल्लेशात्ताउरुषोव्रवीत्
मुग्धेपवनसेनात्योवणिकुञ्जोस्मिमाधुरः हुतस्तोगोव्रजेःसोहमनायःप्रभयासिनुः गताविदेशेकृपणापरसेवामशिश्नियं ततःकृष्णसंश
पधनलेशवणिज्या गच्छेतांतंमार्गंमुषितोह्यस्मितस्करैः ततोभिक्षाभ्रमंस्तुलैः सहाभैर्गतवानहं रत्नानामाकरस्यानेकनकक्षेत्रं
जितं तजोगीकृत्यभूपस्यभागसंवत्सरावधिः त्वानेखनन्तिनिरत्नैकमप्यस्मिलव्यवान् नदस्तुल्यधरत्नेषुमहिधेषुपरेषुच गतात्थि
तोरेदुःलातंकाष्ठमहमुपाहरं अग्निप्रवेशायचितंयावदञ्जकरोमितैः जीवदत्ताभिधस्तोवक्तोप्यववणिगावयो निवार्यमरणान्नद
त्तायन्निंदयालुना गृहीतोहंप्रवहणेस्वर्णक्षीपयथासता ततोस्माकंप्रवहणेनाद्यिमध्यमगच्छतां पुंचस्वहःसुयातेषुमोषोकस्तादृ
शत एवदृष्टस्मलधारभिर्मद्योस्मिन्मरुतेनतत् अघूर्णतप्रवहणंमन्नरुक्षिशिरोयथा क्षणत्रिमज्जभग्नेस्मिन्यानपात्रेविधेर्वेशत इमं
देशंशुणाहमुत्तीर्णः सांप्रतंवने वीक्ष्यचेदंचतुःशालं प्रविश्याभ्यंतरंमया दृष्टादृष्टिसुधाद्यष्टिः तंतापशमनीशुभे इत्युक्तवन्तंपर्यंकैनिवे
शेषवालिलिगते मोहिताराजदत्तासामदेनमदेनच स्त्रीतेशीवतमेकांतःपुंसौलाभोऽनियंविण यत्रपंचायत्तत्रवार्ताशीलतरणसका
नचैवक्षमतेवारीविचारंमारमोहिता सापियञ्जकमेरासीतमकांयविपद्गतं तावच्चरताधिपतिःसराजारत्नकूटतः आजगामोत्सुकत्तुर्णद्वार
रदिपराहनः प्रविष्टश्चावसोपशान्नादृशेनापितेनतां पुरुषेणसमंभार्यारजदत्तारनिस्थितां दृष्ट्वाजिघांसितमपिक्षितीशःपुरुषसतं नाव
धीत्यादपतितंयुवाणकृपणागिरः भार्यभोक्तोचमज्जानामवेक्ष्यैवमचिंतयत् मद्येमारैकसुहृदिप्रसक्तास्त्रीसतीकृतः नियंत्रंचपलानारीरक्ष
यापिनशकते किंनमोत्यातवातालीराज्जभांजातुवधते नरुतंगणकोक्तयन्नदिदंतस्यमेफलं विपाककटुकंकस्यनाप्लावाकावधीरणं शील
वत्याःस्वसेतीमांजानतोवतविस्मता स्वधायाःसहजासामेकालकूटविशकूटा अथवाकःसमर्थःस्यादसंभायविचेष्टितं जेतुंपुरुषकारे

क.क.
१.प्र.
११०

अश्वपददौ चास्य गृहं राजगृहं तिके परिवर्जितसंस्पर्शानिजभार्यास्तथैवसः पिंडाच्छादनमोत्रैकभाणिनीरकरेत्ततः अथानायकताहरे
 कृष्यगुप्तस्यसन्निधौ साधीशीलवतीतांसजगदविजनेनपः शीलवत्यस्तितेकाचिन्तन्यापितृजलाद्यदि तामेदापयजानीहिसापिस्यात्तादृ
 शीध्वं उत्युक्तानेनसागताशीलवत्यप्रवीक्षदा राजादत्तैर्निनाश्रुतिनाश्रुतिश्रात्सामम उपयुक्ततादेवश्राघ्यरपायदीक्षसि इत्युक्तः सतया
 राजाप्रतिपेदेतथेनितन निश्चित्यचनदयेद्युशीलवत्यानयासह तेनापिहर्षदत्तैर्नतमाहृष्टावगामिनं श्रेतरश्मिस्तयंगताताश्रुतिनीसभ
 यतिः विवेशहर्षगुप्तस्यवेणिजस्तस्यमदिरं तत्रपप्रकृतदहर्लंशंशीलवतीस्वसुः विवाहेराजदत्ताया गणकानात्मनस्तथा गणकाश्री
 भयोः पृष्ठानक्षत्राण्येवमधुवनं लघोवांशोभनोराजवृत्तिमासेषितस्त्रिषु अद्यवादिद्युतेयादृत्तैर्नैषाचेद्विवाह्यते राजदत्ताततोवश्यमा
 साधीभवतिप्रभो गणकैर्नचमुक्तोपिकमनीयवधुस्तुकः एकाकीचिरमस्यातुः सराजासमचितयत् अलंविचारेणद्येवराजादत्तामि
 वोद्वेहं शीलवत्याः स्वसाक्ष्यानिर्दोषांतासतीभवेत् यत्रत्समुद्रमधोक्षिद्वीपखंडमसानुषं एकंश्रुत्यचतुःशालेतत्रेतास्यापयामिच दुर्गमे
 त्रपरीवारंस्त्रीरेवास्याः करोमिच पुरुषादर्शनादेवेमसतीस्यादियंकषं इतिनिश्चित्यनदहः परिणिम्येसभूपतिः तांराजादत्तासहसाशील
 वत्यासमन्वितो हृतोद्वाहः दृत्वाचारोहर्षगुप्तनतावधुं आदायतेनेवसमशीलवत्यानयाचसः श्रेतरश्मितमाहृष्टाक्षणेनभसानिजे सागी
 न्मुखजनहीपरत्नकूटतदाययो संविभेजेचताभूयस्तथाशीलवतीयया श्रान्तसाधीव्रतफलाकृतार्थासमयादिसा नतस्तत्रैवकरिणि
 श्रेतरश्मोनभश्चरे आरोप्यतांनववधूंराजदत्तांसचित्यता नीतानत्राधिमध्यस्थद्वीपमानुषदुर्गमे आस्यापयचतुःशालेनारीमयपरि
 कृदां यद्यहस्तपुक्तंचतस्यास्तत्रदाविश्रसन् योमैवप्रापयामासतत्रेनगजेनसः स्वयतदनुक्तश्चतत्रेवासीत्सदामिशि आययोरानका
 यार्थरत्नकूटदिवापुनः एकद सतयासाकंप्रनृषेराजदत्तया राजाप्रतिघ्नः दुःस्वप्नंतिषेवेपानमगले तेनसत्ताममुंचेतीमपिमुक्तासताय
 ययो रत्नकूटंस्वकार्यार्थेनित्यस्निग्धाहिराजता तत्रतस्मैसशंकेनऊर्वन्कार्याणिचेतसा क्षीवाकिमेकिकामुक्तासातयेतीवशंसता ताव

राम
११०

अनेघरागतेव्योसातेददर्शगतंनृपः आहसोपननेतंचयपादिष्टुविमुना तथाविजित्यच्छीतांआजक्रेरजकनकाः सहस्वाशीतिसंख्या
भिस्तनस्ताभिः समंचसः उवासरत्नकूटेउपयेहंविहरत्नृपः शास्यंयेतरयेनस्यदिवस्यदेतिनः प्रत्यहंभोजयामासविप्राणांशतपेच
कं कदाचिच्चतमाहस्यपरिधम्यसभूपतिः द्वीपांतराणिस्वद्वीपैरत्नाधिपतिरययौ तत्रावतरत्तस्यगगनानुगजोत्तमं चञ्चाताक्षोर्द्वयःपक्षी
मूर्द्धिदेवादताडयत् सचपक्षीप्रबुद्धावरज्ञातीक्ष्णंऊशाहतः हस्तीनुभूमावपनचञ्चाघातेनमूर्द्धितः नृपेवतीर्णसगजोलव्यसंज्ञो
हिनाशकत् उव्यायमानोपुन्यातुंनिरस्तकवलग्रहः पंचाहानितथैवास्मिन्नारणेपतिनस्थितै दुःखिनःसनिराहारोराजाचाप्येव
मव्रवीत् भोलोकपालाज्ञास्मिन्नुपायसंकटेमम अन्यथोपहरिष्यामिह्नाहस्तशिरोद्यवः इत्युक्तैवचवज्जातंस्वशिरश्चैवमुद्यत अशीर
जगादेवंवाणीतज्ञामेवरात् मासाहसंकृपाराजसाधीकाचित्करोतिचेत् हस्तस्पर्शगजस्यास्यतदुत्पृतिनायथा तच्छ्रुत्वास्मृतलताना
महृष्टःसभूपतिः सुख्यामानाययामासनिजांदेवीसुरक्षिता तथास्पष्टःसहस्तेनोदतिष्टद्रजोयरा तदाचान्यानिजोःसर्वाःदेवीरानाय
यन्त्रपः ताभिःकृतकरस्पर्शःसमस्ताभिरपिक्रमात् नैवोन्नस्योद्विपःसोन्नतास्तेकापभूत्सती अंतःपुरसहस्त्राणिताम्यशीतिमपिस्फुटं
दृष्ट्वाविलजितान्येवसराजजनसन्निधौ विलक्षःसुपुरातस्मादानायनिखिलाःस्त्रियः क्रमेणहस्तिनस्तस्यहस्तस्पर्शमकारयत् तथापि
यत्सोन्नस्योत्तमंद्रस्तन्सभूपतिः कष्टपुरमेसाधीस्त्रीनैकास्तीतिउपाययौ तावच्चहर्षगुप्तात्सत्तामलिप्ताःसमागतः वणिक्त्रजोययो
द्धावन्तानेसकौतुकः तस्यैकर्मकरीपश्चादाजगामपतिव्रता एकाशीलवतीनामसातदृष्ट्वातमव्रवीत् स्थणामहंकरेणेतंस्वभर्तुश्चापरो
मया मनसापिनचेद्व्यातस्तदुत्तिष्ठतयंद्विपः इत्युक्तोपेताहस्तेनसाचपस्पर्शनेगज उदीतेष्टसचस्वस्यःकवलंचतनोयतीत् इमास्ताविरु
लाःसाध्याःकाचिदेवेष्वरोपमाः सर्गपालनसंहारसमर्थाजगतोसयाः इतिशीलवतीतत्रकृतकालाहलोजनः तांतुष्टावतदादृष्ट्वा
तरपित्तमुन्यिते राजापिरत्नाधिपतिःपरितुष्याभिनम्यतां सोपूरपदमेत्यातैःरत्नैःशीलवतीसंती तत्स्वामिनेचवणिजेहर्षगुप्तंनयेवतं

८. क.
१. प्र.
११६

नैव पुत्रसहितेन सह प्रतस्थे को नासत्तदा धिक्पुनर्विमानं प्राप्य श्रुतां प्रमदन्निर्भस्मराजवह्नेत्सवांसजननीनयनामधोघः रत्नप्रभोदयदप्य
 स्वपुत्रीविवेशहेमप्रभेण ससुतेन सहानुगैश्च वत्सेभ्योऽपि सहवासवदत्तयातेपादानते समभिनेद्युत्तुनं वधूं च हेमप्रभं सतनयं विनयावुत्तुपंसं
 वेधिनं नवमपूजयद्भर्जितश्रीः अथ विद्याधरो राजे तस्मिन्नाप्युत्सवत्सराजादीन् उत्पत्य नभःसमुत्ते गतवति हेमप्रभे स्वपुत्रं नरवाहनदत्तौ सौरत्न
 प्रभया समदनमंचुकया सह तु तितस्तदनैषीद्विवसं दिवसं निजैर्गुक्तः ॥ इति श्रीमद्भक्तो मदेव विरचिते कथासरित्सागरे रत्नप्रभालं वके प्रथम
 मस्तारंगः ॥ एव विद्याधरो भार्याभ्यां रत्नप्रभो नवां तस्य प्राप्नोत्वौ न्येद्युस्तद्देशमनितया सह नरवाहनदत्तस्य स्थितस्य प्रातराययुः द
 शं नार्थं सुपहारं सचिवागोमुत्वादयः द्वाः स्थयाक्षरुहद्वेषुनेषु चावेदिनेषु प्रविष्टेष्वाहतेष्वेतां द्वाभ्यां रत्नप्रभो भधात् द्वारमेघान्नोह
 यमिह प्रविशतां पुनः आये पुत्रवयस्यानोस्वशरीरममीहिनः रक्षानां तः पुरेष्वीदृष्टे तदेतन्मम इति द्वाभ्यामुदितासां पतितमया
 व्रवीत् आये पुत्रप्रसंगेन वदामि तव नच्छुणु नीतिमात्रमहं मये स्त्रीणां रक्षामियं व्रणं ईर्ष्याकृतो घवामोहः कार्यं ते नन किंचन महत्तरेण व
 क्षेपेण शीलेनैव कुलस्त्रियः पातापिनप्रभुः प्रायोपोषितां चापलावने मत्तानदीचनारीचनि यतु केन पार्यते तथा च श्रूयतामत्र कथां वः कथयाम्य
 ह अस्तीह रत्नकूटांख्यं मध्ये बुधे महत् तत्र राजा महोत्साहः पुरा परमवैभवः यथार्थेन भिधानेन रत्नाधिपतिरसभूत् सराजा विजयं
 पृथ्वाः स वराजा तज्जातया भार्याः प्राप्नुत पक्षेपविस्माराधने महत् सनुष्टुप्तासाक्षाद्गवानादिदेशतं उन्निष्ठराजकुलोस्मिन् दिद
 वस्मिन्नेष्टु कलिंगविषये सोपि गंधर्वं मुनिशपतः समुत्पन्नो राजः श्वेतः श्वेतरश्मिरिति श्रुतः पूर्वजन्मतपः सिद्धियोगो सद्भक्तिस्तथा
 ज्ञानी गगनगामी च गजो जातिस्मरश्च सः दत्तादेशो मया स्वप्रेसच हस्ती महोत्साह एतत्स्वयं मागै एवाहनत्वे प्रपत्स्यते तमारुह्य गजं श्वे
 तं सुरेभ्यो ववज्जुभूत् द्योमसो गै एयं पते राजानमभिधास्यसि सप्तदिव्यानुभावा यभीतस्तुभ्यं प्रदास्यति स्वप्ने मयेव दत्तातः कथादान
 निभाकरे एवं विजेष्यसे कृत्वा पृथ्वीमंतः पुराणि च राजपुत्री सह स्वाणितमशीतिमवाप्स्यसि इत्युक्तां तर्हि ते विस्मा सराजा कृतपारणः

५५७

राम
११६

तश्च स्वपुरे सुप्रसिद्धानीयतमितास्तयं तव तस्य च कल्याणविवाहसंविधास्यति इति स्वप्रेष्यतंगौरीसावुकं पाससादिशत प्रबुध्यसाचनं सुप्र
प्रानमीयेत्यवेदयत् ततः सातदनुज्ञाता बुद्ध्या विद्याप्रभावनः उद्यानस्य वरं देष्टुं प्रावर्तते निजासुरात् ॥ तमायं पुत्रमामे तो वेत्यरत्नप्रभामिति
प्राप्तामुक्ताक्षणेनाद्यविश्वयमनः परं एतन्न स्यावचः श्रुत्वा माधुर्यमनुतामने नरवाहनदत्ता न विष्णो नारे निनिंदसः श्रोत्रनेत्रमयं कृत्स्नम
करोत्किं न मा मिति जगाद तो च धनो हं जन्मादिसफलं सम यो ह मे वं स्तयं न त्विस्ते हादभिस्तु तस्तया इत्यन्योन्यवप्रेमकृतं संलापयोस्तयोः ।
अकस्माद्दृशेत्तत्र विद्याधरवलादिवि ततो यसागतो वेति द्वायत् प्रभयोदिते गजाहे मप्रभो वीसः सपुत्रो वनतारसः उपाययो च पुत्रेण स
हृवृक्षप्रभेतासः नरवाहनदत्तं तं विहित स्तागतादरे अन्योन्यरचिताचारयावन्निष्ठं नितेक्षणं तावन्नत्रा ययौ बुद्ध्या वत्सराजः समंशिकः कृ
तानि प्यविधिं तं च नृप हे मप्रभो यसः यथारत्नप्रभोक्तं तं वृत्तां तं समवोधयत् जगाद च मया चेयं तां विद्या प्रभावनः इहागता सुमास
वैकृतां तं चात्र वेत्स्य हं चक्रचर्तिं विमानं हि भावयेत्सुषुतादृशं अनुमन्य स्वतद्रक्ष्यस्य चिरदेतमात्मजं रत्नप्रभावधुक्ते पुवरजमिता
गते एवं वत्से शमभ्यर्थे नानुमनं चिह्नितः सपुत्रः कल्पयित्वा तद्दिमानं निजविद्यया तज्जरोप्यत्र पानप्रसुखरत्नप्रभायुते नरवाहनदत्तं तं स
हितंगोमुलादिभिः यौगंधरायणेनापि पित्रानुप्रेषितेन सः हेमप्रभो निनायस्तं पुरं कंचनज्जगत् नरवाहनदत्तश्च ददर्श प्राप्य तस्युरे आशुरेकं
चनमयं वै हेमप्रकाशभासुरं रश्मिप्रतापैर्विपद्भिर्गालिगितमिवाभितः प्रसारितानेकभुजं जामातृप्रीति संभ्रमात् तत्र तां विधिवत् तस्मै राजा हेम
प्रभो ददौ रत्नप्रभो महारेभो हरये धिरिवश्रियं प्रायकृद्वनराणींश्च नदानस्मै सभासुरात् प्रदीपानेकवाहचक्रिविभ्रमशालिनः सोत्सवस्य पु
रे चास्य राज्ञो विज्ञानि वर्षतः लब्धवस्त्राश्च सुः सपताकाग्रहा अपि नरवाहनदत्तश्च निर्वृत्तो हाह मंगलः दिव्यभोगभुगत्सुताः सरत्नप्रभया समं
रे मे च दिव्या सुद्यानवापी देवकुलानि सः पश्यंस्तया समाहृत्य नदिद्यावलनो नभः एव च तत्र कतिचिद्दिवसानुषिता विद्याधराधिपपुरे सवपूतहा
यः वत्से अरस्यत नयः स्वपुरी प्रपातुं यौगंधरायणमनेन सति चकार अश्रुत तोरचितं मंगलसंविधानः संपूजितः सप्तचिवः अश्रुरेण भूयः ते

८. क.
५८.
११५

उत्पाद्यचनतः स्यातः सरजाचितधूनेतिः चकारदत्तदानः सनुत्सवंकृतकारणः दिवसेष्वयथातेषु देवीकतिपयेषु सा अलंकारप्रभातस्य रा
ज्ञो गर्भमधारयन् आनेदयामास च ते मुनिनमधुगंधिना लोलनेत्रालिनाकांतपंकजेनेव पांडुना आख्यातस्त्रायजन्मानमुदारैर्गर्भदोहदेः अ
स्ततनयंकालेद्यौरकमिवसाततः येन जातेन सह जैस्तेजोभिरिव भासितं सिंहगणतौलीकमपितजातवासकं पिताचमेशिश्रुगजा
शत्रुगोत्रभयावृहं दिव्यागुपदिष्टेन नाश्रवन्नप्रभयधात् ततः सर्ववृधे बालः पार्वणे दुरिवक्रमात् ज्वालाभिः पूर्यमाणः सकृद्दिष्टोः
कुलांबुधेः अथ चिरात्सुनस्तस्य राज्ञो हेमप्रभस्य सा अलंकारप्रभाराज्ञी सगर्भा समपद्यत सगर्भा चाश्रयो हूतसविष्टोषद्यतिस्तथा सत्यं
हेमासनाहूढाभेजेतः पुररत्नतां विद्याकल्पितसत्यमविमानेन नभस्तले बभ्राम च तथाभूतविलसद्गर्भदोहदा प्राप्ते च समये तस्या
देव्या कन्या जनिष्ट सा पर्याप्तवर्णनेयस्या जन्मगोरी प्रसादतः नरवाहनदत्तस्य भार्ये हं भाविनीति वाक् तदा आविहारादेशावचः सवादि
नीदिवः राजा च तत्सुतो न्यनिनिर्विशेषकृतोत्सवः तौ सह हेमप्रभोका पीत्रा आरत्नप्रभास्तुता स्वविद्या संस्कृता सा च तत्परत्नप्रभापितुः अव
र्धनगृहे दिक्षु प्रकाशस्तदपद्यत ततः सरजा तं वर्महरं वज्रप्रभं कृतं कृतदारक्रियंकृता यो वराज्ञेभिषिक्तवान् विन्यस्त राजाभारश्च तस्मि
न्नासीन्सनिर्कृतः सुता विवाहचिंता तु तस्यैकाभूत्तदाहृदि एकदा सौंतिका सीतां प्रदेयं वीक्ष्य तां सुता राजा वीदलंकारप्रभादेवी समीपगतं कु
लालंकारभूतापि पश्यदेवि न गत्रये कन्या नाम महदुःखिगहो महता मपि विनीता प्यात्र विद्यापिरूपयौवनवस्यपि रत्नप्रभावरप्राप्ता विनैषाय
दुनोति सा नरवानदत्तस्य भार्योक्ता देवतैरियं तत्किं न दीयते तस्मै भाव्यस्वच्चक्रवर्तिने तपे सुक्तस्तया देव्या सरजा पुनरवृवीत् तां सा कन्यका
पत्यायातं चरमवाप्नुयात् सहिकामावतारोचकिं तु नाद्यापि दिव्यता प्राप्तस्तेन मया तस्य विद्याप्राप्तिः परीक्ष्यते इत्येवं वदतस्तस्य सद्योत्तेर्वचनैः पितुः
कर्णप्रविष्टैकं दर्पमोहमेव पश्ये पश्येः भाने वा विष्टचित्ते व सुते वलित्विते व च अभूदतत्प्रभातेन हृतचिन्ता वरेण सा ततः कथंचित्स्थिते रोप्रण
म्यातः पुरे निजे गता चिंता तु रात्रिं चिरेण कथमप्यगात् प्रातः शुभं दिनं पुत्रितत्सवत्से सरात्मजः दृष्टव्यः स्वरो गता कोशां वीनगंरी तया न

५५८

राम
११५

हेतुर्लघुत्वाकदाचन सद्यः साधयितुंजानेताम्रात्कनकमुत्तमं गुह्यं ह्यपदिष्टा सा युक्तिर्ममया चतत् दृष्टं साक्षात्तया युक्ता संसिद्धं तस्य
कोचने इत्युक्तो वदुना तेन तावमा नाययन्तुपः विलीनेचकृते तस्मिन्नावदृष्ट्वाणं मक्षिपत् क्षिप्यमाणं चतच्चूर्णं मद्दृश्यः कोपपाहरत् यक्षस्तः
चददर्शकः सराजानुष्टपावकः अप्राप्तचूर्णं तावंचनचुवर्णीवभूवतत् एवं विजुर्वतस्तस्य वटोर्मोघः अमोभवत् नतो विपत्तादादायराजान
स्माद्वटोः स्वयं चूर्णं विलीनेचिक्षेपताम्रेतेजसिनांवरः तस्य नवाहरचूर्णं यक्षः स्मिताय योतुसः तेन तच्चूर्णं संयोगात्तावंचनकनामगात्
विस्मिताय ततस्तस्मै वटवे परिपृच्छते सराजाय क्षयज्ञाते यथा दृष्टं शंसतत् शिक्षिता चूर्णयुक्तिं च वटोस्तस्मात्तदेवतो नृपश्चक्रे कृतार्थं ते
कृतदारपरिग्रहं भजे चूर्णं कोशश्चोहोत्रातकृत्तिजन्मना सावरोधोत्तमान्मोहानरिद्वीकृतद्विजः तदेवं भीत इव वापरितुष्ट इवापवा रदा
तिनीव सत्त्वानामिष्टसीम्बर एव हि नृपश्चधीरसत्त्वो न्यः कोत्तिदाता च देवतत् दास्यत्यागधितः शंभुः पुत्रं ते माशुचं कृपाः इत्युदारमलंका
रप्रभादेवीमुखाद्वचः अत्वा हेमप्रभो राजा अदधे चतुतोषच मेने चतनयप्राप्तिं गौरी शाराधना द्युतं स्तुतिं हृदये नैव निजे नोत्साहशा
सिना ततो न्येद्युः सदेवीकः स्नातोभर्चितशंकरः नयंकाचनकोटीशुविप्रेभ्यः प्रतिपद्युसः तनयां र्थं तपस्तेपे निराहारोहरायतः देहस्त्यक्तो म
या पूर्वस्तोषिनोवेति निश्चितः तपस्यश्चेति तुष्टाववरदंगिरिजाधवं हेलाविनीर्णदुग्धाधिप्रसन्नायोपमन्यवे नमस्तेस्तु जगत्सर्गस्थितिं सं
तारहेतवे गौरीशतत्रद्योमादिभेदभिन्नाष्टमूर्तये नमस्तेस्तु ततोऽस्तु हृत्कुशे प्रायशायिने विश्रुद्मानसावासकलहसायशंभवे नमो
दिव्यप्रकाशाय निर्मलाय जडात्मने प्रक्षीणदोषैर्मंशपाय सोमाया तद्रुताकृते देहाधृष्टकंताय केवलवत्स चारिते इहानिर्मितविश्रायन
तो विष्णुमयाय च एव कृतस्तुतिं तंचराजानं गिरिजापतिः त्रिरात्रोपोषिते त्वन्ने साक्षाद्भूयेदमद्वीत् उन्निष्टराजभावी ते वीरो वं प्राधरः सुतः
गौरीप्रसादात्कन्यापि भविष्यन्नुत्तमातेव नरवानदत्तस्य सुष्माकंचक्रवर्तिनः भविष्यन्तो भविषीया महिषी महसां निधेः इत्युक्तो तर्हि ते श
र्वसौ च विद्याधरेश्वरः हेमप्रभाः प्रबुधे प्रहृष्टारजनीक्षये आनंदयदलंकारप्रभास्त्वन्ननिवेद्युसः गौरीस्त्वन्नैतथैवात्ता भार्या संवादशंसिनी

८. क.
२. प्र.
११४

तत्र विक्रमं तु गालो राजा भूक्तवत्सुरा यो भूत्वा गालो दानेनार्थिनां न युधि द्विषां स जातु मृगया हेतोः प्रविष्टो न पतिर्वनं विल्लेहो मं विरधते त
उवाह्य गमैक्षत तं दृष्ट्वा पृष्ठकामोपि परिहृत्य तदंतिकं ययौ सुहृदं मृगया रसेन सवल्लसतः उत्पन्नं द्विपतं द्विष्टु हन्यमानैः स्वपाणिना चिरं मृगे
श्रुतिं ह्यश्रीडिता कंडुकेरिव आरुन्नस्तं तथैवा ब्रह्म होम परं द्विजं उपेत्य न ता पप्रक नाम होम फलं च सः ततः स गालो भूपं कृता श्रीस्तम
भाषत विप्रो हनाग शर्मा लो हो मे च शृणु मे फलं अनेन विल्लेहो मे न प्रसीदति यदानलः हिरण्यया नि पिंडानि तदानीं यीति कुंडतः ततो गिः
प्रकटीभूय वंसाक्षात्सु यच्छति वर्तते मम भूयांश्च कालो विल्ला निजुक्तः संदुप्यस्य नाद्यापि तुष्यते वचपावकः इत्युक्तेन राजा तं धीरसत्त्वो
भभाषत तर्हि मे देहि विल्लेह मे कंया वत्तु होमितं प्रसादयामि च वत्तु धुने संतवानलं कथं प्रसादयसि तं वद्विमप्रयतो मुचिः यो म मे
वं व्रतस्य स्यात्तस्यापि न तुष्यति इत्युक्तेन विप्रेण राजा तमवदस्युनः मेव प्रयच्छ मे विल्लेहं पश्याश्रुयं क्षणदिति ततः सरज्ञे विप्रो स्मेददो
विल्लं सको नुकी राजा च सतदा तव दृढसत्त्वेन चेतसा कृतेनानेन विल्लेह न चेत्तुष्यसि तच्छिरः तथ्ये स्तु होमीति ध्यात्वा चास्मिं जुहाव
तं आचिरासी च सप्तार्चिः कुंडादिलुं हिरण्यं सयमादाय दत्तस्य फलं सत्त्वगोरिव जगाद च ससाक्षात्ते जातवेदामही पतिं सत्तेनानेन तुष्टो
स्मितं हुहाण वरं नृप तच्छ्रुता समहासतो राजा तं प्रणतो ब्रवीत् कोममा न्यो वरो देहि द्विजाया स्मेय चेष्टितं इति याज्ञोवचः श्रुता सुप्रीतो गि
जगाद ते राज न माहाधनपति श्रीहृणो यं भविष्यति त्वमप्यक्षीणकोशश्चीर्मत्सदा द्रविष्यति एव दत्तं वरं वद्विं ग्राह्यः स विजिज्ञपत् आवि
र्भूतो स सहसारात्तः स्तेष्ठा विहारिणः न मे स विनयस्यापि किमेतद्गवत्रिति ततो गिर्वरदः प्राह नादास्य दर्शनं यदि श्रोतो व्यदेष्टु शि
रस्तीव्रसत्त्वो नृपो मयि तीव्रसत्त्वस्य च चिराद्भवंती हनसिद्धयः संदसत्त्वस्य च चिराद्ब्रह्मसुप्ता दृश्यताः इत्युक्ता तर्हि ते वद्वौ नृपमा मेय
सद्विजः नागशर्मा ततो गच्छ मेणा भूमा हाधनः नृपोपि दृष्टसतः सस्त्यमानो नुजीविभिः ययौ विक्रमं तु गः स्तं पुरं पाटलिपुत्रकं तत्र
स्थितमकस्मात्ते प्रविश्य प्रभुमेकदा रहः शुभं जयोनाम प्रतीहारो विजिज्ञपत् विजने देवविज्ञानि चिकीर्षुं ग्राह्येण वदुः यजिज्ञपच्च देवा

राम
११४

स्तुचदृष्टापप्रकृतं प्रिया अलंकारप्रभादेवीदौर्मनस्यस्वकारणं ततः सरजावादीनां सर्वसंपन्निरक्षिमे एकं तु पुत्रो नास्तीति दुःखं सां देवि वाधते
यामया प्रागपुत्रस्य पुंसः सत्त्वतः कथा अनातत्समरणं ह्युताश्चिता चैषोक्ततामस कीदृशी सा कथा देवे सुक्तो देवा तथा च सः राजानस्यैकसामे
तां संक्षेपान्नामवर्णयत् नगरे चित्रकूटाख्ये ब्राह्मणे च न तत्परः बभूव ब्राह्मणवरो नामान्वर्धो महीपतिः तस्याभूत्सत्तशीलाख्यो जयी युद्धैकसेवकः
मासे मासे चलभते तस्मात्सर्णशतेन पात् पर्याप्तैतच्च नैवाभूत् आगिनस्तस्य काचने अपुत्रता च्छदाने कविनोदासक्तचेतसः पुत्रो विनोदे हेतुर्मे दत्त
क्ता वन्न वेधसा दत्तं दानवसनेन दण्डि विनोक्तं वरेजीर्णस्य शुक्लस्य तरो जम्बोपलस्य न संसारे हरिदस्य तागे कव्यसनस्य च इति संचिंतयन्नित्य
सत्तशीलः स जानुर्वित् उद्याने संचरन् प्राप निधिं देवान्वाप्यं च न सभत्तश्च तस्मादायुर्भूदिकां च न भासुरं महाघरत्नं तत्रिरे निनाय प्रसभं गृहं ततः
सभोगं भुंजानो ब्राह्मणेभ्यो ददद्दसु भूमेभ्यश्च सुहृद्भ्यश्च यावदास्ते वसात्तिकः तावद्दृष्टान् दभूच्च निधिलाभश्च गोव्रजेः तस्य राजकुले गता स्वे
राज्ञे निवेदितः अपराजसमाहृतः प्रतीहार निदेशगः क्षणराजा गनेकांते सत्तशीलः स तस्थितवान् तत्र हस्तस्य पालीला वन्न सुध्यात्वनन्ति
ति सलेभेताम्रं कुंभीस्य निधानं चापरमहत् दत्ते दंजनीयस्ते राजे निहृदयं निजं विधिना सत्ततुष्टेन प्रकोशमिव दर्शितं तथैवाक्कादयामास मदा
तश्च विवेश च आवेदितः प्रतीहारेणानिकं न पतेत्ततः ज्ञानं मयानिधिलं च तया तनुसमर्पय इति तत्र सराज्ञा च प्रणतो जगदेस्वयं किमर्पयामि दे
वाद्यं किमद्य तनुमुच्यतां सोपितेन निराजानं सत्तशीलो जगाद तं अर्पयामि न वप्रात्तमित्युक्तं च सभूता गत्वा राजा गनेकांते निधितस्मे समर्प
येत् आच निधिं यच्छेत्तं भुंक्ष्वेति प्रेषितो यसः नृपेण निधितुष्टेन सत्तशीलो गमद्गृहं तत्रासीद्दानभोगाभ्यां तत्रांनो यथार्थतां तुदंश्चापुत्रता
दुःखदौर्मनस्य कथं च न इत्येतत्सत्तशीलस्य दत्तं प्रवेष्टानं मया सस्मृत्यस्यीयते दुःखं पुत्रसद्भावचिंतया इति विद्याधरेणोद्भाषी हेमप्रभेण सा
अलंकारप्रभादेवी गदितानि जगाद तं सत्यमेवं सुसत्त्वानां साहाय्यं भजते विधिः किं नापरो निधिलं चः सत्तशीलेन संकटे तत्सत्तप्रभावेन त
मपि प्राप्स्यसीति तत्र तत्र विक्रमं तु गत्य कथा चात्र निदर्शने अक्षिपातलिपुत्राख्यं भुवो लंकारं पुरं पूर्णवर्णं च वस्थाने सौ सौ सन्मणिभिश्चितं

क. क
२ प्र
११३

तां प्रसारयन् ददन्ति ह्रीं रिवाभाति स पागहोगजाननः एवं स तत्र कोशां यो पुत्रो वत्से श्वरस्य तो परिणीय युवा प्राणसमां मद नमं वुको नरवाह
नदत्तः सैः सचिवैः गोमुखादिभिः समंतस्थेयया कामं परिपूर्णमनोरथः एकदा चोत्सवस्य तत्र के किलारावराजिते प्रवर्तिनलतासास्वला
मलयमाहते प्रगीतभंगसुभगे संप्राप्ते च मधुस्तवे ययो विहर्तुं सुखानं राजपुत्रः समं विकः तत्र आत्माग्नो कस्मादुपेत्य निजगादते प्रहर्षोत्सु
लनयनः स्ववयस्य सप्तमंतकः पुत्रराजमया दृष्टा कापी तो नातिदूरतः कन्यावती र्यसुभगे संप्राप्ते च मधुस्तवे गगनात्स्थिता शोकतरोरधः तथै
व प्रेषितश्चाहमुपेत्य सप्तलीकया सकांतिद्यो नितदिशा तदह्ना नायकन्या तच्छ्रुत्वा तैः त्वसचिवैः साकं तदृशं नोत्सुकः नरवाहनदत्तस्तत्र
हृत्सुलमगाहते ददर्श तत्र तां कांतां लोललोचनवद्वपुं शोभोत्पलवापीनस्तनकावकशोभितां परागपुंजगोतंगी ह्याय पातापहा
रिणी आर्ती चिता कृति साक्षाद्विपवनदेवतां उपाययौ च प्रणता सतामभिननंद च दिव्यकन्यां नृपसुतस्तद्रूपापहृतेश्वरः अथ तत्सचि
वः सर्वे रूपा विष्टे पुगो मुखः तामपहृष्टुभे कांतं किमर्थं आगमो वने तच्छ्रुत्वा सा दुहलंघ्य मन्मथा जोज्ज्वलतया नरवाहनदत्तस्य वदनां
भोरुहपुरः पश्यंती चक्षुषातिथै गसमं प्रणयस्तुता वित्तरेण त्वमृतांत कथामेता मवर्णयन् अस्ति विजगति त्वया तो नरो द्रोहि मवानिति भूरि
शृंगस्य तस्यैकं शृंगं गोरीपतिर्गिरिः भास्वन्मणिप्रभामाली विलसन्नुहिनकृतिः गगनाभोगावयः पारे क्लृप्तं नशकते हरप्रसादलभा नो जरा मसु
भयछिदां सिद्धी नामौषधीनां च निधानं यस्य सानकः येन विद्याधरश्चातशरीररुचिपिंजरे शिखरे रमराज्ञी दृष्टुगशोभाभिभूयते तत्र कांचन
शृंगाख्यमस्ति हेममयं पुरं भागोः प्रभाकरस्यानमिव यज्ञातिभासुरं वक्रयोजनविस्तीर्णं तस्मिन्निद्याधरे श्वरः आत्ते हेमप्रभो नाम दृढभक्तिरु
सापतो तस्य चास्ति महादेवी पत्नी पुवक्रुपुप्रिया अलेकारप्रभानाम रोहिणी वहिमतियः तया सह स राजा च प्रातस्तन्यायधार्मिकः स्नात्वा च
यिता विधिवद्गोरीपुंक्तं महेश्वरं एतस्मानुपलोकं चरन्मिच्छति दिने दिने ब्राह्मणेभ्यो दरिद्रेभ्यः स्वर्णलक्षप्रयच्छति ततश्चागत्य धर्मेण राजकृत्या
न्यवेक्ष्यतः करोत्याहारपानादि सुविनियतव्रतः एवं दिनेषु गच्छन्तस्योद्गते वशात्किल अपुत्रता कृताराजश्चिंता जानूद्य पद्यत तयानि दुर्मन

तां कृत्वा स्त्रीतां स्वमंगलं विदधुः भक्तानुकेपि निजया द्विसुतेन याद्युत्पत्तयः स्वयमुपेत्य कृतं कृतार्थं इत्यादि दिव्यवरचारणवाद्यमिश्रवाक्पा-
नमेवमपि संधिरेव गोपाः अथ नरवाहनदत्तः प्रविशे मदनमंचुकधुषितं कृतवरकौतुकशोभीविधिमतोद्यमद्विवाहगृहं निर्वसत
उवहलोचनविप्रमन्नवीवाहमंगलविधिं च वधूवरोत्तो वेदीं समाकृतं हनुर्जलितानि सुवैराज्ञां शिरोभुवमिवामलरत्नदीप्तां यदियुगप-
दिहेतुमूर्तिभानूकनकगिरिभूमतोभितः कदाचित् भवति तदुपमातयास्तदानीं जगति वधूवरयोः प्रदक्षिणेऽग्रेः यथाविवाहे त्ववत्-
र्यनादानपोचयन्तुं दुभयौ तस्मिन् तथा वधूत्सारितहेमलाजाः सुवैजिताः कौसमकष्टयोश्च ततः कनकराशिभिर्मणिमये श्रृङ्गामातरं समाचर-
दुदारपीठकिलकलिंगसेनातया यथासुबुधेजनेरपि सुदुर्गातोऽस्याः पुरः सकासमलकापतिः कृपणभूभतामपिके निष्पन्नतादृशचिर-
भिमतानुदूपाणि ग्रहोत्सवविधीचवधूवरोत्तो अथ तं रविं विप्रानुः प्रमदोपहृष्टलोकस्मानसमिवामलचित्रभक्तिं सहाहिनीपरिगतै-
रपि विप्रवंद्यैः शौर्याश्चैरपि जितावननेनैर्देवैः साधारितां शिभिरिवाशुपुरीपुष्टैरेव स्मरस्मरसुदुपायनरत्नहस्तैः अनुजीविजनापत्तौ
पिराजावकिरेहमतया महोत्सवे स्मिन् यदि परमभवज्जानतृपाननीगंभगतायथास्यराष्ट्रे वरचारणनर्तकीसमूहे विविधदिगंत-
समागतेस्तदात्र परितस्तववाद्यनृत्तगीतैर्बुधनमयएवजीवलोकः वातोद्धतपलाकावाङ्मलतास्तत्सवेव कोशांवी सापिननेनैव पुरी-
पोरस्तीरचितमडनाभरण एवं च संप्रतिदिनं परिवर्तमानो निर्वर्त्यने स्मसुचिरेणे महोत्सवे च सर्वः सदैव तसुहृत्सजनोजनश्च हृष्ट-
तः किमपि पूर्णमनोरथोभूत् सच नरवाहनदत्तो पुवराजो मदनमंचुका सहितः भजते स्म सुचिरं काक्षितमुदयैषीजीवलोकसु-
खं ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे मदनमंचुकाले वके अष्टमोऽङ्कः ॥ समाप्तश्चायं लवकः ॥ आदितश्चतुर्विंशः ॥
इदं गुरुगिरिद्वजाप्रणयमंदरांदोलनासुराकिलकषामतं हरमुखोबुधहृत्तं प्रसह्य सयं निवेदिगंतविग्रहलब्धयोः सुरदधुति-
वैबुधीभुविभवप्रसादेन ते केलिकेशग्रहव्यग्रगौरीकरनखाद्यत शिवायानेकचंद्राद्वामिवश्वं शिवोत्सवः करंदानां भसोदयः कुचि-

क. क.
म. म.
११२

कार्येस्मिन्नेषः प्रयत्नामिति ततो न हनधीस्मिन्नुद्योगे विहरंदिने नरवाहनदत्तस्तोपपन्नमदनमंचुका उस्तुलपद्यवदनादलत्तुवत्तयेक्षणं ।
 वंधूककल्पनीयौष्टं मंदारस्तवकस्तनी शिरीषसुज्जमांगीपंचपुष्पमयीमिव एका मेव जगज्जेनीस्त्रेण विहितामिव कलिंगसेनाप्येष्टगतावसे
 श्वरस्वयं सुताविवाहहेतोस्तद्यथाभीष्टं विजित्पत् वत्सेशोपि विस्मयेतामाह्वयनिजमंत्रिणः देवो वा सवदत्तायां स्थितायां निजगादतां कलिंग
 सेनादरते सुतोहाहायनज्ञं ऊर्मोयदंधकीत्येतो लोको वेत्तु न मामिति लोकश्च सर्वधारक्षस्तत्त्वादेन किंपुरा रामभद्रेण शुद्धापितृता
 देवी न जानकी श्रवाहतापि भीष्मणयत्नाद्वातुः कृते तथा प्रतापं किं न वा तत्तादृत पूर्वाभ्यर्तका एवं कलिंगसेनेषां स्वयंवरकृते मयि
 वृद्धा मदनवेगेन तेनैतां गृह्ते जना अतोऽस्यास्तनयामेतां गांधर्वविधिना स्वयं नरवाहनदत्तो सा बुद्धहस्तमुद्रपिका इत्युक्ते वत्सराजेन सा
 हयोगंधरायणः इह कलिंगसेने तदनेचित्तं कथाप्रभो दिव्यैषा हि न सामान्या स सुतेत्यसकृद्गतं मित्रेण चैतदुक्तं मे ज्ञानिना ब्रह्मरक्षसा
 इत्यादितत्र ते यावद्विस्मयंति परस्परं एवं मोह्यरीता वहाणी प्रादुरभूदिवः मन्त्रे ज्ञानलदग्धस्य स्पष्टस्यावमनोभुवः नरवाहनदत्तस्य मयैव
 पाविनिर्मिता तपस्तुष्टेन भायोस्परतिमं दनमंचुका एतया सहितश्चायं संवतः पुरमुख्यया विद्याधराधिराज्यसदिव्यकल्पकरिष्यति तस्य
 सादादिजित्यारीरिस्तुक्ताविररामवाक् श्रुतेतां भगवद्वाणी वत्सेशः सपरिहृदः तं प्रणम्य सुतोहाहेसानंदो निश्चयं च पातु अपससचिब
 सुख्यपूर्वविज्ञाततत्वं नरपतिरभिनयाह्वयमोहृति काश्च शुभफलदम्बुलसूचस्तु ते तं कतिपयदिनमध्ये भाविन प्राप्नुयात् कालः
 मनागनुभविष्यति कंचिदत्र पुत्रोदियोगमनया सह भार्यया ते जानीमहे वयमिदं निजशास्त्रद्वयावत्सेश्वरपि जगदुर्गणकाः पुनस्तो तः
 तः सस्तु नोर्निजदेवोचितं विवाहसंभारविधिं च धातुपः तथा यथास्यस्तपुरीनके वल्लभपुत्र्यपिक्षाभमगान्तुद्यमानं शान्ते विवाहदिव
 सेय कलिंगसेनापि जविस्मृतिजदिव्यविभूषणायाः तस्याः प्रसाधनविधिं दुहितश्चकार सोमप्रभापतिनिदेशवशागता च कृतदिव्यको
 तुका सा सुतरामप्यमदनमंचुका विवभौ न चैव मेकोता च इतनुः कानिका नुगता दिव्या गनाश्च तस्या हरत्तया श्रयमाणगीतरवाः तद्रूपजि

राम
११२

अतर्ह्यरहस्येषु तेर्वशीक्रियते हितः ततः शीरविशेषज्ञात्विज्ञातस्यात्युत्पाद्यते तस्माज्जिनात्मारजास्यास्तदंशोविशेषवित् प्रज्ञानुरागादेव हि
संभवेद्वाजनं श्रियः पूर्वचशूरसेनात्योभयैकप्रत्यपीन्यः सचिवैः पेटकैरुत्ताधुज्यते स्मवशीकृतः यस्तस्य सेवको राजस्तस्मै तन्मंत्रिणो व्रते
दानुमेव वत्तणमप्यदितस्तपिभूपतौ तेषां तु सेवको यो वददुस्तस्मै स्वयं व्रते ते च विज्ञप्य राजा च मनो ह्याप्यदापयन् तद्दृष्ट्वा सन्दृष्ट्वा श
नेकाजुर्तपेटकं अन्योऽयं प्रज्ञया युक्ता सचिवोक्तानभेदयत् भिवेषुनेषु नष्टेषु मिथः पेश्म्यकारिषु सम्यक्प्रशासराज्ये तेस्तराजान्ये रवेचितः
हरिसिंहश्च राजा प्रास्तामन्यो नीतितव वित् कृतभक्तिर्बुधैर्मान्यः स दुर्गः सार्थसंचयः श्रुतुरक्ताः प्रजाः कृताचेष्टते स्म यथा तथा चक्रवर्त्य
भियुक्तोऽपि न जगाम पराभवं एवं विचारं श्रुतो च सारं राज्ये धिकन किं इत्याकृता यथासं ते विरेमुर्गो मुखादयः नरवाहनदत्तश्च तेषां श्रद्धा
यतद्वचः चित्तेषु रुषकते व्यप्य चित्तं देवमभ्यधात् ततश्चात्मा यतैरेव साकं तां प्रेक्षितुं यथो सविलंबकृतोत्कं वा प्रियां मदनमंचुकां प्राप्ते
तन्मंदिरतस्मिन्नासनस्ये कृतादरा क्षणकलिंगसेनोऽगो मुखाविस्मृता प्रवीत् नरवाहनदत्तं वराजसूनावनागते उत्सुकापदतीमस्य द्रष्टुं
मदनमंचुकां हर्ष्यायुधमिमांसा गामुखावगतामया यावत्तावत्सुमानेको न भसो जावतीर्णवान् सकिरीटी च त्वद्गीचमां दिव्या कृतिरवुक्तीत्
अहं मानसवेगात्प्याराजो विद्याधरे श्वरः स्तः स्त्रीसुरभिदत्ता त्या तं वशा पचुता भुवि सुता च न वदित्येयमेतन्मो विदितं किल तद्देहि मे सुतमिता
संबंधः सदृशो ह्ययं इत्युक्ते तेन सह साविहस्य हंतममुवन् नरवाहनदत्तोऽस्याभर्ता देवे विनिर्मितः सर्वेषां योऽयुष्माकं चक्रवर्ती भविष्यति
इत्युक्तः स यथोत्तमयो मविद्याधरो गतः मत्सुजीनयनोद्देगा कोऽविद्यलतोपमः तच्छ्रुत्वा गोमुखो वादी ज्ञाते स्म स्तामिनीरहः राजपुत्रं तरि
क्षोक्तेः उद्धामुं भाविने प्रभुं पापं विधानुमेष्ये हंसद्यो विद्याधराहिते उच्छ्रुत्व लोनि यन्तो रं कइहे हल्लिने प्रभुं नतो यं रक्षितः साक्षाद्गुणानादि
प्रशंभुना नारदोक्तिरिव तातेनोचमाना श्रुता मया अतो विद्याधरः संप्रत्येते स्मां कं विरोधितः अता कलिंगसेनेन त्सवन्तां नं भियाववीत्
मायया तर्हिणो यावमहमदनमंचुकां वंचते राजपुत्रेण किं न तावन्किं न तावद्विवाह्यते एतत्कलिंगसेनां तः श्रुत्वा तां गोमुखादयः ऊचुस्तथैव

८. क.
म. मं.
१११

दुष्करं किंचित्सर्गोद्दिष्टव्यते वरस्त्रीनामसृष्टेयममतेन विषेण च अनुरक्ता मते साहिविरक्ता विषमेव च ज्ञानयेकांतवदना केन पृच्छन्न पानवत्
ऊर्त्ती प्रकुलकमला गहनक्रेव पद्मिनी भर्तृश्लाघासहासुस्त्री प्रभाभानोरिवामला हृन्नेया सुगुह्यताया पररक्ता गतस्य हा पापाविशगवि
षमद्गतारं भुजगी वसा तथा हि कुत्रचिद्गमेशु प्रशतिकोपभूतं पुरुषस्तस्य भार्या च वधू वयसि चारिणी सददर्शकदासाय भार्या तां जारसंग
तां जघानते च तजारे खड्गेनांतर्गहस्थितं राश्रयेक्षं च तस्योचद्वारिभार्या निरुधत्ता तत्काले च निवासार्थी तमत्र पथितो भयं गत दत्ता तस्या
अयं पुत्राते नैव सह तं हते पारदारिकमादाय राज्ञो तज्जाटवीययो तज्जाधकूपेयावत्त शवंक्षिपति तंतया तावदागतया पश्चात्तिप्रः सोप्यभा
र्याया एव कुपोषितुरुते किंकिनामनसा हसं इति स्त्री चरितं बालोपनिदत्तं गोमुत्तः ततो नागवने तत्र नागान् भयं सस्यं नरवाहनदत्तो
गात्सावासं सपरिहृदः तत्र जिज्ञासुरन्येष्टः सचिवानो मुखादिकान् जानन्नपि स पप्रच्छ राजनीतेः समुच्चयं सर्वज्ञस्तं तथाप्येतद्दमः पृष्ट्वा
वयंतया इत्युक्ता सारमन्यो न्यते निश्चिते वमवृत्तं आरुह्य नृपतिः पूर्वीमंदिशान् च शीकृतान् कामक्रोधादिका ज्जितारिष्टं भयं ततो ज्ञानात्
जयेदात्मानमवा दो विजया पान्य विहिषां अजितात्मा हि विवशो वशीकुर्यात्कथं परं ततो ज्ञानपदतादिगुणयुक्तां शुभविणः पुरोहितं चाप्यव
सं कुर्यादक्षेपेन पोषितं उपाधिभिर्भयलोभे धर्मे कामे परीक्षितान् योगेषु सात्या कार्येषु पुंजीतां तरचित्तमः सत्यद्वेषप्रयुक्ते वा स्वेतोक्तं स्थायं सह
ते वचसेषां परीक्षेत मित्युः कार्येषु जल्पतां सत्ये तु व्येद सत्ये तु येषां हृदयमाचरेत् जिज्ञासेत पृच्छेत् चारैराचरितं सदा इत्यनागतदृक्
प्रपन्कायां एतवायकं दकान् उपार्ज्यकोशदंडादि साधयेद्दहमूलतां उक्ता ह प्रभुतामत्र शक्तिवयुतस्ततः परदेशजिगीषुः स्वादिचार्यस्व
परांतरे आत्रैः श्रुतान्वितैः प्रोक्तैः मंत्रैः कुर्यादनायतं तैः निश्चितं स्वदुःखात् सर्वगं परिशोधयेत् सामानाद्युपायज्ञो योगक्षेमं प्रसाधयेत् प्र
संजीतततः संधिवशहादीनां शुभं एवं वितस्त्री विदधत्त देशपरदेशयोः चिंतो राजा जयत्येव न पुनर्जीतुं जीयते अज्ञस्तु कामलोभाधो व
या मार्गे प्रदर्शितः नीताश्रुभेषु निक्षिप्य सुष्यते धूतं चेदकैः नैवावकाशं लभते राज्ञस्तस्यांतिके परः धूर्तैर्निवृद्धाटस्य शालैरिव कृषीवलैः

राम
१११

दितं तथा तत्रैवोक्तमित्युक्ता तदा सर्वशशंससा ततः कलिंगसेनोक्तिं स संवादा मवेश्यतां निरस्तविस्मया सर्वे तोषतज्ञातुल्ययुः कलिं
गसेनानियोननिनायादिवसचनत् उद्याने वै ववत्से शोभायां पुत्रादिभिः सह अन्यद्यनिर्गतो दृष्टुं देवं देवकुले च सः ददर्शनं प्रतिर्वह्नीः सुवस्त्रा
भरणास्त्रियः काययमिति पृष्ट्वा श्रुतेन नास्तं वभाषिरे वयं विद्याः कलाश्चैतास्त्वस्युत्रार्थमिहागताः गता विशामस्तस्यां तस्मिन्नुक्ता तास्तिरोभव
न् सविस्मयः सराजापि वत्से शोभ्यतरं ययौ तत्र वासवदत्तायै देव्यै मंत्रिगणाय च तच्छृणुसाभिर्नंदं स्तं देवता नुग्रहं च ते ततो राजनिदेशेन वीणा वास
वदत्तया नरवाहनदत्ते प्रविष्टे जगद्देक्षणात् वादयेतीतनक्ता च सा तं विनयेन सः राजपुत्रो वहीहीणाश्चुता स्यानादसाविति तेषां दयगृहा
ते ताभिति पुत्रादिने पसः वीणामवादयन्तुर्वेनाधवीनपिविस्मितान् एवं सर्वासु विद्यासु कलासु च परीक्षितः पित्रायावद्भूतस्ताभिः स्वयं स
र्वं विवेद सः दीक्ष्य तं सगुणं पुत्रं वत्से शोभ्यतां मशिक्षयत् कलिंगसेना तनयां नृत्तमदनमंचुकां यथा यथा पूर्णकला सा भूत्तु रिर्वेदवी नरवा
हनदत्तायिः चुक्षुभे स तया तथा अरस्ततां च गायंती नृत्तं च विलोकयन् पठंती मिव कामाजानं गातुं भिनयेयतां सापि क्षणमपश्यंती
तमुदत्तुः सुधामयं कान्तमासीदुषः कोले जलादेव कुमुद्वती स तनं चा सहा स्यातुं तस्मिन् लोका नं विना नरवाहनदत्तो सौ तन्न दुद्यानमाययौ
तत्र पाशं तमानीय सुतोमदनमंचुकां कलिंगसेनया प्रीत्यारंभमानः स तस्मिन्वा गोमुखश्चास्य चित्रज्ञः सामाग्यो चिरस्थितिं इच्छन् कलिंगसेना
यां तोतामकचयन्कचां चित्रग्रहणनेना साराजपुत्रस्तु तोष सः हृदयानुप्रवेशो हि प्रभोः संवननं परं नृत्तादियोगो जुहते तस्मिन्मदनमंचुकां त
त्र स्वयंच संगीतवेश्म सुद्यानवर्तिनि नरवाहनदत्तश्च क्रेपयन् नरचारणात् तस्यां प्रियायां नृत्तं स्यां सर्वा तोद्यान्यवा दयन् जिगाय चागता न्दिग्यो
विविधानं डितोक्तया गजाश्वरयशस्वास्तु चित्रपुस्तिकादिको विदः एवं विहरतो विद्यासु यं दत्तस्य ते नरवाहनदत्तस्य शेषे वास गययुः एकदा
चात्रयात्राया मुद्याने सप्रियासखः पयोनागवनेनाम राजपुत्रः समं चिक्रुः तत्राभिलाषिणी काचिद्दृष्ट्वा भार्या निराकृता इयेष गोमुखं हंतुं सनिषा
हृतपानका तद्विवेद च तत्सत्या मुखादत्र स गोमुखः नाददे पातकं तच्च स्त्रिय एवं निनिंद च अतो धात्रा पुरस्य हंसा हसनदनुस्त्रियः नैतासां

वृ. क.
म. मं.
११०

नदत्तः स युवराजो विनिर्ययो अवाकीर्यत चोत्तिष्ठेनैवेनीलमिताहणेः पौरस्त्रीभिः सनीलाज्जनाभपद्मानलिः प्रभैः दृष्टा च तस्य रीप्रज्यदेवता
वंदिमागधैः लूयमानः स सचिवः स विशेषस्तमं दिरं तत्र दिव्यांस्तदाहारास्तथापानानुपाहरत् कलिंगसेना तस्याहोस्तविभृत्यधिकानि सा द
दौनस्सै सुवस्त्राणि दिव्याभरणानि च समं त्रिसंखिभृत्या यजामाहृते हकारा एवं तस्मै वेनासा वस्य तास्तदुदरः एषा वस्त्रेभ्यः रादीनां सर्व
षा वासरो ययो ततो निशायां प्राप्ताया तु नो द्वाह विमर्षिणी कलिंगसेना सस्मारात्ता सोमप्रभासंती एतया स्मृतमाज्ञानं मया सुरसुता तदा
भयाभता महाज्ञानी जगाद नडकवरः कलिंगसेना तामद्य सोत्सुका स्मरति पिये तद्गुदियमुद्याने कारयेत् तस्य ता कृते इत्युक्ता भाविभूतं
च कथयित्वा च तद्गतं तदैव प्रेषयामास पत्नी सोमप्रभापतिः सा चागत्य चिरोक्तं वा कृतं कठग्रहासंती कलिंगसेनां तु शूलं पृष्ठा सोमप्रभा
वती विद्याधरेण तावत्ते परिलीता मृहर्हिना अरतीर्णरनिते च सुता शपादनुग्रहात् कामावतारस्तेषां च वस्त्रे शालयजन्मनः नरवाह
नदत्तस्य पूर्वभार्या विनिर्मिता विद्याधराधिराजं सदिद्यं कल्पकरिष्यति तस्यैषा न्यावरोधानां मूर्ध्नि मान्या भविष्यति तं चावतीर्ण भूलोकेश
कृशापकृता सराः निष्पन्नकार्येषां च शापमुक्तिमवाप्सति एतन्मे जन्म चात्वा तं भजं ज्ञानवता सखि तस्माच्चिन्तेन तैकायां भाविसत्त्वं शुभं न
व अहं चेहकरोम्येषा दिव्यं तन्नया कृते उद्याने नास्ति पाताले न भूमौ यत्र वा दिवि इत्युक्ता दिव्यमुद्याने सानिर्मयस्व मायया कलिंगसेना मा
मेशसोत्का सोमप्रभाययो ततो निशि प्रभाताया मकस्माच्चैर्दिने दिवः भूमाविवच्य तलोको ददर्शोद्यानमवतत बुद्धाय राजा वत्सेशः सभायैः
सचिवैः सह नरवाहनदत्तस्य सानुगो वसमाययो ददृशुस्तेन मुद्याने सदा पुष्पफलद्रुमं नानामणिमयस्तं भभिन्निभूभागवापिकं सुवर्णवर्ण
विहगां दिव्यसौरभमाहृतं देवशादवतीर्णं तत्सर्गांतरमिव क्षितौ दृष्ट्वा तदुदुगं राजा किमेतदिति पृष्ट्वा च कलिंगसेना मातिप्ययं वत्सेश
रस्तदा सा प्रत्युवाच सर्वेषु मृणुत्सुनपतिं च तत् विश्वकर्मावतारोक्तिमयो नाम महासुरः युधिष्ठिरस्य यश्चक्रे पुरं रम्यं च वज्रिणः तस्य सोम
प्रभानामतनयास्तिसतीमम तयाराजविहागस्य मत्समीपं स्वमायया प्रीत्या कृतमिदं दिव्यमुद्यानं मत्सुता कृते इत्युक्ता यच्च सत्त्वा साभूते भावु

राम
११०

हृत्वा हृष्टं तत्र स्थाने जामले वपुः रतिरेवावतीर्लक्ष्यमिति मेनेन तत्र कः ततश्चानानां चक्रे देव्या वासवदत्तया नरवाहनदत्तो जगत्त्रयोत्सवः सुतः
सोऽपुल्लसुता भोजो दीप्तो मदनमंचुका नाम पश्यन्वांसोरीमिव पद्माकरः प्रभो सापितं लोचनानंदं पश्यतीति चानना नत्प्रिमाय योवालाचको
रीवामनविषं ततः प्रभृति तोवालावपि स्यातुं न शक्युः दृष्टिपाशैरिवावहो एष गमनावपि क्षणं दिनेर्मिश्रित्य संबंधं वेदनिर्मितमेव तु विवाह
विधये बुद्धिं यथादत्तेश्वरस्तयोः कलिंगसेनातद्वृद्धाननर्तचवबंधच नरवाहनदत्ते स्मिजामातृप्रीतितो धृतिं समेयमं विभिः सार्धं ततश्चाकारयत्
एक वत्सरजः स्वपुत्रस्य तस्मिन्मिव मंदिरं ततः संभृत्य संभारं सुत्रं राजा सकालचित् यो वराजं भाषितं तदृष्ट्वा घण्टाग्रहं प्रवृत्तं सापत्
नृधिपि ज्ञानंदवाप्यज ततः स्तोमो मत्तानंदपुत्रं सतीर्थं जपयः अभिषेकास्तु भित्तस्य धौ ते वदनपंकजे चित्रनिर्मलतां प्राप्नुमुं ताविक कथा
मपि मंगल्यमात्यपुष्यपुत्रस्य क्षिप्रं समावृत्तिः सुमोचदियमालोचनं वर्षद्यौरपितृत्वं देवदुंदुभिनिर्काद सार्धं ये वज्रं भिरे आनंदतूर्य
निर्घोषप्रतिशब्दनभक्तले प्रणनामाभिपुक्तं नैवावराजं नतत्रकः स्वप्रभावाद्दृते ते वै बोधनामनदाहिसः ततो वत्सेश्वरस्तस्य स्तोवाले
संतीक्षतः स्वमं विमुष्यानाहूय सचिवत्वे समादिशत् यो गंधरायण सुतं मंत्रिते मरुभूतिके सेनापत्ये हरिशिवं रुमालवतनयंततः वमतक
सुतं क्रीडासुहृत्वेन तपंतं गोमुखचप्रतीहारधरायामित्यकात्मजं पौरोहिते च पूर्वोक्ता बुभोपिंगलिका सुतो वैश्वानरं शांतिस्ते मं पुत्रौ द्वौ यौ
पुत्रौ धनः इत्याह तेषु पुत्रस्य साचिव्ये ते सुभूयता गगनादुदभूद्वाणी पुष्यदष्टिः पुरः सरा सर्वा र्थसाधकारने भविष्यत्यस्य मंत्रिणः शरीरदः
विभिन्नोऽस्य गोमुखस्तु भविष्यति इत्युक्तादियथावाचा हृष्टो वत्सेश्वरश्च सः सर्वांस्तमानयामास वत्सेराभरणेष्वतान् अनुजीविषुना स्मिन्
जनेषु वसुवर्षिनि दरिद्रशक्यैकस्यासीन्नार्थसंगतिः पवनोलासिताक्षिप्रपत्ताकापटपंक्तिभिः आहूतैरिव साप्ररिनर्तकैः चैरलेः पुरी
आगाहैद्याधरी साक्षालक्ष्मीस्तस्यैव भाविनी कलिंगसेनाजामातुरुत्सवेऽभविष्यतः ततो वासवदत्ता च सा च पद्मावती तथा हर्षणमत्तु कितो
मिलिताश्च शक्तयः मातुलं दोलितलताः प्रादुस्य विवसर्वतः तद्वारतरवोपचंचने पुकथैवका ततः कृताभिषेकः सजाहृद नयजं जं नरवाह

द. क.
म. म.
१०८

स्थानेन तत्रावदस्यावकरदीपः पपातसः लक्षणेन च तेनात्र निधिं स्थितमवेत्यसः उद्धारयितुं कारभे सहायेः सखिभिर्दिजैः अथ पोसो निवृत्तो भू
युक्षोरक्षाविधौ सतत् दृष्टागतायणावस्तुविनूपाक्षं विजितपत्तं गच्छापादपक्षिप्रभृद्वाक्ताव्यवादिनः इत्यादिदेशते यथैव विनूपाक्षः सकोपनः
नतः सयशोगते वस्तुत्ता निजघानतान् निधानेनादिनो विप्रानंसे प्राप्नोति रथात् तदुद्धाधनं कुड्ये विनूपाक्षमुवाच तं ब्रह्महत्याः कथं पाप
कारिनाः सहसा तया दुर्गते वार्तिकजनो लोभात्किं नामनाचरेत् निवार्यते स विज्ञाप्य विधौ स्तेनेन हन्यते इत्युक्त्वा पशुशायेन विनूपाक्षं धनाधि
पः मर्त्यो नोपजायस्तदुच्चरणादिति प्राप्नोति यच्छापि भूतल्लक्षणस्य सः विनूपाक्षः सुतो जातो ब्राह्मणस्याग्रहारिणः ततोऽप्यक्षि
णीपत्नीधनाधं विजितपत्तं देवयजसभर्ता मेक्षिपत्तं वैवर्षाक्षः प्रसीद न हि शक्नोति विविधुक्ता तेन जीवितं एव तया स विज्ञप्तः साध्या वैश्व
वले भूषात् यस्य विप्रस्य स देवजातो भर्ता स तेन ये तस्यैव दास्यागेहे तेन निपतिष्यस्यो निजा तत्र तेन स मे भर्ता संगमस्ते भविष्यति तस्य
सा दास्तथापचतीर्ता सत्यार्थं मेघति इति वैश्वरणादेशात्साधीसा पतिता ततः दास्यास्तथापचरीकुञ्जाभूतैव मानुषी सा कस्मान्न नया दास्याः
कन्या दृष्टा दुर्गा कृतिं गृहीता दर्शिता तत्तमन्यभाषात्तमर्हति इति सोऽपि द्विजो दासी ता मुवाच न नंदच क्रमादत्र विदुः सा कन्या विप्रात्मजस्य सः
अन्योन्यदेशना वद्धगा तस्मै होव भूवतुः ततः कृतविवाहो तो तेन विप्रेण दंपती अजातिस्मरणेन्यास्ता मुनी र्णविरत्ता विव अथ कालेन देहात्
तथा सोऽनुगतः पतिः तत्र पक्षतपापः सन्यक्षः स्वप्राप्तवान्दं इतीहावतरत्येव निगगत्ता दयानिजाः भूतले कारणवशाद्दिव्या देवतनिर्मिताः
योगंधरायणेनैव मुक्तो वत्सेस्वरश्च तत् दीवी वासवदत्ता च तेषां हि चक्रतुः ततस्तस्मिन् राहायाते स विमुखे स भूपतिः यानादि क्रीडयानि
ने सभायं स्तुतिं सुखी ततो दिनेषु गच्छेत्सु मोहधृष्टसुकस्मृतिः कलिंगसेना तनया सा समं रूपं संपदा क्रमेण वदधेना त्ता कृतामदनं मंचुकाः
सुतामदनं वेगसे ततो माञ्जनेन च नूनं तां शिष्ये तूपसर्वा न्यवरयो धिना अन्यथा ताः पुरस्तस्या विनूपाक्षजिरे कथं अता रूपवती तो च को तुका
स्तयमेकदा देवी वासवदत्ता सा तामानिनायात्मनो नितकं तत्रथा आमुखा सक्ता वत्सराजो ददर्शतां योगंधरायणायाश्च वने दीपशिला मिव दृ

१०९

राम
१०९

एवमुक्त्वा रतिशंभुः प्रजापतिमद्यादिशत् कलिंगसेनातनयं सोष्यते दिव्यसंभवं तं हत्वा मायया तस्यास्तत्स्थाने तमिमोरतिं निर्मायमानुषी-
 कं न्याय्यकृदियतनुं क्षिपेः इतीश्वराज्ञा माहायमूर्ध्वेधस्य योगेने कलिंगसेनाप्रसवे प्राप्ते काले चकार सा ज्ञातमावसुते तस्या हृत्वे वात्र स्वमायया
 रतिताकन्यकोरुता न्यपाद्विधिरलक्षितं सर्वश्रुतवतामेव कन्यां ज्ञातामलक्षत दिवा एकां उपनिषत्तुं द्रुलेखाभियोदितो कान्तिसो निततहास-
 गृहानिर्जिमकुर्वती रत्नदीपशित्वाश्रेणीर्लजिताश्च निष्पृभा कलिंगसेनातां दृष्ट्वा ज्ञातामसदृशीं सुतां पुत्रजन्मादिकं तोषादुत्सवे वितनानसा
 अप्रवत्से श्वरो राजा सदेवीकः समञ्चिकः कन्यां कलिंगसेनाया ज्ञातां शुश्रावतादृशीं अताच सन्धो कस्यादुवा चेत्प्रचोदितः देवी वा सवदन्तां स्थिते
 यो गंधरायणे जाने कलिंगसेनेषां दिव्यस्त्रीं शापतः श्रुता अस्यां ज्ञाता च कन्येयं दिव्ये वा श्रुयेत्पृथुत् तदसौ कन्यका तुल्या दूषणं तनयस्य मे नरवाहने
 दत्तस्य महादेवी तमहंति महाराज किमेव तमकस्मादद्य भाषसे कुलद्वयविश्रुद्धेयकुपुत्रवतकुसा कलिंगसेना तनया वंधकी गर्भसंभवा
 श्रुत्वे तद्विष्णुपञ्चाजा सोववीत्रहृत्स्वतः वराम्येतत्प्रविश्यातः कोपि जल्यतीवसा नरवाहनदत्तस्य कन्येयं पूर्वनिर्मिता भार्या मेव वदन्ती च श्रु-
 लेमीव गिरं दिवः कलिंगसेना किंचासावेकपत्नी कुलोद्भवा पूर्वकर्मवशात् तस्या वंधकी गर्भसंभवः इति राज्ञो दिते प्राह मंत्री यो गंधरायणः श्रुते तदेव य-
 श्चक्रे रतिर्दग्धे स्मरेत यः मर्त्यलोकावतीर्णे न स शरीरेण संगमः मर्त्यलोकगता यास्ते स्वेन भर्ता भविष्यति इति चादाहरं शर्वोरत्ये स्तपनिमी सवे कामा-
 वतारश्चोक्तः प्राग्दियराचा सुतस्तव रत्यावतरणीये च मर्त्यभावे हरज्ञया गर्भं शाहिकया चाद्यमेमेवं वर्णितं रतः मया कलिंगसेनाया गर्भः प्रागर्भ-
 शय्यया सुतो दृष्टस्तदेवान्यदपश्यंस्तद्विवर्जितं तदा श्रुयं विलोका हंतवा त्वा तु मिहागता इति स्त्रिया तयोक्तं मे ज्ञातेषां प्रतिभाचिते तज्ज्ञाने माय-
 या देवे रतिरेषा ह्ययोनिजा कलिंगसेना तनया गर्भचौर्येण निर्मिता भार्या कामावतारस्य पुत्रस्य तव रूपते तेषां चात्र कथामेतां यक्षसंवेधिनी श्रु-
 थृत्वा वे श्वराणां सा भृद्विदूपाक्ष इति श्रुतः यक्षो निधानलक्षणां प्रधानाध्यक्षतागतः मयुरायावहिः संस्थ निधाने च सरक्षितुं यक्षं निपुक्तवानेक-
 शिलास्तं भमिवाचलं तत्र तेन गरीवासीकश्चिन्माश्रुपतो द्विजः विधानान्वेषणायागता न्यादादीकदा च न समानुषवसा दीपहस्ता यावत्परीक्षते ९

१०५
 ४५
 ४५

८. क
म. मं.
१०८

गह्वरस्थः सद्यो विवशनिशि तां च प्राप्यमानः सज्जगदे सततपः रक्षिता तं न युक्तं ते परदारमभिर्षणं हठात्पशुसिवासां चेदधर्मस्ते म
हान्भवेत् मरिष्यामि च ससो हनसहिष्ये च हृषणं इत्युक्ते पितया तस्मिन् च लं राक्षिचितीर्षेति शीलभ्रंशभया तस्याः सद्यो हृदयमस्युदत्तं तद्
हृदयपदि ज्ञातः सगते वयपागतं दिने सैनानुतापेन राजापंचतमाययौ इत्याख्यायकस्यासौ तं सभयप्रश्रयानता भूयः कलिंगसेना सावत्से
मभाषत तस्मादधर्ममस्या हरेण सामतिं कृपाः इहाश्रिताया वस्तु मे देहि या म्यम तो मया एतत्कलिंगसेनातः श्रुतावत्से शरोपसः विचा
र्य विरतो भूता धर्मसत्तामभाषत राजपुत्रिवससे कृमर्त्तसह मिहसुना नाहं वक्ष्यामि ते किंचिदिदानीं माभयं कृपाः इत्युक्ते वगते तस्मिन्से रराक्षि
स्वमेदिरे श्रुतामदनवेगस्तत्र भसो वततारसः प्रिये साधुकृतं नैव मकरिष्यः शुभे यदि नाभविष्यद्भयस्यात्रा सहिष्यत तन्मया इत्युक्ता सा त
यिता तानि शांती तातया सह तत्रैव गच्छा गच्छा सीहिद्याधरो यसः कलिंगसेना पिचसा पत्यो विद्याधरोऽश्वरे तत्रास्तमस्य भावे पदिव्यभोगसुखा
न्विता वत्सराजो पितृं तां मुक्तामं विवचः स्मन् ननंदलब्धे मन्वानो देवीराज्यं सुखतया देवी वासवदत्ता च मन्वी यो गंधरापणः अभूनिर्दत्ता सि
हिनीति कल्लताफले अथ गच्छुदिवसेषा पांडुमुखं पञ्चजा दधे कलिंगसेना सागर्भमुत्पन्नो हृदा तुंगो विरेजतु सस्याः स्तनावाश्रयमचूचुके
निधानं कुंभो कामस्य मदमुद्रां किता विव ततो मदनवेगस्तमुपेत्य पतिरभधात् कलिंगसेने दिव्यानामस्माकं समोत्पपे जातमानुषगर्भं युष्मत्ता
यामाविहृतः कणाश्रमेन तस्याजमेन काकिंशकुंतला तयद्यप्यश्वरः श्वेते दप्यविनया विजात् शक्रशापेन संप्राप्ता मातुष्यदेवि सांप्रते ते
नेवबंधकी शब्दे जातः साध्या अपीह ते तस्मादपत्यं रक्षेत्तस्या नंशस्याम्यहं निजं स्मारिष्यसि यदा सो च सन्निधास्ये तदा तव एवं कलिंगसेनां तां मु
क्तासास्तु विलोचनां समाश्रास्य च दत्ता च तस्यै स हृतं संचयं तच्चित्तं समयाहृष्टो ययौ विद्याधरोऽश्वरः कलिंगसेनाप्यत्रासीदपत्या शांतीमिव
आलस्यवत्सराजस्य भुजङ्गायामपाश्रिता अत्रांतरे कृतवती सा गभर्जा प्रयेतपः आदिदेश रतिभार्यमनंगस्यो विकापतिः वत्सराजगृहे जातो
दग्धपूर्वः स ते पतिः नरवाहनदत्ताख्यायो निजो मद्दिले चनात् मदारधनतस्तनुमस्य लोके ययौ निजा जनिष्यसे ततस्तनुमभ्यां सागेन योक्ष्य

राम
१०८

१०८

गा मगीवृषविभ्रष्टपरित्यक्तत्वं धवा संभोगविदलत्पत्रमुखाङ्गागजपीडिता पद्मिनीचपरिक्षिप्तकवरीभुमरावलिः विनष्टकन्यकाभावादि
रूपायकमासती कलिंगसेनागगनेवीक्षमाणेदमग्रवीत् वत्सेशत्रूपिणयेनपरिणीतास्मिकेनचित् प्राकाशः सौस्तुकोमारः सएवहियतिर्मम एवं
नयोक्तेगगनात्सोत्रविद्याधराधिपः मयाचप्राधिलोकातोपुरापितृगृहस्थितां तस्याभिदत्तपःकृतावरःप्राप्नोमहेष्टरात् वत्सेश्वरापुरात्ताचनद
पेणमयादत्तं श्रुत्ततद्विवाहेवपरिणीतासिपुक्ततः इतिवाक्नुयधानेस्यश्रुतिमार्गेप्रविष्टया किंचिदुक्कृमिताचाभूदुक्कृमिताहृदयुजा अथम
सदनवेगस्तोसमाश्रयकांतांविहितधृतिवतीर्यस्वर्णशंसतस्य उषितइतितयोतवृद्धसद्भर्तृभक्तिः पुनरुपगमनायद्यांतेदेवोत्पपात दिव्यास्य
दंचपतिसमनमस्यगम्यकामात्पितृवचनमुज्जितमित्यवेक्ष्य तत्रैववस्तुमपसापिकलिंगसेनाचक्रेधृतिमदनवेगकृताभिनुज्ञा॥ इतिभट्टसोमदेव
विरचितेकथासरित्सागरेमदनमंचुकालवकेसप्रसस्तरंगः॥२॥ ततःकलिंगसेनायाः स्मरत्रनुपमेवउः एकदामन्मयाविष्टोनिशिवत्सेश्वरोभ
वत् उत्पायत्वद्गृहस्तःसनातैवप्रविवेशसः एकाकीमंदिरंनस्याः कृतानिघ्यादरक्तया तत्रप्रार्थयमानस्ताभार्यार्थेसमहोपतिः परपत्नीनवास्ती
निप्रत्याख्यातस्तयावृत्तीत् नतीयंपुरुषंप्राप्तायतस्तमसिबंधकी परदारगतोदोषोनमेसङ्गमेततः एवंकलिंगसेनासाराज्ञोक्ताप्रत्युवाचतं तदर्थ
मागताराजनहविद्याधरेणहि यत्तामदनवेगेनस्तेरंनद्वपधारिण किंवातिक्रान्तवंधूनांस्तेछाचारहतात्मना इमास्ताविपदःस्त्रीणांकुमारीणांकु
मारीणांकथैवका दृष्टाशकुनयासख्यानिषिद्धापिचसर्जपं तत्प्राप्त्यदहंनृतंनस्याचेदंफलंमम तत्सुक्ष्मसिवलान्माचेत्याणंत्पक्षाम्यहंततः
कानामकुलजाहिस्त्रीभर्तृद्रोहंकरिष्यति तथाचकथयाम्यवनवराजन्कथांशृणु पुराभूदिंददतात्यश्चेदिदेशेमहीपतिः सपापशोधनेतीर्थकी
र्त्येदेवकुलंमहत् चक्रेयदशरीरार्थीशरीरवीक्ष्यभयुरं तच्चभक्तिरसाकृश्वहीक्षितुंसययौनयः सर्वश्रुतीर्थस्नानायसदातजययोजनः एकदा
चददर्शकोतीर्थस्नानार्थमागतां सराज्ञावरागिभार्याप्रवासस्थितभर्तृकां स्वच्छांतिमुधासिक्तांचित्रपविभूषणं जंगमाभिवर्कदर्पराजधानी
मनोरमां तथाहंविजयेविश्वमितिप्रीत्येवपादयोः अस्मिष्टापंचवाणस्पत्नीरहयशोभया सादृष्टैवमनस्तस्यजहारनपतेस्तथा यथान्विष

द. क.
मे. मे.
१०२

तो योगेश्वरं ततः प्रातर्वन्तौ श्वरं दृष्टुमागद्यौ गंधरायणः तमुपेत्य वथा वञ्चकया प्रस्तावतो ब्रवीत् नृपं कलिंगसेनायै पृष्ट्वा कार्यं विनिश्चये
स्वर्गसौ न ते राज्याणि स्पर्शमिहाहंति एषा हि त्वेकया द्रष्टुं प्रसेनजितसागता विरक्ता वीक्ष्य तद्वृद्धं संप्राप्ता पलोभतः तदन्यपुनरपि
संगे सपिस्वेकं करोत्यसौ तच्छ्रुत्वा कुलकन्येयं कथं मे वससां चरेत् शक्तिः कस्य प्रवेष्टुं वा सदीयांतः पुरंतरे इति राज्ञो दिते वादी हीरैर्योगं
धरायणः अद्यैव दर्शयाम्येतत्पक्षं निशि देवते दिव्यास्तामभिराकृतिं सिद्धावासां नुबोचकः दिव्यानां च गती रोडुं राजन्केनेह शक्यते
तदेहिसाक्षान् शपेति वदता तेन संव्रित्वा सहयं तु मतिचक्रे तत्र शशौ सभूपतिः पद्यावत्प्राप्तं तेन तस्यान विवाहापरेति यत् प्रोक्तं देवि परिज्ञा
तं मया निर्वृद्धमद्यतत् इत्यप्याभ्येत्य तदेविसुक्ता योगंधरायणः कलिंगसेनावृत्तांतं तत्तस्यैव सुक्तवान् तदीयशिक्षा नुष्टानफलमे
तन्ममेति सा देवी वासवेदनापि प्रपत्ता भिनन्दतं ततो नैशीये स सुप्तजने वत्से श्वरो यद्यौ गृहं कलिंगसेनायाः सच योगंधरायणः
अहृष्टश्च प्रविष्टो जतस्या निद्रां नुषोति के सुप्तं मदनवेगं तं स्वतः पश्यं दर्शयः हंतुमिच्छति यावच्च स तं साहसिकं नृपः तावत्स विद्युया वि
द्याधरो भूत्सति बोधितः प्रबुद्धश्च स निगम्य गमिष्युदपतन्नभः क्षणात् कलिंगसेनापि सा प्रबुद्धा भवन्नतः शून्यं प्रायनमालोक्य जगा
दचक्रे पंक्तिं पूर्वप्रबुध्य वत्से शः सुप्तां नुक्ते वगच्छति तद्वक्तृत्वं सत्सु प्रोक्ता हयोगंधरायणः एषा विधुसितानेन मृत्युतद्वपधारि
णा सेषयोगवलाज्जाता साक्षान् दर्शितो मया किंतु दिव्यप्रभावत्वाद् सौ हंतुं न शक्यते इत्युक्त्वा स च राजा च सहतामुपजगमतुः कलिंग
सेना साप्येतो दृष्ट्वा तस्यैकतादरा अधुने वक्तृगता तं राजन् प्राप्नः समं चिकः इति बुवाणां मवदत्तां स योगंधरायणः कलिंगसेने केनापि माया
वत्से शश्च पिणा संमोह्य परिणीता सिन तं मत्सामिना मुना तच्छ्रुत्वा सा संधांता विह्वलदिपत्रिणा कलिंगसेनावत्से शं जगादोदत्तुलोच
ना गांधर्वविधिना हंतं परिणीपि विस्मृता किं सिद्धाजान्यथा एवं दुष्टा तस्य शक्यं तला इत्युक्तः स तयाराजता सुवाचानताननः सत्यं न परिणी
ता सिमयाद्यै वागतो हाहं इत्युक्तं वतं वत्से शं मंजी योगंधरायणः एहीत्युक्ता ततः स्त्रैरं मनेषी द्राजमं दिरे ततः समं चिके राज्ञि गते सा च विदेश

१०१

राम
१०२

नदौ दीनारुकारितप्राप्ताम्याणिविवहिश्रुता एवमलथवाचुह्यानीतंमूलतलातरोः द्विजार्थभूपतिर्जीनत्रोषधिंनानदुद्रया नदेवंसर्वदा
बुद्धेः प्राधान्यजिनपोहष ईदृशेषुचकार्येषुकिंविदध्यायक्रमः तद्योगेश्वरजुर्वीचास्त्वसपिप्रज्ञयानया यथाकलिंगसेनायादोषोज्ञायेतक
श्रुते अस्तिचैनसुघातस्यालुभंतीरुसुरासुराः तथाचदिविकस्यापिनिशिगदः अतस्तया लब्धेपदेशेनसाश्रमवेदजशलेततः नोपयुक्ते
ततोराजानचाधर्मकृतोभवेत् इत्युदारधियः अतासर्वयोगधरायणान् योगेश्वरस्तुसंतुष्यजगादवत्तराक्षसः कस्तयासदृशोनीतावना
देवाहुहसतः अयंतमनसेकोस्यतमेजाराजशाखिनः सोहंरुलिंगसेनायाजिज्ञासिष्येणतेसदा बुद्ध्याशक्तापिचेत्सुक्ताततोयोगेश्वरोयसो
तत्कालसाचहर्मादोपर्यंतंस्वहर्म्या कलिंगसेनावत्सेशदृष्टादृष्टासंशामति तन्नानाः स्मरसंतपामृणालागदहारिणी साश्रीखंडान
रागचनलेभेनिर्दुनिक्वचित् अज्ञानरेसतापूर्वंदृष्टाविद्याधराधिपः तस्योमदनवेगाख्यागाहानगशरानरः तस्याप्रयेतपः कृतावरेलब्धे
पिशंकरान् सान्यासकानिदेवस्यासुखप्राप्यासनाभवत् यतस्तानांरुलब्धामसोविद्याधरेश्वरः रजनीसुदिविभ्राम्यासीन्ननादिरोप
रिा संस्पृशेत्तुतमादेशनपस्तुष्टसधुर्जदेः एकस्यानिशिवत्सेशरूपचक्रस्वविद्यया तद्रूपश्रविवेशास्यामदिरहाः स्पवेदितः कालक्षोपा
क्षमोमुत्तमंविणंसद्वामतः कलिंगसेनासुत्रस्योतंदृष्टोत्कंपविक्रवा नसोवमिनिसारावैर्वायसाणाविभूषणैः ततोवत्सेशरूपेणक्रमा
द्विषास्यतेनसा भार्यामदनवेगेनगंधर्वविधिनाकृता तत्कालंचप्रविष्टस्तदृष्टायोगादलक्षितः योगेश्वरोविषणोभूद्वत्सेशालोकन
भमात् योगंधरायणयेतततोक्तातद्विवेशितः सुक्तावासवदत्तावावत्सेशवीक्षपाश्र्वगे हृष्टमंत्रिवरोत्तैवद्रूपसुत्रस्यवेदितुं कलिंगसे
नाप्रकृतकामिनःसोगमस्युनः गतागलिंगसेनायाः सुप्तायाः शयनीयुक्ते सुत्रंमदनवेगेतस्वरूपेस्थितमेक्षत छत्रधजाकनिर्धूलिपादा
ज्ज्दियमात्रुषं स्थापानर्हिततद्विद्यावीतद्रूपविवर्तनं तच्चगतायपादृष्टविवेद्यपरितोषवान् योगेश्वरोजगादोत्तोप्रीतोयोगंधरायणं नवेनि
मादृशः किंचिद्देहमितेनीनिचक्षुषा तवमंत्रेणहुःसाध्यंसिद्धंकार्यमिदंप्रभो किंवायोमविनार्कणकिंसत्येनविनावचः इत्युक्तवतमासेयप्री

क. क.
स. म.
१०६

नच सर्वदा एवं वृद्धः प्राच्यः प्रज्ञयात्माभिरक्षितः मृषकेण निरश्वापि किं पुनर्ननुषेष्टुयत् एतदुक्तं तदा राजा मया यत्नतया श्रुते बुद्ध्या कार्ये निजर
क्षेत्रे वीरक्षे संरक्षणदिनि बुद्धिर्नाम च सर्वत्र सुखमिदं न यो हं यो गे श्रुतया चैतामजापितं कथां श्रुत्वा शावस्तीत्यस्ति न गरीतस्या पूर्वप्रसेनजित् रा
जाभूत्तत्र चाभ्यागाः कोप्यपूर्वोद्दिजः पुदि सश्रुद्वात्रभुगे केन वणिजा गुणवानिति ब्राह्मणस्य गृहे तत्र कस्यचित्स्यापितोद्दिजः तत्रैव तेन श्रुत्वा तद
क्षिणादिभिरन्वहं आश्रयत ततो न्ये श्रुत्वा तद्विषयैः तेनासौ हेमदीनारस हस्तं क्रमणक्रमात् संचित्य गतारत्नेन त्रिहृत्य क्षिप्रवाभुवि ए
काकी प्रत्यहं गतान् च स्थानमवैक्षत एकदा हेमश्रुत्वा तत्वा तं वा तं च दृष्ट्वा न श्रुत्वा तत्वा तं केन स पश्यतो हतचेतसः न परं हृदि संक्रान्ता चित्रं
दिक्ष्वपि श्रुत्वा अयोपागाच्च विलपंतं विप्रं यद्गृहे स्थितः पृष्ठं च स्तब्धं तं तस्मै सर्वं यवेदयत् गता तीर्थं मभुजानः प्राणं स्तप्य क्रुमिषे
च बुद्ध्या च सोत्रदा तस्य वणिगमेः सहाय्यो स न जगाद किं बुद्धिं चित्रहेतोर्मुमूर्षसि अकालमेघवद्विन्नमकस्मादेति याति च इत्याकृतो पितेनासौ
न जहौ मरणं प्राणभ्योप्यपि मात्रा हि हृपणस्य गरीयसौ ततश्च मृतये तीर्थं गच्छतो स्पृष्ट्वा जन्मनः स्वपंप्रसेनजिद्राजा तदुद्घातिका मया यौ षष्
कृचैतन्किं किंचिदस्ति तत्रोपलक्षणं यत्र भूमौ निखातास्ते दीनारा ब्राह्मणतया न च्छुता सहिजीवा दीदक्षि क्षुद्रोपादयः अष्टादेव तन्मूले निखातं
तन्मया धनं तदा कर्णावदद्राजा दास्यामन्विष्यत तत्र धनं त्वकोशादयवामात्या क्षीजीविते हि ज इत्युक्ता मरणेद्योगा विचार्य विनिधाय च हि जनेव
णिजा हस्तसराजं पतरगतः तत्रादिश प्रती हारे शिरोर्निष्पदेशतः वेद्याना नायतत्तर्वा न्दत्ता पट्टहोषणा आतुराः के कियं तोत्रकस्या दाः किं त
मोषधं इत्युपानीय पप्रक्ष ताने के कवि विज्ञातः तैपितस्मै तदैकैकः सर्वं मृचुर्महीभूते एको धर्षेद्युक्तमथात्मा स पृष्ठो ब्रवीदिदं वणिजो मात
दन्नस्य देवनाग वत्सामया अत्रस्य सोपदिष्टं सद्युद्दितीयं धनं मोषधिः तच्छुता सतमाह्वय राजा वणिजमभधात् ननु नागवत्सा केन तवानीतोच्य
तामिति देवकर्म करेणेति तेनोक्ते वणिजा तदा क्षिप्रमा नायतं राजा सकर्मकरमब्रवीत् तयानागवत्सा हेतोः खनता शास्त्रिनस्तत्सं दीनारजाते
यत्नं यद्वा त्वं तन्ममर्पय इत्युक्तो भूभताभीतः प्रतिपद्येव तच्चणं सतानानीय दीनारं सत्रकर्म करेजहौ राजा पुषोषिता यास्मै हि जायाह्वयताम्

राम
१०६

निनिश्चिततन्ममिहाहवन्नुमागतः इदं प्रसंगात्कामितन्नेनावन्वयोच्यते निर्वचोपिहिरक्षंतिस्त्वात्मानमिति यत्तया उक्तो राजानरश्चोषंयोगाद
हमलक्षितः निदर्शनं चेद्वृत्तिनन्नेकययसन्ने इतियोगेऽप्येणक्तः स्माहपौगंधरायणः अस्तिमित्रतथाचावकषामात्माहिमेष्टए विदिशा
नगरीराहो न्ययोधोभूत्सुरमहान् चत्वारः प्राणिनस्तत्र वसंतिस्ममहानौ नकुलौ लूकमार्जारमृषकाः यथा गालपाः भिन्नेभिर्विलेष्टलक्षणेन
कुलमृषको मार्जरो मध्यभागस्येतरो महानिकोटरे उलूकस्तु शिरोभागे न्यलक्ष्यलतालये मृषको वविभिर्वध्या मार्जारेण च यो परे आवायमा
जीरभयान्मृषको नकुलत्तया स्वभावेनापुलकश्चपरिभेमुनिर्निश्चयः मार्जारस्तु दिशोऽपि निर्भयश्चभूमयसौ तत्रासन्नं पवक्ष्वसदा मृषि
कलिप्तया येन्येपि पुक्ता जग्मुस्तत्कालेनाद्यलिप्तया एकदा लुब्धकस्तत्र चंडालः कश्चिदाययो समार्जपदं अणिदृष्ट्वा तच्छ्रुत्वा मिनी तदथा
याभितः क्षेपपाशान्ताततो ययो तत्रागौ च मार्जारः स मृषकजिघत्सया एतत्प्रवेष्टत्ताशैः क्षेपेन स्मिन्नवधत मृषको पित्तो जायी स तत्र निभ
तागतः बद्धं तं वीक्ष्य मार्जारं जहर्ष च न नर्त च यावद्विश्रितं तत्रैव दृष्ट्वा देकेन वल्मना तत्रतो यावदायातापुलूक नकुलावपि दृष्ट्वा मार्जारं वधोचम
एकलब्धुमेकता मृषकोपि च तद्दृष्ट्वा दूरानि गच्छन् चितयत् नकुलौ लूकमयदं मार्जारं स अये यदि वक्ष्ये कप्रहारेण शत्रुमीमेपमारयेत् मार्जारो ह
रंगहया दुलूको नकुलश्च तच्छ्रुत्वा संकटगतः कृगकामिकरोमि किं फुतमार्जारमेवेह अयात्पापदतो ह्ययं आत्मा जालायमोरक्षेता शक्ये दोषयोगिनं
इत्यालोच्य शनैर्गता मार्जारं मृषको प्रवीत् बद्धेत्यतिदुःखमेतन्नेपाशं किं नद्याह अज्ज्ञाजयते त्वेहः सहयासादिपुमपि किंतु मेनास्ति विश्वासतव
चित्तमजानतः तच्छ्रुत्वा च मार्जारो भद्रविश्रम्यतां तया अद्य प्रभृति मित्रे मे भवो आण प्रदायकः इति आत्मेव मार्जारं तस्यान्तंगं स शिश्रिये तद्दृष्ट्वा
नकुलौ लूको निरोधो ययुक्ततः ततो जगाद मार्जारो मृषकपाशपीडितः गतप्रायानि शा मित्रतया शांतिं धिमेद्वत् मृषकोपि शनैर्दंष्टुत्वा
कागमनोन्मुखः मृषाकटकटा यद्विदं शनैरकरोच्चिर क्षणद्वौ प्रभालायां लुब्धकेकटकागते मार्जारे र्थं यमाने द्वाकाशांश्चिद्वदमृषकः किञ्च
पाशेय मार्जारे लुब्धकत्रासविद्वते मृषको मत्सुमुक्तः सन्मलाय प्राविशदिलं नाश्वसन्नुनरहतो मार्जारेण जगाद च कालपुक्ता हरिर्भिन्नजायते

८. क.
म. मं.
१०५

ष्टसर्वेतरपिराष्टं सराजके अतो राजसुहृष्टस्य भगः प्रेम्णाः सतुः सहः विशेषेण मनस्विन्या देवा वासवदत्तया तस्मात्कलिंगसेनेषा परिणीता पदित
या देवी वासवदत्ता तु प्राणं जहात् संशयः देवी पद्मावती तद्वत्तपोरेकं हि जीवितं नरवाहनदत्तश्च पुत्रस्तत्प्राप्तं चेततः तच्च देवस्य हृदयं सोऽनुजा
नेन शक्त्या एवमेकपदे सर्वमिदं नश्येत्तस्मात्तपते देवार्थं श्रौत्वा भीष्मं तदेव कथयत् हृदयं जीवितं त्याग्य तादृशं निश्चितं निश्चयं तत्कार्यं
रक्षणीयं तस्मिन् चोपि हि जानते स्वरक्षां किं पुनर्देवबुद्धिं मतो भवादृशाः इति संवदन् चक्रता स्तेरयोगंधरायणात् सम्यग्निवेकपदवीं प्राप्य वत्से
शरो व्रवीत् एवमेतन्न संदेहो नश्येत्सर्वमिदं मम तस्मात्कलिंगसेनायाः कार्यः परिणयेन मे उक्तो लघुश्च हरेयुः तच्च कर्तव्यं एकैः कृतं सत्यं
रागतया गोदधमौ वा कियान् भवेत् इत्युक्तो वत्सराजेन हृष्टो योगंधरायणः राजा परिचिता निष्पद्यता कारमुपेत्य सः देवी वासवदत्तां तां
सां तयत्रैव मग्नवीत् किमर्थं वा चिजानासितमेव हरिणा क्षिपत् वारिवारि हृष्टैव तत्रैव मम जीवितं नामापि हि किमन्यस्या गृहीतुं
सह मुत्सहे कलिंगसेना तु हृष्टा दुपाया तु गृहं मम प्रसिद्धं चात्र यद्वंभानपः स्येन्न निराकृता पार्थेन शरताशापं ददौ तस्मै हवागता सशापनि
ष्टता तेन वर्षं वैराट् वेश्मनि स्त्रीवेशेन मत्तश्च यदुपेण्य निवाहितः अतः कलिंगसेनेषा निषिद्धानतदमया विना तद्विषया हेतु किं किंचि
द्वक्तुं मुत्सहे इत्याशा स्योपलभ्या च हृदयेणैव रागिणा सुखार्पितेन मद्येन सत्यं क्रूरं तदाशयं तथैव सह रात्रिं तोरास्या वासवदत्तया मंत्रि
मुख्यमतिप्रोदितुष्टो वत्से शरो वसत् अत्रातरे च यत्सर्वं दिवा रात्रौ प्रयुक्तवान् कलिंगसेना यत्तां नृत्तं यौगंधरायणः स ब्रह्मराक्षसो भ्येत्य
तु हृद्योगेश्वराभिधः तस्यामेव निशि स्तेरं तं मंत्रिवरमभ्यधात् कलिंगसेना सदने स्थितो स्मृतं वहिः सदा दिव्यानां मानुषाणां वा पशुपामिनः
तयागमं अद्याप्य क्लोमयाशयः श्रुत्वा कस्माच्च भक्तले प्रकृतेनात्र हस्याय सन्निकर्षे निशामुत्ते प्रभवतस्स विज्ञातुं प्रयुक्तापिततो मम विद्या
नशमवन्नेन विमृष्यामि चिंतयं अयं दिव्यप्रभावस्य शयः कस्यापि निश्चितं कलिंगसेना लावण्यं लुब्धस्य भूमौ वरं येन क्रामते विद्यातः
दीक्ष्य किंचिदंतरं न दुष्प्रापं परच्छिदे जाग्रद्विनिर्गुणेयतः दिव्यानां वांछिते वैति प्रोक्तं मंत्रिवरेण च सोमप्रभासस्त्रीचास्यावदं त्येन न्याश्रता ३

राम
१०५

य.

लोपिमया ज्योष्ठाभ्यां दृढभक्तिः तौ पुनस्तत्तत्प्राशं दत्ताप्रेयं च पातकान् तस्या हृदयतो पाणिपादं धनजिहीर्षया तथापि न सचक्रोपनिर्मसुधान्तो प्रपति
तेन सत्येन तस्या च हस्तपादमजायत तदा प्रभूति तद्दृष्ट्वा सक्तः क्रोधोत्तिलोमया तया तन्नापसेनापि क्रोधोद्यापिनमुच्यते अक्रोधेन जितः सर्वः पश्ये
तदधुनैव भोः इत्युक्तैव तत्तु स्यात्कार्षिकः सदिवेगतः इत्याश्चर्यमया दृष्टं द्वितीयं शृणु भूपते इत्युक्ता श्रुतसेनं स नृपं विप्रो ब्रवीत्युनः ततोपि तीर्थया
त्रार्थं पर्यटने बुधे सते अहं वसेन सेन स्य राज्ञो राष्ट्रमवाप्तवान् तत्र भोक्तुं प्रविष्टं माराजसं ब्रुवन् द्विजाः ब्रह्मन् यथा मुनामागः स्थिता ह्यत्र नृपात्मजा
विद्युहोताभिधानां पश्येदपि मुनिर्यदि सकामशरनिर्भिन्नः प्राप्नोन्मादनं जीवति ततो ह्यप्रत्यगेवं तावन्नैतच्चित्रं सदा ह्यहं पश्याम्यपरकंदपं श्रुतसेन
महीपतिं यात्रादौ निर्गते ह्यस्मिन् रक्षिभिः दृष्टिगोचरात् उन्मार्गं ते सती दत्तभगभीता कुलागताः इत्युक्तं विज्ञाय भावकं भोजनाय सां नृपातिकनीन
चेनौ सत्राधिपपु रोहितौ तत्र सारजतनया विद्युहोता मपेक्षिता कामस्य हजगन्ताहः मंत्रविद्याशरीरिणी चिरात्तद्दर्शनक्षोभनियुम्याह सचितयं
अस्मत्प्रभो अर्भो र्यं भवेद्वा ज्यं सविस्मरेत् तथापि कथनीयो यत्तु दंतः स्वाभिने मया उन्मादिनी देवसेन दत्ता तो ह्यनुया भवेत् देवसेन स्य नृपतेः
पुराणेष्वेव लिख्यता उन्मादिनी त्वभूत्कन्या जगदुन्मादकारिणी आवेदितापि सा पि ज्ञानेनाज्ञा महीभता विप्रेः कुलक्षणे त्सुक्ता तस्य सनरक्षिभिः परि
णीता तदीयेन मंत्रिमुखेन सानतः वातायनाशदात्मानं रात्रे स्मै जानुदर्शयत् तया भुजंगपाराजं द्रोहरा दृष्टि विषाहतः सुकुर्तु मूर्खं न रतिलेभेनाहार
माहरत् शार्चितोपि च न द्रुतं प्रनुवेः सोऽयमंत्रिभिः धार्मिकस्तो न जया हतसक्तं श्रुत्वा हावस्तन् तदी दृष्टिप्रमादी नृपमेद्रोहः कृतो भवेत् इत्यालोच्य
मयोक्तै चित्रमेत्यनोद्यतन् अतैव तद्द्विजा तस्मान्मदनाज्ञानि भवचः विद्युहोता हतमनाः श्रुतसेन नृपो भवत् तन्नागा च विस्मये वतत्र विप्र
तमेव सः तथा करोद्युधानीयशीघ्रं तोपरिणीतवान् ततः सानृपते तस्य विद्युहोता नृपात्मजा शरीरावतिरिक्ता सीद्वा स्वरस्य प्रभायथा अथ स्व
यवरायागं नृपं पश्यति कथं कामा नृदत्ता त्वामहाधनवलिख्यता अधर्मभीत्या जगत्सराजातां वलिख्यतां विद्युहोता यतद्दुष्टा हत्स्वा
टेन विपद्यत राजा प्यागसतां कां तो पश्यन्नेव तथागतं अकैकता सविलपत्सद्यः प्राणैर्वियुज्यत ततो वलिख्यता वकिं मातृदत्ता विवेश सा इत्यंजन

क.क.
म.म.
१०४

योगेधरायणः जानेहंनैवेदेतावदभिषायेवराहणः देवीभ्यांजीवितत्तागेदाद्यादुक्तेहितत्रया अन्यासक्तेगतेचद्योस्त्रियोमरणनिश्चिताः भवेत्
 दैत्यगेभीराः साध्याः सर्वत्रनिष्पृहाः अतस्तुहिपुरंध्रीलं प्रेमोणाहस्यत्वेने तद्याचराजतत्रैतां अतसेनकपांशुः अश्वदक्षिणभूमौ प्रागोकर
 णत्वेचुरेचपः अतसेनइतिव्यातः कुलभूषाअताचितः तस्यचैकाभवद्वितारात्तः संपूर्णसंपदः रपानुरपाभायीयत्सनतावदेवाप्तवान्
 एकदाचरुपः एकदाचरुपः ऊर्वेष्टितोतनक्तपातरे अग्निशर्माभिधानेनजगदेसोग्रजन्मना आश्वयेहेमयादृष्टेतेरजन्मणेयेष्टुः तीर्थयात्रागतः
 पंचनीर्षीनामहमाप्तवान् यस्यामप्रसः पंचग्राहकमपिशापतः प्राप्ताः सनीहदहरतीर्थयात्रागतोर्जुनः तत्रतीर्थवरेस्तातापंचरात्रोपवासि
 नो नारायणचुचरादापिनिन्नायिनान्तरण पावहुजामियतश्चलोमलोलिलितावनिं गायेतंकंचिदज्ञाक्षकषिकंक्षेत्रमध्यगं सप्तपुः काषि
 कोमांगेसार्गायातेनकेनचित् प्रजाजकेनतदाकेनाश्रुणेहीततमरः ततः सतस्मैवुक्रोधपरिद्रावविधुरं बुवन् सोपिगीतंविमुचापुकाषिक
 क्तमभाषत अहोप्रजाजकोसितंधर्मस्याश्रनवेत्ससि मूर्खेणपिसयाज्ञानेसारधर्मस्यसुनः तच्छ्रुत्वाकिंवाज्ञातमितितेनचकोतुकान् प्रजा
 जकेनपृष्टः सत्कार्षिकः सजगादतं इहोपविष्टपृष्टायाश्रुणावद्वसिते अस्मिन्देशेविद्येतेब्रह्मणाभारस्त्रयः ब्रह्मदत्तः सोमदत्तोविश्वद
 त्तश्चपुण्यकृत् तेषांज्येष्ठोदारवंतौ कनिष्ठस्तपरिग्रहः सतयोर्ज्येष्ठयोराज्ञाकुर्वन्कर्मकरेयया मयासहासीवकुप्यवहंतैषाहिकाषिकः तौ
 चज्येष्ठोवबुधेतोमदुतेबुद्धिर्वजितं साधुममक्तसन्मार्गमनुमायासवर्जितं एकदाभ्रातृजायाभ्यांसकामाभ्योरहोर्षितः कनिष्ठोविश्वदत्तो
 यमानवनेनिरकरोत् ततस्तेनिजयोर्भर्त्रोभेगतामपोचतुः वीर्यस्यस्त्रावहस्येषकनीयासुवयोरिति तेनतंप्रतिनौज्येष्ठोसोतः कोपैवभू
 वतुः सदसहानविंदतः ऊर्ध्ववचनमोहितो अथेतौभ्रातरेजातुविश्वदत्तंतस्वतुः गच्छतंक्षेत्रमध्यस्यवल्मीकंतंसमीकुरु तथेत्यागम्यव
 ल्मीकंऊहालेनावनत्सत सामेवंहससर्पावसतीमुदितोमया तच्छ्रुत्वापिसवल्मीकमवनद्यद्भवति पापेपितोरपादेशंज्येष्ठभाजोर
 लंघयन् लब्धमानात्रतः प्रापकलशहेमशरितं बृहत्ससर्पाधर्माहिसाविध्यंऊरुतेसदा तंचनीतासकलशंभ्रातृभ्यासर्वमर्पयन् निवार्यमा

स्नेहवशात्सद्विद्यहृष्टिः तदवेति हिमत्यतिः कथंचिन्नमनुज्ञाप्य किलागता हसद्य इह चाधुना हिमामकीनसत्त्विकार्यतवयामितद्गहाय यदि
मामनुमस्यते च भर्ता तदिहैषामिषुनर्विलंघ्य लज्जा इत्येसादा च मभिधाप्य कलिंगसेनां तामस्तु धीतवदनां मनुजैर्दुष्टी आश्यास्य चाक्रिविग
लत्यसुरैर्दुष्टी सोमप्रभास्तु भवने न भसाजगाम ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे सदनमंचुकालं वकेषु एतरेगः ॥ ततः सोम
प्रभायां तस्मिन्तीतां प्रियां सखी कलिंगसेना संत्यक्त विजये स्वयं धवा सा विलंबितवत्से शपाणिग्रहमहोत्सवा नरेन्द्रकन्याकोशां यामुगी
वासी हनच्छता कलिंगसेना वीवाहविलंबनविचक्षणान् गणकान्प्रतिसाहय इव वत्से शरोपि च औत्सुक्यविमनास्तस्मिन्दिने चैतोविनो
दयत् देवावासवदत्ताया निवासभवनं ययो न त्रसाते पतिपत्नी निर्विकाराविशेषतः उपाचरत्स्वापचारैः प्राज्ञा विवरशिखिता कलिंगसे
ना वृज्जतेत्याते प्यविकृता कथं देवीयमिति सा ध्यात्वा राजा जिज्ञासुराहता कश्चिद्देवितया ज्ञाते संप्रवरहने मम कलिंगसेना नामे पारावत
जीपदागता न च्छते वा विभिन्नेन सुखरागेण सावरीत् ज्ञाते मया हि हर्षो मेलक्ष्यो सा ह्या गते हनः वशागे हिमहाराजेन तस्या श्रातमित्ययं
पि कलिंगदत्ते पद्योते सुतरो वत्स्यते वशे अहं च तद्विभूतैव सुखिता तस्मिन्नेव च आर्यपुत्रतवेतच्च विदिते प्रागपि स्थितं तत्र धन्यास्मि किं यस्या
मम भर्ता तमीह शः यं राजकन्या वंछन्ति वांछमानान् पातयैः एवं वत्से श्वरः प्रोक्तो देवावासवदत्तया यौगंधरायणप्रवृत्तिशिक्षया तस्तोषसः तये
वचसहासेयमानं तहासके निशि तस्या सुषापमथे च प्रबुद्धः समचिंतयत् किंस्वित्स्वहानुभावेत्यं देवीमामनुवर्तते कलिंगसेनामपि यत्सप
त्नीमनुमस्यते कथं वा शकुयादेतां सोलुं सैवातपस्विनी पद्मावती विवाहे पियादेया व्रजहावसन् तदस्याश्चेदनिष्टस्यात्सर्वनाशस्तो भवेत् एत
दालंबनः पुत्रः अश्रुयंश्रुश्रुश्रुमे पद्मावती च राज्ञं च किमभ्यधिकमुच्यते अतः कलिंगसेनेषा परिणया कथं मया एवमालोच्य वत्से शो निशां
ते निर्गतस्ततः अपराह्वयौ देयाः पद्मावत्याः स्वमेदिरे साप्येन मागतं दत्तशिक्षावासवदत्तया तथैवोपाचरतद्व्यष्टावोचतथैव च ततोत्प
द्यस्तयोर्देव्योरेकचिन्नं च चतन् यौगंधरायणाया सोशशंसविम्वरूपः सोपितं वीक्ष्य राजानं विचारपतितं शनैः कालवेदीजगादैर्दम्यती

द.क.
म.म.
१०३

तोषाम्रदेकायनतागता एवं पूर्ववृषादुद्धागृहिणीमोचितामया इतितातापसीमुक्तानापितः सोववीन्युनः तदेतस्य जयाकार्यमार्येषुषमः
नीषितं यथाचक्रियतेमातस्तदिदेवस्मिनेश्वर कोषतः पुरवृद्धोवस्वीकार्योयोववीन्युं जायानेकदलीगर्भासंजागिनीनिन्दपरः आर
सपकायानस्यः कश्चिन्मरिजनः स्वकः सर्वः परोभेदसहो लोभात्कुर्वीतकिंनयत् ततोस्मिन्नाज्ञिसाशकेसावनात्रिशिषुक्तिः हस्तपादा
दिकदलीगर्भाभाभिनिधीयते तत्सभातेचिलोकोवराजासत्यमवेत्यतत् कृद्धोक्तः कदलीगर्भातांचयक्षयितसस्वयं एवंसपत्नीविरहा
देवीसुप्रमवाप्त्यात् तांचसावज्जमन्येतलाभः कश्चिद्भवेद्यते इत्युक्तातोपसीनेननापितेनतपेनिसा गताजमहादेव्येयथावस्तुन्ये
दयत् देवीचतुर्त्तयाचक्रेसातद्यक्तानृपोपितां प्रत्यक्षवीक्ष्यकदलीगर्भोदुष्टेतितांजहौ तुष्टयाचततोदेव्यातयागुप्तमदायियत् प्र
जाजितानदुभुजेसायषेष्टसनापिता तत्ताचकदलीगर्भासातेनहृदवर्मण राजाभिशापसंतज्ञानिर्षयोरजमंदिरात् येनाजगामतेनैव
प्रययौपितेयश्चमे पूर्वोक्तजातसिद्धार्थसाभिज्ञानेनसापथा तवतामागतोहृष्टाक्षोक्तस्मान्नित्यतामुनिः तस्यादुश्चरिताशेकीतस्योमंकरः
कःक्षणं प्रणिधानाच्चतंकृतंनहृत्तानमवेत्यतः आश्वासनांस्वयंस्नेहान्नामादाययौततः एतत्तस्मैतदाचख्योस्वयंप्रकायभूते देव्या
सपत्नीदेवेणकृतंकपटनाटकं तत्कालंस्वयमभ्येत्यराजेतस्मैसनापितः यथाकृतंनदाचष्टुपुनरेवमुवाचच इत्यविश्लेष्यकदलीगर्भा
राज्ञीमयाप्रभो अभिचारवशाद्युक्तादेवीसंतोषरक्षिता तच्छ्रुतानिश्चयदृष्टामुनीवचनस्यसः जगत्कदलीगर्भासंजातप्रत्ययोनृपः
मनुब्रज्यमुनिंतेचसंविभेजेसनापिते भक्तोयमयमित्यर्थैर्धृतेर्भोज्यावनश्चरः ततस्तयासमंतस्योक्तदलीगर्भयैवसः राजास्तदेवीविमुक्ता
दृढवर्मासुनिर्दतः एवंविधान्निदधतेसुवहृन्मपत्योदोषांस्तथाप्यनवमागिकलिंगसेने तंकमकाचचिरभाविविवाहलगावोक्त्यचिते
गतयश्चसुगमपितां तत्सर्वतःसांप्रतमात्मनातमात्मानमेकंजगदेकरत्नं वत्सेश्वरेकार्पितमञ्जरक्षेर्वैरंतवायंहिनिजः प्रकर्षः अहंहिनेष्यामि
सत्चित्तदंतिकंस्थिताधुनातंपनिमंदिरयतः सलीपतेःसद्यनयानिसत्सुयः सुगात्रिभर्ताद्यनिवारितास्मिच नचगुप्तमिहागमः क्षमोमेतदति

१०७

राम
१०३

चमेकियत्किं हि न बुद्ध्या साधया स्पृहं प्रज्ञानं मामकीने च श्रुयतां वर्णयामि ते अभूदस्य पिता राज्ञो दुःशीलो दृढवर्मणः अहं च दासस्तस्य ह
राज्ञः सोचितकर्मकृत् सकदाचिदिह धाम्यभार्यामैश्वर्यमा मकी तस्या तस्य कृपायां तदहं च मर्त्या ययौ नापि तस्मिन्निचा बोधि पृष्टा परि
जनं सतां किं नापि तः केरोतीति प्रविशेत्तमे गृहं उपभुञ्जेवतां स्वकं मज्जार्या कुन्तये ययौ अहं च तदहं देवाद्गृहादा संवहिः क्वचित् अन्येद्यश्च
प्रविष्टेन दृष्टा साया दृशी मया पृष्टा भार्या यथा वृत्ते साभिमानैव मभ्यधात् तन्नुमेणेवता भांयां सषक्तस्य निषेधने नित्यमेवोपभुञ्जानः सम
मोतश्च वानृपः कुतो गम्य मगम्य वा कुशीलो न्मादितः प्रभोः वानो हूतस्य दोवाये किं नृणं किंच काननं ततो यावद्भति मे स्ति न काचित्त्रिवार
तो नावत्सल्याशनशमो मानावाजमशि श्रियं तादृशगतो भूवरो ज्ञस्तस्याहं संतिकं स्वयापातोपसर्गये निःस्वसक्तशपाडुरः तत्र मे दमि
वानो वा साभिप्रायः समानृपः पप्रहरे किमीदृक्तं संजानः कथ्यतामिति निर्वेध पृष्टं चाहं विजने याचिताभयः प्रत्यवे चेत्तु पदेव भाषांति
मम डागिनी साच सुप्रस्य मे जालि गुदे नाहृष्य चूषति तथैव चान्तःक्षिपति तेनाहं क्षामतागतः पोषणय च मे नित्यं हं भोजनं कुतः इत्युक्तं स
मया राजा जानाशं कावचिनयत् किं सत्यं डागिनी सास्या त्रेनाहं किं ह तस्य या किं स्ति दाहारपुष्टस्य हृषे देवं ममापि सा तदद्यताम हं पुत्रा
जिज्ञाशिषे स्वयं निशि इति संचिंत्य राजा मे सो जाहार मदापयत् ततो गता गृहं तस्या भार्या याः सविधा वहं अस्त्रुणुं च पृष्टुं तयाता मे वमभुवं
नृ प्रिये न वाच्यं कस्यापि तया अएव दामि ते अस्मराज्ञो गुदे जाता देता वच्चा शमसन्निभा तच्च भग्नो ह्यजातो पिशुरो मे कर्म कुर्वतः एवेचात्र ममेदा
दानोक्षुस्सुवेत्येपदे तत्र वेन वमान्ये कुतो नित्यमहं क्षुरं अतो रोदिमि नष्टा हि जीविकेयं गृहं मम इत्युक्ता सामया भार्या मतिमाधा दुपे ष्यतः
राजो राज्ञा सुप्रस्य गुदं नाहृते क्षणे आससार मदृष्टं तदसत्वं तव बोधिसा विदग्धा अपि वंच्यंते विद्वं न यास्त्रिया अथेयतां निशि संतरे मद्रा
यो मुपभुज्यसः राजा अमादिवाली हं सुप्रवा नाह चः स्मरन् मज्जार्या यथंते सुप्रमता न स्पशनेः शनेः हस्तं प्रसारयामास गुदे दत्तो पलव्यये
गुदप्राप्ते च तत्याणुव्याय स हं सैव सः डागिनी डागिनी त्सुक्ता वं सो राजा ययौ ततः ततः प्रभृति सा सक्ता भार्या भीत्या नृपेण मे ततो गृहीतं स

च. क.
म. म.
१०१

जिनि सराजाकदलीगर्भोद्ववर्मायपोतनः प्राज्ञान्वागतसैन्योपवपंत्तासर्वयोव्यपि वधानयासहप्रापरजधानीनिजं चसः तज्ज्ञापयतीवि.
मुखः कदलीगर्भयातया समं च तस्याव्याख्याततद्वृत्तानः स्वमंत्रिषु ततस्तस्मिन् महादेवी तदीयं मंत्रिणं रूढः स्मारयितो पकारं स्तां जगदास्यं
तदुःखिता राजानूतनभार्यैक सक्तेनाद्याहसुकिता नज्ज्ञातुं येनैषा सपत्नी मे निवर्तते तादृशानां प्रभोपत्त्याविनाशेषवियोजनं एष प्रज्ज्ञा.
जिकस्त्रीणां विषयः ऊहकादिषु प्रयोगेषु भिसुक्तानां संरातानां तथा विधेः ताहिकेतवतापस्यः प्रविशेषानिवारिताः गृहेषु मायाकुशलाः
कर्म किं किं न कुर्वते इत्युक्ता देवी विनते वाहते क्रिया अलं तर्हि समानेन गर्हि तेन सतामिह तद्वचो हृदि कृता तु ते विस्मय च मंत्रिणं कां चि
त्प्रज्ज्ञाजिकाचेटी सुखेनानयति स्म सा तस्याः शशं सचा मृत्ता तस्सर्वं स्वमनीषितं अंगीचकार दातुं च सिद्धे कार्ये धनं महत् सा पृथलोभा
दातोतामिदमुवाच कुतापत्तीः देविकिं नाभवत्ते तदहं ते साधया स्पदः नानाविधा किं ज्ञाना मिप्रयोगान्मुवहन् हं एवमास्मास्यता देवी सा
पप्रज्ज्ञाजिकाययौ मठिकां प्राप्य च निजं भीते वेत्यमचिंतयत् अहो वती वभोगा शाकं नाम न विडं वयेत् तन्मया सहसा देव्या प्रतिज्ञा पुरतः कृ
ता विज्ञानमात्रं तादृशो सम्पत्तिं चित्रविद्यते अस्यैव च न व्याजं कर्तुं राजा हेक्षं ज्ञाता जातु हि कुर्वीत विग्रहं प्रभविस्वः एकस्तत्राशु
पायः साद्यन्सुहमेक्षिनापितः ईदृशं ज्ञानं कुशलः सचेत्तु यो दिहोद्यमं इत्यालोच्य वसातस्य नापितस्योतिकं ययौ तस्मै मनीषितं सर्वं त
द्विषसायं सिद्धिदं ततः सनापितो वद्वेधुर्नैव मंचितयत् उपस्थितमिदं दिष्ट्या लाभस्याने ममाधुना तत्र बाध्यान वाराजवधूरक्षानुसा
यतः दिव्यदृष्टिः पिता तस्याः सर्वं प्रत्यापयेद्विदं विस्मिद्येतां तु नृपतिर्देवी संप्रति भुज्यते ऊरुहस्य सहाये हि भयेभ्यः सायते प्रभुः स
स्यैष काले राज्ञे च वाचमेतन्नयामया यथा स्यादुपजीयो मे सराजा चरिषि कम् एवं च नातिपापस्या द्वेद्वीर्षा च जीविका इत्यालोच्य सता
प्राह नापितः कूटतापत्ती अंवसर्वं करोम्येतत्किं नृपो रावल नचेत् एषा राज्ञेन वा भार्या हन्यते तत्र पुन्यते पुहा कदाचिद्राजा हि स कीनस्मा
न्विनाशयेत् स्त्री हन्यापातकं च स्यात्तेमिता च सुनिशपेत् तस्मादुहि वलेने वराज्ञो विज्ञेयते परं येन देवी सुखनिष्ठे रर्ष प्राप्तिर्भवेच्चनः एत

निमित्तमुपस्थितं विलेवाद्यप्रतिहतं सत्यनिष्ठप्रयत्नं ततश्चात्रानुत्पत्तेः प्राज्ञावावसानानिः प्रवर्तमानारभतापर्यन्ते संदुर्लभः अतो
श्रुते निमित्ते होवन्ने प्रतियत्तया आत्मयत्तायप्रतिहोतुमुक्तं न तत्कृतं तदविश्वविवाहचविदधातुविधित्तव कुलमेनागतागेताहिवाहोत्तव
रतः देवाः अपिचलुभ्यति तपिरक्षमिदंततः चित्तश्च नीतिनिपुणो मंत्री यो गंधर्वाणः राजव्यसनशंकी सन्तो विघ्नसमाचरेत् विहितेपि विवाह
सौदोषमुत्पादयेन्नव धार्मिकः सचक्रुर्वाद्वा दोषे तदपि ते सति सपत्नी सर्वदा चित्या कथा वस्यते श्रुत्वा अस्तीक्ष्णमतीनामपुरीतस्याशुपामनेः
नदीतदभिधानेव विश्वामित्रकृतेऽथे तत्त सीपे महश्चास्ति वनेन वृक्षताश्चमः ऊर्ध्वपादस्ततश्चक्रे मुनिमंकलकाभिधः तपस्यताचेतनावगमनेना
गतामराः अदर्शमेनकानामवातेनचलितां वरा ततो लब्धावकाशेन कामेनक्षोभितात्मनः वृत्तनेकदलीगर्भे यस्या तस्माच्चकारतां नात्रासक
दलीगर्भापिनामंकलको मुनिः तस्याश्चमेसावदधे गौतमस्य कृपायया द्रोणभाषीपुत्ररभाददेशां चतुर्वीर्यजा एकदाचविवेशे तमाश्रमम्
गवारसात् दृढवर्मा हातोशेन मध्यदेशमवोत्पः सतां ददर्शकदलीगर्भां प्रावृत्तवल्लला मुनिकन्याचिनेनाववेशेनास्यतशोभितां साचदृष्टा
स्वनुपतेः स्त्रीचक्रे हृदयेतया यथावकाशेन वृत्तेन ज्ञातः उरयोषितां अपीमां प्राप्नुयां भार्या कस्यापीह सुतामेषः दुःष्टो तत्र कएव स मुने कन्या
शृङ्गलला इति संक्षिप्तपत्रेव संगृहीतसमित्कुशं सोऽपश्यतमायां तमुनिमंकलकं नृपः ववंदे चैतमभ्यन्यापादयो मुक्तावाहनः पृष्टश्चात्मानमे
तस्मै मुनये सत्यवेदयत् ततः सकदलीगर्भां मुनिरादिशति स्म तां वत्सेराज्ञोतिचेरस्य तयार्थं कल्पतामिति तथेति कल्पितातिथ्यत्तपारा
जासनमया ईदृक्कतस्तकेन्येयमिति पप्रकृतं मुनिं कुनिश्चुसततस्तस्यास्तामुसन्निवनामच अन्वर्थकदलीगर्भे तस्मैराज्ञेन वेदयत् तस्मै
ततस्तोसमुनेः कन्यामेनकाभावोद्भवा मतामरसमन्तुक्तो राजान स्यादवाचत सोऽप्येतांकदलीगर्भां ददौ तस्मै सुतामपिः दिव्यानुभा
वैर्दृष्टवामविचार्य हि चेष्टितं तच्च बुद्ध्या प्रभावेण तत्राभेसमुत्तरागताः मेनकाप्रीतिस्तस्याश्च कुरुहाहमेडनं दत्ताचसंषमपाकृत्तकन्या
ताममुवंशनाः यदिभर्त्रीकृतावज्ञाकदाचिन्नमिदेष्यति तज्जातैरेभिरापातीयन्याने पुत्रिवेत्स्यसि इत्युक्तां ताभिरापोय कृतोद्वाहोत्सवा

८.क.
म.म.
१०१

अनालाभासविष्टास्मः किं त्रान्योन्यसाक्षिणः इत्येवं चिंतयन् शब्दजनानां सोऽष्टौ द्वहिः ददर्श प्रविशते च स्वप्नस्थानस्थितानुगं पुनान
मभिपश्यते मत्वा गृहपतिसतत् मीतः पान्याः स्मृत्या हविस्तु दत्तः पुलिंदपं सचोतः शवरो हृष्टा स्वभाषी तानथास्पितो चिक्रे दत्तसुप्त
सतज्जारसासिनाशिरः भार्यानुनिर्गृहीतानेन सानापि बोधिता भुवि न्यक्तासिना न्यत्र पर्यंके सुप्तमेव तु तदृष्ट्वा सप्रदीपे वविस्तु दत्तो वि
चिंतयत् पुनस्तृतीति नयज्ञाया हतादार हरो हतः किंतु कृते दृष्टं कर्म यदनेनात्र स्तुप्यते विसृज्यं तदहो चिंतयं वीर्यमुद्रितचेतसा इत्यत्र चिंत
यते वविस्तु दत्ते प्रबुध्यसा ऊर्त्वा ददर्श जारं स्फुटं स्वप्नचेतपति उभ्या यच गृहीता तत्कठा जारकबंधकं हस्तैर्नैकेन चादाय तच्छिरसा वि
निर्ययो गत्वा वहिश्च निःक्षिप्य भस्म कृतं तरेदुत कबंधं सशिरस्कृतमाययौ निभृतं ततः विसुदत्तश्च निर्गत्य सर्वदृष्टा द्विलोकान् म
ध्यस्थानीं सुप्तानां प्रविश्यासीत् तेष्वेव सः साचागत्य प्रविश्यातः पत्न्युः सुप्तस्य दुर्जनौ तेनैव तत्कृपाणैर्न पत्न्युर्मूर्धानमस्किनत् निर्गत्य आ
वयेती च परेशब्दचकार सा हतास्मि हतो भर्ता सा मेभिः पथिकै रिति ततः परिजनाः श्रुत्वा प्रधाया लोकान् प्रभुं हतं तान्विस्तु दत्तादीन्
भ्यधाव बुद्धाः तनसा हन्यमानेषु ते पुन उन्मिषे य अन्त्येषु तत्सहायेषु विसुदत्तो प्रवीडुत अलं यो व्रस हत्याभिर्नैवास्माभिरिदं कृत
एतयेव कृतं होतुं स्त्रिया न्यप्रसक्तया मया चापादतवारमार्गेण मूलमीक्षितं निर्गत्य च वै हि दृष्टं क्षमधेयदिवस्मिन् इत्युक्त्वा तान्
शवरां विसुदत्तानि वार्यं च तेभ्यो निःशेषमा मृत्वा हृत्वा ततमवर्णयत् नीत्वा चादर्शयत् तेषां कबंधं तं शिरो न्वितं सद्यो हतं तथा क्षिप्रं सि
योर्तास्मिन्नवस्करे ततः स्वेन विचलेन मुखीनां गीकृतं तथा ऊलटां ता उपरुह्य सवैतत्रैव मनुवन् सरा कृष्टा तनो ये वया सा हसमशि
क्षिता सा परस्त्री कृता ऊर्त्वा कृपाणी वनहंतिकं इत्युक्त्वा विसुदत्तादीन् तानां ससुचुत्ततः विसुदत्तं च सप्तान्ये सहाया स्तेषु तुष्टुः रक्षा
रत्नप्रदीपस्तजातो नः स्वपतां निशि तस्य सा देवती र्णाः स्नात्वा सुमद्या निमित्तजं स्तुते वं विसुदत्तं तं शमयित्वा च दुर्वचः प्रणोता स्तेषु
पुः प्रातः स्वकार्याये वतं द्यताः इत्यकलिंगसेनायाः कथयित्वा कथामिथः सोमप्रभासा कोशाया सती पुनरुवाच तां एवं कार्यं प्रवृत्तानां स

वैचावगतं मया नत्किंतयाद्यैतदारद्यंमत्रिषिद्धया अयपोह्यानिमित्तं हिकार्यं वल्लियते सखि तदनिष्टायकल्पे ततया चेमां कथा
शृणु अंतर्वेद्यामभूत्सुर्वेषु दत्तं इति द्विजः विस्मदन्नोभिधानं शुभं सुखं सोदपद्यत सविस्मदन्नो वयसा पूर्णं षोडशवत्सरः गंतुं प्रवृत्ते
विद्यायात्रये वलभीपुत्री मिले निस्सच तस्यामेतत्र विप्रसुताः समाः सप्तापिते पुनर्मूर्ताः सविद्वान्सकुलोद्भूतः कृतायो न्यपरिमाणं पद्यं
तैः समेततः विस्मदन्नः प्रतस्येतः पित्रो रविदितो निशि प्रस्थितश्चाग्रतो कस्मादनिमित्तं सुपस्थितं दृष्ट्वा सो वयसा स्तान् ह प्रस्थापिनो भधा
न अनिमित्तमिदं हंतुं युक्तं मद्यनिवर्तितं पुनरेव प्रयास्यामः सिद्धये शकुना चितोः तच्छ्रुत्वा वसन्ता युक्तं मूर्ताः सप्तापि च पुनः सुषामानीग
एः शकुना न ह्यनो विभि मो वयं तं चेदिभेषितन्मागा वयं यामो धुने वतु प्रातर्विदितं दत्ता तो न स्ता स्तपश्यति बाधयाः इत्युक्तं वदिरज्ञैः साकं श
पद्यं यैवितः विस्मदन्नो यथावेव सस्मत्ताद्यहं हं रं गयेते च विलोत्ता न्यदनिमित्तं पुनर्वदन् मूर्खैः सखिभिः सर्वैः स एव निरभस्यत ए
तदेकनिमित्तं नः किमप्येनाद्यभीलुक यत्तमस्माभिरानीतः काकेशो कौपदे पदे इत्यादिभस्मना कृता गच्छति स मंचसः विवशः प्रयपो
विस्मदन्नस्त्वस्मीव भूवच नो परेशो विधातव्यो मूर्खस्य स्वाभिचारिणः संस्कारो वत्सरस्येव तिरस्करकरो हितः एको वहुना मूर्खता एव मध्ये नि
षतिनो बुधः पद्यः पद्यस्तारंगणमिव विल्लवेते ध्रुवं तस्मादेषां न वक्तव्यं मया भूयो हि ताहितं तस्मीमेव प्रयानं विधिः श्रेयो विधास्यति इत्या
द्या कल्यन्मूर्खैः प्रक्रमे सैः समं पथि विस्मदन्नो दिनस्या ते शवरगाममापसः तत्र भ्रातानि शिप्रोपनहणाधिष्ठितं स्त्रिया गृहमेकं यथावेव
निवासं सोचतां स्त्रियं तया दत्ते धं वरके सहाये सौर्विवेशसः सखिभिस्ते च सप्तापितं विद्वान्क्षणं ययुः स एको जाग्रदे वासी दसनुग्रहश्च
यान् नावच्च तत्र पुनः कोप्येको निभतं युवा अभ्यतर गृहं तस्या प्रविवेशां निकं स्त्रियः तेन साकं च सारं मे चिरे गुप्ताभिभाषिणी रनिश्रौतौ
चतौ देवा विद्राहा वपि जग्मतुः तच्च दीपप्रकाशेन सर्वं द्वा रं तरेण सः विस्मदन्नो विलोको वं सनिर्वंदमचितयन् कष्टं कष्टं प्रविष्टा स्मो दुःखा
रिणाः स्त्रिया गृहं ध्रुवं ज्ञातो यमेतस्यानको मारः पतिः पुनः नान्यथा हि भवमेपा स शंकनिभता गतिः मया च पलचिते यमादावेव चलक्षिता

व. क.
मं. मं.
१००

ते गणकैः सह निश्चेतुमागतोऽस्मै तज्जन्मर्क्षं तन्निवेद्यतां तच्छ्रुताजन्मनक्षत्रं तस्याः परिजनोदितं गणकास्तेष्वपाकृताविचारं मंत्रिसंविदा लभं
तमेव तत्रापि मासषट्कांतवर्तिनं नार्वागतः परोक्षीनिवदन्तः पुनरभ्युः श्रुताह्वयं तं चेलग्रमाविश्रुचेतसि ततः कलिंगसेनायां तन्महन्न
रकोभधान् प्रेक्षालग्नोऽनुकूलः स्याद्वागेन स्यादेतयोः शुभं यावत्कालं हि दंपत्योः किंचिरेण चिरेण वा एतन्महन्नरवपाश्रुता सर्वपितृहृण
साधूक्तमेवमेवैतदिनितत्रवभाषिरे यौगंधरायणेण्णाहृत्तुल्ये कृते च नः कलिंगदत्तः संवधीराजा खेदं व्रजेदिति ततः कलिंगसेनापि सवास्ता
ननु शासती यथा भवतो जानेतीत्युक्ता नृस्त्रीवभूवसा तदेव च वचस्तस्या गृहीत्वा मंत्र्यतां ततः यौगंधरायणे राज्ञः पार्श्वे सगणकोययो तत्र तस्मै
तदोषेद्यवत्सेनायतयेव सः युक्ता च तमवस्थाप्य सज्जगाम निजं गृहं सिद्धकालातिपातश्च कार्यशेषाय तत्र सः योगेश्वराख्यसुहृदसंसारवु
ह्वराक्षसं सश्वं प्रतिपन्नं तस्मै रंध्रानादुपस्थितः राक्षसो मंत्रिणं न तां किं स्मृतोऽस्मीत्युच्यते ततः समंजीतस्मै तत्कृतं व्यसनं प्रभोः कलिंगसे
नादत्तांतमुक्ताभूयोजगादतं कालो मया हृतो मित्रतन्मधो त्वेत्तद्युक्तिः कृत्ते कलिंगसेनायाः कृत्ते तोऽस्यानिद्रपयेः विद्याधरादयस्तानि हिरुत्रं वा कृति
निश्चितं यतो न्यातो दृशीनास्ति त्रुपेण स्मिजगत्रये अतः केनापि सिद्धेन संगे विद्याधरेण वा गच्छेत्तायदित्युच्यते पश्येत्तद्भद्रं कमेवेत् अन्यत्रोपयत
आत्रलक्ष्यते दिव्यकाशुकः स्नापकाले यतो दिव्याः सुप्ताः स्वेतपश्चासने एव तदृष्टिमुक्ता हि तत्तस्यादोषोऽस्माभिर्विलोकिते तस्या राजा विरा
ज्य च तत्कार्यं निर्वहेच्च नः इत्युक्तो मंत्रिणा तेन सोऽब्रवीद्द्वाराक्षसः युक्ताहमेव किं नैतां धंसयामि निहन्मि वा तच्छ्रुत्वाैवमहामेजीतं स यौगंध
रायणः उवाच नैतत्कर्तव्यमधर्मो हि महाभवेत् यश्च धर्ममवाधितास्तेन संसरेत्त पथा तस्यापयानि साहाय्यं स एनाभीष्टसिद्धिषु तत्र स्याः स्त्रो
त्रितो दोषः प्रेक्षणीयस्तया सखे येनास्माकं भवेन्मैत्र्यारजकार्यं कृतं भवेत् इति मंत्रिवरादिष्टः सगता ब्रह्मराक्षसः गृहं कलिंगसेनाया योगकृत्
प्रविष्टवान् अत्र तरे सखी तस्याः सामया सुरपुत्रिका आगात् कलिंगसेनाया पार्श्वे सोमप्रभापुनः सा पृष्ट्वा रात्रिवाती तां तत्तव धुमयात्मजा राज
पुत्रीमुवाचैवेतस्मिन् शूलनिराक्षसे अद्य पूर्वाह्ण एवाहं विचिंतयामि तां गतां कृत्वा तं तिष्ठतयोर्ध्वं दृष्ट्वा यौगंधरायणं अतश्च युष्मदालापः स

१००

राम
१००

चमताधुना तच्छ्रुतातामवोचत्समंजीयोगंधरायणः धीमभवकथंसेतदेविस्मान्मजीवतः तयातुनात्रकर्तव्यारोक्ष्यप्रतिकूलता नानुरः प्र
मिकूलोक्तैर्वशेवैद्यस्ववर्तते वर्ततेतनकूलोक्तैसाधैवाचरतः क्रिया प्रतीपेकृष्यमाणोहिनोत्रेदुत्रेउरः वाद्यमाणोउकूलंतुनोद्योगाद्यसनात्तः
अतः समीपमायातं राजानं तमविक्रिया उपचारैरुपचरः संदत्ताकारमात्मनः कलिंगसेनास्तीकारं अहृद्यास्तस्यसंप्रतं दक्षिणुवाणराज्यस्यस
तायेतमित्यनर्पि पवकृतेचमाहात्म्यगुणदृष्टापरंतव प्रवृत्तेहदाक्षिणोराजासोभवतितपि मताकलिंगसेनांचत्वापीनोत्सुकीभवेत्
वार्यमाणस्यकाहाहिविषयेषुभिवर्धते देवीपद्यावतीचेतद्विक्षणीयातयानघे एवंसराजकार्येस्मिन्कालक्षेपेसहेननः अतः परंचजानेह
पश्ययुक्तिर्विलमम सकटेहिपरीक्ष्यतेप्राज्ञाः श्रुत्वासगरं तदेविमाविषलाभूरितिदेवीप्ररोधतां तयादृतोक्तिः सययो ततोयोगंधरायणः
वत्सश्चस्वतदहर्त्रैरिदंनरात्रैर्देवोर्हयोर्यपिसवासगृहजगाम तादृक्चववेरसोपनमत्कलिंगसेनासमाननवसंगमनोत्कचेताः रात्रिचतुर्ल
भरसांमुकतानिगृहचिंतामहोत्सवमहेयीमिवतांततस्ते निभुः स्वसद्यसपद्यकृष्टयगेवदेवीवत्सेशतत्सचिवमुद्यकलिंगसेनः ॥ इति
भट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेमदनमंचुकालंबकेपंचमस्तंभः ॥ ५ ॥ ततः प्रतीक्षमानं तं वत्सराजमुपेत्य सः योगंधरायणो धूर्तः प्रा
तर्मंजीविजिज्ञपत् लग्नः कलिंगसेनायादेवस्यचशुभावहः विवाहसंगलाच्येहकिंनद्यैवविलोक्यते तच्छ्रुतासोववीडाजाममाप्येवंहृदिसि
तं आदिश्यानाययामासगणकान्तरलाशयः तेनपृष्टामहामंत्रिर्वस्यापितसंविदः ऊचुल्लग्नोनुकूलोक्तिराज्ञोमासेषुषट्स्थिताः तच्छ्रु
त्वेवमपाकोपकृतायोगंधरायणः अज्ञाश्मेधिगित्युक्ता राजानं निभुणैर्वीत् योसौज्ञानीतिदेवेनपूजितोगणकः पुरा सनागेनोद्यतेपृष्टा
यथायथायुक्तेविधीयतां एतन्मंत्रिवचः श्रुत्वा वत्सेशोगणकंनदा तमयानाययामासदोलावृहेनचैतसा सोयस्यकालहारापस्थितसंविद
यैवतं लग्नपृष्टोववीड्याताषण्मासांतंयवस्थितं ततोराजानमुद्दिमश्रवयोगंधरायणः जगाददेवकर्तव्यं किमत्रादिश्यामिति राजाशुक्तः
सलयेपीसुविमप्यनतोभधान् कलिंगसेनापृष्टयासाकिमाहेत्यवेक्ष्यतां प्रापेसांयसनाज्ञासर्वराज्यंयजेदिति उवाचचैनामुद्वाहलग्नं

व. क.
म. म.
६६

स्त्रीकुरुषुतां पुवयो रत्नयोगो यं को मुदी चंद्रयोरिव एवं महतरा च्छता तं न चेत्यभिनंद्य च प्रहृष्टो हेमवत्सो ये वं त्तराजो निश्जयत् आहूय
चाग्रवीं नं विमुख्यं यौगंधरायणं राज्ञः कलिंगदत्तस्य स्यात्तत्पाक्षितो मुता स्वयंकलिंगसेना स्यात्वरणयममागता तद्गृहिशीघ्रमत्याज्यकदाप
रिणयामितां इत्युक्तो वत्सराजेन मंत्री यौगंधरायणः अस्यापतिहितापेक्षी क्षणमेवमचिंतयत् कलिंगसेना सा तावत्स्यात्तत्पाजगवृषे ना
स्त्यन्मातादृशी न स्येष्ट हयं निमुग अपि तालव्या वत्सराजो यं सर्वमन्यतरं त्यजेत् देवी वासवदत्ता च ततः प्राणैर्विमुच्यते नरवाहनदत्तो
पिनशेदाजसुतस्ततः पद्यावत्पितृत्वे हादेवी जीवति दुष्करं ततः चंडमहासेन प्रद्योतौ पितरौ दयोः देवोर्विमुचतः प्राणान्विक्र
तिरापि गच्छतः एवं च सर्वनाशः स्यान्न च युक्तं निषेधनं गतोऽस्य सनं यस्माद्धारितस्याधिकं भवेत् तस्मादनुप्रवेशस्यासिद्धौ कालं हरा
महं इत्यालोच्य सवत्सेशं प्राह यौगंधरायणः देवधनोसि यस्मै पास्वयं ते गृहमागता कलिंगसेना भृत्यतं प्राप्त्यैतत्पिता नृपः तन्नयागलका
नृपसुलभे साद्यथा विधि कार्यः पाणिग्रहो राज्ञो कृतो दुहितुहो अद्या स्यादीयतां तावद्योगं वासवहं पृथक् दासीदासा विसृज्य तां व
त्सराणां भरणानि च इत्युक्तो मंत्रिमुख्येन वत्सराजः तथेति तत् प्रहृष्ट हृदयः सर्वं सविशेषं चकार सः कलिंगसेना च ततः प्रविष्टा वासवेश्मत्
त समनोरथमापन्नमत्वा प्रापपुरा मुदे यौगंधरायणः सापिक्षाण्डाजकुलात्ततः निर्गतस्त्वगृहगता धीमानेवमचिंतयत् प्रायो शुभस्य का
र्यस्य कालाहारः प्रतिक्रिया तथा च वृषजो प्राप्नुवत्सहत्यापलायिते देवराज्यमवाप्तेन न कुषेणाभिवादिता रक्षिता देवगृहणाशची शरणा
ग्रिता अद्य प्रातरुपैति तामित्युक्ता कालाहारतः यावत्सनष्टेनष्टेन कुषोक्तं काराद्वत्सरापतः प्राप्नुवत् पूर्ववच्छक्रः स पुनर्देवराजता ए
वं कलिंगसेनार्थे कालः क्षेप्यो मया प्रभोः इति संचित्य सर्वेषां गलकानां स संविदे हरलप्रप्रदानाय मंत्री गुप्ते यथा तदा अथ विज्ञापयन्तीतः
देव्या वासवदत्तया आहूय समहामंत्री स्वमंदिरमनीयत नवप्रविष्टं प्राणैर्न दत्तो सा जगाद तं आर्यं पूर्वतयोक्तं मे यथा पूर्वमयि स्थिते पद्या
वत्या ज्ञातेनामा स पत्नी ते भवेदिति कलिंगसेना पद्ये पापशेषपरिणेत्ये सा च नृपवती तस्या मार्यं पुत्रश्चरज्यति अतो वितपसा दीप्तं जातो हं

राम
६६

११

पितामहवलेन च ततो हारवती गता तावभिन्नतनु उभो उषानिरुद्धे जज्ञोते गिरिजाशंकराविव इत्युषायाः प्रियोऽङ्गवमेलितश्चित्रलेखया तं सप्रभा
वाप्यधिकान्तोपि सखि मे मता मन्मथानयवत्से शोभितुमास्मि चिरहृयाः एवं कलिंगसेनातः श्रुत्वा सोमप्रभावरीन् चित्रलेखा सुरस्त्री सा स मुक्तिप्या
न ये सुरे मादृशी किंचिदध्यातु परस्पर्शाद्युत्तरी तन्नायामितत्रैव यत्र वत्सेश्वरः सखि प्राक्प्रसेनजितं तेने दर्शयिता तदर्थिनं इति सोमप्रभा
सातये सुक्ता नया सह कलिंगसेनातः क्लृप्तमायायं विमानकं तदेवाहं न भसा सशोका सपरिहृदा कृतप्रास्यानिका प्रायामि जोरविदितात
तः नहि पश्यति तु गंवा श्रुत्वा त्वीज्जोयतः स्मरेण नीतः परमाधारे वा जीवसादिना आवर्त्ती प्राप्य पूर्वचने प्रसेनजितं न पं मृगया निर्गतं ह
राजरापो ददर्श सा दृष्ट्वा क्लृप्तादिनिता हरादिव निषेधता तद्भयमानेन सुकुम्भामरेण पलक्षितं सौयंप्रसेनजिद्राजापि ज्ञास्ते प्रदिक्षिता
पश्येति सोमप्रभा दर्शितं सोपहा सया जरायं कृतो राजा कादलीने परात्तमु तदितः सखि शीघ्रं मानयवत्सेश्वरं प्रति इति सोमप्रभा चोक्ता तत्क्षणं
सातया सह कलिंगसेनायो वैवकौशां वीनगंरीयपो तत्रोद्यानगतं सातं वत्सेश्वरं सख्युदीरितं ददर्श हरात्सौत्कंठाचकोरी वाम्बतविषं सातदुत्कु
ल्या दृष्ट्वा तत्रोत्सेनचपाणिना प्रविष्टो यं यच निनमा मत्रैव वरीदिव सखि संगमयाद्यैव वत्सेराजेन मामिह एवं विलोका हि स्यात्तुं न शक्ता क्षण
मपहं इति चोक्तवती तां सा सखी सोमाप्रभा वरीन् अद्याश्रुभं मया किंचिन्निगितमुपलक्षितं तदिदं दिवसं तस्मीमुद्यानि स्मिन्नलक्षिता अधिनिष्ठस
माकाषीः सखि हरे गता गतं प्रातरा गतिपुक्तिं वदधिष्यामि संगमे अधुना गतुमिच्छामि भर्तुश्चित्रगृहे गृहे इत्युक्तातामवस्थाप्य शो सोमप्र
भाततः वत्सेराजोपि चोद्यानात्समं दिरमपाविशत् ततः कलिंगसेना सातयस्यात्समहत्तरं यथा तत्तुं स्वसंदेशं दत्तावत्सेश्वरं प्रति प्राहिणोत्माद्रि
षिद्रापि स्वसत्याशकुनत्तया स्वतंत्रे अभिनवाद्देवती नो मनोभवः सच गता प्रतीहारमुखेनावद्यतक्षणां महत्तरः प्रविश्येवं वत्सेराजो वि
जिज्ञपत् राजन् कलिंगदत्तस्य राज्ञस्तक्षशिलायैतः सुता कलिंगसेना त्वा श्रुत्वा तां उपवर्त्ते सयं वरार्थं मिह ते संश्रान्ता त्वक्तवाधवा मायायं च
विमानेन सातुगायो मगामिना आनीता गुह्यचारिणा सत्या सोमप्रभा त्वया तथा सुरस्यात्मजयान उद्धवरभार्यया तथा विज्ञापनायाहं प्रेषिता

द. क.
(म. मं.)
६१

मोघेवेणद्योमगाभिना किंतुसर्वगृहाणतंभिजंपरिकरंयतः दृष्ट्वावत्सेश्वरंयोनागंतुमिहशश्वसि नचतंद्रश्वसिपुनःपितरोनस्सरिषसि दृ
रस्याप्राप्तदयितानस्सरिषसिमासपि नह्येवमहमेष्वाभिभर्तवेषमनितेसखि तच्छ्रुत्वा राजकन्यासाहदतीतामभाषत तर्हि वत्सेश्वरं तं तमिहे
वानपमेसखि नोत्सहेतत्रहिस्वातुक्षणमेकं तया विना नानियेचानिरुद्धः किमुपायाच्चित्रालेखया जानंत्पितृयाचेनांमन्नस्तोतत्कथांशु
एउ बाणसुरस्यतनयावभूवोवेतिचिह्नता तस्याश्चाराधितगोरीपतिप्राप्तेवरंददौ स्वप्नेप्राप्तस्यत्संगंसतेभर्ताभवेदिति ततोदेवकुमारतंक
चित्सवेददर्शसा गोधर्वविधिनातेनपरिणीतातथैवच प्राप्ततत्सत्यसंभोगाप्राबुध्यतनिशाक्षये अदृष्टानंपनिंदृष्टदृष्टासंभोगलक्षणं स्मृता
गोरीवरंसाभूत्सातंकभयविस्मया तास्यतीततःसातंसवेदृष्टंप्रियंविना पृच्छंतैचित्रलेखायैसत्येसर्वशशंसतत् सापिनामाद्यभिज्ञानं
नकिंचित्तस्यजानती योगेश्वरीचित्रलेखातामुषामेवमवसीत् सखिदेवीवरस्यायंप्रभावोवकिमुच्यते किंतुभिज्ञानशून्यत्वेसोत्तेष्टवःपि
यःकथं परिजानासिचेन्नतेसत्तुगसुरमावुषं जगत्त्रिष्वामितन्मध्ये तमेदर्शयतेनसः आनीयतेमयेत्युक्तासातयेत्युदितेतया चित्र
लेखाक्रमाद्विषमलितवर्णचर्तिभिः तत्रोषासोयमित्यस्यादृष्टंगुल्यासकंपया द्वारवत्यांयदुक्तादनिरुद्धमदर्शयत् चित्रलेखानतो
वादीत्सखिधन्यासियत्तया भर्तानिरुद्धः प्राप्नोयंपोत्रोभावात्तोहरेः योजनानोसहस्रेषुषष्टौवसतिसतितः तच्छ्रुत्वासाधिकोत्सुकाव
शात्रामववीडुषा नाद्यचेत्सखितस्यांकअयेश्वरीखंडशीतले तदसुत्यानकामाग्रिनिर्दग्धाविद्धिमोमतां कृतैतच्चित्रलेखासातामाश्या
स्पप्रियासखी ददर्शचपष्टुतंगैर्मेदिस्थिमध्यगा कुर्वतीतांउनःक्षिप्तमन्यादिशिवरभ्रमं तस्यामुन्ननिशिप्राप्यसानिरुद्धंविबोध
चउपायुगतेतस्मेशशसत्प्रदर्शनात् आदायचानुतद्रूपस्त्रवेत्तारमेवतं सोत्कंसिद्धिप्रभावेनक्षणेनैवाययोनतः एतच्चाश्वेक्षमाणाया
स्तस्याःसख्याःखवर्त्मना प्रावेशयदुषायास्तगुप्तमंतःपुरप्रियं सादृष्ट्वैवानिरुद्धंतमुषासाक्षादुपागतं असृतांशुमिवोभोधिवेलानांगेष्ववर्तत
ततस्तेनसमंतस्यासखीदत्तेनतत्रसा जीवितेनेवमूर्तेनवल्लभेनयथासुखं तज्ज्ञानमितरंचास्याःकुह्येवाणजिगायसः अनिरुद्धः स्ववीर्येण

वे

राम
६८

१८

तांशं शशं सप्तपलापितं ततस्तुष्टोऽपस्तस्मै गामांदातुं प्रचक्रमे कथं स्यान्मातुषागम्यज्ञानं शास्त्रविनेष्टं तन्नूनं चौरसंकेतकृते यंधूतं जी
विका तस्मादेषो न्ययायुक्तावारमेकं परीक्ष्यतां देवज्ञानीतिकर्तुं तं मंजीराजनमभ्यधात् ततो नः क्षिप्रमंडूकसपिधानं न वंघटं स्मरमा
नायराजातं हरिशर्माणमभ्यधात् ब्रह्मन्मदस्मिन्मदके स्थितं जानासितद्यदि तदद्यते करिष्यामि पूजां सुमहतीमहं तच्छ्रुत्वा नाशकाले
तं मत्वा स्मृता ततो निजं पित्रा क्रीता कृतं बाल्ये मंडूक इति नाम सः विधातुं प्रेरितः कुर्वेत्तेनात्र परिदेवं ब्राह्मणे हरिशर्माणं वसुधैव
वमव्रवीत् साधुरेन वमंडूकवाताको डेघतो धुना अवश्यं विनाशाय संजातो ह्येह वादिह तच्छ्रुत्वा होमज्ञानी भैकोपिविदितो
मुना इति जेत्यत्र नाशं प्रस्तुतार्थं न्ययाजनः ततस्तस्यातिभोजनं मत्वा शुहरिशर्माणं तुष्टो राजा ददौ ग्रामान्सहस्रं दवाहनान् क्ष
णान् शुहरिशर्माणं सज्जेतां स तं त्रिभुः इत्यं देवेन साध्यं ते सदृशः शुभकर्मणः तत्सोमदत्तं सदृशं देवेनैवाभिसारितो निवायां सदृशं
जस्तव ते जस्विनीस्तुता इति मविमुखां कृता तस्मै राजसुताय तां राजा विक्रमसेनाय ददौ लक्ष्मीं मिवात्मजा ततः अश्वपुरसेन्येन गत्वा रि
जितारिपुंशुसः सोमदत्तः स्वराज्यं स्वस्त्योरायां सत्तुल्यं एवं विधेर्भवति सर्वमिदं विशेषात् तामीदृशी घटयितुं कइह क्षमेन वत्से
रेण सदृशेन विनैव देवैर्कुर्यामहं सत्त्विकमित्रकलिंगसेने इत्यकथारहसि राजसुतां निशम्य सोमप्रभावदनतोऽत्र कलिंगसेना तत्पार्थि
नीशियिलवंधुभयत्रपासावत्सेशसंगमस्तुत्कमनावभूव अथास्तसुपयास्यति त्रिभुवनैकदीपेरवौ प्रभातसमयागमावधिकथंचिदामं
तां सखीमभिमतोद्यमस्थितमतिं लमार्गेण सामयासुरमुताय यो निजगृहाय सोमप्रभा॥ इति महत्सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे मदन
मंजुकांतवके चतुर्थस्तंभः ॥४॥ ततो मे युक्तपेतांतां प्रातः सोमप्रभां सखी कलिंगसेनाविसें भात्कथा कुर्वन्मुवाच सा मां प्रसेनजितेराज्ञेता
तोदास्यति निश्चितं एतच्छ्रुत्वा मया वातो दृष्टो बहूः सचनया वत्से शक्तुकथा श्रुत्वा त्वं यैव कथितस्तथा अनिमार्गं प्रविष्टेन हृतं तेन यथाम
नः तत्प्रसेनजितं पूर्वं प्रदर्शयन् यत्र मां आसौ वत्से शरो यत्र किं तां तेन किं संवया एवमुक्तवती तां च सोत्कां सोमप्रभाववीत् गंतव्यं यदितद्या

६. क.
म. मं.
६०

मैवधुरेन्यसूलदत्तमुवाच सा भर्ता मदेयो विज्ञानी ज्योतिर्विद्यादिको विदः अश्वं बोलं भयमेवं किमर्षे सनपृच्छते तच्छ्रुत्वा सूलदत्तस्तै हरिः
प्रार्थामाह यत् ह्यो विस्मृतो हते ये तु स्युते स्युद्येति वादिनं विस्मृतं नः क्षमस्वेति प्रार्थितं ब्रह्मणं च सः पृष्ठकं केनापहृतो हपो नः कथ्यतामि
ति हरिश्चार्मा ततो मिथ्यारेखाः कुर्वन्नुवाच सः इतो दक्षिण सीमानौ चोरेः संस्थापितो हयः प्रकृन्नस्योदितो ते च तद्वर्यावन्ननीयते नावदा
नीयतां गत्वा त्वरितं चतुरंगमः तच्छ्रुत्वा धावितैः प्राप्य क्षणान्तवज्रभिर्नरैः आनिन्येष्वाः प्रशंसद्विविज्ञानं हरिश्चार्मणः ततो ज्ञानी तिसर्वं
एष ज्यमानो जनेन सः उवाच हरिश्चार्मा त्वसूलदत्तार्चिनः सुतः अयमहं त्वुदिवसेषु ब्रह्मराजगृहांतरान् हेमरत्नादिचौरेण भूरिकेनाप्या
नीयतयदा नाज्ञायतयदा चौरस्तदाज्ञानि प्रसिद्धित आनाययामास नृपो हरिश्चार्मणमाश्रुतं सचानीतः क्षिपत्कालं वक्ष्ये प्रानेरिति ब्रुव
न् वासके स्थापितो ज्ञानविप्रो राजा सुरक्षितः तत्र राजकुलं चासीज्जाज्ञाजिह्वेति चेदिका तथा भ्रात्रा समेतस्त्वनीतमभ्यनराहुनं साग
त्तानि शितत्रास्य वासके हरिश्चार्मणः जिज्ञासया दसैर्द्वारिकैर्स्वतज्ञानशंकिना हरिश्चार्मा च तत्कालमेकको भूतरे स्थितः निजाजिह्वा
निनिदैवमेषा विज्ञानवादिनी भोगलंपटया जिह्वे किमिदं विहितं तथा दुराचारे सहस्वत्वमिदानीमिह निग्रहं तच्छ्रुत्वा ज्ञानिना नेन
ज्ञातास्मीति भयेन सा जिह्वा व्याचेदिका पुक्ता प्रविचेष्टत दंतिकं पतिता पादयोस्तं च ज्ञानियं जनमववीत् ब्रह्मत्रियं सा जिह्वा हतया ज्ञा
तार्थहारिणी नीता तच्च मया सेवमंदिरे ह्यष्टतः उद्याने द्वादशमस्याधो निखातं भूतले धनं तद्वक्ष्यमाणं हाते दकिंचिन्ने हेमहस्तगं प
तच्छ्रुत्वा सगर्वं सह रिश्चार्मा जगदतां गच्छ जानाम्यहं सर्वं भूतं भवं भवतया तां तु नो द्वादशिया मिह पलाशशरणगतो यच्च हस्तगतं ते स्ति
तदा सप्तपुनर्मम इत्युक्ता तेन सा चेदीतयेत्याश्रुततो ययौ हरिश्चार्मा च ततो विस्मयादित्यचिंतयन् असाध्यं साधयितुं यत्फलयाभिमु
त्तिविधिः यदि होपस्थिते नर्ये सिद्धे यो शंकि तं मम सजिह्वा निदतो जिह्वा चोरी मे पतिता पुरः शंकयेव प्रकाशं ते वत पृच्छते न पातकाः ब्र
ह्मराजकलयस्तो ब्रह्मराजं निनायतां प्रानश्चाली कविता युक्तानी ता सतनृपं तजोद्याने निवातस्य प्रापयामास तद्द्वनं चोरे चाप्यपनी

राम
६०

नरेच कोप्य

कोकनदिनीकिंजल्कास्वादकोविदः अत्रोत्तरेचकोप्यमसुत्रः कुलोद्भूतः स्मृत्युपितरितन्मंत्रराजानंदष्टमाद्ययो सचात्रसायंसंप्राप्तः सो
मद्वजाभिधायुवा यथावाहनेरभ्यादिरेकाकीकान्तदशैः विदेशादेवात्रैव नक्तं देवकुलेभिर्ज्ञां राजपुत्राः सतीयत्रुंसः संकेतमादिशत
नतत्रस्थितमभ्येत्तराजपुत्रविभायसा निशायामनुसक्तं धात्वरपतिवधात् सोपभ्यनंदत्स्लीतांराज्ञोविधिसमर्पितां संसूचयती
भाविन्यारजलक्ष्म्यासमागमं ततः शण्डाजपुतासाविलाकोरमेवतं कसनीयुतमं मेने धात्रात्मानमवचितं अनेतरं कथाकृता यथा
स्वसंविदातयोः एकास्वमंदिरमगादमस्तज्ञानयुग्मिणः प्रातर्मत्ताप्रतीहारमुखेनावसुतत्रसः राजपुत्रः परिज्ञातोराज्ञः प्राविशदतिकं न
त्रोत्तराज्यहारादिदुःखस्यसहतादरः अंगीचक्रसहप्रतं राजातस्यादिमर्दने मतिचक्रचतांतसैदात्रप्राग्विस्मितां सुतां संविभ्यश्चनदे
वेत्तसमिप्रायशशंससः अथैतस्मैचराज्ञेन सुतावज्ञांतमभ्यधात् देवीस्तावोधिनापूवेतयैषास्वसतीमुदैः असिद्धाभिष्टसिद्धेष्टका
कसास्तीयविस्मितं ततस्तत्रराजानमेकोमंवीतदाववीत विधिरेवहिजागर्तिभयानामर्पसिद्धिषु असंचेतयमानां तद्रूपः स्ता
मिनामिव तथाचकथयाम्येतांराजत्रयकथांशृणु बभूवहरिशर्माख्यः कोपिशामेकविद्विजः सदरिदंश्रुत्वांश्रुभक्तभावेनदुःस्थि
तः पूर्वदुष्टतमोगायजातोनिवकुलकः सकुटं वीधुमनुभिक्षोप्राप्येकेनगरेकमात् शिश्रिये स्थूलदत्ताख्यगृहस्यसमस्तधनं गवा
दिरधुकात्पुत्राभार्यो कर्मकरीनिजां तस्यकृतागृहभरणेपेवेकं वैतुताससः एकदास्थूलदत्तस्य सुतापरिणयोत्सवः तस्याभूदागतानेक
जन्ययात्राजगजुलः तदाचहरिशर्मात्रतद्गृहेसकुटं वीकः आकंष्टघृतमासादिभोजनास्याववेधसः तद्देलो वीक्षमाणोवस्यतः केनापि
नात्रसः ततोनाहारनिर्विस्मोभार्यमित्यववीविशि दारिद्र्यादिहिमोर्ष्याचममेष्टमगौरवे तदत्रकुत्रिमंयुक्ताविज्ञानेप्रयुजाम्यहं येनास
स्थूलदत्तस्यभवेयमोरवास्पदं तंप्राप्तेवसरेचास्मेज्ञानिनं मानिवेदय इत्युक्तात्वाविचिन्त्यावधियासुप्तेजनेहयः स्थूलदत्तगृहानेनजके
जामातृवाहनः दूरेप्रकृत्रमेतेनस्थपितेप्रातरवतं इतस्ततोविचिन्त्यतोप्यसंजन्यानलेभिरे अणामंगलवित्तहयचौरगवेषण हरिप्रा

क.क.
म.मं.
८६

हस्तानीकस्तविनोनेषीन्गवती प्राज्ञेशापावसानेतुश्वरादिधियोगतः उदयादेरुपापातात्प्राप्याभिज्ञानमात्मनः आवेदितापस्तत्काले
गगनोद्धतयागिरा श्वरंतेपुरस्कृत्यजगामैवोदयाचले तत्रवांछितसंसिद्धिनिवप्रापसृगावती भार्यासुदयनेतंचमनोराज्यमिवात्मजे तौग
हीताचकोशावीमागतैर्वाभिषिक्तवान् यौवराज्येतनूजंतदुल्लेखैल्लोहितः यौगंधरायणदीप्स्तस्मैमंत्रिसुतांददौ तेनात्तभारोबुभुजे
भोगाभार्यासखश्चिरं कालेनारोप्यराज्येचनमेवोदयनेसुत रुद्धः सभार्यासच्चियोरजामहापयं एवंसपिञ्चराज्यंतस्याप्यजित्वातनो
खिलां यौगंधरायणसखः प्रशास्तुदयनोमही इत्याशुकपयित्वासाकथांसौमप्रभारहः सखीकलिंगसेनातांपुनरेवमभाषत एवंवत्से
पुरजतादत्तराजः सुगात्रिसः पांडवान्वयसंभृत्यासौमवंशोद्भवस्तथा नास्त्रापुदयनः प्रोक्तोदेवैरुदयजन्मना रूपेणचात्रसंसारैकंदर्यो
पिनतादृशः सएकस्तवतुल्योक्तिपतिस्त्वैलोकसुंदरि सचवांछनित्वावणलुब्धस्तांप्रपितांध्रवं किंतुचंडमहासेनमहीपनितरुद्ध
वा अस्तिवासवदत्ताद्यानस्याग्रमहिषीसखि तयासचकृतस्त्यक्तावांधवानतिरिक्तया उषाशकुंतलादीनांकनानांरुतलजया नरेवा
हनदत्ताद्यस्तस्याजातोस्त्यचात्मनः आदिष्टः किलदेवैर्यौभावीविद्याधरोधिपः अतस्तस्यासवत्सेशाविभ्यस्तौनहिपाचने साचदृष्टामयास
तास्पृष्टनेरुपसंपदं एवमुक्तवतीतांचसखीसौमप्रभानदा कलिंगसेनावत्सेशसोस्तुकानिजगादसा जानेहृत्तदृश्यायाः पित्रोः श्वरं
किमस प्रप्रज्ञासप्रभावाचनतमेवात्रमेगतिः देवाद्युत्तमिदंकार्यंतेषांचात्रकथांश्रुत्वा इति सौमप्रभास्तुक्ताशशसास्येकथामिमं राजावि
क्रमसेनात्यउजयिणामभूत्पुरा तत्सोजस्यतीत्यासीद्रूपेणप्रतिमासुता तस्याश्रुभिमतः कश्चित्प्रायोनाभूद्रोरुपः एकदाचददर्शकं
पुत्रपंसाचक्रम्यगा तेनस्तुक्रानिनादेवात्संगतिंवांछतिस्मसा स्तुभिप्रायंचसंदिश्यंतस्मैस्त्वायसृजन्तस्खी सागतातत्सखीनस्पृष्टः सा
हसशंकितः अनिकृतोपिप्रार्थ्येवंयत्नात्संकेतकवधात् एतदेवकुलंविचिन्नेपश्यसीहयत् अत्ररात्रौप्रतीक्षेयाराजपुत्रास्तमागम इ
त्तुक्तासातमामंयगतानस्तेनमभ्यधात् तेजस्वैननः सापितस्वौसूर्यावलोकिनी पुमांश्चसोनुमत्यापिभयात्काप्यन्यतोययौ निभेकः

राम
८६

यं वै

धुनिःशेषभूलोकासामयासुरपुत्रिका वयोवृद्धं जलं शीतं चित्रं चेति वरस्य यत् मृग्यते सखितत्राद्यं वयोवंशादिकं ततः प्रसेनजिच्चप्रव-
याः सदृष्टो नृपतिः स या जातो पुष्यस्य जात्येव जीर्णस्यास्य जलेन किं हेमश्रुत्वेन तेन तं हेमं तेनैव पद्मिनी परिक्लानां बुजमुत्तीमुक्ता शोच्याभ-
विष्यति अतो जातो विषादो मे प्रहर्षस्तु भवेन्नम यदि स्याद्दत्तराजस्ते कल्याणपुदयनः पतिः तस्य नास्ति हि त्रुपेण लावणेन जलेन च शोषे-
ण च विभूत्या च तुल्यो नृपतिर्भुवि तेन चैद्यज्यसे भक्तौ सदृशेन कृशोदरि धातुः फलतिलावणनिर्माणेन दिदं तयि इति सोमप्रभाकृतैर्वा-
कैरिवेरितं ययो कलिंगसेनायामनावत्सेश्वरं प्रति ततश्च सातो पप्रक्षुराजा कन्यामयात्मजां कथं सवत्सरा जाय्यः सखि किं वंशं संभवः कथं
चोदय नो नात्रावयामे कथ्यतामिति सा य सोमप्रभावादीच्छु एतत्सखि वक्ष्यते वत्स इत्यस्ति विख्यातो देशो भूमेर्विभूषणं पुरीतत्रास्ति को-
शां वीद्वितीया वामरावती तस्यासंजुहते राज्यं यतो वत्सेश्वरस्ततः वंशं च तस्य कल्याणकीर्त्यमाणं मया श्रुत्वा पांडवस्य ज्ञेयं न स्याद्भूदभिमसु-
रिहात्मजः प्राक्यूरुभिदायेन नीता कुरुचतुःशयं तस्मात्परीक्षिद भवद्वाजा भरतवंशभूतं स नृपत्वे प्रणीतो भूततोपि जनमेजयः ततो
भवच्छतानीकः कोशां वीमधुवासयः यश्च देव्यासुररणैर्देवा कृता विपद्यत तस्माद्वाजा जगत्स्यः सहस्रानीक इत्यभूत् यः शक्रशेषितर-
योदिविचक्रे गतागतं तस्य देवां मृगावत्या मसावुदयनो जनि भूषणं शशिनो वंशे जगन्नेत्रोत्तवो नृपः नात्रो निमित्तं मय्यस्य श्रुत्वा सा हि-
मृगावती अंतर्वत्नी सती राज्ञो जननस्य सुजन्मनः उत्पन्नो हृदस्त्रानो हृदा पापभीरुणा भर्तारचितलाक्षादिरसवापी कृताज्ञवा पक्षि-
णाता र्ष्यवंशेन निपत्यामिषं कया नीत्वा विधिवशात्तज्जाजीवेत्येवोदयाचले तत्र चाश्वासिता भूयो भर्तृसंगमवादिना जमदग्न्यर्षि-
णा दृष्टा स्थिता सौ नत्राश्च मे श्रवज्ञा जनि तेषां याः कंचित्कालं हिना दृशः शापस्ति त्वात्तमातो भूता द्वे तु त्वा द्वियोगदः दिवसेः सा च तत्रै-
व जमदग्न्याश्च मे सुतं उदयादौ प्रसूते स्म द्यौर्दिंडुमिव वृत्तं च यसावुदयनो जातः सार्वभौमो महीपतिः जनिष्यते च पुत्रोऽस्य सर्वविद्याध-
राधिपः इत्युच्चार्यो वरादानीं मशरीरात् दाकृतं नात्रोदयत इत्यस्य देवैरुदयजन्मतः सोपि शापो तव द्वाशः कालं मातलिबोधितः कृष्णात्

व. क.
म. म.
६५

गामकामेन्द्रजालिकस्येवपिदिको अलेविद्याधरस्त्रीभिः काकयासरसामपि यवेदृगेतदेतस्यामानुष्यात्पमदुते तदेषापरिमेनस्याज्ञायी
किंजीविनेनतत् कथंचमानुषीसंगेकुर्वीहासकटोरसः रत्याजोचमदधोचविद्याप्रज्ञसंज्ञिका साचाविधूयसाकारतमेवसवदत्तदा
तत्ततोमानुषीनेयमेषाशापचुतापुरा जाताकलिंगदत्तस्यगृहेसुभगभूयते इत्युक्तेविद्ययासोयदृष्टो गतास्तधामनि विद्याधरोन्यविमु
खः कामातः समचितयत् हठाद्यदिहरस्येतानदेतन्नेनपुज्यते स्त्रीणादृष्टोपभोगोहिममशापोहिमत्सुदः तदेतस्याप्रपेशंभुराध्यक्ष
यसामया तपोधीनानहिश्रेयासुपायोनोविद्यते इतिनिश्चित्यचानेधगत्वा जगत्पर्वते एकपादस्थितस्तपेनिराहारस्तपांसिः अथ
नुष्टोचिरात्रीवैस्तपोभिर्देतदर्शनः एवंमदनवेगतमादिदेशाविकापतिः एषाकलिंगसेनात्वात्पानादृष्टेणभूतले कन्यानास्याश्रुभतीपि
सदृशोत्पसंपदा एकस्तवत्सरजोस्तिसचैतामभिवांछति किंतुवासवदत्तायाभीत्यानर्थयतेस्तुत एषापिदृष्टुव्यानेश्रुतासोमप्रभा
मुत्तात् स्वयंवरायवत्सेशराजपुत्रमियास्पति तत्रयावद्विवाहोस्यानभवेत्तावदन्तरा कृताकालसहस्येवतृपवत्सश्वरस्यतत् गता
गांधर्वविधिनाभार्योक्तुर्गद्वानिमो एवंकलिंगसेनासौतवसुंदरसेत्सभि इत्यादिष्टः सशर्वेणप्रणिपत्यायतंययौ गृहमदनवेशोक्तं
कालकूटगिरेस्तदं अज्ञानरेप्रतिनिशंगकुंत्यानिजमंदिरं प्रतिप्रभातमायास्यायंवेणुमगामिना तयातक्षशिलापूर्णासासोमप्रभा
यासह कलिंगसेनाक्रीडतीतांजगादैकदारहः सतिवाचनकस्यापितयायनेप्रवीम्पुह विवाहोममसंजातइतिजानेयतः शृणु इह
सायाचितंहेताः प्रेषिताः वहुभिर्नृपैः तेचतातेनसदत्यनयवप्रेषितायतः यस्तुप्रसन्नजिन्नामशावस्त्यामस्तिभूपतिः तदीयः केव
लंदनः सादेरनेनसक्तः संवितंचावयापेतन्नस्येमद्वयोन्यः सन्नतस्यतथावाणः कुलीनइतिसंमतः सहितवकुलेजातोयत्रा
वावालिकादिकाः पितामहः ऊर्णचपाडवानांचजिज्ञरे नत्ससेनजितेतस्सेसरिदत्तास्सिंहाप्रते तातेनराज्ञेशावस्त्यानगर्यामितिनि
श्रयः एतत्कलिंगसेनातःश्रुतासोमप्रभाशुचा सजतीचापरहारंसद्योधारश्रणतदन् जगादचैतांफळतीवयस्यामस्तुकारणं दृ

१७

राम
६५

कृत्वा निवृत्तानां भर्ता भास्वरगलक्ष्मादिवा नृनिर्मिते वंदनी तस्य तद्वदने चंद्रकांतस्य पश्यतः देवसेनस्य हृदयं चित्रं न गलति स्म यत् अ
 प्यास्यां कौर्तिसेनाया मेवंप्रकटितात्मनि किमेतदिति साश्चर्यं स्थिते तस्मिन् अतस्ततो विस्मिते वलिग्या मेतद्बुद्धे वेसविस्मयः सरजा वसुदत्तो
 स्वयमेव किलावयो तेन पृष्ठाचसा कीसेनापत्युः पुरोहितं अश्रुदुश्चरितोत्पन्नं स्ववृत्तान्तमवर्णयत् देवसेनश्च तच्छ्रुत्वा तद्गतासस्वमा
 तरि पराश्रुत्वा भवत्कोपक्षमाविस्मयहर्षवान् भर्तृभक्तिरथावृत्तः शीलसन्नाहरक्षिताः धर्मसारययः साथोजयंति मतिहेतयः इति तत्र
 स्थितो वादीदाकर्ण्य वतद्वृत्तं चरितकौर्तिसेनायाः सानंदः सकलोजनः राजापुत्रा च पत्यर्थमाश्रितस्तैश्च यानया सीता देवापितामस्य परिल्ले
 शावहाजिता तदेवाधर्मभगिनी मम प्राणप्रदायिनी इत्युक्तवन्तं तं भूपं कौर्तिसेनायसा ब्रवीत् देवत्वस्यीति रायो युक्तवहस्ते मम स्थितः
 ग्रामहृत्पञ्चरत्नादिः समे भवे समर्थता एव सुकृताया राजादत्ता ग्रामादितस्य तत् तद्गर्तुं देवसेनस्य प्रीतः पद्ववंधसः अथ नरपति
 दत्तैस्ते वलिग्याजितैश्च प्रसभभरितकोशादेवसेनोपनोद्यैः परिहृतजननीकः स स्तुतिः कौर्तिसेनां कृतवसतिरमुष्मिन्नेव तस्यापुरे
 सः सुखमपातपापशुश्रूकं कौर्तिसेनायसमचरितलब्धत्वातिरासाद्य तत्र न्यवसदति लभोगैश्च यथागतिकस्या सुकृतफलसम्
 ह्निर्देहवहेवभर्तुः एवं विषयविधुरस्य विधेर्वियोगसापत्नुरक्षितचरित्रधनाहिसाध्यः गुणाः स्वसत्त्वविभवेन महत्तमेन कल्याणमादध
 तियत्पुरात्मनश्च इत्येव पापिं वज्रमारिभवंति दोषाः अश्रुनानंदविहिता वहवो बध्ना तद्गर्तुं वेश्मनवता दृशमर्थयेह अश्रुर्नयनचप
 व्रशवाननादा इतीदमानंदिकया हृते सा सुखान्निशम्या सुरराजपुत्राः सोमप्रभायो मनुजेंद्रपुत्री कलिंगसेनापरितुष्यति स्म ततो वि
 चित्रार्थकथावसानं दृष्ट्वेवंगतुमिहिरप्रवृत्ते सोत्कासमालिङ्गकलिंगसेनासोमप्रभास्त्वभवन्जगाम ॥ इति श्रीमद्सोमदेवविरचिते
 कथासरित्सागरे मदनमंजुकालवके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३॥ ततः स सद्यया नायाः पञ्चाभ्यागमवेक्षितुं सोमप्रभायास्त्वेह न मार्गहर्षाग्र
 मास्थिता कलिंगसेनामाराजानंददृशंगगनागतः देवान्मदनवेगात्प्रापुवा विद्याधराधिपः सतां दृष्ट्वेव रपेण जगद्वितयमोहिनी शोभंज

८. क.
म. म.
२४

राजापिसमहात्मातुमुपमूर्ध्वं धितः स्थितः तच्छ्रुत्वा कीर्तिसेनांतं गोपालकमभाषत यदिमानयेत कश्चिद्राज्ञस्तस्यातिक्रान्तः अहं ते तस्य जानामि नि
वारयितुमायं तच्छ्रुत्वा वावदद्गोपः पुरे वैवज्रजाम्बुहं तदायाहिमया सा केयावद्यन्तं करोमि ते तथेयुक्तावतीतां च कीर्तिसेनां देवसः वसुदत्तपुरं
गोपः पुरे वैवज्रजाम्बुहं वेशानयनिस्सतां तच्च तत्र यथावत्तु निवेद्याती यतश्चणत् प्रतीहारय कल्याणलक्षणं तां समर्पयत् प्रतीहारोऽपि राजानं
वित्तं येषु वतराज्ञया प्रवेशयामास सतां तस्यातिक्रमनिर्दिता राजा च सोऽवरो गतं ततो हृष्टैवाद्भुताकृतिं आश्रुको वसुदत्तो भूहेत्योत्तमे वरिणाहिते
उवाच चैतां पुवेशाय देसां ममनेषासि रुजमेतस्य दास्यामि राजार्धं ते सुलक्षणं जानेजहार पृष्टान्नेस्त्वेत्रे स्त्री पृष्टकं वलं तन्निश्चितमिमं रो
गं हरिष्यति भवान्मम तच्छ्रुत्वा कीर्तिसेनांतं जगादाद्यदि न गतं देवश्रुत्वा पनेष्यामि रोगमास्माधुनं कृपाः इत्युक्त्वा मूर्द्धिगोऽस्य गच्छत
मदापयत् तेन तस्यायं यो निद्राय यो साचातिवेदना भिषग्पुण्येण देवो यं पुण्येन कोऽप्युपागतः इति तत्र च तां सर्वकीर्तिसेनांतोत्सु वत् महा
देवे वने स्तेता सुपचारैरुपाचरत् नक्तं वेश्म पृथक् चास्याः सदासी कसकल्पयत् अथापरे कर्मधाक्रे मंत्रिषु तः पुरेषु च पप्रपत्सु तस्य भू
पस्य कीर्तिसेना च कर्षसा शिरसः कर्णमार्गेण सार्धं शतपदी शतं गक्षस्युदितया पूर्वयुक्ता त्वद्भुतया तया स्यापयित्वा च घटके साताः शतपदी
स्ततः घृतक्षीरादिसेकेन तेन पंसमतर्पयत् क्रमात्स्मिन्समाश्रितो गमुक्ते महीपतौ घटं तां प्राणिनो हृष्टा को न तत्र विस्मिसे राजा च स
विलोको तां उद्धृतान् रत्ननिर्गतान् तत्रासदधौ सुमुदे मेने जन्मनि जेपुनः कृतोत्सवश्च सन्नातु कीर्तिसेनामभूजयत् तामनादृत राज्या
धं ग्रामहस्त्यमकाचनैः देवश्च मेविणश्चैतां हेन्ना वसुरप्रयत् प्रभुप्राणप्रदास्माकं प्रज्याभिषगसाविनि सा च तस्य वराज्ञता कृत्वा
संप्रतिन्यधात् केचित्कालं तस्यो हृमिस्तुक्ता भतुपेक्षिणी ततः संमन्यमाना त्रसर्वैः कोन्यप्यहानि सा यावत्सुहृषवेशेन कीर्तिसेनावति
ष्टते तावच्छ्रावलोकांतं वलभीतः समागतं सार्धं बाहं यथा तेन देवरंच निजं पतिं उरितत्राय तसार्धं प्राप्नुवुष्टैव सा भगत् भर्तारन
मपश्यच्च मयूरो वनं वा पुदं चित्रैर्नैव चितोत्सुका सता पप्रवित्तायिना दत्ताधीनदवापेण पादयोक्तस्य चापतत् सोऽपि प्रत्यभजानाश्च वेश

राम
२४

द्रष्टुं देहीति तत्तत्तत् नमः साराक्षसीवालां तानुवाचाद्युपुत्रकाः महाशमशानं गतापि भक्ष्यं नासादितं मया याचितो दुर्गाग्निनी संघोपुत्रभागमदात्र मे
तत्तत्तदादयविज्ञापयचितो भैरवो मया सच नामान्वयोऽष्टा देवो मामेव मादिशतु भयं करिजुलीनात् त्वरदृष्ट एव शजा तदिदो नातिहरस्य वसुद
नपुरं व्रज न जातिवसुदत्तात्पाराजाधर्मपरोभवत् यः कृत्स्नामदवीमेतां पर्यंतं तस्योभिरक्षति स्वयं गत्वा मिश्रुलं च निगृह्णाति च तस्करात् तस्या
धनोचमगया अममुत्र स्पृष्टपतेः अज्ञातैव प्रविष्टांतेः कर्णशतपदीलघु सा च कालेन वक्रशः प्रहृता स्याति रोतरे तेन योगे एराजा सोत्ता पुशेषोद्य
वतेते वैद्याश्चास्य न ते व्याधिं विंदन्त्यापि कोपि चित न ज्ञास्यति तं श्रेष्ठिदनेरत्येव विपत्स्यते तस्यामां सानिभुजीया विपन्नस्य स मायया भक्षि
तैस्तैर्हिषण्मासाभिरित्ताभविष्यति इत्यमेभैरवैरपि स विभागः समं शयः कालं वाञ्छा विहितस्तमुत्राकिं करोम्यह एव तयोक्ता राक्षसा
पुत्रास्तेनामया पुत्रं ज्ञानापनीते रोगे स्मिन्किं स राजा वजीवहि कथंच तादृशो रोगो वदतस्यापनीयते एवमुक्तवतस्तान्सा तनयात्राक्षसीजगे
ज्ञानापनीते रोगे स्मिन्जीवते वसभूपतिः अचतो च यथा सोस्य महारोगोपनीयते - शिरःपूर्वयथा तत्कृतस्य न्यस्तो र्णपायसा कृत्वा मध्याह्नक
विनेस्यापि तस्यानपेचिरं निवेश्य कर्णकुहरे सुषिरं वंशनाडिकां शीतो बुधदृष्टस्य शरावक्षिद्वंसिनी तेन स्वेदतपत्तांता निर्गमास्पृशिते रा
त् कर्णरंध्रेण तेनैव वंशनाडी प्रविद्यतां घटेशीताभिलाषिणः शतपद्यः पतंति ताः एवं स नृपतिस्तस्मात्सहारेणाद्विमुच्यते ३ सुक्ता राक्षसीपुत्रा
नृक्षस्यान्विरामसा कीर्तिं सेनाचतस्रं समष्ट्येण लोटरस्थिता अताच चिंतयामास निस्तारिष्यामि चेदितः तद्वैवैतया पुत्राजीवयिष्यामि तेन
पं एतामेवावची सोल्यश्रुल्लंघनां स्थितो वहिः तत्सौ कर्णो अवलिजः सर्वेषां त्पुत्रापया एतन्ममुद्रसेनापित्स्वर्गामी सो व्रवीदणिक् तदेतेनै
व मार्गेण समेभर्ता गमिष्यति अतो गतादवीप्रते वसुदत्तपुरे नृपं रोगादुन्नाय तत्र स्या प्रतीक्षेभर्तुरागमं एवं विचिंतयंती सारु कृत्वा मनय
विशं प्रातर्नष्टे पुरक्षः सुनिरगात्कोटरात्ततः क्रमात्ततोदवीमध्ये यांती पुरुषवेशभट्ट शत्रे परं ह्मणपालमेकसाधुददर्शसा नत्सो कुमारह्म
धदर्शनाद्रीकृतं चने पप्रक्षोपेत्य साकोयं प्रदेशः कथ्यतामिति सोपि गोपालकोवादी ह्वसुदत्तस्य भूपतेः वसुदत्तपुरं नाम पुरमेतत्पुरा स्थितं

८. क.
म. म.
२३

वलंभीस्तज्जनातिकं तच्छ्रुत्वा सवर्णिकुत्रो मार्गे पर्यचरन्नुतां रात्रिपुत्रो ध्रुवं भव्यः कोप्यसावित्रिगौरवान् यथोच सवर्णिकुत्रार्थः पुरस्कृत्यादवी
पथे वज्रमुल्कभयत्तक्तमागौ नरजनाश्रिते दिनेः प्राप्तादवीद्वारं सायं सार्धैकनस्वितो ध्रुवक्रेज्जनातुहतीव शब्दं भयकरं शिवा तदभिज्ञे
वर्णिलोके चौराद्यापातशंकिनी हस्तैर्गृहीतशस्त्रेषु सर्वतो रिपुरक्षिप्तु धांते धावनिदस्य नाम प्रयायिवलोपमे कीर्तिसेना नदालोचं वेशा
सायचिंतयन् अहो दुष्कृतिनां कर्म सेतानेनेव वर्धते पश्य स्वश्रुता चापदिहापि फलितामम प्रद्युम्नस्य मुनेराहं स्वश्रुकोपेन भक्षि
ता प्रविष्टा भूगृहं पश्चाद्भवासमिवापरं देवान्तोपि निष्क्रान्ता ज्ञाने कपुनरप्यहं इहाद्यागत्य स प्राप्ताभ्यो जीवितं संशयं चौरैर्यदि हतास्मी
हतच्छ्रुत्वा समवेरिणी अन्यासक्ता गता पापेभ्यः निमित्ते पतिं स्त्रीतिज्ञातास्मिकेनापि हतवस्त्रादुराचदि ततो मत्सुर्मम श्रेयात्र पुनः
शीलविलसः तेन चात्मैव मे रक्षो नापेक्षोयं सुहृज्जनः सती धर्मो हि सुस्त्रीणां चित्तो न सुहृदादयः इति निश्चित्य सा प्राप चित्तवती ततमध्य
गते गृहाह्निदत्तं कृपयेयं तं रभुवा तत्र प्रविश्य चाह्लाद्यत्वरणं दिभिस्तनुं तस्या सधार्यमाणा सा पतिसंगमवांछया ततो निशीसह
सानिपत्यैवोद्यता युधा चौरसीना सुमती सार्धं वेष्टय वणिक्कान्तिं वलिनोषय पुञ्जो गृहीतधनसंचया तदा च कीर्तिसेना सौकृतकोलाह
लावलात् यत्र मुक्तासु भित्तवकारणं केवलं विधिः ततो निशया याता या मुदितेति गमने जसि निर्जगम स चातस्माद्गृह्णाद्विदपि मध्यमः को
मंभैर्त्रैकभक्तानामविस्मृतं तने जसा देवता एव सा धीना ज्ञानमापदि ऊर्वते यत्र त्रिजने रणे सिंही दृष्टापितां जहौ नपदं पावदभ्येयजत
श्रितोपितापसः यद्यौ दंते समाभ्यासजलपानं कमेडलो दह्योपदिश्य पन्थानं तस्याः क्वापि तिरोदधे ततस्तन्नामनेने वक्षुमिपासा विना क
ता नापसोक्ते न मार्गेण प्रतस्थे सा पतिव्रता अयास्तशिखरादृष्टं प्रसारितकरं रविं रात्रिमेकाक्षमस्ते निवदंतमिव वीक्ष्य सा महतोरणवृक्षस्य
गृहाभं मूलकोटरे विवेशापिदधे चास्य द्वारमप्येन दारुण प्रदोषे च ददर्शात्र द्वारं द्विदंतरेण सा राक्षसी मागतो योगे वालकैरन्वितां सुतैः ती
र्णान्यविपदद्याह मनया भक्षितो निसा वस्तायावतरो तावदादृष्टा तत्र राक्षसी अन्वाहृत्वा श्वतसुजास्तवता किल राक्षसी अनुवन्नवनः किंचि

पे.

राम
२३

सेनस्तदंगतामात्रेपणनेववीर कीर्तिसेनाधुनाहन्तेनवावप्रस्थितस्वमे नास्यानिःस्नेहताकाराकुलीनतनयास्तौ न च्छुताकीर्ति
सेनातामाहयोहर्तिनेक्षण तदेवसेनेसातासातत्कालेसमभाषत कृतमयाकिं० ह्येतौमवताप्रेरयन्तौ गृहेभद्रकरीपुत्रसमेतहोयु
वासमौ अतैतकांतचित्तोभूतकृतेसवरिण्वरः व्याजसप्रणयेर्वाकोर्जनन्याकोनवंच्यते कीर्तिसेनातुसानूलीमासीदुद्वेगसमिता देवसे
नस्तुसौन्येद्यः प्रतस्येवलभीवरिण् ततस्तद्विरहकैशजुषस्तस्याः क्रमेणसा तन्माताकीर्तिसेनायादासीः पाश्याश्ववारयन् कृताचग
हचारिणास्वचेद्यासहसविदं आनायाभ्यतरंगुप्तताविवस्ताचकारसा पापेहरसिमेपुत्रमिमुक्तासकचग्रहं पादेदेतेनैवस्त्रेतांचेद्यास
ममपाठयन् चिक्षेपचेनोभूगेहेसपिधानेदृढांगले तत्रचाभ्युज्जुताशेषद्वजानार्थसंचये यथाज्ञतत्रनस्यातः प्रत्यहंसादिनात्यये पा
पातादृगवस्यायाभक्तसार्धशरावकं अचिंतयच्चदूरस्थेपत्न्यावेवमतात्त्वयं इमांस्तुत्यापयानेतिवक्ष्यामिदिवसैरिति इत्यभूमिगृहे
क्षिप्ताश्चश्रूपापकृतातया सुखाहिरुदनेचावकीर्तिसेनाविचिंतयन् आद्यःपतिकुलेजन्मसोभाग्यसाधुव्रतना तदप्योहममशश्रू
प्रसादीददृशीविपत् एतदर्थंचनिर्दंतिकन्यानांजन्मबाधवाः शश्रूनोदोसंज्ञासमसौभाग्यादिदृष्टिते इतिशोचत्यकस्मात्साकीर्तिसेना
एवनित्रकं लेभेसाङ्गहाहाजामनःशल्पमिवोद्धृते अयोमयेनतेनाउसुहृगानिचत्वनसा तावद्यावन्नयोत्रेस्वदेवात्तावासवेश्मनः ददृशी
चप्रदीपेनप्राक्तनेनायतदृढं अक्षीणेनकृतालोकाधर्मणेवणिजेनसा आदायानेअवस्ताणितस्वर्णंचनिशाक्षये निर्गम्येवततोयुत्रंजगाम
नगरद्वहिः एवंविधायामेतुमेनयुक्तपितृवेश्मनि किंवक्षेतत्रलोकश्चप्रमेयनिकचंसम अतः स्वयुक्तागेतयंपस्युरेवातिकेमया इहा
मुत्रचसाधीनापतिरेकागतिर्यतः इत्यालोच्यचकारावतत्राकोबुद्धताप्रवा राजपुत्रस्यवेशंसाकीर्तिसेनासुदृष्टितं ततो गतापणेदत्ताकिंचि
न्मल्लोचकंचने कस्यापिवणिजागेहेदिनेतस्मिन्वाससा अन्येद्यस्तत्रचकेचवलभीगंतुमिहता समुद्रसेननामोसौवणिजासहसत्तवं ।
तेनसाकंसभत्येनप्राप्तुं प्राक्यस्थितेपति सदाजपुत्रवेशासाप्रतस्येवलभीप्रति जगादनेचवणिजंगोत्रजैरस्मिन्वाधितः तत्तयासहगृह्यामि

द. क.
म. म.
६२

क्षमालां सवृक्षचरिणी ससितां वरसंवीतां हसन्तीं भवपावतीं कामभोगसहाभोगगृहीतो यनपः क्रियां सापिसोमप्रभायां तां प्रणतां नानुपा
त्तजां स्वयंप्रभाहृतातिष्ठां संविभेजे फलाशनेः सखिभुक्तेः फलेरेतैः जरातेन भविष्यति विनाशिन्यस्य रूपस्य पद्मस्य वहिमाहति एतदर्थं
मिह स्नेहादानीं ता भवती मया इति सोमप्रभाचैतां राजपुत्रीं मभाषत ततः कलिंगसेना वनाम्यभृङ्गफला मया सदो मरसासारसिक्तां
गीवदभृवच ददर्श च पुरोद्याने भ्रमंती तत्र कोतुकात् ससुवर्णवृषापीकं सुधास्त्रादु फलद्वयं हेमचित्रवृगाकीर्णं समरिस्तं भविभ्रमं भि
न्निबुद्धिकरं श्रम्येभिन्नो मुद्दिप्रतीतिदं जले स्यलधियं कुं वन्त्यले च नलबुद्धिहृत् लोकोत्तरमिवा पूर्वं मयमाया विनिर्मितं प्रविष्टपूर्वं
स्वर्गैः पूरासीतामवेषिभिः स्वयंप्रभाप्रसादेन चिरान्तं प्राप्नोति निर्गमैः ततस्तदद्भुतपुरप्रकाशालोकविस्मितां अजरभाजनीभूतां तामादृष्ट
स्वयंप्रभा कलिंगसेनामारेण यं वैभूयो विहाय सा सोमप्रभानक्षशिलामानिनायस्त्वमंदिरे तत्र सा तद्यथा वस्तुपित्रोः सर्वमवर्णयत् क
लिंगसेना तौ चापि परं संतोषमीयतुः इत्येतयोस्तयोः सत्यां गच्छत्सदिवसेषु च ऊचैकलिंगसेना तामेवं सोमप्रभैकदा यावत् परिणीता
तं तावत्सत्यं समवया तद्वर्तभवने पश्चान्नमसादागमः कुतः न दृष्टेति सखीभर्ता नो गीकार्यः कपंचन अधो रुके सुषायाश्च श्रमसा
निलादति तथा च श्रुण्वत्येता कीर्तिं सेनाकथां तव उरे पादलिखुं त्वेधुर्धनवतां वणिक् नात्रायथार्थेन पुराधनपालित इत्यभूत् की
र्तिं सेनाभिधाना च तस्या जायत कन्यका रूपेणानम्य सदृशी प्राणिभ्योऽधिकप्रिया सा च तेन समानीय मगधेषु महर्जये देवसेनाभिधानाय
दत्ता भूदृष्टिजे सुता तस्य चानि सुकन्यस्य देवसेनस्य सुजनी विपन्नजनकस्यासी जननी स्वामिनी गृहे सा त्रुषां कीर्तिं सेनां तां पश्येतीति
संमतां क्रुद्धा ज्वलंती पुत्रस्य परोक्षमकदर्शयत् कीर्तिं सेना च सा पत्न्यवक्तुं नैव शशाकतत् कष्टादिजटिलश्च श्रुत् परतंत्रवधुस्थितिः ए
कदा सपरिस्तस्या देवसेनो वणिज्यया गंतुं प्रवृत्ते वधुप्रेरितो चलंभीपुत्री ततः सा कीर्तिं सेनातेपनि मेवमभाषत इयच्चिरं मयानेतदर्थं पुत्र
तवोदितं कदर्शयति मामेमां तवां या तव्यपि स्थिते त्वयितुषां पिते किमेतु यीदिति न वेद्यं तच्छ्रुत्ता ससमुद्रातास्तत्स्नेहात्समयः शनैः देव

६२

गम
६२

लुनेवंवनेतदसाहसदिवानने इत्युक्ताभिषजाहर्षहेतुंनजननीचसा पृथुतोयपावृत्तसापितस्येतद्वीत् नतःस्नायसलीसंगहृष्टामता
भिनंद्य च आहारंकारयामासजननीतायचोचिते अथानुष्ठापगन्तविदितार्थकमेणसा कलिंगसेनातामेवेरुः सोमप्रभाभ्यधात् मयात
त्वायमावेद्यतयार्थगमनेतदं अनुज्ञाज्ञानिमोभर्तुर्गृहीताविदितार्थतः तस्मान्नमपिबुद्धतापितभ्याममसांप्रते येनस्वरंमयासाकेनिः
प्रांकाविरिष्यसि एवमुक्तवतीहस्तेतो गृहीतेवतत्तण कलिंगसेनास्वपितुर्मातृश्वनिकटंयथो नत्रनामान्वयात्मानपूर्वंचेतामदृष्टीप
त्तांचदृष्टायथात्मातमेनामभिनन्दतुः ऊचतुश्चाकृतिप्रीतोदयतीतापुभौततः सत्कृत्यदुहितुस्तेहान्नामहासुरसुंदरी वत्संकलिंगसेने
यंतेस्तेनवसमर्पिता तदिदानीयथाकाममुभेवितरतंयुवा एतन्नेयोर्वचोद्वेधमभिनंद्यनिरीयतुः समंकलिंगसेनाचसाचसोमप्रभातया
जगत्तुश्चविहारायविहारेरजनिर्मितं आनिन्यतुश्चतांतेत्रमायायंत्रकरंडिका ततोमंत्रकरंयक्ष्णगृहीताप्राहितोन्नदा सोमप्रभासप्रयोगा
पुद्गाचानयनायसा सयक्षेनभसागताहरमधानमायुयो आदायमुक्तासद्वत्तेनोबुद्धसंचयं तेनोभिपूज्यसुगताभासयामात्रनत्रसा सो
मप्रभासभिलयाःसर्वश्रुयप्रदायिना तदुद्धोगत्यदृष्टाचविस्मितोमहिषीसखः राजाकलिंगदत्तस्तामपृच्छंश्चेष्टितं ततःसोमप्रभावादीज्ञाज
नेतामनेकधा मायायंत्रादिशिल्यानिपिज्ञाहृष्टानिमेधुना अथाचेदंजगचंत्रंपंचभूतात्मकंतथा यंत्रोपतानिसर्वाणिश्रुतानिपृथक्पृथक्
पृथ्वापधानंयंत्रेयद्वागदिपिदधानितत् पिहितेनेनशक्तोतिनचोद्वाहयितुंपरः आकारतोययंत्रोत्थः सजीवश्चदृश्यते तेजोमयंतुययंत्रंनज्जाल
लाःपरिभुंचति वानयंत्रंचऊरुनेचेष्टागतासमादिकाः वक्त्रीकरोविचालापयंत्रमाकाशसंभवं मयाचेतामप्राप्तितातात्कृतमतस्ययत् र
क्षकंचक्रयंत्रंनतो जानातिनापरः इतिनस्यावदंमास्तद्वचः अहधनासिव मध्याक्षेर्षमाणानांशखानामुदभूद्भुनिः ततःसाचितमाहारंदा
नुविज्ञपतेनपं प्राप्तानुज्ञादिमानेतांसाउगायंत्रनिर्मिते कलिंगसेनामादायप्रतस्येगगनेनसा सोमप्रभापितृगृहेष्टायाःस्वसुरंतिकात्
क्षणञ्चप्रायविध्यादिवर्तितमित्तमंदिरं तस्याःस्वयंप्रभायाश्चपार्श्वतामनयमितुः तत्रापणजरातूतमालिनीतांस्वयंप्रभा कलिंगसेनालंबा

८. क
म. म
८१

वनिजवेशमभिभूय एव तद्दर्शनोत्सुकमनारजनीनिनाय इति श्रीभट्टसोमदेवविचित्रे कथासरित्सागरे मदनमंचुके द्वितीयस्तरे गः ॥ १॥ गेततः सोम
प्रभापानस्तद्दिनोदोपपादिनी यस्तदाहमयानेकमायास इत्युच्यते करंडिकां समादाय सानभक्तलक्ष्मिणी तस्याः कलिंगसेनायाः निकटं पुनरागच्छे
कलिंगसेनायाः लोकात्मानं दासुनिर्भय उद्याय कंठेन ग्राह्यार्थं सीमां च तदीयसुखं दर्शनेन विना सति तमोमयीवियामा
द्युपानयामत्समागता तज्जन्मानरसं वंद्यः कीदृशः स्यान्नयामस्य यस्यायं परिणामोद्यते देवीवेत्ति चेद्दद तच्छ्रुत्वा राजपुत्रीतामेवं सोमप्रभापुत्री
त इदं ज्ञेयमस्ति विज्ञानं न हि जातिस्मरन्पुनश्च न चावपुनरपि जाः केचित्तु यदि जानते येः कृतेनादृशं पूर्वपरतत्त्वविदश्च ये एवमुक्तवतीभूयः
प्रेमविभंभयेशले कलिंगसेनापप्रकृतिजनेनांसकोतुका इति मेतदिकास्ते ह देवजानेः पितृत्वया जन्मनालं कृतो वंशो मुक्त एवमुक्तया जग
त्कर्णमंतं किंच तव नाम सुलक्षणे करंडिका किमर्थं यमस्यामेति च वक्तुं किं एवं कलिंगसेनायाः कृता स प्रणयं वचः सोमप्रभासा सर्वतः
मादृक्प्रचक्रमे अस्ति विजगति त्वातो मयोनाम महासुरः असुरं भावमुत्सृज्य शेरिं संप्रणयितः तेन दत्ताभयश्चक्रे स च वज्रभूतः सभा दैत्यश्च देव
पक्षाय मिति तं प्रति चक्रुः तद्गुणैर्न विंध्याद्ये मायाविवरमंदिरे अगम्य मुदं द्वाणं वक्ताश्चर्यमयं कृतं तस्या वंदे इति तरे मयस्य वत्स चारिणी
ज्येष्ठा स्वयंप्रभानाम ऊमा रीत हृस्विता अहं सोमप्रभानाम कनिष्ठा सा तं हं सति न डह्वरं संज्ञाय रत्नाथन दत्तमेवे पित्रा च शिक्षिता स्मिहमा
यायं ज्ञानेन कथा प्रहृष्टा तस्यीत्या च यमानीता पूर्णानवकरंडिका इत्युक्ता दर्शने स्याः प्रोद्वाय वक्रकोतुकाः सोमप्रभाकाष्टमयीः स्वमायायं
उचिकाः कीलिका हतिमात्रेण काचिद्वत्ता विहाय सा तदाज्ञया पुष्पमाला समादाय पुनरागच्छे काचिन्नयैव पाणीयमानिनाय वद कृपा काचि
न्ननर्तकाचिन्नकपालापमपाकरोत् इत्यादिभिर्महाशूरैः केचित्कालं विनोद्यता सुरक्षितां स्यापयिता तां च वंशकरंडिका कलिंगसेनामां
असौ त्वां सोमप्रभाततः ययोभर्तृपरायज्ञानभसानिजमंदिरं कलिंगसेनायाश्च दर्शनं धनं स्यात्पुत्रा प्रहृष्टा तदहं तस्या सवीतारपरा
स्तुती न दृष्ट्वा च ततस्तस्या जननी गंगाशकिनी आनेदात्येन भिषजानि रूपाविकलादिता ऊतोपि हेनो हर्षेण नष्टा स्याः क्षत्ररोगातः उत्सु

राम
८१

मेयावन्नेरेपयाम्पुं नचेत्तज्जाम्पुनयेनेशरीरंसेहमभिव इत्युक्तः सद्भिजोभीतः सद्योमुत्तैतमभ्यधातु व्रणं द्वितीयं दास्यामि सप्तभिस्तेदिनैरिति न
 तस्तेनोद्भूतः सोभृन्निशोजीवितेद्विजः इत्युक्ताविरतामभ्यादस्त्रीलाख्यानलज्जया कलिंगसेनाभूयः सावासीसोमप्रभामिदं ततोव्रणातरलाभा
 दातेविप्रमुखाचने दृष्टाष्टदुहितविदग्धात्मतभर्तका वंचयेत्पिशाचनेगच्छत्तं प्रहितेपुनः नाडीव्रणोमदुहितुर्भवतारोप्यतामिति तच्छ्रु
 तामुदितोगतातयेवोक्ताचसद्भिजः अनेषीदुहितुस्तस्याः पिशाचनेतं तौतिकं साचनेस्पिशाचस्ववंगस्त्वमदर्शयत् रोपयेमं व्रणभद्रममे
 तिब्रुवतीरहः सचमृदपिशाचोस्वावंगेसतेतददो पिंडीलेपादिनतासीत्सतंगोपयितुक्षमः दिनेश्वरिब्रह्मस्तस्याः सक्तताजं घनिजोसयोः
 किंस्विन्नरोहनीमेवेतद्वेगं वलोकयत् एकोवरोपितोपावदुत्तमोपव्रणेपरः सत्यः प्रवोदोयच्छिद्रेष्वनयायांनिभूरिता इत्यालोचाविरुद्धार्थसि
 द्धाबंधनशंकया सपिशाचस्तौनृत्विः पलाय्यादर्शनययो एवचवंचयितानेपिशाचं सोचिनस्तया दुहित्वासद्भिजस्तस्योरोगोतीर्णयथास्तु
 त्व इत्यपिशाचास्तुत्यावालागजमुताञ्चये तेमिद्धाअप्यनयोयसतिरक्ष्यास्तुदुष्टिभिः राजपुत्रः कुलीनास्तुनेतादृशः आताः कचिन् अतो
 यथाभवाद्येतेसत्त्विसत्संगतं प्रति एवंकलिंगसेनायामुखाच्छ्रुताययाक्रमे सहासंचित्रमधुरेनोषसोमप्रभाययो अतोमेवष्टियोनन्यां गृह्णतिच
 वासरः चिरस्थितास्मितन्नचियामीत्येतामुषाचच ततोस्तुगिरिशिखरेखरं व्रजति वासरेशे शनैः सखीपुनरुपागमत्युपायिनीसमापृच्छातां श
 गाजनिनविस्मयागगनमागमुत्पत्तसा जगामवसतिं निजां प्रसभमेवसोमप्रभा विलोकाचतदद्भुतं वज्रवितर्कमभ्यंतरे प्रविश्य समचित्तयत्कि
 ल्कलिंगसेनोचता नवेद्विकिमसावहोममसखीचसिद्धांगना भवेत्किमयवापराः किमयवापि विद्याधरी दिव्यातावदियंभवत्यवितथं व्यो
 मायसंचारिणीदिव्यायानिचमापुषीभिरसमन्नेहाहताः सगतिं भेजेकिनपतेः पयोस्तनययासखोनसाहधती तस्मीमाप्यपुराणिनायसुरभिं
 स्वर्गात्रकिंभूतले तज्जीराशनतो नकिंपुनरसोभ्रष्टोपियातोदिवंसंभूताश्चततः प्रभत्यविकलागायो नकिंभूतले तज्ज्यास्मिभोदपादुपनता
 दिव्यासखीयंसम प्रातश्चान्वयनामनीस्तुनिपुणं प्रक्षामितामागतो इत्यादिगजतनयाहृदिचिंतयंतीतां यामिनीमनयदत्रकलिंगसेना सोमप्रभा

६. क.
म. म.
६०

मम तद्वद्वास्याप्यतोयावत्प्रभाते सौमिगृह्यते नहुह्यारक्षिभिर्वहो निशां निम्यवणिक्स्तुतः प्रातर्वध्यभुवंतैश्च नीयमानो ब्रवीत्सतान् आरौनय
तमांतावद्वाजपुत्रं निरुच्यतः वक्ष्यामि कारणं किंचित्तनः कुरुते मेवधं इत्युक्ते तैर्नैर्गता विज्ञतः सन्पात्मजः सचिवैर्बोधितश्चायैस्तस्यानयन
मादिशत् आनीतः सो ब्रवीत्तस्मै वृज्जानं राजस्तनवे प्रत्ययाद्दृष्टपातोऽस्यास्तेने सत्यं च सोऽपितत् तत्तत्तुष्टः समं सत्यावधमुक्तेन तेन सः आघयोरा
जननयः कृतदारे निजापुरी तत्र सोऽपितत्तत्स्य कृतदारे वणिक्स्तुतः तस्य मानगुणः सर्वैर्जनेरासीद्यथा सुख एवमुक्तं तत्ताभूता सनिषेवप्र
सायिनः राजपुत्रानमन्ते हि तं मन्नागजा इव वेतालैस्तैश्च कामे जीये विहस्य हस्य हस्य हसन् नद्वाजपुत्रिसत्यमेमांस्त्यभिचरः सदा इति क
ताकथामेनो हर्म्ये सोमप्रभासुतात् कलिंगतेना सस्ते हतां सती प्रत्यभाषत एते पिशाचान्ते ते राजपुत्रा सतः सखि पिशाचदुर्गहकथाम
रुमास्यामितच्छुण्य यत्तस्य लात्येकापासीदग्रहारे पुरा हिजः सजानुर्दुर्गतः काष्ठाया हर्तुमटवीययो नत्रकाष्टकुठारेण पादुमानं वि
धेर्वशात् आपत्य तस्य जंघायां भित्तांतः प्रविवेश तत् ततः सप्रसवद्वक्तो दृष्ट्वा केनापि नृकिंतः उत्तिप्यानीय तत्तदुपुसा प्रत्यभिजानता
तत्र विकले पापव्यातस्य प्रक्षाल्य शोणितं आश्वास्य तस्य जंघायां निवह्यैव वृणपट्टकः तत्तश्चिकित्समानः सन्त्रणस्तस्य दिने दिने नृपं नहरो
देवयाचनादीन्माययो ततो नाडीवृणान्तिवत्रोदरिद्वीमरणे द्यतः अभ्येत्य सत्या विप्रेण केनापि जगदेरहः सत्त्वामेयज्जदत्ताव्यश्चिरं भूभूता
निर्दुर्गतः पिशाचसाधने कृताधनं प्राप्य सुखी स्थितः तच्च तत्साधनेन तेन ममाप्युक्तं तमप्यतः पिशाचसाधय सत्त्वामेयज्जदत्ताव्यश्चिरं भूभूता
क्ताव्यातमंत्रोसाधुवाचास्य क्रियासिमां उन्त्याय पश्चिमेयाममुक्तं केशदिगंवरः अनाचातश्च सुखी होतुं दुलाना यथाक्षमे द्वाभ्यामादाय ह
स्ताभ्यां जपनाच्छेन्ननुष्यं तत्र नैर्दुलमुखी होस्यापथिताततः सखि मोनेनैव तमागच्छेन्मावीक्षिष्टाश्च पृष्टतः एवं जह सदा यावत्पिशाचो
व्यक्ततां गतः अहं हि हिम्नितेयाधिमिति तां वक्ष्यामि स्वयं ततो भिन्दे सत्सोयतवरो गं हरिष्यति इत्युक्ते तैर्नमंत्रेण सहिजस्तत्र पाकरोत् त
तो सितह्रः पिशाचः सतस्यांतस्य ममौषधीः हिमाचले द्वासीयरोपयामास तत्र जगदचप्रहृष्टं च तसोयलप्रग्रहं हिजं देहि वृणं द्वितीयं

११०

रम
६०

वणिक्पुत्रस्य सत्सनादावेवोपकल्पितः एकदा सुहृदस्तस्य निश्चितो हाहा मादितः अहिं ह्यं विवाहाय सप्रतस्येनृपात्मजः मित्रेण तेन साकं
च गच्छाद्देवः ससेनिकः गच्छन्निधुमनीतीरं प्राप सायं समावसन् तत्र चेद्देवपात्रमासेव शयनं श्रितः अर्पितो निजया धाया कथावक्तुं प्रच
क्रमे उपक्रान्तकयोजने शोभतो मन्त्रश्च निद्रया धात्री च तद्वत्सत्वासीन्नेहा जायदणिकुतः ततः सुप्तेषु चान्येषु स्त्रीणां यवमिषः कथा गगने
शुश्रुवे तेन वणिक्पुत्रेण जायता अनात्मा यकपां सुप्तः पापीयतच्छपास्य हं परिदृश्यत्ययं हारं प्रातस्तत्रैव हृष्टीष्यति कंवलमेन तेनैष तज्ञाणः
मस्युमास्यसि इत्युक्ता विरामेका द्वितीया च ततो ब्रवीत् अतो यद्ययमुक्तीं कृत्वा दृश्यतां सुपादपं भोक्ष्यते चेत्कलान्यस्य ततः प्राणैर्विद्योक्ष्येत इ
त्युक्ता चारमन्तापि तृतीयाभिदधेततः यद्येतदपि तीर्णं येत द्विवाहे कृतं गहं प्रविष्टश्चेन्न देवास्तदनुष्ठेपतिष्यति उक्तेति चारमन्तापि चतु
र्थीचा ब्रवीन्नतः अतोपि यदि नितीर्णं कृतं वा सवेशमनि प्रविष्टः शतकृतो यक्षुतं सद्यः करिष्यति शतकृतोपि यद्यस्य जीवेति न वचिष्यति
वणिक्पुत्रश्च तत्सर्वं श्रुत्वा निर्घातदाहणं सतस्परजपुत्रस्य स्नेहा द्विगोविचिंतयन् उपक्रान्तं च नात्मातां धिक्कथां यदलक्षिताः देवताः श्रोतु
मायाताः शपंतस्तु कुरुहलात् तदेतस्मिन्मते राजसुते कार्यं ममासुभिः अतो यरक्षणीयो मे युक्ता प्राणसमः सुहृत् कृत्वा तोपि न वाच्योऽसि
माभूद्दोषो ममाप्यतः इत्यालोच्य निशानि मे सह कुरु वणिक्पुत्रः राजपुत्रोपि स प्रातः प्रस्थितस्तस्मत्पुत्रः पथि ददर्श पुरतो हारं तमादातुमिषं
च ततो ब्रवीद् वणिक्पुत्रो हारं मास्म गृहीः सखे मायेयमन्यथानेते पश्येयुः सैनिकाः कथं तच्छ्रुत्वा तं परित्यज्य गच्छन् ये ददर्श सः आश्रयक्षफला
न्यस्य भोक्तुमेच्छन्ृपात्मजः वणिक्पुत्रेण च प्रायत्ततोपि स निवारितः सातः खेदः शनैः गच्छन् आपश्च श्रुत्वेव श्रमन् ततो हाहा कृतं तेवैशमविशं हारा
त्रिवर्तितः तेनैव सत्यापावचता च तत्तत्तितं गहं ततः कथंचिदुक्तीः किंचित्सप्रत्ययो निशि निवासकं विदेशान्यराजपुत्रो वधूः सखः तत्र
तस्मिन् वणिक्पुत्रे प्रविशालक्षितस्थिते शतकृताक्षुतं चक्रे शयनीयाश्रयोपसः शतकृतोपि तस्मात्पनी चैजीवे सुदीर्घसः कृतकार्यो वणिक्पु
त्रो हृष्टः स्वरं वदिर्यगो निर्यातं तमपश्यच्च राजपुत्रो वधूः सखः ईर्ष्याविस्तृतस्नेहः क्रुद्धो हाहाः स्यात्तु वाच च पापात्मा यं रहस्यं प्रविष्टोऽतः पुरं

५. क.
म. सं.
८२

या सरेमेरभयासाकंभूयोदिव्यानुभावया इत्यंकुतार्थतोदेवचुषेणः प्रापकन्यया कन्यायुष्माहृशंगेहेषीदृश्योवतरंतिहि तदेषाकापिदि
व्यानेजाताशापच्यतागहे कन्यानूनमतोमागाः शुचंतजन्मनाविभो इतिश्रुताकथाराजागहृहृहाहिजन्मनः कलिंगदत्तो नृपतिर्जहौचिंतो
तुतोषच त्रासचक्रेनिजसुतो नयनानंददायिनी नात्राकलिंगसेनेतिवालाभिंदुकलोपमा सापितेस्यपितुर्गहेरावपुत्रीततः क्रमात् क
लिंगसेनाववृधेवयस्यामध्यवर्तिनी विजहारचहर्म्येपुसागहोपवनेषुच क्रीडारसमयस्येवलहरीशैशवायुधैः कदाचिदयहर्म्यस्याके
लिसक्तोददर्शतो मयासुरसुतोपांतीवीनासोमप्रभाभिधा सातामालोकावरूपेणमुनिमानसमोहिनी सोमप्रभानभस्यैवजातप्रीतिजातप्री
तिरचितयत् केयकिमेंदवीमूर्तिः कानिस्तस्यादिवाकुतः रतिर्वीयदितक्तापिकन्यकातदवैम्यहं अत्रराजगहेकापिदिवाशापच्यताभवे
न जानेजन्मोतरेचाभून्नसत्यममैतया एतद्विमेवदत्तस्यामतिस्नेहाकुलमनः तद्यत्तंकर्तुमेतोमेस्त्वयंवरसुखीपुनः इतिसेचित्य
वालायास्तस्यासंज्ञासंशंकया सोमप्रभासागगनादलक्षितमवातरत् मनुष्यकन्युकाभावमाश्रित्याश्वासकारण सास्याः कलिंगसेनायाः
शूनैरुपससर्पच दिष्टाराजसुताकापिस्वयममद्भुताकृतिः असौममागतापार्श्वमुचितेयसत्त्वमम विजिंयो इतिहृशीनादेवविचित्यो
त्यायचादरात् कलिंगसेनाप्यालिंगस्ततोसोमप्रभोतरा उपवेश्यचपप्रक्षणादन्वयनामनी वक्ष्यामि सर्वं निष्ठेतितांचसोमप्रभावदीत्
ततः कथाक्रमेणैववाचासत्यमवध्यत ताभ्यामुभाभ्यामन्योन्यहस्तग्रहपुरःसरं अथसोमप्रभावादीत्सत्यतराजकन्यका राजपुत्रैः समं
सत्यकृष्णाद्यतिवाह्यते अत्येनाप्यपराधेननेति कुप्यतिमात्रया राजपुत्रवर्णिकुत्रकथाश्चएववर्जिते नगर्यापुष्करवत्या गृहसे
नाभिधोनृपः आसीन्नस्यचजातोभूदेकरवकिलात्मजः सराजपुत्रोदत्तः सत्रेकपुत्रतयासुभं अशुभंवापियत्रक्रेपितातस्यासहिष्टतत् आ
स्यतोपवनेजातुदृष्टेनेवपुत्रकः वर्णिजोब्रह्मदत्तस्यस्त्वुत्पविभवाकृतिः दृष्ट्वाचसदः सोनेनस्त्वयंवरसुहृत्कृतः तदेवचैकदृष्टोतीजा
तोराजवर्णिकुतो स्यात्तुनशेकतुः क्षिप्रंतावम्यमदर्शने आशुवध्नानिहिप्रेमप्राप्तमांतरसंस्तवः नोपधुंकेस्तनेभोगंराजपुत्रः कदाचन ।

राम
८२

८७

ह

क्षीणे जातः स चाधुना अहं हि रंभा नाकस्त्री तपि दृष्ट्वा वुरागिणी जाते च गर्भे सुक्ता तं गच्छामस्तज्ञं वयं समयो ही दृशेः स्मरं कं तदक्षेः कन्यका
मिमं एतद्विवाहाच्च केनैव भूयो भावी समागमः एवमुक्ता प्रारंभा विवशा सा निरोदधे तदुःखाच्च सराजा भूत्रदा प्राणवयो द्युतः निरास्पनापिकि
त्यक्तं विस्मामित्रेण जीवितं मेनकायां प्रसूतायां प्रसूये वशज्जंतलां इत्यादिसचिवैरुक्तो जातायाः सन्त्यो धृतिं शोनेरादन्नकन्यांच पुनः संगमः
कारणं तांच वलांतदेकाग्रः पिता सर्वो गमुंदरी सोतिलोचनसौंदर्याच्चास्माचक्रुस्तुलोचनो कालेन यौवनप्राप्ता सुद्यानस्याददर्शतां युवाय दृष्ट्वा
याश्चास्य चत्साल्यः काशपोमुनिः सतपोराशिद्वयोपि दृष्ट्वैतां नृपात्मजां अनुरागरत्नसौभृदिति वाच विचिंतयत् अहो इपं किमप्यस्याः क
न्यायाः परमाद्भुते नेमां प्राप्नोमि चेद्वायी किमन्यत्रे पसः फलं इति ध्यायन् मुनिपुत्रास सुलोचनया तथा अदर्शि प्रज्वलन्ने जाविधुमत्स्वपावकः
तं वीक्ष्य सापि सप्रेमा साक्षस्त्रकमडलुं शांतश्च कमनीयश्च कोयं स्यादिति चिंतयत् वरणयैव चोपेत्य नयनोत्पलमालिका क्षिपती तस्य
वपुषि प्रणममकरोन्मुनेः पतिसमावृत्तीत्याशीस्तस्याक्तेनाभ्यधीयत सुरसुरदुर्लभं ममयाज्ञावशात्मना ततो सामान्यतद्रूपलो
लोभलुं चित्तलजया तथा पूजे सविनमद्वक्त्या मुनिपुंगवः एषा यदीच्छाभवती न मां लापो न चेदयं तद्देवदाता नृपतिः पिता मे याचनामिति
अयान्वयं परिजना मुनिस्तस्यानिशम्य सः गतानृपंतत्पितरं सुखेण तामयाचत सोपितं वीक्ष्य तपसा वपुषा चानिभूमिगं उवाच रचितानि च्या
राजामुनिकुमारकं जाता शरसि रंभायां कन्यैषा भावन्मम अस्या विवाहाच्च केमेत गभावी समागमः एवंतया व्रजं तां रंभयैव मयोदितं एत
त्कथं मत्ताभा गभवेदिति निरूप्यता तच्छ्रुत्वा मुनिपुत्रो सौक्षणमेव विचिंतयत् किंपुरमेन को दूता स र्पदष्टा प्रमद्वर दत्ताय शार्धं मुनिना नभा
यीरुहणा कृता विशुक्तः किं न नीतो यां विस्मामित्रेण सुव्यक्तः तदिदं स्वतपोभागव्यात्किं न करे मयं इत्यलोचनभारोद्यमिस्तुक्ता सौव्री मुनिः
हृदेव तास्तपोशेन मदीये नैष भूपतिः सशरीरो दिवं यातुं रंभासभागा सिद्धये इत्युक्तैतेन मुनिना शृण्वत्यां राजसेसदि एवमस्तु निसुवक्ता
दिव्यावा उदभूततः ततः सुलोचनो तस्मै मुनये काशपायतां वत्सापदज्ञाननयां सराजादिव मुद्ययो तत्र दिव्यतमा साद्यतया शक्रनिपुक्त

म. मं.
५. क.
८८

सुखसन्नि श्मशने प्राणिनामर्थे विन्यस्यामः शरीरकं इत्युक्ता परिवारेताः सन्नराजकुमारिकाः तथैव चक्रः प्राप्नुषु संसिद्धिं परमांततः एवं निजेश्वरी
रेपिममतेनास्तिधीमता किंपुनः सुतदारादिपरिश्रुतलोत्करे इत्यादिसत्पुष्कलाधिहारे धर्मपाठकात् कलिंगदत्तोनीत्याचदिनं प्रायात्समंदि
रं तत्रानुवाधमानश्चक्रन्योजनश्चापुनः सराजादुहवहेन देनः पूजे दिजन्मना राजन् किंकन्यकारत्वे जन्मना परितपसे पुत्रेभ्यो पुत्रमाक
न्याशिवा इह परत्र च राज्यलुब्धेषु कानेषु पुत्रे सास्यामहीभुजां ये भक्षयन्ति जनकं यतमकैटकाश्च नृपास्तु कुंभिभाजाद्याः कुंत्पादिनयागु
णैः तीर्णदुःसहदुर्वासः प्रभृतिभ्यः पराभवं दलं यच्च यच्च सुतादानात्कुतः पुत्राय रचनत् सुलोचना कृष्णामत्र किंच वच्चिनिश्रुतां आ
सीदज्ञासुषेण त्वश्चिन्नकृत्तचलेषु वा कोमोन्वयवोधात्राभिर्मितस्त्रवकैष्यया सचक्रेदिव्ये मारामं मूलं तस्य महीगिरेः सुराणां नंदनोद्या
नवासवैरस्यदायिनं तन्मध्ये च चकारैकावापी सुस्तुल्यपंकजं लक्ष्मीलीलारविंदानां नवाकरमहीमिव तस्यास्तस्योमहदत्तसोपानाया
क्ताटे सदा पत्नीनां स्तानुप्राणा मभावदवधूस्तः एकदा तेन मार्गेण नभस्तासु सुंदरी रंभाजं भारिभवना राजगामयदृष्ट्या सातेदद
शराजानं तत्रोद्याने विहारिणे साक्षान्मधुमिवोत्प्लुलपुष्पकाननमध्यागं वापिकापद्मपतितां दिवोनुपतितः श्रियं चंद्रः किमेष नेतद्वा श्रीर
स्य ह्यनपायिनी नूनं पुष्पेषु रुद्यानं उष्येभ्यः सोममागतः किंतु सारतिरेतस्य कृता सहचारिणी इत्योत्सुका कृतो लोलासावती र्यनभोत
रात् रंभामावुषरेपणराजानं तमुपागतं उषेतां तां च सहसा दृष्ट्वा राजा सविस्मितः अचिंतयदहो केयमसभाय ववपुंभवेत् न तावन्मावुषी
येन पादौ नास्परजः स्य शोः न चक्षुः सनिमेषं वा तस्मादिवैवकाप्यसौ प्रष्टव्यात्र मयानेयं पलायेत हि जानुचिन् प्रतिभेदा सहा प्रायो दि
व्याः कारणं सगताः इति ध्यायन् सन् पतिः कृतसंभाषणस्तथा तत्कमेणैव तत्कालं तत्कं राश्लेषमाप्रवान् चिक्रीडचचिरं सोत्र साकमस
रसातया दिवं सापिनसस्माररस्यप्रेमनजन्मभूः तत्सत्वीयक्षिणी दक्षैरष्टरिस्वर्णराशिभिः साम्यभूमिर्न रेदुसद्यो मेहशिखरैरिव का
लेन चास्परजः सा सुषेण सवराक्षरा अस्तु तानयं सदृशी मृत्तगर्भासती सुतां प्रकृतमात्रे वचसा जगादैर्न महीपति राजशापोयमीदृश्ये

राम
८८

८८

एकपरहितं तत्र संसारे सारमच्युते तदनेनापि देहेन कुर्मः सत्तुहितं वयं क्षिपामो जीवदेवैतच्छरीरं पितृकानेने कथाहरेण पयोगायकांतेना
पितृनेन किं तथा च राजपुत्रो विरक्तः कोपभृत्पुरा सद्युवापि सुकांतेपि परित्राजमशिष्ययत् सज्जानुभिस्तुः कस्यापि प्रविष्टो वणिजो गच्छेत् दृष्टुं
हृत्पातत्यव्यापन्नपत्रायनेक्षणः सातलोचनलावण्यह्वनचिन्तानमववीत् कथमात्रुमिदं कष्टमिदं न तया व्रतं साधन्यास्तीतनेन चक्षुषाया
निरीक्ष्यते इत्युक्तः सतयाभिस्तुश्चक्षुरेकमपाठयत् ऊचैव हस्ते कृत्वा तन्मातः पश्येदमीदृशं जुगुप्सितमसृग्द्रासंगह्यतां यदि रोचते ईदृगे वेदि
तीर्थं च वदस्व किमेतयोः इत्युक्त्वा तेन तदुष्टाव्यधीदत्तावणिचधूः उवाच च हृत्पापमया कृतमभयया यदहं हेतुना प्राप्तालोचनो म्याटनेन
व तच्छ्रुत्वा भिक्षुरवदन्माभूत्तत्र तव वयसा मम तया ह्यपकृतं यनेः शृणु निदर्शनं आसीत् कोपि पुराकांते कुत्रोपपदनेयतिः अनुजाह्वयवे
राग्यनिः शेषनिकषेक्या तपस्यतश्च कोप्यवराजा तत्रैवैकतः विहर्तुमागतः साकमवगोधवधुजनेः विहृत्य यानसुप्तस्य पार्श्वे दुःस्वपनस्य च न
पस्य चापलोद्गच्छत्तदुद्याने किलाभ्रमन् दृष्ट्वा तत्रैकदेशे च तसमाधिस्थितं मुनिं अतिष्ठन्निर्वोयै न किमेतदिति कोतुकात् चिरस्थिता सुता
स्वप्नप्रबुद्धः सोऽप्यभूयतिः अपश्यदृयितोः पार्श्वे तत्रैव भ्रामसर्वतः ददर्श चावराजीत्ताः परितः तन्मुनिं स्थिताः कुपितश्चेर्ष्योतस्मिन्त्वं देवप्र
हरन्मुनो येऽर्ष्यमीर्ष्यानेष्टुं लक्ष्मीवतेनिर्विरेकता एकैकं किं न यत्कुर्वात्यं चाग्निवैतुका कथा न तो गते नृपे तस्मिन्नांगमपितं मुनिं अक्लृष्टं प्रक
टीभूय काष्ठवाचा देवता महात्मने न पापेन क्रोधेनेन हृतं तस्य स्वशक्त्या तमहं हस्मिन्नेयदि न द्रवान् तच्छ्रुत्वा सजगादधिर्देवि मास्मे
वमादिशः सहिधर्मसहायो मेन विप्रियकरः पुनः तत्प्रसादान्तापार्थमं भगवत्प्राप्तवानहं कस्य क्षमेयं किं देवि नैव चेत्सममाचरेत् कः कोपो
न श्रृयस्यास्य देहस्यार्थं मनस्विनः प्रियाप्रिये हि सास्येन क्षमाहि वल्लभः पदं इत्युक्त्वा मुनिना साद्यतपसा तस्य तोषिता अंगानि देवताकृतानि प्र
णानि तिरोदधे तद्यथा सोपितस्यैव पकारीमेतान्यपः नेत्रोत्पन्नसहेतोस्तं तोषयिष्यामि तयां वमे इत्युक्त्वा सवशी भिक्षुर्विनश्रं तावणिचधूः कांतेपि
वपुषि स्तस्मिन्नास्यः सिद्धये यथो नस्माद्वलेपिरस्येपिकः काये गतरेयहः सत्तोपकारस्ते तस्मादेकः प्राज्ञस्य शस्येत तदिमामयमेतस्मिन्निर्ग

८. क.
न. म.
८०

प्रौढावप्यभाषत नृष्टोस्मिवांभयंमाभूदिहैवउरितिष्ठत अहमेवचरास्यामिपर्याप्तं सुवयोर्थनं श्रुक्ता सददौराजाययेष्टजीवनंनयोः तौ
चभार्यान्वितौतस्यनिकटेतस्यतुःसुखं इत्यक्रियासुनिवसंतपिपासुतासुपुंसाक्रियाप्रबलसतवहिष्तासु एवंचसाहसधनेषुपिबुद्धिम
न्तुसंतुष्टदाननिरताःक्षितिपाभवंति इत्येहिनेनचसुरविहितेनचापित्वेनैवकर्मविभवेनशुभाशुभेन शम्भवेतदउत्पविचित्रभोगःस
कौहिनामसमुत्सुरएषसर्गः तत्सन्नद्यत्रनिभतोभरःचुतायाज्यालावयाहृदयंविष्णुलीवदृष्टा साकापिदेविसुरजानिरसंशयंतेगर्भं
कृतोपितलुकर्मवशात्पञ्चा इतिनिजभर्तुर्वदनाश्रुतानपतेः कलिगदन्नस्य देवीतारादत्ताप्रापसगर्भापरप्रपदं ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेव
विरचितेकथासरित्सागरेमदनमंचुकेप्रथमस्तंभः ॥ १ ॥ ततः कलिगदन्नस्यराज्ञोगर्भभारलसा राज्ञीतक्षशिलायांसातारादत्ताशुनैर
भूत तदेवाश्वंद्रलेखंचप्राचीमनुचकारसा आसन्नप्रसवापांडुमुखीतरलतारका जज्ञेनतस्याश्वचिरादनयसदृशीसुता विधेःसः
सर्वसौंदर्यसर्गवर्णकसविभा ईदृक्पुत्रेनकिंताताइतीवत्तेहशालिनः दक्षाप्रद्वीपास्तत्कोतिजिताविद्यायनाययुः पिताकलिगदन्नश्च
जातातांतादृशीमपि दृष्ट्वातदपुत्राशावैफल्यविमनाभूत् दिव्यातामपिसंभाव्यसपुत्रेकुरहयत् श्लोककंदःकुक्याहिकानंदःका
पुत्रासुतः ततश्चेतोविनोदायजनेर्निर्गत्यमंदिरान् ययौनानाजिनाकारंविहारंसमहीपतिः तत्रैकदेशेऽशुश्रावधर्मपाठकभिक्षुणा
जनमध्येपविष्टेनकस्यमानमिदंवचः अर्थप्रदानमेवाहुः संसारेसुमहत्तमं अर्थदःप्राणदःप्रोक्तः प्राणह्यर्थेनकीलिताः बुद्धेनचप
रस्यार्थैकरुणकुलचेतसा आत्मापितृणवदन्नःसिसारेसुमहत्तमं अर्थदःप्राणदःप्रोक्तः प्राणह्यर्थेनकीलिताः काराकेधनेक
या तादृशेनचधीरेतानपसासगतस्यहः संप्राप्तदिव्यविज्ञानेबुद्धौबुद्धत्वमागतः आशरीरमतः सर्वसिष्टेषांशानिदत्तनान् प्राज्ञःस
तहितंकुशांतस्यकंसबोधलक्ष्ये तथाचशंखकस्यापिकृतनामोमहीपतेः अजायंनानिसुभगाः क्रमात्सन्नकुमारिकाः बालाएवचतात्पत्नी
वैराग्येणपितुर्गृहं शमशानेशिशिशुःपृष्टाजगदुश्वपरिहृदं असारविश्वमेवेतन्नवापीदंशरीरकं तत्राभीष्टंसंयोगिसुखादित्वन्नविभ्रमः

राम
८०

८१

ऊशलयत्नमक्षतः पुनरीक्षितः तन्मे सकलमोभर्ता तमिदानीं यनिर्मम येनात्मनिरपेक्षेण हृतामृत्युमुखादहं सचैष दृश्यते भूयैः सह गच्छ
पनिर्मम अतः तैरेतमस्माकं पञ्चादागच्छां प्रते लब्धे नरे हि मिलिता यास्यामो यत्र कुत्रचित् एवं तयोक्तं स्रष्टुं न येति प्रतिपन्नवान् स्वह
पापपितात्मापि परस्वीयं किमेतया इति धैर्यं स्यात्तर्को यं न तदहं एव संगिनः क्षणदेव च साभर्ता बाला संभाविता सती तेन साकं सभस्येन गं
नु प्रावर्तन क्रमात् अहं च पुत्र न हन्ता पापे च परवत्सदा पञ्चादलक्षितस्तस्या हरमधानमभ्यागतं सा च हस्तिभयं प्रभगां गजनिता रुजं पथि मि
प्यावर्तनी तं पतिस्पर्शे पवर्जयन् कसरको मुखी गच्छन्तां तं विषदुः सहा निष्टे दनपहृत्य स्त्री भुजगी वविकारिता क्रमाच्च लोहनगरे प्राप्ता
सा त्ते पुरं वयं वणिज्जाजीविनो यत्र भर्तुस्तस्या गच्छंस्त्रिपाः स्थिताः स्रष्टुं सर्वं वा हे सुगलये तत्र संमिलितं श्रेष्ठं द्वितीयो ब्राह्मणः सत्ता
न वेपि दर्शनेनोपमाश्रयः समभूचुतो चित्रं जानाति जन्तुनां प्रेम जन्तुनां न रजितं तनोरहस्यमात्मीयं सर्वमस्मै मयोदितं तद्वद्वै वतदा तैरेका
मेव मयमवधीत् नृस्त्री भवा सुपायो वयं कृते तमिहागतः एतस्या भर्तु भगिनी विद्युते ववणिकुस्त्रिपाः गृहीता यामया सौकमिनः सागतु
मुद्यता तत्करिष्ये तदीयेन साहायेन तवेक्षिते इत्युक्ता मामचं विप्रो गता तस्यास्तदारुतः वणिग्वधूनां दुल्लघ्या च स्तन्यवेदयन् अन्येद्यः
कृतसंविच्चसाननारासमेत्यतां प्रविश्य द्वाभ्यां तत्र देवगृहांतरे तत्रातः स्थितयो नौ च मध्यादेतं तदेव सा मित्रं मे आनृजायास्तस्यावेशम
कारयन् कृततद्देशमेनं च गृहीतानगरे तं भ्राजसहा विशङ्गे हं कृतानः कार्यसंविदं अहं च निर्गत्य ततस्तया पुनरुषवेशया वणिग्वधा समं प्रा
प्तः क्रमेण जयिनी मिमां तत्र नोदा च सा रात्रौ तदहः सोत्सवा ततः मत्तमुक्तजनाद्देहादनेन सह निर्गता ततश्चायं गृहीता तां विप्राकुत्रै प्रयाण
कैः आगतो नगरी मेतामप्यावां मिलिता विह इत्यावाभ्यामुभेभार्ये प्राप्ते प्रत्यययौवने ननोदाभ्यां जायेते स्तावुरगसमर्पिते अतो निवासे सर्व
त्र देवशं कामे वयं कस्याश्च मिति चे तो हि विहितं तैरे साहसं तदवस्थानं हे तो अविता र्थं चरहश्चिरं आवां मंत्रय मां लोहो दृष्टो देवेन हरतः दृ
ष्ट्वा नाय च संयस्यस्यापि नौ चौरशंकया तद्यष्टौ च वृत्तान्तं सचैष कथितो मया देवः प्रभवती दानीमित्यनेनोदितेन दा राजा विक्रमसिंहस्तवि

व. क.
म. मं.
८६

क्रमवीजाभैर्नष्टीनस्तरसौक्तिकैः सिंहानां हस्तिहं नृणां गिरुतानां नखच्छतैः तिर्यचस्तिर्यगे वास्तिस्पये तुर्वक्रानुतामगाः लघुनिर्वि-
द्यं धृतापूर्वं शुद्धाः सन्तवजर्जराः कृताखेटश्च सचिरं राजसौम्यान्तसेवकाः आगाक्षिपिलितञ्जेन चापेनो जयिनी पुनः तस्या देवकुलेन
स्मितावत्कालेन चैव तौ स्थितौ ददर्श पुरुषौ निर्गच्छतौ च दृष्टवान् कावेतौ मंत्रयेते च किं सिद्धे देवमिषाञ्चिन् नूनं चाराविमोदीर्घरहस्यालाप-
सेविनो इत्यालोच्य प्रतीहारमालोकानां ययत्सतौ पुरुषो ह्यववष्टभ्य राजा वक्ष्ये चकार च द्वितीये हनिचास्यानं तावानयस पृष्टवान्
कोयुवांसुचिरं कश्चमंत्रस्तावान्सवामिति ततस्तयोः स्वयं राजानं तत्र पर्यनुपुङ्क्तयोः याचिताभययोरेको युवावक्तुं प्रचक्रमे अपतां वर्णया-
त्येतद्युवावदधुना प्रभो अभूत्कारभको नाम विप्रोऽस्य मेव वः पुरि तस्य प्रवीरपुत्रेष्वाकृताभ्या राधनोद्भवः अहमेव महाराज वेदविद्या-
विदः सुतः तस्मिंश्च भार्या तु गते पितरि स्वर्गते शिशुः अधीनविद्योप्यानाप्यात्स मार्गं त्यक्तवानहं प्रकृत्या भवं ह्युत शत्रुविद्याश्रुसेवि-
तुं कस्य नो ह्युत्सवं वा त्वं गुरुशासनवर्जितं तेन क्रमेण चोत्तीर्णं शेषं वेजातदोर्मदः अटरी मे कदा वा एतान् हक्षेऽनुगतो भवे तावन्नेन य-
था चैकानगर्या निर्गता वधुः आगाक्ष्णीरथा शुद्धा ज्ञेयैर्वैज्रभिरन्विता अकस्माच्च तद्देवात्र करीवोदितं शृङ्खलः कुतोप्यागम्यतामेव च-
धूमभापतन्मदान् तद्वयेन च सर्वे पितृन्नातामनुयायिनः तद्वर्जं पितृहन्नीषाः पलायेतस्ततो गताः तदृष्ट्वा सह सेवाहं स संश्रममन्वित-
यत् हाकथं कातैरेभिस्त्यक्तैः केयंत पस्विनी तदहं वारणादस्माद्वक्ष्याम्यशरणमिमं आपन्नं वारणविकलैः किंप्राणैः पौरुषेण वा इत्यहं सु-
कृतादस्तं गजं दं प्रतिधावितः गतोऽपि तं स्त्रियं हितातां समामेवाभ्युद्ववत् ततो हं भीतया नारी वीक्ष्य माणस्तयानदत् पलायमानं शुभ-
जं नंदरमपि दृष्टवान् क्रमात्पुत्रघनं भयं प्राप्य शाखामहातरोः आत्मानं च तया ह्यक्षुत्तहं नयमगामहम् तत्राग्रे स्थापयित्वा तां शाखा-
तिर्यक् स्त्रलाघवात् पलायितो हं हस्ती च सतां शाखामचूर्णयत् ततो हं योषितस्तस्याः समीपमगमदुत शरीरकुशलं चेतामप्यहं मिह भी-
षितां सापिमां वीक्ष्य दुःखतां सहर्षां चावदत्तदा किमेतु शलमेने स्मेदनाका पुरुषाय या ईदृशे संकटे यो मां त्यक्त्वा क्वापि गतः प्रभो एतत्तु

राम
८६

८३

जायततीर्थस्य गुणजातिस्मरस्तभूत् चंडालोपि सतैवेव गंगतीरे महीभुजः गह्वरीजातिस्मरो जज्ञेधीरोनुपहतात्मकः जातयोश्च तयोरेव
पाप्मन्मस्मरतो ह्वयोः एकोनुतेपदेशः सन्नरासन्मुदेपरः इति धर्मतरेषु लमशुद्धं यस्मान्न सं शुद्धं च यस्यानङ्गं फलं तस्य न संशयः इत्ये
तदुक्ता देवीतांता रादत्रोसभूपतिः कलिंगदत्तः पुनरप्युवाचैनां प्रसंगतः किंच सत्तद्विकर्मदेवियत्रा मया दृष्टं फलाय न हि यत्स त्वमनुधा
वेति संपदः तथा च कथयाम्यत्र शृणु चित्रामिमं कथां अस्मीह भुवनव्यातावेति पूजयिनीपुरी राजते सितहर्म्यं घां महाकालनिवासभूः त
त्सेवारसं संपात्रकैलासशिवैरिव सच्चक्रवर्तिपातीयप्रविशद्वाहिनीशतः यदाभोगोपि गभीरः स पक्षक्षमाभुदाश्रयः तस्यो विक्रमसिंहा
लोवभून्वर्धया त्वया राजो वैरि मृगायस्य नैवासं संसुखाः क्वचित् सच निष्प्रतिपक्षतादलव्यसमरोत्सवः अस्त्रेषु वाङ्मवीर्ये च सावज्ञां
तरतप्यत अयसो मरुत्तेन तदभिप्रायं वेदिना कथां तरे प्रसंगेन मंत्रिणजगदेव्यः देवदोदंडदपेण शस्त्रविद्यामदेन च आशंसताम
पिरिप्रनराज्ञो दोषो न दुर्लभः तथा च पूर्ववाणे न युद्धयोग्यगरिहरः दर्पाद्भुजसहस्रस्य तावदाध्यापयितः शत्रुव्याघ्रतया भूतनहरः ससु
गरिण देवेन वैरिण संखेलनवाङ्मवनेः कृतः तस्मान्न यापिकर्तव्यो नासतोषो युधविना कांक्षणी येन चानिष्टो विपक्षोपिकदाचन शत्रु
शिक्षास्ववीर्यं च दर्शनीयं तवेह चेत् योग्याभूत्या बटव्यांतन्मगयायां च दर्शय राजा चाखेटकमपि व्यायामादि कृतं मते युद्धाधानेन शम्भ
ते राजानो ह्यकृतश्रमाः आरणाश्च मृगादुष्टाः शून्यामिहंति मेदिनी तेन तेन पतेर्वध्या इत्यप्याखेटमिष्यते न चानिते निविध्यते तन्मे
वायसनेन हि गतानृपतयः पूर्वमपि पांड्यादयः क्षयं इत्युक्तो वरगुप्तेन मंत्रिणसमुत्पेक्षता राजा विक्रमसिंहावतयेति तदमन्यत अ
न्ये च श्वाश्रयी दानसारमेयमयी भुवं विचित्रवागुरो ह्ययमयीश्च सकलादिशः सहर्षमृगमुग्रामनिनादमयमंवरं जुर्वन्समगयाहेतो
न गयी निर्ययौ नृपः निर्गच्छनाज पृष्ट्येवाहि शून्यसुरालये पुरुषौ द्वौ अपश्य च विजने सहितौ स्थितौ स्तेरं मंत्रयमाणौ च मिथः किमपि
तावुभौ ह्वात्सत केयच राजा जगाम मृगयावने तत्र शस्त्रातलङ्गे पुरुहूया मे पुत्रं यथात् तोषं ससिंहना देषु भूभागेषु नृगेषु च तांसावि

८५
८५
८५

सांनस्यश्रुष्ट्यायैसमादिशत् सचकुंयेवदुर्वासायतेनारधितोमया तद्वराश्चमयाप्राप्नोधार्मिकस्तंयतिः प्रभोः एवभवन्तिभवंतिभद्राणिध
र्मादेवयदादरात् पितृभ्यासहितं प्राप्यराज्यजातिरपिस्तुता एतत्तानांरादनायादेयाः श्रुत्वावचो नपः कलिंगदत्तो धर्मकसादरो निजगादतो सत्यं
सम्पूक्तोत्येपिधृतोभूरिफलोभवेत् तथाचप्राक्तनीदेविसन्नद्विजकथांश्रुत्वा कुंडिनात्येपुरेपूर्वमुपाधायसकस्यचित् प्राप्ताण्यसामवांशि
षाः सन्नप्राप्ताण्युक्ताः सतांशिष्यानुपाधायोपेनुदुर्भिक्षदोषतः तौमतः श्रुत्वादेकायाचितुं प्राहिणोन्नतः तेचगत्वा न्यदेशस्यंदुर्भिक्षा
मकुक्षयः तेनहिरातः श्रुत्वातच्छिष्यामांययाचिरे सोपि वृत्तिवतीमेकां धेनुं तेभ्यः समर्पयन् रूपयाः क्षुधितेभ्योपिततुतेभ्योशनंददौ तत
स्तेतोरुहीतातामायांतोर्धपतेक्षुधाः उद्गाढपीडिताः क्लान्तिपेनुर्धरणीतले उपाधायगृह्णन् हरेहरेचापद्रुतावयं दुर्लभसर्वतश्चात्रे
न्याणैर्गतमेवतः एवंचधेनुरप्यवानित्तोयवनमात्रुपे श्रुत्वास्मिन्निपत्रेवगुर्वर्थलोपिकस्ततः तदस्याः पित्रितैः प्राणान्सं धार्यश्रुगुह
नपि संभावयामस्तच्छेषैरापत्कालोहिवर्तते इति संमंत्रसप्रापिजघुः सन्नस्त्रचारिणः शस्त्रोक्ताविधिनाधेनुं तां पशून्कृत्यतत्रते इष्टादेवा
नित्यंशुक्तातन्मांसंविधिवच्चतत् जम्बुगदेयनक्षेत्रमुपाधायसंचातिकं तद्वेष्टनस्यसर्वतेशशंसुस्तद्यथाकृतं सतेभ्यः सापराधे
भ्योपनुषत्सत्यभाषणात् दिनेः सप्रापिदुर्भिक्षदोषात्रेचविपेदिरे जातिस्तराश्रुष्ट्यापितेनसत्येनजज्ञिरे इत्यफलनिशुद्धेनसिक्तं
सक्तवारिणा पुण्यवीजमपिस्तत्पुंसांरुषिकृतामिव तदेवहृषितेदेविदुष्टसंकल्पपायसा फलमनिष्टमवेदेवचम्यदपितेच्छु
गागायानुत्पकालौहौतपस्यनशमेजनौ एकोविशोद्वितीयश्च चंडालस्तस्यनुः पुरा तयोर्विप्रः शुधाक्रांतोनिष्ठादानीक्ष्यतत्रगात् मत्स्या
वादायभुजानानेवंश्रुत्वाविचिंतयत् श्रुत्वादाशः सुताएतेधन्याजगतिधीवराः येयथाकाममश्नन्तिप्रत्यग्रंशफलमिषं द्वितीयस्तुसंचंडालो
दृष्टातानेवपीवरान् अचिंतयद्विगस्तान्क्रवादाभ्याणघातिनः तस्मिन्नेवस्थितस्यहृष्टैरेषामुत्तमंम इति संमील्यनेत्रे सन्नजसीत्वात्मनि
स्थितः क्रमाच्चानशनेनोभौविपन्नौतौद्विजान्मजौ द्विजस्तत्रश्रुत्वाः शीर्णगगजलैर्मजः ततोहृतात्माकैवर्तकुलपवात्रसद्विजः श्रुत्वा

राम
८५

वलवद्वेगदायमुभोमुभं तयाचेदमिहोह्वतंक्र तंचयवतेमृएउ अभवहुर्मदजाह्योकोसलाधिपतिर्नृपः नामश्रीरितितस्यासीद्वासीयापतिदेवता
भूमोवहंथीत्याताहंधसापिसतीधुरं कालेगकृतिनस्याचदेवातसचभूषणः अहमेपासमुमत्रादुहिताहितसूदन ततोमयतिवालायादेवसाजन
नीमम अकस्मात्सर्वजातिस्तस्मात्तपतिमप्रवीत एतन्नकांडएवाद्युपूर्वजन्मस्य तमया श्रीमैतदनाख्यातेमाख्यानेमृतयेचमे अशंकिते
स्मृताजातिः स्यादाख्यातेवमत्तवे इतिह्याऊरतोदेवेमयतीवविषादिता इत्युक्तः सतयापत्त्याराजातंप्रत्यभाषते प्रियेमयापिप्राश्नन्तये
वसहसास्मृतं तन्ममाचक्षतावत्तंकययिषाम्यहंचते यदस्तुकोमयाकर्तुंशक्नोहिभवित्यतो इतिताप्रेरितातेनभञ्जोरजीजगादते निर्व
धोयदितेराजंमृएउतहिंवदाम्यहं इहेवेदशेविप्रसमाधवाव्यस्यकस्यचित् गृहेहमेभवेदासीसुदृज्ञापूर्वजन्मनि देवदासाभिधानश्चपतिर
त्रममाभवत् कस्याप्येकस्यवर्णिजः साधुकर्मकरोगृहे तावावामवसावावेकृतामेहंनिजोचितं स्वस्त्वामिगृहानीतपक्वान्नंनर्तनौ वा
रिधानीचकुंभेश्चमार्जनीमंचकस्तथा अहंचमत्यनिश्चेतियुग्मवित्तयएवमौ अकलिप्रसरेगेहेसंतोषः सुखिनोरभूत् देवपित्रतिथिप्रात
शेषंमितमञ्जनाः एकैकतोधिकैकिंचिद्यस्यद्वदनस्यभूत् सद्गुणनायकस्मैचित्तदोवाभ्यामदीयत अथात्रोदभवन्नोदुर्भिक्षत्तेनचावयोः
भृत्यत्रमन्त्रहंप्राणकल्पमत्स्यनुपानमत् ततःक्षुद्धामवउषोः शनेस्तावदवन्दतोः कदाचिदागादाहारकालेज्ञानोतिथिर्हिजः तस्मैनिःशेष
माकाभ्यांद्वाभ्यामपिनिजाशने प्राणसंशयकालेपिदत्तंयावच्चयन्नतन् भुक्तातस्मिन्नातेप्राणभर्तारमेत्यमतजं अर्थिनस्यादगेनास्मास्तिमिमु
वशादिव ततश्चाहंसमाधायपतेसमुचितोचित आहृताचावत्तत्तच्चविपद्गारेममात्मनः अथराजगृहेजाताजाताहमहिषीतव अचिं
त्यहिफलंस्तेसद्यः सुकृतपादपः इत्युक्तः सतयाराज्या धर्मदत्तोन्मृपांव्रवीत् एहिप्रियेसएवाहपूर्वजन्मपतिस्तव वणिक्कर्मकरोभूवदेव
दासोहमेवसः एतदेवमयाप्युप्राक्तनेनन्महिस्मृतं इत्युक्तासाप्यभिज्ञानासुदीर्यसतयासह देव्याविषण्णहृष्टश्चराजासद्योदिवगतः
एवंतयोश्चमयित्रीलोकांतरमुपयुयोः मातुः स्वसावर्धयितुंमामनेषीन्निजंगृहं कन्यायामपिचाभागादेकस्तजातिथिसुनिः मातृस्वसान्

क. क.
म. म.
८४

लक्ष्मीक्षते दृष्टतन्मन्त्रपुनः कर्मजालेन बध्यते एषमोक्षोपदेशस्ते संक्षेपात्कथितो मया इत्युक्ताग्रहितो राज्ञापतितानस्य पादयोः कृतार्थः
सवर्णवपुजो हृष्टः पितृगृहं ययौ एवं कलिंगदत्तस्य प्रजास्तस्यानुशासनः तारादत्ताभिधानाभूद्वाहीराजः कुलाचिता यथासराजामुमुभेरीतिम
त्मा सुकृत्तया नानादृष्टान्तसिकोभास्मासुकविर्यथा या प्रकाशगुणस्त्राघाजोक्तेव शशलक्ष्मणः तस्यामतमयस्याभूदविभिन्नैवभूपतेः
नयादेव्यासमेतत्र सुखिनस्तस्य तिष्ठतः नृपस्य जगुर्दिवसाश्रयेनादेविवज्रिणः अत्रोतरे किलेतस्मिन्कथासंधौ शतक्रतोः कुतोपि हितो
स्ति दिवेवर्तते सप्तहोत्सवः तत्रासरः सुसर्वा सुनर्तितुं मल्लिनास्तपि एका सुरभिदत्ताख्याना दृश्यत वरासराः प्रणिधानात्ततः शक्रस्तोद
दशरहस्थिता विद्याधरेण केनापि सहितानंदनांतरे तद्दृष्ट्वा ज्ञातकोपातः सदृशरिचिंतयत् अहो एतौ दुराचोरो मदनांधावुभावपि
एकायदा चरते वविस्मत्तास्मान्तनं ववत् कथं न विनयेनाया देवभूमौ प्रविश्य यत् अथ वा स्ववरोकस्य सोषो विद्याधरस्य कः आकृष्टो हिव
श्रीकृष्णपुण्यमिहानया कांतयोनः किलाष्टुं तु गस्तनतदांतया लावण्यं दुतरंगिण्यात् तस्यादात्मनो प्रभुः सुसुभेकिनश्चोपि पुरा दृष्ट्वा
निलोत्तमां पाञ्चाली तारचितामुन्नमेभ्यस्तिलं तिलं तपश्चमेनकादृष्ट्वा विस्वामित्रो न किञ्चित् शर्मिष्ठात्पुलोभाच्च ययातिर्ना प्रवानरा अतो
विद्याधरपुत्रानैवायमपराध्यति विजगत्तोभशक्तेन रूपेण सरसादृतः अयं तु स्ववैधूः पापाहीना सक्ता परोधिनी प्रवेशितः सुराकिताययाप
मिह निंदते इत्यालोच्य विमुच्येन विद्याधरकुमारकं अहल्याकाशुकः सोऽस्मिन्पमसरसे ददौ पापे प्रयाहिमानुष्य प्राप चापो निजो सुतां दि
यंकृताचकन्यमेव्यासिद्यामिमामिति अत्रोतरे च सा तस्यासक्तशिलापुरि राज्ञी कलिंगदत्तस्य तारादत्ताययाकृतं तस्यासुरभिदत्तासाश
क्राशपच्युतासराः संवभूवादरे देव्या देहसोदयदायिनी ताराचनभसाभ्रज्वाला देवी ददृशे सा तारादत्तकिल स्वप्रे प्रविशतीति ज्ञादरे प्रातश्चा
वर्णयन्त्यत्र भर्तुं सा सविस्मया राज्ञे कलिंगदत्ताय सोपि श्रीत्याजगादतां देवि दिव्याः पतन्त्येवशापान्मातुष्योनिषु तज्जो न देवनातेयः कोपि गर्भ
नवापितः विचित्रसदसत्कर्मनिबन्धासंस्मरंति हि जंतवस्त्रिजगत्सिंशुभाशुभफलाप्तये इत्युक्ताभूभ ताराक्षी सा प्रसंगादुवाच ते सत्यकर्मव

रम
८४

धिके पुनः ततः सतत्पिताखेदाद्गताधर्मावशुषासितः राज्ञः कलिंगदत्तस्य पुरतः सर्वमवधीनं सोपि राजा तमस्याने पुत्रानां यवणिकुलं लघार
 चितकोपः सन्नेवेक्षतां रमादिशतः अतं मया वणिकुलः पापोयमिति दुष्कृती निर्विचारे तदेशो ह्यमतादेशहृषकः इत्युचिंतास्ततः पित्राकृतवि
 ज्ञापनः किल नृपतिर्धर्मचर्यां धौमासौ वदनिग्रहं सविधायनं दत्ते च मुनरा नयना यसः तस्यैव तसि नृहंस्तेन सत्तवास्तं वणिकुलं सोपि पि
 त्राहं नीतो वणिकुलो भयाकुलः किं मया पृक्तं ते राज्ञो भवेदिति विचिंतयन् अकारणहिंसां ते मरणभाविभावयन् अनिज्ञोपचिताहारक्लान्तः
 स्तस्योदिवानिशं ततो मासद्वये याते राजा ये कृशपांडुरः पुनः स्वपित्रा तेनासौ वणिकुलं चुरनीयत राजानं च तथाभूतं वीक्ष्यापन्नमभाषत किमी
 दृक्ते कृशीभूतः किं हंते मया शनं तच्छ्रुत्वा स वणिकुलो राजानं तं विजितपत्न्यात्मापि विस्मृतो भीत्या मम का तशने कथा युष्मदादिष्टनिधन
 अवलम्ब्य भतिप्रभो मत्सुमाया तमाया तमाया तमन्वहं चिंतयामाहं इत्युक्ते वने तं राजा स वणिकुलं मवधीनं बोधितो सिमया वत्स पुत्रा प्राण
 भयं स्ततः ईदृगेव हि सर्वस्य जेतो मत्सुभयं भवेत् तदक्षणे पकाराच्च धर्मः को भूषिको वद तदेतन्न वधर्मा ये सुमुखो र्ये च दशितं मत्सुभी
 तो हियते तेन रोमोक्षाय बुद्धिमान् अतो न गृह्णीष्ये स तद्दुर्मयिता तया इति राजवचः अता प्रहो वा दीहणिकुलः धर्मोपदेशाद्देवेन कृ
 तीता वदहं कृतः मोक्षायैकापुजातां मे तमपुपदिशप्रभो तच्छ्रुत्वा ते वणिकुलं प्राप्ते तत्र पुणे तस्यै तैलपूजं करेण वंदता राजा जगाद सः इदं
 पात्रं गृहीत्वा तमे किं भ्राता धुरीमिमां तैलविंदुनिपातश्चरक्षणीयस्तयास्तुत निपतिष्यति यद्येकस्तैलविंदुरितस्तव सद्यो निपातयिष्येति ता
 मेने पुरुषास्ततः एवं किलोक्ता विसृज्य तं द्रुमाय वणिकुलं उतवान् खड्गास्तु कषा न्दत्तापञ्चाक्षरूपतिः वणिकुलोपि सभया दक्षं स्तैललवच्यु
 तिं पुरीतामभितो धांता कृच्छादागान्पानिकं नृपोऽप्यगलिता नीतैलं दृष्ट्वा तमभधात् काश्चित्पुरभ्रमे पृष्ट्वा दृष्ट्वा वधमता तया तच्छ्रुत्वा स व
 णिकुलः प्रोवाच रचितो जलिः यत्सम्यं न मया देवदृष्टं किंच न न अतं अहं ह्येका वधानेन तैललेप परिच्यति खड्गपातभया दक्षं स्तदानीमभ्र
 मं पुरी एवं वणिकुले नोक्ते सराजनिजगादतं दृष्ट्वा तैलेकचित्तेन न तया किंचिदीक्षितं तत्तेनैकाधानेन परावृथानमाचर एकाग्रो हिवहिवति

व. क.
च.
८३

धात्रिमितेनमितेनयः सुकुर्विभातिशिरसासपापादोगजानवः नमः कामायवहाणपातैरिवनिर्गतं भातिकं दकितं शंभोरस्यमालिङ्गितं वडुः
इत्यादिदिव्यचरितं कृतात्मानं किलात्मवत् प्राप्तविद्याधरैश्चर्यै यदा मूलात्सपत्नीकैर्महर्षिभिः पृष्टः प्रसंगेज्ज्ञापि
तदिदं शृणुताधुना अथ सर्वार्थमानोत्रपिजोवत्तेश्वरेण सः नरवाहनदत्तोभूदाक्रान्ताष्टमवत्सरः विनीपमानोविद्यासुक्रीडनुपवनेषु च ।
महानं विभुतैरसीद्वाजपुत्रस्तदाच सः देवीवासवदत्ताचराज्ञीपद्यावतीतया आत्मा मे कतमेत्वेहानदेकाग्रेदिवा निश आगेहदुणनयेण
रेजेसदृशजन्मना शनैरापूर्यमाणेनवपुषाधनुषाच सः पितावत्सेश्वरश्चास्यविवाहादिमनोरथैः आसन्नफलसंपत्तिकानैः कालेनिनाय
तं अत्रानरेकयासंपौ यदासीन्नविशम्यतां आसीन्नक्षत्रितानामवितस्तापुलिनेषु वी तदंभसिवभोयस्याः प्रतिमासौधसंपदः पाताल
नगरीवाधस्तच्छोभालोकजागता तस्यां कलिंगदत्ताख्यो राजा परमसौगतः अभूत्तारावरस्पीतजिनभक्ताविलप्रजः राजसाधुरीयस्य
चेत्यरत्नैर्निरंतरैः मनुष्यानामनास्तीति स दृष्ट्वा गौरिवोदितैः प्रजानां नपरंचक्रे कृपितेवानुपालनं यावद्गुह्यविविज्ञानमपि स्तयमुपा
दिशत् तथाच तं साकोप्यासीन्नगर्यासौगतो वारिक धनीवितस्तादत्ताख्याभिश्चुपूजैकतम्यरः रत्नदत्ताभिधानश्च तस्याभून्नयोन्युवा सच तं
पितरं शश्वत्पापइत्यनुगुप्तत पुत्रनिदसिकृष्णामासिति मित्राचनेन सः पृच्छमानो वारिकपुत्रः साभ्यस्तयमभाषत तात त्वत्कृत्रयीधर्मस्त
मधर्मं निषेवसे यद्वासाणामपि त्वज्यमणशश्वदचंसि स्नानादियं त्रीनाः सुकालाशनलोलुपाः अपाक्तसशिलाशेषकेशकोपीनसुस्मि
ताः विहारास्यदलोभाय सर्वेषां धमजातयः यमाश्रयंति किं तेन सौगतेन नयेन ते तच्छ्रुत्वा सर्वाण्यव्याहनधर्मस्यैकपता अन्योलोकोत्तरः पु
त्रधर्मोऽयः सार्वलौकिकः ब्राह्मणमपि तस्याहुर्धृद्वागादिविवर्जनं सत्यं दयाचभूतेषु नमः पाजोतिविग्रहः किंच दर्शनमेतत्तं सर्वसत्ताभय
प्रदं प्रायः पुरुषदोषेण न दूषयितुमर्हसि उपकारस्य धर्मत्वे विवादेनास्तिकस्य चित् भूतेष्वभयदानेन नान्याचोपकृतिर्मम नदहिंसाप्रधा
नेस्मिन्वत्समोक्षप्रदायिनि दर्शनेति रतिश्चेन्मेतदधर्मो ममात्रकः इति तेनोदितः पित्रा वारिकपुत्रः प्रसह्य सः नतथाप्रतिपेदेतन्नविदाभ्य

एत

८७

राम
८३

धिपञ्चवीचिंदुमतीप्रथममुत्सलदीपे परिणीताभूद्वताशशिरेखामत्ससासेयं यातदनुविंदुरेत्तारजसुतादानयानीता भार्यावेचनदा
भूकृशिश्रभासेयमुज्जामे तदिसनीमेहिकृतेरस्मत्पुनरंतिकं सहासाभिः तेन प्रज्ञाज्ञेतादुतमखिलाः परिणयस्तास्ता इति कुसुमश
राज्ञो सप्रगल्भे च तस्यातरितमुदितवतामत्र चंद्रप्रभायां अपि चतस्रभिराभिः साकमेतन्मिनुत्तान्निकटमनुवनांतं शक्तिदेवोजगाम सचच
रणानताभिस्ताभिरावेदिता र्योदुहितृभिरखिलाभिर्दिव्यवाक्पेरितश्च युगपदयददौताः शक्तिदेवाय तस्मै मुदितमतिरशेषास्तत्रविद्याध
रैः तदनुकनकपुण्यामृद्धमस्यास्वरज्यं सपदिसविततारत्वाश्च विद्याः समस्ताः अपि चकृतिरमेव शक्तिदेवं तस्मात्ता व्यधितसमुचितेन
स्वेषु विद्याधरेषु अन्योन्यजेषु निभवंतमतिप्रभावाहंसेष्वरात्पुनरुद्देश्यति चक्रवर्ती युष्मासु योवनरवाहनदन्नामा भावीविभुः सतव
तस्य नतिविदधाः इत्येचिवंश्च विससर्ज महाप्रभावा विद्याधराधिपतिरात्मनो वनांतं सत्कृत्य सप्रियतमं निजराजधानी जामातरं सशशि
त्वंदुपदाभिधानः अयसोपिशक्तिदेवो राजाभूत्ता विवेश कनकपुत्री स्वधूमिः सहागता विद्याधरवैजयंतीतां तस्यातिष्ठन्कनकरच
ताविस्फुरन्मदिशयामसौ वृत्त्यादिवपदुपतमिडिकार्कप्रभायां तामाक्षीभिश्च तस्मिन् सारत्नसोपानवापी हृद्योद्यानेष्वलभततरोनिकर्तित्रेय
सीभिः इतिकथयिता चरितं निजमेव विचित्रमेषतत्कालं निजगादशक्तिदेवो वागीवत्सेष्वरंभूयः तामांशशककुलभूषणशक्तिदेवं जानीहा
पागतमिमं खलु वत्सराजः उत्पन्नभाविनिज नूतनचक्रवर्ति युष्मासु तां प्रियुगदर्शनसाभिलाषे इत्येवमेवमुज्जैनसतोपिलव्या विद्याधराधि
पतितापुरजिस्य सादात् तस्मात्तस्मिन्मधुना नृपते स्वधामदृष्टः प्रभुर्भवतु भद्रमभ्युत्थः इत्युक्त्वा रचितं जलोच्चवदति प्राप्य मुज्जैनतस्त
स्मिन्नुत्पतिनेमगाकमहसिद्या शक्तिदेवोक्षणत् देवीभ्यां सहितः सवालननयो वत्सेश्वरो मंत्रिभिः साकं कामपि तत्र समदमपी भेजेत रानीदशा
म् ॥ इति श्री सोमदत्तविरचिते कथासरित्सागरे चतुर्दशिकांशे वक्रतर्कनीयस्तारगः ॥३॥ आदित षष्ठिशः ॥२६॥ इदं गुरुगिरी इजाप्रणयमंदरोहोत्त
नासुराकिलकथामंतं हरशुलाबुधे हृतं प्रसह्यरसयति ये विगतविघ्नलब्धयोर्धुरदधति वैवुषीभुविभवप्रसादेन ते तर्जयन्निवविघ्नौ

व. क.
च.
८२

अनन्यसदृशेनेह सत्वोत्कर्षणसंप्रति तद्विद्याधरपूजितं मया दत्तमिहैव ते इत्युक्तापि न विद्या सा देवी सद्यस्ति रोभवत् जालपादश्च नीले ववेता
लेन समूहले विभ्रष्टसिद्धिर्निरुधेनाधर्मश्चिरदृश्ये देवदत्तोपि सहितः सविष्णुभयातया विद्याधराधिराज्यं तस्याप्यतत्र विजृम्भितं इत्या
ख्यायकपापत्ये शक्तिदेवाय सतरा साविंदुरेखाभूयस्तवभावेष्टदुभाषिणी इतीदृशिव्यवयेवकार्याणि तदिदं मम विंदुमसुदितं गर्भमुक्त
शोकं विपादय इत्येवंविंदुरेखायां वंदनापापशक्तिं शक्तिदेवे च गगनादुदभूतत्रभारती भोः शक्तिदेवनिःशंकं गर्भस्योत्कृष्यतां तया कं
वे सुष्ट्या गृहीतो हितुङ्को सौ ते भविष्यति इति दिव्या गिरं श्रुत्वा पाटितो दूरमाश्रुतः गर्भं तस्याः समाकृष्य पाणिना कंठतो ग्रहीत् गृहीत
माञ्जरे च सखद्वस्तस्य हस्तगः आकृष्टे सततः सिद्धेः केशपाशश्चापतः ततो विद्याधरः क्षिप्रात्सविप्रः समजायत विंदुरेखा च तत्को
लमदर्शनमियाय सा तदृष्ट्वा च सगते वदाशुच्येन्यवेदयत् विंदुमत्येहि तीयसे पत्यै सर्वं तया विधः सा तमाह वयं नाद्य विद्याधरपु
तैः सुताः निस्रोभगिन्या कनकपुरीतः शापतः सुताः एका कनकरेखा च वर्धमानपुत्रेभ्यः यस्य दृष्टः सणापातः सा च तं स्त्रापुरी गता शापो
तो हीदृशस्तस्या विचित्रो विधियोगजः अहमेव तूतीया च शापातश्चाधुनैव मे विद्याविज्ञानवत्पुमानुषेय्यखिलावयं मया चोद्योगं त
द्यानगरी सानिजाप्रिय विद्याधर शरीराणि तत्रैवास्माकमासते चंद्रप्रभाचभगिनी ज्ञायसी हि स्थितावनः तदा याहितमप्याशु खद्वस्तसिद्धि
प्रभावतः तत्र ह्यस्माश्च तस्यापि भार्याः संप्राणवाधिकाः वनस्येनार्पिताः पित्रापुरिराज्यं करिष्यति इति निजपरमायं मुक्तवत्या सममनया
विंदुमत्या अथ कनकपुरी सशक्तिदेवो गगनपथेन तथेति तां जगाम तस्या च यानियोषिद्वदंषि पयंकवर्तिनी निजीविता न्यपश्यत्पूर्वं
त्रिपुसंदपेषु दिव्यानि नानिविधा वस्तुत्तमभिरनुप्रविष्टाः सकनकरेखाद्याः प्राप्ताभूयः प्रणताश्च द्राक्षीता निजप्रियास्तिस्रः तांच चतु
र्थी मेक्षत तत्रेष्टारचितमंगलातत्र चंद्रप्रभापिवंती चिरदर्शनसोत्कया दृष्ट्या स्वस्वनियोगया एतपरिजनवनिता भिनन्दिता गमनः
वासयन्तः प्राप्ताश्चंद्रप्रभया तया जगदे यातत्र कनकरेखा राजसुता सुभवर्धमानपुरे दृष्ट्वा भवता सेयं भगिनी मे चंदरेखा ख्या यादाशा

राम
८२

८२

लाग्यतामयं अहं च शपाद्यक्षीते जातविद्याधरीसती अयमीदृक्कशापांतो मम जातिस्मर्याहं इदानीं यामिधामस्त्वं संगमश्चावयोः
उनः तत्रैवेत्यभिधायैषाक्वापि विद्युत्प्रभापयो देवदत्तोपिते गर्भं हृत्वा त्रिजमानसः जगाम जालपादस्य सतस्य त्रिजोतिकं उपापनश्चते
गर्भं तस्मै सिद्धिप्रदायिने भजन्त्यावरिकं हिंदुलं भेषिनसाधवः सोपितन्याचयित्वैव गर्भं सोमहावती विस्तृजद्देवदत्तं तं भैरवाचोक्तते ब्र
वीत् ततो दत्तवर्तियो वदेत्सपश्यनिसिद्धिजः तावन्मांसमशेषं तद्दुतिना तेन भक्षितं कथं सर्वं तया भुक्तमिति चोवा स्य जल्पतः जिह्वो
विद्याधरो भूता जालपादः तमुद्ययौ योमश्यामलनिस्त्रिशो हारके हरराजिते तस्मिन्नुत्पतिते सोपदेवदत्तो विचिंतयत् कष्टं कीदृगनेनाहं
वंचितः पापबुद्धिना यदि वायं न मृजुतानकस्य परिभृतये तदेतस्यापकारस्य कथमद्य प्रतिक्रियां कुर्यादिति विद्याधरी भूतमप्येतं प्राप्नुयाकथं न
ज्ञासुयापो वेतालसाधनादपरोक्षे इति निश्चित्य स योरात्रोपित्व नंततः तत्राहं यत्तरोर्मं लेवेतालं न कलुषं पूजयित्वा करे तस्य
नृमांसवलिर्तर्पणं अतप्यंतं च वेतालं तन्मन्या नयतां महत् तर्पयिष्ये तस्मात्तां निष्क्रेतुमारभते स्म सः तद्गुणं न स वेतालो महासत्तम
भाषत सत्वेनानेन तुष्टोस्मि तव मासाहं संकृपाः तद्भद्रं किमभिप्रेतं तव यन्माधयामिते इत्युक्तं वेतवेताले स वीरः प्रत्युवाच तं विस्तृजता
तकोपजालपादो व्रती स्थितः विद्याधरनिवासं तेन यत्तन्निग्रहायमां तथेत्सुक्तवता तेन वेतालेन स तज्ज्ञात स्तब्धे धिरोप न भसानी तो वे
द्याधरं पदं तत्रापश्य च तज्जालपादं सादवर्तिनं सविद्याधरराज तद्वत्तत्त्वा दवस्थितं प्रतारयंतेतामेवलब्धविद्याधरीपदात् विद्याधरी
मनिष्ठं तीभार्याते तदुक्तिभिः दृष्ट्वैव च स वेतालोप्यभधावस्तने युवा हृष्यद्विद्युत्प्रभा नेत्रचक्रागम तचंद्रमाः जालपादोपि सो कस्मात्तद
द्वैवागतं तथा विज्ञासाद्गुणनिष्ठो निपपाता सनाद्भुवि देवदत्तोपितं त्वद्गंसलत्वाप्यवधीवतं रिउषपिहिभीतेषु सानु कं पा महाशयाः
तजिघांसु च वेताले तं जगाद स वारयन् पाषाडिना किमेतेन कृपणेन हतेन नः स्थाप्यतां भुवि नीता येन स्थास्त्वनिलये तथा अस्माभूयोपित
त्रैव पापः कापालिको वरं इमे वंदतस्तस्य देवदत्तस्य तज्ज्ञातं दिवो वतीर्य शर्णी देवी प्रत्यक्षतां ययो सा जगाद च तं प्रकं पुत्रं त्रिष्टास्मि ते पुना

८. क.
३.
८१

गादेवं देवदत्तं महाव्रती नास्ति यस्य निनां वस्तुविपर्यायवेधनं इच्छा च विपदं हातुं यदि ते ऊरुमद्वयः विद्याधरत्वं प्राप्तुं यत्कृतः परिकरोमया
नत्साधयतमप्येतन्मया सह सुलक्षणं मच्छासने तु पाल्यते न शंपतु विपदस्तव इत्युक्तौ प्रतिनातेन प्रतिश्रुत्य तथेति तत् सदेवदत्तस्तत्पार्थ
तदेव स्थितिमग्रहीत् अन्ये च श्रमशानां ते गतावतरो रथः विद्याधरज नौ प्रजापरा मां निवेद्य च वलीदिक्षु च निक्षुप्य संपादिततद्वचनः
ते पार्थवर्तिनं विप्रं मुवाच समहाव्रती एवमेव त्वया कार्यमिह प्रत्यहमर्चनं विद्युत्सुभेग्नहाणे मां पूजामित्यभिधाया अतः परं च जानेहं सि
द्धिश्चेवं ध्रुवावयोः इत्युक्त्वा सययौ तेन समं स्व निलयां व्रती सौपिनित्यं तरोस्तस्य मूले गता तथैव तत् देवदत्तौ चैवं चक्रे तथेति विधिना त
तः एकदा च सपत्नी ते तथा भूता नरोक्ततः अकस्मात्पश्यन् तस्य दिव्या नारी विनिर्ययौ एह्यस्मत्सामिनी भद्रवर्तितामिति वादिनी सा तः
प्रवेशयामास तस्मै वाभ्यन्तरे तरोः सप्रविश्य ददर्श त्रिदिव्यमणिमयं गह्वरं पर्यंकवर्तिनी मेकांतत्र चांतर्वरस्त्रियं द्रविणी सिद्धिरस्माकमियं
स्यादिति सक्षणात् यावच्छायनितावत्सा कृतानिष्ठावरांगना रणिताभरणैरेवे विहितस्तारागतेरिव उत्थाय निजपथं केतुमुपावेशयत्सपत्नी ज
गादच महाभाग सुतोयक्षपतेरहं कन्या हिरत्व वर्षस्य ख्याता विदुस्त्रभाष्यया आराधयन्नुमा मे षजालपादो महाव्रती तस्यार्थसिद्धिरेवा
स्ति त्वं प्राणेष्वपि मे प्रभुः तस्मादृष्टानुरागिणाः ऊरुपाणिगह्वरं मम इत्युक्तः सतया चक्रे देवदत्तस्तथेति तत् स्थिताय कंचित्कालं सगर्भभा
रेतया धृते जगाम उन्नरागे तुं तं महाव्रतिने प्रति प्राशंस च यथा कृत्त तत्तस्मै सभयं ततः सोऽप्येव मात्मसिद्धयर्थं जगादेवं महाव्रती भद्रसा
धु कृतं किंतु गतास्या यक्षयोधितः विपाद्योदरमाकृष्य शीघ्रं गर्भं तमानय इत्युक्त्वा स्मारयिता तु व्रतिना पूर्वसंगरे प्रेषितस्तेन भूयस्त्वां देव
दत्तोऽप्यगात्रियं तत्र तिष्ठति यावच्च तद्दिभावन दुर्मनाः तावद्दिद्युस्त्रभासा तु यक्षी स्वयमभाषत आर्यपुत्र विषलासिकि मंथं विदितं म
या आदिष्टं जालपादेन तव मर्द्धपादनं तद्गर्भमेकमाकृष्य पादयिता ममोदरं न च त्वयं करोम्येतत्कार्यस्य त्रकिंचन एव तयोक्तः
सदयः कर्तुं तत्राशकहिजः तदा कृष्टवती गर्भं सा स्वयं पादितोदरा तं च कृष्टं पुनस्त्यक्त्वा देवदत्तं तमभ्यधात् भोक्तुं विद्याधरतस्य कार

रम
८१

८३

वतीर्यैवशक्तिदेवः सहस्रं नः आहृष्टशक्तिदेवोऽसमधावत्सकरं प्रति प्रजहार चट्टैव नस्मिन्वीरोभिधावति पलाय्यव्रणितः सोऽपि वराहः प्रावि
शद्विलं शक्तिदेवोऽपि तत्रैव नदन्वेषाप्रविश्य सः क्षणदृष्टपत्तावाससुद्यानगहनं महत् तत्रस्यश्चददर्शकोकन्यामत्यद्भुताकृतिः ससंभ्रममु
पायातां प्रीत्यैव वनदेवतां नाम एकञ्चकल्याणिकात्किं संभ्रमश्चेत् तच्छ्रुत्वा सापि सुसुखी तमेव प्रत्यभाषत अस्ति दीक्षणादिग्राधोऽन्यपि
श्रुद्विक्रमः तस्याहं विंदुरेखास्यासुतासुभगकन्यका इहा कस्माच्च पापे मां देवो ज्वलितलोचनः अपहृत्य कलनाद्यपि नृगनीनवानरान्
सचामिषायां वारं ह्रीं च पुरुतावहिगतः विद्धोऽहो वशुधार्तः सा शक्तावीरेण केनचित् विद्धमात्रः प्रविश्य ह पंचतामागतश्च सः सधैव सवराहो
हि हतः शक्तान् पात्मजे ततः साप्येव दत्तहिं ब्रूहि मे को भवानिति विप्रो हं शक्तिदेवाख्य इति प्रत्यवब्रवीच्च सः तर्हि तमेव मे भर्तुं त्वुदितः सतया ततः
तद्येमादाय तां वीरो विलहारेण निर्ययौ गृहगता सभार्यायै विंदुमत्ये निवेद्य तत् तदुद्धितः कुमारितां विंदुरेखासुद्युटवान् ततस्तस्य द्विभार्य
स्य शक्तिदेवस्य तिष्ठतः तत्रैका विंदुरेखा सभार्या गर्भमधारयत् अष्टमे गर्भमासे च तस्याः स्तैरमुपेत्य तत् अद्या विंदुमती भार्या शक्तिदेवसुवा
च सा वीरतत्स्मरयन्मह्यं प्रतिश्रुतमभूत्तया सोऽयं हि नीय भार्या योगर्भमा सोऽष्टमस्तव तद्गता गर्भमेतस्या विषाद्योदरमाहर अतः क्रमणीयं
हि निजं सत्यं वचस्तव एवमुक्तस्तया शक्तिदेवस्त्वेहः कृपाकुलः प्रमिज्ञापरतंत्रश्चक्षणमासीदनुत्तरः ज्ञातोऽहं गच्छ निगम्य विंदुरेखाति कं ययौ
सोऽपि त्रिषु पायातं तं विलाको वमव्रवीत् आर्यपुत्रविषलोसिकिमद्यननुयेस्य हं विंदुमत्यापि युक्तस्तं गर्भस्योत्पादने मम तच्च तेव शक्यं कर्तव्यं
कार्यं किंचिद्विद्यते न शंसता च नास्त्यत्र काचित् न्मांशुलं कथाः तस्याहिं श्रुत्वा नाथाव देवदत्तकथाभिमां पुत्रभूद्धरिदत्ताख्यः कंचुकाख्ये पुत्रे
द्विजः तस्य च श्रीमतः पुत्रः कृतविद्योऽपि शेषे देवदत्ताभिधाजभूद्भूतैक्यसंनोयुवा द्युतहारिचत्वादिर्गंतुं नोत्पि नृगहात् एकदा च वि
वेशे कंसशूर्यदेवता गृहं तत्र चापश्य देवाकी साधितानेककामनं जपेन जालपादाख्यं महाप्रतिनमकं चकार च शनेस्तस्य प्रणाममुपगम्य
सः तेनाप्यपास्तमोनेन स्वागतेनाभ्यनन्द्यत स्थितः क्षणञ्च तेनैव पश्ये वेधुर्यकारणं शशंसास्ते स्वविपदं सनक्षीणवित्तजां ततस्तसज्ज

क. क.
च.
८०

झोकषंचन अपश्यद्योषितंस्तेवेतद्गर्भगृहनिर्गतं सादियाहृतिरभ्यस्यसदयेवजगादते भोः शक्तिदेवमाभेपीर्नतेनिष्ठंभविष्यति अस्तेषां दश
पुत्राणां नामाविंदुमतीससा साप्रातर्वीक्षकन्यातांभर्तृतेभ्यर्षिष्यति नञ्चतं प्रतिपद्येयाः सैवतांमोचपिष्यति नचसाधीवरीसाहिदियास्तीशा
पतच्छ्रुता एतच्छ्रुताप्रबुद्धसतस्यनेत्रमृतकृता प्रभाते दशकन्यासा न देवीगृहमाययी वभाषेचनमभ्यस्यनिवेद्यात्मानसुत्सुका रतोहंमो
चयामेतां तत्कुरुष्वसितंमम भ्रातृणां संमता ह्येते प्रत्याख्यातावरांमया तयिदृष्टे तु मे प्रीतिः संजाता तद्भजसमा इत्युक्तः सतयाविंदुमत्यादा
श्रींद्रकन्याया शक्तिदेवः स्मरन्स्वैहृष्टस्तस्य तपस्यत तयेवमोचितस्तांचसुसुखी परिणीतवान् त्वन्नलब्धविकादेशैर्भ्रातृभिर्विहितेभिः
तां तस्योचसुखसिद्धौ वतउपैकलब्धया तूपातरोपगतया सतया सहदियया एकदाहस्यष्टस्यो धृतगोमांसभारकं मार्गगतं सचंडा
लं दृष्ट्वा तामब्रवीत्प्रिया वंद्यास्त्रिजगतोप्येतायाः कृशोदरिधेनवः तासंपिहितमश्नानिपश्यायं पापकृत्कथं तच्छ्रुता साप्यवादी तं पतिं विं
दुमती तदा अचिंत्यमार्यपुत्रैतस्यापमत्रकिमुच्यते अहं गवाप्रभाविणस्तस्यादप्यपतधतः जाता दशकुलेषु भिन्ना ते तस्या निष्कृतिः एवमु
क्तवती मेव शक्तिदेवो जगादतां चित्रं ह्यिष्टप्रिये काले दशजन्म कषंचते अतिनिर्वधतश्चैव पृच्छंतं मुवाच सा वदामि गोपमप्येतद्वचनं मेक
रोषिचेत् बालं प्रिये करोमीति तेनोक्ते शपथोन्नरं सा तदैव जगादेवमादौ तावत्समीहितं अस्मिन्ही पेहितीयापि भार्या ते भविता पुना साचा
र्यपुत्रं न चिराद्भुतगर्भा भविष्यति अष्टमगर्भमासे च पाटयितौ दं तया तस्याः सगर्भः क्रष्टव्यो नैव कार्यो घृण्य च एवमुक्तवती तस्मिन्कि
मेतदिति विस्मिते लसद्गुणचक्षुः सा दाशं दूतं नयाब्रवीत् इत्येतन्नवकर्तव्यं हतोः कस्यापि मद्बचः अथेदं शृणुयाच्चाह दशजन्म यथाच
मे अहं जन्मांतरे भूवकापि विद्याधरीपुरा सूर्यलोके च शापेन परिभ्रष्टा मिसाप्रतं विद्याधरं ते च यदा स्थिता दूतै रयोजयं वीणा सुतं प्रीत्येते
हजातां दशवेश्मनि तदेवं वदने स्पष्टं मुक्तेन स्त्रायुना गतां इदृशपधोगतिः का तु वार्ता तन्मांसभक्षणे इत्येव कथयं त्याच तत्र तस्यासं
भ्रमं सकोपुपत्येन ज्ञाता शक्तिदेवमभाषत उन्निष्टसुमहाने पञ्जतोपुत्या यत्करः कृतानेकजनो दर्पादिनो भिसुखमागताः तच्छ्रुता सो

२५

राम
८०

८०

एतद्दिजः तावत्सतं परिज्ञाय हृष्टः कंठेयही हृष्टः अनेषीच्च निजं गेहे कृतातिथ्यश्च पृष्टवान् पोतभंगे तमं भोधेः कथमुत्तीर्णवानिति शक्तिदे-
 वोपि च ज्ञातेन न्यानेन हृत्स्वमववीत् ययामस्तनिगीर्णः प्रागुत्सृज्य लहीपमापसः अनेतरं च तमपि प्रत्युच्छृङ्खल्य कथं न दातमप्यविमुत्तीर्णव-
 णितमिति अथाप्रवीक्ष्योपिवर्णिते सारं पतितो बुधो दिनत्रयेभ्यमत्रासमेकफलकश्चितः तत्तेन यथाकृच्छ्रं देकं वदुनमागतं समादृष्ट्वा परि-
 ज्ञाय कृतकं वयः पिता रुदत्र पृच्छत् ज्ञातमहं चेव तममुवं चिरकालप्रयाने पिता तत्र यत्रुपागते स्वधर्म इति वाणिज्य स्वार्थमस्मि प्रयुज्यमान-
 नतो हीपांतरं गच्छन्नहं वहनभंगतः अद्यो बुधो निमग्नः स आस्य युष्माभिरुद्धतः एवं स योक्तृत्वा तौ मां सोपालभमभाषत आरोहसि किमर्थं तमौ
 दृष्ट्वा आणसं शयान् धनमस्ति हि मे पुत्रं स्थितश्चाहं तदजने पश्यामीति मे येदं नेव हने हे मरुति इत्युक्त्वा आस्यते नैव वहनेन निजं गृह-
 विदेकपुरमानीतत्वा तेन दमं हततः इत्येनं हृदि ज्ञात्वा कृत्वा देवो निशम्य सः विश्रम्य च विद्यामातामन्ये युक्तमभाषत गंतव्यमुत्स-
 लहीपं सार्थं गृहं पुनर्मया तत्कथं न व्रजामि सांप्रतं कथं तमिति गंतुं प्रवृत्ता स्तां ज्ञाद्यु मदीया व्यवहारिणा उद्यानपात्रमाहृत्य प्रयातुं स-
 हंते भवान् इत्युक्तं तेन वणिजसतेस्तद्यवहारिभिः साकं तदुत्सृज्य हीपं सतत्कालं विचिंतयन् विपरीतमध्यमार्गेण गंतुं प्रवर्तत हिजः तावच्च-
 नत्र देवान् दृष्ट्वा दाशपतेः सुताः सत्यव्रतस्य तस्यात्यरिज्ञासु वमवुवन् तां नैव साकं कनकपुरीचि च निरक्तदा ब्रह्मव्रगास्तमेकश्च कथमद्याग-
 तो भवान् शक्तिदेवस्ततो वादी देवुराशौ सवः पिता पतितो बुभ्रुवृष्टवहनो वदता सुखे तच्छ्रुत्वा दाशपुत्रास्ते कुह्याभ्यान्वभाषिरे वधीत-
 नेर्दुरागाने हतो न सनः पिता अन्यथा कथमेकस्मिन्सति प्रवृत्तौ द्वयोः वदताशौ पतेदं को द्वितीये स्थातरेततः इत्युक्त्वा दाशपुत्रावभ्याव-
 द्भुवन्तदा शक्तिदेवं ततो निःसृभयं हृच्छेदिकाग्रं शस्यत्कवलितानेकजीवं हजिततो ददं स्वचक्षुं दावलीदंतपालं मत्पौरिवाननं तत्र वहः
 स्थितो राज्ञो संशयानः स्वजीविते सशक्तिदेवो देवी तौ चंडी मेव विजितपत्न्या लोकां विविनिभया भगवत्पत्न्या परिज्ञातं निर्भरपीता प्रविस्तत रुद-
 रवकंठरुधिरये व्रजगत् तन्मांसतनपणतं निष्कारणविदुरवर्गहृत्तगंतं रक्षस्व सुहृत्तगंतमिष्टजनप्राप्तितृप्त्या तुरदे इति देवी सविज्ञाप्यापनि

२१

४. क.
च.
७८

दिनस्तस्योसोत्सवेः स्वजनेः सप्त द्वितीयेऽक्रिबहिर्गेहात्रिगताश्चाश्रुणोत्सुनः घोषमाणसपटहं पुरे तस्मिन्निदं वचः विप्रक्षत्रियसध्यात्कनपुरी
येन तत्ततो दृष्टा वक्तु सतस्मै तेन पांसयौ वराज्यं ददाति नृपः तच्छ्रुत्वाैव स गता तान् पटहो ह्योषे कात्कृती मया दृष्टा पुरी सेति शक्तिदेवो ववीसु
नः त्वरितं नृपतेरयं स नीतो भूत्वा पोपितं प्रायस्तेने परिज्ञाय पुनर्वितेष्य वादिने मिण्या चेद्विज्ञात मया दृष्टा सा न गरी यदि तदिदानीं गरीरस्य
निग्रहेण पणमम अद्य साराजपुत्री मां पृच्छति त्वुदिते ततः गता चानुचरैराज्ञातैरा नायकत्सुता सा दृष्ट्वा दृष्ट्वा सर्वं तं विप्रराजानमभ्यधा
त् तानमिष्ये वभूयोपि किंचिदक्षयसाविति शक्तिदेवस्ततो वादी दहसत्यमपैव वा वक्षिराजसुते तं तु वदेवं मम कोनुक मया कनक
पुर्या तं पर्यं के गत जीविता दृष्ट्वा वेह च पश्यामि जीवेती भवती कथं इत्युक्त्वा शक्तिदेवेन साभिज्ञानं नृपात्मजा सद्यः कनकरेखा सा
जगादेव पितुः पुरः ता तदृष्ट्वा मुना सत्यं न गरी सामात्मना अचिराच्चैष भर्ता मे तत्र स्थाया भविष्यति तत्र मद्भगिनी श्रान्यात्ति सौयं पवि
रोष्यति विद्याधरा धिराज्यं च तस्या पुरिकरिष्यति मया तद्यप्रवेष्टव्या सतनुश्च पुरीञ्जसा मुनेः शापादहं सुज्ञाता भूवं भवद्गुरु यदा कनक
पुर्या ते देहमालोक्यमात्रुषः मर्त्यभावमृतत्वं च प्रतिमेदं करिष्यति तदा ते शापमुक्तिश्च स च स्यान्मात्रुषः पतिः इति मे च स शापांते पुनरेवाव
दन्मुनिः जानिस्मरा च मानुषेण हं ज्ञानवती तथा तद्भुजा मधुना सिद्धे निजं वैद्याधरं पदं इत्युक्त्वा राजपुत्री गतनुत्सक्ता तिरोदधे तु मुलं श्रौद
भूत्वा स्मिन्नां दोराजमंदिरे शक्तिदेवोपु मयतो भूष्टे स्तेः दुर्नरैः लेशः प्राप्य पितृप्राप्ते ध्यायेत्ते ह्यपि प्रिये निन्दन्ति त्रैपि चात्मानमसं
र्णमनोरथः निर्गत्य राजभवनात्तरा देवसंचितयत् अभीष्टं भाविमेतावदुक्तं कनकरेखा तत्किमर्थं विषीदामि सत्त्वाधीना हि सिद्धयः पया
तेनैव कनकपुरी गच्छामितां पुनः भूयोऽप्यवश्यं देवं मे तत्रोपायं करिष्यति इत्यालोच्य वसत्रायाच्छुक्तिदेवः पुरातनः असिद्धार्थानिवर्तते न हि धी
राः कृतोद्यमाः गच्छंश्चिराच्च संप्रापजलधेः पुलिनस्थिते तद्विदं पुरं नाम नगरं पुनरेव सः तत्रापश्यच्च वणिजं ते संमुखमुपागतं येन सा
कगतस्याद्योपोतमादावभज्यत सोयं समुद्रदत्तः स्थात्कथं च प्रथितोऽपुधौ उन्नीर्णयं न वाचि मरुमे वनिदर्शने इत्यालोच्य स पावत समभेतिव

प्रतिवत्सरं देवतं प्रजयितुं दिग्भ्यो विद्याधरोत्तमाः तातस्तैवेव नायानि तदनुज्ञा मवाप्य च इहा गच्छाम्यहं तूष्णीं ततः परित्यज्य स्वमां उन्निष्ठतावदि-
 त्पुक्ता साते विद्याधरोचितेः चंद्रप्रभाशक्तिदेवते स्तौभावेन पाचरन् तस्य चाभूत्तथेयवतिष्ठतस्तत्तत्सुखं यद्वावानलननस्य सुधाद्वनिमज्जेते
 प्राज्ञायां च चतुर्दशं साते चंद्रप्रभावतीन् अद्य गच्छामि विज्ञेयतां तस्याहं भवत्कृते सर्वः परिजनश्चायं मयेव सहपास्यति तथा चेकाकिनादुःखं नभा-
 व्यदिरसद्वयं एतस्य पुनरेकस्य मंदिरस्यैव तिष्ठता मध्यासाभवताभूमिर्नाम तद्व्याकथ्य च न इत्युक्ता सा युवानं न न्यस्तचित्तान इतिके तदीयचित्ता-
 नुराता ययो चंद्रप्रभाततः सोप्येकाकी स्थितस्तत्र न तश्चोचिनोदयत् स्थाने स्थानेषु वभामशक्तिदेवो महर्हिषु किंस्विदत्र निषिद्धं मे तया प-
 र्युधिरोरुणं विद्याधरदुहित्रे निजातकौतूहलो यस्य तस्यैव मध्यामं भूमिं मंदिरस्याहो हतां प्रायोवारिनामा हि प्रवृत्तिमनसो नृणां आश्रु-
 त्तत्र चापश्यद्गुणं तत्प्रीत्यमदपान् एकं चोद्गादितहारं तन्मध्यामविवेशः प्रविश्यात्तः सदृशं पर्यं केन्यस्तत्तल्लिके पलावगुंठिततनुं शयानं
 किंचिदक्षत वीक्षते यावदुत्तिष्ठ पेटतावन्मृता नथा परोपकारं पते स्तनयावरकम्यका दृष्ट्वा चाचिंतयत्सोय किमिदं महदद्भुतं किमप्रवो-
 धस्तत्रेयं किंवा भानि स्वाधिका यस्याः कृते प्रयासो यममसैवेतिष्ठति असावपगतप्राणो न वेदंश्च जीवति अस्मान्नाकीर्तिरस्याश्नुत हि
 धात्रा मम भवं केनैव कारणेनेदमिदं जालं दित न्यते इति संचिंत्य निर्गत्य तावन्मोमं डपौ क्रमात् प्रविश्यात्तः सदृशं तद्वदने च कन्यके नतोपि
 निर्गतस्तस्य साश्चर्या मंदिरस्य सः उपविष्टः स्थितो पश्यद्वापीमस्तु तन्मम धः तत्प्रीत्यमदपान् देदर्शं कंच वाजिनं तेनावनीर्यैव ततः तस्यां
 कौतुकाद्ययो इयेष च तमारोहं मृत्युं दृष्ट्वा सनेन च अश्वेनाहमपादेन तस्यां वाप्यानि चिक्षिपे तन्निमग्नः स च क्षिप्रं वर्धमानपुत्रात्तिजो तद्या-
 नदीधिका मध्याह्ने मज्जसंभ्रमः ददर्श जन्मभूमौ च सहो वापी जले स्थितं आत्मानं ऊमुदैस्तुल्यदीनं चंद्रप्रभाविना वर्धमानपुत्रं केदं क-
 सावेद्याधरोपुगी अहो किमेतदाश्चर्यं मायादं वरजं भितं कष्टं किमपि केनापि मंदभागे स्मिन्वचितः यदि वा को व्रजानाति कीदृशी भवितव्य-
 ना इत्यादि चिंतयत्सोय वापीमध्यान्समुत्थितः समुत्थितः शक्तिदेवो ययोपि तृहं निजं तत्रोपदिष्ट पटहभ्रमणः कृतकेतवः पित्राभिनं

द. क.
च.
२८

सते नसाश्चावामिहोद्यनेजनेस्तृप्तानपालिके पुष्पाञ्जयस्तदप्योयमितिनेचनमृचतुः ततः सोप्यवदद्विषोयुगमेऊरुनेतया यथाहमपिपश्या
मितांपुष्पात्सामिनीमिह एनच्छ्रुतातेतुक्तानीतवत्पापुमेचेते स्विचावर्तनगर्वास्तेयुवानेराजमंदिरे स्तेपिप्राप्तस्तदद्राक्षीर्माणि कास्तंभभासुरे.
सोवर्णभित्तिसंकेतकेतनेसंपदमिव तत्रागनेचदृष्टानेसर्वःपरिजनोव्रवीत् गताचंद्रप्रभायास्तन्मातुषागमनाद्भुतं साप्यादिशपप्रतीहारी
मचिल्लंघितमेवतम् अभ्यंतरंसुनिकटंविप्रप्रावेशयत्ततः प्रविष्टः सोप्यपप्रंतातत्रनेत्रोत्तवप्रदं धातुरद्भुतनिर्माणपर्याप्तिमिवरूपि
णी साचसद्वत्तपर्पकाहूरादुत्पायतस्त्वयं स्वागतेनादृतवतीतदृशेनवशीकृता उपविष्टमप्यहंनेकल्याणिकस्तमीदृशः कथंचमा
नुषागम्यामिमं प्राप्नोमवांतरं इत्युक्तः सतयाचंद्रप्रभयांसकुनहलं शक्तिदेवोनिजदेशंजानिचावेद्यनामच तत्सुरीदर्शनपणस्याहं
ताराजकन्यका यथाकनकरेखातामागतस्तदवर्णयत् तद्ब्रुवाकिमपिधातादीर्घनिःस्पृशसाततः चंद्रप्रभातेविजनेशक्तिदेवमभाषत
अयतावचितेकिंचिदिदंभुभासंप्रति अस्तिस्वाशिशिखेडाव्याविद्याधरपतिर्भुवि दयंतस्वचनसञ्जानादुहितरः क्रमात् ज्येष्ठाचंद्रप्रभे
न्यस्मिचंद्ररेखेतिचापरा शशिरेखातृतीयाचचतुर्थीचशशिप्रभा तावयंकमशः प्राप्तावद्विमद्यपितुर्गृहे एकदाचभगिनोमेस्तातुंतिज्ञो
पिताःसमं मयिकयाव्रतस्यायाजमुमंदाकिनीतटे तत्राग्रतपसंनाममुनियौवनदर्पतः पेषकृपञ्चशायंतमुक्तातासायथायथ जा
निस्सरत्तदियेनविज्ञानेनोपकृतं तोयेर्जलस्यमसिचत्रारज्यजलकेलयः अतिनिर्वधनीस्ताश्चमुनिः कुहः शशापसः कुकन्यकाः प्रजा
यधंमर्त्यलोकेविलाशति तद्ब्रुवासोस्मदीयेनपित्रागताप्रसादितः + मर्त्यभावेनसर्वासामादिदेशमहामुनिः ततस्तासुतनूत्पत्तामर्त्यलो
कंगतासुतः त्यक्तामेनगरीमेनांपिताखेदाहृतोवनं अथहनिवसेतीमादेवीस्त्वत्रिकिलाविका मानुषः पुत्रिभर्तातेभविनेतिसमादिशतु ते
नविद्याधरास्तास्ताचरातुद्देश्यतान्वहन् पितुर्विधारणकृताकन्येवाद्यापहंस्पिता इदानींचासुनाश्चयमयेनागमनेनते वत्तपाचवशी
कृत्यनुभ्यमेवाहमर्पिता तद्वजामिचतुर्दश्यामागामिन्याभवत्कृते कर्तुंतोतस्यविज्ञानिमपभाष्यमहागिरिं तत्रह्यस्यातिथौसर्वमिलति

१८

राम
२८

[illegible]

क.
व.
३३

प्राप्य च तस्मादशोकवेग इति नाम स विभक्तोऽपि च तद्वातासि जयवेग इति विद्याधरवरतले स्वजनानुगता बुभौ निजनिवासं गोविंदं
 तसंज्ञकमचलवरं भ्रातरो ययतुः सोष्णाश्रुयवशः प्रतापसु कुटो वाराणसी भूपतिः सस्मिन् देवकुले द्वितीयकलशस्य सौक्यं हेमाद्रुजः त
 द्वात्रैरपरैः सुवर्णकमलैरभ्यर्चितं चं वकस्तत्सर्वधर्मज्ञा प्रमुदितो मेने कृतां च कुलं एवं विद्याकारेण नावतीर्णं जायते स्मिन् तत्र जीवलो
 के सतोत्साहो स्तोचि तौ ते दधाना दुष्प्राणमप्यर्थसिद्धिं लभते तत्सतसागरभयानपि कोपि जनिदेवं शपथमभिविना च यष्टिहिः प्रायः कि
 यास्तु महतामपि दुष्करास्तु सोत्साहना कथयते प्रकृतेर्विशेषं सापितदीप्तिता ननु दिव्या रज्ज्वात्मजा कनकरेखा वाला न्यथा भिवास्तिक
 नकपुरीदर्शितं हि कथं पति इति रहस्यं निश्चयं विलुदन्नात्सरसकथा प्रकरं सशक्तिदेवः हृदिकनकपुरी विलोकनैषी धृतिमवलंब्य
 निनाय चित्रयामो ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे चतुर्दशिका लवकै द्वितीयस्तंभः ॥ ३५ ॥ अंततस्तत्र स्पलद्वीपे प्रभाते तं
 मठस्थितं शक्तिदेवं सदाशेडः सत्यव्रत उपाययौ सच प्राकृतिपन्नः सनुपे नैव मभाषत ब्रह्मसिद्धिं सिद्धयं सुपायश्चित्तो मया अ
 स्ति द्वीपकं मधिरत्नकूटाख्यं बुधैः कृतप्रतिष्ठस्तत्रास्ते भगवां कुर्याद्विना आषाढशुक्लद्वादश्या तत्र यात्रां कवे सदा आयांति सर्वद्वी
 पेभ्यः पूजाये यत्नतो जनाः तत्र जायेत कनकपुरी सा ज्ञानुचित्तुरी तदेति तत्र गच्छावः प्रत्यासन्ना हि सा तिष्ठिः इति सत्यव्रते नोक्तः शक्तिदे
 वः तथेति सः जगद्गुरुः पापेयं विलुदन्नायकल्यते ततो वहनमाहृत्य सत्यव्रतं लोकितं ते नैव साकं तरितः प्रायाद्धारिधिर्वर्त्मना
 गच्छन्तत्र स द्वीपनिभनकेद्रुतालये सत्यव्रतं ते पप्रक्ष कर्णधारतया स्थिते इतो हरात्महा भोगे किमेतदृश्यते बुधौ इयदृक्षा प्रोक्तो
 दृश्य स पश्चिमि रिविभ्रमं ततः सत्यव्रतो वादी दसो देवो वटद्रुमः अस्माकुः सुमहावर्तं मधस्तादुवा मुत्वं एतं च परिहृत्यैव प्रदेशमिह
 गम्यते अत्रावर्तगता नाहि न भवत्यागमः पुनः इति सत्यव्रते तस्मिन् च दस्ये वां बुवेगतः तस्यामेव प्रवृत्ते गंतुं तद्वहनं निशि तदुद्वा शक्ति
 देवं स पुनः सत्यव्रतो ब्रवीन् ब्रह्मन्विना शकालो यं ध्रुवमस्माकमागतः यदकस्मात्प्रवृत्तं न पश्चादेव प्रयात्यदः शक्यते नैव रोडुं च कथम

५१

राम
३३

तदाजधानीसौत्कस्थितः प्रियां अशोकदत्तः स्वर्जनेः सार्धं वद्वोत्सवमगात् ददौ च कनकाञ्जनिरासे तस्मै वद्वनि सः अम्भुधिनाधिकप्राप्तिहृष्टः
सोप्यभवत्तुपः ततो विजयदत्तं तं सर्वेषु स्थितेषु सः पित्रोपप्रकृतो विदस्वामी साश्चर्यको तु कः तदा प्रमशानेयामिन्या राक्षसं तगतस्य ते
अभवत्कीदृशो वत्स्य ततो वर्णनामिति ततो विजयदत्तं तं वभाषेनाम चापलात् प्रस्थापितचित्तादी प्रकपालो हं विधेर्वशात् सुखप्रवि
ष्टुया सद्यस्तदसाकृत्या तदा रक्षोभूतस्त्वया तावदृष्टो माया विमोहितः कपालस्तादृश्ये वेनामकृत्वा हिरक्षसैः ततो मे रहमाहूय तम
धमिलितो भवे ते अनीतो विजयापि पाशं रक्षः पतेः क्रमात् सोपि दृष्टुं वमाप्नीतः सेनापत्ये न्ययोजयत् ततः कदाचिद्वधवीनभियोक्तुं मदेन
सः गतो रक्षः पतिस्तत्र संग्रामे निहितारिभिः तदेव प्रतिपन्नं च तद्वै तं मशासनं ततो हिरक्षसो राज्ञ्यमकार्षत तस्युरे स्थितः तत्राकस्मा
च हमाज्जहेतोः प्राप्नोत् दर्शनात् आर्यस्याशोकदत्तस्य प्रशान्ता सादृशामम अनन्तरं यथास्माभिः शापमोक्षवशा विजाः विद्याः प्राप्तास्त
थार्योर्वः कृत्स्नमावेदयिष्यति एवे विजयदत्तं न तेन न तत्रैव दिने अशोकदत्तः रुतदा तदा मूलादवर्णयत् पुरा विद्याधरो स तौ गमना
ज्ञालवाशमे आवांस्तातीरपणवगंगायां सुनिकन्यकाः तुलाभिलाषास्ताश्च वद्वोक्तौ सह सारहः दुह्यात द्वेधुभिः क्रोधा कृत्वा स्तोदिवद
ष्टिभिः पापाचारो प्रजायेयामर्त्ययोना कुभावपि तत्रापि विप्रयोगस्तु विचित्रो वं भविष्यति मातुषागो चरे देशे विप्रकृष्टेषु पागते एकदृष्ट्वा
द्वितीयो वं यदा प्रज्ञानमाप्स्यति तदा विद्याधरगुरोर्विद्यां प्राप्य भविष्यत् पुनर्विद्याधरो युक्तौ शापमुक्तौ स्वबंधुभिः एवं ते सुनिभिः शोभो
जाता वा वा सुभाविह वियोगो वयस्योभूतस्तत्सर्वं विदितवत् इदानीं पद्महृतेन अश्वसिद्धिप्रभावतः रक्षः पतेः पुरगता प्राप्नोये चानु
जामया तत्रैव च गुरोः प्राप्य विद्याः प्रज्ञाप्रिकोशिकात् सद्यो विद्याधरीभूय वयसि प्रमितागताः इत्युक्त्वा पितरौ चतौ प्रियतमांतां चात्मजोभूय
तेः सद्यः शापतमो विमोक्षमुदितान्विद्याविशेषा विज्ञेः तैस्तैः संयमजहि चित्रचरितः सोशोकदत्तस्तदा येन ते सपदि प्रबुद्धमनसो जायेत वि
द्याधराः ततस्तमामेयं पंससाकं भ्रात्रापितृभ्यादयितादयेन उग्रसधन्यो निजचक्रवर्तिधामद्युमार्गेण जवीजगास तत्रालोक्य तमांतां

८. क.
च.
२६

जायते हेमाङ्गानि समंततः तस्मान्न देवं सद्देवं प्रीत्या पद्मं सदनं वाच एव तयोक्ते सोवादी त्रिहितं स्नांसरोवरं न यथावत्सयेतावदास्मै कनको
बुजं नशकमेतदक्षोभिदीर्घे एतादृश्यते एवं निषिद्धे पितृयानि वैधेन सतेजो ततः कचं चित्रीतश्च तयांश्च आददर्शने दृग्गत्सरोवरं दि-
यंतुंगादिकदकाश्रितं कृत्वा निरंशो हृदयं हृमसो हृदैः ससतो लुलतापीतसंक्रान्तार्कप्रभैरिव गते वतत्र पावैश्च पद्मान्यवचिनो निसः
तावन्नक्षिणे घोररुधुक्तनिशाचरः सशस्त्रः सोवपी चैवानन्या नये पलाय च गता कपालस्फोटाय स्तामिने तत्र ये दयत् सतदुद्धैव
कुपितस्तत्र रक्षः पतिः स्वयं आगत्या शोकदत्तं तस्य पश्य लुठितो बुजं कचं भ्राता समाशोकदत्तः सोयमिहागतः इति प्रत्यभ्यजो नश्च तत्त-
लंते सविस्मयः ततः शास्त्रसमुत्सृज्य हृषीवाष्पान् लुनेक्षणः धावितापादयोः सद्यः पतिता च जगाद नं अहं विजयदत्ताख्यः सोदयः सत-
वानुजः आवाहिजवरसो भो तो विंदस्वामिनः सुतो इयच्चिरं च जातो हं देवादी हृदि शाचरः चिता कपालदलनात्कपालस्फोटनामकः
तदृशनादिदानीं च शास्त्रेण तस्मै तस्य गतचराक्षसं तमे मोहाद्विदितं चेत्तं एवं विजयदत्तस्य वदनः परिरभ्यसः यावन्नाल्यती-
वांगे राक्षसीभावद्विषितं अशोकदत्तो वाष्पाबुज उरस्तावदवातरत् उत्तमि कोशिको नीमविद्याधरगुरुर्दिवः सतो ह्यवपुपे नैव भ्रातरो गु-
हरवतीत् स्यं विद्याधरः सर्वशापादेतादशागताः अधुना च सर्वशापो वः सर्वपाशांति सागतः तद्भक्तो न विजाविद्या वधुसाधारणी रि-
ताः व्रजते च निजधाम स्तीकृतस्वजनेषु च इत्युक्ता दत्तविद्यो सो न यो र्ही मुद्ययोरुहः नौ च विद्याधरीभूतो प्रबुद्धा जन्म तुक्ततः यो शा-
तद्विमवच्छेदं गृहीत कनको बुजो न च चाशोकदत्तस्तारक्षः पतिस्तु तां प्रियां उपागता अपभृत्स्तीक्ष्णशापाविद्याधरी तदा तया च साकं सु-
दृशाभानराता बुभावपि वाराणसी प्रययतुः क्षणाद्गगनगामिनो न च चोपेत्य पितरौ विप्रयोगाग्नितापितो निरवापयतां सद्यो दर्शनात्
तवर्षिणे अदेहभेदे पाकांतचित्रजन्मा तरो चेतो न पित्रोरेव लोकस्यास्तु त्वाय कभूवतुः चिराद्विजयदत्तश्च गादमाश्लिष्यत पितुः
भुजमधामिकात्यर्थं मनोरथमश्रयत् ततस्तत्रैव तदुद्धै प्रतापमुकुटोपितः अशोकदत्तश्च सुरोराजा हृषीपादुपाययो तस्मात्कृतश्च

१७

राम
२६

यावदानंदयनित्तलान् तावत्सुद्धाश्रयस्तत्रैवास्वयोनृपः सत्तसाहसिकस्पर्शभीतैरिवसकंदकैः अंगैः प्रणतमालिगसु
मुदेभूपतिश्चिरं ततस्तेनसमंराजाविवेशानपमंदिः अशोकदत्तः सतदाप्रमोदोदूपाविव ददौ चराज्ञेसपुक्तंनद्विचरुपुरद्वयं कुवा
णमिवतदीयंस्तुतिज्जलज्जलरवैः अर्पयामासतस्त्रास्त्रैकान्तकनकपंकजं रक्षःकाशत्रियोहस्तालीलाबुजमिवाहृतं पृष्टोपकौतुका
न्नेनराज्ञादेवीयुतेनसः अवर्णयद्यथायत्नस्वकर्णनंदराधिनत् विचित्रचिंतोलेखचमत्कारितचेतनं प्राप्यतेकिंयशः शुभ्रमनगी
कृत्यसाहसं एवंवदंस्तनस्तेनजामात्राकृतकृत्या मेनेसराजादेवीचप्राप्तनृपुरयुग्मका उत्सवानोद्यमिङ्गादितदाराजगहंचतत्
अशोकदत्तस्यगुणानुद्गायदिवनिर्वभौ अनेष्टुअसराजातत्सकृतेसुरसद्यनि हेमाञ्जस्यापयामाससदोपकलशोपरि उभोकलश
पद्मौचशुभ्रभानेसिताकणे यशःप्रतापाविवतोभूपालाशोकदत्तयोः नादशोचधिलोकोतौसहस्रीकुललोचनः राजामाहेसरोभक्ति
रसावेशादभावत अहोविभानिपद्येनतुगोपंकलशेषुना भूतिशुभ्रः कपदीवजराज्जट्टेनवभुण्ण अभविष्यद्वितीयंवेदीदृशकनका
बुजं अस्यापयिष्यतामुष्मिद्वितीयेकलशेषितत् इतिराजवचः अतोशोकदत्तस्ततोव्रवीत् आनेष्याम्यहमंभोजंद्वितीयमपिदेवते तच्छ्रु
त्तानममानेनपंकजेनप्रयोजने अलंतेसाहसेनेतिराजापिप्रसुवाचतं दिवसेष्वययातेषुहेमाञ्जहारणैषिणि अशोकदत्तेसाभूयोप्यागा
त्कृत्स्नचतुर्दशी तस्याचासमुवर्णंज्वाकाबुद्धभयादिव घुसराः स्वर्णकमलेयातेस्तशिखरंरवौ संध्यातण्त्रापिशितयासगेधादिवध
एतत् तमोरक्षः सुधावत्सुधूमधूमसर्वतः सुरद्वीपावलीदंतमालाभासुरभीषणे जुंभमाणेमहाराजेनिज्ञानकंचरीमुखे प्रसुप्त
राजपुत्रीकात्स्वरिनगंमोदराते अशोकदत्तः सयद्योश्मशानं पुनरेवतत् तत्रतस्मिन्वटतरोर्मूलेतांपुनरागतो ददर्शराक्षसीश्वंश्रुवि
हितत्वागतादरां तथाचसहभूयस्तदगमन्नविकेतनं समुवाहिसवक्त्रगंमार्गोत्तुलवधूजनं किंचित्कालसमंवधानवस्थिताव्रवीच्चता
श्वश्रंदेहिद्वितीयंमेतद्विकनेकाबुजं तच्छ्रुत्वासायवादीनं कुतो न्यतंकजंमम एतत्कपालस्फोटसविद्यतेस्मत्प्रभोः सरः यत्रेदृशानि

नमः आह याशोकदत्ताय नमः तं नयं देवो नयो अतो भूदो जेन्द्र पुत्री विप्रेन्द्र पुत्रयोः संगमो म्यो न शोभायेलक्ष्मीतनययोरिव ततः क
दाचिद्वाजानेते देवीवदन्ति स्म सो अशोकदत्तानीनेतदुद्दिश्य मणिपूरं आर्यपुत्राय मे काकी नूपुरो न विराजते अनुपसृतेन स्य द्वितीयः परि
कल्पता न च्छुता हिमकारादीनादिदशसभूपतिः नूपुरस्यास्य सदृश द्वितीयः क्रियतामिति ततो निद्रपजगदुर्नैदृशो देवशक्तते अप
रैकं तु मेतद्विद्विद्यं शिल्पममात्रं रत्नानीदृशिभूयो सिनभवेत्येवभूतल तस्मादेष यतः प्राप्तस्तत्रैवागो गवेष्टां एतच्छुता स देवीकेचि
षमिराजि नक्षत्रं अशोकदत्तस्तत्र स्पृष्टा हृष्टा सहस्रावती अहमेवानयाम्यस्य द्वितीयं नूपुरस्यते एवं कृतं प्रतिज्ञं यज्ञासाहसशकिना
स्तेनान्निरार्यमाणे पिनिश्रुया च चालसः गृहीता नूपुरं तत्रैव शाने सपुनर्धयो निशिक्षु चतुर्दशायैव तमवाप्तवान् प्रविश्य तत्र
तस्याज्यचिता धूममलीयसः पशोपवेष्टितगलस्केधालं वितमात्रुषैः अतर्गतो ल्लाङ्गनभुग्ज्वलत्कोटराननैः पादपैरिव रेशोभिराकी
र्णपितृकात्रने अपश्यत् सर्वदृष्टानां स्त्रियं तत्र नूपुरं त्रये उपायमेकं पुत्रुधे समतामां विवृण्वे नरुपाशङ्गुलीताद्यशववभ्रामतत्रसः विक्री
णानोमतामां संगृह्यतामिति घोषयन् मतामन्त्रगृहीतेन देहिता वन्मया सह इति क्षणं जगदे सहरादेकया स्त्रिया तच्छुता सतयैवेतामु
पेताउत्तरं स्त्रियं आगतं तलेदियं रूपं योषितमेशत स्त्रीभिर्देतामां सनस्यारत्नाभरणभूषिता असेभायस्त्रितां तत्र मरावं भोजिनीमि
व स्त्रिया तयोपनीतश्च तासु पेयनपास्थिता नमो समस्त्रि विक्रीणं ह्यंतामिमुवाच सः भो मेता स तनूत्येन केनैतदीयते तया इति सा
पितृहस्तस्त्रियं रूपं किलागना ततः सवीरो हस्तस्यं तमेकं मणिपूरं सदृशं स्तं पृष्टस्य प्रतेका योजगादता योददात्तस्य सदृशं द्विती
यं नूपुरं समे मांसेन सददामेन दत्तस्यो यद्विद्वत्तां तच्छुता सापि वारीतमस्त्यनो नूपुरे मम अतो मदीय एवेको नूपुरो हि नस्तया से
वाहयते यादृष्टा अलविद्वत्तया शतः कृता नूपुराभवापविज्ञानास्त्रिनाधुना तत्किं मांसेन पदं वचितेन त्करो विचेत न द्वितीयं ददाम्य
स्य तु ल्यतुभ्यं च नूपुरं इत्युक्तः स तया वीरः प्रतिपद्यत द्रवीत् यत्तद्वदसितत्वं करोम्येव धारण इति ततस्तस्मै जगादैव मां नृलात्तामनीपि

क. क.
च.
२५

ते अस्ति भद्रविघ्नं तां हि मवच्छिन्नं तुरेपुरं तत्रासीत् वज्रिह्वः प्रकीरोरक्षसाधियः तस्य विद्युच्छिखानामभार्य हं कामनूपिणी सचे
तस्या सुतायां मेजातायां देवतः पतिः प्रभोः कपालस्फोटस्य पुरतो निहतो रणे ततो निजपुरं तनो प्रभुणा तेन तुष्यता प्रदत्तं तेन च सु
खे स्थिता स्मिन् सुताधुना सा च तदुहिते दानीमा नृदानवयो वनं तस्य वीरवरप्राप्तिं चिन्ता च ममानसे अनस्तदा समं राज्ञायां तं ता
मनुना पया दृष्ट्वा नक्तं च तुरं श्यामिह स्यात्तु मचितयम् अयं भयो युवा वीरो योऽप्यो मे दुहितुः पतिः तदेतस्या प्रयेकं चिदुपाये किं न क
ल्पये इति संकल्पया चिता मूलविह्व चो मिषात् जले मध्ये श्मशाने तमानो भूत्वा या मया मया दर्शितं तदुपादि प्रपंचाली क
वादिनी विप्रलब्धवती चास्ति ते तं क्षणमात्रं आकर्षणाय भूयस्ते युक्ता चैकं सतृपुरं संत्यज्य शृत्वा लापाशं मिवायाता ततोप
हं अद्य चेभ्यं मया प्राप्ता भवांस्तद्गुरुमेत्यतः भजस्व मे सुता किं च मृताणां परं तृपुरं इत्युक्तः स निशाचर्या न चैतुक्ता तया सह
वीरो गगनमार्गेण तत्सिद्ध्या तत्पुरं ययौ सौवर्णं तदपश्य च शृंगो हि मवतः पुरं न भेधुं त्वेदं विस्मृतं मर्कं विवमिवाचलं रक्षोधिप सुता
तत्र नास्ति विद्युत्प्रभासता स्वसाहसमहासिद्धिं मिव मूर्ता मवा प्रवान् तया च सह तत्रैव कचित्कालं सुवाससः अशोकदत्तः प्रिय
याश्च अविभवनिर्धनः ततो जगाद तो अश्वं महेतद्देहि नृपुरं यतः संप्रति गंतव्या पुरीं वाराणसीं मया यतह्येतत्सिद्ध्या तं स्वयं न
रपतेः पुरः एकं तत्र पुरस्यर्धिद्वितीयं नयनं मया इत्युक्ता तेन सा अश्वद्वितीयं तं स्वतृपुरं तस्मै दत्ता पुनश्चैकं सुवर्णकमलं ददौ
प्राप्ता ज्ञात्वा पुरस्तस्मात्स पुरात्रियं यो नतः अशोकदत्तो वचसा नियम्या गमने पुनः तया अश्वे च काशपथेन पुनरेव तत् श्मशानं
नं प्रापितः सौभद्रिजसिद्धिप्रभावतः तदुमूलं च तत्रैव स्थिता सा तं ततो व्रवीत् सदा हृत्स च तुरं श्यामिह रात्रा बुपैस्पदं तस्मा
न्निशिचभूयोपित मे पयसि दायदा तदा तदा वदतु तं मलास्यास्य सिमा मितः एते च्छुता तथैतुक्ता तामामं जनिशाचरी अशोकद
त्तः सततो ययौ तावन्मिनुर्गहं कानीयः सुतविश्लेषदुःखद्वैगुण्यदायिना तादृशा तं स्ववासेन पितरो तत्र दुःस्थितो अनर्कितागतो

राम
२५

८. क.
च.
७४

प्राज्ञो मय्यस्युत्तरे इति तस्यावचः श्रुत्वा सवीरेष्वभ्युवाच तो इदमस्य नृपेण पि हस्ते मे प्रेषितं जलं तन्कोष्ठे पदं दत्वा देहो तस्य तदा ने न प
रस्पर्शमात्रे हि स्त्रीणां मापदि हृषणं एतच्छ्रुत्वा तपेत्प्राज्ञो जलादत्ता पदद्वयं शूलम् लावन्यस्य पृष्ठे तस्या हरो हस्ता क्षणं दुविस्व पृष्ठे च रक्तवि
दुष्प्रेक्षितं पतन्मुसुलमुन्यस्य सवीरेषां वदीक्षते तावन्मियमपश्यन्नां क्तिताश्चुरिकया मुहुः खादन्ती तस्य मांता निजुसः शूलं यवर्तिनः ततः
स्तानि कृतिं मता क्रोधा राक्षस्य सक्षितो आस्योदयिष्यं जग्राह पादे रणित नृपुरे सापितं तरसा पादमाक्षिपे वस्तमायया क्षिप्रं गगनमुत्पत्य ज
गामकापदर्शनं तस्य चाशोकदन्तस्य तस्या राक्षसि नृपुरं तस्या दाकर्षणं तस्मात्तमवतस्ये करं तरे ततस्तोपे शूलामादौ वचः कर्त्री च मध्यतः
अंती विकारघोरो दुर्जनैरिव संगतिं नष्टां विचिंतयेन्मृग्य क्लेशं च नृपुरं सविस्मयः साभिनायः सहस्रं श्रवभूवसः ततः श्मशान
वस्तस्यात्स जगामा नृपुरः निजगेहं प्रभाते च त्ना तो राजकुलं ययौ किं तस्य शूलं विह्वस्य दन्तं वारीति पृच्छति राज्ञि च स तपेत्प्राज्ञा त
नृपुरमुपानयत् एतच्छ्रुत्वा इति त्वैरं पृष्ठे तन स भूभता तस्मै सरविदुः ज्ञाते शशं स्मृत्तु भीषणं ततश्चानन्यसां स्यात्स तं तस्यावधार्य सः
नुष्टौप्य नृगुणेत्कर्षा नृतोष सुत रं नृपः गृहीता नृपुरं तं च गत्वा देवैर्ददौ स्तयं हृष्टस्तथा प्रविदुः ज्ञाते तस्यैव समवर्णयत् सा तदुच्चा च दृष्ट्वा
च तं दिव्यं मणि नृपुरं अशोकदन्तं स्नायेक तस्य राक्षसु मुदेरुः ततो जगाद तां राजा देवि ज्ञास्येव विद्यया संसेने वचः रूपेण महता मय्ययं मजान्
अशोकदन्तो भव्या यो भर्ता च दुहितु र्यदि भवेत्स दन लेखा या तद्भद्रं भिति मे मतिः वरस्यामी गुणः प्रेक्षान लक्ष्मीः क्षणभंगिनी तदेतस्मै प्रवी
राय ददास्यांतां सुता मंह इति भर्तुर्वचः श्रुत्वा देवी सा सादरा वदत् पुक्तमेतदसौ ह्यस्या युवा भर्ता नृपकः ता च नेन मधूद्यान दृष्टेन हुते सा
नसा शून्या शयादिनेषु नृपेण निन पश्यति तत्सखी तच्च तदुच्चा सचिंता हं निशाक्षये सुप्ता जने स्त्रिया सत्रे कया सुक्ता सिद्धि यया
वत्से मदनरेखेयं देया नृपे न कन्यका एषा ह्यशोकदन्तस्य भाया जन्मांतरा रजिता तच्च श्रुत्वा प्रवृज्यैव गता प्रत्युष एव च स्वयंतस्य त्या हस्ता
समाश्वासित वसह इदानीं चार्थपुत्रेण स्वयमेव ममोदितं तस्मात्स मेतु तेना सो वक्षेण वां तकीलता इत्युक्तेः प्रियया प्रीतः सराजाराचितो

जोगहे तत्रैवाधीतविद्युश्चससुतः प्राप्नोयद्वनः द्वितीयोशोकदत्तात्वावाङ्मुहमशिक्षत क्रमेणचययोतत्रप्रकर्षसतपायया नाजीपुत
सकेनापिप्रतिमहोनभृतले एकदादेवयात्रायांतत्रमलसमागमे आगादेकोमहामलः ख्यातिमान्क्षिणापयात् तेनावनितिलामलागज्ञो
वारणसीपतेः प्रतापमुज्जटाख्यसपुरेतस्यपराजिताः ततःसराजामलस्यमुहंतस्यसमादिशत् आनायाशोकदत्तंतंश्रुतेतस्माद्विगुरात्
सोपिमलोभुजंहिताहसोनाभताहव मलोनाशोकदत्तंतुभुजंरुतायपातयत् ततस्तत्रमहामलनिपातोन्वितशक्योः युद्धभूम्यापिसतु
षसाधुवादइवोदने सराजाशोकदत्तंतंनुष्टोरेतैरप्ररयत् चकारचात्मनःपश्चिन्नित्तंनृष्टविक्रमं सोपिराज्ञःप्रियोभूतादिनेः प्रापपराश्रि-
यं शेवधिःअरविद्युस्यविशेषज्ञोविशंपतिः सोपजोतुययौमजाचतुर्दंशंसाहापुरि सुप्रतिष्ठापितंहरदेवमर्चयितुंशिवं कृताचन-
स्तोत्रंश्रमशानस्यातिकेनसः आगच्छन्श्रुणोदेतातन्मधाडुङ्गतामिदं अहंरंदाधिपेनेहमिष्यावद्यानुकोर्तनान् देवेणविद्धःश्रुला
यांततीयंदिवसेप्रभो अद्यापिचननियंतिप्राणमेपापकर्मणः तद्देवत्वपितोत्पत्त्यैकहंरापयमेजं तच्छ्रुत्वाकृपयाकजासपार्श्वस्यमुवाच
ते अशोकदत्तमस्याभःप्रहिणोन्नुभवानिति कोत्रशत्रोव्रजेदेवतद्दृष्ट्वाप्यहमात्मना इत्युक्त्वाशोकदत्तःसगृहीतांभक्ततोययौ यातेचसंपुरीरगति
सरीरोगहनांतरं महत्तरेणतमसासर्वतोंतरधिष्ठितं शिवावकीर्णपिशितप्रज्ञसंध्यामहावलि क्वचित्क्वचित्चित्ताज्योतिर्दीपप्रकाशितं ल
सदुन्नालवेतालतालवारंविवेशतत् शमशानेरुस्तरजनीनिसासभवोपमे केनांभोपाचितंभूयारिभुञ्जेत्तत्रसमुचन् मयायाचितमित्येव
मश्रुणोत्वाचमेकतः गतातदनुसारेणनिकटस्थचित्तानलं ददर्शतत्रश्रुत्वाप्रविद्धं कंचित्सूक्ष्मं अतश्चतस्रहृदतीसदंलकारभूषितो अ
दृष्टपूर्वसंकागसुंदरीस्त्रियमैक्षत कृत्स्नपक्षपरिक्षीणेगतेस्तरजनीपतौ चितारोहापतइशिमरम्याराशिमिवागतो कात्समवकयंचेहहृदये
वमवस्थिता इतिपृष्टाचसातेनयोषिदेवंतमब्रवीत् अस्याहंश्रुलविद्धस्यभार्याविगतलक्षणत् मिश्रिताशास्थितास्तीहचितारोहेसहासुना
किंचित्कालंप्रतीक्षेचप्राणनामस्यनिष्क्रमं तृतीयेक्षिगतेपद्ययोमेतस्यहिनासवः याचितंचमुज्जसोयमानीतंचमयेहनत् किंतहंनोन्नतेश्रुले

६. क.
च.
२३

पिष्टे वैवतद्गता किं नां गता पयाम्यहं तस्मात्सकंपहं सोमां गृहीता प्रापयदुतं इत्युक्तेन पुत्रेण पुनर्विशोपितो ब्रवीत् श्मशानमेतदेषा च
चित्ताज्वलनितत्कथं गम्यतेऽपि शाचादिभीषणेन हि बालकः एतच्छ्रुत्वा पितुर्गतां वत्सलस्य विहस्य सः वीरो विजयदत्तस्तं सावष्टभ
मभाषत किंपिशाचादिभिस्ताता वरकैः क्रियते मम किमल्पततः कोऽपि तदशंकं न यावमा इत्याग्रहाददंतं तं सपिता तत्र नीतवान्
सोपगता पयचालश्चिता सुपससर्पतां ज्वलती मनलज्वाला धूमया कुलमूर्धजां नृसां सग्राहिणी साक्षादिवरक्षो धिदेवतां क्षणा
त्रयसमाश्रयसोर्भकः पितरं च तत् चित्तं तस्मै श्यते नृत्तं किमेतदिदं निष्पद्यमानं कपालं सा तुष्यते चित्ताया पुत्रदहने इति तं प्रत्यवादी
च सोपि पार्श्वस्थितः पिता ततः ससाहसेनेव दीप्ताग्रेण विहस्य तत् कपालं स्फोटयामास कोष्ठे नैकेन सोर्भकः तत्रोच्चैः प्रसूता त
स्मान्मुखेन स्यापत हसा श्मशानवक्रिन्नानकंचरी सिद्धिरिवार्पिता तदा स्तादेन बालश्च संपन्नो भूत्सराक्षसः ऊर्ध्वकेशः चित्ते रत्ना तत्
द्रौदंष्ट्रा विषंकटः आकृष्य च कपालं तदुसापी तालिले हसः अस्थिलग्नौ ज्वलन् ज्वाला लोलयानि जजिह्वा ततस्तत्कपालः समि
तरे विजमेव तत् गोविंदस्वामिने हंतुं सुसुता सिरिषे सः कपालं स्फोटयामो देवन हंतव्यः पिता तव पुत्र एहेति तत्काले श्मशानादुदभूद्
चः तच्छ्रुत्वा नाम लब्ध्वा च कपालं स्फोटयदः स वदुः पितरं सुत्तारक्षो भूतस्तिरोदधे तस्मिन्नासोपि गोविंदस्वामी हा पुत्रहागुणिन् हा हा
विजयदत्ते निमुक्ता क्रंदन्ती यया एतच्छ्रीगृहं न श्रुत्वा तः पत्यु सुताय च जायसे शोकदत्ताय यथा वत्तं शशांससः ततस्ताभ्यामहानभ
विदासा पातदारुणं तथा शोकानलावेशमाजगाम सतापसः यथा वाराणसी वासी देवी सदर्शनागतः तत्रोपेत्य जनोपप्यो ययौ तत्सम
दुःखतां तावच्च देवी पूजार्थमागत्यैको महावह्निः अपश्यदत्र गोविंदस्वामिने तं तथा विधं समुद्वेगनामा सा पुपेया आस्यते हि जं तदेव
स्वर्गहंसाधुर्निनाय सपरिहृदं स्वानादिना पचारेण तत्रैव सुवाच तत् निसर्गो ह्येष महतां यदा पञ्चातुकं पुनं सोपि न ग्राह्यो गोविंदस्वामी
पत्न्या समं धृतिं महाव्रतिवचः श्रुत्वा जातास्यः सुतसंगमे ततः प्रस्थति चैतस्या वाराणस्यामुवास सः अभ्यर्चितो महाह्यस्य तस्यैव वणि

राम
२३

वेद्यविस्तृतज्ञो यद्योचितैः तं शक्तिदेवं तत्कालमुपचारैरुपाचरत् शक्तिदेवोपि संप्रापविस्मृताधुक्तमोमुदं विदेशे वंधुलाभो हि परार्थामृत
निर्जुरः अमेतत्तच निजाभीष्टसिद्धिमभ्यर्णवर्तिनो अंतरापातिहि अथः कार्यसंपन्निसूचकं ततो रात्रावनिद्रस्य शयनीये निषेदुषः अभिवा
क्षितं संप्राप्तिगतचित्तस्य तस्य सः शक्तिदेवस्य पाश्चात्त्यो विस्तृतज्ञः समर्थनं विनोदपूर्वकं कुर्वकं कथितवानिमां पुराभूत्समणिर्विशो
गोविंदस्वामिसंज्ञकः महाग्रहारे कालिंद्या उपकंठनिवेशिनि जायेते स्म च तस्य द्वा स दृशो गुणशालिनः अशोकदत्तौ विजयदत्तश्चेति सु
तौ क्रमात् कालेन तत्र वसतां तेषामजनिदाहणं दुर्भिक्षं तेन गोविंदस्वामी भार्यामुवाच सः अयं दुर्भिक्षो षेण देशस्तावद्दिनाशितः
तत्र शक्रो म्पहं दृष्टुं हृदयं वदुर्गतिं दीयते च किं यत्कस्य तस्मादवयदस्ति नः तद्वा तमिदं वंधुभ्यां प्रजामो विषयादितः वाराणसी च वासा
य स कुटुम्भाः अयमेह इत्युक्तपासोऽनुमतो भार्याया तमदा विज्ञात् सदा स्तुतम्यश्च स देशात्प्रययौ ततः तत्सहं तेन हि दृष्टुं सुतमाः स्वज
नापदं गच्छंश्च मार्गे जटिलं भस्मपांडुकपालिनं सार्धं चंद्रमिवेशेन मत्तावति नक्षत्रं उपेत्य तानि नंतं च नत्वा स्नेहेन पुत्रयोः शुभाशुभं
सपप्रकृतौ यथागीजगादते पुत्रौ ते भावि यत्स्यात् एकिं ते तेन कनीयसा वृत्तचित्रयदत्तेन वियोगे भविष्यति ततोऽस्याशोकदत्तस्य द्वितीय
स्य प्रभावतः एतेन सह पुत्राकं भूयो भावी समागमः इत्युक्तेन गोविंदस्वामी सज्जानिना तदा सुखदुःखदुःखतां क्रांतस्तमामं अततो ययो प्राण
वाराणसी तां च तद्वाह्ये चंडिका गृहे दिनं तत्राति चक्राम देवी प्रजादिकर्मणः सायं च तत्रैव वहिः स कुटुंबस्तरे काले समागमत्कार्पटिकैः सो
मदेशागतेः सह रात्रौ च तत्र स्वप्नेषु सर्वेषु धिगताधुसु आनेष्टो स्तीर्णपर्णदिपा न्यशयानि पादिषु नदीयस्य विबुद्धस्य तस्या कस्मात्कनीय
सः स्तनोर्विजयदत्तस्य महाशीतज्वरो जनि सतेन सह सा भावि वंधुविशेषहेतुना भयेन च ज्वरेण भूहर्धं तो मासं वेपथुः शीतानंश्च प्रयोधे
वपितरं स्तमुवाच तं वाधते तात नीक्रोमी महशीतज्वरो धुना तस्मै सुसिद्धमानीय शीतघ्नं ज्वलयानलं नान्यथा ममं शांतिः स्यान्नयेयं न च या
मिनी तच्छ्रुत्वा तं स गोविंदस्वामी तद्देदना कुलः तावत्कुतो धुना वक्तिर्वत्सोति स समभ्यधात् नन्वयं निकटे तावद्दृश्यते शिर्षं ललितः भू

व. क.
च.
२३

सपक्षकाः यथैव तत्त्ववहणं क्षणमूर्धमधःक्षणं उच्चायमानपर्यायंदर्शयद्द्विनितामिव क्षणंतरे च वर्णिज्जासां क्रदैस्तीव्रप्ररितं भगदिवसमु
त्पत्त्यवहनं समभज्यत भग्नैश्च तस्मिन्नास्मीसवर्णिकानि तो बुधो नीलः फलहकावृद्धः प्राप्या न्यहहने चिरात् शक्तिदेवपतेन तु तं व्यानुमुस
कंधरः अपरिक्षतसर्वांगमहासत्सो निगीर्णवान् सच मत्सोधि मधे वतत्कालं त्वेक्षया चरन् तत्सुलही पनिकदंजगाम विधियोगतः तत्र
न स्येव केवर्तपतेः समग्रतस्य सः शफरशाहिभिर्मन्यैः प्रापदेवा दगृह्यत ते च तं सुमहाकायं निमुगृह्य कौतुकात् तदेव धीवरास्तस्य नि
जस्य स्वामिनेति के सोपितं तादृशं दृष्ट्वा तैरेव सज्जनहलः पावीनं पादयामास भग्नैः समग्रतो निजेः पादितस्योदरो जीवं शक्तिदेवो यत
स्य सः अत्र भूता पराश्रयं गर्भवासो विनिर्ययो निर्यते च कृतस्त्वक्तिकारं ते च सविस्मयः सुखं प्रेक्ष्य पत्रदशः समग्रतस्ततः कत्तक
यं कृतं शेषाशफरोदरशायिता ब्रह्मस्त्वपात्रो कोयं ते वृत्तातो न्यतमहृतः न च्छुवा शक्तिदेवस्तदाशं द्रं प्रत्यभाषत ब्रह्मणः शक्तिदेवात्मा
वर्धमान उगादहं अत्र शपागम्या कनकपुरी च नगरी मया अजानानश्च तादृशं भ्रातास्मि सुचिरं भुवं ततो दीर्घतपो वाक्पात्सभाय ही पंगा च
तो तत्र प्रयेदाशपते हत्सुलही पवासिनः पार्श्वं समग्रतस्याहं गच्छन् च हन भगतः मग्नां बुधो निगीर्णं हं सत्स्य न प्रापितो धुना इत्युक्तं वतं
न शक्तिदेवं समग्रतो वृवीत् समग्रतो हमेवैतही पते च दमेव ते किंतु दृष्ट्वा वृद्धी पादस्वनापिन सापुरी नगरी तदभिप्रेता ही पते सुक
तामया इत्युक्ता शक्तिदेव च विषसवीक्ष्य तत्क्षणं पुनरभागत प्रीत्या ते च समग्रतो वृवीत् ब्रह्मणा गाविषादं तौ महैवाद्यानि शावस प्रातः
किंचिदुपायं ते विधास्यामीष्टसिद्धये इत्याश्रयस्य स ते नैव दाशेन प्रहितस्ततः सुलभातिथि सत्कारं दिजो विप्रमं यथैव तत्र तद्वा सिने
केन कृतां हारो दिजन्मना विसुदत्ताभिधानेन सह चक्रे कयाक्रमं तस्य संग्राहने नैव ७ छल्लस्यै समासतः निजं देशं कुलं कृत्स्व वृत्तां
च शशंसतः तद्दृष्ट्वा परिरभ्येते विसुदत्तः सतत्क्षणं वभाषे हर्षवाण्यां दूधघराक्षरज्जरं दिष्ट्या मानुल उवस्त्वमेकदेश भवश्च मे अ
हं च वात्स्य एव प्राक्तस्माद्देशादिहागतः तदिहैवास्तनचिरात्तापयिष्यति चावने इष्टही पांतरगच्छाणि कर्म परस्परः इत्युक्ता न्वयमा

राजावद्भगवत्प्रहमागतः गंतुं प्रदत्तः कनकपुरीमस्मिप्रतिष्ठया नजानेकभवत्सोत्रभावाच्चक्रवेत्तिचेत् इति तं शक्तिदेवोपि सप्तकोमुनि
सम्पदान् वत्सवर्षशतान्यष्टममाश्रमपदेतिह अतिक्रान्तिनिचसाश्रुतापिनगरीमया इति तेनापि मुनिना गदितः सविषादवान् पुनरे
वाप्रवीक्षितोस्मिन्माश्रमत्रिह ततः क्रमेण जातार्थः स मुनिस्तमभाषत यदि ते निश्चयस्तर्हि यदहं वञ्चितः शक्तिं कपि त्यविषये
योजनानां शतेषु तः त्रिपुनत्रोत्रराख्यमुगिरित्तत्रापि चाश्रमः तत्र योऽस्ति मम भ्राता ज्येष्ठो दीर्घतपा इति तस्यां प्रजजा नीयात्सद्वृत्तौ जातु
तापुती एतच्छ्रुत्वा तपेत्पुक्ता जातास्य तत्र तां निशा नीतापतस्य सप्राप्तः शक्तिदेवो अतः तः श्रेष्ठान्ति कान्त कारो न शतश्रास्तेषु तत्रिरेत् का
पित्यविषयं ते स्मिन्नाहो नरे गिरी तत्र तं दीर्घतपसं मुनिमाश्रमवर्तिनं दृष्ट्वा प्रणम्य च प्रीतः कृतातिप्यमुपाययौ वज्रिपञ्चकनको
रीराजमुतोदिता प्रस्थितो ह न जानामि भगवन्त्वास्तिसापुरी सा च मे वश्यं गतव्या तनस्तदुपलब्धये अपिणा सूर्यं तपसा प्रेषितोस्मि
तवांतिकं इत्युक्तं तं शक्तिदेवं सोपि व्रवीत् मुनिः इयतावत्तापुत्रपुरीसाद्युमयाश्रुता देशांतरागतैः कैः कैः जातः परिचयो न मे न च
ताश्रमतवानस्मिहरेतदृशं न पुनः जानाम्यहं च नियतं दवीयसितया क्वचित् भाव्यहीपांतरे वत्स तत्रोपायं च वञ्चिते अस्ति वारिनिधेर्मध्यही
पमुत्सूलसंज्ञकं तत्र सेतुवता त्वेति निषादाधिपतिर्धनी तस्य हीपांतरे स्तस्ति सर्वेषु पिगतागतं तेन सानगरी जातु भवेद्दृष्टाश्रुतापि वा तस्मा
त्प्रयाहि जलधेरुपकंठप्रतिष्ठितं नगरं प्रथमं तावद्दिकपुरसंज्ञकं ततः केनापि वणिजासमं प्रवहणे न तत् निषादस्यास्पदं गच्छ हीपं तस्य
सिद्धये इत्युक्तं तेन मुनिना शक्तिदेवः सतत्क्षणं तपेत्पुक्ता तमाश्रमप्रयाति स्म तदाश्रमात् कालेन प्राप्य चोत्तरे देशात्क्रोशान् च हंशसः वारि
धेस्तीरतिलकं तद्दिकपुरं पुरं तस्मिन्समुद्रदत्ताख्यमुत्सूलहीपयायिनं अन्विष्य वणिजे तेन सह सख्यं चकार सः तदीयं पानपात्रं च समं ते
नाधिरुह्य सः तस्यीर्तमूर्त्तपाथेयः प्रतस्थे बुधिवर्त्मना ततोऽल्पदेशे गंतव्ये समुद्रस्यावशंकितं कालो विह्वलताजिको गर्जगर्जत्पराक्षसः लघून्
त्रमयन् भावानुद्गन्धवपातयत् ववौ विधेरिवारंभः प्रदं प्रभंजनः वाताहताश्च जलधेरुदतिष्ठन्महोर्मयः आश्रयाभिभवक्रोधादिवेशोलाः

क. क.
च
०१

तनि याभूयः दृष्टकनकपुरीसाविषेण शविषेण च तर्हितमाश्रयेवषयतस्तेषां देहिभाषितं हि मया तच्छ्रुता दृढनिश्चयाविगण
यं जानिस्सरोता सुतां नस्याश्चामभीष्टमर्तुघटने पश्यन्नुपायकमे देशेन ततः प्रमत्तमुदिनं प्रष्टुं नचायवुक्तान् यो भूविपतिः सनिमपदह
प्रोक्षोषणमादिशत् योविप्रः शविषोवाननुकनकपुरीदृष्टवान् भिधत्तां तस्मै राजा किल स्वावितरतिनयां यौवराज्येन साकं सर्वशाय्यः
तेव पुनरपि पदहानेन च वप्रश्नत्ते कः कोपिता वक्तुं न कनकपुरीदर्शनो लभ्यते स्म ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्साग
रे चतुर्दशिकांशे प्रथमस्तोत्रः ॥ अत्रोत्तरे हि जयुवाशक्तिदेवस्तुमिनः अचिंतयद्भिप्रेत राजकन्यावमानितः सयेह मिथ्याकनक
पुरीदर्शनवादिना विमाननापरप्राप्तान्तसो राजकनका तदेतस्या त्रयेतावद्भूमणायामहीमया पावत्सानगरी दृष्टा प्राणेर्वापि ग
तेमम तां हि दृष्ट्वा पुरीमेत्यनयोपार्जितानं चेत् लभेयं राजतनयामेनो किं जीवितेन तत् एवं कृतपतिस्तः स चर्धमानः पुरातनः
दक्षिणादिशालं सप्तस्य हि जस्तया क्रमेण गच्छंश्चापतोयविधमहद्गती निवेशच निजा वाक्कामिव तां गहनायतां तस्या
चमारुता धृतमदुपालपपल्लवेः वीजयन्त्यामिवात्मानं तत्र मकं करोत्करैः भूरिचोरपराभूतिदुःखादिवदिवानिशं क्रोशन्त्यातीरसिं
हादिह न्यमानमगारैः स्वच्छो कूलदुहाममहामहमरीचिभिः जिगीषत्तामिवास्तु ग्रान्पिने जांसिभास्ततः जलसंगतिहीना
यामप्यहो सुलभापदि सततो लंघ्यमानायामपि दूरीभवद्भुवि दिवसे हरमधानमनि क्रम्य ददर्श सः एकां तेशीतलस्वच्छसलि
लं सुमहत्तरः पुंडरीकोक्तिनखप्रोलसद्दंसचामरे कुवाणमिव सर्वेषां सरसामधिराजतां तस्यान्तानादि कृता च तत्पार्श्वे
नहन्तरे अपश्यदश्रमपदंसफलस्निग्धपादपं तत्राश्रयन्तरोर्मले निषसतापसैर्दंतं ससृष्टं तपसेनामस्य विरेमुनिमैक्षत
स्वयं यो दृष्टा तं यि सत्ययेवाक्षमालया जराधवलकर्णग्रसंश्चिरापाविराजितं प्रणामपूर्वकं तं च मुनिमभ्याजतामसः तेनाप्य
तिथिसत्कारैः मुनिना सोभिनं द्यत अथ कृतसतेनैव संविभज्य फलादिभिः कुतः प्राप्तासि गतासि क्वच भद्रोच्यतामिति वर्धमानपु

राम
०१

प्रोचगेतातीरुतोदजः तपः प्रकर्षां लोकस्य गौरवास्पदतां यथो कदाचिच्चात्र तदृष्ट्वा द्वादिशा विनिर्गतं जनमधेजगादेकस्तदुणा सहनः
खलः अपिजानीयजातोयकीदृक्कपटनापसः अनेनैवार्थकाः सर्वनगरेषु त्रयक्षिताः तच्छ्रुत्वा यद्विनीयोयतजावोचतनादृशः संमेश्र
नेमयायेतदुच्यमानजनेरिति एवमेतदिति स्माह तनीयोपि समर्थयन् वधात्पार्थपरिवादत्तलसंवादश्रुत्वा तेनेव चक्रमेणेवगतः कर्णपर
म्यं प्रवादोवहलीभावं सर्वज्ञपुरेययो पौराश्वसर्वगहेभ्यो वलाहालात्र तमनुः हरत्त्वा मीशिश्नूनीत्वा भक्षयत्यतिलानिति ततश्च द्वात्स
णस्तत्र संततिशयभीरवः संभ्रमं प्रयामासुः पुरात्रस्य प्रवासनं ग्रसेतज्जुपितः सास्त्रादिति साक्षाद्ग्रात्रते यदानस्याशक्यं कुतानि
सृजतुलदा तेचगतानदाहताहरदेवतमनुवन् नगरद्वयतामसादित्याहुस्तद्दिजातयः किं निमित्तमिति प्रोक्ता विस्मितेनापतेनते उ
नः ऊचुस्तमश्वासिवालं दर्शयितुं तच्छ्रुत्वा सहरत्त्वा मीत्सं प्रत्यायेतैषा विप्राणां निकटं तेषां भीतिनद्या ज्ञोययो विप्राश्चाकृतज्ज
स्यासात्रं दृष्ट्वेममठोपरि प्रवादमोहितः प्रायेन विचारक्षमोजनः अथ द्विजाकरत्त्वा मीत्सं केकमधः स्थितः नामग्राहसमाह्वयसजगादोपरि
स्थितान् कोरं मोहोद्यवो विप्रानावेक्षधं परस्परं कियतोवालकाः कस्यमया कस्यच भक्षिताः तच्छ्रुत्वा यावदन्त्यां विप्राः परिमृषन्ति ते ताव
त्सर्वेपि सर्वेषां जीवतोवालकाः स्थिताः क्रमाद्विशुक्ताश्चानेपि पौराश्चात्र तथैवते प्रत्यपद्यन्त सर्वेपि सविप्रवणिजोऽनुवन् अतो विमूढैरस्माभि
साधुर्मिथैव हृषितः जीवन्ति बालाः सर्वेषां तत्कस्यानेन भक्षिताः इत्युक्तवन्तु सर्वे पुनरुत्तामीतदेवसः संपन्नश्च दिनेन गराहं तुं प्रवृत्तेततः
दुर्जनोत्पादितावद्यविरक्तहृत्तचेतसः अविवेकिभिर्दुर्देशैरतिः काहिमनस्विनः ततो वरिणिभिर्विप्रेषु प्रार्थितश्चरणानतेः कथंचित्सहरत्त्वा
मीनत्रयस्तु समन्यत इत्यसंचरितावलोकनलसहिदेषवाचालितो मिथ्यादूषणमेवमेव ददति प्रायः सतो दुर्जनाः किंचित्किंचन रात्रुवन्ति
यदिते तत्रावकाशमनाद्युष्टतज्जलितेनले निपतितः प्राज्याज्यधारेत्करः तस्माद्विशल्पितुमिह सिमां यदि तं वत्सेत दुर्मिषति नूनं यो
वनेस्मिन् नत्वेकमर्हसि चिरत्तलुकन्यका तमासेचितुं सुखं दुर्जनदुष्टवादं इत्युक्ता पिजासागरा प्रायेण कनकरत्वा न्ना निजगादराजतनया

७. क.
च.
२०

मेवतत् पुरोधाश्चसतः कृतावजाहतराभवत् ततश्च तत्काले समूहः शिवमभ्यधात् गृहीष्वस्तानलंकारं स्तमेदेहिनिजंधनं कुतो
ममाद्यापिधनं न ह्यशेषं गृहे मया कालेन भुक्तमिति तं शिवोपेप्रत्यभाषत ततो विवदमानौ तौ पार्श्वस्थितमाधवं पुरोधाश्च शिवश्चोभोरा
ज्ञानमुपजग्मतुः काचस्फटिकयोः खंडैः रीतिवद्धैः सुरंजितैः रचितं देवतं वैवद्याजालं करणं महत् शिवेन मम सर्वस्वमज्ञानानस्य भक्षितं इ
ति विज्ञापयामास नृपतिं स पुरोहितः ततः शिवो प्रवीडा जज्ञावाल्यान्नापसोभवं अनेन नैव तदर्थं ग्राहितो हं प्रतिग्रहं तदेवाभाषितं चा
स्य मुग्धेनापि सतामया रत्नादिषु न भिज्जस्य प्रमाणं मे भवानिति अहं स्थितस्तवावेति प्रत्यपद्यत चैष तत् प्रतिगृह्य च तत्सर्वं हस्ते स्वेव म
यापितं ततो तेन गृहीतं तस्मिन् मूल्येन मे प्रभो विद्यते चावयोक्तवस्व हस्तलिखितं मिथः इदानीं चैव साहाय्यं परं जानाम्यतः प्रभुः एवं शिवे
समाप्नोक्तं वाचसचमाधवः मैवमादिशमान्यस्तमपराधो ममात्रकः न गृहीतं मया किंचिद्वततो वा शिवस्य वा पैत्रकंधनमन्यत्र चिरं
सीकृतं स्थितं तदा तदेव चानीतं मया दत्तं द्विजन्मने सत्यं यदि न तत्स्वर्णं न च रत्नास्ति तानि तत् रीतिस्फटिककाचानां प्रदानादस्तु मे फलं
निर्ध्याज हृदये न दाने चेत्प्रत्ययो मम दृष्ट एवावतीर्णोऽस्मि यद्वा गमति दुस्तरं इत्यभिन्नमुखं स्थापय मुक्तवत्पथमाधवे जहः समं विस्मृतो राजा
तस्मै तु तोष च नैव मन्यायतः किंचिन्माधवस्य शिवस्य वा इति तत्र सभासद्भिः सांतं हासमुदीरिते पुरोहितः सोऽप्ययो हासिना र्थो विलज्जि
तः कासाहिना पदं हेतु रतिलोभाधुद्धिता तौ च धूर्तौ ततस्तत्र तस्य तुः शिवमाधवौ परितुष्टं पादात्त प्रसादौ सुखितौ चिरं एवं स्तुतुं श
तैस्तैस्तैस्त्रिंशान्ता लानि तन्वते जालोपजीविनो धूर्ता धरायां धीवराश्च तन्नातमिष्या कनकपुंरी दृष्टामिव ब्रुवन् एषोपिवंचयित्वा तां विप्रो मया
त्रिमिच्छति अतः संप्रति मा भूते मद्दिवा ह कृते तरा स्थातास्मिता वत्कन्येव पश्यामो भविता वकिं इत्युक्तः सुतपराजानया कनकरत्नया परोपका
री स तदा तामेव प्रत्यभाषत यौवने कन्यकाभावश्चिरं पुत्रिन पुत्र्यते मिष्यावदतिरोषं हि दुर्जनापुत्रा मत्तराः उन्नमस्य विशेषण कलं कोत्यादको
जनः हरस्तामिकयामत्र मृत्वेतां कथयामि ते गंगोपकंठे कुसुमपुरं नामास्ति यत्पुरं हरस्तामीति कोणासीतीर्षापीतवतापसः स भैक्षवृत्तिर्वि

१०

राम
२०

पवती सा च तं चतुर्भुजं ददास्य हं यच्च प्रतिग्रहधनं तस्मात्प्राप्नोषि माधवान् तदहं तव वरक्षामि तद्भुजं स्वगृहाश्रमं स्वकारणं तस्मै त्रयं घेष्टार्थः शिवो ब्रवीत् वृत्तनाहं स्तवायै तत्करोमिव च क्त्वाव हेमरत्नस्वरूपे तु मुग्ध एवास्मिता पसः तद्वाचैव प्रवर्तेहं यथा वेत्ति तथा कुरु एतच्छिववचः श्रुत्वा परितुष्टस्तथैति न मूढानि नायगे हस्तं तथैव स्वपुरोहितः सन्निवेश्य च तत्रैवं शिरात्पमशिवं ततः यथा कृतं शशं सैत्रं साधवायाभिनेद ते तथैव च तदा तस्मै सुतां क्लेशविवर्धितां निजं शिवाय संपन्निमिह मूढतत्पारितां कृतोद्वाहं तृतीये क्रिपरिग्रहकृते च तत् निनायया जमंद स्य माधवस्य तनोति कं अतर्कतपसं वेदेनामित्यवितथं वदन् साधवोऽप्यपतन्नस्य शिवस्यात्यायपादयोः ददौ च तस्मै विधिवत्कृशं गंगं तदा हृतं भूरिकृत्रममालिकामयाभरणभांडकं शिवोऽपि प्रतिगृह्यै तन्न सह स्तेपुरोधसः नाहं वेदितुमेवैतद्देवस्तीत्युक्त्वा समर्पयत् अंगोरु तमिदं द्रुवं मया चिंता तवाचकः इत्युक्त्वा तच्च जगत्तत्क्षणं सपुरोहितः कृताशिक्षितो याते स्ववधूवासकशिवे नीत्वा च स्यापयामास तं त्रिजेकोशवेश्मनि साधवोऽपि तद्वन्द्यं मान्द्यं व्याजं शनैस्त्यजन् रोगोपशान्तिं वक्ति स्मृत्वा दानप्रभावतः तया धर्मसहायेन समुत्तीर्णं मत्तापदः इति चान्तिकमाया तं सशशं सपुरोहितं एतत्प्रभादोदतमैश्वरीरेमिति कीर्तयन् प्रकाशमेव च केचशि वैन सहस्रमित्रतां शिवोऽपि यत्नपुरिनेषु वादी तं पुरोहितं एवमेव भवेद्देहोऽप्येते च कियन्मया तत्कृतमेव मूल्येन गृहास्याभरणान् तान् मत्तापि मिति चेन्न स्य यथा संभाविदेहि मे तच्छ्रुत्वा तदनर्घं वमत्वा तन्निष्क्रयं ददौ तथैति ते स्मै सर्वं तं शिवाय सपुरोहितः तदर्थं च स्वहस्तेन शिवेलेख्यमकारयन् स्वयंचापिक रोदुद्वातकृतं स्वधनाधिकं अग्नौ न्यलित्व तं हस्ते गृहीत्वा सपुरोहितः पृथगासीत्युक्त्वा पि शिवो भजे गृहस्थितं ततश्च स शिवः सोऽपि साधवः संगताऽबुभौ पुरोहितायं भुजानौ यथेकं तत्र तस्थुः गते काले च मूलापी पौरोधः सकिलापणे ततो लंकरणादेकं विक्रेतुं कटकं यथै तत्रैतद्वत्ततस्तदाः परीक्ष्य वणिजोऽबुचन् अहो कस्यास्ति विज्ञानं येनैतत्कृत्रिमं कृतं काचस्य टिकं खडाहिना नारागोपरंजिताः रीतिवद्वाग्मे नैते मणयोऽनकाचं न तच्छ्रुत्वा विक्रलो गता सपुरोधः कृतवन्तः आनीयाभरणं गेहात्कृतं तेषामदर्शयत् ते हृष्टा तद्देवास्य सर्वं कृत्रिमं

क.क.
च.
६०

नपायादर्शयन्ते सपुरोधाः समोरं नपोपिमाधवं दृष्ट्वा पुत्रोपमाकृतिं आदरेण नुजग्राह कृत्वा चास्य प्रदिष्टवान् ततोऽसेवमानस्तं नपं
तस्योसमाधवः राज्ञोरात्रौ च मंत्राय शिवेन समगच्छत इहैव वस महेद्दे इति तेन पुरोधसा सोर्धितश्चाभवत्तोभादुपचारे पजीविना ततः सहचरेः
सार्धं तस्येवाशिश्रियन्तु विनाशहेतुवासाय महेद्देः स्तं धृतं देरिव कृत्वा कृत्रिममणिकमये राभरोर्मते भोडुं च स्थापयामास तदीये कोशवेश्म
श्रंतं च न दुह्यन्ते तैर्वाजा वदंति तेः जज्ञा राभरणे स्तस्य प्राप्ते रिव प्रशोभनः विश्रुते च न तस्मिन् पुरोधसि चकार सः सायमल्पतरात्तारुह
शीकृतं तनुर्मवा याते कतिपया हेतुं शयोपातवर्तिनं पुरोहितं सवन्ति स्म धूर्तं राजोत्पयागिरा तसता वच्छरीरे स्मिन् चर्तते विषमादशा तद्विप्र
वरकंचित्तेवास्मिन् नममानय तस्मै दास्यामि सर्वं स्वमिहामुत्र च शर्मणे अस्मिन् रेजीविते ह्यास्या काधनेषु मनस्विनः इत्युक्तः स पुरोधश्च तेन
दानोपजीवकः एव करोमीत्याह स्म सोपतश्चास्य पादयोः ततः स ग्राह्यं यं यमानि नाय पुरोहितः विशेषं ह्यनिभा तं तं अदधेन समाधवः त
हृष्टा तस्यार्धस्य धूर्त एकोऽवदीदं न तावदस्मै सामो विप्रः प्रायेण रोचते न ह्येष शिवो नाम शिवातीरे महातपाः स्थितः स प्रतिभात्यस्य
न वै मनश्चिश्यतां तच्छ्रुत्वा माधवो वादीकुतार्तिं स पुरोहिते हंत प्रसीदानयते विप्रो नान्यो हि तादृशः इत्युक्तं स्तेन च यो स शिवस्यातिकंततः
पुरोधास्तमपश्य चरचित ध्याननिश्चलं उपावि श्रुतस्य येन तः कृत्वा प्रदक्षिणं तत्र एव सोपि धूर्तो भूच्छ नैतन्मीलितेक्षणः ततः प्रणम्य तं
प्रफुः स उवाच पुरोहितः न चेत्कुप्यसि तत्किंचित्प्रभो विज्ञापयाम्यहं इह स्थितो दाक्षिणात्यो राजपुत्रो मेहाधनः माधवाख्यः स चास्वस्यः सर्व
स्वदानुसुद्यतः मम सेयदितनुभ्यं स संवत्सय कृति नाना नर्घमहारत्नमया लेकरणेज्वलं तच्छ्रुत्वा च प्रा नैर्षुक्तमोनः कलिशिवोऽववीत्
ब्रह्मनिष्ठाशूनस्यार्थः कोर्णो मे ब्रह्मचारिणः ततः पुरोहितोऽप्येनं सते पुनरभाषत मेव वादीर्महाब्रह्मन्निन वेत्स्याम्यमन्त्रं कृतदोरो गृहेऽव
न्देव मित्रातिथिक्रियाः धर्मेस्त्विदं प्राप्नोति गृहीत्याश्रमिणा वरः ततः सोपि शिवो वादीकुतो मेदारसंग्रहः न ह्यहं परिणम्यामि कुलाद्यादृशता
दृशान् तच्छ्रुत्वा सुखभोग्यं च मत्ता तस्य तयाधनं स प्राप्तावसरो लुब्धः पुरोधास्तमभाषत अस्ति तर्हि सुता कन्या विनयस्वामिनीति मे अतिद

७७

राम
६६

वीजेनकुक्षिभस्त्रामश्रयत् पुनः ससर्वपापाभिनिजानिगणयन्निव जपज्ञावर्तयामासचिरंमिष्याक्षमालिकां रज्यामद्वितीयश्चतस्योसमठिकां
तरे अपिसूक्ष्माणिलोकस्यनेकस्यानानिचिंतयत् एवंप्रतिदिनकुर्वन्कष्टंवाजमयंतपः सतज्ञावर्तयामास नगरीवासिनामनः अहोतपसीशां
तोयमितिष्यातिश्चसर्वतः उदपद्यततत्रास्यभक्तिनम्रेखिलेजने तावच्चसद्वितीयोस्यसखाचारमुत्तिनतं विज्ञायमाधवोपेतत्रांरीप्रविवेशतां ।
गृहीत्वावसतिंचात्रहरेदेवकुलातरे सराजपुत्रकृष्णसन्त्रातुंसिप्रानटंययौ स्नात्वासात्रुचरोदृष्ट्वादेरायेजपतस्यं तंशिवंपरमप्रकृतिपपाता
सुपादासुपादयोः जगादचजनसायेनास्तीदृक्तापसोपरः असकृद्विमपादृष्टस्त्रीथान्येषधुमनिवि शिवस्तुतंवल्लोकापिदेभस्तंभितकंधरः ।
तथेवासीन्नतः सोपिताधवोवसतिंययो रात्रौमिलित्वाचैकत्रधुक्तापीत्वाचनापुभौ संवयामासतुः शेषकनंययदतः परं यामेचपश्चिमेस्वरम
गात्समठिकांशिवः माधवोपिप्रभातेसंभूतं सैकंसमादिशत् एतद्गृहीत्वागच्छतंवस्त्वयुग्ममुपायने शुंकरस्तामिनः पार्श्वमिहराजपुरोधसः
राजपुत्रः पराभूतोमाधवोनामगोत्रजैः पित्र्यवज्जगृहीत्वाथेमागतौदक्षिणापचात् समैः कतिपयेरन्यैराजपुत्रैरनुदुतः सचेहपुष्पदीपस्य
रातः सेवाकरिष्यति तेनतद्दर्शनायाहंप्रेषितोयशसांनिधे इतिवपासविनयंसचवाच्यः प्रोहितः एवंसमाधवेनोक्ताधूतैः संप्रेषितस्तदा जगामो
पायनकरोगृहंतस्यपुरोधसः उपेत्यावसरेदत्ताग्रभतंविततेचतत् तस्मैमाधवसंदेशंशेसतिस्मयथोदितं सोपुपायनलोभात्कुदधेकलितायतिः
उपप्रदानंलिप्सुनामेकंहाकर्षलैषधं ततः प्रत्यागतेतस्मिन्भूतेन्येकः समाधवः लब्धावकाशस्तमगात्सयंदृष्टुंपुरोहितं धृतकार्पटिकाकारैः
राजपुत्रापदेशिभिः कृतः पार्श्वचरैराज्ञकाष्टखड्गकलाकूटैः पुरोगावेदितश्चैनंमभ्यगात्सपुरोहितं तेनाप्यभ्युद्गमानेदस्तागतैरभ्यनंघ्रयंत त
तत्तेनसहस्यताकपालायेः क्षणंचसः आययौतदनुज्ञातोमाधवावसतिंनिजो द्वितीयेक्रिपुनः प्रेष्यप्राभृतंवस्त्वयोर्युगं भूयोपितमुपागच्छसुरो
हितमुवाचच परिवारात्रुतेधेनकिलसेवार्थिनोवयं तेनतमाश्रितोस्माभिरर्थमाज्ञाक्तिनः पुनः तच्छ्रुत्वाप्राप्तिमाशंकरतस्मात्सोपपुरोहितः प्रति
अश्रावततस्मैमाधवायसमीहितं क्षणञ्चगताराजानमेतद्वर्णयिजिज्ञपत् तद्वैरेवेणराजापितत्रयाप्रत्यपद्यत अपरेक्रिचनीतातंसाधवंसपरिकदं

क.

च.

६८

तस्मिन्निजन्मनि शक्तिदेवसत्तासंसाव्याजहारनृपात्मजा अहोसत्यमहावृक्षनृष्टासानगरीतया इतिवृद्धिपुनस्तावत्केनासिगतवान्यथा तच्छ्रुता
सयथाधाष्ट्यशक्तिदेवोकरेसुनः तत्तत्तेराजपुत्रीसाचेटीभिर्निरवासयन् निर्वसिते यथौचास्मिन्निपुणस्यैतदेवसा किंसत्यमाहविश्रोताविनिपि
त्रापुण्यस्य ततश्चसारजसुताजनकं निजगादतं तातरजापिधृतात्मविचार्यवचेष्टते किंनजानासिधृतापुत्रं चयंतेजनानृन् सहिमिष्येववि
प्रोमांप्रतापितुमीहते ननुनः नगरीतेनदृष्टासालीकवादिना धूर्तैरनेकाकाराश्चक्रियंतेभुविचंचनाः शिवमाधवदृष्टानेनयापिष्टुवचि
ते इत्युक्तासानृपसुतायाजहारकचामिसां अस्तिरत्नपुरं नामयथाधनं नगरीतेन शिवमाधवसंज्ञौचधूर्तौतवभूवतुः परिवारीकृतानेकधु
र्तौतैश्चक्रतुश्चतत् सायाप्रयोगनिःशेषसुषिताद्यजनेपुरं एकदातौचहावेवमंविदधतुर्मिथः इदंनगरमावाभ्याहृतं स्तंतावद्विलुपितं अ
तः संप्रतिगच्छावोवस्तुमुज्जयिनीपुरी तत्रतुश्चयतेराजः पुरोधाः सुमहाधनः शंकरस्वामिनामाचतस्माद्युक्ताहृतैर्धनैः सालवस्त्रीविलासा
नायासामोत्रसंज्ञतां आत्मेदीक्षितार्थस्यसतवमुकुटीमुखः सशक्तभीनिधानैः किंनारीगीयतेहिजैः कन्यारत्नचतस्यास्तिविप्रस्येकमितिश्रु
तं तदप्येतत्संगेनध्वंनस्मादवास्याते इति संचिंत्यकृताचमिथः कर्तव्यंविदं शिवमाधवधूर्तौतुपुरंययतुस्ततः शनैश्चोज्जयिनीप्राप्यमा
धवः सपरिहृदः राजपुत्रस्येवेशेनतस्योग्रामेकचिहृदिः शिवस्तविकलंकृतावर्णिवेशविवेशतां नगरीमेकएवाग्रेवकुमायाविचक्षणः तत्रा
धुवाससिप्रायामठिकांतीरसीमनि दृश्यस्यापितमहर्भभिक्षाभाउमगाजिनः सचप्रभातकालेषुघनपागंमहालिपन् अवीचिकर्दमाले
पमृज्जपानमिवाचरन् सरित्तोयेचसचिरनिमज्जासीदवाद्युतः कुकर्मजामिवाभ्यस्यन् भविष्यतीसधोगतिं स्त्रीतोत्पितोकीभिमुत्तस्तस्यावृ
धंचिरचसः श्रुत्वाधिरपणैचिममात्मनोदर्शयन्निव ततोदवाग्रतोगतोऊशकृचकरोजपन् आत्तपद्यासनासीनः सदेवचतुराननः अंतराह
दयावीवसाधूर्तौकैतवेनसः स्वह्याहृत्यपुष्पाणिपुराधिपैश्चयत् कृतश्रुतश्चभूयोपिमिष्याजपपरोभवन् दत्तावदानः ऊहृतिधिवधाने
ततानसः अपरोक्षेचभिक्षापीकृत्स्नशाराजिनाम्वरः पुरितद्वंचनामायाकटाक्षइवसोवसन् आदायजिनगोहेभ्योभागमभ्यागतायच भागेनदंभ

राम

६८

७८

लेतयेत्सुक्तागतं सुतां इत्याद्यदिनकते वं सचकारमहीपतिः अनेक रास्यानगतो जगाद स च पार्श्वगात्रं दृष्ट्वा कनकपुरीत्यापुरीषु ग्रासुकेन
चित् येन दृष्ट्वा च सा ते स्मे विप्रश्चक्ष विद्यायवा मया कनकरेखा च यौवराज्यं च दीयते अतापि नैव सा स्माभिर्देशे नैव देवका कथा इति ते चावदन् सर्वे
अन्योन्या नान दर्शितः ततो राजा प्रतीहारमानीयादिशति स्म सः गच्छ भूमय कृत्स्नं त्रपुरे पटह घोषणं जानीहि यदिकेनापि दृष्ट्वा सा नगरी नवा इ
त्यादिष्टः प्रतीहारः स तद्येति विनिर्ययो निर्गत्य च समादिश्य तत्क्षणं राजपुरुषान् भूमयामास पटहं कृतं तत्र वणकौतुकं विप्रः क्षत्रयुवाका कन
कपुरीयञ्चो दृष्ट्वा नगरी वदेन्नस्ते राजा दशतितनया च यौवराज्यं च इति चेत्तस्मिन् तस्मिन् नगरे दत्तं विस्मयं तदघोषं तस्यैव पटहानं तं रवचः
केयपुरे स्मिन् कनकपुरीनामा घुघोषते यावद्द्वैरपि नास्माभिर्दृष्ट्वा जातु न च अता इत्येव चावदन् मोराः अता ता तत्र घोषणं न पुनः कश्चिदेकोपि
मया दृष्टे त्यभाषत तावच्च न त्रिवासेकः शक्तिदेव इति द्विजः बलदेव तत्र जत्ता मश्रुणं तत्र घोषणं स युवाय स नीस घोघुने न विधनीकृतः
अचितपद्मजसुताप्रदाना कर्णेनोन्मनः द्युतहारितनिःशेषवित्तस्य मम नाधुना प्रज्ञेशक्तिपितुर्गेहेनापि पण्यगनागृहे तस्माद्गतिकत्तावद्
हंसिष्याववीम्यहं मया सा नगरी दृष्टे मेव पटह घोषकां कोमाप्रत्ययतिज्ञानं केन दृष्ट्वा कदाहिसा स्यादेव च कदाचिन्मराजपुत्रा समागमः इति
संचिन्त्य गता तान् सराजपुरुषांस्तदा शक्तिदेवो मया दृष्ट्वा सा पुरी तव दम्पसा तेनापि सल्लयते तो रानातिकमनीयत राजाग्रेण विकल्पः संस्तयेव
स तदब्रवीत् द्युतस्तत्र स्पकिनाम विभवस्य हि दुष्करं राजापि निश्चयं तातुं वास्येनं विरुष्टवान् तस्याः कनकरेखाया दुहितुर्निकटं तदा नया च स
प्रतीहारमुत्तोज्ञां तिकागतः कश्चिन्नया स कनकपुरी दृष्टे न्यपक्ष्यत वादं मया सा नगरी दृष्ट्वा विद्यार्थिना सता भूमता भुवमित्येवं सोपि तां प्र
भाषत केन मागे एतत्तं गतवाङ्की दृशा च सा इति भूयस्तया पृष्टः सविप्रोप्येवमब्रवीत् इतो हरपुरं नाम नगरं गतवानहं ततोपि प्राप्ता नस्मि
पुरी वाराणसी क्रमात् वाराणस्याश्च दिवसेन गरेणोद्भवर्धने तस्यां कनकपुरीत्यां नगरी तो गतो भवे दृष्ट्वा मया च सा भोगभूमिः सुकृतकर्मणो आ
निमेवैक्षणत्वाद्यशोभा शक्रपुरीयया तत्राधिगतविद्यश्चकारे ताहमिहागमं इति तेनास्मि गतवान्यथा सापि पुरी दृशी पवैविरचितोक्तौ च धूर्ते

क. क.
च.
६०

तस्यावतिमनश्चाभूत्तहिषीकनकप्रभा विरुज्जागधरस्यैवसातुनिर्मुक्तचापला तस्यातस्यचकालेन देव्यामजनि कन्यका रूपदयी पशंत्ये
या लक्ष्म्या धात्री विनिर्मिता अवधत शनैः सा च लोकलोचनचंद्रिका पित्रा कनकरेखेति मातुना श्रानृपात्मजा एकदा यौवनस्यायां तस्या राजा सत
न्यता विजनोपागतो देवीजगादकनकप्रभा वर्धमाना सहैवैतत्समानो द्वाहचिंतया एषा कनकरेखामेहृदयं देवि बाधते स्थानग्राप्तविहीना
हि गीतवत्कुलकन्यका उद्वेजिनी परस्पापि श्रूयमाणैव कर्णयोः विद्येव कन्यकामोहादपात्रे प्रतिपादिता यशसेन नयमीय जायेतां नुशयायु
तत्कस्मै दीयते हेष्वा मयानुपतये सुता कोस्याः समः स्यादिति मे देवि चिंता गरीयसी तच्छ्रुता सा विहस्येवं वभाषे कनकप्रभा त्वमेव चाय क
न्यातुने ह्यनुद्वाहमेव सा अद्यैव नर्मण सा हि कृतकृत्रिमपुत्रिका वत्सकदाचिवाहंते इदं यामीत्युदिता मया सा तच्छ्रुत्वेव सा क्षेपमिव मां प्र
त्यवाचत मामेव संवदानया नैव कस्मैचिदप्यहं मद्वियोगो न चारिष्टः कन्यैवास्मि सुशोभना अन्यथा मां मृतो विद्धि किंचिदस्यत्र कारण ए
वं तयोक्ता तस्यां श्वराजन्मिमाह मागतो तत्रिविद्धविवाहायाः कावरस्य विचारणे इति राज्ञी सुखाच्छ्रुता तमुज्जातः सभूपतिः कन्यकांतः पुरा
तातामवादी नरा सुतां प्रार्थयंते पितृपसायें सुरसुरकन्यकाः भर्तृलाभः कथं वत्से सनिषिद्धः किल तया एतमितुर्वचः श्रुता भूतलगतलोचना त
दा कनकरेखा सा निजगादन्पात्मजा तानेवैव श्रितस्तव द्विवाहो मम सा प्रतं तत्रा तस्यापि किं तेन कार्यकश्चात्र नो ग्रहः इत्युक्तैः सतपाराजा दुहि
त्राधीमतां वरः परोपकारी स पुनरप्येवंतामभाषत कन्यादानादृते पुत्रि किं सात्किलिष्यंतां ये न च वंधुपराधीना कन्यास्तां तं अमर्हति जातेव हि
परस्परं कन्यकानां पिरक्ष्यते वाल्यादृते विना भर्तुः कीदृक्तस्याः पितुर्गहं अतुमस्य हि कन्यायां वंधवायां यथोगतिं कृषली सा वरश्चास्या कृषली
यतिह च्यते इति तेनोदिता पिशराजपुत्री मनोगतां वाचं कनकरेखा सा तज्ज्ञासमुद्देश्यत् यद्येवंता ततश्च न विप्रेण क्षत्रियेण वा दृष्ट्वा कनकपुर्वा
स्या न गरीकृतिना किल तस्मै तया हं दानया समेभर्ता भविष्यति नान्यथा तात मिच्छेव कर्तव्या मे कदर्थना एवं तयोक्ते सुतया स राजा समचित्तय
त् दिष्ट्या दानस्य तत्तावत्संयोगीकृतो नया नूनं चकारेण्यत्रा देवीयं कापिमदृहे इत्युक्तं चिजानाति वालाभूता न्यथा ह्यसौ इति संचिंत्य तत्का

ज्ञानं दत्तं दामहिषीसमेतः सत्कृत्य तत्र सचिदात्मजमंडलं तत् वाल्मेयितैरपि मतेरयमं विपुत्रैः सुदुस्तेदेकनिरते सुसराजपुत्रः पुत्रः सदे
वनरवाहनदत्तश्च सीतौ गुणैरिव महोदयहेतुभूतैः तंचक्रीडाकलिनललिना व्याक्तनर्माभिलाषं योतयति प्रवणमनसामकमंकं नृपाणां पुत्रः
स्मराननसरसिजपश्यतः पश्यतस्ते वृद्धानंदाः किमपि दिवसावत्सराजस्य जग्मुः ॥ इति श्रीमहत्सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे नरवाहनजनने
तृतीयस्तोत्रः ॥ ३॥ आदितः त्रयोविंशः ॥ इदं गुरुमिरीदृजप्रणयमंदरं दौलनासुराकिलकषामृतं हरमुत्पाबुधेन हृतं प्रसह्य सयं नित्ये विगतं
विघ्नलब्धयोः धुरंदधतिवैवुपीभुविभवप्रसादेन ते मदघूरितवक्त्राभ्यः सिंहैरेकुर्यन्मही हेरं वः पातु वो विघ्नान्सनेजोभिर्दहन्निव एवैत
देवी सहितस्तस्यावत्से शरत्तदा नरवाहनदत्तं न मेकपुत्रविवर्धयन् न दक्षाकोतरं तंच दृष्ट्वा राजानमेकदा योगेधरायणो मंजीविजनस्थि
तमप्रवीत् राजन्नराजपुत्रस्य कृते चिंताधुना तया नरवाहनदत्तस्य विधोतया कदाचन अस्मै भगवता भावी भर्गो लब्धिभवद्गुरु सर्वविद्याधरा
धीशचक्रवर्ती विनिर्मितः विद्याप्रभावोदतश्च वृद्धाविद्याधराधिपः गताः पापेभ्यः क्षोभं हृदये रसहिस्रवः तद्विदिता च देवे न रक्षार्थं शशि
मोहिना एतस्यास्तेभ्यो नाम गणेशः स्थापितानि ज्ञः सच तिष्ठत्यलक्ष्यः स रक्षोनेते सुतेन व एतच्च क्षिप्रमभ्येत्य नारदो मे च वेदयत् इति तस्मि
न्मदयेव मंत्रिणेनो मम धनः किरीटीकुंडलीद्वयः लङ्गीचावातरस्मान् प्रणते कल्पितातिथ्यं क्षणद्वये श्वरोचने कस्तकिमिह ते कार्यमित्यप्य
त्सकोतुकः सोऽप्यवादीदहं मत्सौभृताविद्याधराधिपः सपन्नः शक्तिवेगात् प्रभूताश्च ममारयः स्तुतं प्रभावादिज्ञायभाव्यस्त्वचक्रवर्तिनं तत्पुत्रं
वसेवायं संप्रति द्रष्टुमागतः इत्युक्तं वंते तदृष्ट्वा भविष्यचक्रवर्तिनं भीतं वत्से श्वरोहृष्टः पुनः पप्रक्ष्विस्मयात् विद्याधरं तं प्राप्य तं कथं कीदृशं विधं च
तत् तया च तत्कथं प्राप्तमेतत्कथयन् सत्वे तच्छ्रुत्वा वचनं राज्ञः सतदा विनयानतः विद्याधरः शक्तिवेगात्सर्वप्रत्ययोचनं राज्ञि हे वर्यं राज
न्मन्योराध्यशंकरं विद्याधरपदं धीरालभंते तदनुग्रहात् तस्मान्नेकविधं विद्यालङ्गमालादि साधनं मया च तद्यथा प्राप्तं कथयामि तया श्रुत्वा एवमुक्त्वा
स्वसंवहं शक्तिवेगः ससन्निधौ देव्याः वासवदत्तायाः कथामिच्छामि तानि मां अभवद्वर्धमाना ल्यपुरेभूतलभृषणे नाम्ना परोपकारीति पुरा राजा परंतपः

८. क.
न.
६६

गेवाचपञ्चमीभिधीत्येवनिजलांछनेः उज्जितैरेकितंमन्त्रोः पदयोः छत्रचामरैः ततोहवभरापूरपीडनोन्मुलपादृशा सास्त्रयास्त्रवती-
वास्मिन्मुनस्त्रेहंमहीपतो नंदत्सपिचयौगंधरायणादिषुमंत्रिषु गगनादुच्चचारैवेकालेनस्मिन्सरस्वती कामदेवावतारोयंराजंजात
स्तवात्मजः नरवाहनदत्तचजानीहोनमिताख्यया अनेनभविनयंचदिद्यंकल्पमनंदिणा सर्वविद्याधरेद्राणामचिराच्चक्रवर्तिना
इत्युक्ताविरतेवाचतज्ञेनभसाक्रमात् पुष्पवर्षैःनियतितं प्रसूतेदुंदुभिः स्त्रवैः ततःसुरकृतारंभजनकाभ्यधिकारं वधसुत्तर्यनिनरा
नभस्तन्मंदितोद्गताः विद्याधरेभ्यःसर्वभोगजज्ञन्मोवशांसितुं सौधाम्येषुनिलूहताः शोणरागाः स्वकांतिभिः पताकाअपिसिंहमयो
न्यमकिरचिव अवितांगस्मरोत्तन्निषादिवसुरंगनाः समागताः प्रतिपदेननेतुर्वारयोषितः अदृश्यतचसर्वासासमानविभवा
पुरी राजोवहोत्सवात्प्राप्तेनववस्त्रविभूषणैः तदाहृष्यान्पेतस्मिन्वर्षत्यर्च्यमजीविषु कोशादृतेनतत्रत्योदसौकस्यनरित्तो
मगल्यपूर्वाः स्वाचारदक्षिणानर्तितापराः सत्याभेतानारास्त्रैः सुरक्षिभिरुधिष्ठिताः प्रसूतातोद्यनिफादाः साक्षाद्विशदवावि
लाः समंतादाययुञ्जाजसामंतानः पुरंगनाः चेष्टान्तमपीतन्ननूणपात्रमयवचः चवहारोमहात्मागमयत्तर्यमयोधुनिः चीन
पिष्टमयो लोकश्चारणेकमयीचक्षुः आनंदमयासर्वस्यामपिनस्यामभूत्सुरि एवंमहोत्सवस्तत्रभूरिवासववर्धितः निवर्ततेस्ससमं
पूर्वैः पारमनोरथैः सोपिब्रजन्मुदिवसेष्वपराजपुत्रोद्वह्निंशिश्रुः प्रतिपदिंदुरितराजगाम पित्राययानिवेदितदियवाणीनिदिष्टपूर्व
नरवाहनदत्तनाम्ना यानिस्सुरनमस्तुमुग्धनखप्रभानिद्विजगिण्यानिचलचदृशानांजुराणि तानिस्त्वलेतिदधतोवदतश्चतस्रदृ
ष्टानिशम्यचपदानिपितानुतोष अथतस्मैमंत्रिवराः स्वसुतानानीयराजपुत्राय शिशवेशिश्रुर्महीपतिरुदयानेदासमर्पयामासुः
यौगंधरायणः प्राञ्जलभूतिहरिशिवरुमणोश्च गोमुखमित्यकनामातपंतकाख्यवसंतकस्यसुते शान्तिकरोपिपुरोधाभ्रातृसुतंशं
निसमोमपरंच वैश्वानरमर्पितवान्पिंगलिकापुत्रकोयमजोतस्मिन्क्षणेचनभसोऽनियपानदिव्यानांदीनिनादसुभगासुरपुष्पवृष्टिः रा

राम
६६

तः सिंहपराक्रमः गताचतापुंरीप्राप्यतस्मान्मयोधमूलतः लेभेनिधानं तस्म्यपात्रं मणिमयं महत् अपश्यच्चित्रजिज्ञासुः पात्रे पूर्वं वृत्तमणिषो
रामक्षीस्वभायोतामात्मानं च मगाधिपं पूर्वजानिमहो वैरशासनाविश्रुतं ततः बुद्ध्या तत्रात्मनो द्वेषशोकमोहो मुमोच सः अथ वक्त्रीः परिज्ञाता
स्तत्रपात्रप्रभावतः प्राप्ताभिन्नजातीया परिहृत्यैव कन्यका तुल्यां जन्मां तरे सिंही पारिणिनेविचिंत्य सः भार्याद्वितीयां सिंहश्रीनाम्रीं सिंहपराक्र
मः प्रीतश्च तापुंरीप्राप्य तस्माद्ययोधमूलतः कुत्वा कलहकां वीचतां सग्रामेकभागिनीं निधानप्राप्तिमुत्तितस्तस्योनववधूस्ततः इत्यं दारादयो
पीह भवति भवने नृणां प्राक्तेस्त्वावशायातवैरस्तेहामहीपते इत्याकर्ण्य कथां चित्रां वत्सराजो वसंतकान् भृशं तु तोष सहितो देव्या वास
वदन्नया एवं दिनेषु गच्छन्तु राज्ञस्तस्य दिवानिशं अतृप्तस्य लसद्गर्भदेवी वक्त्रे दुर्दर्शने मंत्रिणा सुदपद्यंत सर्वेषां शुभलक्षणः क्रमेण त
नयास्तत्र भाविकल्याणस्तु चकाः प्रथमं मंत्रिमुत्पत्य जायते स्म किंलात्मजः यौगंधरायणस्यैव महभूतिरिति श्रुतः ततो ह मास्यतो ज
ज्ञे सुतो हरिशिलाभिधः वसंतकस्यापुत्रे देवतनयोषतपंतकः ततो नित्यो दिनस्य स्पृतीहाराधिकारिणः इत्यकारपरसंतस्य पुत्रो जाय
त गोमुखः वत्सराजमुतस्यैव भाविनश्चक्रवर्तिनः मंत्रिणो मे भविष्यति वोरिवंशावमर्दिनः इति तेषु च हृष्टेषु वर्तमाने महोत्सवे तदा श
रीरानभसो निःससारसरस्वती दिवसेषु यथा तेषु वत्सराजस्य तस्य सा देवी वासवदत्ता भूदा सन्नप्रसवोदया अथास्तसा च तच्चित्रे पुत्रिणी
भिः परिहृते जातवासगृहं साकं शमीगुप्तगवाक्षकं रत्नरीपप्रभासं गंगालैर्विविधायुधैः गर्भरक्षाक्षमं तेजोज्वलयद्भिरिवाद्यतं मंत्रिभि
स्तत्रितानेकमंत्रतवादि रक्षितं जातं मातृगणस्यैव दुर्गदुरितदुर्जयं तत्राहूतचसा काले कुमारं कोतदर्शनं द्यौरिंदुमिव निर्गच्छदक्लामत
मयद्यतिं येन जातेन न परं मंदिरं तत्प्रकाशितं यावच्छ्रद्धयतपस्यामातुर्त्रिःशोकतामसं ततः प्रमोदप्रसरत्यज्ञातः पुरवासिनो वत्सेशः सु
तजन्मेतच्छुश्रावाभ्यंतराजनात् तस्मै सारायमपि यस्मै तः प्रियनिवेदिने नददौ तदनौचित्यभयेन ननु तृप्तया एतच्छांतः पुरं सद्यो वक्ष्ये त्सु
कोनचेतसा चितामलितसंकल्पः सददर्शमुत्तेनृपः रत्नायताधरदलं चलोणीचाहकेसरं सुखं दधाने सा प्राज्यलक्ष्मीलीलां पुजोपमं प्रा

नुग्रहवशात्तन्मतेगाख्यायायेसुचिरमभजन्तस्विकृतिं तेरेवचार्यमानः सुकृतीजीमूतवाहनः सततः मलयाचलादगच्छन्निजलयेतुहिनशैल
 तटे तत्रपितृभ्यांसहितोमित्रवसुनाचमलयवत्याचधीरश्रितयमुभजेविद्याधरचक्रवर्तिपदं एवंसकलजगद्वयहृदयचमत्कारकारितानां स्वय
 मनुधावेतिसदाकल्याणपरम्पराः पदवीइत्याकर्णकयाकिलदेवीयोगधरायणस्यमुखात् मुमुदेवासवदत्तागर्भभरदोरदोहृदिनी तदनुतदनुषंग
 प्राप्ताप्रीतिभाजा मनवरतदिनेशः प्रमयादेवतानां निजपतिनिकृदस्याभाविविद्याधरं द्रुतनपकययातवासरसानिनाये ॥ इति श्रीमहत्सोमदेव
 विरचितेकयासरित्सागरेनरवाहनदत्तजननेहितीयस्तोत्रेः ॥ १ ॥ जेततोवासवदत्तासावत्सरजं समीपं विजनेसचिवैर्युक्तमयेकुरिदमब्रवी
 त् यतः प्रभुतिगर्भोयमार्यपुत्रधृतोमया ततः प्रभुतिनद्रक्षातीव्रामोहदिवाधने अद्यतस्त्रिनयाचाहसुन्नानिशिकषेचन जानेदृष्टं कथं कंचि
 त्स्नेहेषुहृषमागते भस्मागरागसितयाशेखरीकृतचंद्रया पिशंगजटया मृत्याशोभितेशूलहस्तया सचमामभुपैत्येवसानुकं पश्चावदत्
 पुत्रिगर्भं हृतेचिंतानकार्याकाचनतया अहन्वेपरक्षामिदन्नोह्येषमयेवते किंचान्यकुलवच्येवतवप्रत्ययकारणं श्वः कापिनारीविज्ञप्ति
 हनोरस्मानुपेषामि अवष्टभ्येवसाक्षेपमाकर्षतीनिजपतिं पंचभिस्तनयैर्युक्तावकुबंधुजनाद्युता साचदुश्चारिणीयोषित्सवाधववलास्यति तंघा
 तयितुमिच्छतीसर्वविद्याप्रवीणितत् तंचावपुत्रिवत्सेशं द्रुं विज्ञापयेत्तया तस्याः सकाशात्सयथासाधुमुचेतकुस्त्रियः इत्यादिश्रपगतेतस्मिन्नंतर्था
 नेगह्मनि प्रबुद्धासहसैवाहंविभाताचविभावरी एवमुक्तेनयादेवासवीनुग्रहवादिनः तदासन्निस्मिताः सर्वसवादापेक्षमानसाः तस्मिन्नेवावि
 लेचावप्रविशंतानुकंपिनं वत्सरजं प्रतीहारमुल्लोकसाहिजितपत् आगतादेवि विज्ञप्तेकापिस्त्रीबाधवैर्दृता पंचपुत्रानाहीतास्वमाक्षिपावि
 वशपतिं तच्छ्रुत्वा नृपतिर्देवीस्वप्नसंवादविस्मितः प्रवेश्यतामिहैवेतिप्रतीहारंतदादिशत् स्वप्नसत्यतसंज्ञातसमुत्प्राप्तिनिश्चयः देवीवात
 वदन्नापिमासेषापपरामुदं अथद्वारेन्मुखैः सर्वैरीक्षमाणसकोतुकं प्रतीहारज्ञयायोषिर्दत्तसुक्ताविवेशसा प्रविश्याश्रितदेव्याचयथाक्रम
 कृतानतिः अथसेसदिराजानसंदेवीकंविजितपत् अथानिरपराधायाममभर्ताभवन्नपि नपप्रकृत्यनाथायाभोजनाद्यादनादिकं इत्युक्तवत्यांतस्या

व. क.
न.
६५

च सतद्भर्ता विजिज्ञपत् देवमिष्यावदत्येषा सवंधुर्महधौषिणी आबत्सरांत संवैह दत्तमस्यामयाग्रतः एतद्वंधव एवान्येतत्सामेव साक्षिणः एवं वि
ज्ञापितस्तेन राजा स्वयमेभाषत देवी त्वत्रेकं न साक्ष्यं देवेनैवावश्रूयिना तत्किं साक्षिभिरेवैषा निरुद्धा स्त्री सवंधवा इति राज्ञो दिनेवादीहीमा
न्योगंधरायणः तथापि साक्षिवचनात्कार्यं देवयथोचितं लोकोत्तरं राजानः प्रत्यापोपवदन्त्यं तच्छ्रुत्वा साक्षिणो राज्ञा तथेत्यानायतज्ञा
त पृष्टाः शशंसु स्तेचात्रतां मिष्यावादिनीं स्त्रियं ततः प्रत्यात सद्गर्तं द्रोहमेतां सवंधवां सपुत्रां च सवन्तेशः स्वदेशान्निवासयत् विससर्ज
च तं साधुं तद्भर्ता रं दयाईधीः विक्रान्तरपरीतं विनीर्य विपुलं यत् पुमान् स माकुलं कुरुपतिं च दुर्दशावटे जीवन्तमेव कुस्मानिका कीवहि
कुटुंबिनीं स्त्रियाकुलीनामहती गृहिणीता पहारिणी तरुह्यैव मार्गस्यापुण्ये कस्यापि जायते इति चेत्सुसंगेन वदन्तं तं महीपतिं वसं
तकः स्थितः पार्श्वे कथा पटुरवोचत किंचिदेव विरोधो वास्ते होवापीह देहिना प्राप्ता न्मवासनाभ्यासवशात्प्रायेण जायते तथा च श्रूयताम
वकथेयवर्णते मया आसीद्विक्रमचंडात्वा वारणस्यामहीपतिः तस्याभूद्दृष्टभोभूत्योनाम्नासिंहपराक्रमः योरेण शिवसर्वेषु द्युतेषु योसमो
जयी तस्याभवच्च विहृता वपुषी वाशयेष्वलं त्वाता कलहकारीति कोम्रान्त्थेन गेहिनी सतस्याः सततं भूरिराजतो द्युततत्तया प्राप्य प्रापधनं
धीरः सर्वमेव समर्पयत् सानुतस्य सन्तुत्यवपुत्रययुता शठा तथापि क्षणमप्येकं न तस्यैकलहविना वहिः पिवसिभुंशे च नैव किंचिद्ददासि
नः इत्यारंती सन्तुता सातं नित्यमतापयत् प्रसाद्यमाना पातारपानवत्सैररुर्निशं दुर्गता भोगतुल्येव भृशज्ज्वालतससा ततः क्रमेण त
न्मनुतिव्रत्त्यैव तद्गृहं सविध्यवासिनीं द्रष्टुमगत्सिंहपराक्रमः सतं त्वत्रे निराहारे स्थितं देवी स मादिशत् उतिष्ठ पुत्रतामेव गच्छ
राणसीपुरी तत्र सर्वमहानेको योक्तिन्यथोपादयः तन्मूलात्त्वन्ममानां स्त्रैरनिधिमवाप्सि तन्मध्याह्न्ये सैवैकं नभः त्वडमिव च
तं पात्रं गह्वरमाणि कथयन्ति स्त्रिंशन्निर्मलं तत्रार्पितेशो दृश्यं सतः प्रतिमितामिव सर्वस्याज्जैः प्राप्ता तियास्याजिज्ञासिता तव तेनैव
बुद्धाभार्यायाः पूर्वजातिं तथात्मनः श्रवाप्तार्थः सुखी तत्र गतत्वे दो निवन्त्यसि एवमुक्तं श्रुत्वा स प्रबुद्धा कृतपारणः वारणसीं प्रति प्रायात्

राम
६५

विचिंत्यसः समयं प्रार्थनापूर्वंचकारैवं गुरुमतः एकमेकं प्रतिदिनं नागते प्रेषयाम्यहं आहारहेतोपक्षीद्वययोधिपुलिने चले पाताले तु पवेष्ट
यं न तया संदकारिण नागलोकक्षयात्सार्थस्तवेव हि विनश्यति इति वासुकिना प्रोक्तं साधेति गुरुदोचहं तस्यैव तमिहैवेकं नागभोक्तुं प्रचक्र
मे तेन क्रमेण चासंख्याः फणिनो वृक्षयं ययुः अहंच शंखचूडाख्यानागो वारो मयाद्यच अतो गुरुदोहारहेतो वध्यशिला मिमांसा तु शुशो
चातां प्रोनागराजनिदेशतः इति तस्य वचः अतो शंखचूडस्य दुःखितः संतः खेदः सजीमृतवाहनस्तमभाषत अतो किमपि निःसत्तराज
नृतनवासुकेः यत्सहस्रं न नीयेते रिपोरभिषेतां प्रजाः किं प्रथममात्मैव तेन दत्त्वा गुरुमते लीवेनाभ्यर्चिता के यस्य कुलक्षयसाक्षिता
उत्पद्यकशपात्यापंतार्थोपि कुरुते कियत् देहमावृणते मोहः कीदृशेन मरुतामपि न दहता वदद्यैकं रक्षामित्वा गुरुमतः स्वशरीरप्रदाने
न मानिषादं कृपाः सखे तच्छ्रुतां शंखचूडोपि धेयार्थं देतुं वाचने श्रुतमेतन्नाहास तमास्मै वै भाषयाः पुनः न काचस्य कृते जातु युक्ता मुक्ताम
लोः क्षतिः न चाप्यहं गमिष्यामि कथां कुलमलं किं ता इत्युक्ता न निविध्येव साधुजीः रतवाहनं मत्वा गुरुद्वेलोचसक्षणं तरगामिनी शंखचू
डाययौ तत्र वारिधे स्तीरवर्तिनं अंतकालेन मस्तुं गोकर्णं त्वमुमापतिं गतेन स्मिन्सकारुण्यनिधिजीमृतवाहनः तत्राणयात्सदानस्पदुधुधेल
व्युमंतरे ततस्तद्विस्तृतमिव क्षिप्रं कृतास्त्वयुक्तिभिः कार्यपदेशाद्विस्तृजनिमित्रावसुर्गहं तज्ज्ञाणं च सत्तोसेन तार्क्ष्यपशानिलाहता तत्सतद
शनाश्चर्यादिवसाभूरघूर्णत तेनाहिरिषमायांतं तात्ताजीमृतवाहनः परानुकंपीतां वध्यशिल्यामध्याकरोरुसः क्षणं चात्र निपत्यैव महासत्त्वं
निनाजता आहृत्य च चूडागुरुदः स्वहोयाच्छादिनाम्बरः परिसवदस्वगारं च तोतवातशिला मणिं नीत्वा भक्षयितुं चैनमोभे शिखरे गिरेः त
त्काले पुष्ट्यदृष्टिश्च निपपातनमस्तलात् न दृशनाच्च किं त्वनेदिति तार्क्ष्यं विसिस्मिये तावत्संश्लेषचूडोवनतागोकर्णमागतः ददृशीरुधिरासा
रसिक्ते वध्यशिलानले ताधिष्ठदर्थं तेनात्मा दत्तो नृनमहात्मना तच्छ्रुत्वा नीत तार्क्ष्येण क्षणे स्मिन्सभविष्यति अन्विष्यामिदं तावत्कदाचि
त्तमवाप्नुयाम् इति साधुः सतद्रक्तधारा मनुसरन् यो अत्रानरे च हृष्टं तं दृष्ट्वा जीमृतवाहनं गुरुदोभक्षणं मुक्तासविस्मयमचिंतयन् कोप्यहं म

क. क.
न.
६४

नरायणं भक्ष्यमाणं पियोमया विपद्यते तु न परं धीरः प्रसुप्तं हृष्यति इत्यत्र विमृषं तं च तार्क्ष्यं तादृग्विधोपि सः निजगाद निजामीष्टसिद्धौ जीमू
तवाहनः पक्षिरजममास्तेष्वशरीरे मांसं शोणितं तदकस्मादवृत्तौ पिबति निवृत्तौ सिमक्षणात् तच्छ्रुताश्चर्यवशगत्सप्तपञ्च पक्षिराजं नागः
साधोन तावत्तु हितको भवानिति नागरवास्मिभुक्ष्वतं यथा रक्ष्यं समापय आरक्ष्य स मात्रैव किं वीरैस्त्यज्यते क्रिया इति यावच्च जीमूतवा
हनः प्रतिवर्तितं तावच्च शृणु चूडोत्र प्राप्नोतु हृदभाषत मामागहन्मने वैषनागो नागो ह्यहं तव तरे न सं च कोपं तं जाते कांडे वत भ्रमः तच्छ्रुता
तीव विभ्रं तो वभ्रव सख गेश्वरः वांक्षिता सिद्धिं त्वेदं च भजे जीमूतवाहनः ततो न्योन्यसमालापं क्रंदद्विद्याधराधिपं बुद्ध्या नं भक्षितं मोहा
हृत्मान भित्तपत अहो वत नृशंसस्य पापसाप नितं मम किं वां सुलभ पाताहि भवत्सु आर्गवर्तिनः आद्यस्तेषु महात्मैकः परार्थं प्राणदा
यिनः ममेति मोहैकवशं येन विश्रमधः कृतं इति तं चिंतयंतं च गरुडं पापमुद्धये वक्तिं विविशु जीमूतवाहनो यजगादसः पक्षी इ किं वि
प्लोसि सत्यं पापादि भेषि चेत तदिदानीं न भूयस्ते भक्षणीया भुजंगमाः कार्यं श्रुत्वा शयस्तेषु पूर्वभुक्तेषु भोगिषु एषो बहिः प्रतीकारो वृथा
न्यच्चिंतितं तव असुक्तत्वेन सप्रीते स्तार्क्ष्यं भूता नुकंपिना तप्येति प्रतिपेदेतद्वाक्यं तस्य गुरोरिव यथोच्यमाने तु नागा जीवपितृजवात् क्ष
मांते तत्र ते चान्या नस्मि शेषान् हीनयि ततश्च साशादागम्य देव्या सिक्तौ मतेन सः जीमूतवाहनो गौर्या तद्गौर्या भक्तिवृष्ट्या तेनाधिकतरं दूते
ताती न्ये गानि जज्ञिरे तस्य सानंदगीर्वाणं दुर्भुधनिभिः सह स्वस्थो न्यते ततस्तो सन्नानीय गरुडो पितरं कृत्स्नं वेला नरेण्यं च वर्षा मृतमे
स्वगतं तन सर्वं समुत्तस्य जीवंतत्तत्र पत्रगाः वभौत च तदा धूरिभुजंग उलसं जुले तुष्यत्सुरविमानो घापि हिता काधकारितं वेलावनं विनि
सुतं वै नयेय भयंततः पातालं विच जीमूतवाहनो लोकनागतं ततो शयेण देहेन यशसा च विराजितं बुद्ध्या नंदं तं वेधूज नो जीमूतवाहनं
न नंदं तस्य भार्या च सज्जातिः पितरो तथा कोनप्रहृष्ये हृदयेन सुखं तव परिवर्तिना विस्पष्टत्वेन च यथोक्तं चूडोरसातले स्तुतं दमविस्पष्टं
चलोकां स्वीनपितृशः ततः प्रीतिप्रक्षामरमिकरम गत्य गरुडं प्रणमुक्ते विद्याधरतिलकमभ्यसंभयाः सुदायादाः सर्वं हि मगिरिभुता

राम
६४

क. क.
न.
६३

त्रेति विराविंती अपरेण परित्यक्तं भरेनेवानुयायिना पुरुषेण पच्युं गं शोयं कं शिलानलं कस्तं किमीह सै किंच माता तं शोचतीति तं सपप्रकृतः
तः सोपितस्मै वज्रानमवतीत् उरकशपभायं हे कइश्च विनता तथा मिथः कथाप्रसंगेन विवादं किल चक्रतुः आद्याश्यामानुवीदश्चानवादीदप
रासितान् अस्यापदासभावं च पणमवबंधतुः ततो जयार्थिनी कइः स्वैरनागेर्निजात्मजैः विषफूत्कारमलिनानकं स्याश्चानकारयत् तादृशां
श्रोपदेशेनो विनंता क्यनाजिता दासी चकार कष्टा हि स्त्रीणामप्यासहिस्तुता तदुद्धागव्यविनता तेन योगरुडस्तदा सा ज्ञेनमातुर्दासत्वमुक्तिं क
इमयाचत ततः कइस्तुताना विचित्तेवंतमब्रुवन् भो वै न ते यक्षीरधिः शारव्यो मयितुं सुरैः ततः संधा समाहृत्य प्रतिवस्तु प्रयच्छन्ः मातरं सी
कुहं सा यमवाक्त्रिवलिनावरः एतन्नागवचः श्रुत्वा गता चक्षीरवारिधिं स्वधार्थं दर्शयामास गुरुगुरुं ततः पराक्रमप्रीतो देवस्तत्र स्वयं
हरिः नुष्टोस्मि ते वरं कंचिद्गुणीष्वेत्यादिदेशं नागा भवंतु मे भक्ष्यान्ति सोपि हरेस्ततः देवतेयो वरं व्रैमातुर्दास्येन कोपितः तथेति हरि
णादिष्टो निजवीर्यानितामृतः सचैवमथ शक्रेण गदितो ज्ञातवस्तुना तथा यक्षीद्वकार्यं ते यथा मूढनभुज्यते नागे यथा सुधा चैनां तेभ्यः
प्रत्याहराम्यहं एतच्छ्रुत्वा तथेत्सुक्तासवैस्सुवरोजुहः स्वधाकलशमादाय तार्क्ष्यो नागानुपाययो वरप्रभावभीतोऽश्वमुग्धानाराजगादतान् इद
मानीतममृतं मुक्तां चाममगृह्यतां भयं चेत्स्यापयाम्येतदमृतं दर्भसंस्तरे उन्मोचो वाचगच्छामि त्वीकुरु धर्मितस्ततः तथेत्सुक्ते च ते नागेः स
पवित्रे ऊशस्तरे स्वधाकलशमाधत्तेनेष्टिनागानुपाययो वरप्रभावभीतोऽश्वो चास्पजननीजकुः दास्यमुक्तो चरुतैवं मातरं गुरुधुजे यावदा
दादते नागानिः शंकास्तत्किलामृतं तावन्निपत्य सहसा तान्विमोह्य स्वशक्तिः तं स्वधाकलशशक्रोजहार ऊशसंस्तरात् विषसास्तेयना
गास्तंलिलिङ्गदर्भसंस्तरे कदाचिदमृतमप्युलेपोप्यस्मिभवेदिति तेन पाठितजिह्वास्ते कषा प्रापुर्द्विजिह्वतां हास्यादृते किमन्यस्यादतिलो
ल्यवतां फलं अघालन्मातरं सा ज्ञागान्वैरी हरेर्वरान् तार्क्ष्यः प्रवचते भोक्तुं तावन्निपत्य पुनः पुनः तदायाते च पातालं ज्ञासनिजीवराजिले प्रथ
ष्टगभिणीगर्भसभृत्पापितपत्रगे तदृष्ट्वा चान्वहंत वचोऽसुकिर्भुजगे श्वरः कृत्स्वमेकपदेन एनागलोकममयत् ततो दुर्वारवीर्यस्य सद्यस्तस्य

राम
६३

जीनिमेसुतः वहिष्ठतः कुलसेवकस्त्वस्य हृदयोत्सवः हिरण्यद्वेजावाचसशनेर्द्विमाययो कुरुविद्यो यथावच्चपरिलीनोभवन्नतः तदृष्ट्वा
जीवितफलं पूर्णं सत्वाचमन्विता दहोभागीरधीप्राया ररादेहमुज्जितुं ततो हंपितृशोकार्तः कथंचिद्विधां धैवैवतिं ग्राहितो ग्रहभारत्समुद्धो
दुं प्रतिपन्नवान् ततो मनोवती सुगुणवत्तद्वर्णनमेकतः अन्यतः शर्वरेण संगमो मां यनोदयत् ततः सत्सुवसानंदाः सुकलमनोरमाः सुहृत्स
मागमसुखागतास्ते दिवसामम कालेनाथप्रवृत्ता मामववीचिबुकेजरा किं गृहेद्यापि पुत्रेति प्रीत्येव बुधतीहितं तेनाहं सहस्रोत्पन्नवैराग्यः
स्तनयं निजे कुटुंबभारे दहनैव नं वां कृजयोजयम् सदा रश्मिगतो भूवं गिरिकालिंजरं नतः सत्त्वे हृत्सक्तराज्येन समंशवरभूभता तत्र प्राप्तेन
चात्मीयाजातिर्वैद्याधरीमया स्मृता यथा त्रपयंतः सशापः सहसा स्मृतः तच्च पत्न्यै मनोवत्ये तदेवाख्यातवाहने सत्ये च शर्वरे द्वापसु
मुक्षुमानुषीतनु भार्यामित्रे मे एव भूयात्ता स्मरतो मम अन्यजन्मन्यपीत्युक्ता हृदि कृता च शकर मया गिरितटा तस्मान्निपत्य प्रसभतः
तः ताभ्यां च पत्नी मित्राभ्यां सहसुक्तां शरीरकं सौहृदतः ससुत्यवोनाञ्जनी मृतवत्भनः विद्याधरकुलसुप्रिषेपजातिस्सरोधुना सचापिश
वरेन्द्रसंजाता मित्रावसुः पुनः अक्षप्रसादात्सिंहानां रत्नो विस्त्रावसोः सुतः सापि विद्याधरीमित्रमम भार्यामनोवती तवत्ससासमुत्पन्नानाञ्ज
मलयवत्यसौ एवं मे पूर्वपत्येवाभगिनी ते भवानपि पूर्वमित्रमतो युक्ता परिलेनुमसो मम तत्समग्रमितो गता मम पित्रोर्निवेदय तयोः प्र
माणीकृतयोः सिध्यसे तत्र वेसितं इत्यं निशम्य जीमूतवाहनात्प्रीतमानसः गता मित्रावसुः सर्वतमितृभ्यां शशंसतत् अभिनंदितवाक्यं
ताभ्यां हृष्टस्तदैवतः उपगम्य तमेवार्थं स्तपितृभ्यां न्यवेदयत् उपगम्य तमेवार्थं स्तपितृभ्यां न्यवेदयत् तयोरीक्षितसंपत्तिबुद्धयोः सत्वरंचसः
पुवराजो विवाहाय सभारमकरोत्सुः ततो जग्राद्विधिवन्नेष्टाजीमूतवाहनः पारिंमलयवत्यो च सिंहराजपुरस्तुतः वभूवचोत्सवस्तत्र
च चक्षुचरचारणः संमिलत्सिंहसंघातो वलादिद्याधरोदुरः कृतो ह्राहस्ततस्तस्यो तस्मिं जीमूतवाहनः मलयाद्रो महार्हणविभवेन वभूव
त्तः एकदा च स्रष्टुर्येण समित्रावसुना सह वेलावनानि जलधेरवलोकयितुं ययौ तत्राप्यप्युत्तुषं युवानं विप्रसारातं निवर्तयंतं जननी हापु

नौ अहं वसवतामेकां वने तत्रोषितौ निशा लताभिः संलङ्घ्य सुमंभगी संगीतं सुदरं शुभगंधवहं हारिज्वलितौ पथि दीपिकं रते स्तद्वा सवे श्रे
वधि श्रोतौ गिरिकाननं आवयोरभवत् केषिवतो स्तन्यलसत् तदनेकाः प्रतिपदं तत्र दुर्ललिकाभता प्रसुहतेन मनसा समनसा र्गधारिणा च
क्षुपादक्षिणेनापि सचिता गमना मुना दिदृक्षेव सुखिता सा कन्या जगता भवत् सहालसिंह पृष्ट्या सुभ्रू हृष्टामया च सा शारदां भोधरे
त्स गसंगिनी वैंदवी कला उलसद्दिस्सयोत्सुकसाधुसंपश्यतो अतो समवने तत्कालेन जाने हृदयं कथं अथावती र्षसिंहान्ता पुष्पा एषु अत्य
कन्यका स्नाता सरसि नदी रगतं हरे मय नयत् पूजा वसा मे चोपत्ये समला शवरो मम प्रणम्योत्मानमावेद्यता मयो च कृतोदय आनीतः सम
यादेवि सुहृद्यो गोवरस्तव मन्पसेयदितनुभे दर्शयाम्यधुनेवत् तच्छ्रुत्वा दर्शयेत्सुक्ते तथा सशवरत्तातः आगत्य निकटं नीत्वा मां तस्याः स
मदर्शयत् सापि मांतिर्यगालोका चक्षुषा प्रणय सुता मदनावेशवशा गाशवरे श्रान्तमभधात् सत्ता ते मातुषो वायं का मंकोपय मागेतः
महं च नाय देवैश्च मर्त्यस्यैवाकृतिः कुतः तदा कर्णेण कृतवानस्मिन्ता प्रतापयितुं स्रग्ध सत्यं सुदरि मर्त्यो यं किं व्याजेना जवं जने अहं हि सार्ध
वाहस्यवलभी वासिनः सुतः सहाधनाभिधानस्य महेश्वरवर्जितः तपस्यसहिपुत्रार्थं सुदिश्य शशि श्रेतारं समादिश्य तनेनेव स्वप्ने देवेन
नुष्यता उन्निष्टोत्पत्यनेकोपि महात्मा तनयत्तावं रहस्यं परमं चैतदलमुक्तात्र विस्तारं एतच्छ्रुत्वा प्रबुद्धस्य तस्य कालेन चात्मजः अहमेव स
मुत्पन्नो वसुदत्त इति श्रुतः अयं च शवरधीशः स्वयं वरसुहृन्मया देशान्तरगतं न शक्यात्तः कृकैकवांधवः एष मे तत्संक्षेपं सुक्ता वरते मयि
अभाषता कथया सा लज्जया वनतानता अस्मे तन्मा च ज्ञानेद्यस्वप्ने चिंतवती हरः शतः प्राप्य सिमती रमिति दिष्टः किलादिशत तस्मान्न मेव
मेभती धाता यं प्राणवत्सुहृत् इति वाक् सुधया सामा मानस्य विरता भवत् सामं प्रापतया साकं विवाहाय यथाविधि अकार्षीनि अयं गतुं
समिन्नो हं निजं गृहं ततः सा सिंहमाहूय वाहने तं स्वमाज्ञया अशरहाय पुत्रेति मामभाषत सुंदरी अथाहं तेन सुहृदा पुज्ञातः शवरेण तं
सिंहमाहूय दयिता मुत्संगेतां गृहीतवान् ततः प्रस्थितवानस्मि कृतकृत्यो निजं गृहं कान्तया सह सिंहस्यो मित्रे तस्मिन् सुरः सरे तदीय शरभि

८. क.
न.
६१

भिन्नरिणमिषवन्नयः क्रमेण तेवयं सर्वे संप्राप्तावभीष्टं तत्र मासागतं दृष्ट्वा सिंहादृतं सवल्लभं साश्चर्यं तद्गते गताममपि वेदवीजनः
सोपि प्रत्युद्गते हृषीकेशं दत्तं तर्लं मृगेन्द्रतः पादावनमं दृष्ट्वा मासभ्यन्तं दत्तं विस्मयः अनन्यसदृशीतां च कृतपादाभिरंदनं पश्यन्ममोचि
नोभार्यो नमानिस्मनुदाकचित् प्रविष्टमंदिरेचास्माच्च ज्ञाने पर्येष्टं प्रशंसयराधीशं सौहादीदुत्सवं विधानं ततो मोहर्तिकादेश
दयेद्यर्चय कन्यका सामयापरिणीताभून्मिलिताखिलवंधुना तदा लोकाचमोकस्मान्न हृष्टवाहनस्तदा सिंहः सर्वेषु पश्यन्नुसंपन्नः पु
रुषाकृतिः किंचैतदिति विभ्रंते जने तत्र स्थिते खिले सदिव वस्त्राभरणेन मन्त्रामेव मंत्रवीत् अहं चित्रांगदो नाम विद्याधरं यंच मे सु
नाम नो वतीनाम्ना कन्या प्राणधिकप्रिया एनाम के सदा कृता विधिनेन धर्मवत् प्राप्तावनेकदा गंगोभूरिनीरतपोवना तपस्विलेघनत्रा
सा तस्यामधेन गच्छतः अपतन्ममदेवाच्च पुष्पमालातुंभिता ततो कस्मात्समुत्थाय नारदो तर्जलस्थितः पृष्ठतया पतितया कुक्षे
मामश्रयन्मुनिः ओहृत्तेनामुना पापगच्छसि हो भविष्यसि हिमाचले गतस्तेतां सुतां पृष्ठेन वक्ष्यसि यदा च मानुषेणैषा सुनाते परि
णेष्यते तदा तदृशीना देवशापादस्माद्विमोक्ष्यसे इत्यहं मुनिना शत्रुः सिंहोभूय हिमाचले अतिष्ठं तनयामेतां हरश्च परं वरुन् अनंतरं य
थायत्नाच्छ्वराधिपतेरिदं संपन्नं सर्वकल्याणं तद्याविदितमेव ते तत्साधयामि भद्रं वत्सीणः शोपोमयैष सः इत्युक्त्वा सद्युदपतन्ममो विद्या
धरो नमः तेन सहिस्मयाक्रांतो न दत्तं जनवांधवः श्लाघ्यसंबंधदृष्टो मे पिता काशीन्महोत्सवम् कोहि निर्वाजमिश्राणं चरितं चित्तयिष्य
ति सुहृन्नुनैव त्वयं ति प्राणैरप्युपकृतये इति चात्र न कोनाम सचमत्कारमभ्यधात्वा पापं प्रोयमुदारं तच्छ्वराधिपचेष्टितं राजापितृ
यावुद्धा तत्र तस्य स्य शर्मिनेः अत्रुषादस्मत्त्वे हेन श्वराधिपतेः परं तुष्टश्च तस्मै ममिदं दायितः स हंसेव च अशेषमदरीराज्यं रत्नोपाय
नदापिना तनस्तया मनोवत्पापत्यामि वेण तेन च कृतार्थः श्वरे देवा तत्रातिष्ठमहं कृती ततश्च स्वीकृतात्मीयदेशवासरसत्तादाभूयः
सोऽस्मद्देवे वन्यवसच्छ्वराधिपः परस्परं कारेणुत्सी क्रावमदृष्टयो सद्वयोरगमत्कालो मम तस्य मित्रयोः अचिराच्च मनोवत्पातस्योम

राम
६२

७१

क. क.
न.
६१

हिमाचलं भूमेश्वरतीरस्य देवागारं महत्सरः प्रापदुर्लभं कृतप्रीतिस्तदज्ञैर्मित्ररागिभिः तत्राशंकां बुधानां सार्यमागमं वयहस्तिनां कृत्तः सतस्या
वेकांते सचापस्तजिघांसया तावन्नवसरस्तीरगते पूजः अहं आगतामद्रुताकारं जुमोरी सिंहवाहनां सददर्शतुषारादिराजपुरीमिरापरा
परिचर्यापरांशभोकनकाभाववर्तिनी दृष्ट्वा च विस्मयाक्रान्तः शवरः समचित्तयत् केयं स्याद्यदि मर्त्यस्त्रीतत्कथं सिंहवाहना अप्यदिव्याक
थं दृष्ट्वा मादृशेस्तदियं कथं चक्षुषोः प्रदं पुण्यनां पूर्णपरिणतिर्मम अनयाद्यदि मित्रं तं योजयेयमहंततः काप्यन्येवमया तस्य कृतास्या
स्तत्पुपक्रिया तदेतामुपसर्पामि यावज्जितासितुवरं इत्यालोच्य समिञ्जो मे शवरस्तामुपाययो तावच्च सावती ये वसिंहा ह्यापानि पादिनः ।
कन्यागत्य सरः पद्मान्यवचेतुं प्रचक्रमे तंच दृष्ट्वा तिकं प्राप्तां शवरं साकृतानति अपूर्वमतिचिप्रीत्यास्तागते नान्तरं जयन् कस्तं किंचाग
तोस्येताभूमिममं नदुर्गमा इति पृथ्वतीतां च शवरः प्रत्युवाच सः अहं भवानीपादैकशरणः शवराधिपः आगतोस्मि च माते गमुक्तो ह
तो रिदं वने तांच दृष्ट्वा धुनात्मीयो देवि प्राणप्रदः सुहृन् सार्थवाहसुतः श्रीमान्सुदत्तो मया स्मृतः सहितमिव शरणे यो वने न च सुंदरि अ
द्वितीयोऽस्य विश्वस्य नयनामृतनिर्जरः साधन्याकन्यकालोके यस्यासातेन गृह्यते मैत्रीरानरयाधैर्यनिधिना कंकिणीकरः तत्र दाहतिरेषा
चेत्तादृशेन न युज्यते कथावहति तत्कामः कोदं उमिति मे यथा इति व्याधे देवचने सद्यो पहतमानसा अभूत्सुमारी कं रपे मोहमेवाशरे
रिव उवाच न च शवरं पश्यन् मनोभवा कसते सुहृदानीपता वन्मदृशतामिति तच्छ्रुत्वा च तथेत्सुक्तातामामं यतदैवसः कृतार्थमानी मुदि
तः प्रतप्ते शवरस्ततः प्रापत्सपत्नीमादाय मुक्तामृगमदादिकं भूरिभारिशतेर्हार्थमस्मद्गृहमपाययो सर्वैः पुरस्कृतस्तत्र प्रविश्य प्राभ
तंच तत् मयि वै सवकुसुमं लक्ष्मस्त्यन्यवेदयत् उत्सवेन च याते स्मिदिने राजोत्सवे रकः कन्यादर्शनं च ज्ञाते तमा मूलादवर्णयत् राहितं वै
वमच्छावइत्युक्तावसंभुक्तं मामादाय निशित्वैरसप्रायाकृवरधिपः प्रातश्च मागते क्वापि गते सशवराधिपं तस्मिन्निप्रत्ययानस्यो धृति
मालं यममिता अहंच प्रापितो भूवे क्रमात्नेन तरस्विना शवरेण तुषारादिकृताधपरिकर्मण तत्राप्यसरः सायं स्नात्वा साधु फलाशि

राम
६१

न्यालसामेनिकनीधुमी तामहंतेप्रयच्छामि सदिकामान्यथाकृपाः तच्छ्रुत्वेवसजीमूतवाहनोपिजगदने युवराजंममाभूत्सामार्पाष्टवैपि
जन्मनि तेचनेत्रैवमेजातोद्वितीयहृदयसुहृत् जात्यस्मरोहृदयैर्वर्षजन्मस्वामितत् इत्युक्तवैनेतत्कालेमिश्रावसुहृत्वाचने जन्मांतरकथाना
वक्ष्येतांकोतुकहिमे एतन्मिश्रावसोऽज्ञातस्मेजीमूतवाहनः सुकृतीकृपायाः सपूर्वजन्मकृपामिमां अस्मिष्टवमहंयोमचारीविद्याधरोभ
वान् हिमवच्छुगमार्गेणगतोभूवकदाचन ततश्चाधस्थितस्तत्रक्रीडनोयांसमहः प्राशपोल्लेधनकुहोमत्योनोपनेतिमां प्राप्याविद्याध
रीभार्योनियोज्यत्पदेसुते पुनर्वैद्याधरीयोनिस्तजानिः प्रपत्यसे एवैविरच्यशापांतमुक्ताशर्वैनिवोहिते अधिरेणैवजातोहभूतलेव
णिजाकुले नगर्यावल्लभीनाग्रामहाधनवणिकसुतः वसुदत्ताभिधानः स नृद्धिचगतवानहं कालेनयोवनस्यश्चपिज्ञातपरिच्छदः द्वी
पांतरगतोभूवैवणिज्यायेनदाज्ञया आगच्छंतेततोदद्यां तस्कराविनिपात्यमां हतस्त्वमनयं वृद्धास्वपत्नीचंडिकागृहं विलोलदीर्घया
घोररक्ताश्रुकपताकया जिघत्सतः पशुप्राणकृतातस्यवजिहृया तत्राहस्तुभारयेमुपनीतोनिजस्यतेः प्रभोः पुलिंदनापस्यदे
वीरजयतोनिंके सहृद्वेवासुहृदयः शवरोप्यभवन्मायि वक्तिजन्मांतरशीतिमनःसिहृदकारणं ततोमामोचयित्वैववधान्सशवराधिपः रेह
दात्मोपहारेणकतुं पूजासमापनं मैवंकृपाः प्रसन्नास्मिन्वयाचस्त्वमांवरं इत्युक्तोद्विद्ययावाचाप्रहृष्टश्चजगदसः तंप्रसन्नावरः कोन्यत्तपा
प्यताददर्श्ये जन्मातरेपिमेसद्यमनेनवणिजास्तिनि एवमस्तिवनिशांतायावाचिमोशवरोपिसः प्रदत्तसविगेषार्पेप्रजिघायभिजागृहं म
न्याभूत्वात्यवासाश्चततः प्रत्यागतेमपि अकरोज्जातवृत्तानः पितामममहोत्सवे कालेनतत्रचापश्यमहंसार्थावलुंठनात् वष्टभ्यानापने
राज्ञातरेवशवराधिपं तज्जणपितुर्वेद्यविज्ञाप्यचमत्प्रति मोचितः स्वर्णलक्ष्णेणसमयावधनिग्रहात् प्राणदोनापकारसकृत्तैवंप्रत्युप
क्रियो आनीयचगृहंशीताश्लींतेमानितश्चिरं सत्कृत्येपिअपहृदयेप्रमपेशले निधायमपिपत्नीस्वोशयांक्षशवराधिपः तत्रप्रत्युप
कारेसाधितयन्मभूतमम स्वल्पसमेनेस्वापीनेमुक्ताक तत्कदापि ततःसानिशयंशानुमुक्तासारंसमन्वते धनुर्द्वितीयः प्रययोगजंतेव

क. क.
न.
६०

पितरं विजने सविज्ञापत् जानामितातयज्ञावाभवेस्मिन्मभितिनः स्थिरं तु महतामेकमाकल्पममलं यशः परोपकृति संभूतं तदेव यदि हंत
तत् किमच्यत्समुदागाराधनं प्राणाधिकप्रियं संपञ्चविधा दिवसालोकलोचनत्वे दहन् लोलाकापिलये या नियापयानुपकारिणी नदेषकल्प
वितपी कामदोयोस्तिनः सचेत् परार्थविनिपुजे तत्ताम्रं तत्कलं भवेत् तत्तथा हं करोमीह यथैतस्य समृद्धिभिः अदरिद्राभवत्तेषां पयिषीडः
गीता यथा इति विज्ञाप्य पितरं तदनुज्ञा मवाप्य सः जीमूतवाहनो गतातां कल्पद्रुममवतीत् देवतं शश्वदस्माकं मभीष्टफलदायकः तदेकमि
दं ननु त्वमममरयवांश्चितं अदरिद्रां ऊह्येतां पयिषीमाखिलां सते स्वल्पस्तु ते प्रदन्नो मिलोकाय इति एणार्थिने इत्युक्तत्वेन धीरेण कल्पव
क्षोववर्षसः कनकं भूतले भरि न नंदुश्चाखिलाः प्रजाः दद्यान्नुर्वोधि सत्तांशः कोमोजीमूतवाहनान् शत्रुयादर्थि सात्कर्तुं सयिकल्पद्रुमं
कृती इति जानातु रागास्तु तौ ततो दिक्षु विदिक्ष्वपि जीमूतवाहनस्याज्ञैः पप्रये विषदयशः ततः पुत्रं प्रयावद्मृत्युं रम्यं समत्सरः दृष्ट्वा
जीमूतकेतोस्तद्वाजाविकृतिं ययुः सानोपयुक्तसत्कल्पवक्षस्तत्तास्य देवतं न नैरे निष्प्रभावत्वा ज्ञेत्वे सुकरमेव ते ततः संभूय पुत्राय
कृतं बुद्धिं पुत्रे पुत्रं पितरं तमुवाचेवं धीरा जीमूतवाहनः यथा शरीरमेवेदं जलबुद्धे रसत्रिभं प्रयातदीपचपलास्तथा कस्य कृते श्रियः
नाश्रय्य न्योपमर्दनं मनस्वीयो भिवांश्चति तस्मात्तातमया नेव यो ह्ययं गोजनैः सह राज्यमुक्ता नुगतं व्यमितः कापितपो वने आसतां रूप
णा एते माभूत्सु जलसंक्षयः इत्युक्तं वंते जीमूतवाहनं सपिता ततः जीमूतकेतुरप्येवं जगाद कृतनिश्चयः मया पि पुत्रं गंतव्यं काहि वरु
स्य मे स्पृहा राज्ये नृणां इव स्य क्रेयनापि कृपया तेषा एव मुक्तवता साकं सभार्येण तथेति सः पित्रा जगाम जीमूतवाहनो मलयाचलं तत्रा
धिया से सिद्धा नो चंदनं चंदनं ऊरे सतस्यावाश्रमपदे परिचर्या परः पितुः श्रुत्वा सिद्धाधिराजस्य वशी विश्वावेसोः सुतः मित्रं मित्रावसुनाम
तस्याय समपदात तत्सत्तारचसो पश्यदेकां ते जातुकन्यकां जम्बानरप्रियतज्ज्ञानी जीमूतवाहनः तत्कालं च तेषां लुप्तं धनं नो रम्यो दर्श
ने अभूत्सु नो ममा मंदवागुरावपसत्रिभं ततो कल्मासमभ्येत्य विजगत्स्य मे कदा जीमूतवाहनं प्रीतः समिवावसु रभधानं कन्यामलपवं

राम
६०

तं मनोरथमदूरगंगणयति स्म वत्सेश्वरः ॥ इति श्री सोमदेव विरचिते कथासरित्सागरे नरवाहन दत्तजनने प्रथमोऽङ्कः ॥ अथ वासवदत्ता
यावत्सेशहृदयोत्सवः संवभ्रवाचिराद्गर्भः कामोशावतरोज्ज्वलः सा च लोलेन नेत्रेण सुखेनापांडुकांतिना प्राशांकेनेव गर्भस्य कामप्रेमणे
पगामिना असीनापपत्तिस्नेहा इति जीत्याश्वागतै रैजंतुः प्रतिमेतस्याप्रतिपद्यं कथार्ययोः भाविविद्याधराधीशभाविस्नेहार्थमवधा
मूर्त्तौ विद्याधरायाताः सत्यस्तापयुपासत विनीलपद्मवपुषामसुखोसाद्यपयोधरो हूनोर्गर्भाभिषेकायवभारकलशाविव स्रष्टुमुरि
तसेच्छायमणि कुट्टिमशोभिना सुखशय्यागतामधोमदिरस्परराजसा भाविततनयांक्रान्तिशकाकपितवारिभिः तस्य वितानमधस्या र
त्नोत्पाप्रतिमावभौ विद्याधरश्चीर्नभसाप्रणमार्थमिवागता मंत्रसाधनसंज्ञसाधकैश्च कथासुचं बभूवसादोहदिनीप्रसंगोपनतासपि स
रसारव्यसंगीताविद्याधरवरागनाः स्वप्रेवासचरोत्संगमावृत्तामुपतस्थिरं प्रबुद्धासेवितुं साक्षात्तदेवाभिल्लाषता एतत्कीडाविलसितं
वीक्ष्यभूतलंकोतुकं पंचदोहदमेतस्यादेव्यायोगधरायणः मंत्रये वैदृजालादिप्रयोगैः समग्रयत् विजहार च सा तैस्तैः प्रयोगैर्गगनस्थिता
पोरनारीनेनोत्पक्षलोचनाश्रुयंदायिभिः एकदावासकस्यायात्तस्याश्रुसमजायत हृदिविद्याधरोदारकथाश्रवणकोतुकं ततस्तपार्थितो देवा
तत्र योगंधरायणः तस्याः सर्वपुष्टएव त्तु निजगादकथामिमं अस्याविकानयितानगोदोहिमवामिति न केवलं गिरीणां यो गुरुगौरीपतेरपि
विद्याधरनिकासे च तस्मिन् विद्याधराधिपः उवासरान् जीमूतकेतुर्नाम महाचले तस्याभूत्कल्पवृक्षश्च गेहपितृक्रमागतः नाम्नाचर्येन विज्ञा
तो यो मनोरथदायकः कदाचिच्चसजीमूतकेतुरजाश्रुप्रेमत उद्यानदेवतात्मानं कल्पद्रुममया च तं सर्वदा प्राप्य ते स्थाभिस्ततः सर्वमभीप्सि
ते स्वात्मा उरूपं मे देहि देवपुत्रं गुणान्वितं ततः कल्पद्रुमो वदीज्ञानमुत्प्रेतेन व जातिस्मरेदानवीरः सर्वभूतहिते रतः तच्छ्रुत्वा स प्रहृष्टः
सत्कलकक्षप्रणम्य तं गता निवेद्य तद्राजानिजो देवीमनंदयत् अथ तस्याचिरादेव राज्ञः सत्तुरजायत जीमूतवाहनं तं च नाम्नासविदधपि
ता ततः सहजयासाकं सर्वभूतां कुंकपया जगाम स एतौ वृद्धिं जीमूतवाहनः क्रमाच्च यो वराज्यस्य परिचर्याप्रसादितं लोकानुकंपी

क. क.
न.
५८

इत्युक्ताः स्यान्तीमुक्ताः नीलारात्रितदेवतां देवीशानिकर्त्तुः परानाया एकदक्षयं उक्ताया च तस्मै च सा तं जाते सुनिश्चया इयं ते भ्रातृजाये
तिष्ठति एतानामदर्शयत् जातायां च परित्तौ जातवंधुस्योचसः ब्राह्मणी भ्रातृजायां निष्पत्तिं करोत् तत्रावुशोच्यपितरो भ्रातरचय
योचितं अवा सयामास तं बालकद्वितयान्वितां देवी वासवदत्ता पितृस्य क्तो बालको सुतो पुरोहितो त्वपुत्रस्य भाविनः पर्यकल्पयत् ज्ये
ष्ठस्यो शांतिसो मोनाम्रा वैश्वानरो परः कृतस्तथैव देव्या च वितीर्णवज्रसंपदा अधस्ये वास्य लोकसफलभूमिपु कर्मभिः पुरो गेनी यमा
नस्पहेतुमात्रं स्वपौतृष यदेतत्त्वविभवास्तत्र सर्वपिसंगताः बालको तौ तयोः सा च माता शांतिकरश्च सः ततो गच्छन्तु दिवसेष्वेकदा प
चभिः सुतेः सहागतामुपादाय शरावां कुम्भकारिकां दृष्ट्वा स्वमंदिरं कांचिद्देव्या वासवदत्तया सा ब्राह्मणी पिंगलिका जगदेपाश्वर्त्तिनी
पंचैतस्याः सुता सन्ति नैको मे सखि दृश्यतां पुण्णामासीदृशं पात्रं मीदृशे पापि न मादृशी ततः पिंगलिका वादी हे विदुः त्वा यजायते प्रजेयं
या पभूषिष्ठादरिद्रेष्वेव भूयसी पुष्पादृशं पुजायेत यः स कोपुत्रमो भवेत् तद्वत्त्वं तदया प्राप्स्यस्य चिरादुचितं सुते इति पिंगलिकोक्ता
पितोऽमुका सुतजन्मनि अश्वत्थसवदत्ता सा तच्चिन्ता कृतमानसा गिरिशरोधनप्राप्य पुत्रं ते नारदो भ्यधात् तद्देवि वरदो वश्य माराध्यः सा शि
वो वनः इत्युक्ता वत्सराजेन तत्काले चागतेन सा देवी लब्धा शयेनामु चकार व्रतनिश्चयं तस्या मातृव्रतायां तसरा जापिसमञ्जिकः सरा
ष्ट्रश्चापि विदधेशंकराधने व्रतं त्रिरात्रोपापि नो तो च दंपती सविभुस्ततः प्रसादप्रकटीभूतः स्वयं स्वप्ने समादिशत् उन्निष्टतनुपुव
योः कामांशो जनिता सुतः नाथो विद्याधराणो यो भविता सत्यसादतः इति वचनमुदीर्य चंद्रमौलौ सपदि तिरोहितो गते प्रबुध्य श्रीधि
गतवरमाश्रुदंपती तौ प्रमदमरुतिमापतुः कृतार्थौ उत्पायचो ससिततः प्रकटीविधाय तत्स्वकीर्तनस्वधारसतर्पितास्ते देवी च सानरप
तिश्च सभक्त्यवधुर्वह्नात्सर्वो विदधतुर्व्रतपारणानि कतिपयदिवसापगमे तस्याः स्वप्ने जटाधरः पुरुषः काप्यपदेव्या वासवदत्तायाः फल
मुपेत्य ददौ ततः सविनिवेदिनस्मृततया विधत्स्वया सह प्रमुदितक्ताया समभिर्नदितो मंत्रिभिः विचिंत्य शशिमौलिना फलनिभेन दत्तं सु

राम
५८

उभयदृशेन कल्याणप्राप्त्यात्कलितं हि मे इति तस्मात्तुलाकृतावस्थायास्तत्क्षणकया देवीवासवदत्तासासादरासमचितयत् श्रावणी
कुलवत्पेषाध्वमस्याह्वयारतां भंगीः स्वशीलोपक्षेपं च प्रौढिश्च शंसति राजसंस्तव्यवेषास्यप्राचीणमतएव च इति संचित्य देवीतां वा
ह्यणी पुनरद्वीत् भाषातेकस्य कोवाते कृतातः कथ्यतातया तच्छ्रुत्वा श्रावणी भूयः सायवक्तुप्रचक्रमे मालवेदेविकोपासीदग्निदत्तरति
द्विजः बिलयः श्रीसरस्वत्योः स्वयमात्रधनो र्षिभिः तस्य च स्तावदुपौहावुत्तमौ तनयौ क्रमात् ज्येष्ठः शंकरदत्ताख्यो नास्मां शान्तिकरः परः ।
तयोः शान्तिकरो कस्माद्द्विधा र्षीत्वपितुर्गृहान् सत्वात् एव निर्गत्य गतः कापियशस्तिनि द्वितीयश्च सतद्वाताज्येष्ठो मां परिणीतवान् तनया
यश्च दत्तस्य यज्ञार्थं भूतसंपदः कालेन तस्मै दत्तुः साग्निदत्ताभिधः पिता कृद्धो लोकान्तरयातो भार्यया युगतः स्वया नीर्योद्देशाश्च मद्र
ज्ञाधुतगर्भो विमुच्यमां गता सरस्वती पूरेशो केनाजहानतु कृताते कश्चित् चास्मिन्नेत्यतः स्तुत्याभिः स्वजनेभ्यो मया लब्धं नानुगतुं स
गर्भया ततो मया दंशो कायामकस्मादेतदसुभिः अस्मिन्निवास्तत्काले पश्यतां विबुधैः तत्क्षणं निरुद्धिः सार्धं श्रावणीभिरहंततः श्री
लक्ष्मेशभयादात्तस्वल्पवस्त्रापलायिता देविभिरादिहरंचदत्तैः शान्तदक्षिता मासमात्रं स्थिता भूवे कृच्छ्रकर्मापजीविनी अवाचानाद्यशर
णलोकाद्वत्सेभ्यस्ततः सश्रावणीकाशीलैकपाद्येयातुमिहोत्तमा आगत्यैव प्रसूतास्मिन्नुपपन्ननेया बुभो स्थिता सुचासुतिसु पुत्राह्यणी
पुनर्लीषापि शोको विदेशो दारिद्र्यं हि गुणं प्रसूतोऽयं अतोऽप्युक्तं तद्द्वारमापदो वेधसामम तदेतयोर्गतिर्नास्ति बालयोर्वेधनाय मे
त्यालोच्य परित्यज्य लज्जाया विहिमृषणं मया प्रविश्य वल्लेशो राजा सदीप्तया चितः कः शक्तुः सोऽदुःशपन्नवात्तापत्यानिदर्शनं तदादेशे
न च प्राप्य मया तच्चरणौ तेक पिपदश्च निवृत्ता मे हारास्तुतिहला इव इत्ययममकृता तोना प्रापिगलिकापह आवालाभिक्रियाधुमे
यं त्वं कालिते दृशो सत्तु शान्तिकरो देवि देवरो ज्ञेति देशराः कुत्र तिष्ठति देशोऽस्यादिनिनाद्यापि बुध्यते एवमुक्तं स्ववृत्तातां कुलीनैः
वधार्यमां प्रतीतां श्रावणी देवी सावितरौ वमववीः इति शान्तिकरो नाम स्थितोऽस्माकं पुरोहितः वैदेशिकः सज्जनैर्हं देवरक्तो भविष्यति

८. क.
न.
५८

निपादायमेतादृशं ततः साहिगुणीभूतं रागापापाभूतं पुहतेन सहितं तत्र तस्यैव दृष्ट्या तदृष्ट्या स च स प्रज्ञो राजपुत्रो विचिंतयन्
कोपराहाणकालो मे सोऽथ मन्यद्विर्भवे कथं च प्रसरत्यनं च कृपणोर्द्वयोः शत्रुयोऽप्यस्त्रियामस्यामस्मिन्वानुपतौ मम किमेतया क्वच ध्यावा
कृत्य मे तं हृदयविधेः महेयी लोदनं जीडने पुण्डुः सवर्षिणः शत्रुलो कुलसंबंधः सैषा किंचा परा धाति मुक्ता वलिभुजं काकोको किलेर मते
कथं इत्यालोच्य सतां भांयो मुपेक्षत सकाशुका सतां गुरुजिगीषा हि चेत्तसि स्त्री नृणां कियत् तत्कालं चरता वेशवशात् तस्याः किलापतत् वणि
वस्तुतायाः श्रवणं ननु मुक्तायां विभूषणं तत्र सानंददं शोवं सुरतां ते च सत्तरा यथो यथा गतगेहमाप्यस्योपपत्तिनतः तस्मिन् पिपाते कापि दूतं
पृच्छन् काशुके सराजपुत्रो दृष्ट्वा तद्वत्ताभरणमग्रहीत् सुकृद्वत्तमहाजालंधात्रा मोहनमोपहृष्टं हस्तदीपमिव प्राप्ते प्रणष्टश्रीगवेषणे
महाघं च तदालो सराजपुत्रः सतज्ञेन निर्गत्य सिद्धकार्यः सन्कथ्य कुत्रेतो ययौ तत्र वंधाय दत्ता तत्सर्गजकर्णभूषणं श्रीता हस्त्यश्च मगम
त्सपाशं चक्रवर्तिनः तद्वै श्रवणैः साकमेव हतारि प्रविज्वा प्रीणतयेत्कं रज्यं कृती मात्राभिर्नंदितः तत्र वंधादिनिर्मुच्य भूषणं स्रग्गोति
कं प्रहिलो मृकटीकतुरंगस्य तदंशं किं सोपितं हृदये दृष्ट्वा स्वसुता कर्णभूषणं तत्रोपागतं तस्य संभ्रांतं समदर्शयत् सापि पूर्वपरिभ्रष्टं
चारित्र्यमिव वीक्ष्य तत् बुद्ध्या च भर्तापिहितं व्याकुलैव मम स्मरेन् इदमेव निते तस्यां रात्रौ सत्रं गृह्णन् यस्यां तत्र स्थितो दृष्टुः सकोपि पुरुषो
मया तत्रैव सोऽभर्ता मे शीलजिज्ञासाया ययौ मया तु स न विज्ञानं सौ नेदं प्रापि भूषणं इत्येवं चिंतयं त्याश्रुदुर्नयव्यक्तिविल्लवं वणिक् सुता
या हृदये तस्याः कातरमस्फुरत् ततस्तस्मात् हस्तं दृष्ट्वा चेदी स्वयुक्तिः तस्मिन् स वणिक् बुद्ध्या तत्र तया जतं कुचं राजपुत्रो य स प्राप्ता ज्यो
लब्ध्या गुणार्जिता ततश्च वर्तितेन यां भांयी भजेन वा श्रियं तदित्यं सा हस्तं स्त्रीणां हृदये वज्रकर्कशं तदेव साधुसावेगविल्लवं बुधुष्यपेलवं
तास्तु काश्चन सहजानां मुक्ता लनाश्च याः सुकृताश्च हृदयायां निभूषणतो भुवि हरणी वचराजश्रीरेवं विल्लाविनी सदा धैर्यपाशेन वहुं
चर्ता मेवं जानते बुधाः तस्मादापद्यपि त्याज्यं न तं संपदे विभिः श्रयमेवात्र मुक्तातो ममात्र च निदर्शये यन्मया विधुरेण स्मिन् आरिं देविरक्षितं

८८

राम
५८

मिहै यनो एवं संचितं येनी च देवी सा सानको शिली ब्राह्मणश्रेष्ठिकास्तस्याः सपनादौ समादिशत् त्वापितादन्नवस्त्राचताभिः स्वादुचभोजिता
ब्राह्मणी सा बुसिक्ते वनप्राभूः समुदास्य सत् समाश्रयता च सा पुत्राकपालोपैः परीक्षितुं क्षणतरे निजगद देवा वासवदत्तया भोगाह्मणिक
या काचित्त्वयानः कथ्यतामिति तच्छ्रुत्वा सा तेषु क्त्वा कथां वक्तुं प्रचक्रमे पुराभूजयदन्नाख्यः सामान्यः कोपिभूतिः देवदत्ताभिधानश्च पुत्र
स्तस्योदपद्यत यौवनस्य स्य तस्याप्यविवाहं तनयस्य सः विधातुमिच्छन् पतिर्मांभित्यचिंतयत् वेषपवेवलवद्भोग्याराजश्रीरतिचंचला
वणिजो तु कुलस्त्रीवस्थिरालक्ष्मीरनन्यगा तस्याद्विवाहं पुत्रस्य करमिव विजागतात् राज्ञोऽस्य वक्रहायादे येन नापद्रविष्यति इति निश्चित्य पुत्र
स्य कृते वेषे सभूपतिः वणिजो वसुदत्तस्य कन्यापाटलिपुत्रकान् वसुदत्तोऽपि स ददौ स्त्राय संवंधवाक्यं हारदेशान्तरे तस्मै राजपुत्राय तां सु
तां पूरयामास च तथारतैर्जीमातरं स तम् अगलद्वज्जमानोऽस्य यथास्थितं वैभवं अवाप्ताद्यवणिक्पुत्रीसहितेनार्थतेन सः तनयेन
समंनस्योजयदन्नपः सुखं एकदा तत्र चागत्य सौत्कः संवंधिसमृद्धिं सचरित्वं वसुदत्तस्तानि नायस्वगृहं सुतां पूरयामास च तं यत् ननो
कस्मात्सन्पतिर्जयदत्तो दिवं गयो तद्गुणोऽज्ञेस्तस्य तच्च राज्ञ्यमधिष्ठितं तद्गीत्या तस्य तनयोजनन्या निजयानि शि देवदत्तस्तु नीतो भूदस्य देश
मलक्षितः तत्र साराजपुत्रं तं मातादुःखितमानसा देवोक्तिचक्रवर्तीनः प्रभुः पूर्वदिगीश्वरः तस्यार्श्वजराज्ये ते साधयिष्यति वत्ससः इत्युक्तः स
तदा सा जाराजपुत्रो जगाद तं तत्र मां निवारिकरं तं को वदुमन्यते तच्छ्रुत्वा पुनरप्येवं सामाता तमभाषत अश्रुरस्य गृहं किं गता प्राप्य ततो धनं
कृतापरिकरं गृहं निकटं चक्रवर्तिनः इति स प्रेरितो मां ज्ञासलजोऽपि नृपात्मजः क्रमास्य तस्य सायं च प्रापत क्त्वा अंगं पितृहीनो विनष्टश्रीर्वाप्य
पाताभिर्गोकया अकालेनाशकज्ञाप्रवेष्टुं लज्जया शि शि निकटे सत्रवाह्यस्थितः अश्रुरसंदिशत् नक्तं रज्जां च रोहंती मकस्मान्ति यमेक्षत क्षणच
भायोऽस्मै वतारत्नदक्षिभासुरो उल्लोकावपतितो परिजायाभ्यतप्यत सा तु तं धूसरशामेष्टुं पापपरितानती कोसीत्पृच्छन् तच्छ्रुत्वा पाशो ह मिति सो
ब्रवीत् ततः सा सत्रशालांतः प्रविशे शर्वाणामुत्तमं अन्वत्तं सत्रोपि सतां गतमवेक्षितुं सा चाश्रुतपंकचिदुपागा सुतकोपितो तं चिरेणागत्य सी

८ क
न
५०

रूपेण ज्ञात्वा केचन विविभिः प्राणैः प्राणापानां उचितं कृत्वा कर्षकं स्वेरस्योनिर्विमर्षेण हतोयं यत्र याततः भार्यासंभोगकाले ते महन्मनु
भविष्यति इत्यापशापस्तद्गीत्यामन्त्रेण होषसेः पत्नीभ्यामन्वितः पांडुस्तस्योशोभते तपोधने तत्रस्थोपि स शापेन प्रेरितस्तेन चैकदा अकस्माच्च
कमेवाङ्गीप्रियाप्रापचपंचनां तदेतदेवमंगया प्रमदन् पशून् भूतां क्षयतां हनुया येपि नृपास्ते ते मगाश्च घोरनादामिषैकाग्राधूलिधूमन
मूर्धजा कुतस्ताकचक्रयोडाक्षसीवहिसाशुभं तस्मादिफलमायासंजहीममगायारसं वन्यवाहनहंतृणां समानः प्राणसंशयः तंचनेन
वैजप्रीत्याप्रियः कल्याणपात्रमे पुत्रश्च तव कामांशो यथाभावीतथाश्रुत्वा पुत्रानं गंगासंभूतैरस्यास्तु निभिरर्चितः तुष्टो रहस्यसंक्षेपमि
दं तस्याः शिवोभधात् अवतीर्य निजाशेषभूमावारध्यासां स्वयं गौरीपुत्रार्थिनी कामं जनयिष्यत्यसाविति अतश्च दमस्तस्य सुता देवी न
रेदसा जाता वासवदत्ते ये सपत्न्या महिषी च तं तद्देशां शुभमारुध्य कामांशो सोषते सुतं सर्वविद्याधराणां यश्च क्ववती भविष्यति इत्युक्ते
नादृतवचारजापृच्छीतदपि तां प्रत्यर्प्य तस्मै स यदो नारर्षिरदृशीं तस्मिन्मते वसराजः स तद्दासवदत्तया जातपुत्रे कृयासाकनिये तच्चित
यादिने अनेद्यश्च सवत्से शतमेत्यास्यानवर्तितं नित्योदिता त्वः प्रवरः प्रतीहारे विजिज्ञपत् शिशुकह्वयसंयुक्ता ब्राह्मणी कापि दुर्गता हा
रिस्मितामहाराज देवदर्शनकाक्षिणी तच्छ्रुत्वा भवुज्जाते तस्य वेश महीभृता ब्राह्मणी सा विवेशा वरुणशपांडुरधूसरा मानेनेव विशीर्णेन वा
ससाविधुरीकृता दुःखदेवनिभावंके विभ्रती बालकाबुभो कृतोचितप्रणामाचसाराजानं विजिज्ञपत् ब्राह्मणी कुलजा बहमीदृशी दुर्गति
गता देवाद्यगपदेतौ च जातौ द्वौ तनयौ मम तद्देवनास्ति मे स्तन्यमेतयोर्भोजनं विना तेनेह रूपेणा नायशरणगतवत्सलं प्राप्तास्मि देवेशर
णप्रमाणमधुना प्रभुः तच्छ्रुत्वा सदयोरजासप्रतीहारमादिशत् इयं वासवदत्ता ये देवैर्नीतार्प्यतामिति ततश्च कर्मणा स्तेन शुभेनेवाप्रयायि
ना नीताभून्निदं देवाः प्रतीहारेण तेन सा राजा विस्मयापुष्टा नाप्रतीहारादुपागतं देवी वासवदत्ता सा ब्राह्मणी अरुधेनरो सुगमापत्यां च पश्यं
तीदं मातेनोच्य चिंतयन् अहो वामैकदन्तिव किमप्येतत्प्रजापतेः अहो वस्तुनि मात्सर्यमहो भक्तिरवस्तुनि नाद्याप्येकोपि ते जातो जातो तस्या

राम
५०

अतः परं नराह नदत्तं नरं भविष्यति इदं गुरुगिरीं दृष्ट्वा प्रणम्य मंदरादोलनात्सुराकिलकयामने हरमुखो बधेत्तदं प्रसह्य सपत्निये विगत
विघ्नलब्धः द्वयोः धुरंदधतिवैकुण्ठीभुवि भवप्रसादेन ते कर्णालवलाघातसीमनितकुलाचलः पन्थानमिव सिद्धीनां दिशं जयति विघ्न
जित् ततो वरुणश्च गेराजा संकोशायामवस्थितः एकातपत्रां पुभुजे जिता सुदृढो मही निधाय सतम एव लेभारं यौगंधरायण विहारे क
रसं श्रुत्वा हसंतं कसलः सुखी स्वयंतवादयनीणां देवा वासवदत्तया पद्मावत्या च सहितः संगीतकमसे वत देवी कोकिलगीतस्य तद्दीणा
निनदस्य च अभेदे वादनां गुष्टकयो भूद्दे दत्तचक्रः हस्त्याये निजकीर्त्यै वज्रोत्तरयाधवलै च सः धाराविगलितं शीघ्रपणौ मदमिव द्विषा आज
कुः स्वर्णकलशे कस्य वागगनारहः स्मरराज्याभिषेकाभरवरा मोक्षले मधु आरक्तसुरसस्तु सतः स्फुरिततन्मुख उपनिन्ये द्वयोर्मध्ये
सस्वचित्रमिवासव ईषा रुषामभावे पिभे गुरुधुनिगगिति नमुवेतन्नयोरलोक्तदृष्टिस्तुतिमाययौ समधुस्फटिकानेकचषकातस्य पा
नभूः वभोवालातपारक्तमितपद्मे वपद्मिनी अंतराचमिल हृद्यः पलाशप्रपातकचुकः ससवाणसने भेजे त्वोपसंमृगकाननं जघान
पंकले लुपान्तराहनिवहात्तवे तिमिरौघान विरेलेः कवेरिव सतीति मान् चित्रस्तप्रस्ततास्तस्मिन्नुल्लसताः प्रधाविते वभुः पूर्वाभिभूतानां क
टाक्षः ककुभामिव रेजेरक्ताहणा चास्य महीमहिषघातिनः सेनागते चतुर्गुणत सुक्तावनाजिनी व्यात्रवज्जपतस्यासप्रोते ष्वपिमगादिषु सा
तगजितनिष्क्रान्तजीविनेषु तु तोषसः श्वानः शुभावने तस्मिन् सस्ववर्त्मसु केवलं सास्त्रायुधैकसिद्धेभूत्पुक्रियामगपारसे एवं सुखापभोगेषु
वर्तमानं तमेका राजानमास्यानगतं नारदो मुनिरथगात् निजदेहप्रभावहमेडलोमंडने दिवः कृतावतारस्तेजस्विजातिप्रीत्याश्रुमानिव
सते नरचितातिथ्यो मुकुः प्रहेनभूभृता प्रीतः क्षणमिव स्थिताराजानं तमभाषत शृणु संक्षिप्तमेतन्नेव तस्मै श्वरवदाम्यह वभूवपां उरिति
ते राजा श्वपितामहः तवेव तस्मै वभूवपां उरिति ते राजा श्वपितामहः तवेव तस्मै वभूवपां उरिति ते राजा श्वपितामहः तवेव तस्मै वभूवपां उरिति
खलां सुखी कदाचित्पययो मृगयायुसरीवनं तत्रादिके नामानं समुनिमुक्तसायकः जघान मृगत्रेण सभार्यं सुरतस्थितं समुनिर्मग

पुनः इत्युक्तान्त्रभर्तारमादित्यप्रभूपतिं अभाषतपुनश्चैवराज्ञीकुवलयवली भवंत्येवंविधादेवडागिनीसंवसिंहयः एतच्चमत्पिउदे
शेयत्नेविश्वचविश्वते कालरावेष्वाशिष्याहमित्यादेवर्णितेसया पतिव्रतात्तात्तिहिस्तुततोपभिधिकामस भवताचाद्यदृष्टाहंश्रेयोपनेरु
तार्चना उपहारायप्रहसंमंत्रेणक्रष्टुमुद्यता नदस्मदीनुनयेतमपिप्रविश्याधुना सिद्धियो गजितानांचराज्ञांमूर्ध्निपदंजुत तच्छ्रुतावामहा
मांसपूजनंडागिनीनयः कुचराजतमित्युक्तासराजानिषिवेधतत् प्राणत्यागोद्यताधोमुद्रायांतस्यत्यपद्यत विषयाकृष्णमाणोहितिघृतिः
स्वपदेकथं ततःसांतप्रवेशेवमंडलेष्ट्वंजिते गृहीतसमयंसेतंराजानमिदमब्रवीत् यएषुकलभृत्याख्याःस्थितोविप्रस्तवांतिके सम
यात्रोपहारार्थमाक्रष्टुमुपकल्पितः आकषेत्तेचसायासंतत्कश्चिन्मृत्पुष्टद्वरं नयेत्स्याप्यतोयस्तस्येहंतिपचत्यपि नकार्यचघृणा
यस्मान्नांसवल्लिभक्षणात् समापितेचनेष्टर्णसिद्धिः स्यादुक्तमोहिसः इत्युक्तःप्रिययाराजापापभीतोपितसुनः अंगीचकारधिगते
कष्टास्तीषुनुरेधिता आनायुपकारंचततःसाहसिकाभिधं विश्वासदीक्षितंश्रुत्वातस्यलीनोसहोचतुः राजादेवीहिनीयोद्यभोक्ष्यतेतत्तवां
जुह आहारस्येतियोद्योत्सत्तांश्रुत्वात्विपातय तन्मांसैश्चरुहः क्रूराः प्रातर्नोत्सादुभोजनं इतिसंप्रकृतादिष्टस्तथेत्सुक्तागृहंयथो प्रातश्च
फलभूतिंतमात्रंराजाजगादसः गच्छसाहसिकंब्रूहिस्वपकारंमहानसे राजादेवीहिनीयोद्यभोक्ष्यतेत्सादुभोजनं अतस्तुरितमाहारमुन्नमं
साधयेदिति नद्येतिनिर्गतेतेचफलभूतिंवह्निस्तदा जायचंद्रप्रभोनामराजःपुत्रोववीदिदं अनेनशीघ्रंहेअमेकारयाद्यैवकुंडले यादृशभव
नादृष्टमार्यता तस्यकारिते इत्युक्तोराजपुत्रेणफलभूतिस्तदेवसः कृतापुरोधः प्रहितोयथोकुंडलयोः कृते राजपुत्रोपगान्तेरंकथितफल
भूतिना राजादेशंगृहीतातमेकासीनमहानसे तत्रोक्ताराजादेशांतस्थितसेचित्सस्वपकृत राजपुत्रंश्चुरियकासद्यःसाहसिकोवधीत् तन्मां
सैःसाधितंतेवभोजनंचकृताचर्नत्तंभुजीतामज्ञानेनोतत्रराज्ञीनपत्न्या नीताचसानुतापेस्तारात्रिराजाददृशीसः प्रातःकुंडलहस्तनेफलभू
तिमुपाः तेविश्रांतःकुंडलोद्देशांतंमेषप्रकृतंतेन तन्प्रातस्तदज्ञानःपपातचअवस्तले हापुत्रेतिचचक्रदभिर्दंभार्थोसहात्मना पृष्टश्चस

44

CC

सम
५५

दरकस्तथायदसुभयात्रिणि आरुह्यशून्यगोचोदेहर्ष्यतस्योसमीपगे तत्रैकदेशेयावच्चक्षुरांतिष्ठत्यलक्षितः तावन्नैवहर्ष्यसाकाल
रात्रिरुपाययो आरुह्यवीरधुरिकासुक्तपूत्कारभीषणा नयनाननवांतोल्काडाकिनीचक्रसंगता तादृष्टतादृशीतत्रकालरात्रिसुपागतो
संस्कारमंत्राश्रयोघ्नाभीतः सुंदरकोवसः तन्मंत्रमोहितावाचनंददर्शनदानसा भयसंपीडितैरंगैकांतेनिष्ठतस्थितम् अथोत्पन्नमंत्रं
सापठिताससलीजना कालरात्रिःसगोवाटहर्ष्यवोदपतत्रभः तंत्रमंत्रं सजग्राहकृत्तासुंदरकस्तदा सहर्ष्यसायिनभसाक्षिप्रसुजयिनी
ययौ तत्रावतार्यहर्ष्यसामंत्रतःशाकवाटके गताश्रमशानेविश्रीदुडागिनीचक्रमध्याग तच्चणचक्षुधाक्रान्तःशाकवाटेवतीर्थसः तत्रसुं
दरकस्तुक्रैकत्रिमन्वानमूलकेः कृतक्षुत्पतिघातेस्मिन्नागवज्रोवाटमाश्रिते प्रताययौकालरात्रीरात्रिमध्येनिकेतने ततोधिदृढगोवाटा
तूर्वतन्मंत्रसिद्धितः आकाशेनशशिषासानिशिखरुमाययौ स्थापयित्वाध्यास्यानंतत्रुगोवाटवाहनं विसृज्यानुचरंस्तंश्रुश्यावे
प्रभिवेशसा सोपि सुंदरकानीतातानिशांविघ्नविस्मितः प्रभातेत्यक्तगोवाटेनिकैरेसुहृदाययौ तत्रात्मानं सुदृढातोविदेशगमनंमुखाः
तैःसमाश्रितोमित्रैस्तन्मध्येस्थितिमग्रहीत उपाध्यायगृहंनृत्ताभुजानःसत्रसत्रानि उवासतत्रविहरन्सहृदःसखिभिःसह एकदानिगता
क्रैतुंगोपकरणानि सा ददर्शने सुंदरकं कालरात्रिः किलापणे उपेत्यचजगादैनेपुनरेवस्मरतुर भजसुंदरकाद्यापिमांतदायत्तजीविताम्
एवमुक्तस्तथागोपसाधुः सुंदरकोप्रवीत मेववादीवधर्मोयमातामेगुरुपत्न्यासि ततोप्रवीत्कालरात्रिधर्मचेहेन्निदेहितत् प्राणनेप्राणदाना
द्विधतीःकोट्यधिकोभवेत् अथसुंदरकोवादीनां तैर्मंत्रैक्याहदि गुरुतस्याभिगमनं कुवधर्मोभविष्यति एवंनिगृह्यतातेन तर्जयतीचतंरु
षा पाठयितास्वहस्तेनसोत्तरीयमाग्राहं पश्यसुंदरकेलेदंधावितापादितमम इत्युवाचपतितत्रदर्शयित्वात्तरीयकम् सचतस्यापतिको
धाहृत्पश्यसुदीर्घं च सत्रे सुंदरकुत्रुगोवाटमासभोजनम् ततः सुंदरकः खेदात्तदेशं त्यक्तुमुद्यतः जाननुत्पतनेयोत्रिमंत्रं गोवाटशिक्षि
तम् ततोपरोहेपपरशिक्षिनेश्रुतावेस्मरतांमदेवदृष्टगोवाटहर्ष्यनिशिपुनर्थयौ तत्रस्मिन्ननेश्रुतालरात्रिरुपेत्यसा तथैकोत्पत्तह

व. क.
ला.
५४

नीलुमिनीविदीर्णस्फुल्लपादुका पादोद्वेगप्रज्वलीना दक्षीदर्शितामिव सामापादानतोत्थाता कृतविघ्नेश्वरार्चनां विवस्त्रा मंडलेभीसांभैरवाचा
मकारः अभिविच्यचसामहां एतान्मन्त्रावजान्दो भक्षणयन्मोसंचेदेवाचनवलीकृतं आनमेवगणधुक्तमहामासाचतज्ञं निरवैरो
त्यनिताससेलीकाहमवरे कृतोसडावनीयाचगगनादुर्वुजया गताध्वमहंदेवकम्यकानः पुरंनिजं एवरात्येपिजाताहंतागिनीचक्रवर्ति
नी अक्षितासात्रचास्त्राभिः समेत्यवहवोवराः अस्मिन्कथातरेचैतामहायेजकथांशृणु विमुस्तामीत्यभृत्तस्याः कालरात्र्याः पतिर्हिजः सचन
स्त्रिपुण्यापोदेशनानादिगागतान् शिष्यान् ध्यापयामास वेदविद्याविशारदः शिष्यमध्येचतस्यैकोनाम्नासुंदरकोयुवा वभूवशिष्यः शीले
नविरा नवपुर्गुणः तमुपाध्यायपत्नीसाकालरात्रिः कदाचन वनेरहस्यकामार्त्तपमोक्तापिवहिराते नूनंविदुषैरधिकंहासनेः क्रीडतिस्मरः
यत्स तस्यस्वरूपचक्रेसुंदरकस्यहा तनुसर्वात्मनानैकदृष्टमानोपिविल्वम् स्त्रियोयथावच्छेष्टेनिष्ठं पंतुसतामनः ततः सापसृतेत
स्मिन्कालरात्रिसाहायुधा समंगपाटयामास स्वपदेननखक्षतेः विकीर्णवस्त्रकेण तां हृदनीतावदाशुच गृहयावदुपाध्यायोविमुस्तामीविवे
शसः प्रवेष्टेनमवादीचुपश्यसुंदरकोनमे अवस्थाविहितास्त्रामिन्वलात्काराभिलाषिण तच्छ्रुतासउपाध्यायः कुङ्कोनज्वालतज्ञां प्रत्ययः
स्त्रीपुत्रुस्त्रानिविमर्षविदुषामपि सायंचतसुंदरकं गृहमात्रं प्रवेशसः सशिष्यामुष्टिभिः पादेलेगुडैश्चाप्यताडयत् किंचप्रहारनिश्चेष्टशिष्या
नादिष्टतेवहि त्याजयामासरण्या पोनिरेक्षतयानिशि ततः शनैः सुंदरकः सनिशानिलजीवितः तथाभिभूतमात्मानमषत्रेवविचिंतयत्
अहोस्त्रीप्रेरणानामरजसालंघितात्मनां पुंसांवागेवसरस्तामाशयशोभकारिणी येनाविचायकृद्वापिविद्वानपिचतत्रया अभिजुह्वउपाध्या
योविहृद्धमकरोन्मायि अथवादेवसेसिद्धावास्तुष्टेर्विदुषामपि कामक्रोधोहिधिप्राणमाश्रदार्गलादुभो तथाहिकिनमुनयः स्वसारपरिशक्ति
तः देवदातवने प्रवेमपिशर्चायचुक्रुधुः नचैनेविविदुर्देवं कृतक्षपणकाकृति उमायादर्शयिश्यंतमृषीणामप्यशात्रतां दत्ताशयाश्रतेसद्युःत्रि
जगत्प्रोभकारणं उद्धातेदेवमीशानंतमेवशरणययुः तदेवकामकोपादिरिषुषड्वर्गवंचिताः मुनयोपिविमुह्यन्तिश्रोत्रियेषुकथेवका इतिमु

रम
५४

विष्णोः तत्र ज्ञातो यं विना विष्णोः शृणुनात् तद्वर्च्यो नयेनाश्रुवर्जो नोजनिता सुतः इत्युक्ता शंभुना देवी चक्रे विष्णोः शर्चनं अनलोपि सगर्भो भूतेन वी
र्येण धर्जतेः तत्रैजः शोभं विविधस्तनदादिवसेधपि अंतः प्रविष्टनिष्ठाश्रुविसन्नाचितावभो उह्वामचगेगायोतंगर्भसोपदुर्धरं गगेन मम जने
रावशिकुंडे हरान्नया तत्र संस्थमा एषु सगर्भः शोभं वैर्गलेः निःसृता हृदसहस्ररुक्ता रोभूत्सुटाननः ततो गौरी निपुक्तानां कृत्तिकानोपयोधरा
न सत्तां षड्भिर्मुखाः पीतास्तस्यैः सववधेदिनैः अत्रातो देवराजस्तारकासुरनिर्जितः शिंश्रिये मेरुगुह्यानि दुर्गा एपुजितसंगरः देवाश्च साकम्
विभिः षण्मुखशरणेषुः षण्मुखापि सुरवक्षत्रासीनैः परिवारितः तदुद्धाहारितं मत्ताराजं विष्णोः पिचक्षुभे यो धयामास गत्वा च कुमारं च
समत्सरः तद्वज्राभिहतस्यो गान्धर्वस्यो हृदयं वतुः पुत्रो शास्त्रविशाखाख्यो ह्यवपुः तलते जेता सपुत्रं च तमुत्क्रान्त शतक्रतुपराक्रमं उ
पेत्य तनयशर्षः स्वयं युद्धादवारयत् जातो सितारकं हंतुं राज्ञं चेदस्परक्षितुं तत्कुरुष्व निजं कार्यं भित्तिं चैनं शशासतः ततः प्रणम्य प्रीतेन
तत्तुल्यं च वैरिणा सेनापत्याभिषेकोऽस्य कुमारस्योपचक्रमे स्वयमुत्तिष्ठ ऊर्ध्वराज्यं वाङ्मयं वाङ्मयं तदा शक्रः सुचमगादयेन मवरक्षितः
नष्टजितो गजमुखः सेनायं वाकिता तया तेनैष विष्णो जातस्ते तत्कुरुष्व तद्वर्चनं तच्छ्रुत्वा तत्र पाहता मुक्ते वाङ्मयः शचीपतिः अभिषेकोऽस्य संसर्पके
नाम्ये निरवर्तयत् ततो जघान चिरात्मेजानी तारकासुरं ननंदुः मिद्धकापी अर्धदेवा गौरी च पुत्रिणी तदेवं देवि देवानामपि संनिन सिद्धयः हेरेवेना
विंनेन स्थाप्य जयेनैव रार्थिनी इत्युक्ता हवयस्यागिरुस्यानेकावर्तिनं आर्धपुत्रपुरागता विष्णुराजमपृजयम् पूजावसाने चापश्य मकलाङ्ग
गनो गण उभयविहरेतीताः स्वसलीर्जितसिद्धितः तदुष्टाको तु काहो मः समाह्वयवनाय च मया सिद्धिस्तैः पूताः पृष्टाः सद्यो बुवन्निर्दे
मान् मया साशनजाजगिनी मं अर्द्धयः कालरात्रिरिति ख्याता ग्राहणी गुरुरवनः एवं सलीभिर्हृत्ताहं खेचरी सिद्धिलोलुपा नृमासाशनभी
ता सा मया साशनजाजगिनी मं अर्द्धयः कालरात्रिरिति ख्याता ग्राहणी गुरुरवनः एवं सलीभिर्हृत्ताहं खेचरी सिद्धिलोलुपा नृमासाशनभी
ता सा मया साशनजाजगिनी मं अर्द्धयः कालरात्रिरिति ख्याता ग्राहणी गुरुरवनः एवं सलीभिर्हृत्ताहं खेचरी सिद्धिलोलुपा नृमासाशनभी
ता सा मया साशनजाजगिनी मं अर्द्धयः कालरात्रिरिति ख्याता ग्राहणी गुरुरवनः एवं सलीभिर्हृत्ताहं खेचरी सिद्धिलोलुपा नृमासाशनभी

द. क.
ला.
५३

लोचरोदेवदेवो विनायकः तमुपमां भक्त्या पूजयामासि तच्छ्रुत्वा पर्यप्यस्तस्य सात्वता मो ग्धतो म
या कमुपः अनेभर्तारं किं विनायकं प्रसीदन् अयताः प्रत्यवोचन्ता किमेतावन्नयो च्यते तस्मिन् नृजितेन क्तिसिद्धिः कापि हि कस्यचित् नया चैतत्प्रभा
वते वणा यामो वयं शृणु इत्युक्त्वा द्वायस्मिमेकयामकपयन्निमां पुरापुरोरेक्तनयसेनायं प्राप्नुमिहति तारकोपद्रुते शक्रे दग्धे च ऊतुमायुधे ऊह्ये
रेतस्य सुयं सुरीर्यतपसि स्थितं गोरीकृततपाः प्रार्थय प्रपद्य चैव कं पतिं आचकोक्ष सुतशक्तिं सदनस्य च जीवने न च सस्मरसि ह्यर्प्यं सविधे श्वरश्च
ने अभीष्टाभ्यर्पिनीतां च कातामित्यवदक्षिवः प्रिये प्रजापतेः प्रवेमानसादजनिस्मरः कंदर्पयासीति यदा ज्ञातमाञ्जनादच तेन कंदर्पनामाने तं च
कारचतुर्मुखः अतिदृष्टो सिचेत्सुव्रतविनेत्रस्य तं पनं एकस्परक्षोः मानाममस्तु तस्मादवाप्सि इत्यसंभेदमुक्त्वा पिसंधोभादागतः शत्रुः मया द
ग्धोन तस्यास्ति स्वदेहस्योद्भवः पुनः भवत्यास्तु स्वशक्तौ वपुत्रमुत्पादयाम्यहं नहि मेमदनोत्साहो हेतु कालो कवत्सजा एवं वदन एवास्प पार्वतीक
षलक्षणः आविर्भव पुरतो ब्रह्माशतमखान्तिनः तेन स्तुता सविज्ञान सारका सुरशक्ति ये अंगी चक्र शिवः सष्टं देव्यामात्मजमोरसं अनुमेने च काम
स्य जन्म चेतसि देहिनां सर्गविक्रदरक्षार्थममूर्तस्यैव तद्गिर ददौ च निजचित्ते पिसो वकाशं मनोभुवः तेन त्रुष्टो ययौ धाता सुदं प्राप च पार्वती ततो याते
पुदेवे धेकदारहसि स्थितः सिधेवे सुरत क्रीडा सुमया सह शकरः यदनाभूदनां तोस्य गतेष्वदृशतेष्वपि तदा तदुपमर्देन चकं पेभुवनत्रयं ततो ज
गन्नाशभयादत विघ्नाय शूलिनः वक्षिस्मरति स्मस्तुरापितामह निदेशतः सोऽप्यग्निः स्मृतमात्रः सत्रधृष्यमदनातकं मतापलोप्य देवेभ्यः प्रविवेश ज
लातरं तत्रेजोदहमानाश्च तत्र भेकादिद्वोकसां विचिन्वतां शशुक्तमग्निमेतज्जलस्थितं ततस्ताननभिच्यक्तवाचः शापेन तज्जगत् भेकाः कृताति
रोभूय भूयोऽग्निर्मेदि रवयो तत्र तत्कोटरातस्य देवाः शकृकवृषिणं प्रादुर्गजशुकाराचार्यं सचैषां दर्शनं ददौ कृताजिह्वा विपयास शापेन शुकदतिनां
प्रतिपदे च देवानास कायं तैः कृतस्तुतिः गता च स्तोत्राणां सोऽग्निर्निर्वायं चुरता क्विवं शापभीत्या प्रणम्या स्मै देवकायं न्यवेदयत् शर्वापादुब्धवे गो
शान्तिं नीयं समादधे तद्विधारयितुं शक्नो वक्षिर्वायं विहापि वा नमयान नयस्तेनः प्राप्नुवत्स्यभिधा यिनी खेदकोपाकुला देवीमित्युवाच ततो हरः

राम
५३

मनुसः तस्योतस्येवचाधस्तादुमस्यसदिवानिशं भोजनंतस्यचानिन्येतत्रैवगृहीतसदा कालेतत्रचपकेषुतस्यसस्येषांकितं साभूमिः पराष्ट्रे
एतदेवोदस्यवलुब्धत ततः परवलनष्टेसस्येपिचससतवान् आश्यास्यदतीभार्योकिचिक्केषंतदादौ प्राग्वक्तवलिस्तस्योतत्रैवायतरो
रोरधः निसर्गः सहिधीरणयदापद्यधिकदृढाः अथचिंताविनिद्रेस्यस्थितं स्योकाकिनोनिशि तस्याश्रयतरोक्तस्यादुश्चचारसरस्वती भोः सोम
दत्ततुष्टोस्मितवतद्रुभूपतेः आदित्यप्रभसंज्ञस्यगुं श्रीकंठदेशगे तत्रतस्यानवरतद्रुभूपतेः शोमहीपतेः वंदेः पठित्वा संध्याग्रिहोत्रमंत्रानिदेवचः
फलभूतिरुक्तनामाविप्रः शृणुतवचिंतत भद्रकृत्स्नानुपाद्रुमभद्रं चाप्यभद्रकृत् एवं वदन्त तत्रतमहतीमृद्धिमाश्रयसि संध्याग्रिहोत्रमंत्राश्च
मन्त्र एवपवाधुना अरुचयक्षइत्युक्तासप्रभावेनतज्ञेन तमथाप्यचतमं ज्ञान्तेवाणीतिरोदधे प्रातः ससोमदत्तश्च प्रतस्येभार्ययासह फल
भूतिरिति प्राणनामयक्षरुं नृकुली अतिक्रम्यादवीत्तास्ताविषमाः परिवर्तिनी दुर्दशाश्च संध्यापश्चीकं वविषयं च सः नत्रसंध्याप्रिकायादिपठि
ताहारिभूपतेः यथावजामसंश्चायफलभूतिरितिस्तक सोवासीद्रुद्रकद्रुद्रमभद्रं चाप्यभद्रकृत् प्राप्नुयादितिलोकस्यकोतुकात्यादकंवचः ।
अुरुस्तच्चवदन्तं तं तज्जदित्यप्रभोऽपः बुद्ध्या प्रवेशयामास फलभूतिरुक्तली सोपिपविश्यतस्यायेतदेवमुक्तं रवौ न जहासेतेन सत्पत्तदापा
स्यस्थितैः सह ससामंतश्च वस्तुनिदत्ताचामरणानिसः ग्रामाज्जाददौ तस्येनतोषोमहतामृषा एवं चतज्ञेन प्रापगुह्येकात्रुगहेणसः फलभूतिः
रुशोभूताविभूतिभूतदपितो सदातदेवचवदन्तुर्वीकं प्रापभूपतेः बालभमीश्वराणाहिविनोदरसिकं मनः क्रमाद्वाजगृहेचास्मिन्नाष्ट्रेषंतः
पुरे पुच गजप्रियुडतिप्रोतिवज्रमानामवापसः कदाचिदणसोदद्याः कृतावेदकमागतः आदित्यसेनभूपालः सहसांतः पुरं पयो ह्याः स्यसं
भ्रमसाशंकः प्रविश्यैवददृशसः देवीदेवार्चनयग्रानाज्ञाकुवलयवावती विचित्रवर्णविन्यक्तमहामंडलमध्यागा अस्तु कुरामहामांसवस्वितोग्रवलि
क्रियां नमस्तेविष्टेनपतौ संभुमाय न तेषुकां तेन पृष्ठाक्षणादेवमवोचं द्याचिताभया तवै न ताभार्यकृतवसस्मिपूजनं अत्रचागमवज्ञांतसि
हिचमृष्टेनप्रभो पुराहंपितुवेषुमृत्तन्यामधुमहोत्सवे एवमुक्तावयस्यापिः समेत्योद्यानवर्तिना अंतीहप्रमदोद्यानेतहमंडलमध्यागः दृष्टप्रभा

क. क.
ला.
५२

आनिर्जितः सर्वे पृथिव्यां भूयः सः उपासीकृतास्ते च नैऋतीरतिमे वाराणसी पतिस्तेष्वह्नदत्तोदुराशयः जोनेयभिचरन्त्येको विष्णुः सः
कुटिके पुनः इति वस्तेऽपरेणोक्तं आत्मो गंधरायणः नराजन्मदत्तस्तेभ्यो व्यभिचरिष्यति अन्तोपनतस्तेष्वभशसंमानितस्त्वया शुभाचारस्य
कः कुर्यादभुभचसचैननः कुर्वीत वा यस्तस्मैव तदात्मान्यभुभवेत् न चाचश्रुतामववः एषाम्यहं वभ्रवपन्नविषये पुराकोपि द्विजोः
नमः एषानिमान्निदनायः पुत्रो ज्ञापानजायत प्रथमः सोमदत्तात्पि द्विजेदस्यास्य धीमतः द्वितीयश्चाभवद्वैश्वानरदत्तात्पि यासुतः आद्यस्त
पोरभून्मूर्तिः साकृतिदुर्विनीतकः अपरश्चाभवद्विद्याविनीतोऽप्यनप्रियः कृतदारादुभौतौ च पितर्यस्तंगतेततः तदीयस्याग्रहारादेरधर्मधैविभज
तुः तन्मध्यान्सकनीयोश्चराज्ञासंमानितो भवत् जेष्टस्तु सोमदत्तो भूचपलः क्षत्रकर्मकृत् एकदा बह्वृजोऽष्टीकं शूद्रः सहविलोक्य तं सोमदत्तं
पितृसुहृद्भिजः कोपेवमव्रवीत् अग्निदत्तस्तु तोभूता शूद्रवन्मूर्खे चेष्टसे निजमेवानुजं दृष्ट्वा राजपूजं न लजसे तच्छ्रुत्वा जपितः साद्य सोमद
त्तः प्रधाप्य तं विप्रं पादप्रहारेण जघानोक्तं गौरवः तत्र विप्रः सहता न्यान्नाश्रितस्तत्राणं द्विजान् गत्वा पादाहतः कुक्षाराजनेन विजिज्ञ
पत् राजापि सोमदत्तस्य वधाय प्राहितो द्रुतात् ते च निर्गत्य तन्मित्रैर्जघिरेण सप्तपारिभिः ततोभूयो वलं प्रेष्या चष्टव्यस्यास्य भूपतिः क्रोधाधः सो
मदत्तस्य मूलारोपणमादिशत् आरेण्यमाणः मूलायामथा कस्मात्सच द्विजः प्रक्षिप्तश्च केनापि निपपातत नः शितौ रक्षन्ति भो विकल्पांभया
येव यतोऽस्य ते अधीवृष्टुर्वधकाः पुनरारोपणे द्यताः तज्ज्ञांश्च तद्वृत्तान् स्तुष्टिराजा कनीयसा भ्रात्रास्य कृतविज्ञनिर्वधादेन ममोचयत् ततो
सरणनिस्तीर्णः सोमदत्तो गृहेऽस्मिन् गंतुराजा वमानेन देशांतरमियेषसः यदा च नेष्टुमनुसमेतास्तस्य बाधवाः त्यक्त्वा राजा गतार्थोऽपि नि
येदेतदा स्थितिं ततोऽप्यंतराभावात्कर्तुं सच कमेकृषिं तद्योग्याच भुवं द्रष्टुं शुभे हन्यटवीययो तत्रैलेभुभाभूमिं संभाव्य फलसंयदेन
नम्ये च महाभोगमश्नत्यतः मेक्षत तं कल्याणघनकृया कृत्स्नं योऽशीतलं प्राकटकालमिवालोका कृष्णं पीतोऽयमापसः योधिष्ठाता वत
संवमक्तोऽसीत्यभिधाप्य च कृतप्रदक्षिणोऽस्य दक्षेनं प्रणनामसः संयोज्या पवलीवर्दयुगारचितमंगलः कृतावलितस्य तरोरारेभेकृषि

राम
५२

अकालं गयतुः समं न परं सुरला नां स सेहं मधु नो वतिं कैरेरा ह्यमाने पुषावत्का ता कुचेषुपि यत्र सप्तपाभिर्ज्ञेपुर्गो दावरीपयः मानं
गाल्मन्मद्याजासप्रधेवा मुचन्निव अयोनीयं सवेत्से जारे वा मुजयिनी ययो परिदेश च तं चंडमहासेन पुरस्कृतः सकलस्य यधमिह शोभा
है गुणशालिनां मालवस्त्री कदाक्षाण ययो चात्रैव लक्ष्यता तस्योच निर्यत क्त इतया अशुभ सक्तः विसस्मार यथाभीष्टानपि भोगान् न देश
जान् आसीद्वासवदत्ता च पितुः पार्श्वे विवर्तिनी स्मरती वालभावस्य सौख्येपि विमना ह्यः राजा चंडमहासेन क्तया तनयया यथा तथैव पद्माव
त्पापिनेदतिस्स समागतः विश्रम्य च निशाः काञ्चि त्सीतो वत्से अरक्ततः अन्वितः स्वाशुभैः सैम्यैः प्रययो पाश्र्वादिश तस्य लङ्गलानूनं
प्रतापानलधूमिका यच्च क्लेलाटनारीणा मुदत्तुकलुषादृशः अतो स पितु संभोधिमामा मुन्मूल्य पिष्यति दूती वत दृता धृत येनावेपनं मद
रः समं स कोपिते जस्ती भास्तदा दिवलक्षणः प्रतीच्या मुदयं प्राप प्रकृष्टमपि यजयी ततः ऊवेर तिलकामलेका संग शंसिनी केला सहास
सुभगामाशामभि ससारसः सिंधुगजं वशीकृत्य हरिसेनै रनुदुतः क्षपयामा मन्वस्तेष्वा नाघवो गक्षसानिव तुरुक्तु रगजाताः शुद्धा स्या
व्यरिवो मयः तद्गजे दघटो वलावने पुदलशो ययुः गृहीतारिकरः श्रीमान् पापस्य पुरुषोत्तमः गहो रिव सचि केद पावसी कपतेः शिरः कृन्ता
निरुतस्तस्य तु खरीकृतदिस्तुला कीर्ति हिती यागगे वविचचारहिमाचले नंदनीषस्य सेना सुभयक्तिभिर्निविद्धिपः प्रतीपाः शुश्रुषुर्न दे शैल रंध्रेषु
केवलं अपरत्रण शिरसा कामरूपेण रोपिते नमन्निष्ठा यता भजे यत्तदान तदद्भुते तद् त्रैरन्वितो नागेः सशब्दिव क तेघसः अस्थिभिः संगतैः शैलैः क
रीकृत्यापि नैरिव एवं विजित्य वत्से शो वसुधां सपरिहृतः पद्मावती पितुः प्राप पुत्रमगधभूभृतः मगधेश अदेवी भांसहिते स्मित पस्थिते सोत्सवो भू
त्रिशिजोत्सावति चंद्रवस्तरः अन्विता तस्थिता मादौ पुनश्च यक्तिमागतो मेने वासवदत्ता च साधिकः प्रअयासादं ततो मगधभूभृता सनगरेण तेना
चिंतः समं ज्ञानमान सैरनुगतैः उद्भूतैः निगीर्ण वसुधातलो बलभरेण लावान कजगा भावषयं निजं सकिल स राजा जयी ॥ इति श्री भट्टो
मदेव विद्वत्कथासरित्सागरे जितपंथ सारग ॥ ३० ॥ अथ विष्णो नवलवान के स्थितः रहस्युवाच वत्से शो राजा यो गंधर्वाण तद्

८. क.
ला.
५१

नुप्रेषितः श्रीगैरात्मजाश्चभूयः प्रजापतेः परेषामपि पुत्राः जीवन्मृत्युरेणुर्कतेनक्तिरेदधे पदात्पदचदेदेऽमोर्गनमनुत्पत्तुः नृ
पेनयगुः कृष्टेवकीर्तिर्नयमिनेः पलायपलायधुमिसूचेविह्वामिव पवनक्षिप्रविक्षिप्तैस्तस्यतेनाधजाशुः एवंययोसदिगायप्र
कुलसिनीपुजाय महीमंदभयं कृतशेषोत्तिप्रफणमिव अज्ञानेरेवनेचाराधुनकापालिकप्रताः योगंधरायणादिष्टाः प्रापुवीराणसीपुंरी तेषां
चक्ररुकाभिज्ञोज्ञानिवमुपदर्शयन् शिष्येयुक्ततामेकः शेषात्तच्छिष्याताययुः आचार्योयंत्रिकालतरुतिव्याजगुहं चतं शिष्यास्तेत्यापयामा
नुभिर्क्षायानमितस्तनः यदुवाचयिदाहदिसज्ञानीभाविपृक्काय तच्छिष्यास्तत्रयागुप्तचक्रुस्तेनसपप्रये रंजितंशुद्धसिद्धाचरंजितंनृपव
लभं स्त्रीचक्रेसकमपेकंराजपुत्रमुवासकं तन्मुलेनैवराजशुवत्सदत्तस्यपृक्तः सोभूत्रवरहस्यज्ञः प्राप्तेवत्सेशविग्रहं अथासवत्सदत्तस्य
मन्त्रीयोगकरुडकः चकारवत्सरजस्यव्याज्यागगक्तः पथि अह्वयत्यतिपयंविषादिद्वययुक्तिभि रक्षार्कुसुमवलीश्रुतोयानिचत्
एगनिच विदधेविषकन्याश्रुतत्रपार्याविलासिनी प्राहिणेत्सुहृषोश्चैवनिशसुहृषयानिनः तच्चविज्ञायसज्ञानिलिङ्गीचौरोन्यवेदयन् यो
गंधरायणायाश्रुत्सहायमुत्तदा योगंधरायणोयेतदुद्धाप्रतिपदं पथि हृषितंनृणोयादिप्रतियोगैरशोधयन् अपूर्वस्त्रीसमायोगकट
केनिषेधेधच अवधीदधकात्ताच्चलत्वासहमत्सता तदुद्धाधुस्तमायः सत्तेन्यहरितदिङ्मुखं वत्सेश्वरं वत्सदत्तोमेनेदुर्जयमेवतं संमंय
दत्ताहृतं चशिरोविरचितंजलिः ततः सनिकटीभूतं वत्सेश्वरं स्वयमभ्यगात् वत्सराजोपितप्राप्तप्रदत्तोपायनेनप प्रीत्यासमानयामासपूरा
हिप्रणनिप्रियाः इत्यंतस्मिंजितेप्राचीं शमयन्नमयन्महूर् उन्मूलयंश्चकदिनात्र पाचायं विवदुमान् प्रापचप्रवलः प्राच्याचलह्रीचिविधुर्गिते
गंगावजयविज्ञासवेपमानमिवोबुधिं तस्यवेलातमेपातंजयस्तभंचकारसः पातासाभययाश्चार्थनागराजमियोद्धते अवनम्यकरेदत्तैकलिं
गैरंगैस्तनः आहरोहमेहं द्वाद्रिंशस्तस्ययशस्तिनः महेंद्राभिभवाहीनेर्विष्णुकुंडेरिवागतेः गतेर्जितातंवीराज्ञां सययोदक्षिणादिशं
तत्रचंद्रेसनिःसारपांडुरानपगर्जितान् पर्वतप्रयिणः शत्रून्मेघकालश्चाबुदान् उलंघ्यमानाकावेरीतेनसमदकारिणा चोलकेश्वरकीर्ति

राम
५१

गुरुस्थितिकृतायुक्ताश्वश्रुवेष्टमनः सदेवदासः श्रीधृतामानिनायस्वगेहिनी एवंकृतेचतुर्गोकासुकासवर्णिक्तः अलक्ष्यनिधिरभ्येयदेव-
दासमुवाचते एतद्वद्वहतीर्णमहानल्लुगचते तद्देहिमेनिजंमूलंस्वगुरुंसीकृतषच इतिजस्यंश्वरवर्णिग्देवदासश्चविभुवत् उभोविवाद-
सक्तौतौराजायमुपजम्भतु ननःस्वभापोकृतातेवक्षः स्पेविशदुःसह देवदासोनेरज्ञायेकत्त्वमुद्गिरतिस्सतत् नतश्चानायनज्ञापोतेतंचान्तिः
श्रभूपतिः अदंडयनेसवेस्ववर्णिजंपारदारिकं देवदासोपिऊवधूकृतातंक्षिन्ननामिकं अनाचपरिणीयावतस्थोल्हाविधिः सुतं इत्यधर्मा
जिंतालक्ष्मीरासंतमनपायिनी इतरतुजलापाततुषारकणनशरी अतोयतेनधर्मैरणधनमर्जयितुंउतः राजातुमुतरायेनमूलराज्यत-
योर्धने तस्माद्यथावत्सामान्यसिद्धयेमंत्रमंडल ऊतदिग्विजयंवेवल्लुधुर्मीत्रगंश्रिया अश्वरद्वयसंबंधप्रसक्तानुप्रसक्तितः विक्रवते
नवहवोराजानस्तेमिलेतिच यस्तेष्वस्मदन्तोस्मादागणस्सामुहीपतिः नित्यवेरीसतेतस्माद्विजयस्त्वतमयतः तस्मिंजितेजयप्राचीपक
मेणत्तिलादिशः उच्चैःकुरुष्ववेपांडोयशश्चऊमुदोच्चलं इत्युक्तोमंविमुत्पन्नतश्चनिविजयोद्यतः वत्सराजःप्रकृतिषुप्रयाणारभमादिश
त दसोवैदेहदेशेचराजगोपालकायसः सत्कारहेतोर्नृपतिः अश्रुयोयायुगच्छते किंचपद्मावतोभावेप्रायच्छत्सिहवर्मणे संमान्यचेदिविषये
सैन्यैःसममुपेयुषे आनाययच्चसविभुःभिलराजंउल्लिखकं मित्रंवलैर्वाप्रीदिशंप्रावृट्कालमिवांबुदेः अश्रुचराजासंभोराष्ट्रेतस्समहाप्रभोः
अऊलतेतुशत्रुणहृदिचित्रमजायत योगंधरायणश्चाग्नेचाराचारणसीप्रति प्राहिणोधर्मदत्तस्यराज्ञोज्ञातुविचेष्टितं ततः शुभेहनिग्रीतो
निमित्तेजयशसिभिः ब्रह्मदत्तप्रतिप्राच्यापूर्ववत्सश्रेययो आहूतः प्रोक्कितकृत्रेप्रीतुंगगजकुंजरं गिरिप्रपुल्लैकतकंमगेदुश्चदुर्मदः प्राप्न
यासिद्धिहमेवशरदादत्तसमदः दर्शयतातिसुगममार्गसत्पादुनिन्नगं प्ररयन्नुदासाभिवाहिनीभिभुवस्तल ऊर्वत्रकाडनिर्मघवर्षीसम-
यसंभुक्त तदाचंसैन्यनिर्घोषपतामहकुलीकुलाः परस्परमिवाचाधुस्तदागमभयदिशः चेलुश्चहेमसत्राहसंभलाकंप्रभाहयाः ताम्पनीराजन-
प्रीतपावकायुगताइव विमेवदेशवर्तिसमिन्प्रवराचामुपनिहंतुंउसिंहशोणहारलताःपथि शरसांडपयोदीप्तःसधातुराहर्जयः यज्ञ

क. क.
ला.
५०

पुरे पारलि पुत्रके उराको शिखरे मन्त्रेण कलेनः शिखरे च नगरोऽवर्धनात् परिणीता समुद्रस्य कस्याः त्रिणिजः सृष्टेः गतेऽपि तत्रि
पंचतं कपोलस्य सनाचितं नयसि मेरेः सरोऽवर्धनमहारयत् ततश्च तस्य सभायां दुःखदारिद्र्ये दुःस्थिता ज्ञातानी तान् जगेह सपित्राऽवर्धने प्रा
नेः सोऽपि विपत्तिव्रतः स्यान्मुमिच्छन्तं चिरं मूल्यायै देवदासत्तं श्रुत्वा चित्तं ययौ प्राप्नोष्य सथा समये तस्युरे पौंडवर्धने रजो वृक्षं विवस्व च वीक्ष्य आत्मा
न प्रचित्तयत् ईदृशः प्रविशामीह कथं श्रुत्वा वैश्वमि वरं हि मां निनाम्य तस्य न देव्यं सज्जनयत् इत्यालोपापणे गता सक्तापि विपत्तेरवहिः नक्तं संकु
चित्तं तस्यैतत्काले कमलोपमः क्षणश्च तस्मिन् विपत्तेरवशिष्टं तं विलोकयत् पुत्रानं वणिजं केचिदुद्वाहितं कदादादकं क्षणतरे च तत्रैव निःप्राप्य
दमागतं द्रुतमंतः प्रविष्टा च स्त्रियमेकाददृशंसः ज्वलन्ती दीपे पावच ददौ दृष्टिं तदंतरे प्रत्यभिज्ञा तं तावत्तानि नामेव गेहिनी ततः सौमेलि
तद्वारां भार्या तामन्य गामिनी दृष्ट्वा दुःखाशनिहता देवदासी व्यचिंतयत् धनहीने न देहापि हार्यते स्त्री पुत्रा कथा निसर्ग नियन्ता यासां विद्यतामि
वचापलं तदियं सा विपत्तु सा व्यसनात् वपातिनां गतिः सायत्स तं जपाः स्त्रियाः दिग्गृहे स्थितिः इति सचित्तं यं स्याः स्वभार्या यावहि स्थितः
रतां तं विसृज्य कथा स्नापमिवाश्रणेन तपेति च ददौ द्वारि स कर्णं चापि तद्वाण इत्यब्रवीदुपपत्तिपापा तं वणिजं रजः शृण्वदं कथयाम्यह
रहस्ये ते नु गमिणी मद्भर्तुं वीरवत्सात्यः उग्रभूत्वा पितामहः स्वगृहसंगणे तेन चत्वारः स्वर्णशूरिताः कुंभाश्चतुर्षु कोणेऽपि निगृह्य स्थापिता भुवि तदे
कस्याः स्वभार्याः स्वभार्यायाः सचक्रे विदितं तदा तद्भार्या चानकाले स्यात्सुखायै तदवोचत् सापि सुखायै मच्छुभं मच्छुभं श्रुत्वा वीक्ष्य मे इत्ययं मम तिकु
ले मच्छुभं मच्छुभं गतः स्वभर्तुस्तस्य नमयादिरदृश्यापि वर्णितं सहिद्युतं रतो द्वेषस्तु हि मे परमः प्रियः तत्रैव गता मद्भर्तुः ससाशा तद्गृहं धनेः कीर्त्तात
न्याप्य च स्वर्णमिहैव भजमाप्रिया एव मुक्तः कुटिलयासनयोपपत्तिर्वणिक् तु तेषु तेषु तेषु निधिलब्ध मयत्नतः देवदासोऽपि कुवधूता कुल्ले सौ
र्वहिर्गतः कीर्त्तितामि चत्कालं धनाया हृदये दधौ जगाम च ततः सद्यः पुरे पारलि पुत्रके प्राप्य च स्वपुरे लब्धानि धानं स्वीचकार तत् अयाजगाम सव
रिक्तं जगाम कृत्वा मुक्तः तमेव देशवाणिज्यव्याजेन निधिलालुपः देवदाससकाशा च क्रीणानि स्मसतद्गृहं देवदासोऽपि मूल्येन भूयसात् स्यतद्गृहं ततो

८०

रम
५०

रायराक्षसंसविद्वेषकः गतेचराक्षसेतस्मिन्सनेनसहभूभुजा श्वसुरेणसभार्यः सस्याविशज्ञजमंदिं तत्रतांप्रयसांभायीतनयोतस्यभूपतेः आ
नेदपुपागत्यचिरोक्तवायुपागतो वदचैतात्तयाभायीः प्राप्ताकश्चेषराक्षसः इति पृष्टः सराज्ञाचसर्वमस्मेशशसतत् ततः प्रभावतुष्टनेन
तस्यमहीभता जामातुर्निजराज्यार्थंप्रदत्तं कार्यवेदिना तद्वाणञ्चसराज्ञाभूद्विप्रोभवाविद्वेषकः समुद्रितसितकृत्रोविधुतोभयचामरः तदा
चमंगलातोद्यवाद्यनिर्झादनिर्भरा प्रहर्षमुक्तनादेवरराज्ञोजयिनीपुरी इत्याप्तान्जिह्वीवक्रमशः सकृन्नाजितामहीमखिलराजकपूजिता
द्युः नाभिः समंविशतमत्सरनिर्कृताभिर्भद्रासत्त्वश्चिरमरेस्तनिजप्रियाभिः इत्यनुकूलैर्देवैर्भजतिनिजसत्त्वमेवधीराणां लक्ष्मीरभसाकर्षण
सिद्धमहामोहमंत्रते इत्यंक्रतावत्सराज्ञसवज्ञाञ्चिज्ञामेतामद्भुताद्यौक्याते पाश्चात्सत्रासंविणश्चास्यसर्वदेव्यश्चास्यप्रीतिमश्यामवापुः ॥
इति श्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेवंत्सराज्ञकथायांचतुर्थस्तंभः ॥ अंतोवत्सेश्वरं प्राह तत्रयोगधरायणः राज्यं देव्यानुकूलचविद्य
तेपोरुषंतव नीतिमार्गेचवयमप्यत्रकिंचित्कृतश्रमाः तद्यथाचितितशीघ्रं कुरुष्वविजयंदिशां इत्युक्तेमंत्रिमुत्थिनराजावत्सेश्वरेव्रवीत् अ
स्मत्तद्विद्यास्तुसिदाकल्याणसिद्धयः नच्छ्रुताचतपुत्तस्यमंत्रिणपुत्रेनिरे सेतुबंधोद्यतस्याद्योरामस्यवकपीश्वराः ततस्तंसहदेवीभ्यांस
निरे श्वतपः स्थिते श्वतस्तदर्थं तपसाशुभमारोपयाम्यहं विनाहितस्यसादेनऊतांवाञ्छितसिद्धयः विराजोपोषितभूषणैरः स्वप्नेसमादिशत् बुधे
स्मिततनुनिर्दिष्टं जयमाप्स्यसि सर्वविद्याधरपीशपुत्रेचैवाचिरादिति ततः सवुदुधेराजातत्पुसादहृतश्रमः श्रुत्वाश्रुचिताप्यायः प्रतिपच्चंद्रमा
श्च आनंदयच्चसचिराश्रानः स्वप्नेनेतेनसः इतोपवासह्लातेचदेव्योद्देपुष्यकोमले तत्सुन्नवर्णनेनेवश्रोत्रपेयेनतृप्तयोः तयोश्चविभवायेवजातः
स्तादोपधक्रमः लेभेसराज्ञातपसाप्रभावंपूर्वजैः समं पुण्यापनिव्रतानांचतस्योकीर्तिमापतुः उत्सवद्यग्रपोरेचविहितेव्रतपारणे योगधराय
लोनेयां निराजानमव्रवीत् पुनस्तपसाह्वयेत्यप्रसन्नोभगवान्करः तदिदानीं रिशंजिताभजलक्ष्मीभुजार्जिता साहित्यधुमेसधृताभूभूतामन्त्रयेस्वि
त निजधुमाजितानां हि विनाशोऽस्मात्तु तदा तथाचचिरभूतिश्चेत्तुः पूर्वजसंभूतः प्रणष्टोभवताज्ञः किंचावेतांकयंश्रुत्वा वभू वदसात्यः

च. क.
ला.
४२

सतत्कालमुवाचेदं विदूषकः ततो तत्कालं ततो मातृप्राप्यं भूयः सुवहनागतो स्त्रीह किमन्यद्विभुं ददि न च्छुता न दृष्टाता मनपेक्षितजीवि
तां प्रीतिकारणगतं त्वेतास्ताभद्रानमन्तेन आर्यपुत्रनमेकाय सखीभ्यां न च सिद्धिभिः तं मे प्राणगुणक्रीतो दासी चाहंतव प्रभो विदूषकस्त
तो वाहं तस्यागमपासह सुहृदिव्यमिदं भागं वस्तुमुज्जयिनीप्रिये तथेति प्रणिपेदे सा भद्रा स पदितस्य नत् तत्संकल्पपरिभ्रष्टाविद्याश्चेत्यणव
जोहो न तत्तया समंतत्र विश्रामसतो निशां कृत्वा पचारस्तत्तत्प्रायोगी अर्या विदूषकः प्रातश्च भद्रया सा केमवती र्यो दयादितः संस्मारयम
दं हृते राक्षसं स पुनः कृतीः स तमात्रागतस्योक्तागतव्याधकमं निजं न स्यात्तरोह सस्ते देभद्रा मारो यतां पुरः सापिसे हेतदमुग्रराक्षसां सा
चिरपणे अनुगमपगयताः ऊर्वते किं नु योषितः रक्षोधिहृदयुततः सप्रतस्ये प्रिया सखाः विदूषकः पुनः प्रापतच्च काकोटकपुरं रक्षोदर्शन
तत्रासतत्र चालोकितो जनैः कृष्णयवर्मनपतिं स्वभार्यामार्गनिस्ससः दत्तो ते न गृहीता तत्सुतो तां तु भुजार्जितां तथैव राक्षसादृतः सप्रत
स्य पुरातनः गतां बुधेस्तदे प्राप पापं ते वलिजं च सः येन वारिनिधेः पूर्वैर्दृष्टाक्षिप्तस्य जवः जहार तस्य च सुतां वलिजः सः सुतेः सह प्रागुधि
प्रवहणे प्रभो च न पणार्जितां धनापहारमेवासवधमेने च पापनः कदयीणां परंप्राणाः प्रायेण हार्यं संचयाः ततो रक्षोरथादृष्टं देस्तामादाय
वलिजसुतां सभद्रा रजपुत्रीभ्यां सहेवोदपतत्रभः दर्शयन्निजकानां कृष्णार्गेण न तारच विलसत्सत्संभं सुपोहवमिवां बुधिं प्रापतच्च
सभूयोपिनगरं पौडवर्धनं दृष्टः सविस्मयं सर्वैर्वाहनी कृत राक्षसः तत्र तां देवसेनस्य सुतो राज्ञि रोत्सुका भार्या सभावया सा सराक्षसा वज
यार्जितां रुध्यमानोपितमित्रासत्तद्वेशसमुत्साकः गृहीतातामपिततः प्राया उज्जयिनीं प्रति अचिरेण च तां प्राप पुरीं राक्षसयोगतः तस्याग
तामिवात्मीयदेशदर्शननिदंतं अयोपरिस्थितस्य महाकायस्वरक्षसः असंख्यतद्वधुर्दयका निप्रकटितासनः सजने ददृशेतत्र शिख
रज्ज्वा नौषधैः प्राणो कश्च पूर्वी देहदयस्यो विदूषकः ततो विस्मितविज्जनेने बुद्धावभूयैति आदित्ये स नो निरगा कुरुग्रे स्पतदा पुरः विदू
षकस्तदृष्टानमवती र्येव राक्षसात् प्रणम्य नृपसभागा नृपोऽप्यभिननेदते अवतार्येव तत्सदात्राः स्वभार्यास्ततो विलाः सुमोचकामचा

राम
४२

क्षेत्रं पुरा न ह्यया एकदा च निशि स्वेरं तत्र प्रायात्सि योक्तुकः तत्तु दिव्यरसासादः को हिरज्योदसांतरे नृगराजनिर्गत्सु तं सस्मरराक्षसं स्मृतः
मात्रागं तं च जगाद रचितानतिं वाहनेन तया भवामुदया द्रोहिषे सति भग्नित्वाधये गमस्थिता वनरूपेण नय तथेत्सु वनस्य स्तदमारुह्य
रक्षसः यथोचसतया रात्रा दुर्गमांषष्टियोजनौ प्रातश्चतौ शीतोदागमनं घट्टादिनीतीतेः सपथे रघुणा एतन्निकर्षं विद्वत्पकः अयं स पर्यंतः श्री
मानुदयात्पुः पुरस्तव अतो परिचिता स्ते वसिष्ठधात्रिगतिर्मम इत्युक्ता तस्मै नय तमुत्तमजावतीति दीर्घिकां सददर्शोत्तरं म्यानत्रिद्वयकः व
देत्तां स्वागतमिव भ्रमद्भ्रमरं गुजितैः तस्यास्तीरे निषीदंश्च कुलपत्या न निश्चिद्यः स्त्रीणां मणिभिरं दिते सत्सु दपंक्तिं सुदिने अयं प्रियागमे मार्गः
स्तवे निवृत्तमीमिव अलंघ्योयगिरिर्मर्त्यस्तदिहैव वरं क्षणं स्थितो भवामि पश्यामि कस्यैव पदं पङ्क्तिः इति चिंतयतस्तस्य तत्र तोयार्थमाययुः
गृहीतं काचन घटावहः सुवहवः स्त्रियः कारि प्रेरितं ऊभाश्च तां पप्रक्षु योषितः कस्येदं नीयते तोयमिति प्रणयपेक्षालं आस्ता विद्याधरी भद्र
भद्रानामात्रपर्वते इदं त्वानोदकं तस्या इति ताश्च तमब्रुवन् चित्रं धात्रे वधीत एतां मारुद्भ्यो ह्योमकर्मणा परितुष्येव सामग्रीं घटयन्मुपयोगिनी य
दैका सह सेवन्ती तां साम्यादुवाच तं मत्तभागममस्ते दघटमुत्तिष्ठतामिति तथेति च घटे तस्याः स्तं द्रोहिषे सवृद्धिमान् निदधे भद्रयाष्टवंदने रत्ना
युतीयकं उपाविश च तत्रैव स पुनर्दीर्घिका तटे ताश्च तज्जलमादाय ययुर्भद्रा महं स्त्रियः तत्र तावच्च भद्रा यायावत्त्वानां बुदीयते तावन्न स्यात्तदुक्तं मे निप
पातं लीयकं तदुष्टा प्रसभिज्ञाय भद्रा पप्रक्षु ताः सखी दृष्टुः किं कोपि पुष्पाभिरिहा पूर्वः पुमानिति दृष्ट्वा कोपुयास्माभिर्मां बुषो वापिका तटे तेनो
त्तिष्ठत्तदश्चायमिति प्रत्यब्रुवंश्च ताः ततो भद्रा वदी स्त्रीं प्रक्षुब्धस्नानमंडनं इहानयत गत्वा तं सहिभर्ता समागतः इत्युक्ते भद्रया गत्वा यथावत्तु निवेद्य
च स्वातन्त्र्यं तद्वयसाभिसात्राभियेति द्वयकः प्रातश्च सददर्शं त्रभद्रां मार्गं सुखीचिरात् निजसत्त्वतरोः साक्षात्कामिव फलश्रियं सापि दृष्ट्वा त
मुत्पायं हं तायां पुशीकरैः दं जायमदं द्युक्ते भुजलतास्रजे परस्परालिंगितयोः तयोः स्तेदकलादिव अतिमीवनतः स्तेहं मुहुरं देचिरसं
भूतः अयोः पविष्टवये ययुः विभवे स हशो ये उतो जगतां रचनामिवोक्तं तामुहं हतुः आगतोसि कथं भूमिनि ति च भद्रया परिपष्टः

सादरभाषा सोपिगच्छहरहः क्रमात्पविहृषकः पूर्वोपेयहरस्यानगरीजालिप्तिका तत्रचक्रैसकेनापिदण्जासहस्रगमं स्वददाताभि
 धानेनपारमथ्येय्यासता तेनेवहहचानल्पनदीयधनं सदा यन्त्राज्ञसमाज्ञाज्ञातस्यवृद्धिबलना ततः समुद्रमधेतद्यानपात्रमुपागतं अक
 स्मादभवदुद्धव्यासक्तमिवकेनचित् अर्चितेपणिवेरेत्नेयदानविचचालनं जाक्रमेणप्रधानयत्नेक्यहासाववीदीदं सोमोपिपतिसहस्रमिदं
 प्रवहणमम तस्मैनिजधनार्थस्त्वुतांचददासहं तच्छ्रुत्वेवजगादेवधीरः तस्मैवमयाकार्यं प्रीतिर्विचिनोम्युपेयं क्षणाच्चमोच
 यास्येतरुद्धं प्रवहणतव सूर्यचाप्यवलंबधवधामापाशरज्जभिः तथेतिनेनवणिजातद्वरेः गच्छेत्तमं तद्देधुर्कारधारारस्तुवेधेनकक्षयोः
 तद्वह्वावतनारेववारिधोसविहृषकः नजात्वसरेप्राप्तेसतवानवसीदति ध्यातोपानतमाप्रेयेत्तद्देहतां चतक्रे वीरः प्रवहणस्याधोमधेवा
 रिविवेशसः तत्रचैकं महाकायं सुतेपुठुषमेक्षत जंघायांतस्यरुद्धेचयानपात्रं विलोकयत् चिच्छेदतांचजंघाचतस्यत्वेनतज्ञां चचा
 लचप्रवहणरुद्धमुक्तं तथैवतत् तद्वह्वाववणिकायच्छेदयामास तस्यच विहृषकस्यरज्जैः स्नाः प्रतिपत्तायलोभतः कृतेनचैवमुक्तेन
 दुतेप्रवहणेनसः स्वलोभस्येवमहतः पारमं बुनिधेर्यथौ विहृषकोपिसदिरज्जालकोबुमध्यागः उन्मज्जतत्रयादृष्टाधीरक्षणासंचितयत् कि
 मिदं वणिजातेन कृते किमप्यचोच्यते कृपणाधनलोभाधानोपकारेक्षणक्षमाः तदेवकालः सुतरामवेक्यस्यसाप्रतं नहिसत्त्वावसादेन स्वस्या
 प्यापदिलेपते अतिसंचित्यतत्कालं जंघातामाहरोहसः यासांतर्जलमुन्नस्यप्रसक्तस्यन्यकृत्यत तयातनारनावेवहस्तयत्तां वुरं बुधिं देवमे
 वहिसाहयं जलसत्त्वशालिनां तंमारुतिमिवोभोपिपारेरामार्थमागतं बलमंतमुवाचैवमंतरिक्षात्सरस्वती साधुसाधुसुसन्नोस्तिको न्यो
 त्ततोवितपुक् अनेनतवधैर्येणतस्मैस्मिददिदं शृणु प्राप्नोसिनग्रविषमिमं संप्रतिनोपिच कार्कोटकस्यनगरंदिनैः प्राश्यसि सद्भिः ततो
 लब्धधृतिमानमीप्रप्राप्स्यसिचेष्टिनेऽन्यमधितः पूर्वभवताभयहयभुक् महाराष्ट्रतवेदानीं क्षत्रुषाचनिदत्स्यति तद्वह्वाववणिकायच्छेदयामास तस्यच विहृषकस्यरज्जैः स्नाः प्रतिपत्तायलोभतः कृतेनचैवमुक्तेन
 मित्युक्ताविरमवाक् विहृषकस्यविहाराय ततः प्रवहति तर्जलस्य सप्तमेचाक्रिप्रापकार्कोटकपुरं तत्रचप्रविशेत् ततोऽप्यैरः ततोऽप्यैरः ततोऽप्यैरः

व. क.
ला.
४०

चवदानेपितेनवाकंतिनेव... इतोदेशात्तयैकेकः क्रमादेकैकतो गहात् पुष्पम...
वियो... प्राणीयच प्रवेशो... पश्यामोत्रविपद्यते कियं तोत्रकि पश्चिरे उन्नरिष्यति यच्च त्रसो...
परिदेव न ह्यनुविधेविधे... सनापतीरज्ञा समादिष्टे दिने दिने साक्रमेण देवेभ्यो न यत्पेवनरानिह एवं च तत्र पातो निश्चयं दृश्यान्...
पि मन्त्रा... तत्र उणायाः पुत्रकोत्रचवर्तने न स्यात्तयोद्युसंज्ञा तत्र गंतुविपन्नये तदभावे मया कार्यं प्रातरग्निप्रवेशनं तजीवती स्वहलेन तुभ्यं...
एवमेव ददामि सर्वे येन स्यान् पुनर्दुःखभागिनी एवमुक्तवती वीरस्तामवादीहि दूषकः यद्येवमवतर्हि तं मास्मविक्रवतां रुष्यः अहं तत्र...
द्यगच्छामि जीवते कसुतस्तव किमेतं घातयामीति कृपाते मयिमाचभूत् सिद्धयोगाश्च नास्तेव भयं तत्र गतस्य मे एवं विदूषकेनोक्ता ग्राहणी...
साजगादं नर्हि पुण्येर्ममायातः कोपि देवो भवानिह तस्याणां देहि नः पुत्रकुशलं च द्यात्मनि एवेतया सोऽनुगतः सायं राजसुता गृहं सेनाप...
तिर्निगुक्तेन किं करेण समं ययौ तत्राप्यप्यसुतांतां यौवनमदोहता त्वतामनुचितं क्रीतपुष्पभाराननामिव ततो निशायां शयने राजपुत्रातयाग्नि...
ते धातोपनतमात्रेयं विभ्रतवङ्करेण सः वासवेष्मनि तत्रासीज्जाग्रवे च विदूषकः पश्यामि तावत्कोहति नरानवेति चिंतयन् प्रसुप्ते च जने...
क्षिप्तादपादतकवाटकं सहारे दशादायाते घोराक्षसमैक्षत सच द्वादिस्थितस्तत्र राक्षसो वासवेष्मनि भुजेन रशताकं डयमदं न्यवेश...
यत् विदूषकश्चिच्छेदधावितानस्यं कुधा एकलुङ्गप्रहारेण दाऊ सपदि राक्षसः छिन्नवाङ्गः पलाय्याश्रुसजगाम निशाचरः भूयो ना...
गमनो येव तन्तव वरभीतिः प्रकुञ्चावीक्ष्य पतितं रक्षोवाङ्गं नृपालाच्च... चदिस्तिता च वभूव सा प्रातश्च ददृशे राजा देवसेनेन...
नत्रसः सासुतांतः पुरद्वारिस्थित छिन्नचुतो भुजः इतः प्रभृतिनेहामैव च... ततो विदूषकेन सुदीर्घः परिघाग्रलः ततो द्विष्य प्रभा...
वायते संप्रीतः सपार्थिवः विदूषकाय न नयातः द्यौदि शोन्नरं ततस्तया समं तत्र कांतया सविदूषकः तस्यो दिनानि कति विदूषयते वसपदा...
एकरिंश्च दिने सुप्ता राजपुत्रीं विहायता सततः प्रययौ रजोतामसां प्रतिसतरः राजपुत्री च सा प्रातस्तददर्शनं दुःखिता आसीदाश्चेति ताभवीतस्य

राम
४०

सायं जंतुसमये सातिरोदधे विहृषकश्च पूर्वसिंघने देवगृहे स्थितं क्षणादपश्यदात्मानं न भद्रं न च मेदिं स्मरन् विद्यापपंचतं पश्यंश्चै
वांगुलीयकं विषादविस्मयावेशवपुः साभति - १८०. अचिंत्यं जंतुसमये सचः सन्नमि च स्मरन् गतातावन्निवेद्येव सामोदयतत्परं
तन्ममायाश्रुतवैवगंतव्यतदवाप्तये न च वलोकं हृत्सुचरते च रामपश्यन्तं नमः सचः सन्नमि च स्मरन् गतातावन्निवेद्येव सामोदयतत्परं
निमात्रपमन्यं सशिष्ये जीर्णवासारजो लिप्तौ भूत्वा देवगृहे सातेयजन्तुते वासिन्काले स्मृतिमजीजे वन्तं तन्न एतद्विलोको नैजनात्ते देव
वर्तिनः सोयं विहृषकः प्राप्नोति कोलाहलं बधुः पुद्गाचवं जानिगंत्य स्वयं दृष्टुं योगविधेः उन्नतं चेष्टे वपुः सनीता भूत्वा मंदिरं तत्र
स्नानकुले पश्यं दुक्तो भूत्वा बधुवैः तत्र तत्र च हारभेदेति प्रसुतं रंददौ वैद्योपदिष्टं रथं गेरभक्तो पितृज्ञानं अगमुद्धृत्या मासभूरि
एव भस्मरेणना स्नेहेन राजपुत्रा च सह स्नात्वा भ्रातृपाहृतः आहारं तेन सह सापादेनाहृत्य चिक्षिपे एवं सतत्र कतिचिद्दिनान्यास्या अनि
ष्टः पाटयन्निववत्तारि कृतान्तासि विहृषकः अशक्यप्रतिकारेषु तत्किमर्थं कर्तव्यं ते यजेत्कदाचन प्राणान्ब्रह्महत्याभवेन्नतः स्वर्गं ददा
रिणस्तस्य कालेन कुशलं भवेत् इत्यालोच्य सचादित्यसेनो राजा मुमाचतं ततः स्वर्गद्वारी सन्नयेद्युः सांगुलीयकः वीरो भद्राप्रतिस्तेरसप्रत
स्य विहृषकः गच्छन्नहरहः प्राचीदिशं प्राणसचक्रमात् मध्ये मार्गवशाया तं नगरं पौंड्रवर्धने सातत्र वसाम्येकां रात्रिं मित्राभिधाय सः ब्राह्मणास्त
त्र कस्याश्चिद्व्यायाः प्रविशद्गृहं प्रतिपन्नाश्च यासा च कृतानि प्याक्षणांतरे ब्राह्मणीसमुपेत्यैवं सातर्दुःखाजगादतं तुभ्यमेव मया दत्तं पुत्रस
र्वमिदं गृहं तुहाणयतो नास्ति जीवितं मम साप्रतं कस्मादेवं ब्रवीषीति तेनोक्ता विस्मितेन सा अयतां कथयाम्येतदित्युक्ता पुनरब्रवीत् आ
स्तीह देवसेना त्वो नगरे खड्गभूपातिः तस्य चैका समुत्पन्नकन्या भूतलभूषणं मया दुःखिनलवैयमिति तां दुःखलक्षिकां सातत्रानकारैः
पुनर्दृष्ट्वा यामतिवत्सलः अनुषसास्य कृतवासा नीताय स्ववेश्मनि राज्ञे कक्षपनायायतां प्रादाच्चैष भूपतिः तत्र तत्र सति तत्रानकारैः
समृहानि प्रविष्ट्वा पुनर्दृष्ट्वा भद्राभयवशीकृता यौ ततो वरं त्वाराजाभूयोपेत्येन सा सुता दत्ताय स्मरन्पायाभूत् तत्र तत्र सति तत्रानकारैः

समाजं तसमये सातिरोदधे विहृषकश्च दृष्टिं चक्षुः देवगृहे स्थिते क्षुत्तादपश्यदात्मानं न भद्रं न च मेदिं स्मरन्विद्याप्रपंचं तं पश्यञ्च
वांगुलीयकं विषादविस्मयावेशवपुः साभक्तिः ॥ १६ ॥ अचिंत्यगुणतस्याः सचः स्वप्नमिव स्मरन् गतातावन्निवेद्येव सामादयतत्परं
तन्ममाप्याश्रुतत्रैव गंतव्यं तदवाप्तेयं न च वेलाकट्टु अचरतोऽस्मितामपश्यन् न भद्रं न च मेदिं कार्यं सिद्धिनिधेया इति सचिंत्यम
निमात्रपमन्यं सशिष्ये जीर्णवासारजोतिः प्रोभृतादेन सातेन जसते वासिन्काले सति मजीजं भवत्तत्रांसविलोको नैजनात्ते देव
वर्तिनः सोयं विहृषकः प्राप्नोति कोलाहलं बधुः बुद्धाचवं जानिगं स्वयं दृष्ट्वा पोषेधः उन्नतं चैष्टोवष्टभ्यसर्गोत्तमभूत्समं दिरे तत्र
स्नेहाकुलैर्यद्युक्तो भूद्भूत्यपोषवैः तत्र तत्र च हाभदेरिति प्रसुन्नं रंददौ वैद्योपदिष्टुरभ्यगौरभ्योऽपि सतज्ञाणं अंगमुद्धृत्या मासभूरि
णाभस्मरेणना स्नेहेनेराजपुत्राच सह स्ताभ्यामुपाहृतः आहारं तेन सह सापादेनाहृत्य चिक्षिपे एवं सतत्र कतिचिदिहिनो न्यास्याश्च नि
स्थः पाट्यत्रिचवस्त्राणि कृतात्साविहृषकः अशक्यप्रतिकारोऽयं तन्निमर्थकं दृश्यते तज्जेत्कदाचन प्राणान्ब्रह्महत्याभवेन्नतः स्वर्गं दत्ता
रिणस्तस्य कालेन कुशलं भवेत् इत्यालोच्य सचादित्यसेनो राजा मुमोच तं ततः स्वर्गद्वारी सन्नयेद्युः सांगुलीयकः वीरो भद्राप्रतिस्तेरसप्रत
स्य विहृषकः गच्छन्नहरतः प्राचीदिशं प्राणसचक्रमात् मध्ये मार्गवशाया तं नगरं पौडुवधं मातरं वसाम्येकां रात्रिं मित्राभिधाय सः ब्राह्मणास्त
त्रकस्याश्चिद्व्यायाः प्रविशद्गृहं प्रतिपन्नाश्च यासाचक्रतां तिथ्याक्षरं तरे ब्राह्मणीसमुपैत्यैव संतर्दुःखाजगादतं तुभ्यमेव मया दत्ते पुत्रस
र्वमिदं गृहं ब्राह्मणयो नो नास्ति जीवितं मम सांप्रतं कस्मादेवं ब्रवीषीति तेनोक्ता विस्मितेन सा अयतां कथयाम्येतदिसुक्ता उनरव्रवीत् आ
स्तीह देवसेना ख्यो न गरेष्ठ उभूपातिः तस्य वैकासमुत्पन्नो कन्याभूत्तलभूषणं मया दुःखिनलव्ययमिति तां दुःखलक्षिकां न्यायकारैः
पुनर्नगरं गमयामि वत्सलं पुनरुषसां सुकृतं तामानीताय स्ववेश्मनि राज्ञेककपनायायतां प्रादाच्चैष भूपतिः पपञ्चात्तत्र देवसत्तारा
सगृहानि प्रविष्ट एव प्रमदाभयवशीकृता यौ ततो विप्रस्य राज्ञाभूयोपेत्येन सा सुता दत्ता न्यस्मत्प्रायाभूत्ता चैष सांगुलीयकं तज्जया

वाचत न मे भविष्यति प्रातर्गतिर्यो मित्रतश्च मां सर्वे नृणां तिर्यो तं तं प्रत्येव याम्यहं इति ते नोदिता वा ल्या विभती सा जगदतं गते वयि मम
प्राण स्वासाक्राताः प्रयापमी तन्माहाभागमगत्त्वं देहि मे जीवितं पुनः प्रतिपन्नं च निदीहः सहजं हि सतां व्रते तच्छ्रुत्वा चिंतयामास स स्वाचिंतं वि
दूषकः यदस्तु मे न गच्छामि मुंचेत्प्राणान्मायादियं ततश्च नृणां ते भक्तिं ससुखी कृत्य भवेत् इत्यालोच्य स तत्रैव तस्या वतः पुनरिति व्यापाम जागर
आतो ययौ निद्रांशे नैश्चसः राजपुत्री तनि द्वैव भीताता मनयन्निशां विष्णुः ततः प्रमोदमानसा सुप्तप्रमोदयासासता प्रभाते पितैव तत्
ततः प्रविष्टा ददृशुस्तमंतः पुरचारिकाः ससंभ्रमाच्च गतैव राजानं तं विनिज्ञपन् राजा यवदितुं तं प्रतीहारं यसर्जयन् प्रतीहारश्च गतात्
स्ततः पश्यद्विदूषकं सुश्रावचयथा कृतं सत्सुता सुखात् तथैव गतांश्चैव ससमग्रं न वेदयत् विदूषकस्ततश्चैव तच्छ्रुत्वा समही
पतिः किमेतस्यादिनिशि प्रसमुद्धात उवाच भवन् आनययच्च दुहितुं मे दिगन्तु विदूषकं दत्तानुयात्रे मनसा तस्यास्त्रिहानुपातिना पप्रक्ष च यथा कृतं
सराजा तमुपागतं आसूत तश्च सोपस्मै विप्रो रत्नातम व्रवीत् अदर्शयच्च वस्त्रांतं विदूषकं शौरनासिकाः प्रवाटसंवेधिनस्तोऽनुविबद्धाभूमिभेदिनः
ततः संभ्राणसंतं ततोऽनायमवस्थितान् सर्वेश्च क्रधरोपेतो नृहृद्वातमूलकारणं त्वं यश्मशाने गता च तान् नृहृद्वाश्चिन्ननासिकान् पुरुषांस्तोऽनु
मिलितुं केच प्रव्रजका धमं उत्पन्नप्रत्ययौ राजा स तु तोषमहाशयः विदूषकाय हतिभे सुतां प्राणप्रदायिने ददौ तस्मै च तामेव तदेव तनुयोजो
कि स देव पुत्राणां मुपकारेण तुषतां श्रीहवासां बुजप्रीत्या नूनं राजसुता करे गृहीतपाणि येनास्याले भेलक्ष्मीविदूषकः ततो राजोपचारेण स
तया कांतयोऽहं आदित्यसेन नृपते तस्यो ह्याय यथा गृहे अथ यातेषु दिक्षु सेषे कदा देवचोदितः तसु वाचनिशायां साराजपुत्री विदूषकं नाय
स्मरति तत्रैव देवी गृहे निशि यांते तमिहागच्छरित्युक्तं दिवयागिरा तत्र चाद्यगता सा सोभवत् आद्यविस्मृतं इत्युक्तः प्रियया स्मेता सजह
षे विदूषकाः साधुस्तं मया वल्लभं इत्युक्त्वा पुनः तस्य कालिंगं चासे स देवो पारितोषिकं सुप्तायां च ततः पतिः तत्रैव निशि आ
दाय खड्गखस्यः सस्तदेवीं यथापनयेन्निवृत्तां हर्षं हर्षं तद्वहिः प्रविश्येत्पृथगे हाका संतः केनापुदीरिते सुतां स मां सोऽदिव्य

क. क.
ला.
४५

गतिहरमतिक्रम्य सददर्शिनो गतामृतं च नीमृष्टिः गच्छन्ते ता यद् तत्रावनीर्षवेतालसंदास्यजः कस्तनः विनिर्गता न वेता
लोप्यपन विहृषकश्च तत्रावनीमृष्टिः गच्छन्ते ता यद् तत्रावनीर्षवेतालसंदास्यजः कस्तनः विनिर्गता न वेता
हारेण प्रकृतिमिव नीमहं इत्युक्तं विनिर्गतामृष्टिः गच्छन्ते ता यद् तत्रावनीर्षवेतालसंदास्यजः कस्तनः विनिर्गता न वेता
हारीकृतप्रेतः प्राप्स्यसि वां कित एतच्छ्रुतासनिर्गत्य करेण हृत्य तं पुनः प्रधाउत्प्रापयामास वेतालं मुक्तपूतकृतिं तस्य च संदमाह
ह्यनिर्यद्वा निलार्चिषः आनीतं राजपुत्री तामुत्पन्नमभसाययौ विहृषकोपितस्तं वैदृष्ट्वा तत्र विचिंतयत् कथं राज्ञः सुतानेन हृत्य ते मयि जी
वन्ति इहैव तावन्निष्ठा मियावदायाय सौश्रवः इत्यालोच्य तत्रैव तस्याच्छ्रुत्वा विहृषकः प्रधाजकश्च गते वेता नायनपथेन सः प्रविश्यांतः पु
रं प्राप सुप्तं भिक्षुं पात्तजं आश्रयौ च गृहीत्वा तां गगनेन तमोमयः कांतिप्रकाशितदिशं राहुः शशिकला मिव कृतान्तं हाम्बेति च तां क्रंदंती क
यकावकु तत्रैव देवी भवने सोतरिक्षादवातरत् प्रविशेश च तत्कालं वेतालं प्रविमुच्यतः कम्पारत्नं तदादाय देवी गर्भगृहं तां तत्र तावन्निहंतुं तां रा
जपुत्री मियेष सः तावदाकृष्टतुङ्गे त्रप्रविवेश विहृषकः तीक्ष्णधारणत्वेन परिधाजं जघान सः आश्वासयामास च तां राजपुत्री मया कुला प्र
विशो नीमिवागानिराजः प्रत्यभिजानती कथमः सुरोच्चैराजपुत्री मिमामितः नयेयमिति तद्वा ताव सोधीतो विचिंतयत् भो विहृषकश्च एवेत
द्यौयं प्रधाउत्प्राप हतः महानेतस्य वेतालः सिद्धो भूत्सर्षपास्तया ततो स्पृष्ट्वा राज्ञे च वाक्छराजं तन्नामुच उदपद्यते नापमेव मूलोद्यव
चितः न ह्यहो ऐतदीयां स्तात्सर्षपास्तीरयेन ते इमामेकं निशामद्य भविष्यति काशशतावाणी जातहर्षजगादत अमुं कृतिं हि
प्रायो देवता अपि तादृतं ततो वज्रां चलात्तस्य तपरिधाजकस्य तान् जघान सः आश्वासयामास च तां राजपुत्री मया कुला प्र
वहि उच्चचारपुनस्तावदभ्यानमसि भारती इहैव देवी भवने मासं स्पाने पुनस्तया आगतं यं हावीरविस्सर्तव्यमिदं च तं तच्छ्रुत्वा च तथे
त्युक्ता तद्यो देवी प्रसादतः उत्प्राप न भो विधवा त्रपुत्री विहृषकः गत्वा च गगनेनाश्रुतनामंतः पुरातरं आवेशयद्वाजसुतां स मां प्रस्तामु

हि. श्रेयसि एकदा कलहात्तान्दृष्ट्वा तानभ्युपाययौ कश्चिच्चक्रधरो नाम विप्रः प्रकृतिनिष्ठः परार्थन्यायवादेषु काले ह्यन्तानदर्शनः कुञ्जोपि
वाचिसस्येष्टाविप्रस्तानिनिभाषत प्राप्ताभिक्षाचरैर्भूताभवद्विप्रीरिपंशतः सञ्जयययकिंयान्नन्योन्यमसहिस्वः विद्वषकस्यदोषोयये
नयुयमुपेक्षिताः तदसंदिग्धमचिरात्तुनभिर्क्षोभमिष्य च वरंहिदेवभने सदृष्टान्नरुमनायकं तदेकनायकधीरुत्तुधव च सामम स्थिर
यायदिकृत्येवोप्युरक्षितयाश्रया तच्छ्रुतानायकत्वेतत्सर्वेषु तदात्मनः समस्येयमप्रगोतासुनश्चक्रधरोववीत् सघातशालिनामहंसमये
योददाम्यहं ततः श्मशाने श्रुलायोजयञ्चौरानिस्तृदिताः नास्तोषामिहक्षितायः सुसन्तुष्टानयन् सपुष्पाकप्रधाने स्याद्दीर्घहिंसायमहंति
इतिचक्रधरेणोक्ताचिप्रान्तानेतिस्थितः कुतः श्रेयसि तत्कोरोषइत्युवाचविद्वषकः ततस्तस्यावदन्विप्रानेनत्कर्तुंक्षमावये योवाशक्तः सऊ
हनांसमयेचवयंस्थिताः ततोविद्वषकोवादीदहमेतत्करोमिभोः आनयामिनिशिक्विन्ननास्तोषाश्मशानतः ततस्तद्वृक्षेऽकृतानेपिभू
तास्तमद्रुवन एवकृतेतमस्तोषात्तमीनियमएषुनः इत्येवस्याप्यनियमंप्राप्तायांजनीचरान् आमंयविप्रान्प्रययोश्मशानेसविद्वषकः प्र
विवेशचतर्ह्यौनिजकमेभवीषणं चिन्तितोपस्थितायेयकृपाणैकपरिग्रहः उगिनीर्नादसंकुहहृदवायसवाशिते उल्कामुखमुखोल्काग्निविस्ता
रितचितानेले ददर्शतत्रमधेचसतांश्रुलाधरोपितान् पुनष्पात्रासिकाकंदभिषेवोहीकृताननान् यावच्चनिकटंनेषोप्रापतावन्नयोपिते वेता
लाधिष्ठितास्तस्मिन्नुत्तरंतिस्मदृष्टिभिः निःकंपएवतद्भेनसोपिप्रतिजघाननान् नशिधितः प्रयत्नोहिधीरणचेतसोभिया तेनापगतवेताल
विकासणोसनासिकाः तेषांचकतेवहाचक्रतीजशाहवाससि आगच्छइदंशेकंशिवस्योपरिसंस्थितं प्रवाजकंश्मशानेउसजुपंतविह
षकः तदेणालोकनक्रीडाकौतुकादपगम्यच प्रकृत्रः पष्टनस्तस्यतस्योप्रवाजकस्यसः क्षणात्प्रवाजकस्याधःपूत्कारमुत्तवांश्चवः निर
गाच्चमुत्तानस्यन्तालानाभेषु शिरः संसर्पितैरवाधः नकेऽप्यसहसागंतुंप्रवकतेततः विद्वषकोपितः श्रेयसि नयग पसंक्षितः
वेतालाधिष्ठितःशवः आनयः संसर्पितैरवाधः नकेऽप्यसहसागंतुंप्रवकतेततः विद्वषकोपितः श्रेयसि नयग पसंक्षितः

क.क.
ला.
ध.

भीषणं निवासायनिनाये
शरेभे प्रवेष्टुं शतवाहनः
निष्ठुराः भयकारकशूलोभाः
वाङ्मशालीचत्रपसारोथपावकं
धौविह्वलकः विधूयविप्रश्चान्तात्तासर्वावुदिताशयः
आहारं कल्पयामास राजस्य निजोचितं तं चावनीतपरीणं नदीचंचतुरंगं
एव सपिदिप्रभो इत्युवाच तं श्रानं मास्तीणशयनं नृपं सुप्ते च तस्मिन् दारिद्र्यो जजागार च सहिजः
श्रानं ततस्तस्य च नृपतेः प्रबुद्धे सैव सत्सयं श्रक्त इव तुरंगं सजीवक्रे विह्वलकः
दृष्टो हृषीकेशः जनैः प्रविष्टमभिजगमुक्तसर्वाः प्रकृतयः क्षणात् तदागमनजानेदलसत्कलकलारवाः
तः ययौ ते जस्वती देव्यामनसश्च महान्तरः दान्तोत्सवाक्षिप्तपताकांशुकपंक्तिभिः उत्सारिताश्वाभ्रवचनगयस्तक्षणाततः अकरोदादिनां
ने च देवीनावन्महोत्सवं यावन्नगरलोकोभूत्सार्कः सिंहपिंगलः अन्येकः सतमादित्यसेनो राजा विह्वलकः विह्वलकाय ग्रामाणां सहस्रमुपका
रितो पौरोहित्यप्रचक्रे तं प्रदत्तं च त्रवाहनं विप्रं कृतज्ञो नृपतिः कोतुका
तम हत्सुपकृतिः कुतः योश्च पापनृपाङ्गमात्तासर्वात्महाशयाः
तदाश्रितः भुजानश्च तथान्ये स्ते श्रीहृणो ग्रामसंचयं काले गच्छन्ति चान्ये ते सर्वप्राधान्यमिच्छुः नैव ते गणयामासुः हिजाः धनमदोद्धताः विभिन्नेः स
तं शय्याकैरेकस्यानाश्रयेर्मिथः संसर्गात्तैरवाधानां मे दुष्टग्रहेरिव उच्छ्वलेषु ते घासी दुदासीनो विह्वलकः अत्यसंतेषु धीराणां मवज्ञैव

राम
ध

ततस्तपरिणीयेवप्रियोतेजस्वितीनपः कृतायेमानीततयासाकमुजयिनीययो तत्रतस्त्वसक्तैकदृष्टीगनाहभूतदा ददर्शराजकार्याणि
नयथासुमहांत्यपि तेजस्वीकलालापकीतिवैकिन्श्रुतिः नावसन्नप्रजासुं देस्तराकष्टमशकत चिरप्रविष्टानिरगानेवसौतःपुरा
पः निरगादरिवर्गस्यहृदयाताहजाचरः कालेनतस्त्वनयाजनेनपुनरिच्छासत्तग तं देवां वक्षोचविनिगीपुता परमाहुतशः
सातृणीकृत्यजगवृये हर्षतस्वाकरोक्त्याप्रतापंचजिगीपुता औपतिष्ठति जाकरीयानिचत्राचीतेनयः आदित्यमेनःप्रययापुजयिन्पाः
सभूपतिः तांचनेजस्वीतीराज्ञीसमावृढकरोत्सका सहप्रयायिनीचैकेतेन्यसेवायैमेतां हिराचवदपीराहर्मनिकरं जग
मादिनिभंतुगंसश्रीवक्षसमेखलं आहृत्तेयितपादाभ्यामद्यसंनमिवावरे गतिगहनताहृद्वावेगासप्रलक्ष्मिः जवस्यसमप
र्यताकिंनुस्यादिनिमेदिनी कलयंतमिबोन्नम्यैकधराधीरपादृशा किंचिद्गताचसंप्राप्यसमाभूमिसदृपतिः अश्वमुत्तेज्यामास
तेजस्व्याःप्रदर्शयन् सोश्चत्तत्पार्मिघातेनयंत्रैवैवेरितःशरः जगामक्वापन्निजवादलख्यलोकलाचने तदृष्टाविक्रलेसैयहया
रोहाःसहस्रधा अन्वधावन्नचप्रापुत्तमस्यापहतनप ततश्चानिष्टमाशकासमेन्नामेविणोभयात् आदायकंदतीदेवीनिकमोजयिनी
ययुः तत्रतेपिचतद्वारकृतप्रकारगुप्तयः राज्ञाःप्रवृत्तिंचिन्तनस्तस्युरस्यासितप्रजाः अत्रोतरेसराजापिनीतोभूतेनवाजिना सरोइसिंह
तत्राहंरुक्मिंध्यादवीक्षणात् तत्रदेवान्स्थितेनस्त्रिभुससहस्रावृपः आसन्नायदवीदत्तदिद्रोहोविक्रलाकुलः रतिमन्यामपश्यच्च
पायने रतिम्यच तेजगादाभजातिशोराजावरतुरंगमं देवत्वेनप्रभुशोहतादृशः कर्तुमर्हसि तन्मेतमेवशरणंशिवेननयमापया
तत्रोत्तुतापःसत्रश्या तत्रयेत्यग्रहीदुधादेवतंहिहयोत्तमाः ततोराज्ञिममावृढेसप्रतस्येतुरंगमः स्वहृशीतावु
सरसंजगामधुलमकिरा सतोनेनयोजनानांसातुरं उजयिन्पासमीपंतंराजानंकाजिसन्नमः तत्रविजिताजीमसत्तापि
निजवाजिनः अस्तादिकं तत्रैवस्वित्तोविग्राहिलि प्रसूतद्वाराएजयिन्पाविलोकसः पिहितानिश्च मेचदा तत्काल

संगेतेतत्सहसंभविष्यति दिवस्त्रीविश्वकर्मणिर्हस्येतिनिरे मञ्जु
सकैतकः दत्तशोपाययाकामेनपसेसमुद्दिष्टैः अहत्यापिशिलाभादे
स्यान्नखलीकारकारणं एवंकर्मसर्वसफलत्वात्मानिसर्वदा योपय
तदुन्नमसन्नानाविधिसिद्धिहिसद्गुने युवांश्वभगिनौचदेवोशापचुद्धे
वदन्त्या पद्मावत्याचतुनरंमीर्ष्यासर्षणमुच्यते देवीवासवदत्ताचक्रतासाधारण्योति
उभावत्ततद्दृष्टगधेश्वरः बुद्धापद्मावतीहृष्टदत्ते गोपितुतोषसः अयेष्टरपवत्तेशं मञ्जीयोमधरायणः उपेत्यसविधौदेव्याः स्थिते घनेषुभा
षत उद्योगायाधुनादेवकोशावीकिनगम्यते नैशकामगधेशाच्चविदितेवंचितादपि कन्यासंवधनाहिसायासम्पत्तमाधितः विगृह्यचकथंवा
ह्याजीविकादधिकासुता सत्यतस्यानुपाल्यचतयासंचनसंचितः मयास्वयंकृतं होमवचनस्याः सुखावहं चारेभ्यश्चमयाज्ञातेयथाविजृहतेनसः
तदर्थमेवचास्माभिः स्थितं हि दिवसानभूत् एवंवदतिनिर्वृत्तकार्येयौगंधरायणे मगधेश्वरसंवंधीदत्तोवसमुपाययो नज्ञाणसप्रविष्टोतः प्रतीह
रनिदेदिनः प्रणामानंतमासीनोवत्सराजंविजिज्ञपत् देवीपद्मावतीदत्तसंदेशपरितोषिणा मगधेशेननिर्दिष्टोमेदं देवसंप्रति वक्रुनाकिंमयासंव
ज्ञातेप्रीतास्मिचतयि तद्यदर्थोयमारंभस्तत्कुरुप्रणतोवयं एतद्वचः स्वकृवत्तेशोचननंदच यौगंधरायणीयस्यउष्येनयतरोरिव ततोपद्माव
तीराजातयापसमेतया तद्वत्प्रभुतं दत्तं ससमान्यचिसर्जयेत् अथचेडमहासेनभूयतिः कार्यतनवित् नवविज्ञातदत्तानोहृष्टः संदिष्ट
वानिभूयतिभवनस्तावदिपदेनेपवर्तिते यौगंधरायणोमञ्जीयस्य किमधिकोक्तिभिः धन्यावासवदत्तात् तद्भक्तान्नृतेयया येनास्माभिः स
तामप्यतोनेममिनेशिरः नचर गोतमः एतदपद्मावतीमम तदेकं हि हृदयेतच्छीघ्रंजुहोद्यमे एतन्निजश्रुत्वावचोनिप्रसन्नमेश्वरस्य
हृदयेसपदिप्रमादः देव्याचम योपेतस्याम कधीभूत्सालाशोभेवक्रमानवंधः ततस्तं देवीभ्यासमसुचितशो नतिथ्यहंत

क. क.
ला.
४१

पि गृहे पुनः तस्माद्गतिपि स्वतो मे शिवे त्वं सात्त्विकं इत्युक्तं ननु भूमिं अद्वितीयां दिव्यकचकां गुरुचंद्रस्य तत्ता
त्यालक्षिता वैवप्रविवेश स्वमदिर कृतं च ताम्रखिखरं गुरुचंद्रमेषत दृष्टं तया तदेवाते भार्यादियानमानुषी दिव्यं मुमुक्षुणा कचमिदृशिसं
गतिं द्वितीया सापि चैतस्या दृष्टा सा भगवता तया तस्योपदेहिणी वा ह्यं युक्तिं चोपदिशाम्य हं अश्रुहोपि च लत्यमिवासा यो गे तु का कया इत्युक्ता
गुरुचंद्रा कचमं वैद्विजोन्नमः उपदिश च तां युक्तिं प्रभाते सति रोदधे गुरुचंद्रोपि भार्याया गुरुहारेभिलिख्यते संवत्सुनश्चकारे वं प्रातर्युक्तिं प्र
रोधिनीं गत्वा सतस्याः पश्यत्याः कयापि वरयोषितः सहचक्रे सत्तालापरचितो दारमंडनः तद्दृष्ट्वैव समाभूय मंत्रोन्मुद्रितयागिरा एषा कास्त्री
ति पप्रक्ष सा सखा दिव्यकचका अतो वरंग नावद्भावा मय्यहमस्य च एतद्गुरुव्रजामीति प्रत्यवोचत्सतां मे वा ततः सा चीकृतदिशा मुखे
नवलितभ्रूणा दृष्ट्वा विधार्य यामेन करेण तमुवाचे सा ऊक्ता तमेतदर्थोयं वैशस्तत्र च मास्मगः किं तया मासु पेक्षितं स हितवर्गो हिनी इ
त्युक्तः पुलकोर्कं पसंशोभाजुलयातया आविष्टये वत न्मंत्रधृतगुरुहयापि सः अविश्रवा सके सद्यस्तयेव सममन्त्रभूत मर्त्यापि दिव्यसं
भोगमसंस्पृष्टमनोरथैः इत्यतो प्राप स प्रेमां मंत्रसिद्धिप्रसाधितो त्यक्तदिव्यस्थितो तस्यो गुरुचंद्रो यथा सुखे एवं यागप्रदो नादिसुकृतेः शुभ
कर्मणा दिव्याः शापच्युताना र्यः तिष्ठति गृहिणी पदे देवहिं स पयोहिका मधेनुर्मता सता किं हि न प्राप्यते तस्या लोकस्तेवरवर्णा उद्धतं तपि दि
व्यानामसु उपदजन्मनां प्रवातमिच पुष्पात्तामधः पातैककारणं इत्युक्ता राजपुत्राः स पुनरुहवसं कर्तुं जायते दहत्याया दत्तो तं अयं मां मि
मिदं पुराभूतौ तमोनामत्रिकालज्ञो महासुनिः अहृत्येति च तस्या सीता कचमं विजयते तस्यैव अस्तः प्रार्थितवान् हः प्रभूणां हि विभू
तार्हावत्यविषये मतिः सा नुमेने च तं मूढा वपस्यती शची पतिं तस्मिन् सा वीर्या सा होतमा सुनिः सा ज्ञाते पचक्रे च भयादिदोपितज्ञां प
कस्थितो वैति संयच्छ दहत्यामप्यगोतमः एतेदिते त्वमुज्जोगे इत्यपभ्रष्टरा न सत्यानुरोधिना सा तं प्रत्यवोचत् सत्यजगत्सु क्ता विहसस
ततो मुनिः सत्यानुरोधकृतां तं शापं तस्यामपातयत् पापशीलेशिला मर्त्या च तत्त्वमवाप्नुहि आचनोत्तरं सचा मर्त्या लोकनादिनि भगोरा लुब्ध

राम
४१

[illegible]

६. क.
ला.
३८

लीचेतोस्यकंपयन् सोषितोमेववर्णसामं रिलीनपः यत्रशापपरिवर्गंतवापातोमुसूर्ध्वतन् इत्यादिदेशसद्वेदः क्षीयविस्थितः देवेष्वनं
दनोद्यानवतीं प्रपुत्रवाः उर्वशातनं चत्तासन्विताविरहनिःसहः तद्गताममवाकेनवोधयितोशनक्रतुं दायपव रित्तनसमस्त सुवशीसुनेः इत्या
दिदेशः रिलीनतथेनागमनारदः प्रबोधतंतथाभूतं पुत्रवसमव्रीत् उन्निष्टतत्कतेराजशक्तिनोस्तीहविसुना सहिनिमोमका नोनेवापदमुपेक्षते
इत्युक्ता श्याशितेनायसपुत्रवसासह जगामदेवराजस्यनिकटनारदोमुनिः हरेर्विदेशमिंद्रायनिवेद्यपुणतात्माने उर्वशीदापयामाससेपुत्रवसेततः
तदभूदुर्वशीनादनिजीवकरणादिवः उर्वशास्तुतदेवासीन्म तसंजीवनामते अपाजगामभूलाकंतामादायपुत्रवः स्वधूदर्शनाश्रयमर्पय
न्मर्त्यचक्षुषा ततोनुपायिनोतोहादुर्वशीचन्द्रपञ्चसः अन्योन्यदृष्टपाशेननिबद्धाविवतस्यतुः एकदादानवैः साकंप्राप्तयुद्धेनवज्रिणा साहा
याकायस्यहृतोययोनकंपुत्रवाः तत्रतस्मिन्कृतेमायाधरेनायसुराधिपे प्रयुतस्त्वर्धूसायैः शक्रस्याभवदुत्सवः ततश्चरंभान्त्यंतीसा
श्चर्येनुवरास्थिते चलित्ताभिनयादृष्टासंजहाससपुत्रवः जानेदिममिदं नृनैकितंजानासिमातुष इतिरभापितत्कालेसात्सपंतमभाष
त जानेहसुर्वशीसंयाउद्यहेतिननुवतः अस्मद्वरपीतेनासुवाचसपुत्रवः तच्छ्रुत्वातुवतः कोऽस्मिंशापमयादिशत उर्वशातेवियोगः स्यादक
स्माराधनादिनि अतशापश्चगतेवतसुर्वशेपुत्रवः अकालाशनिपातेनस्यतान्त्यवे साविपत्येवनिनेकाप्यपहस्यसा अदृ
ष्टतस्यभूपस्यगंधर्वैरुर्वशीकिल अवेत्तशापदोषतेसीवगतापुत्रवः ततश्चातुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य
ता आसीन्मतेवसुध्रवलित्वेवविचेतना आश्चर्ययवसाप्राप्ताः ततश्चातुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य ततश्चातुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य
सातेनाद्यतमतोषपत् तस्यसादेनगंधर्वीसुसुसुस्तस्यचोर्वशी आतुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य ततश्चातुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य
पि इत्युक्ताविरतेराज्ञिभूतावंशपुरागया प्रापसोदुवियोगताद्वीजवासवः ततश्चातुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य ततश्चातुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य
भूपमाहयौगंधरायणः नश्रुतायदिनज्ञानन्वयेयंश्रूयतांतया आतुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य ततश्चातुर्वशीविद्योगांतोपर्वविषयस्य

राम
३८